

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ვ ა ს ი ლ
ბ ა რ ნ ო ვ ი

თხზულებათა
სრული კრებული

ათ ტომად

თბილისი
1962

საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემია
რუსთაველის სახელობის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტი

ვ ა ს ი ლ
ბ ა რ ნ ო ვ ი

თხზულებანი

ტომი

5

1917-1918

გამომცემლობა
„საბჭოთა მწერალი“

სარედაქციო კოლეგია

გიორგი ლეონიძე (რედაქტორი)
სოლომონ ყუბანიშვილი
მიხეილ ჩიქოვანი

ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, ვარიანტები, შენიშვნები და
სიტყვების განმარტება დაურთო რ. კ უ ს რ ა შ ვ ი ლ მ ა

მოთხრობები

რომანები

ამქრის მშვენება

I

ავლაბრის მოედნიდან ქუჩა შესდევს ზევით და მთავარანგელოზის ეკლესიამდის უწევს გორაკზე.

ხელოსნის სადილობის დროს ამ ქუჩაზე დინჯის ნაბიჯით მოდიოდა ხშირ ჭადრაშერთული ვაჟკაცი. მარცხენა ხელში წითელი ხელსახოცი ეჭირა, ნავაჭრით სავსე. თვალებში სიამე უთამაშებდა. მარჯვენა ხელს ხანდისხან ულვაშზე გადაისვამდა და კმაყოფილებით ჩაილიმებდა: კარგ გუნებაზე დამდგარიყო პაატა, საამო ფიქრში იყო გართული, ფრთაჭრელი სურათები ისე ძლიერად იტაცებდნენ მას, რომ შიგადაშიგ შეუგნებლად სიტყვებშიც კი ხორციელდებოდნენ; ხმამალა წამოიტყოდა ვაჟკაცი, თავის თავს ეუბნებოდა:

– ხელოსანიც არის და ხელოსანიც! განა ვისაც ტყავის ფეშტამალი აუფარებია წინ და მარწუხით რკინა დაუდვია ქურაზედ, მჭედელია? არ იფიქრო! სიმარჯვე უნდა გქონდეს ხელში, მოზომვა უნდა შეგეძლოს თვალთ, რომ მკვიდრი ნივთი გამოიყვანო, შნოიანი, ნამდვილად გამოსადეგი. ჰაზრიც არის საჭირო: გონების თვალწინ ცხადად უნდა გითამაშებდეს ის ვეჯი, რის გაკეთებასაც აპირობ, ისე ნათლად, თითქო მკაფიო სიზმარში ხედავო იმის სახეს. მაშ შენ როგორა გგონია?

რაც უფრო ზევით მიდიოდა ოსტატი, იმდენად უფრო აჩქარებდა ნაბიჯს და სახე უნათდებოდა, თან ნავაჭრს გადახედავდა, ხელსახოციდან არაფერი ამოვარდესო. ერთმანეთს ძლივს დასწვდომოდა დასანასკვად ფართო ხელსახოცის წვერები, მაინც ყველაფერი ძლივს დატეულიყო შიგ: ამოჩენილიყო წითელი ბოლოკის ფოჩები და გელაქნურის ბოლოები, რომლებიც ვეღარ დაეფარა შემოხვეულ ქალაღს. ქვეშ ალბად ვაშლებიც ეწყო თუ მსხალი: მრგავლ-მრგვალად მოჩანდა ქსოვილიდან.

– მუშტარიც შნოიანი უნდა იყოს, რომ გული არ გაგიტეხოს: ერთი შეხედვით უნდა იცნობდეს საქონელს, აფასებდეს კარგი ოსტატის მადლიან მარჯვენას, რომ წაახალისოს ხელოსანი. ზოგი მოვა, რიგიანად არ გაჰსინჯავს ნივთს და წაიღებს: მერმე კი იმდურება, არ ვარგოდაო, არ გამომადგაო. გასინჯე რაღა, შე დალოცვილო! ნახე გამოსადეგია შენთვის თუ არა, მოსაწონი მოიწონე, დასაწუნი დაიწუნი! ისეთი ნაკეთები აირჩიე, ზედ ეტყობოდეს სიკეთე გაწვრთნილ და ჰალალ მარჯვენისა!...

– დაჰხედა თუ არა ბაადურმა შემოკვეთილ სახნის-საკვეთს და გადაატრიალ-გადმოატრიალა, სიამოვნება გაჰკრა სახეზედ. მომეცი ხელი, მინდა ჩამოგართვა ეგ ჯადოსანი მარჯვენაო. სახნისი ხომ იყო და იყო, საკვეთი უკეთესი ჩამოიქნა: მსუბუქი, მარჯვე, მაგარი. ზოგი ტლანქს გააკეთებს, კუნძივით ჯირკვას და გაიძახის: სახნის-საკვეთი გამოვკვერეო. რა საკადრისია?! რაც დავაფასე, უთქმელად მომცა. ააშენოს ღმერთმა იმისი ოჯახი! მაინც ყოველთვის მადლიანი ვაჭრობა იცის ბაადურმა, – დაასკვნა პაატამ

და გადაიგდო ყურთმაჯი მხარზედ. მაულის კაბა ეცვა წაბლისფერ ახალუხზედ; ვერცხლის ქამარი ერტყა დასევადებული; კალმუხის ქუდი ეხურა მაღალი. მოგრძოდ დაყენებული თმა საფეთქლებთან შეკვრებოდა, შეკბუქუქებოდა. შავი შალის განიერი შარვალი, ყელიანი წაღები. ეს საგარეო ტანისამოსი იყო პაატასი, ქუჩაში გამოსასვლელი. თითონ სამჭედლოში ის ზამთარ-ზაფხულ პერანგა მუშაობდ, გულგადაღელილი, თავზედ ხელსახოცწაკრული, ჯღანებით ფეხზედ. სისხამ დილაზედ მივიდოდა დუქანში, გაიძრობდა

სასუფთაო ტანთსაცმელს და ფრთხილად ჩამოჰკიდებდა ლურსმანზე. არ ეშინოდა ზამთრობით სიცივის და ქარისა. ავარდნილი ცეცხლი ქურაში, გავარვარებული რკინეული, ჩაქურჩის შენა განუწყვეტელი. რა დროსღა სიცივე იყო ან იმაზედ ფიქრი?! არც სიციხეს უფრთხოდა ზაფხულობით, მოჭახჭახე მზეს და აპრიალეზულ ქურას. ნაწრთობი ოსტატი იყო, დაფოლადებული. ერთი ის კი იყო ცუდი, რომ ზამთრობით ძალიან ემაშრებოდა ხელები, სისხლამდინ სკდებოდა კანი და შიგ მური აკვდებოდა, ძნელად საბანი. ამასაც არა უშავდა რა: იმისმა ბარბარემ რაღაცა წამალი იცოდა თხის ქონზედ მოქანებული, იმითი დაუპოხავდა ხელებს, ლაზათიანად დაუზელავდა და დაუცხრობდა.

შეუბრუნდა პაატა ქუჩას და გული გაეღო: თავის სახლის გალავანმა შემოანათა, რკინის ჭისკარით შემკულმა.

2

ქვითკირის გალავანიც, ალაყაფის კარებიც პაატას საკუთარი შრომით იყო გაკეთებული. ეს დასძინა მან თავის მამაპაპეულ სახლკარს; ერთი ოდაც მოადგა ხომრიელი, ნათელი, ფილაქნით გაწყობილი, ეხლა მდგმური რომ უდგა შიგ, ის ოთახი. ეს ყველაფერი სასახელო იყო მისთვის, თავმოსაწონი; მამული იცი შენც, ნელ-ნელა შენდება, თანისთანობით. ეზოში, სათონის გვერდით, ორი უნაბი იდგა. პატრონებს ძალიან უყვარდათ ის ხეხილები, უფრთხილდებდნენ. იმისთვის კი არ მოსწონდათ ხეები, რომ რამე სარგებლობა მოჰქონდათ იმათ; რამდენიმე პინა უნაბი დიდი შესამატი არ იქნებოდა ოჯახისათვის, თუნდაც მეზობლებში არ დარიგებულიყო ნახევარზე მეტი; მაგრამ ის ხეები ბუნებას აგონებდნენ იმათ, ტყესა თუ ვენახს ანიშნებდნენ და გულს უხარებდნენ; იმათ სულში ჯერაც არ ამომშრალიყო ბუნებისადმი ტრფობა, მემკვიდრეობით გადმოცემული სოფლელ წინაპართაგან.

– ერთი დახედე, ბაბუცი, რა გელაქნურები მოგიტანე! მითხრეს, ეს არის, ეხლა გახსნესო ხიდის ყურზედ და გულმა ვეღარ მომიტმინა, ჩავედი. თითქო ცოცხლებიაო, გოგჩიდან ხელად ამოყვანილი!

ამ ხმაზედ მოტრიალდა მისკენ მისი ცოლი ბარბარე, ნიდაყვამდის დამკლავებული, გასახეხი ქვაბით ხელში; გადახედა ხელსახოცს და გაღიმებულ თავლებში კითხვა აღებეჭდა.

– ჩავაბარე ბაადურს შემოკვეთილი რკინეულობა და ფასიც მაშინვე მომცა. წავედი, ცოტაოდენი რამე ვიყიდე.

– კარგი გიქნია! მაინც ძალიან მინდოდა გელაქნური; დილას რომ დუქანში მისდიოდი, კინალამ დაგაბარე, – უთხრა მას ცოლმა

და ლოყა მოუშვირა ქმარს საკოცნელად. ვაჟკაცმა ულვაშებზედ გადაისვა მარჯვენა და ეშხიანად დაუკოცნა მეუღლეს შეწითლებული ღაწვი.

– რაღა შენი თქმა მინდოდა, ადამიანო, ისე კი არ ვიცი შენი სურვილები?! სულში მიზიხარ და მკითხავივით შემძლია ამოვიკითხო შენი გულის პასუხი, – გაეხუმრა დედაკაცს და განაგრძო:

– წავალ, ღვინოსაც შემოვიტან. თურმე ძალიან კარგი კახური ჩამოუტანია მარკოზას. ნიგოზი ხომ გაქვს ხირიხიტოსათვის?

– არის, ბევრი გვაქვს. წითელი ღვინო გამოართვი. ადრე გაგითავებია საქმე და ჩაგიბარებია, წუხელ კი ამბობდი, სადამომდის მომინდება მუშაობაო.

– ძალან ვიმუშავეთ! ისეთი გააშმაგებით და მარჯვეთ ატრიალებდა ჩვენი ვანო ი ლიტრიან ხვედას, კაცს იამებოდა. ჰაზრიანი ჯეელია და შნოიანი. სწორედ მარჯვენა ხელია დალოცვილის შვილი. ცოტა ამაყია, მაგრამ როგორი პატიოსანი და გამტანი! ნამდვილ დამენანება, რომ გავიდეს ჩვენი დუქნიდან.

– სხვასთან რად უნდა გადვიდეს შენთან გაზრდილი? უფრო კარგ ადგილს იშოვნის ან უკეთეს ოსტატთან მივა თუ?!

– უმჯობეს ადგილს ვერ მივა, ვერც ჩემზე უკეთეს ოსტატთან, მაგრამ ის კი შეიძლება, საკუთარი სამჭედლოს გახსნა მოინდომოს; უნარიც აქვს იმისი და შეძლებაც შესწევს: ხომ იცი, როგორი თავშენახული ბიჭია.

– ეგ კი შესაძლოა და ძალიან საზარალოც იქნება ჩვენთვის. მაგას კარგი მოფიქრება უნდა.

– ვიცი და ვფიქრობ კიდეც მაგის თაობაზე. იმედი მაქვს, ღმერთო, შენით ისე მოვაგვარო საქმე, რომ ჩვენთვისაც სარფი იყოს და იმისთვისაც სასარგებლო. ორივესთვის სასიამოვნოდ გათავდეს ყველაფერი.

მაინც?

– ჯერ არა ღირს ამაზედ მეტის თქმა. ყველაფერი რომ ჩაგიკენჭო, წავაგებ: ბევრი გეცოდინება, მალე დამიბერდები და მაშინ ესეთი ხალისით ვეღარ დავბრუნდები შინ.

– მაინც რას ფიქრობ, კაცო? მითხარი და გაათავე!

– დამაცა, დედაკაცო, ერთი კიდეც კარგად მოვზომო! მერმე შევუმადლოთ ჩაქუჩი და დავუშვათ მოსაჭრელად. ხომ იცი, რა კარგი ფიქრი ვიცი და სარისტა. განა ტყუილად ამომირჩიეს უშტაბაშად.

– ძალიან თავი მოგაქვს შენი უსტაბაშობით! სწორედ იმის აქეთ არის, რომ როგორღაც ჩაჰკეტე ჩემგან შენი ფიქრების კარი, თითქო პირი იბრუნე და განზე გასდექი.

– პირი ვიბრუნე შენგან? განზე გავდექი?! არ იფიქრო! მაგისთანა ჰაზრები თავში არ მოგივიდეს: ჯერ კიდეც ღმერთია მოწყალე.

– სწორედ აყრილი გაქვს გული და აცრუებული! მაშ რა არის, რომ რაღაცას ფიქრობ ოჯახის თაობაზედ, მეკი არ ვიცი? ვნახოთ ვინ უფრო ინანებს, შენ თუ მე.

– უჰ, რა მწარე ენა გაქვს ხანდისხან! უშნოდ მოქნეული ჩაქუჩივით მომხვდა რაღა გულში შენი სიტყვა.

– აკი გითხარი! შენ ეხლა ყველაფერი უშნოდ გეჩვენება, ჩემი ნათქვამიც, ჩემი ნაკეთებიც. იქნება თითონ მეც უშნო ვარ შენს თვალში. უსტაბაშის ცოლობის უღირსი?!

– კარგი, გემნაცვალე, შევრიგდეთ. აი მოვალ ბაზრიდან და ყველაფერს გეტყვი, მოშლილ წისქვილივით დავროშავ რაც მომიფიქრებია, – მიუგო ქმარმა.

და წაეტანა დედაკაცს მოსახვევნად. ბარბარემ იდაყვი აიფარა პირზედ, ადგილიდან კი არ დაიძრა ქმრის ალერსით ნასიამოვნები.

– სად არის, ქალო, ჩვენი ანიკო?

– მკერვლიანთა გადაიარა, რაღაცა საქსოვი უნდა მასწავლოსო იმათმა დარიკომ.

3

– ვისგან არის დასაწუნი ვანუა ან რადა?! მჭედელიაო უბრალო. მერე რა, ურიგო ხელობაა ეს? მჭედელი რომ ვარ კარგად არ ვცხოვრობ, ცოლს-შვილს პატიოსნად ვერ ვინახავ? მე თუ მკითხავ, ხელოსანი მირჩვენია ვიღაც ჩარჩ ვაჭარს: ჰალალ ლუკმასა სჭამს, არავის არ ატყუებს არც ზომამში, არც წონამში; თავის ჯანსა რჯის და იმით ცხოვრობს. რა ვუყოთ, რომ არა მდიდრდება! ხომ არცა კოტრდება ვაჭარივით და საპყარი არა ხდება, საცოდავი. მე მოხელესაც ისევ ხელოსანი მირჩვენია, მდაბალ სამსახურის მექონ მოხელეს: იმისი ჯამაგირი მწვადივით იჭმევა და მერმე ყველას ხელში შესცქერის, ეგებ ქრთამად გამომიწოდოს ცოტა რამეო. არა, ბაბუციჯან, ანიკოს შესახებ ჩემი ჰაზრი სჯობია შენ ნათქვამს, მერწმუნე, სჯობია! – წარიტყოდა პაატა გზა-გზა.

რაც უფრო უახლოვდებოდა მარკოზას დუქანს, იმდენი უფრო უმშვიდდებოდა სახე: იმისი ფიქრი თანდათან ირკვეოდა და დასკვნაც მისი მტკიცედ დგებოდა, არ ირყეოდა. წინადაც ფიქრობდა პაატა ამ საზრუნველზე. მაგრამ მაშინ ამ საგნს ისეთი მწვავე ხასიათი არა ჰქონდა იმისათვის, როგორც მიიღო ამ ბოლო დროს, არც თუ საჩქაროდ მოსჩანდა იგი მის თვალში. ეხლა სხვა იყო: ბოლო დროს ვანო, იმისი საყვარელი და საიმედო შეგირდი ვანო, როგორღაც დაღვრემილი დადიოდა, გულჩათხრობილი. ის ისევე ერთგულად ასრულებდა ოსტატის ყველა ბრძანებას, დუქანში წინანდებურად მხნედ მუშაობდა და წაღმართად, შინაც უთქმელადვე ხელს აშველებდა მას. მაგრამ პირზე ღიმი ალარ მოსდიოდა, ძირს იყურებოდა, გულახდილად ალარ შეჰხედავდა ოსტატს ხალისით სავსე თვალებით. ალარ ოხუნჯობდა დუქანში, თითქო ალარ ეხერხებოდა მახვილი სიტყვის თქმა. წინად კი იცოდა ვანომ ფრთიანი სიტყვა, ეშხიანად მოუდიოდა ამგვარი სათქმელი და ბევრჯელ მთელ დუქანს გადაახარხარებდა დაჟინებული მუშაობი დროს. ამისთვისაც უყვარდათ ვანო დუქანში. იმ პატარა ბიჭებსაც კი ძალიან მოსწონდათ, ჯერ ჩაქუჩის ხელში ალება რომ ვერ მოეხერხებინათ და ამ დღეს ფუქსსა და ნახშირს დასტრიალებდნენ, ჩარხს ატრიალებდნენ ან სხვანაირად მორბედობდნენ და შაგირდანათი გამოდიოდნენ. მეტადრე დღეს გააკვირვა ვანომ ოსტატი და ჩააფიქრა: ბაზრიდან რომ ნავაჭრი მოიტანა, უნდოდა იმისთვის გამოეეტანებინა შინ, რადგან პატარებს ვერ ანდობდა სავსე ხელსახოცს.

– ვანო, აბა, თუ ღმერთი გწამს, ეს გადაიტანე შინ და ჩემ მაგივრად უთხარ ბაბაღეს კარგად მოამზადოს ყველაფერი, თავისებურად; ახედ-დახედე კიდეც, სხვა ხომ არაფერი უნდათ.

ამისთანა დასაქმება წინად საამო იყო ვანოსათვის და სახალისო. მაშინვე დასდებდა კვერს, ხელეხს მაგრა გადაიბანდა, გადაიცვამდა მჭიდროდ ნაოჭასხულ ჩოხა-ახალუხს, აივარცხნიდა მერცხლის ბოლოსავით შავ წვერს და გასწევდა ოსტატის სახლისაკენ მარდის ნაბიჯით; მიუხაროდა პირმოღიმე ახალგაზრდას იმ ოჯახში. შემდეგში თითოთქო იკლო მასში ამისთანა ხალისიანობამა, ის ალარ ისწრაფოდა ამაგდარ ოჯახისაკენ, ალარც ხშირად ინახულებდა. დღეს კი თავისი თქმით თუ ქცევით მთლადაც გააშტერა თავისი ამზრდელ-გამწვრთნელი პაატა.

– არ წავალ! რა გავაკეთო იქ? აგერ ტილუა გააგზავნე! – შეუბრუნა სიტყვა ოსტატს და ისეთი ძალით დაუშვა შემადლებული ურო, რომ ორგოჯიანი რკინა სულ ნაპერწკლებად დასცალა და კვევიით დააჭყლიტა გრდემლის პირამდის. შესდგა ერთ წამს ოსტატი, დააკვირდა ვაჟკაცს და განსჭვრიტა მთელი სიღრმე მისი გულისკვეთებისა; ისე ცხადად დაინახა მისი მოძრაობა მისი აღელვებულ სულისა, როგორც მკითხავმა ყველაფრის მაჩვენებელ ჯადო სარკეში; ენიშნა გამოცდილს და დაფიქრებულს, მთლად მიჰხვდა. ოდესმე თითონაც ჰქონდა ისეთი წუთები განცდილი. ხელმეორედ გადაუქროლა ჭაღარას უკვე მიხელებულ-მიყურებულ გულზედ იმ უცხო მფრინველმა იშვიათმა, ერთხელ რომ აღმასის ფრთა შეახო იმის გულს და გაბალთა უწყალოდ. დაენანა გულგამირული ჯეელი. სიამაყეც იგრძნო, რომ ის ძალუმად მიმზიდველი ანდამტი მის ოჯახში ამოჩენილიყო, მის საკუთარ კერაზედ; თითონ მისი სისხლ-ხორცი შექმნილიყო ამ ფოლაღვივით ვაჟკაცის მხიბლავ ჯადოქრად. თანაც დაენანა ბიჭი, როცა წარმოიდგინა, რა ცეცხლში უნდა გაეგლო მას, მანამ მიაღწევდა თავის საწადელს, თუკი მიაღწევდა როდისმე, და სცადა ნუგეშისცემა:

– გამიგონე, ვანო! ხომ გახსოვს ის ზღაპარი. მზეჭაბუკი რომ ჩაუშვეს ქვესკნელს? ცეცხლი უნდა გაეარნა, მანამ მიაღწევდა იმ ადგილს, სადაც დევს დაეჭირა წყალი-ცხოველი. რამდენიც უნდა ვიძახო: ვიწვი, ამომიყვანეთ! მაინც არ ამომწიოთ, უფრო ჩამიშვითო, დაავედრა ზევითებს. აკი ვაჟკაცურად გაიარა კიდეც ალი დამწველი და მოსპო ის დევი უზარმაზარი.

– მახსოვს! მერე?

– მერმე ისა, რომ ყოჩაღად იყავ-მეთქი! ჭირსა შიგან გამაგრება ისე უნდა, ვით ქვითკირსაო, გამიგონია ცხონებულ დედაჩემისაგან, – დააბოლოვა პაატამ.

და გასამხნეველად ხელი წამოსდო ახალგაზრდას გაოფლიანებულ კისერზე. ოსტატმა იცოდა თავისი შეგირდის დარდები, იმისთვის ეუბნობოდა ესე.

– რა აქვს ვანოს ჩვენგან დასაწუნი? სრულებით არაფერი! ვერც დაიწუნებს, საბოლოო უარს ვერ ეტყვის. მოუფიქრებლობა იქნება კარზედ მომდგარი ბედის ხელის კვრა და უარყოფა. როგორ შეიძლება თვალის არიდება ან ტუჩის აკვრა?! ეჰ, ალბათ მხოლოდ ინაზება ანიკო, მოსაჩვენებლადა დგება უკან; იქნება განზრახაც არ უჩვენებს პირს, დეე სურვილი უფრო გაუცხოველდესო. ქალისას ხომ ვერ გაიგებს ადამიანი. ვგონებ, გულის სიდრმეში თითონაც დარწმუნებული უნდა იყოს, რომ ერთმანეთისათვის არიან ღვთისაგან დაბადებულნი, – აიმედებდა პაატა თავის თავს.

– მაგრამ ეს ჩემი ბაბაღე რაღამ ასტეხა, რომ სულ იმას ჩასჩინებს თავის ქალს, უფრო კარგი ცხოვრების ღირსი ხარ, ფაქიზისაო; სკოლაშიაც იმისთვის მიგეცი და წიგნიც გასწავლეო. სწორედ ისა ჰრევს გოგოს. რა ეჩქარება: ქალი იჯდეს, ბედს ელოდდესო. არა, ქალი იჯდეს, ბერდებოდეს-მეთქი, მაგრამ ვის გააგონებ?! ის თავისას გაიძახის, მაკრატელიაო. იჯდეს! ვნახოთ რომელი ბატონიშვილი მოუვა და შეეხვეწება. ახლა ის ვიღაც მირონა აიკვიატეს. არ ვიცი, ღმერთმანი, რა ვიფიქრო. არ მომწონს: ერთმანეთის საფერები არა ვართ; გული როგორღაც არ ენდობა. არა, მე ჩემი სიტყვა უნდა ვსთქვა და ჩემი ნება გავიყვანო! – დაასკვნა პაატამ და წელში გაიმართა, რიხიანი შეხედულება მიიღო.

4

– ჰა, ჰა, ჰა! – ჩაიციანა ბარბარემ, როდესაც პაატა გასცდა ეზოს. – რა გულუბრყვილონი არიან ეს ვაჟკაცები! ჰგონია, რაღაც ახალს მეტყვის ისეთს, რაც მე ჯერ არ ვიცი. დიდი ხანია მივხვდი, რაც ჰნებავს ვაჟბატონს, კიდევ უთქვამს ნაყიმ-ნაყიმად თავისი გულის თქმა და ვერ მიმხვდარა, რომ მე ერთიანად შეგროვილი მაქვს სხვადასხვა დროს მისგან გადმოგდებული სიტყვები. ნუ იფიქრებ, ჩემო კარგო, გულშიაც ნუ გაივლებ მაგეების ასრულებას! იმისათვის არ გამომიზრდია ესე სათუთად ჩემი ანიკო, არც იმისთვის დამიჩაგვრინებია ის სკოლაში, რომ პირველსავე მთხოვნელს მივუგდო, თუნდაც პირდაღრენილი მგელი იყოს ის პირველი მთხოვნელი. სახნის-საკვეთის კარგი ჩამოსხმა გეხერხება, აყალიბე! გელაქნურის არჩევაც საგანგებოდ იცი, მოიტა! სხვა ყველაფერი ჩემზედ მოაგდე. ოჯახის ტრიალი და წალმა ბრუნვა; მეტადრე ესეთი საფრთხილო საქმე, როგორც არის ქალის ბედ-იღბალი. პირდაპირ ჩვენი მოვალეობა არის ეს, მანდილოსნების საზრუნველი, – ამბობდა დედაკაცი

და თან თევზსა სჭრიდა, რეცხავდა, მოსახარშად ამზადებდა. ცალი თვალი მაინც ქვაბისაკენა ჰქონდა, რომელიც დუღდა ბუხარში და ქოჩქოჩებდა. მორბედი არავინა ჰყვანდა გვერდით, მაგრამ მაინც ყველაფერს მარდად აკეთებდა და ასწრობდა. გაიღო ოთახის კარი და შემოვიდა ქალწული მაღალქუსლიანი ფეხსაცმელის ჭრიალით. ხელში ფარჩის ნაჭერი ეჭირა, სათითოე ჰქონდა თითზე წამოცმული. აგებული ნემსი ებნია გულისპირში, აბრეშუმის მოწითალო ძაფი ფოლაქს მოსდებოდა.

– რას აკეთებ დედილო?

– აი, გენაცვალე, გელაქნურსა ვრეცხავ, დახე რა მშვენიერია.

– ვანო რაღა იქნა?

– არ მოსულა დუქნიდან, მამაშენმა მოიტანა ყველა ეს.

– თითონ მამამ?! სადილად მაინც არ მოვა ვანო?

– არვიცი. რად გინდა, გენაცვალე?

– დარიკომ საკერავი მანქანა მათხოვა და მიწოდდა გადმომეტანებინა. სადამომდის სულ მოვრჩებოდი ამის კერვას.

– მოეწონათ ფარჩა?

– მოეწონათ. მითხრეს, ძალიან დაგშვენდებაო.

– რატომ არ უნდა დაგშვენდეს ლამაზს კარგი ქსოვილი?! მანქანას მე თითონ გადმოგიტან ეხლავე; ხომ აგერ არის, – მიუგო დედამ.

და ხელები შეიმშრალა.

– აი მივდივარ, ქვაბებს ყური უგდე.

ქალმა გაიხადა ჯუბაჩა და ლურსმანზე მიჰკიდა, ჩაიცვა საშინაო კაბა; წაიძრო წულები და ტახტქვეშ შეაწყო, ფეხი აზრუმულ ჩუსტში ჩაყო; ჩამოუშვა ტახტის ფარდა, მიალაგ-მოალაგა იქაურობა. სხარტი ტანი ჰქონდა, შოლტივით მოქნილი და დახრა თუ მიდგომ-მოდგომა ემარჯვებოდა. კიდევ უხდებოდა. ავიდა ტახტზედ, მისწია ფანჯრისაკენ იანი ნალის ყური და ზედ მოიკეცა. ოთახში ეს ადგილი ყველაზე უფრო მოხერხებული იყო ხელთსაქმისათვის. ნათელია აქ, აბანოზით დაგებული ფანჯრის დოლაზიგ მარჯვე იყო საკერავისა და მის ხელსაწყოს დასალაგებლად. გულდადებითა ჰკერავდა, შახიან ფარჩას შრიალი გაჰქონდა მის ხელში. დახრილ თვალებს ტევრად მოსდებოდა შავი წამწამი: მუქ ლოყებზედ ვარდი გაჰშლოდა. ფართოდ გააღო გიშრის ტბის ბჭენი და მიავლ-მოავლო თვალი გარშემო, მაგრამ ვერ შენიშნა მაკრატელი, რომელიც ამოჰფარებოდა იმისსავე მუხლს, და პირთან მიიტანა ძაფი, აღმასის კბილით მოკვნიწა აბრეშუმში. პირის ნაყოფი ცოტა ფართე ჰქონდა და ტუჩები მომხო, მაგრამ მათი მტკიცე მოხაზულობა ეშხს აძლევდა ბაგეს; მისწრაფების ძალასაც აგრძნობინებდა, კოცნის სიმძლავრეს. თმა გვერდზედ ქონდა ვაჟურად გაყოფილი და ჭაპანივით ნაწნავებად ჩახლართული. შემოვიდა დედა.

– აი მანქანა, მანდვე მომართე ფანჯარაში. იცი, მამაშენს ვეტყვი, უთუოდ გიყიდოს საკერავი მანქანა საუკეთესო: ყოველთვის სხვას ხომ არა ვსთხოვთ და შევებვეწებით; ძალიან გვამადლიან, იპრანჭებიან. მზითევშიაც გაგყვება; მაინც ისეთ მდიდრ ოჯახში ხომ ვერ მოხვდები, სულ სხვას აკეთებინო ხელსაქმე და შენ მხოლოდ ქალბატონად იჯდე, უთხრა დედამ

და დაუკოცნა შვილს ლოყა. ქალმა მადლობით შეხედა მოყვარულ დედას, ერთ წამს მის ძუძუებში ჩამალა თვისი სახე.

– ვინ იცის, თევზი ჩაიხარშა, გენაცვა; არ დახედე?

– ესე მალე? არ დამიხედნია.

– ყოჩაღ, ქალო! არ ვიცი რა ეშველება შენს ინაბარასა შენ ოჯახსა და ქმარ-შვილს, – წარმოსთქვა დედამ.

და გაეშურა ქვაბისაკენ. გასინჯა საჭმელი, გადმოდგა, თევზი ქაფქირით ამოყარა ტახაკზედ. ოხშივარი დადგა ოთახში, მადის მომგვრელი სუნი.

– მოდი, ქალო, ბარემ სუფრაც გავშალოთ. საცაა მამაშენი შემოვა.

– იჰ, შენ გაშალე, დედი! მე კიდევ ცოტას შევკერავ მამას მოსვლამდის; ეგება დღეს მთლად მოვათავო. სად წავიდა მამა?

– ღვინის მოსატანად გადაიარა.

ვერ დასაქმებდა ვანოს? ამ ბოლო დროს თითქოს მეტისმეტად უფროთხილდება იმას მამა და ეხათრება.

– განა პატარა ბიჭილა, ხელწამოსაკრავი, რომ წარამარა არბენინოს შინათკენ თუ ბაზარში. ვაჟკაცია, წვერულვაშიანი. ცოტა ამაყი ახალგაზრდაც დადგა: საჭიროა ფრთხილად მოპყრობა, მამაშენი ძალიან აფასებს იმას და პატივსაც სცემს; იმას რომ ჰკითხო, ვანოსავით ჰალაღი, მუყაითი და მიხვედრილი ორი არ გამოვა ამქარში. გაზღვარზღვარება კი ძალიან იცის მამაშენმა; თუ მოეწონა ვინმე, სულით ხორცამდე მიენდობა.

– ამაცია თუ არა, მაინც უნდა მოსულიყო და ენახა, საქმე ხომ არ გვექონდა რა საიმისო; ჩვენ სახლში არის გაზრდილი, მამას გამოუყვანია ეგ კაცად და სრულებითაც არ შეეფერება ჩვენთან ზვიადობა: ჯერ კიდევ მამას შაგირდი არის და ტყუილად მოაქვს თავი.– სთქვა ქალმა.

და წარბი შეიკრა უსიამოვნოდ. ვანო რომ თითქო ოდნავ განზე გაუდგა მათ ოჯახს, ეს თითონ ანიკოს ბრალი იყო; იცოდა ეს ქალმა. ისიც კარგად ახსოვდა, როდის შელახა ვაჟის თავმოყვარეობა და დააჭიმუნვა ის.

– არც გუშინ ყოფილა ვანო ჩვენსას, თითქო გაიბუტა. რაღა მეშველება! ძალიან გაყვინიზდი და გაიბრუნჩე, მე ვიცი, უშენოდ ვეღარ გავძლებ, ლუკმა გამიმწარდება. რახან ეგრეა, ზედაც აღარ შემოგხედავ! – დაასკვნა ქალმა თავის გონებაში.

მაგრამ ამ დასკვნამ ვერ დაამშვიდა მისი ნაწყენი გული. ანიკო იმ თავითვე ნაჩვევი იყო, ვანოს თვალ-წარბში ეყურებინა იმისთვის, აცა, რას მოისურვებს ან რას დამასაქმებსო. რაც უფრო მოიწიფა ვაჟი, იმდენად მეტი მორჩილი შეიქმნა ქალისა და მონა; სიხარულით ასრულებდა ახლგაზრდა ყველა მის სურვილს, თუნდ ჟინიან ბრძანებას. ვანო ჯილდოსაც იღებდა ამისთანა მორჩილებისათვის; ქალი ან გაუღიმებდა, ან ლმობიერად შეხედავდა და ეს ვაჟს უფრო უხაროდა, სანამ თუნდა მუჭა მარგალიტი. იწყინა ქალმა, როცა ნახა, მის მორჩილ მონას ძალა ეპოვნა და შესაძლო გამხდარიყო მისთვის აგერ ოთხი დღის განმავლობაში არა ჰხლებოდა მას, მორჩილებით არ დაეხარნა მის წინ თავისი თავმოყვარეობა თუ სიამაყე.

– ვიცი რომ მოხიბლულია ჩემგან და მიკვირს, როგორღა ახერხებს განზედ გადგომას?! ისეთი ვედრებით მიყურებს ხოლმე, თითქო ლოცულობსო ჩემზედ. იქნება დავკარგე ძალა მომჯადოები და ამ ჩემ თვალებს ვეღარ შეუძლიანთ რკინის ბორკილი დაადონ თავწასულს?! ვნახოთ! – იმუქრებოდა ქალი.

იმისთვის კი არა ჯავრობდა ქალი, რომ სანდომი ვაჟი ცდილობდა გაჰშვებოდა მას და თავი გაენთავისუფლებინა მისის ხელიდან. ვანოს ის სრულებითაც არა სთვლიდა თავის საოცნებოდ, არც მასთან სურვილით შეკავშირებასა ნატრობდა. მხოლოდ თავმოყვარეობა შეკლახოდა ქალს, როგორც ჟინიან დედოფალს, რომელსაც ყველა უნდა ესავდეს, უანგაროდ ემონებოდეს, თვით ამ უსიტყვოდ მორჩილებაში ჰპოვებდეს თვის კმაყოფილებას ფასდაუდებელს. ანიკოს დედამაც იცოდა ესეთი გულის თქმა განაზებულ-გაყვინიზებულ ქალისა და იმისთვის დიდ ყურადღებას არ აქცევდა თავის ქალისაგან ვანოს სახელის დაჟინებით ხსენებას: გული გადახსნილი ჰქონდათ დედა-შვილს ერთმნეთისათვის.

5

ბარბარე დარწმუნებული იყო, რომ გაუჭირდებოდა ყოფა იმის ქალს, თუ ისეთსავე ოჯახში მოჰყვებოდა დიასახლისად, როგორც იყო მათი სახლი. ხელოსნის ხელმოკლე მეკომურობაში თითონ დიასახლისა უნდა ირჯებოდეს ძალიან, რომ ქმრისაგან შემოტანილ ცოტა სარჩოს ბარაქა ჰქონდეს და გამტანობა: თითონ უნდა ალაგებდეს სახლს, ამზადებდეს საჭმელს, უკერ-ურეცხავდეს ქმარ-შვილს, აწოვებდეს პატარას. წამსვლელ-მომსვლელის ფაქიზად და ხელგაშლით მიღებაც უნდა შეეძლოს და გულსავსედ გასტუმრება. თვალაზრიანი უნდა იყოს დიასახლისა, ხელგამომავალი და მომჭირნოც, რომ მცირე შემოსავალი გააწვდინოს ყველას და ყველაფერს, პირნათლად გამოიყვანოს თავისი კერა მტერთანაც, მოკეთესთანაც.

ამისთანა სახლში დიასახლისას მოსვენება არა აქვს არც ერთ წუთს. მის სიამოვნებას მხოლოდ ის შეადგენს, როცა ხელს დაჰრევს ყოველსავე წვრიმანს და არ შეაყენებს ცხოვრების სვლას განსაზღვრულ სადინელში, არ შეარყევს საოჯახო საქმეების მწყობრ მიმდინარეობას. ერთი დღე მაინც უნდა დაჰყო ამისთანა დიასახლისის ოჯახში, თვალი ადევნო მის დაუდგრომელს თუ შეუფერხებელ ზრუნვა-შრომას, რომ გაგიკვირდეს, როგორ უძღვება

ადამიანი ყოველ ჟამს ამ განუწყვეტელ ფუსფუსს მოსაბეზრებელს ან როგორღა ინარჩუნებს გულის შუქს თუ ღიმილ-სიცილის უნარს. მხოლოდ მაშინ დააფასებ კერის დარაჯად გაწვდილს მის დაულალავ მარჯვენას და მოწიწებით აკოცებ მაჯაზედ, თუნდაც იგი მაჯა ისეთი გაქათქათებული და სუნნელებით ნაკურები არ იყოს, როგორც სათუთად მოვლილი მაჯა ფუნთუშა, ძვირფასი მელევანდით შემკულ-დამშვენებული.

ბაბაღეს ეშინოდა, ვაი თუ შესაფერი დიასახლისა ვერ დადგესო ანიკო ხელოსნის ხელმოკლე ოჯახში, ან ვერ აიტანოსო მომჭირნეობით მოზომილი ცხოვრება. ჯან-ღონე არ აკლდა ქალს, არც თუ მინაზებულ-მიმტკნარებული იყო აგებულობით, მაგრამ აზიზად იყო აზრდილი და სასწავლებელმაც უფრო გონების მუშაობისაკენ გადახარა ქალი, ააცდინა ჯანის გარჯას და ხელით შრომისათვის შეაზარმაცა. კარგადა სწავლობდა გოგონა. ის პაწაწა სასწავლებელი საგანგებოდ დაათავა, ოჯახის სასახელოდ. ისეთი ამხანაგებიცა ჰყვანდა იქ, რომლებიც უფრო უზრუნველი სახლებიდან იყვნენ და თითონ არა სჭირდებოდათ მუშაობა. ამათა ჰბამავდა პატარა და მით უფრო ადვილად, რომ სახლში გამრჯელი დედა ტრიალებდა და არც თუ ძალიან საჭიროებდა უნცროსისაგან ხელის წახმარებას. შეძლებული ამხანაგების ოჯახშიც რამდენჯერმე მოჰყვა ანიკო სტუმრად და იქ უფო გულდასმით ათვალეერებდა სუფთად მცხოვრებ და უზრუნველყოფილ ხალხს, სიამოვნებით ითვისებდა მათ ყოფას. ამის გამო იყო, რომ მძიმე საქმეს ერიდებოდა შინ, ჭუჭყიანს. არც ეცალა მაშინ: სკოლას და მის მოთხოვნილებებს უნდებოდა მთელი მისი დრო. მეტადრე ძალიან უფრთხილდებოდა ანიკო თავის ხელებს. ერთხელ ლახვარიძეებისას იყო ამხანაგთან და იქ მოჰკრა ყური თავისზედ ნათქვამს:

– რა მშვენიერი ხელები აქვს ამ ბაბაღეს! პატარები, სუფთად დაკვერცხილები. თითქო ვინმე კეთილშობილის ჩამომავალია და არა მჭედლის გოგოვო, უბრალო.

ფრასის მეორე ნახევარმა გული ატკინა პატარას, პირველმა სიტყვებმა კი ძალიან ასიამოვნეს, თავი მოაწონებინეს. ამის შემდეგ ქალი ძალიან უფრთხილდებოდა თავის ხელებს, თათმანში ინახავდა, ცდილობდა ნიავს არ დაეშაშრა სათუთნი ან ოფლს არ დაეღობო, არ დაეღიპა; ბევრჯერ ნელსაცხებელითაც იზელდა მათ დამინებისას.

– შეიძლება ისეთ კეთილყოფაში ჩავვარდე, რომ კოხტა ვაჟები მეცა მკოცნიდნენ ხელზედ, როგორც ქალბატონ მაკრინეს, ლახვარიძის ცოლს. ვინ იცის? იქნება ბედმა მჭედლის ქალს თუნდაც თავადიშვილის ცოლობა არგუნოს და თავადის ქალი უბრალო ხელოსნის სახლში დასვას. შეიძლება! ბევრჯერ მომხდარა ესეთი ამბავი; ზღაპრად ხშირად გამიგონია. რატომამო?! სკოლაში ხომ ვერავინ მჯობდა და ცხოვრებაში რაღად უნდა ვიყო იმათზედ მდარე, ფიქრობდა ქალი

და უფრთხილდებოდა თავის სინორჩეს, ფაქიზად ინახავდა თავს და ნებივრად, რომ უფრო სანდომი გამოჩენილოყო, სატრფიალო; და თუ იღბალი მის კარს რაინდს მიიყვანდა შემკობილს, ქალის დანახვაზედ კმაყოფილება ეგრძნო მას სრული, გამსჭვალულიყო მისადმი სურვილით. ეხლაც, ნემსს რომ ათამაშებდა ხელში, ძალიან ფრთხილობდა, არ დაეკოდნა წვეტიანით შუშა თითები, არ დაესახიჩრებინა ლამაზები. ჰკერავდა ქალი, ფარჩას აშრილებდა ხელში და თან ოცნებობდა, თავის მომავალს უღიმოდა, ვარდისფრად სახავდა მას, სამკაულებით ამშვენებდა, ობოლ მარგალიტებითა რთავდა ხელისხელ საგოგმანებით

და მის ოცნებისაგან ნაქარგ სურათებში სრულებითაც არ მოსჩანდნენ მჭედლის ჩაქუჩი თუ მარწუხი – მაშა, თერძის მაკრატელი, ქაფჩა კალატოზისა, არც არავითარი იარაღი სხვა ხელობისა; აღარა სჩანდა იქ დაკოჟიჟებული მარჯვენა პატიოსანი მუშაკისა; ნაკლებულობა და ზრუნვაც მთლად გადევნილიყო იმ არედან; ნათელი რომ მოჰფენოდა მის მომავალ სავანეს, უდარდელი ყოფის სინათლე ყაყაჩოსფერი.

– მის გვერდით მყოფ ვანოს სახე დაღონებული? მისი სურვილით გაჟღენთილი ჭაბუკის სურათი?

– ეჰ, აღარა სჩანდა იქ! კვამლი ჰფარავდა იმას ანიკოს თვალთაგან, ხშირი რამ ნისლი. ანიკო აღარც კი იხედებოდა იმისკენ, რომ იმ რაღაცა ბოლს თვალები არ დაეწვა მისთვის, ცრემლი არ დაეჟურნა მათგან უამო.

ქალი ნელ დიღინს აყოლებდა ფარჩის შრიალს და შორიდან უღიმოდა ნანატრ სახეებს. დედა თვალს ადევნებდა თავის საყვარელი ქალის მოღიმარ სახეს და გულში ალერსი უგუბდებოდა მღელვარე. ბოლოს ვეღარ შესძლო შორიდან მზერა, მიუახლოვდა ფეხაკრებით და ჩაჰკოცნა კისერში, ნაწნავებ შუა.

– რა კარგი ხარ, გენაცვალე! საამო, ტკბილი, – უთხრა მოულოდნელ ალერსით შემკრთალ ქალწულს.

და ცხადად წარმოუდგა ის ეშხით სავსე კოცნები, რომლებს მისთვის ბევრჯერ დაეტკბო ტურ-ბაგე, როცა ახალგაზრდობისას ეშხით დამთვრალი ჩაჰკონებოდა ქმრის მკვიდრად ნაგებ ყელ-ყურს, სურათს და გამათბობელი ძალა ამოეწოვნა იქიდგან ტკბილი. მაინც აგებულობით ანიკო ძალიანა ჰგვანდა თავის მამას, როცა ის ჯერ ისევ ნორჩი იყო, აყიროსავით ტანშეყრილი, სავსებით სავსე ძლიერის სიმკვირცხლით თუ სიკისკასეთი.

6

ანიკო რომ საკერავს ჩასჯდომიყო სალამაზოს და თავის ოცნებებს შეჰხაროდ-შეჰღიღინებდა, თითქო კიდეც ცხადქმნილებს და ასრულებულ თავის ნატვრებს, იმას რომ უკვე ნათლად წარმოედგინა თავისი მომავალი კეთილი ყოფა და სტკბებოდა იმითი თუნდ ჯერ ცხადად ასახულ ჰაზრთა არეში; ამ დროს დრტვინვით მოცული ვანო ვერ შემდგარიყო ერთს ადგილას: ნიადაგი ფეხსა სწვავდა განაწამებს და არ აჩერებდა. დუქნიდან წასული მუხლჩაუდრეკლად გადადიოდა ქუჩიდან ქუჩაში, მთელი ავლაბარი შემოიარა შეუფერხებლივ; ბოღმა ბუმტვით აწვებოდა ყელში, ჯავრი აქანებდა თავის შავ ტალღებზედ, როგორც მსუბუქ ნავს საჭემილეწილს; მოზღვავებული გრძნობები გულის აფრებს ჰბერავდნენ გრიგალის ძალით და ლამის დაეხიათ იგინი, მთლად დაეგლიჯნათ.

ეს დარდი ნელ-ნელა გუბდებოდა ვანოს გულში და ეხლა ბოღმად ქცეული აშავებდა იმის ნათელ ბუნებას ხალისიანს, ახშობ-აშთობდა. მას აქათ შედგა ფოლადის ბიჭი ცეცხლივით მწველ ჯავრის ბილიკზედ, რაც აშკარად შენიშნა, რომ მისმა ანიკომ პირი მთლად იბრუნა მისგან და ნდომის თვალი მიაპყრო ვიღაც სხვას, გარეგნულად მასზედ უფრო სუფთად ნაწრთობ-გამოწვეპილს, მაგრამ გულმჭადას და გაუტანელს. დიდი ვინმე არ იყო ანიკოს აწინდელი მეგობარი მირონა, ვიღაც უბრალო მოხელე ღარიბ-ღატაკი, ხელისუფალთ ნადირალა გადარეცხილი, და თუ ქალი ცოტა მაინც გამოცდილი ყოფილიყო ან დაკვირვებული, მირონა მეტოქეობას ვერ გაუწევდა ვანოს; ვერც საბოლოო ცხოვრების უნარში აჯობებდა, ვერც ვაჟკაცობაში, ვერც იმ ნაზ გრძნობათა საუნჯეში, ანიკოსთვის რომ ჰქონდა ვაჟს ქამხა-ატლასივით ფრთხილად შეკეცილი და სათუთად დაცულ-შენახული.

– ეჰ, ვერაფერს ამისთანას ვერ ჰხედავს ცხოვრების ჯერეთ მთლად უცოდინარი ანიკო, ვერ არჩევს სირმაჩაქსოვილ მტკიცე აბრეშუმს ვარაყმეყრილ თვალმახარა ბამბეულიდან. ეს მიშრობს სისხლსა და მკლავს უდანოთ. როგორ რა ვამცნო ან ვაგრძნობინო?!

მაინც რაღაცა იმედი ჰქონდა ვანოს, რომ ქალი საბოლოოდ არ გასწირავდა იმას, ჩაუფიქრდებოდა გონებას და ღირსეულად დააფასებდა იმის სიყვარულით დამწვარ ვაჟკაცს, მოწყალე თვალთ გადახედავდა იმას და არ უღალატებდა არც თავის ჩამომავლობას, არც თავის წოდებას: ხელოსნის ქალი ხელოსანისვე სახლში დაბინავდებოდა ამქრის ღირსეული შვილის გულის ვარდად, თავისთვისაც სასიამოდ. იმედის შუქი თავს დასთრთის ადამიანს თვით უკანასკნელ ამოსუნთქვამდის.

მართლა და, რითი არ იყო ვანო მჭედელთა ამქრის ღირსეული შვილი და დამამაშვნებელი? როსტომივით მხარბეჭიანი სხარტი ჭაბუკი, მკლავლონიერი, ჰაზრიანი და პატიოსანი, საკვირველად მართალი. საცაა ოსტატად დალოცვენ მარჯვე ხელოსანს. დღეს ვერც ერთი ამქრიდან ვერ გამოვა ისეთი ყოჩაღი ბაირალტარი. ამქრობის დროს ისე ათამაშებდა ცალი ხელით მჭედლების მძიმე დროშას, თითქო ხუთგირვანქიანი ჩაქუჩი უჭირავსო მისთვის ჩალასავით მსუბუქი.

– რითი მჯობიან ის ვიღაცა გაქსუებული ბიჭები? ღიტარას რომ მოიტანენ და აწკაპუნებენ, იმითი? ან რომ ზედ საბრალოდ დასჩხავიან, მითომ მღერიან, იმითი? კარგი, ანიკოჯან, გონს მოდი, საქონელს ან ფხა გაუსინჯე, ან ნაჭედობა ისე დააფასე! მაგრამ თვალი სულ სხვა გზისკენ გაქვს მიქცეული და რაღა გითხრა, რა გაგაგონო?! – ჩაილაპარაკა ვაჟმა და მიიხედ-მოიხედა: ციციანთ თავქვეს წასდგომოდა უგზო-უკვლოდ სიარულში, სახლი კი მარცხნივა ჰქონდა, სირაჯხანის დაღმართის თავში, ვიწრო ქუჩის სიღრმეში. მწარედ გაეღიმა და თავი გაიქნია: უაზროდ სიარულს არ იყო დაჩვეული და ეუცხოვა თავისი შეუწონელი მოძრობა.

– გონებას აჰხდის კაცს ამისთანა არეული ყოფნა, მთავარცნებას დაუბნევს! დუქანი უპატრონოდ გამიშვია და წამოვსულვარ: ისე უსაქმოდ დავდივარ, თითქო თელეთობა იყოს დღეს. აფსუს მუშა ჯეელო! ან რას იტყვის ოსტატი, ეხლა რომ დაბრუნდეს დუქანში? ვინ იცის იმ ჰარამზადა ბიჭებმა თავი იპოვეს და ძირს დასცეს იქაურობა, – გაიფიქრა ახალგაზრდამ.

და აღარ დაეშო თავქვეზედ, გამობრუნდა, დუქნისაკენა ქნა პირი.

– ვსთქვათ არ გიყვარვარ, სულაც არ მოგწონვარ, ის რაღა ცოდვის კითხვაა, რომ ვიღაცეების თვალში მამცრობ შენთვის თავდადებულ ვაჟკაცს, შენს სახეზე მლოცველს და პირჯვრის მწერალს? იცი, შე გულქვაო, რომ სისხლი გადამენტხა გულზედ, როცა იმ დღეს მითხარი, წადი, თუთუნი შემოუტანე ამ ყმაწვილებსაო. განა რა ისეთი დიდკაცი გგონია ვიღაცა მირონა, რომ მე იმის მორჩილი ვიყო და მოსამსახურე?! არ ეკადრებოდა, თითონ გახირებულიყო და ეყიდნა? შავ ქვას მოვართმევდი, თუ თითონ გაებედნა და დავესაქმებინე! მაგრამ შენ...

– აბა რა მექნა ან როგორ მომეხერხებინა უარი, როცა ჩემკენ შეთხოვნით გადმოატრიალე ეგ ავლაბრის მორევივით თვალები უძირო?! ახ, დამსაქმე, შენი ჭირიმე, მიბრძანე, რაც გინდოდეს! მეტყვი: ვანო, წადი ჯოჯოხეთში! წავალ. მეტყვი: ვანო, თავი მოიკალ! იმ წამს შენი ჭირის სანაცვლო გავხდები. მაგრამ ნუ კი დამამდაბლებ გენაცვა: საწყალი ბიჭი რომ ვარ, მეც ჩემი თავმოყვარეობა მაქვს, ჩემი თავმომწონეობით ვამაყობ. შენ ხელში არის ჩემი სული. მაგრამ მაინც ნუ დამჩაგრავ სხვის გასახარად, ნუ დამამცრობ: ძალიან მეწყინება. არა, აგისრულე კი ყველაფერს, მეტი რა გზა მაქვს?! მაგრამ გული მომიკვდება, გავტყდები. ხომ მაშინაც აგისრულე ბრძანება, თუმცა თვალებში სისხლი მაწვებოდა, მუშტები თავისთავად მეკუმშებოდა. საშინლად მეწყინა. აკი აღარც მოვედი მას აქეთ თქვენსა. ოსტატსაც კი ვეურჩე, აღარ დავუჯერე. იქნება ვერც კი შენიშნე ეს, ჩემი თქვენთან მოუსვლელობა: გულცივი ხარ ძალიან, ჩემთვის გულგაყინული. მაგრამ ახლა ზოგიც მე მნახე, რა ცეცხლში ვარ და როგორ ვიტანჯები: ადგილი ველარ მიპოვნია დავისვენო, ფეხი წავიდრიკო. ნუ იზამ, გენაცვა მაგას! – ამოიკვნესა ვაჟმა და ფეხი ააჩქარა. ფიქრმა გაჰკრა, შინ შებრუნებულიყო, თავის სახლში ესადილნა დედასთან, გაეცნო კიდეც იმისთვის თავისი დარდი, ძირდიდასავით რომ ამოსჯდომოდა ზედ გულის წვერზედ და დაეიარავებინა ის საცოდავად, მაგრამ მაინც დასძლია მოვალეობამ და დუქნის გზას შეუყენა.

ძალიან კარგი ქნა ვაჟკაცმა, რომ შინ არ წავიდა: ველარ მოითმენდა. თავის ხვაშიადს გაუზიარებდა დედას და მერმე სანანურად გაუხდებოდა ეს. მისი დარდი მთლად პირადი იყო, საკუთრად მისგან მოსავლელი და სხვა ვერავინ გაიგებდა მას სავსებით, ვერც ჩასწვდებოდა. თანაც ერთობ სათუთი იყო მისი სევდის საგანი და სხვის თვალი თუ სხვის

ხელი, თუნდ მოყვარული დედის შეხება, შეჰკუმშავდა იმ უცხო ყვავილს, ფერს შეუშლიდა ციაგის მფრქვეველს.

7

იმისთვის აღარ მიბრუნდა ვანო შინ, რომ ცხადად წარმოუდგა ბიჭების ანაბარად უპატრონოდ დატოვებული დუქანი და იგრძნო, რა შეუნდობელი ცოდვა იყო ეს იმის მხრივ.

– დაიუკაცურებდნენ დუქანს და სულ აჰფურტნიდნენ იქაურობას. წავალ დავხედავ, სადილსაც დუქანშივე ჩამოვატანინებ, – გაიფიქრა იმან

და გასცდა ქუჩას, გადასჭრა მოედანი, შეუხვია მეტეხის თავქვესაკენ მიმავალ ქუჩას: აქა ჰქონდა პაატას სამჭედლო გამართული. მართალი გამოდგა ვანოს გუმანი: უფროსები რომ გაეგულეებინათ დუქნის ბიჭებს, დაეგდოთ საქმე ხელიდან და ჭიდაობა გაემართათ გრდემლის გარშემო. ისე იყვნენ გართულ-გალექებულნი, რომ ვერ შენიშნეს ვანოს მისვლა, სინამ არ დაჰკვივლა და მუშტი არ შეუმაღლა. უეცრად გაიფანტნენ გაონავრებულები: გამოცდილებით იცოდნენ რა მძიმე ხელი ჰქონდა პატარა ოსტატს. გადარჩნენ ცელქები: ვანომ წყნარად დაუშვა მჯიღი, მიალაგ-მოლაგებინა იქაურობა და ყველანი დააყენა სამუშაოზე. ჩაუდგა სათავეში მძიმე საშრომს, რომ საქმისათვის გადაეყოლებინა გული და როგორმე გაეფანტა დამჩაგვრელი შავი ფიქრები; ისიც საჭირო იყო, რომ ხელებში წამდგარი ღონე გადაედულებინა სახელ-საკვერად გახურებულ რკინაში, თორემ ბოლმამორეულს ნაღელვი ძალა მხარ-მკლავში უვლიდა გრიგალის ტოტივით და ზრზნიდა მას, უნებლიეთ უხსნიდ-უქარგავდა თითებს გამჭექვარის სილის სატკეცად, დაღად რომ დაესმის დუშმანის ლოყას და ზრიალ-შრიალით გაივლის ყურიდან ყურში.

– ჰა, მირონ, მიფრთხილდი, როგორღაც არ მომწონს შენი თვალები, არც შუბლის აფსკა.

– ხომ არავინ გაგაჯავრა ოსტატო, რომ აგნთებია თვალები და თავს იქნევ, თითქო იმუქრებო? – შეეკითხა ტილუა და მოქნეული ხვედა ჰაერში გააჩერა. შედგნენ სხვა შემადლებული თუ დაშვებული ჩაქურებიც პასუხის მოლოდინში. ქმენა შეაყენა ფუქსმაც, სული შეიგუბა. ვანო მოეგო თავს, მოავლო თავლი იქაურობას და დაჰკვივლა:

– ჰაი, თქვე ყურუმსაღებო! გაცივდა რკინა, დაჰკათ! დაუბერე!

ხელახლად აგრგვინ-ატკრციალდნენ ძალუმი ხვედა თუ კვერები, ხმა შეუწყო მათ გრდემლზედ არაკრაკებულმა ოსტატის ჩაქურმა, აქშინდა საბერველი, ქშუილით ამოქანდნენ ქურიდან ცეცხლის ენები, ჟინჟლილად გადაიშალა, ბუნჯგალ-ბუნჯგალ გადაიფანტა ნავარავარები რკინის ნაფერფლი; ნაპერწკალთა ელვაში გაეხვია მთელი სამჭედლო. ცოტა ხნის მუშაობის შემდეგ უშვეს ხელი საქმეს და ვანომ მიმართა ტილუას:

– წადი, დედაჩემს უთხარ, სადილი აქ გამომიგზავნოს. ჯერაც არა მიჭამია რა. მე თითონ ვერ მოვალ, ოსტატი დუქანში არ არის-თქო.

– რაღა სადილის მოტანა გინდა, დიდმა ოსტატმა აკი გამოგიგზავნა ყველაფერი?!

– დიდმა ოსტატმა გამომიგზავნა?! როდის, ბიჭო?

– შენ რომ მოხვედი, მეც ახალი მოსული ვიყავი იქიდან, თითონ ანიკომ ჩაალაგა ყველაფერი და ხელსახოცში გამომიკრა. ამენდე! ღვინოც გამომატანეს ხელადით; მთელი ტიკჭორა ღვინო მოეტანა ოსტატს მარკოზასაგან. კახურიაო.

– ბაბაღე რაღას აკეთებდა, რომ ანიკომ ჩაალაგა?

– ოსტატის ცოლი სუფრასა შლიდა და ანიკომ თითონ უთხრა, ვანოსათვის მე ჩავალაგებ, რაც საჭირო არისო.

– რატომ მაშინვე არ მითხარი, ბიჭო, რა წამს შემოვედი?! – წარმოსთქვა ვანომ

და გახსნა ხელსახოცი. ყველაფერი წესზედ იყო ჩაწყობილი და კარგი; პურიც კი კოხტად იყო დაჭრილი; მოსიყვარულე ხელით შეთხზულ მოსაკითხსა ჰგვანდა. ძალიან უამა გულდაჩაგრულს, გაეხარდა. სჭამდა მოზღვნილ სანოვაგეს და სასოებით ივსებოდა, იდუმალი რამ იმედი ღვივდებოდა მის სულში, იზრდებოდა ნუგეში შორეული შუქით გამთზარი, თუმცა ვერაფერ საფუძველს ვერ ჰხედავდა იმის გონება ამ სასოებისთვის. მაინც აციაგებდა იმის ბუნებას ეს მცირედი ნიშანი თანაგრძნობისა, თითქო ხსოვნისა, მზრუნველობისაც. შავბნელად მოქუშულ ციდან რომ დაგკრავს სხივი უჩინარქმნილი მზისა და გულს გაგიშუქებს ზეციური მოციქული მაცოცხლებლის მნათობისა, იმ შუქის ძალა ჰქონდა ამ მცირედ ნიშანს ყურადღებისას. სეფისკვერს ვერ მიიღებდა ვანო ისეთი წმინდა გულით, როგორც შეეცეოდა ეხლა ამ სანოვაგეს, ღვინოსაც სწორედ ზედაშის გემო ჰქონდა და სიწმინდე. ანიკოსაგან ხელნახლები იყო ეს ყველაფერი და იმისთვის იყო ესეთი კარგი მწვანილიც, გელაქნურიც, ხორციც, ყველიც, პურიც და ღვინოც. ვერ მიხვდი?! მაშ თავისთავად როგორ შეიძლებოდა ისეთი გემრიელი ყოფილიყო ხორაგი?! ისადილა, ბიჭებსაც მიუპყრო. ძალიან კარგ გუნებაზედ დადგა. ცოტა შეისვენა და ისეთი ემზიანი მუშაობა გააჩალა დუქანში, მტერსაც კი უამებოდა. ატრიალებდა გახურებულ რკინის მარწუხით, საოსტატო ჩაქუჩით უკვერავდა მას გვრდებს თუ წვერებს და თან ფიქრობდა თავის საფიქრებელს, ნატრობდა თუ ოცნებობდა ფერად-ფერადად და ერთადერთი საგანი ამ ფრთიანი ფიქრებისა იყო მისი ოსტატის ქალი ანიკო.

ახალი არ იყო ეს ფიქრი ვანოსათვის. ამ ოცნებას ბალღობიდანვე თავს ევლებოდა ის, მაგრამ ისე საიდუმლოდ ინახავდა თავის გულში, ისე სათუთად, როგორც ობოლი მარგალიტია დაცულ-დაფარული ზღვის ფსკერზედ მტკიცე ნიჟარაში. რაკი ვანოს დედამ თავისი ბიჭი მჭედელ პაატას მიაბარა და რაკი გაიცნო იმან ოსტატის პატარა ქალი ანიკო, თავისი გზის მაშუქებელ ნაპერწკლად დასახა ის სუფთა და ჰაზრიანი გოგონა. ანიკო თამამად იყო სახლში აღზრდილი და მაშინვე თავის მორჩილ მორბედად გაიხადა დუქნის ახალი შაგირდი. ხომ ქუჩის ბიჭი იყო ვანო, თითქმის უპატრონოდ მოწანწალე, მაგრამ გული მაინც წმინდა ჰქონდა, სიყვარულის წყარო უდიოდა იქ ანკარა და ყველა თავისი სუფთა გრძნობები, რომელიც კი ჯერ არ წაერეცხა ხელმიშვებულ ცხოვრებას, გარს შემოახვია ცქრიალას, თავს შემოავლო. ისე დაემორჩილა მას, როგორც ნასყიდი მონა ყურნაკვეთი. მეტადრე უხაროდა ბიჭს, როცა სკოლაში აცილებდა პატარას. ხომ თავის სახლში ეძინა, დედისას, მაგრამ არასოდეს არ დაუგვიანდებოდა ოსტატისას მისვლა. ბალღს ჯერ ჩაიც არ დაელივნა, როცა ვანო პაატანთა გაჩნდებოდა, რომ გაჰყოლოდა ანიკოს სასწავლებელში. როგორ ამაყად მისდევდა! რაინდი იყო, მზეთუნახავის დარაჯად მიჩემებული. ბაყბაყს შეებრძოლებოდა, თუ გაჰხედავდა სამთავიანი და მრუდე თვალით შეჰხედავდა პაწაწას. ყოველთვის კი არა სჭირდებოდა ქალს გაცილება, მაგრამ ზამთრობით, როცა გვიანა თენდებოდა ან წვიმა-ტალახში უთუოდ საჭირო იყო თანა ჰხლებოდა მას ვანო. ბევრჯერ აუკიდნია პატარა ან აუყვანია, რომ ტალახისთვის აეცილებინა ის, ან ქუჩაში მდიბარედ წამოსულ ნიაღვარზედ გადაეყვანა.

– პატარაობიდანვე ძალიან შევეჩვიე! წვიმიან-თოვლიანი დღე უფრო მიხაროდა, რადგან მაშინ უთუოდ გამაყოლებდნენ სკოლაში და იქიდანაც მომაცვანინებდნენ. ბევრჯერ გამიჟინიანდებოდა გზაზედ; გაჭირვეულებულს მუხლებითაც ჩავუშეშებვიარ, აკიდებული რომა მყოლია. აყვანილიც ბევრჯერ მომიყვანია. რამდენჯერა მჯდომია ანიკო ამ მარჯვენაზედ! – გაიფიქრა მურაზაშლილმა

და ძალუმად დამაგრა რვალივით მკლავი, რომელსაც ისე გულდინჯად შეეძლო დაჰნდობოდა ანიკო მთელი თავისი სიმძიმით, როგორც გვრიტი ღულუნა მუხის ტოტს კუჟრიანს.

– მიხაროდა, როცა მეტყოდა, ეს მიყიდე, ეს მომიტანეო. პატარა ვიყავი და მეხალისებოდა. ეხლა აღარ შემშვენის ისეთი მორჩილება: დიდი ვარ, ოსტატად დასალოცი ვაჟკაცი. არა! ეხლაც

მიხარიან, თუ რასმე ვასიამოვნებ იმას, გული მეღება, მაგრამ ეს მაშინ, თუ პირად იმას ვეხმარები და ვაამებ. სხვის მორჩილება კი, თუნდ იმისი ბრძანებით სხვის საქმის კეთება და მერმე იმისთანისა, რომელიც ღირსიც არ არის იმის კაბას მოჰკიდოს ხელი...

– კარგი, ანიკოჯან, თავს ჩაუფიქრდი! ნუ კი წააგებ საქმეს, სანანურ რასმე ნუ გააკეთებ! ნურც მე დამჩაგრავ ისე ძლიერად! – ეტყოდა ახალგაზრდა თავის სატრფოს სახეს. და დარწმუნებული იყო, რომ ანიკოს ესმოდა მისი თქმა. ადრე თუ გვიან ყურადღებას მიაქცევდა მის ამონაკვნესს, შეიგნებდა მის წრფელ ნატვრის სიკეთეს თუ სილამაზეს.

8

– აი ხელ-მხარი შეგარჩინოთ ღმერთმა! შორიდანვე მომესმა ჩაქუჩების ხმაურობა და მიამა. გული გამელო, – შეაქო პაატამ თავისი შეგირდები

და გაიძრო ტანისამოსი, აიკრა ფეშტამალი, ჩადგა გრდემლთან თავის ადგილას. ხალისიანად განაგრძო მძიმე შრომა. ნამდვილ სიამოვნებასა გრძნობდნენ ხვედა-ჩაქუჩთა მწყობრ ტრიალში, მათ შეწყობილ ხმიანობაში, გრდემლზედ ნაჭედ ახალ-ახალი რკინეულობის გადმოყრაში. ვანოს ხელში მძიმე ხვედა მანქანისებური ნირშეუშლელით აზდევ-ჩაზდევდა მკაცრად განსაზღვრულ კვალს ჰაერში და შეურყეველის ერთგვარობით უერთდება თავის მძლავრ გრგვინვას მოცეკვავე ჩაქუჩთ რაკირუკს. თითონ ვანოს ფიქრები კი ისევ შორს იყვნენ დუქნის მიდამოთაგან. მუშაობდა ვაჟკაცი, მისი მარჯვენა შეუგნებლად უფარდებდა თვის მოძრაობას ოსტატის მოქმედებასა, მისი ფიქრები კი თავს დასტრიალებდნენ გულცივ ანიკოს, როგორც გრდემლს რკინის ნაფრქვევი ბჭყვრიალა. ხან წარმოუდგებოდა, რომ სამუდამოდ დაჰკარგა თავისი ანიკო, სხვას მიჰყვანდა ის უღირსს და უშნოს, ხოლო პატივმოყვარებით შებინდულ ქალს დიდებულად მიაჩნდა იგი წამყვანი. ბოლძა აწვებოდა ჭაბუკს უნელელებელი და ჯავრით ძალა მიჰქონდა ძლიერი ხვედის ტარზედ. ხან წარმოუდგებოდა, რომ მის შუქურს მისკენ ებრუნა მღიმარე პირი ცხოველმყოფელი, თვალეში ცეცხლი აღგზნებოდა მის გასათბობად და უხვად აყრიდა ეშხის ნაპერწკლებს თან საამურად, თან დასაწველად. ამ შემთხვევაში უზომო სიხარულთან ერთად დიდი შიშიც იპყრობდა კაჟივით მტკიცე გულს ვაჟკაცურს.

– ვაითუ ვერ შევძლო ისეთი უზრუნველი ცხოვრება მოეწყო ქალს, როგორის ღირსიც არის ის დალოცვილი. ხომ მარტო ჩემ მარჯვენას უნდა დავენდო და ჩაქუჩს, მარტო იმათ უნდა გამიკვერონ ცხოვრების ბილიკი. შეიძლება კი ამ ხელობით ცხოვრება, მაგრამ ერთიც ვნახოთ საკმარისი არ გამოდგა ჯაფით შეტანილი პური და უკმაყოფილება დაემჩნა ლამაზს ან დაიტანჯა. უსიტყვოდ ტანჯვაც იცის ანიკომ! მაშინ ხომ მეც გამიმწარდება ლუკმა და გავეწამები, – ფიქრობდა ვანო

და მომავალ ცხოვრების წინაშე თითქო მუხლი უთრთოდა წვივმაგარ ჯეელს, უიმედოდ იღვედებოდა წელმაგარი ვაჟკაცი; გრძნობდა, რომ დიდი ცომი მოუნდებოდა მეტის მომთხოვნ ცოლს, არც ასი ლიტრა საფანელი ეყოფოდა და იხრებოდა მომავალ სიმძიმის ქვეშ. მაგრამ მხოლოდ ერთს წუთს, მარტო ერთ წამს! მისი მოქმედი ბუნება მაშინვე ხალისით ივსებოდა, იმედებით ლიცლიცდებოდა და გულწრფელ აღთქმას აძლევდა ღმერთს, რომ ერთიათად აქცევდა თავის მხნეობას, გრდემლს ზედ დაადნობდა თავის ძალ-ღონეს, ანიკოს კი არაფერს გაუჭირებდა ცხოვრებაში.

– ოღონდ ერთი მადლი ქმენ, ოღონდ მადირსე სიხარულის ყვავილად დავრგო ის სამოთხის ვარდი ჩემ საწყალ კერის პირას და მაშინა ჰნახავ, ღირსია თუ არა ვანო შენის წყალობისა, – შეჰღალადებდა ბიჭი გამჩენელს.

ასეთ ფიქრებში გაატარა ვანომ მთელი დრო მუშაობისა. მისი მარჯვენა ხომ არ არხევ-არყევდა შეჩვეულ მოძრაობას მძიმე იარაღისა და ჰანგშეუშლელად გამოჰყვანდა გდემლზედ

ნაირ-ნაირი სახე რკინეული. იმავე დროს მისი ნაზი ფიქრები გარს ეხვეოდნენ იმ ნორჩ სულს, რომელი დაესხა მას თავის სულისდგმად, მფარველ ანგელოზად, ერთადერთ მამშვენებელ-გამხარებლად. ანიკოს გარეშე ველარ წარმოედგინა კაცს საკუთარი ოჯახი, ვერც გამრავლება, ვერც თავისი თავი ქვეყნად მავალი. ვერ გაეგო, როგორღა უნდა მოეწყო იმას თავისი შემდეგი ყოფა ან რადღა უნდა ეზრუნა ცხოვრების უკეთეს მოგვარებაზედ, თუკი ანიკო არ გაჰყვებოდა მას, არ მოისურვებდა, არ მოინდომებდა. უანიკოდ ვერ წარმოედგინა თავი დინჯ მოქალაქედ, ღირსეულად; შიში იპყრობდა მას, შიში თავისი თავის წინაშე.

– ანიკოჯან! თუ ვერ გაჰხდები ჩემი, თუ არ ინებებ წამომყვე, მაშ რაღად ვიშრომ-ვიზრუნო და დოვლათი შევაქუჩო? ვისთვისღა? ან სახლ-კარი რაღად მენდომება, ან ჩემი თავი?! მთელი კვირა გულჩათხრობილი მუშაობდა და კვირა უქმეში დუდუკის დარდიანი ხმები, ცრემლმორეულნი რომ ირხევენ წითელ ღვინით ალიცილიცებულ ჭიქებზედ. და ეს სულ ბოლომდინ, საფლავის კარამდინ! ცოდვა შენი იყოს, გულქვაგო, თუ უბედურად გადავეგოსტატი კაცი, თუ ღვინოში ჩავაღრჩე ბეჩავი ჩემი გული, შენი ნდომით ესე სავესე ჩემი ყმაწვილკაცობა! – ამბობდა ის

და ენანებოდა თავისი თავი, ძალიან ეცოდებოდა. გამოსასვლელი გზას კი ვერსად ჰხედავდა. სად იყო ხსნა, როცა მისგან თავის საბედოდ არჩეული ქალი სურვილის თვალთ არ უყურებდა მას, ნდომის შეხედვით. თვალეზი სხებისაკენ ჰქონდა მას მიქცეული, სხვა ჯურა ხალხისკენ: ისინი ეგონნენ მოციქულები იმ ბატონკაცებისა, უზრუნველ ცხოვრებას რომ ატარებენ ქვეყანაზედ სუფთას და სასიამოს. ხანდისხან მოაგონდებოდა ქალს ვანოც, მაგრამ თითქო შემთხვევით, იქნება ჩვეულების გამო: კაცი თითქმის იმათ სახლში იყო გაზდილი, ქალისავე გვერდით.

– ვებრალები კიდეც ხანდისხან. შეიძლება ამჩნევდეს ჩემ ტანჯვას, გრძნობდეს ჩემ ჯავრს. კეთილად შემომხედავს ხოლმე, თითქო სურვილით. ეჰ, შორიდან ნასროლი ნაპერწკალი რას გამათბობს? ახლო მინდა მისი ცეცხლივით თვალეზი, სულ ახლო, რომ დამწვას სანეტაროდ. რასა ვგეგვარ?! ნაგდებ რკინის ნატეხსა ჰგავს ეხლა ჩემი სიყმე ჩაჟანგულ-ჩამავებულს. თუ გამიღიმებს, თუ მისი თვალეზიდან ნაკვესი ცეცხლი შემომხეხვევა, როგორც ქურიდან ამოვარდნილი ალი საჭედ რკინას, ვარდისფერად შეწითლდება ჩემი ჯეელობა, ვერცხლის ნატეხივით თეთრად აპრიალდება და კიდეც ჩაადნება იმას, მთლად ენაცვლება. ეხლა კი... ოდნავად ძლივს მიშუქებს ბნელად გაყინულს; გლახაკივით ნამცეცებსა ვკრეფ იმის ალერსინ სიტყვისას თუ შეხედვისას, – გაიფიქრა ვანომ

და გააქნია თავი, მწარედ ჩაიღიმა, როცა ესე მაგრა მიბმული დაინახ თავისი თავი ანიკოს კალთაზედ. უიმედოდ მიჯაჭვილ-მიჭედილი.

– უშნოდ გაეზი, ვანოჯან, მახეში, როგორც თევზი ბადეში! იბრძოლე, დაიხლაკნე. სად წახვალ?! გზა აღარსაით გაქვს, არც გასაქანი.

– რამ დაგიხურა, ბიჭო, გული და ლურსმებით დაგიქედა? ერთი შენი სიმღერა ველარ გავიგონე ამ დალოცვილ ქურასთან. რას იფიქრებენ მეზობლები ან რას იტყვის გრდემლის ანგელოზი?! ეგონებათ, შავი რამ კვამლი ჩამოწოლილა უსტაბაშის დუქანშიო. შუბლი გახსენ შენებურად და გადიკასკასე ან შემოსძახე! – შენიშნა გულნატკენმა პაატამ.

ამაოდ! სიმხიარულის ანგელოზს ფრთები გაეშალა და გაფრენილიყო ვანოს გულიდან, შორს გადაკარგულიყო, ზრუნვის ჭიას დაეხუნდა შიგ და ბრუნავდა იქ, ღრღნიდა დაუცხრომელად, ჰხვრელავდა. გათავდა მუშაობა. წავიდა ოსტატი. ვანომ მიავლ-მოავლო თვალი დუქანს. მიალაგა ყველაფერი, დაამზადა სახვალეო სამუშაო, გააქრო ქურა; აუგდეს დარაბები; წასვლისას ორჯერ-სამჯერ წამოსწია კლიტე. დაუკეტელი ხომ არ დამრჩაო დუქანი. ბიჭები უჩუმრად ეხმარებოდნენ დუქნის მილაგებაში თუ დარაბების აგდებ-დაწყობაში, თან იდუმალ უთვალთვალედნენ პატარა ოსტატს, რამე სიტყვას ხომ არ გადმოგვიგდებს ან არ გაგვეხუმრებაო. ვანო კი უჩუმრად აკეთებდა ყველაფერს, სახეშეუნძრევლად, თითქო არც კი

ამჩნევს მორჩილებსაო: იმისი თვალთა ხედვა შიგნით იყო მიქცეული, მისსავე გონებისაკენ, სადაც ანდამატივით მიმზიდველ სურათებსა ჰხედავდა, საბედისწერო სახეებს. წინად კი ესე არ იყო, სამუშაოს აკრეფის დროს ისე არ გაუშვებდა, რომ არ გაეხალისებინა ისინი, საამოდ არ გაეფხიზლებინა: ზოგს კვიმატ სიტყვას გადაუგდებდა, სხვას დააჯავრებდა, ზოგს მუშტს შეუღერებდა ან აიტაცებდა და ჰაერში თავს შემოივლებდა; ჯილებს ჩაუტყვიანებდა, ჯადოიანებსაც. ბიჭები ეტმასნებოდნენ, ჰკითხავდნენ, თავის დარდს უზიარებდნენ: იცოდნენ, გაჭირებაში დაეხმარებოდა გულკარგი.

9

ბუნებით მხიარული ბიჭი იყო ვანო, მოღიმარი და დარდიმანი; არც ჩაფიქრება უყვარდა უბრალოდ თუ უშნოდ, უნიადაგო რამ ოცნებობა. მუშაობის დროს შრომობდა დაუზარებლივ, შეღავათის დროს ისვენებდა მთელი თავისი ხალისიანი ბუნებით, სულით თუ ხორციით. როცა საერთო რამ საქმე შეაჩნდებოდათ ტოლ-სწორთ, ერთიორად იქცეოდა; თავის დღეში არ უღალატებდა. ყველამ იცოდა ეს და მოსწონდათ მოსიყვარულე ახალგაზრდა გულახდილი, სიმართლის გაბედვით მთქმელი, მტრობისა თუ მეგობრობის პირდაპირ მჩენი. რატომ არ უნდა ეთქვა პირდაპირ ან არ ემოქმედნა, როგორც აზრი ეტყოდა და გული უთქმინდა?! ცხოვრებისა არ ეშინოდა: მანამ თავისი მარჯვენა თან ახლდა, ლუკმის შოვნა არ გაუჭირდებოდა, საცხოვრებელი არ დაეკვეთებოდა. არც რამ დიდი მისწრაფებით იყო თითონ შეპყრობილ-გატაცებული, რომ იმის მისაღწევად ბევრი ჩაფიქრება სჭირებოდა, ხვანჯიანი რამ გეგმების შედგენა და მათი ფრთხილად შესრულება თანისთანობით. ჰალალი ლუკმით კმაყოფილი ცხოვრობდა დღიურად, როგორც რომ ფრინველი უზრუნველი; იცინოდა, მღეროდა. სიამეს აზნევდა თავის გარშემო, ავს უმკლავდებოდა, სადამდისაც კი მადლიანი მარჯვენა მიუწვდებოდა.

მაგრამ ეს ყველაფერი წინად იყო, მანამ ანიკოსაგან უნებლიეთ ნასროლი ნაპერწკალი გაუღვივდებოდა გულში ცეცხლად დამწველად, როგორც მშრალ ნახშირში ჩავარდნილი ნაკვერჩხალი მგზნებარე. ამ ცეცხლმა ამოუბუგა მას უზრუნველობა, ჩაუნავლა იმედი თავის თავისა, ფესვები გამოუწვა ჭანდარს მისის გამბედაობისა და ძირიანად შეარხივ-შეარყია თითქმის დასაცემად. შეუდრკა ცხოვრებას გულკაჭი: ერთობ რთულად წარმოუდგენ მას მისი მოთხოვნილებები, ძნელმისაწდომად. ეს მაშინ მოხდა, როცა გასაზრა, რა კარგი ბუდე უნდა მოეწყო იმ უცხო მფრინველისთვის, რომ შესაფერად ეცხოვრებინა ის, თუკი ეღირსებოდა მასზედ ზრუნვას, მისთვის შრომას, მის თავშემოვლებას. სადღა იყო ეხლა უწინდელი ვანო ხალისით სავსე, შუბლგამლილი, პირმოცინარე? ჩაფიქრებულია შეგვრჩენოდა ხელში, დაჯავრიანებული. ეხლაც შინ რომ მიდიოდა, წინანდებურად ბაიათებს როდი გასძახოდა ქუჩა-ქუჩა. მიმავალი შვილის ხმაურობას შორიდანვე გაიგებდა საწყალი მისი დედა და გული გაეღებოდა სიამით. ეხლა თავდახრილი მიდიოდა ვანო, ნელის ნაბიჯით; ხელები ჩოხის კალთაში გამოეხვივნა, ფიქრს მისცემოდა ღრმას, უშუქარს, ძნელგადასატანს. ისე უგემურად მიაბიჯებდა, თითქო ეზარებაო შინ წასვალა, თავის კერაზედ მოსვენება და დაღლილ-დაქანცულს იმასაც კი ვეღარ ამჩნევდა, რომ გამოვლავლად არაფერი ეყიდნა და სახლში ხელცარიელი შედიოდა. ეზოშიდა შენიშნა ეს და უკანვე უნდოდა დაბრუნებულიყო, რომ რამე მიეტანა ვაზშმად, მაგრამ დაეზარა და შეაღო კარი. სტუმარი დაჰხვდა სახლში, მამიდა სწვეოდა.

- სადამო მშვიდობისა, მამიდაჩემო! კარგია მოგგონებივართ და გადმოსულხარ.
- მშვიდობა მოგცეს ღმერთმა, ჩემო კარგო! – მიესალმა დედაკაცი.

და აკოცა; მერმე ცოტა განზედ გადადგა, ახედ-დახედა მუშტრის თვალით და წარმოსთქვა აღტაცებით:

– აი მშვენიერი ვაჟკაცი! ერთი ამის უღვაშს დახედეთ ხუჭუჭ-ხუჭუჭად ჩაგრებილს ან ამ შავ წვერს, მერცხლის ბოლოს. თანდათანა მშვენდები, შვილო, ავი თვალით არ ინახები. საწყალ მამაშენს უნდა ჰღირსებოდა და ენახა შენი აღორძინება, რომ უდარდელად ჩასულიყო საფლავში!

– დაბრძანდი, მამიდაჯან! დაჯექი და ერთი შენებურად გვიამბე ახალი ამბავი. რათა ხანია შენთან ტკბილად აღარ მილაპარაკნია.

– აი მოვიკეცავ, გენაცვალე, და გიამბობ კიდევ, მერმე რა ლამაზებისას გეტყვი! ნუთუ გული არ გიგრძნობს, რომ კარგი მახარობელი ვარ თქვენი და სასიამოვნო ამბავი მომიტანია სწორედ შენთვის?!

– რა, მამიდაჯან, რა ამბავი მოგიტანია?

– რაღა რა ამბავი, რომ გული მოგიტაცნია ი საწყალი გოგოსათვის, ბაღდადში გაგიხვევია და თან წამოგიღია. ისე მეამიტად მკითხავს, თითქოს არაფერი ესმის, მჭადიდან ნახშირს ვერ გამოიღებსო! შეიძლება, ბიჭო, მეტი უღმერთობა?! ქალი ეშხით გადაგირევია და ერთხელაც აღარ აივლი მის ფანჯრის წინ, რომ შენი შორიდან დანახვით მაინც ინუგეშოს.

– ვინ ქალი, მამიდაჯან, ან რა გული მომიტაცნია?

– მართლა ვერ მიხვდი? დედაშენსაც კი ძალიან შეებრალა ის საწყალი, როცა ვუამბე, რა უცეცხლო ცეცხლით იწვის-იდაგვის ამ დღე, ამ ღამე, მაგრამ, ეჰ, კაცები გულცივები ხართ, გულქვავეები; თქვენ ხომ ქალის გრძნობებისას ვერაფერს გაიგებთ ვერასოდეს. ჩემს თავზედა მაქვს ეს გამოცდილი და გული მეწვის.

– არა მგონია, გამოგეცადოს ვაჟკაცის გულგრილობა: თავის დროზედ ნამდვილ კობტა იქნებოდი და ეშხიანი; გამიგონია, მშვენიერი იყოვო.

– მაშ ეხლა აღარ ვვარგივარ რაღა, შენი თქმით, აბა ერთი კარგად შემომხედე! – უთხრა მოხუცმა.

და წელში გასწორდა, ყელი მოიღერა.

– ჩემთვის ეხლაც ლამაზები ხართ და ძვირფასები ორივენი დედაცა და შენც. სხვა ვილა მყავს ამ ქვეყანაზე თქვენზე კარგი და სასურველი.

– საქმეც ის არის, რომ გყავს და არც კი იცი! – უთხრა მამიდამ

და თვალებით მაცდურად გაუღიმა ძმისწულს. ვანომ შეხედა თავის დედას და იმის სახეზედაც სიამის შუქი შეამჩნია. იმედი ჩაესახა გულში: მამიდა მართა ცოტა მაჭანკლობდა, მეზობლებში თუ შინაურებში არიგებდა ქალ-ვაჟს, თანაც კარგი ნაცნობი იყო პაატაანთი, ხშირად დადიოდა იმათ სახლში და გაიფიქრა, იქნება რამე საიმედო დააბარესო იქიდან. ამ აზრს არავითარი ნიადაგი არ უჩანდა, არც რამ საბუთი, მაგრამ რადგან ეხლა ვაჟის ერთადერთი სურვილი ეს იყო, ეგონა ყველა სხვაც ამაზედ ფიქრობდა, ყველა სხვასაც მარტო იმ ოჯახიდან წამოსული ამბავი ეგონა მისთვის სასიხარულო, პაატაანთაგან მოფრენილი კეთილი სიტყვა. მაინც აღარ ჩაეკითხა სტუმარს, თითქო ეშინოდა, რომ სხვას ვისმე დაასახელებდა ის, მის გულისთქმისათვის მთლად უცხო, და გაუცრუვებდა ფრთაჭრელ იმედებს. არც უნდოდა მაშინვე ჩაეშალნა მოციქულის განზრახვა და დაელონებინა, რადგან იცოდა, რომ ყველა სხვაზედ ვინც უნდა ყოფილიყო ის ანიკოს გარდა, მაშინვე ცივ უარს ეტყოდა: თუნდ მცირედი დახანება უარისა შეურაცხყოფა იქნებოდა მისი ღელვილი გრძნობისა და შერყევა ანიკოს სათუთ გულისა; ამას ვერ იკისრებდა ვანო, ვერ გაბედავდა. ამისთვის დაასკვნა ჯერ სხვა რამეზედ ჩამოეგდო ლაპარაკი, ეძებდა საგანს საუბრისას. დედის კითხვამ მისცა მის სიტყვას ახალი სადენი.

– დღეს რატომ სადილი არ წააღებინე, შვილო, ან რატომ თითონ შენ არ გადმოხვედი პურის საჭმელად!

– არ მეცალა, დედიჯან, დუქანს თავს ვერ დავანებებდი, სადილი ოსტატთან გამოეგზავნათ და მერმე რა მშვენიერი!

– აი შე ეშმაკო! კიდეც იმიტომ ხარ ეგრე გაყვინიზებული, რომ ყველანი შენ გიალერსებენ, ვისაც კი გასათხოვარი ქალი უზის ოჯახში, – შენიშნა მამიდა მართამ.

– დედი, ვახშმად გვაქვს რამე? ღვინო ხომ კიდეც არის?

– არის ყველაფერი ღვთისმოწყალება. შენი სადილიც ისევ ხელუხლებელი დგას. აი ჩაიც შეგინახეთ, ჩვენ კი წელანვე დავლიეთ.

– იცი, შვილო, თუ ჩემთვისაა ზრუნავ, მადლობელი ვარ. ეხლავე გეტყვი, რაც სათქმელი მაქვს, ლამაზად მოვიაზროთ ყველაფერი, დავთქვათ სიტყვა და წავალ შინ. გამაცილე კი, გენაცვალე, თორემ აბა ბნელაში როგორ მივაღწევ სახლამდინ, – ჩაურთო მართამ.

– რას ამბობ, მამიდაჯან?! ძლივს ჩაგიგდე ხელში და ველარ გაგიშვებ ამაღამ. მოიხადე ე ჩიხტი-კოპი! იცი, ძალიან კარგი ხრამული ვნახე მიხას დუქანში, სულ ლურჯი მურწაა: გავალ, შემოვიტან და ერთი გულიანად ვივახშმოთ, შინაურულად. აი მაშინ მითხარი ყველაფერი დალაგებით, მაშინ დავკრათ გამირი და დავჭედოთ, რასაც კი კვერი დაეკვრის. შინ ხომ იციან, სადა ხარ?

– იციან, ვანოაანთა გადავივლი-მეთქი, ვუთხარი. მეძნელება კი ღამე აქ დარჩენა: რა უნდა ქნან სახლში უჩემოდ?!

– ნუ გეფიქრება! შენი ევა ეხლა დიდია, დროა დიასახლისობა გასწიოს ხანდისხან; კარგია იმისთვისაც: გამოიცდება, – მიუგო ვანოს დედამ.

და თითონაც გულიანად შესთხოვა მართას იმ ღამეს მათთან დარჩენილიყო.

10

– ძალიანა ჰგავს ვანო საწყალ თავის მამას; ტანი, პირის ყდა, მიხვრა-მოხვრა სულ იმისა აქვს: თუ თვისი გონებით არ აწონ-დაწონა ყველაფერი, სხვას ადვილად ვერ დაუჯერებს, ეუბნებოდა ვახშამს უკან სტუმარი დიასახლისას.

– მუშაობაშიც თავის მამასავით მუყაითია და ერთგული: აი ხომ გვიან დაიძინა, რიჟრაჟზედ ისევ მზად იქნება დუქანში წასასვლელად. იმ საცოდავმაც ესე იცოდა, წუთს არ გააცდენდა უბრალოდ; შრომა კი მაინც ვერ უფასდებოდა, დღიურად ძლივს გამოდიოდა ოსტატი კაცი.

– ხელობა არა ჰქონდა თავისი შესაფერი. სად ისეთი ცოცხალი ვაჟკაცი ძლიერი, სად მთელი დღე უძრავად სკამზედ ჯდომა და მახათით ტყავის ჩხვლეტა. ან რა გამორჩომა უნდა ჰქონოდა უთანხო ხარაზს?! იმდენი ფულიც არა ჰქონდა, ტყავეულობა ერთბაშად ეყიდა და იაფად შეეძინა საქონელი, – მართალს ამბობ! აკი იმისთვის უნდოდა, შვილი სხვა ხელობაში გაეზარდა. მე ტყავის წევა-ჭიმვით კბილები დამძვრა, ხეირი კი ვერა ვნახე; დეე ჩემმა ბიჭმა უფრო სარფა საქმეს მოჰკიდოს ხელიო, მავედრებდა ბოლოს დროს, – ლაპარაკობდნენ დედაკაცები ჩუმის ხმით. ვანოს უკვე ეძინა ტახტის ბოლოს.

– ჩვენც წავწვეთ, ქალო, თორემ მაყალი მთლად ჩაინავლა და თითქო გაგრილდა ოთახი, – უთხრა დიასახლისამ

და კედელში დატანებულ ღრმა წალოდან დაიწყო ლოგინის გადმოლაგება. გამალეს ქვეშაგები, მაყალი ძირს ჩადგეს; გასინჯეს რაზა, თავი შეიკოპეს, ახსენეს ღმერთი, ჩააქრეს ლამპარი. ლოგინშიაც ლაპარაკობდნენ, კარგა ხანს არ დაეძინათ: ერთმანეთს უზიარებდნენ თავიანთ დარდებს თუ იმედებს, საუბარი ისევ ვანოსა და მის ყისმათის გარშემო ტრიალებდა. ვანოს დედას ძალიან ჰკუაში დასჯდომოდა მამიდა მართას მაჭანკლობა, მთლად შეთანხმებულიყო მასთან. ჰკვირობდნენ დედაკაცები, ვაჟმა ცივად რად მიიღო შუამავლობა, რატომ არაფერი სიამოვნება არ დაემჩნაო მას: იკვლევდნენ მიზეზებს იმის ქცევისას;

ცდილობდნენ საშუალებები გამოეძებნათ, რომ მიებრუნებინათ ვაჟკაცის გული იმ მზითვიანი ქალისაკენ და საქმე გაეჩარხათ.

– ღმერთია მოწყალე, მოვაგვარებთ როგორც იქნება. რახან ბიჭი მტკანარ უარზედ არა დგა და ქალსაც ჩვენგან არაფერი აქვს დასაწუნი, იმედია საქმე წალმართ წატრიალდება და სასურველად დაბოლოვდება, – წართქვა ბოლოს სტუმარმა

და გადაბრუნდა, რამდენჯერმე დაამთქნარა, ხვრინვა ამოუშვა. ვანოს დედას კი მაინც არ დაემინა. დიდი საკითხი წყდებოდა ეხლა მის შვილისათვის თუ ოჯახისათვის, ნათლად განსაჭვრეტი, ჩასაკვირველი და ძნელ ფიქრებს წაელო მოჭირნახულე დედა. მოაგონდა თავისი ქალობაც. ბედნიერი დრო. განუმეორებელი! თითონაც ხომ შორიდან უკვდებოდა გული გრიგოლასთვის, და როცა გაიგო იმასაც ვყვარებივარო, ვეღარ მოითმინა, ხმელი ლელივით წამს აპრიალდა. ისე ძალიან გაიტაცა ის ვანოს მამამ, რომ გაბედა და თავის პირით გამოუცხადა დედას.

– ან გრიგოლას უნდა შემრთა, ან სულაც აღარ გავთხოვდები!

თვალსა სჭრიდა მას ჩასპანდური ვაჟკაცის შეხედულობა. დედ-მამას არ უნდოდა მიეცა ქალი ღარიბ ხარაზისათვის, მაგრამ ქალმა თავი გადაიკლა და თავისი გაიტანა. ღარიბად იცხოვრა, ნაკლებულობაში დალია თავისი დღენი, მაგრამ სიამით კი ჰქონდა გული სავესე ყოველთვის, სულ ბოლო დრომდის.

– ახ ნეტა ეცოცხლა იმ საწყალს, თუნდაც ავადმყოფს! ნეტა პირში სული სდგომოდა და უფრო მეტ სისაწყლესაც სიამოვნებით ავიტანდი; ჭერი ხომ საკუთარი გვეფარა და არც თუ ისე გაგვიჭირდებოდა ადამიანური ცხოვრება, – გაიფიქრა დედაკაცმა.

და ცხადად წარმოუდგა უკანასკნელი წამები თავისი ვაჟკაცისა, როცა სიკვდილს ღრმად ჩაეჭირნა მისთვის ბრჭყალები, მას კი თავი არ ემეტებოდა სასამაროდ. ისე დალია სული, უკანასკნელ ჟამამდინ თვალი არ მოაშორა თავის თეკლეს, არც მისი ხელი გაუშვია ხელიდგან.

– ჩემს ვანოსაც თავისი მამის ბედი აქვს: მშვენიერს შეჰყვარებია, შეძლებულ ოჯახის შვილს. ღმერთს მადლობა უნდა შესწიროს, რომ კარგი იღბალი მოსდგომია კარს. სხვა რაღა უნდა?! სახლის კარი უნდა გაუღოს ახალ სულს და ტახტზედ დასვას კერის მაშუქად, – ფიქრობდა მოყვარული დედა.

და თან ყურს უგდებდა გულს, თავის გრძნეულ გულს, რომელიც ეჭვის თვალით შეჰყურებდა დედაკაცს და ანიშნებდა, რომ მეტისმეტად არ აჰყოლოდა ოცნებას, თავის სურვილი არ მიეჩნია უკვე ასრულებულ წადილად. გული აგრძნობინებდა მას, რომ ვანო სხვას ეჭირა ხელში, ძლიერ ჯადოქარს, და მის დახსნა იმ გრძნეულის ხელიდან არც თუ ისე ადვილი იქნებოდა, როგორც ერთის შეხედვითა სჩანდა. ბიჭი თავაზიანად მოეპყრო მაჭანკალ მამიდას, გულდასმით გამოჰკითხა ყველაფერი, თქვა ცოდვა იქნებოდა მაგისთანა ქალის დაწუნება ან მის მზითვებზედ რამე ლაპარაკიო და ამით გაათავა, არც ჰო უთხრა, არც არა. მამიდამ ვერ გაიგო ვანოს სიჩუმისა თუ თავდაჭერილობის აზრი, დედამ კი უარი ამოიკითხა შვილის სიტყვებში, მეტადრე იმ მწარე ღიმილში, რომელმაც გადაუქროლა მას ბაგეზედ ამ თითქო გულდასმით სმენისა თუ ყურადღების დროს. იცოდა შვილის ხასიათი, დარწმუნებული იყო, რომ იმას ვერ შეაცდენდნენ ვერაფერი მისაცემით, თუკი ერთხელ დაადგებოდა თავის გულისაგან ნაკარნახებ გზას; ჰხედავდა, რომ იმ შეყვარებულ ქალისაგან დაწყებული საქმე ჯერ უიმედო იყო, ხოლო მამიდა მართას განზრახვა თითქმის ჩაშლილი. ის ენანებოდა ვანოს დედას, ედარდებოდა, რომ ბიჭი კარგ ბედს თვალს არიდებდა. ვის შეჰხვდებოდა შემდეგში, რა ჯიშისა და ხასიათის ადმიანს, ეს ღმერთმა იცოდა. ამ საგონებელს წაელო დედაკაცი და ძილი არ ეკარებოდა მის თვალებს.

– სწორედ სხვა შეუყვარდა ამ საწყალს და თანაც უიმედოდ. იქნება ჯიშად მოუდით ტუნიანთ ვაჟკაცებს შეყვარებით შეუღლება. მაგის მამამაც ხომ სიყვარულით შემირთო. მე რომ ძალიან მომწონდა ის, იმასაც მზე ჩემზედ ამოსდიოდა. მთელი თავის სიცოცხლეში ისე

მეველებოდა თავს, თითქო ფიფქისა ვყოფილიყავი და მცირე რამ შეჭირვება დამშლიდა, დამადნობდა. სულ ის დარდი სტანჯავდა, შესაფერისი ყოფნა ვერ გაგიმართეო ცხოვრებაში, ესევე ფიქრი ჩაიტანა საფლავში.

– ჩემთვის ყოველთვის სასიამო იყო მისი შეყვარებული თვალები, მაგრამ, ეჰ, თითქო არ უხდება ვაჟკაცს ესეთი გატაცება, თითქო ამაბუნებს მას. კაცი ტალივით მაგარი უნდა იყოს, რომ ფოლადის ჩამოკვრითაც ბრწყალი არ აეხლიჩოს, მხოლოდ ცეცხლი სცვივოდეს; შეყვარებული კი მოდუნებულია, სატრფოს მრუდე შეხედვაც კი სჩაგრავს მას, ართმევს ძალას მედგრად მოქმედებისას. ჩემს ოჯახშივე მაქვს ყველა ეს გამოცდილი, თითონ ჩემს თავზედ და იმისთვის ვამბობ ესე გაბედვით, – დაასკვნა დედაკაცმა

და შორიდან ჯვარი გადასახა მძინარე ჭაბუკს, რომ მფარველ ანგელოზს დაეხსნა ის გრძნეულთა ხელიდან და შეენახა.

11

აქ დედის აზრები თუ გრძნობები ეწინააღმდეგებოდნენ ვანოს ფიქრებს: იმას კიდევ განეცადა სიყვარული, ეგემა ის იშვიათი ხილი, ცხოვრების ხეს რომ ასხია სამოთხეში რგულს, და მის ტკბილ-მწვავე წვენიტ მთვრალს სხვა აღარაფერი მოსწონდა მთელ ედემის ხეხილთა თუ ყვავილთაგანი. ვანოს ბუნებრივად გაჰღვიძებოდა ეს გრძნობა, წყნარად აღმოჩენილიყო იგი მის მახლობელსავე ნიადაგზედ და თანისთანობით გაზრდილიყო, ტურფად გაფურჩქვნილიყო. ბაღლობიდანვე თან შეზრდოდა მას ის გრძნობა და ეხლა რომ ფიქრდებოდა, ველარ გაეგო, როდის შეიქმნა მისთვის ესე ცხადი ის მისწრაფება ან როდის შეიმოსა ძალა უძლეველი. ვგონებ მაშინვე დაწყობილიყო ეს სურვილი, როცა ვანო ჯერ დუქნის ბიჭივე იყო უბრალო და მიზდევ-მოზდევდა თავის ოსტატის ქალს სკოლაში თუ ნაცნობ-ნათესავებთან. მაშინ წაჰკიდებოდა ეს მილტოლვა, როცა ზურგით გადაჰყვან-გადმოჰყვანდა ბაღლი ტალახით სავსე ქუჩებზედ. ოსტატის ქალი ბატონის ქალად მიაჩნდა მაშინ, თითქოს უფლისწულად და თვალს ადვილად ვერ შეადგამდა მას; ეხლა კი, როცა ვანო სანდობი ვაჟკაცი შეიქმნა ხელგამომავალი, ქალი და ის ერთმანეთზე შორს აღარ იყვნენ თავიანთი მდგომარეობით და გონება ეტყოდა მას, რომ ისიც ბუნებრივი იქნებოდა, თუ მამიდა მიეგზავნა პაატაანთვის შუამავლად, ანიკოს სათხოვნელად. მაგრამ გული ამის ნებას ვერ აძლევდა, კრთოდა გული, ეშინოდა ყველა სხვა შემთხვევაში უშიშს გაუტეხელს; სურვილის გამხილებასაც კი ვერა ჰბედავდა; ჯერ დედასაც კი არ გაჰნდობია ვაჟკაცი და სხვას როგორ გაუმჟღავნებდა თავის დარდს ან როგორ დაჰსაქმებდა თუნდ მამიდას ამისთანა სათუთ და საფრთხილო საქმეში.

იმისთვისაც ვერა ჰბედავდა ვანო შუაკაცის მიგზავნას, რომ ანიკო არ იყო სხვა მისი წრის ქალებსავე უფროსების მონა-მორჩილი, მსწრაფლ გამოგონე მათი სიტყვისა; ძალიან ემჩნეოდა თვითნებობა, თითქმის ჟინიანობა; უყვარდა თავის ნათქვამზედ გავლა, თუნდაც საზარალო ყოფილიყო მისთვის საქციელი. არც იმისი იმედი ჰქონა ვაჟს, რომ ქალის პატრონები სიხარულით მიიღებდნენ მის სურვილს, მეტადრე ქალის დედა, რომელიც მაღლა-მაღლა იწევდა თავს, ზევითა ტოტებს სწვდებოდა ქალის იღბლის სამეხნად თუ მოსახელად. თავმოყვარე დედაკაცი იყო და სცდილობდა მისი შვილი დაჰხსნოდა ხელოსანთა მჭიდრო ყოფა-ცხოვრებას, უფრო ფართედ გაეშალნა ფრთები, თავისუფლად გაენავარდნა ლაჟვარდ სივრცეში. არც გასამტყუნარი იყო დედაკაცი! ვინ არ ეძებს თავისებისთვის უფრო საპატიო ყოფას, უზრუნველ ცხოვრებას დიდებულს?! ბუნებრივი იყო პაატაანთ მხრივ მეტის ძებნა.

არც თავის თავზედა ჰქონდა გადაჭარბებული წარმოდგენა; იცოდა თავისი ადგილი თუ ფასი, გრძნობდა, რომ ანიკო დიდ ბედნიერებად ვერ მიიჩნევდა თვის იღბლის მასთან შეკავშირებას, ეხლა ისიც უკვირდა შემკრთალს და დაკნინების ბილიკზედ შემდგარს, რომ იმ

ქალს, რომელსაც მამიდა ურჩევდა მას, თვალში მოსვლოდა ჯეელი, გული შეჰკვარდნოდა მასზედ და მოესურვებინა მისი თვისად დასახვა.

– რა სანუკვარია მჭედლის ქარგალი შეძლებული ოჯახიდან გამოსულ ლამაზ ქალისათვის, ჟუჟუნა იქნება ის თუ ანიკო? – ფიქრობდა ვანო.

და არა ჰგმობდა ანიკოს თვისადმი გულცივობისათვის. ის კი უღრღნიდა გულს და უხუთავდა სუნთქვას, რომ არჩევანში სცდებოდნენ ანიკოც, მისი დედაც: მის მეტოქედ უღირსი წაეყენებინათ, ვიღაც მირონა.

– გაუგიათ, სუფთა და შეძლებული ხალხი არსებობსო, ის კი აღარ იციან, რომ ბევრი მარტო გარეგანი სახით წააგავს განათლებულად მცხოვრებლებს, ხოლო თავისი ავლადიდებით და ცხოვრების შნოთი თუ პატიოსნად შეძენის უნარით დაბლა სდგას მუშა ხალხზედ, ხელოსანი იქნება ის თუ სხვანაირად ჯანის გამრჯელი.

მართლა და, რა მოქალაქეობა უნდა მოგეთხოვნათ ვიღაც ნამირალა მოხელეებისათვის, რომლებსაც სიყმაწვილე ცულლუტობაში თუ ფუქსავატობაში გაეტარებინათ და ბოლოს მშიერი ლუკმის საშოვრად დასდგომოდნენ უშნო რამ სამსახურს, თითონ მათთვის საძაგელს, მოსაბეზრებელს?! რომელი ჭკვიანი ვაჟკაცი დაამყარებდა იმისთანა საცოდავ შრომაზედ თავის მომავალ იმედებს?! უმეტესს მათგანს დაკარგული ჰქონდა ადმიანური სიმართლის გრძობა, გათახსირებულიყო ზნეობით და თვალი მოსატაცზედლა ეჭირა შიმშილით ნაგემ ნადირივით.

– ხომ უშინაარსოები არინ, ცუდმოსაქმეები, მაგრამ მაინც არ ივიწყებენ თვითმოყვარეობას, თავიანთ გალაღებული ოჯახებიდან გამოყოლილ უკადრისობას: ბატონკაცურად დაჰყურებენ ჩვენ მოჭირნახულე ოჯახებს და ურთიერთობა აქვთ იმათთან მარტო მისთვის, რომ მადიანად სჭამონ და სვან გულუხვ სუფრაზედ; თუ შემთხვევა მიეცემათ, ბატკანიც რამ გაიტაცონ იქიდან და მერმე გულიანად იხარხარონ უბრალო ხალხის გულუბრყვილობაზედ, – ფიქრობდა ვანო..

ეს უკლავდა გულს. გრძობისაგან განმახვილი მისი თვალი ხედავდა, რომ პაატაანთ ახალი ნაცნობები სრულებითაც არ აფასებდნენ ანიკოს, როგორც ღირსეულს და ცხოვრებაში გამოვლ კარგ თანამგზავრს; მათ მიაჩნდათ ის ფუძემერყეულ ქალად, რომლის ქუჩაში გამოყვანა თუნდ ჟამიერ ლტოლვილების დასაკმაყოფილებლად არც თუ ისე ძნელილა იყო. სხვაც ძალიანა სწყინდა ახალგაზრდას: ის ნაცნობები, პაატას ოჯახში რომ სასურველ სტუმრებად ითვლებოდნენ, საპატიოდ, თითქო არც კი კადრულობდნენ იმათ, სახლის ბურჯის მშრომელი მარჯვენა არ მიაჩნდათ თვის სადარად. ისინი თითქო კიდევ ამადლებდნენ ანიკოსა, რომ თავს უყადრებდნენ მათ, მათთან კავშირს და ერთობას არ ერიდებოდნენ. ამას ყველას მკითხავივით ცხადად ჰხედავდა ვანო, მაგრამ თქმა ვერ გაეხებდა.

– არ დამიჯერებენ ქალები, მევე გამაწბილებენ, იწყენენ ჩემს ეჭვიანობას; იტყვიან, შური ალაპარაკებს ამ საცოდავსაო.

არა! სწორედ დრო იყო პაატაანთვის ზურგი შეექცია ვანოს და თავის საკუთარ გზას დასდგომოდა; სასარგებლოც იქნებოდა ეს მისთვის, მაგრამ, ახ, არ ეგებოდა ეს მისგან, არ შეიძლებოდა: გული ნებას არ აძლევდა დაეტოვებინა ანიკო და აჰყოლოდა თუნდ იმ კვალს ჭკვიანურს, რომელიც გაავლო მისმა მამიდამ ჟუჟუნაანთ კარამდინ. ერთიც: თუნდა გული ახსნილი ჰქონოდა, ვერ იქნებოდა კარგი ვაჟკაცობა, თუ ამაგდარ ოჯახს თავს მიანებებდა მაშინ, როცა ისეთი შესტყუებოდნენ მას, რომლებისთვის ოსტატის კერის გათახსირება მარტო საკვებარი საქმე იქნებოდა, საოხუნჯოდ მოსაგონებელი, ამაში დარწმუნებული იყო ვანო; მაგრამ მაინც როდემდის უნდა სდგომოდა ოსტატის სახლს მიუპატიჟებელ დარაჯად თუ მეთვალყურედ? ქალს პირი უკულმა მიელო მისგან, დედა კვერს უკრავდა ამაში და რალა იმედი უნდა ჰქონოდა იმათგან? არაფერი, სრულებით არაფერი!

– რა საწყალია ჩემი გული! არ მოსდევს გონებას, რალაც ჯადო-ჯაჭვით არის ანიკოს კალთაზედ მიბმული და სულმუდამ თავს დასტრიალებს მას. ვანო, შე საწყალო! სინამ ანიკო

თავისუფალია, მანამ ის არ გათხოვდება, შენ იმის იქით გზა არა გაქვს; ერთ ნაბიჯსაც ვერ გადასდგამ სხვისაკენ, თუნდაც ზღაპრულ ეთერისაკენ. ხომ კარგადა ჰხედავ ამას და რაღას იბრძვი: დალუნე თავი, წახარე ქედი და იმუშავე; ჯავრი გულში ჩაიკალ, იდექ და ელოდე, რას გაიმეტებს შენთვის უბედო ბედი. რა შეგიძლიან სხვა, როცა რკინის ჯინჯილითა ხარ დაბმული და იმისი რგოლები ყოველ შენ გაბრძოლებაზედ უფრო მაგრდებიან და იჭედებიან?! – დაასკვნა ვანომ

და დილით, როცა დუქნისაკენ გაემართა სახლიდან, გადაჭრით უთხრა შუამავალს:

– მამიდაჯან, მადლობა უთხარი ჟუჟუნას, რომ კარგი თვალთ შემოუხედნია ჩემთვის.

ძალიან მომწონხარ-თქო; შენისთანა ჭკვიანი და ეშხიანი ქალი ანთებული ქურასავით გაათბობს და გაანათებს-თქო ჩემს კერას, მაგრამ შენ მეტის ღირსი ხარ, უფრო კარგი ყისმათისა და გულით გისურვებ ბედნიერებასა-თქო. სწორედ ესე უთხარი! – დაავედრა ბიჭმა.

და დაღონებული წავიდა დუქანში, გაუღიმარი.

– ეს როგორი პასუხია ქა ეშხიანი ვაჟისაგან?! თითქო რაღაცა დარდი დასწოლია გულზედ ლოდვიით მძიმე. ყურადღება მიაქციე, ქალო, მა ბიჭს, კარგად მიაკვლიე და დაათვალიერე მაგის ასავალ-ჩასავალი. როგორღაც არ მომწონს მაგისი ქცევა, ვეღარც მიცვნია თავის ჭკვაზედ. ვისგანმე უნდა იყოს თვალნაკრავი, დამონებული, – ეუბნებოდა მამიდა მართა ვანოს დედას, როცა ემშვიდობებოდა შინ წასასვლელად.

12

დიოდა დაუდგრომელი ცხოვრება თავის სავალზედ და ერთგვარად მიაქანებდა იმასაც, ვისაც თავის სურვილთა საგანი მისაწვდომი შეჰქმნოდა და იმედებით აღვსილიყო, იმასაც, ვისაც ნატურის თვალი ხელიდან გაჰშვებოდა და თანდათან დიდ მანძილზედ სტოვებდა მისკენ მსრბოლ სასოწარკვეთილს. ზამთარი დაენაცვლა შემოდგომას. დადგა გაზაფხული პირვადიანი. ამ ხნის განმავლობაში ანიკო თანდათან მეტ თავისუფლებას პოულობდა, ძლიერ ხასობდა; თვისი ქცევა კადნიერების ზღუდემდინ მიაქანა. მამის თავდაჭერილ ოჯახში აღვირ-წასხმულობა შეიტანა და იმგვარი ქცევა-ყოფა, რომელიც არ შეეფერებოდა თვის მარჯვენაზედ დაყრდნობილ ხელოსნის კერას.; ვერ აიტანდა სახლი ამგვარ ცხოვრებას. ქუჩა-ქუჩა რონინი გაცნობილ ვაჟკაცებთან, მეტადრე მთვარიან ღამეებში, შიგადაშიგ წარმოდგენებზედ სიარული, საიდანაც შუალამემდინ ვეღარ ბრუნდებოდა, ხოლო მოსვლისას უნებლიედ აღვიძებდა შრომით დამაშვრალთ; დილის ძილი ნებიერი; ნაცნობების შინ მოყვანა და ღრეობა გვიანობამდინ. არ აკვირდებოდა გალაღებული, რომ ესეთ ყოფნას ვერ იმშენვედა მჭედლის სახლი, რომელიც მამლის ყივილისას უნდა აშლილიყო, რომ სახლის უფროსი დროზედ გაესტუმრებინა სამუშაოდ და თითონაც ხელი გაენძრია. ბაბაღე ხომ ქალის მომხრე იყო ყველაფერში, მაგრამ იმანაც იგრძნო რა სამძიმოდ დააწვა ოჯახს ანიკოს ქცევა.

– ვფიქრობდი, ქალს გამოვზრდი, შემეშველება-მეთქი, ამან კი უფრო შემიმძიმა ყოფა.

ვერ მეხმარება ვერც სარეცხში თუ საჭმლის მომზადებაში, ვერც სახლის მოვლა-მოლაგებაში, ვერც ძველმანის დაკერებაში თუ გადაახლებაში. საქსოვ-საქარგი მარტო გასართობად, სუფთა საქმის ოდნავ შეხება! მოშველებას ვინ ჩივის, ოღონდ თითონ არ გამხდარიყო ჩემი სადევნ-სავლელი. ჩვენ ადამიანს ხომ არ გაუთენდება არასოდეს: მხოლოდ ჯაფისთვის არის ის ამ ქვეყნად გაჩენილი და უნდა იტანჯოს.

– შენივ ბრალია! შენ ზრდიდი უქნარას, ეხლა კი სჩივი.

– არაფერს ვჩივი! ვამბობ მხოლოდ გულის გადასაყოლებლად. მე არა მიშავს რა, ავიტან, ოღონდ სახლში შემომტანი ჯანსაღადა მყვანდეს. ყველაფერს მე თითონ მოვაგვარებ, რა მიშავს?! ვმადლობ გამჩენს, ნახევარის ღირსიც არა ვარ იმ ღვთის წყალობისა, რომელშიაც ვარ.

ანიკოს კი, ჩემ აზიზმაზიზ ანიკოს, სწორედ რომ შეჰშვენის უკეთესი ბედიც, სუფთა ცხოვრებაც. ქალბატონი ქალი გამიზრდია ნასწავლი და მაშ რა გგონიათ?! – იტყოდა დედაკაცი და მაინც ჩაფიქრდებოდა. იმაზედა ფიქრობდა, როგორ მოეხერხებინა, რომ უკეთეს ბედისათვის შეეხვედრებინა ქალი. საჭირო იყო ამისათვის სუფთა საზოგადოების გაცნობა, უფრო ღირსეული ახალგაზრდობის სახლში მიღება. ამას ყველას სანთიანი ბინაც ესაჭიროებოდა, უკეთესი მოწყობილობაც. იმ ოთახში კი, სადაც ეხლა თითონა სცხოვრობდნენ პაატაანი და რომელიც სამზარეულოც იყო, სასტუმროც, სადაც ოჯახს ეძინა თუ ეღვიძა, რომელშიაც ყველაფერი თავზედ ეყარათ, იმ ერთადერთ ოთახში ვერა ხერხდებოდა სუფთა სტუმრების მიღება, მათთვის ხანდისხან მცირე მეჯლისის მართვა. ბაბალებს აზრად მოსდიოდა მდგმურისათვის მეორე ოთახი დაეცლევინებინა და გაეღო დახშული კარი, მაგრამ ვერა ჰბედავდა: ათი წელიწადი მეტი იყო თალალა იმ სახლში სცხოვრობდა, გარემოებს აღარც კი ახსოვდათ, რომ პაატაანთ მდგმური იყო ის და არა განაყოფი თუ მაზლის ცოლი; ძნელი იყო ამისთანა ადამიანის დათხოვნა, სისასტიკის ჩენას დაეგვანებოდა ეს საქციელი შეუფერებელს.

– გაჰკვირდება თალალა, რომ ვუთხრა ოთახი დამიცალე, ჩემთვის მინდა-მეთქი. იტყვის, ნეტა რად უნდა ან ჩემზედ კარგს ვის უნდა მიაქირავოსო. არც თითონ პაატას უამება ეს: შეჩვეულ-დაშინაურებული ადამიანის დათხოვნა არ ევარგებაო. ქირის მოკლებაც საგრძნობელი იქნება ჩვენთვის, როცა მარტო ერთი კაცის მარჯვენას შევყურებთ, სხვა შემოსავალი კი არსაიდან არის. ანიკოს დაუყინია ეს, მაგრამ ჯერ ისევ ბაბალია ის; იმასა ჰგონია, შემოსავალი თავისთავად გადმოსჩქებსო წყაროსავით, იმისთვის მატანს ძალას. არ შეიძლება ეს, მეტისმეტი იქნება! ვისაც მოვწონვართ ესეთები მოგვიწონოს; არ შეგვფერის ვისიმე გულისათვის, თუნდ საპატო მისადევრებისათვის, სხვა ქურქი წამოვისხათ მოუხერხებელ-შეუფერებელი.

– მაინც შეიძლებოდა გადაედგა ბაბალებს ეს ძნელი ნაბიჯიც, ოღონთ ქალისათვის ყავლა მიეცა, ეჩვენებინა მორაშიყეთათვის, რომ მჩვარში გამოსაკრავი არ იყო ქალის მდგომარეობა; პაატასაც დააჯერებდა ამაში, უნებლიედ დაითანხმებდა; თალალასაც არ მოეხათრებოდა: მდგმური რის მდგმურია, თუ სახლის პატრონი ვერ დაითხოვს მას, როცა მოინდომებს?! მაგრამ დედაკაცის განზრახვას ძლიერად ეღობებოდა წინ მეზობლებისა და ნაცნობების მითქმა-მოთქმა.

– დახე, როგორ გაზვიადდა ჩვენი ბაბალები, რაკი იმისი ქმარი უსტაბაშად ამოირჩიეს! კედლები განზედ გასწია, ფეხი გრძლად გაშალა, მეორე ოთახს უწია.

– რაც უნდა ძალიან გაიჭიმოს, მაინც მჭედლის ცოლია, უბრალო ხელოსანისა; თავადიშვილობა ჯერ არავის დაუმტკიცებია მაგისთვის, არც ყმა-მამული. ტყუილად იწევს მაღლა-მაღლა: ბოლოს მაინც ისევ ძირს დაეშვება, დასჭირდება თავის ქერქში ჩადგომა.

– კარგია, თუ ფრთხილად დაეშვნენ ძირს და უეცრად არ ჩამოიმზღვრნენ შეუფერებელ სიმაღლიდან ეგეცა, მაგის პრანჭია ქალიც. თავი მოაქვთ მწვანე კიტრით! – იტყოდნენ მეზობლები.

კარგად იცოდა ბაბალები, რომ მეტსაც იტყოდნენ. იქნება ტუჩის აკვრაც არ ეკმარებინათ და ზურგიც შეექციათ. შეიძლებოდა: თვითმოყვარება ძლიერი ჰქონოდა ყველა იმათგანს განსაკუთრებული და თავის მოხრა ჭირით ეჯავრებოდათ, მეტადრე უნიადაგო ამპარტავნობის წინაშე.

– მართლა და რაღაცა ზვიადობა თუ განზედ ფრთების გაშლა შეუფერებელი იქნება ჩვენთვის. დარჩეს ესე! აკი გითხარი: თუ მოვწონვართ, რა კარგი, და თუ არა, გზა მშვიდობისა დამილოცნია ყველასთვის, – დაასკვნა დედაკაცმა

და პირმომღიმარე შევიდა მდგმურთან, მიუალერსა დედაკაცს: უნდოდა მოენანა ის უშნო სურვილი თუ აზრი, რომელიც გაივლო მან თალალას შესახებ: უსიტყვოდ ბოდიშს იხდიდა იმასთან, თუმცა მისი ფიქრი არ იცოდა მდგმურმა, ვერც ოდეს მიჰხვდებოდა მას.

ამისთანა ზვიად აზრებით და სურვილებით გატაცებული დედა-შვილი ყურადღებას აღარ აქცევდა არც ეშხით დამწვარ ვანოს, არც სხვა ხელოსან თუ წვრილმან მოვაჭრე ახალგაზრდობას, რომელსაც შეეძლო თვალი სჭეროდა ქალზედ; არა კადრულობდნენ თავგასულნი იმათ, აღარც კი ფიქრობდნენ იმათზედ. თუ მაჭანკალი მოუვიდოდათ იმათ მხრივ, შორს იჭერდნენ იმის სიტყვას, ტუჩსაც აპკრავდნენ; ქალი ხომ ხმასაც არა სცემდა და იდუმალ ქოქოლით ისტუმრებდა მიმავალს.

– გაუნათლებლები არიან და არ ესმით, რომ ეხლა ჩემთვის ერთობ ძნელია საქმე დავიჭირო მათთან, დავუახლოვდე მათ, კიდევ დავუკავშირდე. შეუძლებელია ეს ჩემთვის! მე მათი ცხოვრება აღარ მომწონს და ვერ შევეთვისები მას, ვეღარც ავიტან. ურჩევნიათ თავი დამანებონ, თავიანთი ყადრი მოძებნონ. ჯერ იმათ ჭუჭყიანი ხელები რადა ღირს და ლობიანი ტანსაცმელი, ზედ რომ აზდის ყველა იმ მასალის სუნი, რომელზედაც ამდღე მუშაობდნენ! – გაიფიქრებდა ქალი

და პირს არ უჩვენებდა მისკენ მიმავალ ამისთანა ახალგაზრდობას. ვანო ამჩნევდა ამას ყველაფერს, ჰხედავდა გრძნობაგამახული ქალის ამგვარ იმლიკ მოძრაობას და თითონაც განზედა დგებოდა, ცდილობდა უშნოდ არ მოსდებოდა ფეხქვეშ ან გზაზედ არ გადაჰხირებოდა უადგილოდ. ადვილი კი არ იყო მისთვის ეს: ძალიან მოსწონდა ანიკო, გულით უნდოდა თავისად დაესახა ის, სული ეტანჯებოდა როცა ის გვრიტი არ ნებულობდა მასთან ტკბილად ღულუნს. მაგრამ რას იზამდა?! ძალით ხომ ვერ მიახედებდა ქალს თავისკენ! უნდა ეთმინა, უნდა გულში ეტარებინა მწვავე ჯავრი, გახურებული შანთივით რომ უვლიდა მის ტვინს აუტანელი. დავიწყება კი აღარ შეეძლო ქალის სახისა არც ერთ წუთს, იმისი ტანი მარადუჟამს თვალიწინ ედგა ეშხით მთვრალს: გახურებული ქურიდან ავარდნილ ალში ბევრჯერ შეუნიშნავს მისი თვალები, უროს ქვეშ ბურჯღლად გაშლილ ზოდზედ რამდენჯერ გამოკვერილა ანიკოს დანაქეთილი სახე, ცხელ ტალღად რომ უვლიდა მოტრფიალეს. ანიკო განუყრელი თანამგზავრი გახდა ჭაბუკის ფიქრ-სურვილებისა, მაგრამ, ეჰ, ხელმოსაკიდი თანამვალნი კი არ იყო ის, რომ მასთან ახლო ყოფით გული ეჯერებინა: შეუხებელი იყო, როგორც მოჩვენება მუდმივი, მკლავი ვერ ეჭდობოდა მას, ვით მწვავ ომხივარს, ალსა მგზნებარეს. ვანოს რომ ანიკოს სახე სდევდა თან, იმ ჩვენებას ბევრჯერ ძალად მიჰყვანდა იგი ოსტატისას: უნებლიედ მისწრაფებოდა ვაჟკაცი ქალიანთა, უნდა დარწმუნებულიყო, რომ ის ისეთივე ხელშეუხებელი იყო მისთვის და ცივი, ვით მოჩვენება.

სინამდვილეში ანიკო უფრო ცივიცა ჩანდა მისთვის და უდიერი: აჩრდილი რომ არა ჰშორდებოდა ჭაბუკს, ნამდვილი ანიკო იშვიათად ეკარებოდა მას; მხოლოდ ხანდისხან გაუღიმებდა ტკბილად, თუნდ მხოლოდ თვალებით; კიდევ კარგი, რომ ხანდისხან რასმე დაავალებდა, სადმე გაჰგზავნიდა. ამისაც მადლობელი იყო ვანო, რადგან ისიც შეიძლებოდა, ხმაც აღარ გაეცა ეშხით მთვრალისთვის, მოეშორებინა თავიდან, მთლად გაერიყნა. შენ არ იცი, რა კარგი იყო ანიკო, როცა თვალებში ჩაჰხედავდა მას და ეტყოდა:

– ვანო, გენაცვა, წადი აფთიაქში და მომიტანე, რაც ამ ქალაქში სწერია: მე არა მცალიან, საკერავი ძალიან მეჩქარება.

იცი? ხანდისხან ხელსაც შეახებდა გულისპირზედ ან ქამარზედ და შესთხოვდა:

– ვანოჯან, ერთი გაისარჯე და შეშა შეუკეთე მა ღუმელს; თითები გამეყინა, ყაისნალი ვეღარ დამიჭერია!

– გავისარჯო?! ჯანსაც გავიგდებინებ შენთვის! ჯოჯოხეთში ჩავალ, ანიკოჯან, და იქიდან ამოგიტან ნაკვერჩხებს, რომ გაგათბო. გგონია შემეშინდება თუნდა ტარტაროზისა?? ოღონდ გასიამოვნო და დეე დაიწვას ჩემი საწყალი თავი! – იტყოდა გულში

და ყულმოჭრილ მონასავით წაესწრაფებოდა ქალის სურვილის ასასრულებლად. უბერავდა ღუმელს ცალ მუხლზედ დამდგარი და თან ფიქრობდა:

– ვაჰ, ნეტავ ერთი შემეძლოს ეგ შუშა თითები ჩემს უბეში დაგითბო, ჩემ მკერდზედ! იცი, რა ცხელია ეს ჩემი გული შენთვის, შე ჩემო მკვლელო?! ქურაა სავსე, გაღვივებული!

ქალი ბაღლობიდან იყო ვანოს მორბედობას ჩვეული და ეხლაც ბუნებრივად მიაჩნდა მისი დასაქმება, თითქო ისევ დუქნის ბიჭთან აქვსო საქმე და არა უკვე მოწიფულ ვაჟკაცთან, რომელიც დღედღეზედ უნდა დაელოცნათ ოსტატად. ვანოც ისევე ემორჩილებოდა ქალს, როგორც წინად. ან როგორ ეტყოდა რაზედმე უარს ოსტატის ქალს, თავის გულის თაიგულს?! ოსტატად დალოცვის შემდეგაც ისევე დარჩებოდა ანიკოსათვის მორბედად, როგორც იყო უწინ თუ ეხლა: შეუძარებელს რამ ძალას მიჰყვანდა მის ქობის საკოცნელად ვაჟკაცი შებორკილ-შებოჭილი. მერმე ვინ ემორჩილებოდა ანიკოს ასე უთქმელად?! ვანო თავმომწონე, ტოლ-სწორს რომ უნებლიედ პატივცემას აგრძნობინებდა თავისადმი, ის ამყი ახლგაზრდა, რომელს ჯერ არავის წინ მოეხარნა თავი, არც თუ სახელოვან ოსტატების წინ თვით ამქრობაში! მხოლოდ ის ეძნელებოდა ჯეელს და ეჯავრებოდა, თუ ანიკო წერილს გაატანდა ვისთანმე: ეჭვი ებადებოდა, ვაი თუ საარშიყო წერილი იყოსო მოტრფიალესთან მიწერილი.

– არა, ანიკოჯან, წიგნს ნუ გამატან! გესმის? ამხანაგ ქალთან რომა სწერ, მე რა ვიცი, თუ საემშაკო არ არის ეს შენი წერილი და იმ ქალმა კიდევ სხვას არ უნდა გადასცეს, შენ რომ გეტმასნება იმას. არა, ნურც ესე დამამდაბლებ, თორემ ვეღარ შევძლებ: ჩატყდება მოთმინების ბოგირი, ჩემი მორჩილების ლარიც ჩაწყდება.

– ეჰ, კარგი, ვანო, დაჩუმდი! ვის ატყუებ?! განა არ იცი, თუნდ პირდაპირ გითხრას ანიკომ, ეს წერილი მირონას მიუტაო, წახვალ და მიართმევ; კბილთა ღრქენით დაიძვრი, მაგრამ მაინც წახვალ; მაშ უარს ეტყვი რაღა შენს ანიკოს, უჯათზედ დაუდგები?! თქვი: მონა ვარ შენი, შენზედ მლოცველი, შენგნით გულმკვდარი, შენთვის ცოცხალი! თქვი და გაათავე, – ჩასჩურჩულა ვიდაცამ ყურში.

ამ იდუმალ ხმაზედ მწარედ გაეღიმა ვაჟკაცს, შუბლზედ ხელი გადაისვა, რომ გამორკვეულიყო ბურანიდან თუ საკვირველ სიზმართა ბურუსიდან; გადიგდო ჩოხის კალთა მხარზედ და შემოსძახა დუქნისაკენ მიმავალმა:

კვიპაროზს მიგიგავს წელი,
ტუჩები გაქვს შაქრით სველი;
მონასავით კარზედ გელი,
გამო, მზეო...

უკეთესი ბედის ძეგნით გატაცებულ ქალს არ ესმოდა ვანოს ძახილი; მისთვის განთიადად ამომუქებული ანიკო არ ისწრაფოდა ყურადღელო ვედრება და აღმობრწყინებულიყო მზედ ცხოველად, მანათობლად ემხით სავსე მისის სიყრმისა. ანიკომ კარგად იცოდა, ვანო მონასავით კარზედ ელოდა მას ყოველი მისი სურვილის შესასრულებლად, მაგრამ ყურნი დაეხშო მის ხმის სასმენად. ნუგეზად ისლა დარჩენოდა ვაჟკაცს, რომ ნება ჰქონოდა რომ მონად ჰხლებოდა და ამით მაინც ეგრილებინა აღმურადებული თვისი გული.

ვანო ხანდისხან ნივთს რასმე გაჰკვერავდა; გასასყიდს კი არა, საჭიროს, არამედ ისეთს, რომელიც განსახება იყო იმის აზრში ახატული საგნისა. თუ მარჯვედ გამოიყვანდა უბირი რკინიდან გონების თვალთწინ დასახულ თუნდ უხმარ ნივთს დიდ კმაყოფილებასა გრძნობდა თავისთავად. ესეთსავე სიამეს განიცდიდა ახალგაზრდა, როცა ანიკოს სურვილებს

ასრულებდა: თვით ასრულება მისის ნებისა ასიამოვნებდა. არა, თუ დავალებულის შესრულება ისეთ სიკეთეს მოუტანდა მას, რომ ქალის გულს აგრძნობინებდა, რა ცეცხლი გაეჩალებინა ვაჟის არსებაში ნაპერწკლების მფრქვეველ მის თვალებს, უარს არ იტყოდა ვანო ამაზედ, როგორც არც იმაზედ იტყოდა უარს, თუ მისგან ეშხით ნაკვერი რკინეული ვისმე თვალში მოუვიდოდა და ფასს გაიღებდა; მაინც ზედმეტი წყალობა იქნებოდა ეს ღვთისა. თითონ კი ირჯებოდა არა მხოლოდ ამ მოსალოდნელ სასყიდლის გულისათვის: იმისთვის მოქმედობდა ესე, რომ არ შეეძლო სხვანაირად განძრეულიყო, მისი ბუნება ითხოვდა სწორედ ესეთს მოქმედებას.

– დაბმული ვარ ანიკოს ნაწნავით და რაღასაც ველი გაუთავებლად; ლამის დამადი ჩამომვიდეს ლოდინით. მოდი და ნუ ელი მონასავით, აწყვიტე, დაზეზდი; სცადე, თუ შეგიძლიან!

– ბეჩავ, ბიჭო ცოდვა არა ხარ ეგრე შემოჭილ-დაბორკილებული?! მერმე ვისგან? განა ყარამანისაგან ან ამირანისაგან, – ერთი სუსტი ქალისაგან, იმისი პაწაწა ხელით ბალღურით.

– რა ვქნა, როცა ეხლაც კი ვგრძნობ, როგორი სითბო დამივლიდა ჯანში, როდესაც აკიდებული გამყვანდა ქუჩიდა ქუჩაში. ჰე, ისე ვარ რაღა, დათუნია რომ თაფლს შეჰყურებდა მისთვის მიუდგომელ კლდის ნაპრალში; ვერ მისულიყო, ვერცლა დაეთმო შიმშილით იღრმობოდა ერთ ადგილას მაგრად მიჭედილი, თაფლის სუნითა ბნდებოდა.

ვანო ცოტა აჭარბებდა ამ შედარებაში: იმას ყნოსვა ხომ დამტკბარი ჰქონდა ყვავილად გადაშლილ ანიკოსაგან, თვალთა ხედვაც დაამებულ-დაურვებელი ეგულვებოდა: შიგადაშიგ ალერსიანი სიტყვაც ესმოდა ქალისაგან, ლამაზ ღიმისაგან ჰხედავდა, ბროწეულის ყვავილივით ტუჩებზედ მისთვის გამომკრთალს. აი ეხლაც ჯერ სწორედ არ დაესრულებინა ოსტატისაგან ბაბაღესთან დაბარებული სიტყვა, როცა ანიკო ქვეკვეით მიუახლოვდა მას და შეთსხოვა:

– ვანო, ხვალზეთ ანაობა არის, ჩემი სახელწოდების დღე. მინდა ერთ-ორ ამხანაგ ქალს დავუძახო სადილად, ზოგიერთი სხვა ნაცნობებიც მოვლენ. პირნათლად უნდა შევხვდეთ მომსვლელებს და გულუხვად, მოგვეხმარე! უშენოდ ვინ გაუძღვება ან ბაზარს, ან აქაურობას? დედაშენთან მე თითონ გადავალ და ვსთხოვ მობრძანდეს.

ვაჟი დაჰყურებდა ანიკოს, უსიტყვოდ უსმენდა. ქალმა გაიფიქრა, დუქანში მუშაობის მოცდენისა ეფიქრებო და დასძინა:

– მამას მე თითონ ვეტყვი, გამოგიშოს დუქნიდან. სხვა ამუშაოს შენ მაგივრად ან თითონ იმუშაოს; ხომ იცი, დამიჯერებს, რასაც შევთხოვ.

– კარგი, მოვალ! ოსტატსაც მე თითონ ვეტყვი. დილის შვიდ საათამდინ ვიმუშავე და მერმე წამოვალ.

– გმადლობ, ჩემო ვანო! ვიცოდი, თხოვნას ამისრულებდი, – მიუგო ქალმა და ლმობიერად გაუღიმა, კეკლუცად, მოხდენილად. იცოდა ეშმაკმა, რა დიდი გავლენა ჰქონა იმის ღიმს ახალგაზრდაზედ, როგორ მორჩილ მონად გადაეცევა იმას თვის ხელში. არც მოტყუვდა: ვანო მაშინვე დაჰყვა ქალის სურვილს და თუ უსიტყვოდ იდგა ერთხანს, მხოლოდ იმისათვის, რომ ვარაუდობდა, ისე გაენაწილებინა თავისი დრო, არც დუქანს მომცდარიყო, ქალის ბრძანებაც უკლებლივ აესრულებინა: საჩქარო და საფრთხილო სამუშაო ჰქონდათ შეკვეთილი და არ შეიძლებოდა უიმისობა დუქნში.

მიდიოდა ვანო, თან თავს იქნევდა გაკვირვებული, ულვაშქვეშ იდიმებოდა. ის აკვირვებდა მას, რომ მთლად მოჯადოებული იყო იმ გრძნეულისაგან. რამდენჯერ მისცა თავის თავს სიტყვა:

– განზედ გავდგები ანიკოსაგან. გულცივად მოვეპყრობი იმის ჟინიან სურვილებს, სხვისკენ მიმართულ მის ნდომებს!

ამაოდ! ერთი ხელი კი დაექნია მისთვის ქალს ან თვალით ენიშნებინა და სადღა იყო მისი ჯავრიანი აღთქმანი?!

– აღვირამოდებული ვარ რაღა იმ ჯადოქრისაგან, ლაგამასხმული, – ფიქრობდა თავის ქცევაზედ გაკვირებული ვაჟკაცი

და მიიტყოდა:

– ბიჭო, ვანო! ერთი სარკეში ჩაიხედე, დაინახე შენი წვერ-ულვაში. დიდი ხარ, ოსტატად დასალოცი და დღესაც ასე ემორჩილები იმ ქალს, როგორც დუქნის ბიჭი ახლად მიყვანილი. უფრო მეტადაც! უნდოდეს – სახლს დაგაგვევინებს, თუნდ ფეხთსაცმელს დაგაწმენდინებს. ხომ ჰხედავ ეს სტუმრეულობა ვისთვისაც არის მოგონილი: უნდათ მირონა დაიახლოვონ და დაიშინაურონ; ისიც იცი, რომ იმ ჰარამზადას უნდა აჭამონ შენი ნაყიდა ხორაგი, და მაინც მიდიხარ, მისდევ მორჩილად თავდადლუნული. მოჯადოებული ხარ, მოხიბლული! ვიღაცას სიყვარულის წამალი დაუღვევინებია შენთვის.

– იქნება ნანობ, რომ წამალი დაუღვევინებიათ შენთვის, სიყვარულის წინწანქარი?!

– არა! ძალიან კარგი უქმნია დალოცვილს, რომ უსმევია; მაგრამ რა იყო, ერთი წვეთი ანიკოსათვისაც ჩაეყლაპებინა იმ ჯადო წამლისა, რომ მასაც გული შეჰკვარდნოდა ჩემზედ! ეხლა კი...

მე მონად შევექმნილვარ ერთისა მზისა;
მე მისთვის ვკვდები, ის კი სხვისთვისა!

დაიმღერა ჯეილმა და განაგრძო:

– ვაი, რომ არ შემეძლიან ვსთქვა: „მე მისთვის ვკვდები, იგი ჩემთვისა“. მაშინა ნახავდი, რა ბიჭიცა ვარ, თუ ამის თქმა შემეძლოს? მაგრამ სხვისთვისა ვკვდება ანიკო და მერმე ვისთვის?! ვიღაც გაფხეკილ-გადარეცხილ მოხელისათვის, წვრილ-წვრილ ქრთამებით რომ ძლივს სულს იბრუნებს. მერე რა გაქნილია მირონა! რა იცის საწყალმა ქალმა, რომ იმისთანა კაცისაგან კეთილი არ გამოდნება რა, თუ ჯვარი დაიწეროს, სიცოცხლეს ჩამწარებს, თავზედს აწყევლინებს, ცხარე ცრემლით ატირებს. თვალეზაბმულნი არიან ანიკოცა, იმისი დედაც, დაბრმავებულნი... ვინძლო კარგი ზუთხი იყიდოვო, მაბარებს.

– ვიყიდი მაშ! შენი გულისათვის თუნდა ავლაბრის მორევეში შევალ, კბილით დავიჭერ ცოცხალ-ცოცხალს! – სთქვა ვაჟმა და თვალწინ წარმოუდგა თავისი ანიკო, მაცთური ღიმილით რომ შეჰყურებდა თვალეზაბში და შესთხოვდა, ერთი შენებურად დატრიალდით. ვანო ხარბად ჩაჰყურებდა ყელლია კაბიდან ამოჩენილს ლამაზს მკერდს და სურვილ მორეული ძლივსღა იმაგრებდა თავს.

– ახ, ერთი შენი გულში ჩაკვრა და ჩაკოცნა რაღა ღირს! – გაიფიქრა აღელვებულმა და ჰაერში მოახვია ქალის სახეხას მძლავრი მკლავები. გამოფხიზლდა ამ მოძრაობაზედ, შერცხვა მიიხედ-მოიხედა; ჩქარის ნაბიჯით გასწია დუქნისაკენ.

ნათელი დღე გათენდა, ანაობა, უღრუბლო. სადილი გვიან დაიწყო. მასპინძლები ადრევე იყვნენ მზად, მაგრამ ზოგი ისეთი სტუმარი უნდა მოსულიყო, რომ მალე ვერ დაეხწევოდა სამსახურს. ის ახალგაზრდებიც, რომლების ეშხითა ჰქონდათ პაატაანთ მოწყობილი ეს ნადიმი, ნაშუადღევს ორ საათამდინ ვერ მოვიდოდნენ. სუფრა ტახტზედ ეშალა თავიდან ბოლომდინ. ტახტის წინ სკამები იყო ჩამწკრივებული იმათთვის, ვისაც ვერ ეხერხებოდა მოკეცვა. პაატა სუფრის თავს გამოჰიმულიყო, ზევით. მადიანად ვეღარ სადილობდა: დუქანში შენაყრებულიყო თავის დროზედ; ხელოსან კაცს, რიჟრაჟზედ სამუშაოდ გამოსულს, სად

შეუძლიან საღამომდის ელოდოს სუფრას?! მირონას ანიკოს გვერზედ ეპოვნა ადგილი. ვანო ტახტზედ იყო ჩამომჯდარი, სუფრის ბოლოს. არ ეცალა ნადიმი დაედვა, შექცევას გაჭრთობოდა: თვალი მზირად ეჭირა, წუთსადაწუთს წამოხტებოდა მისართმევ-მოსართმევად; ჰხედავდა, რამდენი საზრუნველი ჰქონდა დიასახლისს და ხელს აშველებდა; არ შეეძლო საქმის დანახვაზედ გულხელი დაეკრიფა. ისიც იცოდა როგორ ესამოვნებოდა ანიკოს, თუ წვეულება მწყობრად ჩაივლიდა და ცდილობდა ხელი შეეწყო ყველაფერში. არც ვანოს დედა იჯდა ზემო თაროს; ისეთი ადგილი დაეჭირა სუფრაზედ, საიდანაც ადვილი იყო ეშველა დიასახლისისათვის.

პირს ღიმი არ მოსდიოდათ დედა-შვილის: ანიკო და მირონა რომ მეფე-დედოფალივით ამოსხდომოდნენ ერთმანეთს გვერდში, ეს გულზედ ეკლად ესმებოდა ვანოს და ჯავრი სახეზედ ეხატებოდა. დედამაც იცოდა ეხლა შვილის მისწრაფება, და თუმცა არ ეხარბებოდა თავწასული ქალი რძლად, მაგრამ ისე უყვარდა თავისი ჭარუმადათი ვაჟი, რომ გუბის ბაყაყს შეიტკობდა სახლის შვილად, თუ ვანო ამოირჩევდა მას საცოლოდ. ცოტა გაჯავრებულიც იყო ვანოს დედა ანიკოზედ: არაფერ სათავიანთო ნიშანს არ ატყობდა ქალს, ის სრულებით არ ეარშიყებოდა მის ვაჟს, არ უაღერსებდა თუნდ მხოლოდ თვალეებით; ისევ ისე ექცეოდა, როგორც მორბედს, მხოლოდ უფრო მოფერებით, რახან ეს მორბედი აგერ წვერულვაშშესხმული ჭაბუკი იყო, მოწიფულ-დავაჟკაცებული. ჰკვირობდა დედაკაცი, რომ მგრძობიარე მისი შვილი, გამჭრიახე გონების პატრონი, თითქო ვერ ამჩნევდა ქალის გულცივობას, ვერა ხედავდა მისგან უარყოფას, უკუეგდო თავმოყვარეობა და ისე ემორჩილებოდა ოსტატთან, როგორც ვინმე პატარა ბიჭი ფუქსის მბერავი.

– ესე სჯობია ჩემი ვაჟისათვისაც, ჩემთვისაც! ეგება ეხლა მაინც მიჰხვდეს რომ ქალს სხვაზედ უჭირავს თვალი, და ჰკვას მოვიდეს. არა მგონია, გამოგვადგეს ჩვენ ეს ქალი, თუნდაც გული მოიბრუნოს და გამოჰყვეს ვანოს. ხასი ქცევა აქვს, თითქმის გამოჰქნებული, დახე, როგორ ეარშიყება მირონას ამოდენა ხალხში; წარამარა იცინის, გაუზომელ სიტყვას ისვრის. ნაზობს კიდეც, ითხლიშება, თავი ქალბატონი ჰგონია!

– აბა რომელი სჯობია ამ ქალებში ანიკოს, რომელი უფრო მოგწონს?

– მაშ თეთრ-ყირმიზი ჟუჟუნა არა სჯობია მას, აგერ გვრიტივით რომ ზის ფრთებმოკრეფილი? თვალს ვერ აშორებს საწყალი ვანოს, შორიდან იწვის, უსიტყვოდ იფუფქება. ანიკოც ლამაზია, ღვთის წინაშე ჟუჟუნას არ ჩამოუვარდება, თუმცა შავგვრემანია; ძალიან ჯანსაღიც არის ანიკო, ყაყაჩოსავით უყვავის ლოყები – ფიქრობდა დედაკაცი

და თან მაინც თვალს ადევნებდა ყველაფერს, ხელს აშველებდა, გულწრფელად ცდილობდა სტუმრობას მარჯვედ ჩაეარნა, ფაქიზად და მხიარულად. კარგი ხალხი იყო დედა-შვილი, ნამდვილი მუშები და საქმეს ვერ შეარყევდნენ, როგორი გრძნობითაც უნდა ყოფილიყო გაჟღენთილი მათი გული. პატიოსნება არ მისცემდა მათ ღალატის ნებას.

მოწვეული ახალგაზრდები ჯერ თავდაჭერით იქცეოდნენ, სმაშიც ნაზობდნენ, მაგრამ ნექტარმა მალე იმოქმედა მათზედ და შეხურდნენ; საღმა საჭმელებმაც მადა დაუტკბეს და გაუსვეს ბიჭებმა! პაატა ჯერ მეტი პატივისცემით ეპყრობოდა ვაჟებს, როგორც უფრო მაღალი წრის ხალხს, მერმე კი მიჰყვა თავის გულისთქმას, გაულო კარი თვის შვებას და გაშალა მარიფათები. ალაპარაკდნენ, აჟიჟინდნენ, ამღერდნენ. თქვეს რამდენიმე უცხოური ხმა, მაგრამ იმ ჰანგებმა ვერა ჰპოვეს თანაგრძნობა ქართულ სუფრაზედ. გადმოუხვიეს ქართულ სიმღერებს, გარნა მწყობრ ხმების მაგივრად ნაგლეჯ-ნაგლეჯი წართქმა გამოვიდა ღრიალის მსგავსი. მიჰხვდნენ, რომ ამისთანა ხმები ვერ განამრავლებდნენ სიამოვნებას და დაჩუმდნენ. ღვინის ბულით ფიქრდაბნეულთ სცადეს მეტის შებედვა: ორჰაზროვანი ფრასები აუშვეს, თვალს თუ ხელს მეტი ნება მისცეს იქ მყოფ ქალწულთა შესახებ, მაგრამ ვერც ამ ცდამ გაიარა მათთვის სასურველად: აქეთ-იქიდან აგრძნობინეს მათ, რომ ქართველ ოჯახში არიან ისინი, თავდაცულ მანდილოსანთა შორის. უხერხულობით დათავდებოდა საქმე, რადგან შესაძლო

იყო ახალგაზრდების ბორგვა წესიერების სადენს მთლად გადასცილებოდა, თუ თითონ ანიკოს არ ეგრძნო ეს და არ ჩაჰშველებოდა.

– დარიკოჯან, ერთი რამე უნდა შეგთხოვო და ვიცი, დღევანდელ დღეს უარს არ მეტყვი, – მიჰმართა მან მღვდლიანთ ქალს.

შეწყდა სუფრაზედ ღრიანცელი.

– რას დამავალე, გენაცვა, ისეთს, რომ არ შეგისრულო?!

– ნება მომეცი ვანო გავგზავნო და შენი ღიტარა გადმოვატანინო. ერთი შენებურად დაუკარ და დაჰმღერე.

დათანხმდა დარიკო, თუმცა ცოტა გაინაზა; წესს აყენებდა, თორემ თითონვე ექავებოდა თითები სიმეზზედ სარონინებლად. დაუკრა რამდენიმე ხმა, დაჰმღერა, მაგრამ სიმთა მისუსტებული ჟღერა და მიმქრალი ხმა ქალისა ველარ აკმაყოფილებდნენ გახელებულთ. წამოდგა მირონა და სკამი მომღერალთან მიიდგა. დაიძვრნენ სხვებიც. აიშალნენ სტუმრები. ალაგდა სადილი. განახლებულ სუფრაზედ ხელადალა იდგა სველი და დათლილი მწვადი.

– საცეკვაოს ვერ დაუკრავ, ჩვენო დამატკობელი? – შეეკითხა მირონა დარიკოს.

– ვცდი, თუკი მოგეწონებათ, ყმაწვილო! – მიუგო ქალმა.

მსწრაფლ მიაწ-მოაწყეს სკამები და ყველაფერი, რაც ფეხქვეშ ედებოდათ.

– არა, დავლური ვერ გამოდის ღიტარაზედ, ევროპიული დაუკარით!

– ჰოო, ეგრე!

– გენაცვალე მაგ მალხაზ თითებში! შეტოლდნენ. რამდენიმე წყვილი ქალ-ვაჟი

ჩამოტრიალდა. მსუბუქად ვერ აცურებდნენ ფეხს, ვერც მწყობრად აყოლებდნენ. უფრო დახტოდნენ: ალბად ღვინოს მოეჭრა ჭაბუკებისათვის მუხლი ან ფილაქანი უშლიდა მათ შიგადაშიგ აგურამოფშენეტილი. ქალებს თავიანთ თავი ბატონკაცურ დარბაზში წარმოედგინათ და ნაზად ყელგდაგდებულნი ასდევდნენ რაინდთა ბრუნვას. მირონა გადაჭარბებულ აღტაცებაში იყო: ანიკო დაეჩემებინა, წელზედ მკლავი შემოეხვივნა, ხელის ყუა ხორციან ბეჭზედ მაგრა დაეხეხინა და ტრიალებდა; ცდილობდა ახლო მიეზიდნა ქალი, მეტად შესტყუებოდა მას. ვანო კუთხეში იდგა, ალმური ასდიოდა სახეზედ, თვალებიდან ცეცხლი სცვიოდა; როცა მოცეკვავე მირონა ახლოს ჩამოუვლიდა და ანიკოს აფრიალებული კაბის კალთა შეეხებოდა მას, მზად იყო მუშტი ჩაეკრა მირონასთვის, რომ მკლავი დაედუნებინა მისთვის და გაემვებინებინა ქალის ხელი, რომელიც თათში მოემწყვდივნა იმას და თითებს მაგრა უჭერდა. პაატა ერთ ხანს შეჰყურებდა ამ განათლებულობას, დაწყვილებული ცეკვის სახით რომ შეყრილიყო მის სახლში. ვერ მიმხვდარიყო, რა იყო აქ თვალთ მაამები, დამატკობელი, თუ არა ქალ-ვაჟის საჯაროდ შეტყუება მათის გაერთიანების მანიშნებელ-წინამძღვარი.

– ტბუნდრი-ტბუნდრი, ტბუნდრი-ტბუნდრი, ხვევნა-ბზრიალ-ბაკიბუკი... აშენდა ოჯახი! ეს არის რალა თქვენი განათლება. აფსუს, ტკბილო დუდუკო და ზედ ქართულო მარჯვედ დავლურო! – წარსთქვა მასპინძელმა

და უნდოდა მიემართა ვანოსათვის, – წადი მარკოზას დუქნიდა დასტა წამოიყვანე, დუდუკი ავახმატკბილოთო, მაგრამ გადაიფიქრა, უგემურად ჩაიქნია ხელი და მიჰმართა ხელადას ყელმოდერებულს.

კარგა შრომა დასჭირდა ვანოს პაატაანთ წვეულობის მოწყობაზედ და იმის მარჯვედ ჩატარებაზე. ჯერ წინა დღეს რამდენჯერ იყო ბაზარში: ეს იყიდე, ის მოიტანე, გაგზავნე, გააკეთებინე. წვეულობის დღეს თვალ-ყურის მგდებელი და მარჯვედ მოქმედი ვანოსთანა სხვა ვერავინა ჰყვანდათ. დუქანსაც არ ელალატებოდა, შიგადაშიგ უნდა დაეხედნა მისთვისაც, ხელი წაეხმარებინა. თანაც ამ გარჯაში თუ მორბედლობაში პირად მისთვის არა იყო რა

სახალისო: ზრუნავდა ანიკოს ხათრისათვის და თავის ოსტატის ოჯახის სახელისათვის; ვისი განცხრომისათვისაც იყო მეჯლიში მოწყობილი, იმას ვანო თავისთავად კუტსაც არ გადაუგდებდა ნახშირ-ნალვერდლიანს, კარის ზღურბლსაც არ გადმოაცილებდა მას, თუ მის ხელთა ყოფილიყო, იქნება ლაზათიანადაც აედვა მისთვის და ისე გაესტუმრებინა. იმისთვის კი არა, რომ მისი მეტოქე იყო და მოცილე, უნდოდა მიეთვისებინა მის ხელში აღზრდილი ანიკო, დაჰკატრონებოდა მის გრძნობათაგან ესე მითვისებულ ქალს. არა! თუ ღირსეული ყოფილიყო, რა უშავდა?! განა თითონ არ იცოდა ვანომ, რომ უკეთესისათვის გზა უნდა დაეთმო, ქალის ბედნიერ ბედს წინ არ გადაჰხირებოდა, როგორც საბიჯ ადგილს გდებული რკინის რამ ნამორი ჩაჟანგებული.

– მიყვარს ანიკო, ახალ სულად მინდა ის ჩემს კერაზედ, მაგრამ ძალას ხომ ვერ დავატან ქალს, არ დავუქინებ გინდა თუ არა, მე წამომყევი, იმ უკეთესს არ გაჰყვე, ჩემი თავი მკვდარი გერჩივნოს მის თავს ცოცხალს, – ამბობდა ვანო.

მაგრამ დარწმუნებული იყო, რომ ის მითომ და ქალის გულწრფელად მაძიებელი ვაჟი თაღლითი იყო, ქალისათვის შეუფერებელი, უღირსიც. ამაზედ მოსდიოდა ჯავრი ჯეელს, ამის გამო იყო, რომ დარდს გულში ვეღარ იტევდა, ბუმტივით მრგვალ ბოღმას, სუნთქვის შემხუთველს. მაინცა ცდილობდა გაჰკვლავებოდა თავის ვარამს და არვისთვის ეგრძნობინებინა, რა ცეცხლი ტრიალებდა მის მკერდში. დღეს კიდევ ახერხებდა ამას ვანო და იქნება იმისთვის, რომ არ ეცალა აჰყოლოდა თავის ფიქრებს თუ გრძნობებს. ათასი საქმე იყო თვალ-ყურის სადევნებელი. ეს დღე უთუოდ მარჯვედ უნდა დათავებულიყო, ოსტატის ოჯახის სასახლოდ და სტუმრების სალხინოდ, თუნდაც უსიამოვნო სტუმრების სამხიარულოდ.

არც თუ ყველა სტუმრები იყვნენ ვანოსათვის უსიამოვნონი. იმ ორიოდე ვაჟის გარდა ღირსეულნი შემოსხდომოდნენ სუფრას და საამონი; შესარგო იყო მათთვის ტკბილი ლუკმა, ალალი იყო ზედმეტი გარჯა. ზოგი სტუმართაგანი გულსაც უღბობდა ახალგაზრდას, მეტადრე ანიკოს ამხანაგი ქალები, თეთრ-წითლად რომ დაღანებდნენ გაზაფხულის ყვავილებივით. რა ვუყოთ, რომ ვანოს მარტო ოსტატის ქალი მოსწონდა; განა ეს უშლიდა სხვებისათვისაც ალერსით შეეხედნა და თვალთათვის წყალი დაეღვეინებინა საამ-სატკბილო?! რა უშავდა თუნდ მუშტრის თვალითაც ესინჯა ისინი: ბოლოს ხომ მაინც უნდა მიეყვანა ვინმე მათგანი თუ სხვა; ბერობას არ აპირებდა, უცოლოდ დარჩენილიყო, არც გაქსუებული ვინმე იყო, რომ გადაჰყოლოდა ადვილად მოსასყიდლებს და საკუთარი ოჯახის მოწყობაზედ არ ეფიქნა.

– თუ ანიკო წამომყოლიყო, ღვთის წყალობა იქნებოდა ჩემთვის და ნატვრის თვალის პოვნა, მაგრამ რახან იმას სხვა უფრო მოსწონს, მეც მეტი რაღა ღონე მაქვს, რომ სხვა არ ამოვირჩიო. რა უშავს? განა მართლა არ ვარგანან სხვები, თუნდ აგერ ფეიქრიანთ ჟუჟუნა, მორცხვად რომ გამოიყურება ჩემსკენ ხამუშ-ხამუშ. იქნება სწორედ ეს არის ჩემი ბედი და ტყუილადღა ვყოყმანობ, ქალსაც ვალოდინებ. ეჰ, ვახსენებ ღმერთს და ჟუჟუნას მოვკიდებ ხელს, – დაასკვნა ახალგაზრდამ.

მაგრამ მალევე შეინანა ესეთი დასკვნა. ჯერჯერობით უკანვე წაიღო სიტყვა:

– არა, ვანოჯან! რა გაჩქარებს? აქმდისინ დაგიცდია, კიდევ ცოტა მოიცადე, გათხოვდეს ანიკო, ჯვარი დაიწეროს, ვიზედაც უნდა, და მაშინ შეუდექ შენს საქმეს: თუ ჟუჟუნა შენი ყისმათია, მაინც ხომ არ აგცდება და არა, – დაარიგა თავისი თავი

და ისევ მოთმინების ბილიკს მიჰმართა პირადმა შავლებულს, ძემძვარით მოცულს, იწროებს ძნელგადასავალს. ამგვარ ფიქრებში იყო ახალგაზრდა სუფრაზედაც, შემდეგაც, როცა სტუმრები აიშალნენ და ახმაურ-აჟიჟინდნენ, მაშინაც როცა ხალხმა იწყო წასვლა-წამოსვლა. ფიქრობდა ვანო თავის საფიქრებელს, რადგან არ შეეძლო არ ეფიქრა, მაგრამ ეს გულისთქმა ხელს არ უშლიდა იმას თვალხმიერად ყოფილიყო, რომ ოსტატის სახლი სახელოვნად

გამოეყვანა. იმისი მოვალეობა იყო ეს, პატიოსანი კაცისა: პაატამ აღზარდა ის, დააყენა სწორ გზაზედ, შეასწავლა უკლებლივ თავისი ხელობა, აგერ დასალოცად გაამზადა კაცი და როგორ შეიძლებოდა მისი ოჯახის ღალატი?! უპურმარილობა იქნებოდა ეს შეუნდობელი. ეხლაც სტუმრები რომ მიდიოდნენ, ვანოს დასჭირდა მათი გაცილება: ღამე იყო და ქალების მარტოდ გაშვება არ შეიძლებოდა; როგორც კარგი დრო გაატარებინეს, ისე უჭირველად უნდა მიეცილებინათ თავთავიანთ სახლში. ჟუჟუნა და მისი დედაც მომზადებულიყვნენ წასასვლელად, მაგრამ ყოყმანობდნენ: შორს იდგნენ, მთავრანგელოზის ეზოს გადასწვრივ, წამყვანი კი არავინ სჩანდა და ვერ გაეხედნათ მარტო წასვლა. ვანო სხვებს გაჰყოლოდა. როცა დაბრუნდა ვაჟი, მისმა დედამ მიჰმართა მას:

– ეს ქალებიც გააცილე, შვილო, შორსა სცხოვრობენ და ეფიქრებათ მარტო წასვლა.

– დიდის სიამოვნებით. წამობრძანდით!

– უკაცრაოდა ვართ, შვილო, რომ დაღლილი კაცი იმ სიშორეზედ უნდა წაგიყვანოთ.

– რა შორს თქვენა სცხოვრობთ, ექვე არ არის, აბა წავიდეთ!

ქუჩაში ჟუჟუნას დედა შუაში ჩადგა, ერთს მხარეს ვანო ჰყვანდა, მეორე მხარეს თავისი ქალი. რამდენიმე ნაბიჯი ჩუმად გაიარეს. ქალის დედამ დაარღვია მდუმარება:

– ბედნიერი ოსტატია პაატა, რომ ეგეთი ერთგული ქარგალი ჰყევხარ; დუქანშიც პატიოსნად მუშაობ, შინაც თავგამოდებით ეხმარები.

– ცოდვა იქნება, დედიჯან, მაგის ერთგული არ ვიყო: შვილივით გამოვუზრდივარ არაფერი დაუკლია ჩემთვის, არც მოვლა, არც ხელობის სწავლება. ახლა ხომ იცით, თითონ როგორი გულმართალი კაცია, პატიოსანი. საცაა ოსტატად უნდა დამლოცოს, ამქარში თავის ტოლ კაცად დამაყენოს. მაგის სიკეთეს თავის დღეში ვერ დავივიწყებ!

– არც უნდა დაივიწყო, შვილო! როცა აღმიანი მადლიერი არის, ღმერთიც თავის მადლს არ მოაკლებს მას და წყალობას.

– აი, დედილო, ჩვენი ფანარიც! ეხლა ჩვენც მივალთ, აღარა გვიშავს რა, – სთქვა ჟუჟუნამ.

– გმადლობთ, შვილო, ნულარ გაირჯები! – დასძინა დედამ.

– არა, ბარემ სახლამდინ მიგაცილებთ, რომ მეც დაემინებული დავბრუნდე; ან ძალი არ დაგხვდეთ, ან მთვრალი ვინმე არ შეგეჩეხოთ, თავზედ ხელაღებული.

ჟუჟუნამ ამ სიტყვებზედ მადლობით შეხედა ვაჟს და თავისი თვალთა სხივით გული შეუთხო მას გაყინული, ობლად შთენილი.

ვანომ მიაცილა ჟუჟუნაანი სახლის კარამდინ და გამობრუნდა. ნელის ნაბიჯით მოდიოდა თავქვე-თავქვე, თითქო ეზარებოდა ქალის ბინას დაშორებოდა. ჟუჟუნას ხელის სითბოს ჯერაც ისევა გრძნობდა თავის ნებზედ. ისიც მეეჩვენა, რომ ქალს თითები უთრთოდა გამოთხოვებისას. ის კი ცხადად შენიშნა, თავის თვალთა დაინახა, როგორ უღელავდა მას გული.

– მითომ მისთვის უზვირთდებოდა ქალს მკერდი, რომ აღმართ-აღმართ მივდიოდით? არა მგონია! ნელის ნაბიჯით მივემართებოდით და, ისიც არ იყოს, იმისთანა ნორჩისათვის რა არის ერთი ქუჩის გავლა, თუნდ აღმართისა?!

– აბა, ვანო, რასა ფიქრობ ან როგორ გინდა მოზომ-მოკვეთო? აქ შენკენ მოდიან და რას აპირობ ან რას ირჩევ ცხოვრებისათვის? ჯერ არ იცი? ჯერაც არ გეთმობა შენი ანიკო? ეეჰ, რაც გინდა ვერ მისწდომიხარ; რაც გეძლევა, იმაზედ ინაზები. უფრთხილდი, ორივედან ხელცარიელი არ დარჩე!

მიდიოდა ვანო ზანტად, ფეხდაწყობით, უეცრად ხმები შემოესმა სიბნელიდან. იცნო! მირონა იყო და მისი ამხანაგი სანდალა. ვანომ გზა აუქცია იმათ, ქუჩის მეორე მხარეს გადავიდა: სახლშიც ეჯავრებოდა იმათი ნახვა და რად ესიამოვნებოდა ახლა ქუჩაში შეჭხეჩებოდა მათ, ისიც მთვრალეებს. მოლაპარაკობდნენ ახალგაზრდები, გადმოსდგამდნენ რამდენსამე ნაბიჯს და შეფერხდებოდნენ, საუბარს კი არ სწყვეტდნენ.

– იმდენიც არ დავლიე, მაგრამ ეტყობა ძალიან მაგარი ღვინო იყო, რომ ენა დამიმძიმდა. მინდოდა სადღეგრძელოზედ სიტყვა მეთქვა, შემეყო გულუხვი მასპინძელი და ის ალაკრული ნაკვერჩხალი ანიკო, იმათ ქურაში რომ ამოჩენილა გულის გასათბობ-გასახურებლად, მაგრამ ენა აღარ მემორჩილებოდა და დავჩუმდი.

– ნეტა გეთქვა და ეგრე შეგეყო! ღვინო კი მართლა ძლიერი იყო. მუხლი მოეკვეთნა ჩემთვის, ცეკვის დროს ფეხი მერეოდა, მარჯვედ ველარა ვდგავდი ნაბიჯს; ის ოღროხოლო ფილაქანიც ძალიან მიშლიდა.

– ეე შენცა! ძალიან კი გაიგეს აი, რომ მსუბუქად ვერა ცეკვავდი: უბრალოდ რომ გეხტუნავა, ისიც საუკეთესო ეგონებოდათ. განა ანიკომ კი კარგად იცის თამაში ან გაწვრთნილია ამისთანებში.

– ანიკო? ახ, რა თბილია, რა მწველია! მისი მამის ქურა არ იქნება ისეთი მხურვალე. რა ახლო ეჭირა გაჩირადნებული ლოყა! კინაღამ პირმა წამძლია და ბრუნვის დროს ვაკოცე. აქ უნდა მყვანდეს ეხლა, რომ მადლი იყოს.

– სად წაგივა?! მოსწონხარ, ჰგონია შემირთავსო. შეიჩვიე შენებურად და გაიტყუე. რახან ერთი დაინებებ, მერე შენი იქნება და შენი, აი როგორც ჩემი ეხლა დუნიაშა: საითაც თვალს დავუქნევ, იქით მომდევს.

– დედ-მამა? ხათაბალას ამიტეხენ, აღარ მომეშვებიან.

– მოგცლია! რახან ქალი ხელში გეყოლება, იმისი პატრონებიც შენი მონები გახდებიან: თავშენახული ხალხია და შეეშინდებათ. ხმა არ დავგივარდესო. ცოტა ხანი ანუგეშე ჯვარს დავიწერ-თქო და მერმე ვისაც უნდა მიაგდონ თავიანთ გოგო, თუნდ იმ გამურულ ვანუას, ერთგული ძალღვივით რომ თავს ევლება ანიკოსაც, მთელ მათ ოჯახსაც.

ვანომ უნებლიედ გაიგონა ეს სიტყვები და ცეცხლი აენტო მის გულში, შეეკუმშა მუშტები, ფეხი წარსდგა მათკენ, რომ ლაზათიანად დაემტვრია უმადური უძღებები, მაგრამ ისევ შეიმაგრა თავი.

– რა ვაჟკაცობაა ქურაში ვცემო ჩვენსავე სტუმრებს, ჩვენს სახლში დამთვრალეებს?! არც ვინ დამიჯერებს, რომ ახია ამათი დაზელა, არც ანიკო დამიჯერებს; დაბმული მაქვს მარჯვენა!

ისე გარკინავებული შევიდა სახლში, თვალეზამღვრეული, რომ შეკრთა მისი დედა და წასჩურჩულა:

– რა დაგემართა, ბიჭო რომ ადამიანის სახე აღარ გადევს? ხომ არა შეგემთხვა რა გზაზედ? იქნება ჟუჟუნანთ გაწყენინეს.

– არა, დედი! აბა რა შემემთხვეოდა ან რას მაწყებნინებდნენ ის ღვთისნიერი ადამიანები. მალე წავიდეთ შინ!

გამოეთხოვნენ მასპინძლებს. ანიკომ მადლობა გადაუხადა ვანოანთ; თბილად ჩამოართვა ვაჟს ხელი და ისე ღმობიერად შეხედა, ისეთი ალერსიანი სიტყვა უთხრა, რომ ცვილივით დაადნო გარკინებული გული ვაჟკაცისა. მისდევდა ვანო დედას გვერდზედ და ფიქრობდა:

– ცოდვა არ არის, ძვირფასი ქალი ვიღაც მატრაბაზების მსხვერპლი შეიქმნას, საჯიჯგნელ-სათახსირებელი?! ღმერთი არ იქნება, რომ მირონამ შეარცხვინოს ხელოსნის პატიოსანი ოჯახი. ვთქვათ, მე არ მოვწონვარ ანიკოს, ჯანდაბას ჩემი თავი! თითონ რაღაზე იღუპავს თავს და ასდევნებია თავიდან ხელაღებულებს. ჭკვიანი ქალია, თვალეზი კი აბმული აქვს, ბისტგადაკრული. ეჰ, არ იცნობს ქვეყანას; რა იცის, რომ ბევრი ვაჟკაცი მგელია და კბილებს უღრჭენს მაგისთანა გან-განზედ მავალ ბატკანს. ოღონდ ეზოს გააცილონ და მერე თითონ იციან!

გულს საშინლად უმღვრევდნენ შემთხვევით გაგონილი სიტყვები. გრძნობდა, რომ რაღაცა მძიმე მოვალეობა დაადვა მას სმენილმა, მაგრამ ჯერ კარგად ვერ მოსულიყო გონს, თავს ვერ მოჰგებოდა და გაურკვეველი ჯავრი არყევდა მუხლმაგარ ვაჟკაცს, ნიადაგს აცლიდა.

– ალბად ძალიან დაიღალე, შვილო, და ის დაგეტყო. ხუმრობა ხომ არ არის, განთიადიდან ფეხი არ ჩაგიდრეკია: ჰაი დუქანი, ჰაი ოსტატის სახლი ან ბაზარი. მე კი შემეშინდა, ჟუჟუნასაგან ხომ არა ეწყინა რა მეთქი ჩემ ვაჟს.

– ჟუჟუნასაგან? რა უნდა ეწყენინებინა კრავივით წყნარ ქალს?! იცი, დედიჯან, ძალიან კარგი ქალი ჩანს ის შენი ჟუჟუნა; მეტად ქერეჭა კი არის, მთლად თეთრი თმა აყრია და წარბ-წამწამი.

– მაგრამ რა ყალამქარივით კანი აქვს იმ გაგლეჯილის შვილს, ვარდის ფურცლად შეფერილი! ხომ კარგად გასინჯე და დაათვალიერე?

– „რა მშვენივრად გიხდება ეგ ჟუჟუნა თვალები: დახუჭულიც მენახოს, თუ არ...“

– რამოდენას გაჰკვივი, ბიჭო, ამ შუალამისას! მარტო ხომ არა ხარ, მანდილოსანს მოსდევ; რას იტყვიან?! ალბათ ეშხით დაგათრო ფიფქივით თეთრმა გოგონამ.

– დედიჯან, მართლა გამურული ვარ?

– როგორ თუ გამურული? რასა ჰბოდავ, ბიჭო?

– ვბოდავ?! მამ მურიანი არა ვარ?

– ნამდვილ დამთვრალხარ!

– დედიჯან, დედი! ერთი ხელი მოჰკიდე, როგორი მაგარი მუშტი მაქვს: რკინა არის რაღა გამოკვერილი! მამაჩემი მართლა კარგი მოკრივე იყო?

– ფოლადის მკლავი ჰქონდა და ტყვიასავით მძიმე მუშტი.

– პირში უნდა მითხრას ვინმემ, გამურული ხარო, რომ ერთი დაკვრით ყბა მოვტეხო.

– სწორედ გადამერია ეს ბიჭი! ვინ უნდა გითხრას ჭანდარივით ვაჟკაცს შნოიანს მაგისტანა ცუდი სიტყვა? ატაცებული ხარ, ღმერთმანი.

17

შეუდგა დედაკაცი ლოგინის დაგებას. ვანომ ჩაკეტა ალაყაფის კარები, მიუგდო ძაღლს პური, ჩარაზა ოთახიც და ჩაწვა. მისი დედა ჯერ ისევ ფეხზედ იყო. წყნარად მოიხადა თავი, მწყობრად ჩაალაგა ყველაფერი ბოხჩაში, წესზედ დაკეცილ-დატკეცილი; გაიხადა სასტუმრო ტანთსაცმელი თუ ფეხსამოსი, დაჰკიდა, დაალაგა ყველაფერი თავის ადგილას; შეიკოპა თავი ხილაბანდით, მიათვალიერ-მოათვალიერა კედელ-კუთხე; წყობისად დაულაგა შვილს ტანისამოსი; წაილოცა მცირეოდენი ხატის წინ, ჯვარი გადასახა შვილის ლოგინს და ჩააქრო სინათლე. ყველა ამას აუჩქარებლივ აკეთებდა დედაბერი, მოზომილად და მოფიქრებით: მთელი დღე შინ არ იყო ადამიანი, სახლი დაამარტოვა, ნირი დააკლო კერას და ცდილობდა დაწოლის დროს მაინც ყველაფერი ჩვეულებისაებრ მოეწყო, რომ კერის ანგელოზი არ დაეღონებინა განსაზღვრილი წესის აბნევით. თავის ახალქალობის დროს რომ დაამყარა ვანოს დედამ სახლში რიგი, სიბერემდინ არ უღალატნია მისთვის. ეს წესიერება ისე შეთვისებული ჰქონდა დედაკაცს, რომ აუცილებელ საქმედ მიაჩნდა, ჰაზრიანი ყოფის მსახველმხატვრელად; სცდილობდა საოჯახო საქმეს ისე გასძლოლოდა, როგორც ღვთის მსახურებას მორწმუნე ხუცესი. გაეხვია საბანში, დაამთქნარა და ეგონა, ჩვეულებისაებრ მაშინვე ჩაეძინებოდა მოქანცულს, მაგრამ ძილი გაუკრთა, დამყურებელმა ანგელოსმა ფრთა არ შეახო მის ჩაჭმუქნულ ქუთუთოებს. ფიქრებმა გაიტაცეს ის, გადააბეს აწმყო წარსულს, გადააქსოვეს ერთი მეორეს და ამოაქარგეს ზედ ზოგან ყვავილი მხიარულებისა ვარდის მაგვარი, ზოგან საგლოვი სახე დარდის ამშშლელი.

– მაკოჯან, ჩემი ფეხსაცმელიც გაატანე გრიგოლა ხარაზთან: შენები ძალიან იაფად დაუკვრებია და მშვენივრად.

– კარგი, დედიჯან! იცი, ხარაზს დაებარებინა, თუ ქალის ფეხსამოსი უნდოდეთ, მე შემომიკვეთონ: მალეც მოვუსწრებ და ისეთს შევუკერავ, მადლობელი დამრჩენო.

– შენთვის, გოგო? კარგი იქნებოდა სადღესასწაულოდ ახალი გცმოდა, მაგრამ ფული რომ არა გვაქვს.

– შენი ჭირიმე, როგორმე მოახერხე და შემიკერვინე! მაღალქუსლიანი მაშიები მინდა მეცვას...

– ფული, შე საწყალო?

– ლეჩაქების დაბასმაში ხომ მერგება ცოტაოდენი და იქიდან მივცეთ; ამ დღეებში მომიტანენ.

– კარგი, გენაცვა! როგორც გიხაროდეს, ისე მოიხმარე ის ფული. აი ეგ ფეხსაცმელი გავეუზავნოთ და მაგაზედ აიღებს ზომას.

– ამაზედ?!

– მაშ ქა! ახლა ფეხს ხომ არ წაუშვერ ახალგაზრდა ვაჟკაცს, თუნდ მეზობელს. კარგი ოსტატი არის და ისეც მოახერხებს, აზრით გამოაწყობს.

არ დათანხმებულიყო გრიგოლა: თუ ზომა ფეხზედ არ ავიღე, კობტებს ვერ გამოვიყვანო. დაჰყვა დედა იმის ნებას. მეტი რა გზა ჰქონდა?! შეეკერნა იმ დალოცვილს და რა შეეკერნა? ამშვენებდა ფეხს, სწორედ ჰკალმავდა!

– სამი მანეთი გამოგვართვა; ისე ღირდა ექვსი მანეთი, როგორც ექვსი უზალთუნი! ნიშნობაში ხომ მისი შეკერილი ფეხსაცმელითა ვშვენოდი. რა მალე გაიარა ჩემთვის ბედნიერმა ხანმა და განქრა. უეცარმა ავადმყოფობამ გამომაცალა ხელიდან დევივით ვაჟკაცი. მოკრივე იყოვო? მკითხავს ვანო. მოკრივე როგორ არ იყო, რომ იმის მუშტს ოდროგელას მჯიღს ადარებდნენ, გათქმული მოკრივისას. ვანო ძალიანა ჰგავს თავის მამას. ხასიათშიაცა ჰგავს: ცხონებულმაც ამისავით იცოდა, ფიქრს გადაჰყვებოდა.

– როგორ ძალიან ვუყვარდი! აღტაცებულივით იყო. დუქნიდან რამდენჯერმე მოვიდოდა. განა მარტო პირველ ხანში იყო გატაცებული, მერეც, ბოლომდისინ. დღეს ჩემი ვანოც ისე იქცევა და ლაპარაკობს, თითქო აზრები აჰფურტუნიაო. ალბათ სიყვარულის წყალი დალია. ნეტა რომელმა მიაწოდა ის ჯადო სასმელი, ანიკომ თუ ჟუჟუნამ? ვგონებ, ჟუჟუნა ქალმა. ანიკო უფრო მაღლა-მაღლა იწევს თავს, ხელოსნის ცოლობას აღარ იკადრებს. მაინც არ მესმის დღეს ამ ბიჭის ლაპარაკი, ვერ შემიგვნია იმის სიტყვის ძალა, – ფიქრობდა ძილგამკრთალი

და წარსულის მოგონებას თუ აწმყოს გათვალისწინებას აღარ სჯერდებოდა მისი გონება, ცდილობდა ჰაზრით განეჭვრიტა მომავალიც, ცხადად დაესახნა შემდეგი ცხოვრების სურათები, თავისი ვანოს ბედისწერა. ეს ერთადერთი ნუგეშილა შერჩა დედაკაცს, ნაშთი თუ ნატეხი თავის ტკბილის ცხოვრებისა, და სხვა რაღა ჰქონდა უფრო დიდი საფიქრებელ-სადარდებელი, თუ არა მისი ბედნიერება და სიკეთე?!

– მალე ოსტატად დალოცავენ ჩემს ვანოს. ემზადება ცალკე დუქანი გახსნას. დროც არის: აგერ ოცდახუთი წლის ვაჟკაცია. მაგ ხანში მაგის მამას თავისი სახელოსნო ჰქონდა საკუთარი. ემჯობინება ბარემ ჯვარიც დაიწეროს და ისე გახსნას დუქანი. არც ისე გაგვიჭირდება, თუნდაც პირველ ხანში მუშტარი ვერ იშოვოს საკმაო: საკუთარი ჭერი გვაფარია თავს. ოღონდ კი გამრჯელი რძალი შეგვხვდეს, ღვთისნიერი...

– ხელღონიერი იყოვო მამაჩემი, მკითხავს. ღონიერი კი არა, სწორედ რკინის მარჯვენა ჰქონდა ბეჩავს. ყურთუკის ბალიშივით ამიტაცებდა ხოლმე გამთქვინებულ ქალს! – წარმოსთქვა დედაკაცმა

და ცხადად წარმოუდგა ის სანეტარი ალერსი ზამბახის ფერი, ვაჟკაცი რომ გარს ახვევდა მაშინ თავის დანიშნულს. ეხლაც უკვირდა, რომ გაუძლო იმ ტრფობას თავდავიწყებულს და არ მოდუნდა, როგორც ცვილი ცეცხლის ალზედ, არ ჩაადნა ვაჟკაცს ჯვარისწერამდინ.

– დედიჯან, არც შენ გეძინება, რომა ბრუნავ ლოგინში, თითქო რკინას ატრიალებდეთ ქურაზედ?

– რატომ არა გძინავს აქამდის, ბიჭო, რა ღმერთი გაგიწყრა? საცაა მამლები იყივლებენ.

– დედი, დედიჯან! როგორ იცი ხოლმე ზოგჯერ თქმა?..

– „ზოგჯერ თქმა სჯობს არა თქმასა, ზოგჯერ თქმითაც დაშავდების“. რად დაგჭირდა ამ შუალამისას ეს ანდაზა?

– მეტყობდი, თქმა სჯობს ეხლა, თუ არათქმა. ვერ გადამიჭრია, ვუთხრა თუ არა. სწორედ ისე ვარ, როგორც გაყრილ გზების თავში რომ იდგა კაცი ზღაპარში და ვერ გადაეწყვიტა, მარცხნივ წასულიყო თუ მარჯვნივ.

– დღეს არაფერი მესმის შენი ლაპარაკისა. დაიძინე! ცოტა მაინც დაისვენე. მეც ნუ მიფრთხობ ძილს. იცოდე კი, რომ ჩვენი ოჯახი მარცხნივ სიარულს არ არის ნაჩვევი, სამარცხო საქმეს უკუღმართს არ ვეტანებოდით არც მამაშენი, არც მე.

– ჰა, ჰა, ჰა! ხომ არ შეგეშინდა, დედიჯან, ვაითუ ჩემი ვანო სამარცხვინო რამ საქმეს დაადგესო უკუღმართს? ნუ გეფიქრება: მეც მამაჩემივით ფოლადისა ვარ.

18

– ზოგჯერ თქმა სჯობს! აბა თუ სჯობს და წადი, ვანო, უთხარი ანიკოს, შენი რჩეული ვაჟი შენთვის ცუდსა ფიქრობს, ჰაზრადა აქვს ავი საქმე შეგამთხვიოს და დაგლუპოს, ქვეყანაში თავი მოგჭრას-თქო. უთხარი და ჰნახავ, დაგიჯერებს თუ არა. ზიზღით შემოგხედავს, სულმდაბალი ეგონები. სხვა რომ ვერაფერი მოახერხა, ცილსა სწამებს იმ პატიოსან ახალგაზრდასო, იფიქრებს. არა, ვანო, არ გაბედო! იცოდე არათქმა სჯობს აქ. თუ არა, შენვე დაგმობენ, გაგათახსირებენ, – ეტყოდა თავის თავს.

მაინც ვერა ჰხედავდა დადუმებას: უბედურება მოელოდდა მის ოსტატის ქალს ანიკოს, მის გვერდით აზრდილს მის სატრფოს, და როგორ შეიძლებოდა დაჩუმებულიყო?! განა ეპატიებოდა, განზედ გამდგარიყო სწორედ მაშინ, როცა ჰხედავდა რა განსაცდელი მოელოდდა ქალს?! თუნდაც არა ჰყვარებოდა ანიკო, მაინც მოვალე იყო, ყველაფერი სიმართლით გადაეცა პაატაანთვის, რომ გაფრთხილებულიყვნენ და დაეფარნათ თავი გაათახსირებისაგან.

– უნდა ვუთხრა! ბაბალეს ვეტყვი: ჭკვიანი ადმიანია და მოახერხებს რასმე. ჩემი მოვალეობაა ეს: იმათი პურ-მარილითა ვარ გაზრდილი და არ შემერგება ამაგი, თუ ამისთანა საფრთხეში არ მივეშველები.

– რომ არც ბაბალემ დაგიჯეროს, რომ სულმდაბალი დაგიძახოს, გითხრას, ასდევნებიხარ ნასვამ ხალხს და იმათი მთვრალი რომვა მოგაქვს ჩემთან, როგორც რამ ჯაშუშსაო.

– ვანო და ჯაშუში?! არა! დეე, შეჭამოს ბატკანი მგელმა, – დაასკვნა ვაჟმა

და მაგრა დახუჭა თვალები, ეგებ დამეძინოსო. არ დაეძინა.

– რა კაცი ხარ! ჰხედავ. იღუპება ქალი, თახსირდება მთელი ოჯახი და იმახი, დეე დაინთქასო. განზედა დგება სეირის საყურებლად. რომ აასრულოს ბნელი დანაპირი, გაგეხარდება? იხარხარებ?

– გამეხარდება? ვიცინებ?! კბილით დავგლეჯ ჰარამზადას! თავს მოვიკლავ და იმათ ხელში კი არ ჩავაგდებ ანიკოს. ჰეი, ვანო, აბა თუ კარგი ბიჭი ხარ, ფხიზელ დარაჯად დადექი, როგორც რამ უხილავი მფარველი, ზღაპარში რომ არის ისეთი. ბილწი გველეშაპი უპირობს შენს მზეთუნახავს მოტაცებას და მარჯვით იყავ. იცი? ილოცე წმინდა გიორგი; ქაშვეთში წადი, კელაპტრები დაუნთე და შეევედრე, გიშველოს გაანადგუროს ეს არაწმიდა, როგორც თითონ შუბის წვერით დაუკერებია დედამიწაზედ გველეშაპი და დაუხსნია ხელმწიფის ქალი დაღუპვისაგან. რა ვუყოთ, რომ არ ვუყვარვარ ანიკოს, შენ ხომ მაინც გიყვარს ის. თქმით კი არავის არ უთხრა, არავის გაუმხილო, არავის გაენდო, კრინტი არ დასძრა! – საბოლოოდ დაარიგა თავისი თავი გატანჯულმა.

მეორე დღეს ვანო თავის დროზედ მივიდა დუქანში. ისე ფხიზლად იყო, ისე მალხაზადა მუშაობდა, თითქო გუშინ მთელი დღე უსვენ-უძინიაო. აღარ კი ოხუნჯობდა თავისებურად, აღარც ლაპარაკობდა. ერთხელაც არ წამოუსვა ხუმრობით არც ტილუცას, არც სხვა ბიჭებს. ჩაფიქრებული იყო ვაჟკაცი, თვალთახედვა შიგნით ჰქონდა მიქცეული: საზრუნველი საქმე ასჩენოდა, თანაც ისეთი, რომელსაც იმის ხელობასთან არავითარი კავშირი არა ჰქონდა და იმაზედა ფიქრობდა. შემდეგშიც ვეღარ დაუბრუნდა ვანოს სიმღერისა თუ სიცილ-ოხუნჯობის ხალისი; გულჩათხრობილი დარჩა, დარდიანი.

პაატასაც მეტი ჩაფიქრება დაეტყო იმ დღიდგან. თვალში არ მოუვიდა თავის ქალის ქცევა, მირონაც სრულებით აღარ მოეწონა, აღარც მისი ამხანაგები. როცა დალიეს და მარიფათები გაშალეს, ისეთი თვისებები დააჩნდათ ხასიათისა, რომ იგრძნო გამოცდილმა ოსტატმა, რა ჯურის ადამიანებთან დაეჭირნა საქმე იმის ოჯახს. დარწმუნდა, იმათგან სახეირო არა გამოვიდოდა რა. მაგრამ თავისი დასკვნა ისე ცხადად ვერ დაესახნა სიტყვებში და ისე უკლებლივ ვეღარ გადაეცა ცოლშვილისათვის, რომ იმათაც ნამდვილ შეეგნოთ ეს. თანაც ძალიან დანდობილი იყო ცოლის ჭკვაზედ თუ უნარიანობაზედ და ეჭვიანობდა, ვაითუ ჩემი ჰაზრი ახირებული იყოსო, იქნებ ახალი ცხოვრება მოითხოვს, მომავლებმა სწორედ ამ გზით იარონო. ესეთი ფიქრები მტკიცე მოქმედების უნარს ართმევდა პაატას .

– ნამდვილ მომწონს ეს ჯეელი! ძალიან კარგია. დახე, სწორედ ამირანის მარჯვენით უჭირავს ურო. მაგრამ მაინც უბრალო ხელოსანია, მუშაა მხოლოდ მკლავზედ მინდობილი და თავისი სიცოცხლე უდიერ შრომაში უნდა დალიოს, თითონ ამანაც, ამის ცოლ-შვილმაც. რა საჭიროა ძალა დავატანო ჩემს ქალს და ისევ ხელოსნის ოჯახში დავატრიალო?! იქნება ვერც კი იმშენიოს ხელმოკლეობა თუ ჯაფა, ვერც აიტანოს: აზიზად არის აზრდილი. ეჰ, თითონ იცოდნენ, ბაბლემ და ანიკომ: აქამდის არსად წაუგიათ ჭკუა და იმედია, არც ეხლა შეეშლებათ ანგარიში, – დაასკვნა ოსტატმა და ჩაქუჩის მძლავრი დაკვრით დააჭეშმარიტა ეს თუ სხვა ამისთანა თვისი ჰაზრები.

დროს კი თავისი გაჰქონდა. ოსტატიც და იმისი შაგირდიც ნელ-ნელა ეჩვეოდნენ ახალი დროისაგან მოტანილ ახალ ჰანგებს ცხოვრებისა: პაატას ძალიან აღარ ენაჯიშებოდა, რომ იმისი ქალი ხშირად ატარებდა დროს ახალგაზრდა ვაჟებთან, ბევრჯერ სასეირნოდ ჰყვებოდა მათ მარტოდმარტოც; შიგადაშიგ გვიანაცა ბრუნდებოდა სახლში.

– ალბათ ეხლა ესეთი წესია. ეტყობა, ხელოსნების ოჯახშიც შემოეფინა განათლების სხივები. ათასიც რომ ვკეტო კარები, შუქი მაინც იპოვის თავის სავალს; ალბათ ეს თავისუფალი ქცევაც სინათლის მომასწავებელია, – ფიქრობდა ვაჟკაცი

და თანდათან ხელს იღებდა ქალების საქმეში გარევაზედ. ნებას აძლევდა, ისე მოეწყოთ ყოფა, როგორც უმჯობესად დაინახავდნენ. პაატა ეხლა სახელოსნოს აქცევდა მთელ თავის ყურადღებას, ცდილობდა საქმე არ დასცარვოდა, მუშტარი არ დაჰკლებოდა და არ შეერყია თავის ოჯახის კეთილდღეობა. საზრუნველი იყო ეს დაფიქრებული ხელოსნისათვის: მნელდებოდა ცხოვრება, ძვირდებოდა ყველაფერი, სახლი კი მეტმეტსა თხოულობდა; უბრალო ცხოვრებით აღარავინა კმაყოფილდებოდა, სადა ჩაცმა-დახურვით, ყაირათიანი და ხელმომჭირნო ყოფნით. ისიც აწუხებდა ოსტატ კაცს, რომ ვანო მალე თავს დაანებებდა იმის დუქანს, საკუთარ სამჭედლოს გახსნიდა ხელდალოცვილი: თავის შაგირდებში კი აღარავინა ჰყვანდა ისეთი, რომ დაჰნაცვლებოდა მას ჰაზრიანობაში, უნარში თუ პატიოსნებაში.

– ეჰ, მადლობა ღმერთს! რა ღმერთმაც გამაჩინა, ის ღმერთივე დამარჩენს, – ფიქრობდა ოსტატი.

– უნდოდა მომავალზედ ზრუნვა ღვთისათვის მიენდო, მაგრამ ვერ ახერხებდა მთლიანად: ნაჩვევი იყო ხელგაშლით ეჭედნა ოჯახის ბედი, ფონად ეტარებინა სახლის ცხოვრება და ემინოდა, ვაითუ შემისუსტდეს მარჯვენა, ხელიდან დავუშვა სადავე ცხოვრებისა და შეირყეს აქამდისინ მკვიდრ ნიადაგზედ დაყრდნობილი ჩემი ოჯახის კეთილდღეობა.

გულჩათხრობილი რომ შეიქმნა ვანო, კიდევ შეჭფეროდა მას ესეთი ფიქრიანობა. ორი უმძიმესი საქმე ჰქონდა მას გასაკეთებელი: უნდა ოსტატად დალოცვილიყო და ცალკე დუქანი გაეღო, როგორც შეჭფეროდა ყველა თავისუფალ ოსტატს, თავისით მყუდეს და თვით გამგებელს: უნდა ცოლიც შეერთო, როგორც ჰშვენოდა დაბრძნობილ ვაჟკაცს, ცხოვრების მესვეურს. ოსტატად დალოცვას არა უშავდა რა: აგერ ნაადღგომეფზედ დალოცავდნენ მას; პაატამ თვითონვე უთხრა და ურჩია. არც სამჭედლოს გახსნას ეხირებოდა წინ უძღვევლი რამ დაბრკოლება. ჯვარის დაწერის საქმე კი ძნელდებოდა: ვერ აერჩინა ქალი, ვერ ეპოვნა ახალი სული. ვინც იმას უნდოდა, ის განზედ იწევდა; ვინც მისკენ მიილტოდა, იმას თითონ ვანო უქცევდა გვერდს და საბელს უთრევდა. ანიკოსაკენ ეწეოდა მას გული, უარმყოფელ ანიკოსაკენ, სხვაზედ რომ ეჭირა თვალი, მის დასაღუპად გაპირებულზედ. გული ხომ ანიკოსაკენ ჰქონდა, პატიოსნებაცა სთხოვდა რომ დარაჯად დასდგომოდა მას. რადგან მის შესახებ საიდუმლო მარტო იმან იცოდა; მხოლოდ მასა ჰქონდა გაგებული, რა საფრთხეს უმზადებდა მას მეგობრის სახით მიახლოებული ავაზაკი. უნდა აეცდინა ამაგდარ ოჯახისათვის უნელელებელი დამცირება. ერთ ხანს კიდევ ცდილობდა ვანო შორიდან თვალ-ყური ედევნებინა თავალებული ქალის გზა-კვალისათვის, თუმცა ამაოდ: ვერაფერი სავნებელი ვერ შენიშნა ვაჟების ქცევაში.

– უთუოდ ღვინო აბოდებდა მაშინ იმათ და სისამაგლეს ალაპარაკებდა. ალბათ მეც ჩემს ჰკვავზედ არ ვიყავი, რომ მთვრალების ყბედობა ხალას სიმართლედ მივიღე. კარგია, არ ვუამბე ოსტატთან ყველაფერი, თორემ გავწბილდებოდი, სიყალბეს დამწამებდნენ, განზრახ მოჭორებულ სიცრუედ ჩასთვლიდნენ ჩემს ნათქვამს, – ამბობდა ვაჟი.

ბოლოს ვანომ მთლადაც თავი მიანება ამ უსაქმო საქმეებს, დაუტევა ამაზედ ზრუნვა. აღარც ეცალა ამისთანებისათვის: დალოცვის დღე მოახლოვებულიყო და მზადება უნდოდა. შეიკერა ახალი ტანისამოსი, იყიდა საათი ვერცხლის გრძელი მეწკვით; ვერცხლის ქამარი უკვე ჰქონდა გობაკებიანი, შეაკერვინა კალმუხის ქუდი; ისეთ ჩექმებში ჩადგა ფეხი, სარკესავით ლაპლაპებდნენ. ახლა იმისმა საგონებელმა წაიღო, რა უნდა მიეზღვნა თავის კარგი ოსტატისათვის, ისეთი რა ნივთი, რომ გამოსადეგი ყოფილიყო იმისთვის და საფასურიც.

– რა ბევრსა ჰფიქრობ, შვილო, ადექი და ვერცხლის თასი უყიდე. სადილზედ პაატას სადღეგრძელოს რომ იტყვიან, მაშინ მოგაწვდი; აამსე ღვინით და მიართვი. მანამდის დამალული მექნება. ვერავინ რას მიმიხვდება.

– რა კარგია, დედიჯან! მოდი ერთი გაკოცო. მაგრამ მარტო ბადია ცოტა არ იქნება? ხომ იცი, სადილსაც თითონ აკეთებს, ყველაფერი თავის სახლში უნდა მოაწყოს. ერთი ხელი ისეთი საოსტატო იარაღი უყიდნია ჩემთვის, უკეთესი აღარ იქნება. ტილუცამ მიამბო ეს ჩუმად.

– რად იქნება, შვილო, ცოტა: ბადიაც არის და ბადიაც; ისეც ნივთს ვიყიდი, საშვილიშვილო განძი იყოს.

დალოცვა ნაადღგომევეს მოაწყეს, დღესასწაულ დღეს. ბევრი არავინა ჰყვანდათ მოწვეული: იქითბაში მიხაკა, ასაჰყალო სოლიკო, მეზობელი ოსტატი და მღვდელი. სხვები შინაურები იყვნენ. მღვდელმა მცირე პარაკლისი წარსთქვა, ჯვარი გადასახა ოსტატისაგან მიზღვნილ იარაღს, ასხურა. დალოცვა თითონ პაატას ვალი იყო, რადგან ოსტატიც ის იყო და უსტაბაშიც. ყელმოდერებული იდგა ვანო, მცირედ შეწითლებული. წადგა წინ პაატა. ვანო ცალ მუხლზედ დაეყრდნო, მკლავები წინ წაიწოდა, გაშლილი ხელები ერთად შეიტყუბა თითები თითებთან და თვალთ წინ დაიჭირა, თითქო ლოცვადა დგაო.

– ვანოჯან, ჩემო კარგო შეგირდო და მარჯვენავ! რაც ვიცოდი ჩვენი ხელობისა, ყველაფერი უკლებლივ დამისწავლებია შენთვის. უნარიანი ბიჭი იყავი, შეგნებული და მალე გაიგე ყველაფერი. ვინძლო არ უმტყუნო არც შენს პატიოსნობას, არც ხელობას, არც ამქარს.

ოსტატი ხარ ეხლა, ამქრის მშვენება! ეს იარაღი შენთვის მომიძღვნია. აი საოსტატო ჩაქუჩი. როცა ხელში აიღო, მომიგონებდე შენ ოსტატს: მიყვარს ამ დალოცვილის გრდემლზედ გოგმან-რაკრაკი. ვანოჯან, ისიც ამისრულე ბოლომდინ: კვირამალზედ სანთელი აანთე ხოლმე გრდემლზედ, საკმელი დააკმე: დუქნის ანგელოზის შესაწირავია ეს; შეგირდებს პირჯვარი გადააწერინე, სწორედ ისე, როგორც ჩვენ სამჭედლოში ვიცით. მამაჩემმა მიანდერდა ეს, მეც შენ გიანდერძებ, ჩემგან შვილივით აზრდილს. მომიხსენებდე! იტყოდე: ცხონებულმა ჩემმა ოსტატმა დამავალა – თქო ეს წესი. გებრალეზოდეს შაგირედები, სიყვარულით ასწავლე; მამასავითაც გაწოთვენ, თუ გზას უხვევდნენ: ჭკუას ისწავლიან და მორჩილებას. ფრთხილად კი: მძიმე ხელი გაქვს; მეც გზოგავდი, თორემ არც მე მაქვს მსუბუქი ხელი. დაგავიწყდა? მოგაგონებ! – დაათავა ოსტატმა და სილა შემოჰკრა მარჯვნივ. ვაჟმა ოდნავაც არ შეარხია თავი, უძრავად ეჭირა რკინის სვეტივით ამართული მსხვილი კისერი. ოსტატმა უფრო ძლიერ გაუმეორა მარცხნივ. ვერ შეანძრია ვაჟკაცი, მხოლოდ ღიმი გადაეფინა მას სახეზედ.

– აბა თუ შეირყეს! წამოსთქვა ოსტატმა

და მადლიანად გაარტყა მარჯვენა. ნძრევა ვერ უყო ახალი ოსტატის ყელ-ყურს. მკვირცხლად წამოხტა ვანო და გადაეხვია უსტბაშს. მიულოცეს. აკოცეს. სიხარულით ცრემლმორეულმა ვანოს დედამ მადლობა გადაუხადა პაატას და მის ცოლს, დაჰკოცნა ორივენი. ანიკომ ეშხიანად ჩამოართვა ხელი ვანოს და ისეთი მადლიანი სურვილით ჩახედა შიგ თვალებში, რომ გული გაზაფხულის მზესავით გაუთბო ვაჟს. ვანოს მთლად დაავიწყდა ამ წამს, რაც კი ტანჯვა მიიღო მისგან ნებით თუ უნებლიეთ. დასხდნენ სადილად. დალიეს. ვანოსაგან მირთმეული ბადია ტრიალებდა სუფრაზედ. ბევრი ჩადიოდა დალოცვილში, მაგრამ არც სუფრაზედ მყოფნი ვაჟკაცი იყვნენ ცოტას ნაჩვევნი. ვანო და ანიკო ერთად შვენოდნენ. სტუმრებს მხოლოდ ის ენანებოდათ, რომ ჯერ ნება არა ჰქონდათ ერთი თასით ედღეგრძელებინათ ეს ერთად შეზრდილი გვრიტები და მით მხიარული სუფრა ვარდებით აეყვავებინათ. ტკბილი დუდუკიც გაჩნდა სადილის ბოლოს, ორიოდე ხმა თქვეს ეშხის ამშლელი. ძველმა ოსტატებმა სახლამდინ დუდუკით მიაცილეს ახალი ოსტატი.

20

ამის შემდეგ ვანო ბევრი ხანი ვეღარ დარჩებოდა პაატას დუქანში. ვერ მოახერხებდა ამხანაგად გახდომოდა თავის ოსტატს: ის ჯერ თითონაც კარგად უძღვებოდა თავის სამჭედლოს, ხოლო წარმოების გასაფართოებლად არც თანხა ჰქონდა, არც სურვილი თუ მისწრაფება. არც უნდოდა ვანოს ამხანაგად შესულიყო ოსტატთან: ბალღობიდანვე ნაჩვევი იყო იმის მორჩილებას და თუნდ თანამოზიარეც გაჰხდომოდა, მაინც ვერ იმოქმედებდა მის დუქანში მთლად თავისუფლად. ეს არ მოსწონდა მას. ეს კიდევ არაფერი: თუ იმავე დუქანში დამრჩალიყო, ისევ აუცილებელი იქნებოდა მისთვის პაატანთა სიარული, ანიკოს ხშირად ნახვა, ეს კი თანდათან ძნელი ასატანი შეიქმნა მისთვის, უარყოფილ მოტრფიალესათვის.

– ანიკო განზედ იწევს ჩემგან, მირონას ეტმასნება და მე რაღა ხელი მაქვს იმათ სახლში. ვერ შეიძლება, გული ვეღარ გასძლებს იმათთან ერთობას; სჯობს ეხლავე ცალკე გავიდე, თავს მოვუარო, – ფიქრობდა გულნატკენი

და ეძებდა სანთიან დუქანს, ხელსაყრელ ალაგს მოთავსებულს, რომ საკუთრად დაეწყო წარმოება, თავის სურვილისებრ წარემართა შრომა. პაატანთ დუქანში დროებითლა მუშაობდა. წინანდელ პირობებით. ოსტატმაც იცოდა ეს, მთელმა დუქანმაც.

– იცი, ბიჭო? რა წამს მოაწყობს ვანო ცალკე დუქანს, მეც იმასთან გადავალ: მინდა ვანომ დამლოცოს ოსტატად სწორედ ისე, როგორც პაატამ ის დალოცა, – ოცნებობდა ტილუცა.

– ვანო ვერ მოგცემს ამდენ ჯამაგირს. სად იშოვის იმოდენა მუშტარს?

– ჩვენი მუშტარი ნახევარი ვანოს მოსდევს. შენ ვერ ატყობ ამას?

შეათვალისწინებთ კიდევ ვანომ მარჯვე დუქანი და დაასკვნა, ეხსენებინა ღმერთი, ცალკე გაეხსნა სამჭედლო. იმასლა ვარაუდობდა, რა და რა დასჭირდებოდა შესაძენად, რომ უკეთესად მოეწყო საქმე. საჭირო იყო მასალის შეგულება, შაგირდების აყვანა, საკმაო იარაღისა თუ ხელსაწყოების შეძენა. მუშტრის რაოდენობასაც ვარაუდობდა; თითებზედ ანგარიშობდა, პაატას მუშტართაგანი რომელი გაჰყვებოდა იმას ან ახალი მყიდავის შოვნა რა ფანდებით უნდა მოეხერხებინა.

– ვანოჯან, ის გირჩევნია ეხლავე კარგი დუქანი დაიქირაო მარჯვე ადგილას და ფართოდ მოაწყო სამუშაო. თუ ფარდულში შესძვერი სადმე, კარგი მუშტარი არ მოვა შენთან, უკან დადგება. მარტო ყელმოტეხილი მოგატანს შენ; იტყვის, ალბათ გაჭირებული კაცია ეს ოსტატი და იაფად დამითმობსო, – სწრთვნიდა მამიდა მართა.

– მართალი ხარ, მამიდაჩემო მეც ეგრე ვფიქრობ, მაგრამ, ხომ, იცი, ახალშენი კაცისათვის ძნელია მეტი თანხის დახარჯვა და დაბანდება. ერთიც ვნახოთ, პირველ ხანში საქმე მარჯვედ ვერ წავიდა, ხომ გამიჭირდება.

– შენ კი გაიხარე! ჟუჟუნა იქ არა გყავს?! ოთხმოცი თუმანი ნაღდი აქვს ბაღდადში გამოკრული, მზითევი კიდევ სხვა არის. დაიწერე ჯვარი, ჩაიდე ფული და შენ დუქანს მოახმარე. მე ვიცი შეშინდება შენი ცოლი, ცუდ-უბრალოზედ არ გამიფლანგოსო ფული.

– ვიცი, რომ ცალიერს არ გაისტუმრებენ ქალს, მაგრამ, მამიდაჯან, მე ჩემი უნარით მიინდა გავჩარხო ჩემი საკუთარი საქმე, ჩემი შეძლებით. იტყვიან, რა ვაჟკაცია ვანო, ცოლის ფულით მოინაცვლა ხელიო.

– მერე, შე უშნოვ, ვის გაუყვია ცოლ-ქმარი ან იმათი ქონება?!

– ესეც არ იყოს, როგორ შეიძლება საწყალი ქალის ფული ჩემ საქმეში დავაბანდო?! რა ვიცი, კაცს რა უწერია. ვსთქვათ, ვერ შევძელი სახელოსნოს მარჯვედ წარმოება და წაგების გზას დავადექი, მაშინ ხომ თვალეებში ვეღარ შევხედავ ცოლს; ჯავრი გამადნობს, სირცხვილი დამწვავს.

– მოდი ერთი გაკოცო, შე კარგო ბიჭო! აი ეგეთი ფიქრი შეჰშვენის ვაჟკაცს ცოლ-შვილზედ. ჭკვიანი ქალია ჟუჟუნა, კარგი დედ-მამის შვილი და იმისთვის გიცნო მაშინვე იმისმა გულმაც, დაგაფასა ერთის შეხედვით, შეგიყვარა. კარგი, გენაცვა, შენს გუნებაზედ მოაწყე ყველაფერი და მერმე ვახსენოთ ღმერთი: ახალი სული შემოიყვანე სახლში და დაბინავდი. შენ რაღას იტყვი, ქალო?

– სიხარულს, ჩემო კეთილო, და შენს მადლობას, – მიუგო ვანოს დედამ.

– ვანოჯან! იცოდე, უთუოდ ვითამაშებ შენს ქორწილში. ჩავიცვამ ჩემ ფარჩის კაბას, მოვკოპწიავდები ძველებურად და ისე გავგოგმანდები, როგორც თვრამეტი წლის გოგონა. ტყუილადა გგონია, რომ დამავიწყდა ჩემი განთქმული დავლური.

ვანოს უხაროდა დედისა და მამიდას მზრუნველი თვალი, მეტს ძალასა სძენდა მას ამ უძლურ დედაკაცების თანაგრძნობა, მეტს გამბედაობას თუ ხალისს აძლევდა მას იმათი დაფასება თუ მოწონება.

ადამიანი თავის მოქმედების დროს გარშემოც იხედება, სხვის მოწონებაში თუ წაქეზებაშიცა ჰპოვებს ძალთა ახალ ნაკადს, გამაცხოველებელს იმ უნარისა, რომელიც ამოაქვს მას თავის საკუთარი სულის სიღრმიდან, რომელზედაც ამყარებს შნოს თავის მოქმედებისას. შენ არ იცოდი ეს?!

ვანოს უამებოდა ესეთი მოწონება მისის ჰაზრებისა თუ მოქმედებისა, ისიც უხაროდა ჯეელს, რომ ქორწილის დროს მხიარულნი თანამგრძნობელნი ეყოლებოდნენ, დედა და მამიდა, რომლებიც წრფელად გაიზიარებდნენ მის აღტაცებას და დამჭკნარ მკლავებსაც კი გაშლიდნენ ვარდისფერ სიამის საორკეცებლად. მაგრამ ამ მხიარულ მეჯლიში ვაჟის ოცნება ანიკოს ჰხედავდა იანი ნაალოზედ მჯდარს, პირად-პირადად მორთულ-მოკაზმულს, ტოტებიანი გვირგვინით თავშემკულს. სანდომ საკოცნელს, იქვე, ხალხშივე, მოსარხევ-

მოსახვევს; ჟუჟუნა მიჰფარებოდა მის გონების თვალთაგან, ბამბის ქულა ჟუჟუნა, რომელიც ამ თანამგრძობ დედაბრებს ესე ცხადად ჰყვანდათ თავისად დასახულ-წარმოდგენილი. ეს ხილვა იყო, რომ ვაჟის თვალეზს ნაღვლიანობის ბურუსს ჰყვანდა და მის ხედვათა სხივებს შიგნით მიაქცევდა, საკუთარი გულის სიღრმისაკენ.

– მართლა და, ძალიან ჰგავს ვანო თავის მამას. იმ საწყალმაც ხომ ესე იცოდა, ბედნიერების დროს ვერა ჰღელავდა მეტისმეტად, თითქო ფიქრი რამ ეფარებოდა იმის სახეს. ხომ გახსოვს?

– მაშ რაღა მახსოვს ქა, თუ არა იმ საცოდავის სახე. არასდროს არ გაჰშორებია იმის სახე ჩემს გონებას არც ცხადვივ, არც სიზმრად; ეხლა ხომ ძალიან ხშირად ვხედავ საწყალს ზმანებაში. იქნება იმისი სული გრძნობს შვილის ბედნიერებას და დასტრიალებს თავის კერას.

– ქალოჯან, სანთელი აუნთე საბრალოს, შეავედრე ხატს მისი ჯერ მურაზით გაუმაძღარი სული. ახ, რა ადრე გამოგვეცალა ხელიდან!

21

ჟუჟუნას მოსწონდა ვანო და სიამოვნებით გაჰყვებოდა მას ცოლად; უყვარდა კიდევ ის, თუმცა არც ისე გატაცებით, რომ თავი გადაეკლა, გინდა თუ არა იმას უნდა შემრთათო. შნოიანი ვაჟკაცი იყო ვანო, ცხოვრების უნარით შემკული და ეს უმთავრესი იყო ქალისათვის, რომელს ცხოვრების მიზნად მხოლოდ ქმარშვილიანობა დაესახნა. ოჯახზედ გადადიოდა ჟუჟუნას სავალი გზა ერთადერთი. არ იყო ის იმგვარად მომზადებული, რომ საკუთარი ძალებით გამოსულიყო ცხოვრების სარბიელზედ, მხოლოდ თავის საკუთარი უნარით გაეტანა ლელო სიცოცხლისათვის ბრძოლაში; აკლდა ამისათვის საჭირო განვითარება, სიმტკიცე ხასიათისა, უნარი თვითმოქმედებისა. დედის მუხლთან იყო აზრდილი, კერის მფარველობის ქვეშ და მხოლოდ ოჯახის რძლად გამოდგებოდა, სახლის მფარველ ანგელოზად და თავდადებულ დედად. თითონ თავს ვერ დაიდგნობდა, საკუთარი ძალით; უნდა აჰყოლოდ-აჰხვევოდა სხვას, ტანმაგარ საროს, რომელიც შესძლებდა, თითონაც მკვიდრად მდგარიყო, გაჰმკლავებოდა ცხოვრების ტალღათა დენას, ქარიშხალს, მყინვარს და ნამქერიანს, მეხსა თუ მედგარს მწველს თუ გამპობელს და შესძლებოდა კიდევ მასზედ ნახვევ-ფურჩქენილ მდელოსაც საიმედო სვეტად მოჰვლენოდა, უტეხ მტვირთველად. ჟუჟუნას პატრონებიც ამ თვალთ უყურებდნენ ვანოს და მოსწონდათ.

– ძალიან კარგი იქნება, თუ მოხდება ეს საქმე. მადლობელი დავრჩები მართასი. სამაჰანკლოში ქათიბს შევუკერავ. ჯანსაღი ახალგაზრდა, ჰკვიანი და სუფთა ქცევისა. დღეს თუ ხვალ ცალკე სახელოსნოს გახსნის და დუქანდარი კაცი შეიქნება. სხვა რაღა გვინდა ან ჩვენ, ან შენ, ჩემო კარგო ქალო?

კარგ ქალსაც ავი სხვა არაფერი უნდოდა, ოღონდ მომხდარიყო ეს და ვანოს ნიშანი მიეტანა მისთვის. მოთმინებით ელოდდა ჟუჟუნა მომავალს და ეს თმენა სულწასულობის კარამდინ არ მისულიყო, ვერც მივიდოდა: ბედის მორჩილი იყო ქალი, სწამდა, თუ ზეცას იმისთვის აენიშნა ის ვაჟკაცი, არ ასცდებოდა იგი მას, და თუ ასცებოდა, ღმერთი სხვა ვისმე მიუვლენდა მას შესაფერს და საიმედოს. მიზეზი არა ჰქონდა უიმედობის წყალი დაელივნა: ხანი არ მოსჭარბებოდა, ფული თუ მზითები შესაფერ ჰქონდა, პატრონი უნრიანი ედგა თავს და თითონაც თავის ტოლ-სწორში არავიზედ ნაკლები არ იყო არაფრით. იჯდა ქალი, ბედს ელოდდა. ვანო მაინც თავის ოცნებათა საგნადა ჰყვანდა, ხშირად ფიქრობდა მასზედ შრომის დროს თუ დასვენების ხანს, როდესაც სარკეში ეალერსებოდა თავის ეშხით სავსე სინორჩეს. გრძნობდა კი ქალი, რომ ვანოს სურვილი ჯერ ისევ ანიკოსაკენ იყო მიქცეული, თუმცა ნელ-ნელა მისკენაც იხრებოდა ვაჟის ფიქრები, რადგან იქ, ანიკოსთან, თანაგრძნობას ვერა ჰპოვებდა. ეს გულსა სტკენდა ქალს,

მაგრამ მაინც ბუნებრივად მიაჩნდა ვაჟის ყოფაში და მოჭარბებულ ჯავრს არ იწვევდა მასში.

– ბალღობიდანვე ანიკოსთან არის შეზრდილი და რა საკვირველია, რომ მოსწონდეს ქალი, კიდევ უყვარდეს. არც ხომ დასაწუნია ნასწავლი ანიკო, კარგი ოჯახის შვილი. ლამაზიც არის, ერთად რომ ვართ, ის უფრო ყავლიანი ჩანს, თუმცა ჩემსავით თეთრი არ არის და სპეტაკი; სინაზეც მე უფრო მეტი მაქვს. თუ ანიკოს გული შეკვარდება მასზედ და გაჰყვება, რა მეთქმის მაშინ?! მაგრამ არა! სწორედ ჩემ ვარსკვლავზედ არის ის ახალგაზრდა დაბადებული და ჩემი გახდება. მარტო ანიკოს შეუძლიან ამაცილოს ვანო, მხოლოდ ანიკოს.

ფიქრთა არეში ქალი იმ ვაჟს მაინც თავისათა სთვლიდა: იცოდა ანიკოს მისწრაფება, ისიც სჯეროდა რომ მირონა დღეს თუ ხვალ განუცხადებდა მას სიყვარულს და ქალიც სიხარულით დაჰყვებოდა მას.

– მარტო მოულოდნელ რამ შემთხვევას შეუძლიან სხვანაირად დააბრუნოს ეს საქმე, რამე ახალ სასწაულს თუ ღვთის ნებას, – ამბობდა ჟუჟუნა და იმედიანი მოთმინებით ასდევდა ცხოვრების ბილიკს სწორს, მრავლისაგან ნავალს. მხოლოდ ხანდისხან თუ ინატრებდა აჩქარებულებს ეს მომავალი ან ღვთისმშობელს შეევედრებოდა, კეთილად წარემართა მის სურვილთა დენა, კვირადლის სიზმარივით მსწრაფლ აეხდინა მისი ნატვრები.

ჟუჟუნა რომ შედარებით დინჯად მსჯელობდა, განგებას დანდობილი ყისმათს ელოდდა, ანიკო მისცემოდა მღელვარებას და იტანჯებოდა. მირონა ისევ დაახლოვებულიყო მასთან, უფრო დაშინაურებულიც, მაგრამ უკანასკნელი ნაბიჯის გადადგმას აგვიანებდა, თითქო არც კი აპირებდა. ვაჟი ცდილობდა ხშირად განემართებინა ქალი, სასეირნოდ იწვევდა, მარტო მიმავალს გზაში ხვდებოდა, შინაც ხშირად ესტუმრებოდა; აღთქმას აძლევდა, ეფიცებოდა; სიტყვას თუ შეხებას მეტსა ჰბედავდა, თუმცა საჯაროდ კრინტს არ იღებდა, მარად ფრთხილობდა.

– რა სწადიან ან რას ელის? ჰხედავს, უარის მთქმელი არა ვარ და სხვა რაღა უნდა? ნუთუ ჰსურს მორცხვობა გადავლახო, თავმოყვარეობა გადავსდო და თითონ მე ვუთხრა მისი სათქმელი?! რომ განვუცხადო და არ დამთანხმდეს, ხომ დავიწვი სირცხვილით და გავნადგურდი. დახანება კი აღარ შეიძლება: ყველა ჰხედავს ჩვენს ერთობას და სალაპარაკო გავხდები, თუ კი ჯერ არ შევექმნილვარ ყბად ასაღები, – დრტვინავდა ქალი ღონემიხდილი.

– არ ვუყვარვარ, გული სრულებითაც არ უმგერს ჩემთვის! აბა ვანოს ვანიშნო, თანაგიგრძნობ-მეთქი, როგორ ცა გაეხსნას სიხარულით, თავს შემომეველოს. ამას კარგადა ჰხედავს მირონაც და აკი სულ იმ საწყალი კაცის გმობაშია და დაცინვაში; ყოველთვის უკადრისად იხსენიებს. მე რომ კარგი ქალი ვიყო, ნებას არ მიცემდი, ცუდი ილაპარაკოს იმაზედ: ჩვენს სახლში გაზრდილი ვაჟკაცია, ოსტატად დალოცვილი და რად იქნება ვისგანმე სამრახი?! არა, სიტყვა უნდა დავათქმევინო მირონას საბოლოო ან სულ თავი დავანებო მას; სხვა გზა არ არის, – ღონობდა ქალი და ბოღმა მოსდიოდა, რომ თავისგან რჩეული ვაჟკაცი თითქო ერიდებოდა მასთან საბოლოო კავშირს, თუმცა თავი შეყვარებულად მოჰქონდა, ძალიან ეტმასნებოდა, დიდ მოუთმენლობას იჩენდა. ქალს მაინც უნდა აეჩქარებინა ხელი, რადგან იმის მამას ბოლოს დროს სრულებითაც აღარ მოსწონდა იმისი თავისუფალი ქცევა და აღმაცრად უყურებდა ვაჟს, უნდობლად, თითქმის მტრულად. ანიკოს დედაც შემფოთებული იყო ეხლა. მეზობლები ხშირად ჰკითხავდნენ, ნიშნობა როდის გექნებათო. ქმარმაც გადაჭრით მოსთხოვა ბაბაღეს კეთილად დაებოლოვებინა დაწყებული ამბავი ან მთლად მოესპო შეუფერებელი სიახლოვე ქალ-ვაჟისა. ან კი რაღა სხვის თქმა უნდოდა დედაკაცს და მოგონება?! თითონაც კარგად გრძნობდა, რომ მეტისმეტი ნდობით ჭაობებში შეტოპეს იმანაც, მის

ქალმაც, გაუვალ ხნარცვებში, და საჭირო იყო დროზე ეშველნათ თავისთვის. მაინც იმედს არა ჰკარგავდნენ დედა და შვილი, რომ მირონა მალე საბოლოოდ განაცხადებდა თავის სურვილს და ღმერთი მტრის გულისად არ გაჰხდიდა მათ, არ შეერყეოდათ პატიოსანი სახელი. ნიშნებიცა ჩანდა ამისი: მირონა მეტისმეტად მოუტკბა ქალს, ზედ ეკრობოდა, თვალეზში ჩაჰყურებდა, მეტადრე თუ დაღონებულს ნახავდა.

22

მირონა კი, გამოცდილ-გამოწვრთნილი, ათას ჩლაში გამოვლილი მირონა, სრულებითაც არა ფიქრობდა ამჟამად ცოლის შერთვას, მით უფრო ვიღაც მჭედლის გოგოს წამოყვანას. ამისთანა სამიჯნურო ქსელი მარტო აქ არა ჰქონდა იმას გაბმული, სხვაგანაცა ჰქონდა მოწყობილი, ქალაქის სხვადასხვა კუთხეებში. რას აგებდა?! მეამიტ ქალებთან არშიყი თუ გართობა, შიგადაშიგ კარგი სმა-ჭამა და ხალისი, დროს გატარება. თითონ მარტო ტკბილი სიტყვა ეხარჯებოდა, ქარი რამ თქმანი და ყინულზედ დაწერილნი კარგი აღთქმანი; ამისთანა მასალა უხვადა ჰქონია მირონას, უფასო, ადვილად მოსაფანტი და ამ გაცუდებული თანხებით ბევრჯელ ხორცთა სიამესაც განიცდიდა, სხვის პიროვნების განადგურებით მოპოებულ ჟინთა დაცხრომას. ეხლაც მხოლოდ ეს იყო მისი საბოლოო მიზანი.

– ბიჭო, მირონ, როგორ უშნოდ გაძაბე შენი ალერსი თუ ტორღიალი. მოჰკიდე მაგრა ხელი და მორჩეს! რით ვერ მოახერხე აქამდინ?!
– ძალიან ფრთხილად არის! შენი დუნიაშა ხომ არა გგონია, საითაც დაუსტვინო, იქით გამოგყვეს. სახლში ვერ ჩავითავებელე მარტოკა და სხვაგან არსად მომდევეს მოხერხებულ ადგილას.

– მოდი, კაცო, ბაღში წაიყვანე, თუნდ მუშტაიდში; ჯერ ისევ ზაფხულივით არის, ათასი ვინმე დადის იქ და არ მოერიდება ხალხიან ადგილას.
– მეც მომივიდა ეგ აზრი. თუ ერთხელ ჩავიგდე ხელში, მერმე ჩემი იქნება და ჩემი: თავშენახული ოჯახია და პირში წყალს ჩაიგუბებენ, შეეშინდებათ სახელის გატეხისა. შემდეგ ერთ ხანს იმედებითა ვკვებავ და მერმე გზა მშვიდობისა ჰქონოდეთ; ისე გადავიკარგები იმათი არემარედან, როგორც ბზობის ყვავი.

– მოდი, მირონ, თავი დაანებე მაგ ქალს, ხათაბალა არ გადაიკიდო რა.
– რა ხათაბალაა? ქალი თითონ მეტმასნება, აღარ მეშვება და უარი ვსთქვა?! მე თავს დავანებებ, სხვა დაეპატრონება, ჩემზედ უფრო ჰკვიანი. ხომ ჰხედავ, სამგლე გოჭივით ატეხილა. არ მოისვენებს, სანამ ჰკუყას არ ასწავლიან.

– ვხედავ! დუნიაშა ეგრე მიყო; არ მომეშვა, მანამ ისე არ ამაღელვა, რომ თავი ველარ შევიმაგრე.
– კარგი, თუ ძმა ხარ! თავი ველარ შეიკავე!.. სხვამ გაიგონოს, იტყვის, საწყალი ბიჭი ცოდვაში ჩაუგდიათო. შენ ისა თქვი, მარჯვედ მოეწყო შენი გარემოებები. ჩემი საქმე უფრო ძნელია, მაგრამ მეც ხომ უფრო ჯიუტი ვარ და გამბედავი.

– მოდი, მირონ, თავი დაანებე მაგ ქალს, ხათაბალა არ გადაიკიდო რა.
– რა ხათაბალაა? ქალი თითონ მეტმასნება, აღარ მეშვება და უარი ვსთქვა?! მე თავს დავანებებ, სხვა დაეპატრონება, ჩემზედ უფრო ჰკვიანი. ხომ ჰხედავ, სამგლე გოჭივით ატეხილა. არ მოისვენებს, სანამ ჰკუყას არ ასწავლიან.

– ვხედავ! დუნიაშა ეგრე მიყო; არ მომეშვა, მანამ ისე არ ამაღელვა, რომ თავი ველარ შევიმაგრე.
– კარგი, თუ ძმა ხარ! თავი ველარ შეიკავე!.. სხვამ გაიგონოს, იტყვის, საწყალი ბიჭი ცოდვაში ჩაუგდიათო. შენ ისა თქვი, მარჯვედ მოეწყო შენი გარემოებები. ჩემი საქმე უფრო ძნელია, მაგრამ მეც ხომ უფრო ჯიუტი ვარ და გამბედავი.

– მოდი, მირონ, თავი დაანებე მაგ ქალს, ხათაბალა არ გადაიკიდო რა.
– რა ხათაბალაა? ქალი თითონ მეტმასნება, აღარ მეშვება და უარი ვსთქვა?! მე თავს დავანებებ, სხვა დაეპატრონება, ჩემზედ უფრო ჰკვიანი. ხომ ჰხედავ, სამგლე გოჭივით ატეხილა. არ მოისვენებს, სანამ ჰკუყას არ ასწავლიან.

– ვხედავ! დუნიაშა ეგრე მიყო; არ მომეშვა, მანამ ისე არ ამაღელვა, რომ თავი ველარ შევიმაგრე.
– კარგი, თუ ძმა ხარ! თავი ველარ შეიკავე!.. სხვამ გაიგონოს, იტყვის, საწყალი ბიჭი ცოდვაში ჩაუგდიათო. შენ ისა თქვი, მარჯვედ მოეწყო შენი გარემოებები. ჩემი საქმე უფრო ძნელია, მაგრამ მეც ხომ უფრო ჯიუტი ვარ და გამბედავი.

– მოდი, მირონ, თავი დაანებე მაგ ქალს, ხათაბალა არ გადაიკიდო რა.
– რა ხათაბალაა? ქალი თითონ მეტმასნება, აღარ მეშვება და უარი ვსთქვა?! მე თავს დავანებებ, სხვა დაეპატრონება, ჩემზედ უფრო ჰკვიანი. ხომ ჰხედავ, სამგლე გოჭივით ატეხილა. არ მოისვენებს, სანამ ჰკუყას არ ასწავლიან.

– ვხედავ! დუნიაშა ეგრე მიყო; არ მომეშვა, მანამ ისე არ ამაღელვა, რომ თავი ველარ შევიმაგრე.
– კარგი, თუ ძმა ხარ! თავი ველარ შეიკავე!.. სხვამ გაიგონოს, იტყვის, საწყალი ბიჭი ცოდვაში ჩაუგდიათო. შენ ისა თქვი, მარჯვედ მოეწყო შენი გარემოებები. ჩემი საქმე უფრო ძნელია, მაგრამ მეც ხომ უფრო ჯიუტი ვარ და გამბედავი.

– მოდი, მირონ, თავი დაანებე მაგ ქალს, ხათაბალა არ გადაიკიდო რა.
– რა ხათაბალაა? ქალი თითონ მეტმასნება, აღარ მეშვება და უარი ვსთქვა?! მე თავს დავანებებ, სხვა დაეპატრონება, ჩემზედ უფრო ჰკვიანი. ხომ ჰხედავ, სამგლე გოჭივით ატეხილა. არ მოისვენებს, სანამ ჰკუყას არ ასწავლიან.

– ვხედავ! დუნიაშა ეგრე მიყო; არ მომეშვა, მანამ ისე არ ამაღელვა, რომ თავი ველარ შევიმაგრე.
– კარგი, თუ ძმა ხარ! თავი ველარ შეიკავე!.. სხვამ გაიგონოს, იტყვის, საწყალი ბიჭი ცოდვაში ჩაუგდიათო. შენ ისა თქვი, მარჯვედ მოეწყო შენი გარემოებები. ჩემი საქმე უფრო ძნელია, მაგრამ მეც ხომ უფრო ჯიუტი ვარ და გამბედავი.

– მოდი, მირონ, თავი დაანებე მაგ ქალს, ხათაბალა არ გადაიკიდო რა.
– რა ხათაბალაა? ქალი თითონ მეტმასნება, აღარ მეშვება და უარი ვსთქვა?! მე თავს დავანებებ, სხვა დაეპატრონება, ჩემზედ უფრო ჰკვიანი. ხომ ჰხედავ, სამგლე გოჭივით ატეხილა. არ მოისვენებს, სანამ ჰკუყას არ ასწავლიან.

– ვხედავ! დუნიაშა ეგრე მიყო; არ მომეშვა, მანამ ისე არ ამაღელვა, რომ თავი ველარ შევიმაგრე.
– კარგი, თუ ძმა ხარ! თავი ველარ შეიკავე!.. სხვამ გაიგონოს, იტყვის, საწყალი ბიჭი ცოდვაში ჩაუგდიათო. შენ ისა თქვი, მარჯვედ მოეწყო შენი გარემოებები. ჩემი საქმე უფრო ძნელია, მაგრამ მეც ხომ უფრო ჯიუტი ვარ და გამბედავი.

და დაასკვნა გადაედგა საბედისწერო ნაბიჯი. მალე ჩაიგდო ხელში მარჯვე დროც. ქაშვეთობა იყო მეორე დღეს. იმ ღამეს მლოცავი ბლომად შეიკრიბა ეკლესიის ეზოში. ქალაქის ყველა კუთხიდან მოსულიყო ხალხი. აქ იყვნენ პაატაანიც, ვანოაანიც, ჟუჟუნაც თავისი დედით. ანიკო კობტად იყო გამოწყობილი: შაპო, თათმანები, მაღალქუსლიანი მაშია. თავისი რაინდი ახლდა თან. ქალს იმედი ჰქონდა, რომ დღეს სახეიროდ დათავდებოდა მათი არშიყოფა. მირონას ეგრძნობინებინა ეს მისთვის, გაკვრით ეთქვა. მალიან მხიარულად იყო ანიკო, გატაცებულსა ჰგვანდა. შეგვიანდა.

– წავიდეთ, შვილო, ჩვენც. შორი გზა გვაქვს; როდამდის უნდა ვიყვნეთ ხატის კარს.
– ცოტაც, დედიჯან! დახე, რამდენი ხალხი მოდის; ჯერ ეხლა იწყობა ნამდვილი
ობა.

– დარჩეს ანიკო, დედი! თუ თქვენ გეჩქარებათ, მე თითონ წამოვიყვან ერთი საათის შემდეგ, – შესთხოვა მირონამ.

დედაკაცი შეყოყმანდა, მაგრამ როცა ქალიც შეეხვეწა დავრჩებო, როცა სანდალამაც დაადასტურა მათი ხვეწნა, დასთანხმდა; მხოლოდ ათვალეიერებდა, გაჰყოლოდა ვისმე.

- ვანო, სად არის დედაშენი? ჯერ არ მოდიხართ?
- მივდივართ. საყდარში შებრუნდა, ხატს ვემთხვევიო.
- მეც მიმაცილე შინამდინ, დედაშვილობას!
- გენაცვა, შვილო, ნუ დაიგვიანებ: ხომ იცი, მამაშენი გაჯავრდება.
- ნუ გეფიქრება, დედი, მალე წამოვიყვან, – დააიმედა მირონამ.

წავიდნენ. ვანო უჩუმრად მისდევდა დედაკაცებს: გული როგორღაც დახურული ჰქონდა. გავიდნენ ბორანზედ. ასცდნენ ციციანთ აღმართს. ბაბალე ეხლა დაფიქრდა თავის საქციელზედ და დაეჭვიანდა: არ მოეწონა, რომ ქალი იმ შუალამისას მარტო დასტოვა უცხო ახალგაზრდების ამარა. აუწიეს ვანოაანთ სახლს. დაემშვიდობნენ ერთმანეთს დედაკაცები. ეხლა უფრო ჩაფიქრდა ბაბალე; შემფოთდა, თითქო გულზედ რაღამაც უკბინაო.

– არ კი დაიგვიანოს ი ქალმა. ვაი თუ მირონა გაერთოს ხალხში და დროზე ვერ წამოიყვანოს – დაიჩვილა დედაკაცმა

და უმწეოდ შეხედა ვანოს. ვანოსაც არ მოსწონდა ანიკოს ქცევა, სრულებით არ ენდობოდა მირონას, ყალბ ვაჟკაცად მიაჩნდა ის, მეტადრე იმ სიტყვების შემდეგ, მაშინ რომ გაიგონა მთვრალისაგან; მისაგან ზიანს მოელოდა პაატას ოჯახისათვის. მაშინ აკი უნდოდა გაეფრთხილებინა ქალის პატრონები, მაგრამ ვერ გაბედა, ვერც მოახერხა. ეხლა, როცა ბაბალემ დღევა დაიწყო და ეჭვიანობა, ვანოს ცხადად წარმოუდგა მოსალოდნელი სიავე და წარმოსთქვა:

– ნუ გეფიქრება დედი, მიგაცილებ და ისევ დავბრუნდები. თუ ანიკომ მოინდომა, წამოვიყვან. მაინც ჯერ ისევ სეირის ყურება მინდოდა; ცოდვა არის ძილი ამ მთვარიან ღამეში.

– კარგს იზამ, გენაცვა! შენგან ხომ ისევ დავალებულნი ვართ ყველანი. მამა გაჯავრდება-თქო, უთხარი.

დაბრუნდა ვანო. ბაბალემ გულდამშვიდებით დაუწყო ქალს ლოდინი.

– გაიმართოვა მირონამ ქალი და თუ გულშიაც ისა აქვს, რაც მაშინ მთვრალს ენაზედ მოსდგომოდა, სწორედ კარგი დრო ექნება ეხლა ხელთ თავის სურვილის ასასრულებლად, – გაიფიქრა ვაჟმა.

გაახსენდა ვერაგად მეტყველი სახე მირონასი, როდესაც ის ურჩევდა დედას, ქალი დაეტოვებინა იქ, და აღუთქვამდა, თითონ მე მოვიყვანო; ხელმეორედ გაუელვა ეხლა ვანოს იმ კაცის თვალთა ცეცხლმა.

– საშიშია უმწეოდ დატოვება ანიკოსი ამ დაგეშილ მგლების ხელში! – წარმოსთქვა უნებლიეთ.

დიდი რამ საბუთი არა ჰქონდა ამგვარი დასკვნისათვის, მაგრამ გულმა უგრძნო და წაესწრაფა. ისე ჩაირბინა თავქვე, თითქო ფრთები შესხმიაო. დროზედ მივიდა: ანიკო, მირონა და სანდალა ის იყო გამოცდნენ ქაშვეთის ბაღს.

– აგერ შინ მოდიან, – გაიფიქრა ახალგაზრდამ

და მოერიდა, შერცხვა თავის ეჭვიანობისა, შეტუქსა თავისი თავი.

– ჯავრი მოგდის, რომ ალჩუ არ გიჯდება კოჭი და იმისთვისა ფიქრობ მირონაზედ ცუდს. ვინა გკითხავს, რომ უცხოების საქმეში ერევი? ხომ ჰხედავ, ანიკოს პირი სხვისაკენა აქვს, თავის მოსაწონ ვაჟისაკენ; აღარ მოეშვები?! განიზრახა ვანომ შეუმჩნევლად ასცდენოდა მათ და საყდრის გაღავანში მოემეხნა ჟუჟუნაანი, პირდაპირ მისულიყო იმათთან.

– ის არის შენი ყისმათი. რაღა სხვას დასდევ და ეტმასნები! მოდი, ელაპარაკე, შინამდინ გააცილე: ვაჟკაცი არც იმათა ჰყავთ თან. უამება ჟუჟუნას შენი მისვლა, გაეხარდება, შეწითლდება. როგორ უხდება ფიფქივით სახეზედ ალის აკვრა! რომ დრო ჩაიგდო და აკოცო კიდეც ბამბის ქულა ლოყაზედ, არ ეწყინება, არ გაგიჯავრდება, შე მურიანო!

უეცრად წამოსცდა სიტყვა „მურიანი“ და ბოროტად გადმოუბრუნდა გული მირონას წინააღმდეგ: მოაგონდა მისგან ნახმარი უხეში სიტყვა, სამტროდ აემღვრა გუნება, მუშტი შეეკუმშა, თვალებიდან ბუნჯგალ-ბუნჯგალი ნაპერწკლები დასცვივდა, თითქო გახურებულ რკინას ხვედა მოჰხვდაო მძლავრად დაშვებული. ბოროტად მიიხედა ახალგაზრდებისაკენ. მირონას ეტლი შეეყენებინა. ჩასხდნენ. მირონა გვერდით მიუჯდა ანიკოს. იცინოდნენ, ხმამალა ლაპარაკობდნენ.

– მუშტაიდში! – უბრძანეს რიხიანად.

ეტლმა კუკისაკენ იბრუნა პირი და გაქანდა. სახტად დარჩა ვანო, ერთხანს დაიბნა, მაგრამ მალე მოეგო გონებას. რაღა ქალაქის ბიჭი იქნებოდა, თუ წამს თვალთ წინ არ დაეხატებოდა ის სურათები, რომელიც უნდა მოსდევნებოდა მათ ამგვარ საქციელს. შეხტა მიმავალ ტრამვაიზედ.

– მაშ ვერ გიცვნიათ მურიანი ვანო, თუ მაგისთანა მატრაბაზობასა ჰხედავთ იმის თვალწინ! ანიკოს სახელი გაუტეხოთ და მე ცოცხალი ვიყო!

მიდიოდა ვანო და ეხლა სხვა საგანი აღარა ჰქონდა იმის გონებას თუ გულს, არც სხვა რამ სურვილი მის მისწრაფებას გარდა იმისა, რომ აეცდინა ქალისათვის ბილწი დამცირება და ჯავრი ეყარნა. როგორ შეიძლებოდა სხვანაირად მოქცეულიყო?! ამქარში გამოერჩევოდა მაშინ ამქრის შვილის ვერ დამფარველი, ტოლ-სწორს თვალეზში ვედარ შეჰხედავდა პირდაპირ. უნდა დაეხსნა ანიკო ავაზაკთაგან, გადაერჩინა ის ვეშაპის ჩანთქმისაგან, როგორც წმინდა გიორგიმ გამოჰგლიჯა მზეთუნახავი აშკმულ პირიდან ბილწს გველეშაპს.

ბაღში შევიდნენ ეტლით, იქ ჩამოხდნენ, გასწიეს ხეივნებისაკენ. შეეფარნენ იმ ფარდულს, მტკვარს რომ გადაჰყურებს. ვანო მოშორებით მისდევდა: ეშინოდა, მთვარის შუქზედ არ დამინახონო. მაგრამ ვინ მიაქცევდა მას ყურადღებას, თუნდაც ახლოს

ასდევნებოდა: ძალიან ხალისობდნენ გატაცებულნი. მირონა თითქმის მთლად მიჰკროდა ქალს. შეჩერდა ვანო, ფეხი უკან გადმოდგა; ელვსავით ფიქრმა გაჰკრა თავში და მისთვის ჩამოშორდა.

– კაცო, რომ მისდევ, განა იცი, რომ ქალს უამება შენი საქციელი და მოგიწონებს? თავის არჩეულ ახალგაზრდას გამოჰყვა, თითქმის დანიშნულს, სურვილობს იმასთან და შენ რა საქმე გაქვს ან ვინა გკითხავს? არამკითხე მეთვალყურე ხარ რაღა, ნამდვილ ჯაშუში! – შეუტია ვანომ თავის თავს

და ზურგი უბრუნა ახალგაზრდებს, ხეებს მოეფარა, გზას დაადგა წამოსასვლელს. მაინც ისევ შეეყოყმანდა, რყევა დაიწყო: გონება უკარნახებდა, ცოტაც შეეცადნა, არ აჩქარებულყო. მირონა ძალიან აელღვებინა ქალის სიახლოვეს. ტანს უზრუნოდა ქალის სითბოთი გაღვივებული ვნება. სანდალამ ჩაირბინა მდინარის პირს და ხელს ალაღლაღებდა წყალში, მითომ ჭავლთა დენით სიამოვნებდა.

– ჩემი ხარ, გენაცვალე, არა? მაღელვებს შენთან ყოფნა, თავი ვეღარ დამიჭერია. გიყვარვარ შენც? – შეეკითხა მირონა

და ხელები დაუჭირა ანიკოს. ვნებათა ძალა მოერია ქალს, ლოყები შეუწითლდა, მკერდი აუქანდ-დაუქანდა. მირონამ დაუკოცნა მაჯები და წელზედ შემოეჭდო. ქალი მიჰყვა, მაგრამ როცა იგრძნო მირონა ალერსის სამზღვარს გადასცდა, თავს მოეგო და გაიბრძოლა. გვიანდა იყო: აპრიალეზულმა ახალგაზრდამ მძლავრად გაუგრიბა ხელები და ძირს დასცა. ქალმა ერთი შეკვივლება კი მოასწრო და თვალთ დაუბნელდა, გონება აჰხდა. ის იყო გადადგა ვანომ ნაბიჯი შინათკენ, რომ მის ყურს დასწვდა კივილი შეწყვეტილი. მოტრიალდა, თვალი მოჰკრა, ვეფხვივით გადაჰხტა. შეიმაღლა მარჯვენა და დაუშვა მირონას ლიტრიანი უროსავით. მჯილი ბეჭსა და ბეჭს შუა მოხვდა წახრილს და მთლად ჩაკეცა, სახე დააკვრევინა. გაიბჭყვრიალა დამბაჩამ სანდალას ხელში, მაგრამ მოხვდა მუშტი მკლავში და იარაღი დააგდებინა. ის იყო წამოხტა ელდანაკრავი მირონა, რომ გაშლილი ცაცია მოედო მას მთელ სახეზედ და გადაახეთქა. წუთს გაქრნენ ამხანაგები ბრძოლის ადგილიდან. ვანო დასწვდა ფიქრდაბნეულ ქალს გაშეთებულს, წამოიტაცა, ჩასძახა, თვალეზსე ხელი მოუსვა.

– ვანოჯან, შენი ჭირიმე, შენა ხარ? – შესძახა გონზედ მოსულმა

და მოეჭდო ათროლოებული. ვეღარც გაუშვებდა მას ანიკო ხელიდან: სახრჩობად დაყურყუმებული ჩაეჭიდება ესეთის სიმძლავრით, თუ ხელს მოჰკრავს რასმეს მხსნელად საგულეებელს.

24

მთელი ბრძოლა თვალის დახამხამებაზედ გათავდა, უძახილოდ, თითქმის უხმოდ. რა წამს იგემეს რაინდებმა რკინის მჯილი გალომებული ვაჟკაცისა და ნახეს, თავს ვის დასცემოდა ისე უეცრად, დაფრთხნენ, დაიკარგნენ, გადაიხვეწნენ. ვანომ თავი წინ წააღებინა ქალს, რომ ცხვირიდან წადენილ სისხლს არ მოეხარა ტანთსაცმელი; შეიხსნა ქამრიდან ხელსახოცი, დაასველა, სახე გადაუწმინდა. მალე შესწყდა სისხლი. ცოტათი დაჰჟღეროდა ცხვირ-ბაგე. მიაწოდა შაპო. გულისპირი წამოჰგლეჯოდა, წინკალთა აჰხეოდა. როგორც იყო ააბეს ქინძისთავებით. მაშინდა შენიშნა ვანომ დამბაჩა. აილო, გასინჯა, თავი გაიქნია.

– დახე, ანიკოჯან, იარაღის ხმარებაც კი გაბედეს.

მაგრამ ანიკოს ჯერ სწორედ არაფერი არ ესმოდა: აცხროებდა, თვალეზს აშეთებდა, მხსნელს ეკვროდა შეძრწუნებული. გამოაცალა ქალი სახიფათო ადგილს, ჩასვა ეტლში. მაინც ვეღარა წყნარდებოდა ქალი, ღელავდა, შფოთავდა. ავლაბარში რომ მოვიდნენ, ტირილი მორთო, რა პირითლა მივიდე შინ ან როგორ ვეჩვენო, მაგრამ ვანო აზრთან

დარაჯად ედგა ბედიანს; გველემაჰის პირიდან რომ დაიხსნა, ეხლა იმის ზრუნვში იყო, ფრთხილად მიეყვანა სახლში, პირნათლად ჩაებარებინა პატრონისათვის, რომ ამ ცუდ შემთხვევას რამე ჩრდილი არ მიეყენებინა ქალწულისათვის ან იმის სახლისათვის. ავლაბრის მოედანზევე გაუსწორდა მეეტლეს: იმან ყურადღება მიაქცია ანიკოს მდგომარეობას და ვანოს არ უნდოდა გაეგებინა მისთვის, რომელი სახლიდან იყო ქალი; იმისიც ეშინოდა, ეტლით თუ მივალთ, მეზობლები მეტ ყურადღებას მოგვაქცევენო. ეზოს კარგი ღია დაჰხვდათ. ანიკოს დედამ ყური მოჰკრა ფეხის ხმას და ყვედრით მიუბრუნდა ქმარს:

– აგერ მოდიან! უბრალოზედ ასტეხ ხოლმე აურზაურს და ღრიანცელს.

მაგრამ როცა შევიდნენ შინ და დედამ დაინახა ანიკოს ტანისამოსი მოსრესილ-მიგლეჯილი, პირისახე მისი სისხლნაცხები, უხმოდ მუხლებზე ხელები დაიკრა გაფითრებულმა. ქალმა პირზედ ხელები მიიფარა და ატირდა. პაატა ერთ ხანს გაქვავებული იდგა, თვალებს რეტად აყოლებდა; მერმე გადმოდგა ნაბიჯი, მძლავრად მოჰკრა ცოლს ხელი ტახტისაკენ და შეამალა მკლავი გაწბილებული ქალის ჩასაქოლად. მაგრამ ვანო იქა ჰყვანდა ყისმათიან ანიკოს: ქალის სახისაკენ გამოქანებული სილა ვანოს მკლავს მოხვდა ფარად აღობებულს.

– უჰ, რა მძიმე ხელი გაქვს ოსტატო! – შეჰღიმა ვანომ და მძლავრად დაუჭირა მარჯვენა.

– გამიშვი, ერთი გულის ბუხარი ვიყარო მაგ კ-ზედ, ჩემი ჭაღარის შემარცხვენელზედ!

– წყნარად! გონს მოდი! ანიკოს მამა არ იყო, გაჩენის დღეს გაწყევლინებდი მაგ სიტყვისათვის! – შეუმაღლა აღმურაკრულმა ახალგაზრდამ და უფრო ძლიერ მოუჭირა მარჯვენა, თითები სისხლით დაუბერა, ფრჩხილები დაულურჯა. პაატამ თვალეში ჩახედა გაცოფებულ ვაჟკაცს და უეცრად დაწყნარდა, ჩვეულებრივი სიდინჯე დაეტყო სახეზედ. მთრთოლარე ანიკო კი მჭიდროდ მიჰკროდა თავის მხსნელს და მფარველს.

– მაშ რა მოხდა?

– მაშ და მეც ცოცხალი არ უნდა ვყოფილიყავი, რომ ვიღაც მირონას შეერცხვინა შენი ოჯახი!

– როგორ, გენაცვალე? – შეეკითხა ბაბაღე.

– იქ გავჩნდი გაჭირვებაში ზღაპრული ფაშკუნჯივით. ისე გაქრნენ, როგორც ეშმაკები ჯვარის დანახვაზედ! უგეშოდ კი ვერ გადაიკარგნენ, ეს საშიში ნიშანი დატოვეს იქ, – მიუგო ვანომ და ამოიღო ბრჭყვიალა იარაღი.

– აი ექვსივე ტყვია შიგ არის. კარგია, გასროლა ვერ მოასწრეს და ხალხი არ დაგვხვიეს თავს.

– დაჯე, გვიამბე, რა უბედურობა გვეწვია.

– არა გვეწვია უბედურობა! აღარა ღირს ამაზედ ლაპარაკი. წავალ, დრო არის.

ერთი ანიკოს მოხედე, დედიჯან, წყალი დაალევიანე, შეულოცე: ძლიან არის შემინებული.

მხიარულად წავიდა ვანო შინ. ეღიმებოდა, თავს იქნევდა. თავიანთ ქუჩაში რომ შეუხვი, ეშხიანად შემოსძახა, ხმა აარაკრავა. მის დედას ჯერ არ ეძინა, ელოდდა.

– რად დაიგვიანე, ბიჭო, ამდენს ხანს? ანიკო მოიყვანე?

– მოვიყვანე მაშ! დედი, დედიჯან! მოდი ერთი გაკოცო.

– აჰა! რა სიყვარულის კოჭობა აგდუღებია?

– კოჭობა კი არა დედი, მთელი სადულარი! როგორ იტყოდა ხოლმე ამირანი, „დღეს დავკარგავ“...

– „დღეს დავკარგავ, ხვალ ვიპოვნი, ჩემი ბედი ესე სჭრისა“

– ჰოდა, მე დღეს მიპოვნია გუშინ დაკარგული.

- ალბათ ნატვრის თვალი იპოვნე ხატის კარს. ჟუჟუნა იქვე იყო?
- ჟუჟუნა? რა დროს ჟუჟუნაა?! დედი, დედიჯან, მოდი ერთი ვახშამი ვჭამოთ მადიანად, წმინდა გიორგი ვახსენოთ, ჩვენი მფარველი.

1917 წ. 12 იანვარი.

საპასეჟო ნამცხვარი

მაგიდა დატვირთულია ფერად-ფერადი სანოვავით. ხელგაშლით უხვობს მგბარი თუ მწვარი. შეწითლებულ გოჭს ფურინჯის ნაჭერი უპყრია პირში და მაცდურად უღიმის მახლობელ მეინახეს. ფაიფურის ტაბაკზე მიწოლილ შემწვარ ბატკანს ყელი მოუღერებია და ტარხუნას აკნაწუნებს. ფელიკსს კალთა გადუხდია დაბროწილ ბექის საჩენად და მძლედ იზიდავს ნამარხულევს მადას მსუქანი; ტანი ქალადის ჯინჯილით შეუმოსავს. ხელი არ გაეპოხოსო ჩემ მოტრფიალეს. ინდოურს თეთრ-წითლად გადმოუდვია ლანგარის თავს გულ-მკერდი და ჩასთვლემია ჩაფიქრებულს. რა დელამა, რა ყველი! ნაღები, კარაქი, ხაჭო ტკბილად ნაზავი. უამრავად მრავლობს ფერადი ნუზლა, მადვიმი მადის მყავე თუ მწარე; სანუკვარ-სატკბილობელიც კი ყოველი სახე. ტანსუფთა გოჭი ყელმოდგმული ხომ-გუვართით სავსე. ყარყარა კრიანტელი ლალისფერ ნეკტარს რომ აციმციმებს. სუფრის შუაზე კოხტა ჩოდრათო, ყელგაგრეხილი კულა ვერცხლისა. თაიგულები ჭრელ-ჭრელ მაშრაფებით. და... მაგიდის თავს წამდგარი პასეჟის მცხვარი ლიტაო, ნაძვის ღეროსავით აწეულ-აზეული, თავგვირგვინოსანი, ყანდის ჯვართით მორთულ-შემკული ეს ტანშეყრილი ცნობილი და სუფრის ბოლოს ნებივრად დებული პირყირმიზი ფუნთუშა, ზევიდან ჯვარედინად ჩანაჭდევი, იყო ამ წუთს დიასახლისის სიამაყე.

– საკუთაერი ხელით შემითხზია ორივე, ამართული მშვენებაც სუფრისა, ფუნთუშაც ფაფუკ-მაფუკი. იმედია, მოგეწონებათ, კიდეც შემაქებთ! – მიმართა მანანამ სტუმრებს ღიმილით

და თითონ აიღო დანა ნამცხვრის ჩამოსაჭრელად. არ გაუჭრა მახვილმა. ძალა მისცა მაჯას, მაინც ვერ გააკვეთინა. დანის პირი ასხლტა კანს, მედგრად დააჭირა. დანის პირი მოეკიდა ქერქს, ვერც კი ჩაკვეთა და, დახე, წელში მოიხარა მცხვარი ამოტილი. აიღო სხვა დანა. ვერ გააჭრევინა. ჩაიზნიქა მაგიდა. შეწკრიალდნენ წვივმაღალი ჭიქები. წამოიყარა ბროლს კრიანტელი და დაატეხა თავი მახლობელ დოქს. წატბორდა მეწამული სპეტაქ სუფრაზედ. შეუწინწკლა ქალბატონსაც საკარმანგი გოარშეყრილი. გახედა სტუმრებს. ორაზროვანი ღიმილით მისჩერებოდნენ. ველარ მოითმინა:

2

– სულ შენა ხარ, ჩემო მტანჯველო, აღდგომისაც ჩამშხამებელო! დანები არ დაგილესინებია, არც მაგიდის ფეხი ჩამოგიშვია... დანა... ფეხი...

– რას ამბობ, ქალო! რა დანა? როგორ თუ ფეხი?!

– ფეხი-მეთქი, შე...

– გაიღვიძე, გენაცვა, გაფხიზლდი! ალბად მაჯლაჯუნა დაგაწვა. ფეხი სრულებით არ მომიხვედრებია.

– მაგიდა ჩაინგრა...

– მაგიდა კი არა, ქალო, ტახტმა დაიწია. ხვნეშოდი, იტანჯებოდი. მინდოდა გამეღვიძებინე და მუხლით დავებჯინე ტახტს.

წამოიწია დედაკაცმა თავი, თვალები მოიფშვნიტა. სიზმარი ყოფილიყო. ქმარი გულგადაღელილი დასცქეროდა. დათვის ტოტებივით მკლავები ბალიშზედ დაებჯინა.

– სიზმარი?!

– ჰო, ქალო!

– კარგი, რომ ზმანება ყოფილა! გავიტანჯე.

– სულ გეუბნები, პირქვე ნუ იცი-მეთქი წოლა. სახე ჩაგლურჯებია, თვალები ჩაგისხლებია! – უთხრა ქმარმა

და უნდოდა ხელი შეეხო ხორციან ლოყებზედ, მაგრამ ვერ გაბედა: შუბლის ნაოჭი ჯერ არ გახსნოდა დედაკაცს, იმ ნაპრალისა კი ისე ეშინოდა გაბოს, როგორც აფთართა სავანე ღრანტესაგან.

– გაბო, წყალი მომაწოდე!

გადმობობლდა ზერდაგი, ახალი სამფსონივით ფაფარაშლილ-გაბარდღული. მიართვა, ჩაყლაპა ქალმა.

– გულზე მომისვი, ღაბოჯან!

მოუსვა წყალი ნასუქ მკერდზედ, თეთრ-თერ ბორცვებზედ, თითქო გორებზედ, თითქმის რომ მთებზედ. ეგემრიელა.

– დამახურე: შემაჟრჟოლა.

დაწყნარდნენ. ჩაითბუნეს. გამოიშუშნენ. გაბო ნაჩვევი არ იყო ხშირ ალერსს და ეშხით დათვრა, გაყვინიზდა. ლოგინშივე იდო, ბანჯგვლიანი, ხელები საბანზედ ამოეყარნა. ქალი ხარბად მისჩერებოდა მის ხელნსავით მკლავებს. ნებიც კი აუსვ-ჩაუსვა. ჩადნა კაცი. გულის ბჭე საალერსოდ გაულნიოშდა. გაყურებულიყო დედაკაცი, ითმენდა; არ ირუმხებოდა. კიდევ იღიმებოდა.

3

ეს იყო ბზობას: ამ დღიდან გაბოსათვის აღარ შეკრულა მანანას შუბლი წინად მოღუშული. სახელიც ახალგაზრდობისა დაუბრუნდა, დანიშნულობისა თუ გაფურჩქენის ხანისა.

– ღაბოჯან, ე მანდ ჩემი მაშიები აწყვია, მომაწოდე!

და ღიმილად გარდაქმნილი ვაჟკაცი მორჩილად მოარბენინებდა ბრჭყვიალა ფეხსაცმელს.

– შეუძლოდ ხომ არა ხარ, ღაბო, ცოტას რომ სჭამ? იქნება ზეთით არ გიამება. მცირეც მოითმინე, გენაცვალე!

და მადლიერი ღაბუა ორივე მხრით იყრიდა მაფრამაში ფლავს, რომ მომტკბარ მეუღლისათვის ეჩვენებინა, რა ჯანსაღად იყო, მადიანად. ეს არაფერი. მეუღლეთა შორის ზოგჯერ მზეა და ზოგჯერ კი ცა რისხვა... ეხლა გაზაფხულის მზე ბრწყინავდა მათ შორის და აღტყინებული გრძნობები ვნებათა ბჭემდინ მიჰქროდნენ. ბუნებრივი იყო. მხოლოდ ის იყო საგულისხმო, რომ ქალი მეტის ნდომით უზერდა ვაჟკაცის მკლავებს, ფართოდ მოზომილ მის მაჯა-თათებს.

– აი რა არის ვარჯიშობა! ბუნებისაგანაც უხვად ვიყავი დაჯილდოებული მკლავთა სიმსხოთი, ახლა ვარჯიშობით განვავითარე ეს ჩემი სამკაული და შევავსე. აკი ვამაყობდი კიდევ მკლავების მოყვანილობით, – წარსთქვა გაბომ.

და გაახსენდა ის ხანი, როცა ჭაბუკი მძიმე საწონთ ისროდა ხელთა სავარჯიშებლად და ან ველოსიპედზე დაქანაობდა მკლავებშიშველი, ყელდია ტალავარში

გამოკვართული. მანანას იმ ვარჯისშობის დროს მოსწონებოდა. მერმე დაივიწყა ქალმა თვალსაჩინო მის სამკაული, ბევრი რამე დაივიწყა მანანამ შემდეგ. მწარეც ბლომად ასვა პეშვით თუ მუჭით. ეხლა ისევ გადაიარა ბნელმა დრომ, მადლობა ღმერთს. ლხინში მყოფს არ ჰმართებს წარსულთა ჭირთა ხსენება, ფიქრობდა ბედიანი...

და ისწრაფვიდა ესარგებლნა კარგი წუთებით, წაღები მოეხადა დაბრუნებულ მსუქან დროსათვის. მარად ქალის თვალთ წინ ატრიალებდა დალოცვილ მკლავებს, რომელთ სამისოდ კვლავ მოუღებეს გული მყინვარი. რაც ხანი გადიოდა, მანანა უფრო ტკბებოდა, უალერსებდა, ყანდად ადნებოდა, ნაზ შაქარლამად.

4

– გაბოჯან! ხო ამდენ რასმე ვყიდულობთ სადღესასწაულოდ, მაგრამ, იცოდე, აღდგომის სუფრის უმთავრესი მშვენება არის საპასექო ნამცხვარი. თუ ის ვერ არის კარგი, ამათა ყოველგვარი სანოვაგე, მისი საუკეთესოდ შემზადებაც.

– მართალს ამბობ, ჩემო კარგო!

– ყველა დღესასწაულს თავის საკუთარი რამ ახლავს მამშვენებელი და იმითი ამაცობს: ახალწელს გოზინაყი, ფერისცვალობას ნუგბარი ხილი, ხარებობას ზურგიელი, აღდგომას მწყობრად ასული ლოლუა ნაფუარი და კიდევ ნებივრად მიწოლილი ფუნთუშა პირპოხილი, კვერცხნაცხები, წითლად მბწყინავი.

– მართალს ამბობ, ჩემო ჭკვიანო! ყველა დღესასწაულს თავისი შნო სდევს და თავისი მაშვენი არზანიკი.

– შარშან ხომ ძვირფასი სამზადისი გვექონდა, მაგრამ უშნო ნამცხვარმა ჩაჩრდილა ყველაფერი. მეც დამამცრო სხვა დიასახლისთა შორის, თუმცა, ჩვენთვის ვსთქვათ, რითი მჯობიან.

– ოღონდაც რომ ვერაფრით.

– შარშან კი მაჯობეს. სულ თეონას ბრალი იყო, ვერ დაეზილნა პასექის ცომი.

– რატომ არ დაითხოვე, გენაცვალე?

– იმისთვის რომ ძალიან კარგი მზარეულია. მაგრამ მკლავები კალიის კლანჭებს მიუგავს და მაგისი დაზელილი ცომი რა უნდა იყოს?! მე კი... ნახე რა ფუნთუშა ხელი მაქვს, მაგრამ ძალა არ მომდევს, მაჯები მწყდება მძიმე საქმეში.

– რბილია დალოცვილი, ნამდვილ ფუნთუშა და თან ნაზი, საალერსო.

– აი შენისთანა მკლავები უნდა ჰქონდეს ადამიანს, რომ ოც წუთში მოაქანოს, ალვასავით დაზილოს ცომი.

გაბომ დახედა თავის მკლავებს, მიუტოლა ცოლისას.

– რა თეთრი მაჯა გაქვს, მარად საკოცნელი! ერთი მაჯაზედ, ოხაი! ერთიც იდაყვთან, რა ტკბილია!

– ეჰ, სჯობს მევე მოვზილო. კარგია თუ თეონა დროზედ მოვიდა, ცოტას მაინც მომეშველა.

– აბა წამო, ვნახოთ რა მშვენიერი ფქვილია და მასალა; უმი იჭმევა!

5

წავიდნენ. იქაურობა სავსე იყო ყოველგვარი მასალით: რძე, ერბო, კვერცხის გული, გაცრილი შაქარი, სანელი სუნელოვანი, მზაქმნილი საფუარი. დაიმკლავა მანანამ. მოაქანა ცომი, მალე ჩამოყარა ხელები.

– არ შემძლიან! დედაკაციც აქ არ არის, რა არის, ბეჩა, ცოტა წამეხმარო. ერთად მოვზილოთ. კარებს დავეკეტავ არავინ, გვნახოს.

კარგი! მასწავლე კი.

ქალმა მარდად გადაიბანა ხელები. გახადა კაცს ზედა საცმელი, მაღლა აუკეცა სახელოები. გაბო ეხლა თითქმის ისე იყო ჩაცმული, როგორც ახალგაზრდობისას ბურთაობის თუ სხვა სავაჟკაცი ვარჯიშობის დროს. შეუდგა საქმეს. არც ისე ძნელი ეჩვენა პირველ ხანს. იცინოდნენ, ლაღობდნენ, გაზაფხულის ხანი დაჰბრუნებოდათ. თანდათან შეძნელდა შრომა. შენივთდა ცომი, მძიმე სატკეპნელ-საბრუნებელი შეიქმნა. ოფლი დაემრა ვაჟკაცს. ცოლმა თავის ხელცახოცით შეუმშრალა შუბლი თუ თვალები, სუნნელება-ნაპკურებ ხელმანდილით. ამისთანა ყურადღების შემდეგ შეუძლებელიდა იყო ცომიდან ხელის ამოღება. ოფლი აღარა შრებოსდა.

– იცი, გენაცვალე, ხილაბანდს გადაგაკრავ: ოფლსაც შეიშრობს, თმაც აღარ დაგებუქება.

– კარგი!

– მოდი, ფეშტამალასაც აგაფარებ,

– როგორც გინდოდეს.

მარჯვედ მოიგონა მანანამ: ჯალჯივით თმა მთლად აჰფურტკნოდა, შუბლზედ თუ საფეთქლებზედ დაჰკროდა დასველებული; ფქვილის ნაბუარა გადასდიოდა. მიარტყა ფეშტამალი. წააკრა ხილაბანდი. თავსახვევის წვერები აუთამამდნენ მბუქნავ აჩრდილს. სცადა თავი დაეხსნა უჩვევ ჯაფისაგან, მაგრამ ველარას გახდა: ცოლი ეხვეწებოდა, ბოლოს კიდევ ჯავრობდა.

– იცოდე, თუ შეაყენე ზელვა და შეაგრილე ცომი, მთელი მასალა დაილუპება. ვის დავუძახო ეხლა?! თეონაც შინ არ არის. მე კი, კარგად იცი, მაგოდენა ცომის ბრუნება ვერ შემძლიან.

ქალს ხმაში მკაცრი ბგერა შეაჩნდა. გაბომ მშვენივრად იცოდა ამ ხმიანობის შედეგები, ნაწვნივი ჰქონდა. შეხედა. შუბლზედ ნაოჭი ჩაღრმავებოდა, თვალებს სასტიკი იერი მიეღო. ხაფანგში მოჰყოლოდა ვაჟკაცი. ხელები სულ დაეგალა, შიგადაშიგ აეწვა ესეთი ბრძოლის უჩვევი კანი. ოფლი წურწურითა სდიოდა. გული უღრინავდა, უღონო ჯავრი ახრჩობდა. ჯაფას მაინც აგრძობდა. დატოვება ველარ ხერხდებოდა.

– კარგი, გეყოფა! სულ დაბეგვე საზელი, დახე, ქვა არის რალა უდრეკელი, საფანელიც მეტი აქვს. როგორღა უნდა აფუვდეს?!

6

წითელი პარასკევი იყო. ქალაქის ბაღში შეყრილიყვნენ ერთი კბილის კაცები. ჯგუფად იდგნენ, დაწყნარებულნი კი ვერ იყვნენ; შინიდან მოელოდნენ დამახილს თუ დავალებას, უბნობდნენ, მსჯელობდნენ.

– კარგი დღესასწაულია აღდგომა, მაგრამ დიდი ხარჯი სდევს, ბევრი საზრუნველი.

– მთლად ბერტყავს ჯიბეს: ახალი თუ გაახლებული ტანსაცმელი, საჩუქები, მრავალგვარი სანოვაგე, ნაირ-ნაირი სასმელი. გაქვს თუ არა გაქვს, უნდა მოახერხო.

– მერე როგორ სტყუვდები, რაკი ჩქარობ! ბატკანი ვიყიდე მუხლმაღალი, მალხაზთვალეზიანი, ბამბასავით თეთრი, გამყრჩვალნი გამოდგა. გამიწყრნენ; სამარხოაო, ვნების კვირაშიც იქმევაო.

– შარშან მომივიდა ოინი: გოჭი ვიყიდე შავი, კანიც შავი ჰქონოდა; აპუხტივით იდგა ლანგარზედ ჩემი ცოდვით სავსე; შემმაგდა შავი ფერი.

– ეგენი არ მაწუხებს; ფულს ვახარებ, სხვას ვსაქმებ. სახლის დალაგებამ გამომდევნა შინიდან. მთელი ოთახები ძირს დასცეს, აღმა ააბრუნეს.

– ქართველის ოჯახი თუ დღესასწაულებში არ იგვებ-იწმინდებოდეს, ნაგვით აივსებოდა.

– ყველა ყველასა ჩიოდა, მენახირე ბუზანკალსა. მე სააღდგომო ნამცხვარმა გამიმწარა ყოფა, – ჩაურთვა გაბომ!

– ეგ საზრუნველ-სადრტვინელი ყველა ოჯახშია; დიასახლისებს მაგითი მოაქვთ თავი, უთუოდ თავიანთ გამოცხობილით.

– ნეტა რა მოგონებაა. გამოაცხონ ნაზუქი და მორჩეს!

– არა, მაგ ძველისძველ ჩვეულებას დიდი მნიშვნელობა აქვს. აღდგომა გაზაფხულის დღესასწაულია, ზამთრის ძილიდან ბუნების გაღვიძებისა, მისი ნაყოფიერების გაცხოველებისა; სითბო-სინოტიეს ხანა, აღიებ-აღორძინების ზეიმი. შეჩე ბუნება ქალაქ ადგილასაც კი იხარებს: ხეები ყვავილად გადაპენტილი, ნორჩი მდელო ზურმუხტად გაშლილი ყვავილებითვე მოქარგული. ფრინველთ მხიარული ჟღივილი. ყველა სულდგმული ისწრაფვის სატრფიალ-სანაყოფოდ. ჩანერგილია ნიჭი განმრავლებისა და უნდა იმრავლო, მცნებადა სძევს აღორძინება და უნდა გაფუფუნდე.

– საიდან სადაო! მე ნამცხვარზედ გეუბნებოდი.

– მაცა! ქრისტიანობამდისაც ბუნების განახლების ხანა, მისი ნაყოფიერების დრო აღფრთოვანებას იწვევდა. ყველა რჯულში აღნიშნული იყო ეს სადღესასწაულო დრო, ღმერთებიცა ჰყვანდათ ნაყოფიერებისა, ქალ-ღმერთნი თუ ვაჟ-ღმერთნი. მეტადრე ქალები იღებდნენ მხურვალე მონაწილეობას ამ ზეიმში: უფრო დედანი არიან ქურუმნი ნაყოფიერებისა, მუშაკნი აღორძინებისა. წინა აზიაში ნაყოფიერების ამ დღესასწაულს აღვნიშნავდით შესაფერი ემბლემებით, რომლებსაც შეზავებულ ცომიდან ვაცხობდით. ეს ნიშნები იყო: ლიტაოდ ასული შოთი და ნებივრად მიწოლილი მცხვარი პოხილი, რომელს ზევიდან ნაჭდევი ჰქონდა ხელის ყუთი ჩადრეკილი. ქურუმ ქალებს ებარათ მათი მომზადება. იმათვე და მათთან მოზეიმეებს დაჰქონდათ ეს ნიშნები კარდაკარ, სოფლიდან-სოფლად. ცეკვავდნენ, ღაღადებდნენ შესაფერ ჰიმნებს. ხალხმა არ დაივიწყა დღესასწაული ბუნების ძალთა გაახლებისა, შეუერთა ბრწყინვალე აღდგომის დღეს, მხოლოდ გასწმინდა, ჯვარით აკურთხა.

– როგორი ისტორიაა?! ალბათ მოაჭორე, – შენიშნა ზურაბმა.

– თუ ეგრეა, განა ღირს იზრუნოს ადამიანმა იმ ნამცხვრისათვის, სისხლის ოფლამდის ილმოს მისთვის? აი ნასახი ღმობისა, ნახეთ! – სთქვა გაბომ.

და წაუშვირა ზელვისაგან დაბეგვილ-აბებრებული ხელები.

– როგორ, შენც ჩემსავით გამოსცადე ცომის დაზელვა?! – წამოსცდა თენგიზს და შეწითლდა.

1917 წ. მარტის 30

ტრფობა წამებული

(ისტორიული რომანი)

ფარავანის ტბის ნაპირას, სადაც შარვაშეთის მთა დააწყდება, სანსრების გადასწვრივ, განმარტოებით მოსჩანდა კარავი, რომლის გარშემო რამდენიმე ადამიანი ტრიალებდა, ქალი თუ კაცი. სამგზავროდ ეცვათ: გზად მიმავალთ შეესვენათ აქ. კარავში მხოლოდ ქალები და ბალები იყვნენ. ქალბატონს სარტყელი მოეშვა, გულისპირი ჩაეხსნა; მხარ-თემოზე მიწოლილი თვალებს ლულავდა. მარჯვენა მკლავი უღონოდ გადმოეგდო ხალიჩაზედ. მის დაღონებულ სახეს და მოდუნებულ ტანს თუ ხელს ვეღარ უხდებოდა ვერც მეღევანდი მოელვარე, ვერც გულისქინძისთავი, ძვირფასი ბეჭედი, თუ საყურე ფასდაუდები: მხიარულად მოციმციმე სამკაული უფრო მკაფიოდ ჰსახავდა ღრმა ნაღველს მათის პატრონისას. კარავში ორიც სხვა დედაკაცი იყო. ისინი მისხდომოდნენ მიწოლილ ბავშვებს, სდარაჯობდნენ მდუმარედ მათს ძილს მღელვარეს.

- ნენე, ჩაეძინა ბაგრატს? - ჰკითხა ნელის ხმით ქალბატონმა.

- ჩაეძინა, როგორც იყო. ძილი უკრთება: გონებაში ჩავარდნილი ბაღლია, ჰხედავს გარემოებას და ლელავს, - მიუგო დედაკაცმა დაბალივე ხმით.

- აბებურა კი, ვენაცვალე, იმდენად ვერა გრძნობს გაჭირვებას: არ ესმის პატარას. მაინც ჟინიანობდა გზაზედ, თავისებურად ვერ მხიარულობდა. მალე ჩაეძინა დაღლილს; ღრმა ძილი არც ამას მოსდის, - მოახსენა მეორე ძიძამ.

- ადარნასე?

- ადარნასე თავის მამასთან იქნება: თავისი თავი დიდი ჰგონია, მარაქაში გასარევი, და ვაჟკაცებს არა ჰშორდება.

დედაკაცს კიდევ რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ ქალბატონმა ტუჩებზედ ხელის მიფარებით ანიშნა, დაჩუმებულიყო, ბავშვები არ დაეღვიძებინა.

ქალბატონი ერთხანს თვალდია იყო გარინდებული, მერმე ჩახუჭა თვალები, ჩაეძინა. ვერ დაუმშვიდა ძილმა სახე: შუბლი ისევ შექმუხვნილი დარჩა, ლოყებზე შიგადაშიგ ისევ გადურბენდა სწრაფი რამ მოძრაობა; მხოლოდ უფრო ფერმკრთალი შეექმნა სახე აღმბეჭდავი დიდის ტანჯვისა.

აიხადა კარვის კალთა და გამოჩნდა ვაჟკაცი. მზრუნველობით მიმოხედა იქაურობას, მიაბყრა თვალი მძინარე ყმაწვილებს და უკანვე გადადგა ნაბიჯი, ფრთხილად ჩამოუშვა კარვის კალთა. ვაჟკაციც ძლიერ დაფიქრებული იყო, შავად მოქუშული. მძინარეთა ხილვით უფრო დაიჩრდილა მისი სახე, სევდა ღრმად აიხატა მის დიდრონ თვალებში. მსუბუქად იყო შეიარაღებული. საგზაო ტანისამოსი ეცვა. ჯაჭვი გაეხადნა. მუზარადის მაგივრად ჩახუჭუჭებული კრაველი ერქვა თავს, მსუბუქ რამ ჯილით შემკულ-დამშვენებული. ვაჟკაცის დანახვაზე დედაკაცები შეინძრნენ, მაგრამ ანიშნა, წყნარად ყოფილიყვნენ, არ ამდგარიყვნენ.

- შენ კი არ გინდა, შვილო, ძილი? - მიუბრუნდა იგი პატარას, რომელიც ფეხდაფეხ მიჰყვოლოდა მამას კარავთან და ეხლა მასთან ერთად გამოტრიალდა უკან.

- არა! გიორგიმ მითხრა: ნავს მოაყენებენ ნაპირზე და, თუ გინდა, სათევზაოდ გავიდეთ ტბაში: მამას დაეკითხე, არ გაწყრესო. ნებას მომცემ?

- წაჰყევ, თუ არ დადლილხარ. ფრთხილად კი იყავ: არ ვარგა წყალთან ხუმრობა.

ბალღი დაეშვა. ტბის ყურისაკენ. მამამ გაადევნა მოსიყვარულე თვალი და წარმოსთქვა:

- თავის პაპასავით მხნე არის, გაუტეხელი. მთელი ღამის მგზავრობამაც ვერ დაქანცა. სახითაც იმასა ჰგავს, უფრო ცეცხლის მფრქვევ თვალებში. ტყუილად კი არ დავარქვი ადარნასე. პირმშოა ჩემი, ტახტის მემკვიდრე, მაგრამ რაღა დავუმკვიდრო საწყალს, როდესაც ღმერთმა გარე შეაქცია პირი თვისი ჩემგან და შემერყა სამკვიდრებელი, იავარმექმნა მონაგები მამა-პაპათა?!

2

მოჰშორდა ვაჟკაცი კარავს, დაუხვია ტბის ყურისაკენ. მოსჩანდა ნაპირზე მომდგარი ნავი. გადაადგა კლდოვან ქიმს, ტბას რომ წასდგომოდა ზედ. ჩაიხედა წყალში. შეჰზარა: იქაც გულჩახვეული უბედურება დაინახა გულგატეხილმა. ღრუბლიანი იყო ცა. ეტყობოდა, მაღლა ქარი ჰქროდა: ღრუბლები სწრაფად იცვლიდნენ სახეს, დაქანაობდნენ ჰაერთ სივრცეში. მოქუშულ ცას ტბაც ჩაეშავებინა, გამდნარი ტყვიის სახე დაედვა მძიმედ მოძრავ ტალღებისათვის. კიდევ იგრაგნებოდა ტბის ზეწარი: შემფოთებულიყო საგუბარი; ამოდულდა წყალი ბუყბუყით, განრისხებას აპირებდა ძლიერი, ბრძოლას მძვინვარეს; ჯერ კი ისევ ცდილობდა, თავი შეეკავებინა ჟამიერად, თუნდ წამიერად.

- უბედობა უბედობას მოსდევს, მარცხი მარცხს ენაცვლება და ვაი თუ ბუნებაც მტრულად მომეპყროს, მანაც განიზრახოს. ჩემი ზიანი. თუ ღელვა ასტყდა, მსუბუქი ნავი ვერ გაუძლებს ტალღების ხეთქებას, ხიფათი შეემთხვევა ბალღს, - გაიფიქრა იმან.

და უნდოდა გადაემახნა პატარისათვის, არ გაჰყოლოდა მებადურებს, მაგრამ თავი შეიმაგრა, მიცემული სიტყვა აღარ დაშალა.

- არა უშავს რა, არ შეკრთება: ჯერ პატარაა, მაგრამ ყოჩალია. გამბედავი. არ უნდა შედრკეს, სრულებით არ უნდა იცოდეს შიში. მემკვიდრეა ჩემი, მომავალი მეფე-სარდალი და თავის ცხოვრებაში ბევრ საბედისწერო ცვლილებას უნდა ელოდეს ყოველს ჟამს. ეხლავე უნდა გაიკლდევის გული, შეეჩვიოს საფრთხეს, განსაცდელს, შერყეულ მემკვიდრეობას ვუტოვებ, იქნებ დანგრეულსაც; დიდი ბრძოლა დასჭირდება შემდეგში, უტეხი გმირობა, საგანგებო მოსაზრება სწრაფი.

შეცურდა ნავი. ვაჟკაცი ერთხანს იდგა იქვე უძრავად, მერმე მოისვა სახეზედ ხელი, გამოტრიალდა. მოავლო თვალი არე-მარეს. გვერდზედ არავინ ახლდა. ხმალდარაკიანი მონა შორს იდგა ლანდივით იქით, მეორე მხარეს, ქვაზედ ჩამომჯდარიყო ჭარმაგი ვინმე ჭადარა და ხელმანდილით ჩამობმულ მარცხენას ისწორებდა: მსუბუქად დასჭრეს მოხუცი ბარძიმ ბოლოს ბრძოლაში; ტყვედ კი ვერ ჩაიგდეს; ძლივს გამოასწრო, შემთხვევით გადარჩა.

- ბარძიმი. ცოტადა შემრჩა ახლო მყოფთაგანი, ჩამეხოცა მთელი რაზმი. იძლია ჩემი ლაშქარი. განქარდა ძალა. ეკ, აღარა ღირს ფიქრი გარდასრულზედ, არც ზრუნვა რამე. ალბათ ესეც ღვთის ნება იყო. არ ვიცი, რითი განვარისხე კურთხეული, რად დამამდაბლა ესე საშინლად, ან რად გამწირა ესე სრულიად. არა ჰქონია სამართალი არც იმას! - წარმოსთქვა ვაჟკაცმა.

და ხელი ჩაიქნია უმწეოდ, ჩაჰკიდა თავი. უკანასკნელ დამარცხების შემდეგ დაჰკარგა გმირმა იმედი, სასოწარკვეთილებას მიეცა მწარეს. დაშალა ფიქრი მძლავრად მომქმედი, უკუაგდო ზრუნვა სახელმწიფოზედ. მასში დარჩა აწ მხოლოდ ვინმე მოსახლე, რომელიც იმაზედღა ფიქრობდა, ოჯახი გადაერჩინა განსაცდელისაგან, დროზედ გაეყვანა სამშვიდობოს, დაებინავებინა უშიშარ ადგილას. თავის თავს მხოლოდ სახლის მამადღა სთვლიდა ეხლა; უკვალოდ გამქრალიყო მასში ზრუნვა თავის უდიდეს ოჯახზედ; დაჰვიწყებოდა სევდიანს, რომ განგებას დაედგინა ის არა მარტო მამად ოჯახისა, მამასახლისადაც საქართველოსი; აღარ ახსოვდა, რომ ხელთ ეპყრა მას მთელი ერის ბედი, იღბალი; რომ მას შეჰყურებდა ქართველთ სამშობლო, ერთადერთს იმედს ძალებით მოსილს, ერთადერთ მხსნელს განძვინებული ვეშაპისგან პირაშემულისა. მოზღვავებულიყო ურჯულო დასანთქმელად ქრისტეს მმოსავთა, მათ მოსასპობლად. სხვა არვინღა ჰყვანდა ერსა ხელისაღმპყრობი.

თავისი თავმოყვარეობაც დაჰვიწყებოდა ვაჟკაცს, ის ზვიადი ოცნება, რომელიც უსახავდა მას საქართველოს შეერთებულს ზღვიდან ზღვამდის და თან მას, აშოტ მძლეველს. ბრწყინვალე გვირგვინად შეკრებულის ტომისა, სალბუნებლად მის წყლულებისა, მანათობელად მის ცხოვრებისა. ყოველივე ეს წაშლილიყო მის მიმქრალ სულში და აღმოჩენილიყო მხოლოდ კერძო ადამიანი, რომლის მოწოდება იყო მარტო კერძო ცხოვრების მოწყობა, საკუთარი კერის დარაჯობა და მფარველობა. ჩასთვლემოდა აწ მასში გმირს შემმართებელს, მისძინებოდა მასში ნიჭს ცხოველს, მარჯვედ მოაზრეს, დიდებულ გეგმთა სწრაფად ჩამომხმელს. მოშვებულ-მოდუნებულიყო მასში მისი ნებისყოფა უტეხი, ბუმბერაზულ საქმეთა მსრულებელი. გული აღარ უთქმიდა მას ეროვნულ ძნელ განცდათათვის.

არ უამა ბარძიმის დანახვა, შესამღებელი ყოფილიყო, გზას აუქცევდა. ის კაცი სინიდისის მხილებათა განსახიერებად დაჰხატოდა ეხლა მას; იცოდა, რას უსაყვედურებდა, რას მოსთხოვდა იგი ხალხის მეთაურს, ერის წინამძღვარს. უნდა დადუმებულიყო: უმწეო იყო მხილების წინაშე, საპასუხო არა ჰქონდა რა. ჰხედავდა, რა მოქმედება შეჰფეროდა ეხლა მას, მაგრამ ვერ ძაღედვა გაჰყოლოდა მოვალეობის მოწოდებას: უღონო ქმნილიყო ბუმბერაზი, ვითა სამფსონი თმაწაკვეცილი; ჩაფერფლილიყო ხალხის მოჭირნახულე; სურვილით მოჰსურვებოდა მყუდრო რამ ადგილის მოწყობა, თავისუფლად სუნთქვა სუფთა ჰაერში, ცხოველმყოფელ მზის სხივზედ თბობა, ცივ წყაროთი, ლუკმა პურით კმაყოფილება. დაჰნატროდა იგი ეხლა იმ თვის ქვეშევრდომთ, რომელთ სახელი მათ სოფელს იქით არვინ იცოდა, რომელთა ზრუნვა მათ ეზო-ყურეს არ სცილდებოდა, რომელთ უბნის საქმეც კი არასოდეს არ დასტეხოდათ თავს. ეს სანატრელი ყოფაც მიუწოდომელი იყო აწ მისთვის.

სხვა გზა მაინც არა ჰქონდა მას და ღონდებოდა უღონოდ თვის აღმზრდელის წინაშე, საგმირო საქმეთა მასწავლებლის წინ, ისე, როგორც პატარობას მოსდიოდა ხანდისხან, როცა ვერ შეასრულებდა დავალებულსა. მკაცრი ოსტატი უკლებლივ

სთხოვდა ყოველსავე და მით უფრო მტკიცედ, რომ მას ზურგს უმაგრებდა ისეთი სასტიკი ნებისყოფის კაცი, როგორც იყო მისი მამა მეფე ადარნასე. ბარძიმი რომ ნელის ნაბიჯით წამოვიდა მისკენ, ბალღური უმწეობა იგრძნო აშოტმა.

3

სად წავიდოდა?! უფერი გარემოება უდრეკ სალტასავით შემოსჭდომოდა მას, საძრაობას აღარ აძლევდა ტყვექმნილს.

- ერთბაშად დამენგრა წელთა სვლაში შექმნილი დიდება და სწორედ მაშინ. როცა მივალწიე სურვილთა ბჭესა: თბილისში თითქმის აღარავინ დარჩა სარკინოზთაგანი, გარდა ამირ ალი-შუბის ძისა, რომელი თავისის ამალით მეტეხს ვეღარ შორდებოდა და მოციქულს მოციქულზე მიგზავნიდა: დავზავდეთ, მოვსპოთო ბრძოლა ერთმანეთს შორის; ხარკს აღმითქვამდა, საწინდარს მორჩილებისას. ცრუობდა! დროის მოგება ჰსურდა. მინამ ბაღდადიდან ჯარს მოაშველებდნენ. გრიგოლი, მთავარი კახეთისა, მხარს უჭერდა ალის: უნდოდა მისის შემწეობით და მთიელთა დახმარებით ვეძლიე მე, თითონ დაეჭირნა ქართლი. ავად მოუხდა თათბირი: დაემხო ჩემ მიერ მათი შეერთებული ძალა ქსნის პირას. ივლტოდა გაწბილებული. რამდენი დავლა დაგვრჩა! აივსო ყოველი კაცი საგანძურით, ტყვეთ, იარაღით... დროზედ მომეშველა აფხაზი თეოდოსე. სიძე კი არა, მარჯვენა ხელი შეიქმნა იგი ჩემთვის. ერთი დაკვრაც და - გრიგოლსაც, ემირსაც ხელშეკრულებსა ვნახავდი ჩემს წინ...

- ბატონო მეფე! ფიქრს მისცემიხარ მწარესა განმარტოებული, ოცნებას მძიმეს; თავის თავს ეტყვი რასმე სათქმელს, ხმამაღლა ესაუბრები. ჟამი კი შავი ჩამოგვდგომია, საქმე საშიშარი. ჰხამს აჩქარება მოქმედებისა, დიდი სისწრაფე.

- კიდევ რამე ახალი უბედურობა?!

- არ ვიცი, როგორ დაგვიღამდება ეს დღე, რას მოგვიტანს შემდეგი ჟამი, თუნდ წამის ყოფა. ვალდებული ვარ შემოგბედო და გაგაფრთხილო. ვკადნიერობ: აღმზრდელი ვარ შენი. ესეც არ იყოს საქართველო შენ შემოგმზერის, შენზედ ამყარებს იმედს გვემული.

- ტყუილად მიმზერს! ამაოა ნგრეულ სამირკველზედ იმედთა ციხის აგება: ღმერთმან გამწირა მე და ჩემთან ყველა ის, ვინც ჩემზედ აზერობს თვის სასოებას.

- რას ინებებ ეხლა, რა ბრძანებას მოგვცემ?

- მე?! არაფერს! მოიქეცით, როგორც გიჯობდეთ. მეც მხოლოდ იმაზედა ვზრუნავ, ცოლ-შვილი მივაცილო სამშვიდობოს, მივიყვანო ბიზანტიას და... ყველა თქვენგანიც ამასა ცდილობს ეხლა.

თუ ესეთი პასუხი უცხოს მოესმინა აშოტისაგან, მის ბუნების უცნობს სხვას, ეჭვს შეიტანდა მის სისაღებზედ; იფიქრებდა: უბედურობამ შეარყია კაცი, დასცა მისი ნებისყოფა, მისი გონება; მთლად უხმარი გახდაო სამძიმო საქმისთვის. სხვანირი დასკვნის გამოტანა არც შეიძლებოდა. მაგრამ ბარძიმი ახლო იცნობდა თავის აღზრდილს, ბევრჯერ მასთან მხარდამხარ მებრძოლ აშოტ ძლიერსა, იცოდა: ხანდისხან,

ეს შემმართველი ვაჟკაცი ბუმბერაზი დაჰკარგავდა ბრძოლის სურვილს თუ უნარს, მოუდუნდებოდა ნებაჩამტვრეული. ამ შემთხვევაში ძლიერი რამ შთაბეჭდილება იყო საჭირო, მის ბუნების მძლავრად შემარხველი გავლენა, რომ ისევე გადაეშვა მისი სული მოქმედებათა სადენზედ, კვლავ აემუშავებინა მისწრაფება მისი ძლიერი. წინადაც შეენიშნა ბარძიმს ეს, როდესაც სწვრთნიდა იგი უფლისწულს; მერმეც ეთვალისებინა, როდესაც მეფე შეიქმნა იგი თვითმპყრობელი და ფართოდ გაშალა ფრთა არწივისა. ამისთანა შემთხვევაში ეს იმედიანი ვაჟკაცი ვიდოდა უმიზნოდ, უაზროდ, თვითმოქმედების ეშხს მოკლებული, საკუთარ მკვეთრ აზრთაგან ხელცალიერი. თვალთა გამომეტყველებაც ბუნდი ჰქონდა მაშინ მას, იმ თვალთა მეტყველება, რომელთ გამწველ-გამჭვრეტ ცეცხლს ძნელად უძლებდა თუნდაც მამაცი.

ამგვარ მდგომარეობაში ჩავარდა აშოტი ბოლო დამარცხების შემდეგ. ძნელი იყო. ეს რთული ყოფა მისთვის პირად, მის ჯარის ნაშთისათვისაც, რომელი შეჯგუფებულიყო მის დროშის ქვეშ, რომელს სასოება დაემყარებინა მის სიმხნეზედ, გამჭირახობაზედ. შესაძლო იყო მთელი მისი საბრძანებელი დალუპულიყო ამ მის მდგომარეობის გამო. გამოცდილი ბარძიმი გონების თვალთ ეძებდა ეხლა ამ საგანს, მალე მიაგნო. თითონ აშოტის ნათქვამმა მისცა მას ეს საგანი. და სცადა აღმზრდელმა გაეღვიძებინა ვაჟკაცში მისუსტებული მხნეობა მისი, ის განთქმული უნარი, რომელსაც ბევრჯერ საესავოდ დაეგვირგვინებინა ძნელი საქმე სახელმწიფო და დიდების შარავანდედით შეემოსა აშოტის მაღალი შუბლი.

- განგიზრახავს, მეფევ, მხოლოდ შენი დიდებული ცოლ-შვილის გადარჩენა, უზრუნველყოფა, მაგრამ თუ იავარ-იქმნება, მტრისაგან მათი საუნჯე ყოველი, ხოლო სამკვიდრებელი დატყვევებულ, მწარე შეიქმნება სიცოცხლე მათი, არყოფის სადარი.

- იმდენი კიდევ დარჩენიათ, საცხოვრებლად ეყოთ: გამოქცეულნი ვართ, მაგრამ საუკეთესო ზინეთი მაინც არ ჩავუგდეთ მტერს ხელში, თან წამოვიღეთ. გადავალ ბიზანტიას, უშიშრად დავაბინავებ იქ ყველას, მეც იქ დავრჩები: ჩემი სამსახური და ღვაწლი ახსოვს იმპერატორ მიხეილს.

- არ შეჰშვენის აშოტ გმირს უსასოდქმნაი! მაინც თვით ეგ უმცირესი შენი სურვილიც შეუძლებელი შეიქმნება ასრულდეს, თუ მწრაფლ არ დასტოვებ მაგ უფერ განზრახვას. ვხედავ მე ამას!

- როგორ? უფრო მეტ სიავესა ჰგრძნობ, მოელი?!

- არც წინადგრძნობაა ეს ბუნდი, არც მოლოდინი ამაო. გამოცდილება მიკარნახებს ამას და გარემოებათა მიმდინარეობა ცხადად მიჩვენებს. ხმებმაც მოაღწია, გადმოხვეწილთა სიტყვამ. ჩემი მოვალეობაა, მოგახსენო. გთხოვ დაჟინებით, მიაბყარ ჩემ სიტყვას ყური! - მოახსენა ბარძიმმა.

და თვალი თვალში გაუყარა ბატონს. მოხუცის თქმამ და თვალთა ძალამ შეაღეს კარი აშოტის ყურადღებისა, მძლავრად შეარხიეს მეფის ფიქრები, აუმოძრავეს ნებისყოფა მიდუნებული; განახლებული გრძნობები აშალეს მის გულში, თუმცა არა ვაჟკაცურ-რაინდული, მაინც ახალი სახის მექონნი, მსწრაფლ მოქმედების გამომწვევნი: შეაშფოთა ნათქვამმა აშოტი, შეაშინა. როგორც კერძო კაცი, ოჯახის მამა მოჭირნახულე.

- იცი რამ - არ კი მეტყვი; ხიფათსა ჰხედავ მოწევნილს - არ კი მიზიარებ.

- ამოდ მაყვედრი! თქმა - ჩემი მოვალეობაა, ვერც ვუღალატებ ჩემს მოწოდებას; არც დავარღვევდი შენს მარტოობას, თუ თქმა არ მინდოდეს ვხედავთ, როგორ გვერიდები მეც, ყველასაც. ჰგონებ, თანამოაზრე და მეშველი ჭირში ნაკლებ არის საჭირო, სინამ ლხინში, და სდუმხარ.

- ჩემს აზრს არ გაიზიარებთ არც შენ, არც სხვანი; ამოდ გეტყვით. მეფე მხოლოდ ხალხის კუთვნილება გგონიათ, თითქო მას უფლება არა აქვს იზრუნოს თვის მყუდრო ცხოვრებაზედ. თქვი სათქმელი!

- იმისთვის გგონია, რომ მეფის ოჯახი მთელი ერი არის: იგი მოწოდებულია ღვთისაგან მამად ხალხისა. ესე აკურთხა შენი წინაპარიც განგებამ, როცა უხორცოთა ხელით ზეცით მოართვა მას გვირგვინი დიდებისა... მისმინე, მეფევ!

- ვიძლიენით, რადგან ტფილისთან ძლიერ ახლო შევებით მტერს. ის ეყრდნობოდა მახლობელ ციხეებს, იქაურ მეციხოვნეებითა ძლიერებდა მეზრძოლ ძალებს და აახლოებდა; ჩვენ კი ზურგთ უკან არა გვეყვანდა ჯარი მარქაფა, არც ბურჯი გვეკონდა იქვე ახლო რამ საიმედო.

- ეგ არაფერი! ქსანზედაც სწორედ ვერე შევებრძოლეთ კახეთის მფლობელ გრიგოლს: იმისი ლაშქარიც უფრო მეტი იყო ჩვენსაზედ, მთიელთაგან შევსებულ-გამტკიცებული, ოსთა და ხაზართაგან განმრავლებული, გარნა მოგვანიჭა ღმერთმა გამარჯვება საარაკო. ჩვენს საბრძანებელს შემოუერთდა მთელი ქართლი ქსნის ნაპირამდინ, - სთქვა აშოტმა.

და თვალები გაუბრწყინდა; გონებამ ცხადად დაუხატა იმ დიდებულ გამარჯვების ლამაზი სურათები და ისიც, რა ახლო იყო იგი მაშინ თავის დაუვიწყარ მიზანთან: შეეერთებინა მთელი საქართველო ნაკურთხ სკიპტრის ქვეშ ბაგრატონთა. ბარძიმმა - შენიშნა სიცოცხლე აშოტის თვალებში, უღვაშზედ ჩამოისვა ხელი იმედიანად და სიტყვა ჩამოართვა.

- ერთი სახით გაგვასწრო მაშინ დავითმა. რამდენი დავლა დაგვრჩა და იარაღი!.. ეხლა დავმარცხდით: ვერ მოვიფიქრეთ, რომ აგარიანთა დიდი ძალები იყო სამშვილდეში დაბანაკებული. თუ იმ ლაშქარს არ მოესწრო შენივთებულ ბრძოლის დროს, ტფილისი ჩვენი იქმნებოდა. რა უშავს! დღეგრძელი ბრძანდებოდე, მეფეო. და ხან მოვიგებთ, ხან წავაგებთ; მაინც ვიბრძოლებთ, ვერ ვათრგუნინებთ წმიდას მას ჯვარსა, საყვარელს მამულს უწმიდურთ ტომებს; გამარჯვება საბოლოოდ ჩვენია. დავანებოთ წარსულს თავი, აწინდელი გვაქვს დიდად საფიქრი. მაგრამ...

- სთქვი, ბარძიმ!

- ეხლა ვიძლიენით და ძალიანაც, მაგრამ მტერმა ვერ შესძლო ესარგებლნა ძლევის ნაყოფით: არწივი გამოუფრინდათ მათ, თავისუფალია იგი. იციან იმათ: სანამ აშოტი ფრთასხნილია და დანავარდობს, მათი გამარჯვება უჟამოა, სათუო არის. არც დავლა დარჩათ თვალსაჩინო: მთელი სახელმწიფო ხაზინა თანა გვაქვს. ესეც იციან იმათ. ეხლა ძალიან ეცდებიან, ცდილობენ კიდევ ყველაფერი ეს ხელთ იგდონ და

დაასკვნან აუცილებლად თავის გამარჯვება მთლად, საბოლოოდ. მდევარი მოგვდევს ფეხდაფეხ; ლტოლვილნი ადასტურებენ ამას. ჩვენ კი უზრუნველად ვდგევართ, თითქო სამშვიდობოს გასულნი. მეშინიან, არ დაილუპოს ყოველივე: შენც, შენი ოჯახიც, ჩვენც, ეს ამოდენა ხალხიც, რომლის მამა და მფარველი შენვე ხარ და, მემძიმება თქმა, მთელი ჩვენი სახელმწიფოც, შენი საბრძანებელი.

4

- გგონია, მტერი დაგვედევნა? იცი, რომ ფეხდაფეხ მოგვდევს?

- თუ იცის რამე მტერმა სამხედრო მოქმედებისა, სწორედ ესე უნდა მოიქცეს: მანამ ომის მოთავე თავისუფალია, ბრძოლა არ არის გათავებული. თუ მაშინ ქსანზედ გრიგოლ ქორიკოზი დაგვეტყვევებინა, დღეს კახელნი ესე ძლიერად ვეღარ დაეხმარებოდნენ ემირს. ვერ გაუმაგრებდნენ ზურგს ჩვენს წინააღმდეგ.

- გაგვასწრო მაშინ გრიგოლმა! არაგვს გახდა; მთებში მისი დევნა არ ეგებოდა: ვიწროები შეკრა; შემდეგში ისევ მოახერხა თავის გარშემო ძალთა შეკრება.

- გაჭირვებაში გამოცდილობითა ჰხამს სარგებლობა. ჩვენ ეხლა გრიგოლის მდგომარეობაში ვართ. ისეთივე სარისტა უნდა დავიჭიროთ წინწამოწვდილ მტრის შესაგუბებლად. ამას ელის შენგან ყველა შენი ქვეშევრდომი, ამის იმედი აქვს შენს ოჯახს, შენს კვალზედ წამოსულ მთელ შენ ხალხს, აწ აქ თავმოყრილს. დახე, რამოდენა ხალხს მოუბყრია შენკენ თვალი და როგორ იმედიანად, უზრუნველად! თითქო დღეობაში არიანო წამოსულნი. შენ რომ თვის შორის გხედავენ, მარადჟამს მათ მედგრად დამცველს და კეთილად მხყრობელს, იმისათვის არიან ესე იმედიანად და არხეინად. გადაჰხედე, მეფევ, შენს ერს საბრალოს!

აშოტმა თვალი მოავლო ტბის პირას თუ ველ-ბორცვებზედ გაფანტულ ხალხს. ზოგს ბადე გაეშალნა და თევზაობდა, სხვას საკლავი დაეკლა და აფეშხოვებდა, სწვავდა, ჰხარშავდა. მახლობელ ბორცვებიდან ჯაგი მოეჭრათ ცეცხლისათვის, ჰანჭრობებში ლერწამსა სხეპდნენ შესაკეთებლად; იქით ჰიდაობა გაემართათ ბიჭებს; სხვაგნით სიმღერის ხმა მოისმოდა, ფანდურის ჟღერა; შიგადაშიგ წაყრილიყვენ ურმებ ქვეშ, ეძინათ, ისვენებდნენ. მთელი ბანაკი უწესოდ იყო გაფანტული, დანდობილად მიმოიძროდა. არაფერი ზომა მომავალ უბედურების წინააღმდეგ, არავითარი წინდახედვა მოწვევნილ საფრთხის ასაცილებლად. აშოტი ერთს ხანს დაკვირვებით ათვალიერებდა ხალხს, თითქო ეხლდა შენიშნაო თავის ერი ლტოლვილი. გაიღიმა მწარედ.

- საბრალონი! რა არ წამოუღიათ, რით არ დატვირთულან...ყველაფრიდან სჩანს აჩქარება...

მართლა და, რა არ ედვა ურმებზედ! სავსე ტომრები, ჯარა, საფენი, კიდობანი, რაღაც ფიცრები თუ ლასტები. სკივრები თუ ყუთები, გაღია ქათმებით, გატენილი გუდები და პირგადაკრული ქილები, თულუხი, თუნგი და ყველაფერი, რაც როგორმე დაედებოდა ურემზედ, გამოებმებოდა ურმის ჰალს თუ ბოლოს, აქა-იქ შეკრული ტვირთები ეყარა ცხენზედ, სახედარზედ, აზავერზედ საკიდი თუ ადამიანის საზიდი.

გამოქცეულებს ყველაფერი წამოედოთ, რისთვისაც კი ხელი ეტაცნათ, თვალი მოეკრათ. ოჯახის თავს თუ დიასახლისს ყველაფერი დაჰნანებოდა მტრისათვის, თუნდაც უბრალო რამ, ყოველივე მზრუნველი ხელით შექმნილი, თავის ადგილას გამოსადეგი.

- ეხლა კი გულუბრყვილოდ დაჰვიწყებიათ საშინელი წამები; ორიოდ შეიარაღებული კაცი კმარა, ირმის ჯოგით დააფრთხოს მთელი ხალხი და საგდებელით დაიჭიროს თვითეული მათგანი. ცეცხლიც ბევრგან აუნთიათ, თითქო განზრახ: მტრის თვალმა ადვილად შეგვნიშნოსო. რა იმედი უნდა გვექონდეს ამათი, რაში გამოვიყენებთ?!

- ნუ იტყვი, მეფეო! ლომია თვითეული ამ ვაჟკაცთაგანი განსაცდელის ჟამს. გაჭირვებაში პირტიტველა ბიჭებიც მძვინვარე აფთრებად გარდაიქმნებიან. ყველა მათგანი მოისრეა, თვითეული დახელოვნებულია ფარ-ხმლის ხმარებაში, მაგრამ...

- განაგრძე!

- მაგრამ შენნი მოსავნი არიან ყველანი, შენზედ დანდობილნი, შენის ბრძანების აღმსრულებელნი. ჰგონიათ, ალბათ ესე უნდა ჩვენი ბანაკის მოწყობა, რახან ამოტი სხვა ბრძანებას არ გვამღევს, არც სხვა საქმეს გვიხატავსო.

- მართალს ამბობ, ჩემო ვეზირო! ამნაირ ბრბოში ვერც ცოლშვილს გადავარჩენთ, ვერც უხიფათოდ ვიმგზავრებთ. თუ მტერი მოგვწვდა, სულ მცირე გამჭრიახობა დასჭირდება, რომ მოგვსპოს ყველანი, ტყვედ გაგვირეკოს, - წარსთქვა ამოტმა.

და ბრძანა რიხიანად:

- ცხენები! როსტომ და აღსართან დაუყონებლივ მოვიდნენ ჩემთან!

ბარძიმს თვალები გაუბრწყინდა ბრძანების მოსმენაზედ. ანიშნა იქით მდგომ მონას, გასცა განკარგულება. გაეშურა ბანაკისაკენ. ბარძიმი რომ გასცდა, ადარნასემ მიირბინა ამოტთან.

- დიდძალი თევზი დავიჭირეთ, მამი! სულ სავსე-სავსე ბადე ამოდიოდა. კალმახი სცოდნია დიდ-დიდროვანი.

მამამ სიყვარულით მოუსვა ბავშვს სახეზედ ხელი.

- კარგი, შვილო. გაიქეც დედასთან. ეხლა იქ ყველაფერს ამზადებენ და აბარებენ. პურს შესჭამთ და გზას გაუდგებით.

- აკი ამბობდი, აქ დავილამებთ, მყუდრო ადგილიაო?

- აღარ. გაიქე!

- შენ?

- მე? ჯერ არა მცალიან. უნდა დავათვალიერო ყველაფერი.

ბალლი ცნობისმოყვარეობით დააკვირდა მამას და, რა შეატყო ზრუნვა თუ ფიქრი, თითონაც ჩაფიქრდა. გაემართა კარავისაკენ. მოჰგვარეს აშოტს ცხენი. დაიარა მეფემ მთელი ბანაკი, თავის თვალთ ინახულა ყველანი და ყოველივე. გასცა ბრძანებები. თანდათან შეუერთდნენ მას მხედართმთავარი. განცალკევდნენ მეფე და მისნი თანამშრომელნი. იწყეს ბჭობა.

- ექვსას-შვიდასამდინ კაცი შეგროვდება მებრძოლი.

- მეტიც იქმნება: თანდათან ემატებიან სხვადასხვა ბილიკებით ლტოლვილნი.

- მართალია! საღამომდინ ათასამდე მეტი მებრძოლი შეგროვდება.

- უმეტესობა უიარაღოა; დაქანცულები.

- ძალიან დიდია გამოხიზნულთა რიცხვი. რაკი გვნახეს ლტოლვილნი, მსწრაფლ დაიდრა ხალხი დედა-წულიანად, მთელი თვისი ქონებით. მხოლოდ მცირედნი შეეფარნენ სამალავ მღვიმეებს და ციხე კოშკებს.

- დაუყოვნებლივ უნდა დავძრათ აქედან ეს ხალხი! თუ მტერი მოგვწვდა, ესენი უნებლიეთ გაგვიძნელებენ მოძრაობას. დიდ საცოდაობას ვიხილავთ: ყველას ამოგვიჟლეტენ.

- მართალს ამბობ! შეიძლება, მტერი ფეხდაფეხ მოგვდევს, როგორც ამბობენ; სწორედ ესე უნდა იყოს.

- ჭეშმარიტად! სჯობს გავაცალოთ ხიფათს ხალხიც, ქონებაც.

- ესე: მსწრაფლ შეამზადეთ ხალხი ასაყრელად. საჯები დადგან, კეცები გაახურონ: ხმიადი აცხონ. ყველა მზად იყოს სამგზავროდ პირველსავე ბრძანებაზედ. ვისაც იარაღის ხმარება შეუძლიან, ცალკე გავიდნენ, შეეკაზმნენ; ისინი აქვე უნდა დარჩნენ! - დაასკვნა მეფემ.

- გაუმარჯოს, ბატონ მეფეს! უკლებლივ ასრულდება ყოველივე - მიუგეს გამხნევებულებმა.

და გატრიალდნენ. აშოტ სამიოდე ვაჟკაცის თანხლებით გაემართნენ კარავისაკენ.

5

- რად, ამახებენ ყვირო-სტვირს? რას აცხადებენ?

- არ ვიცი! აბა გაიქე, ბიჭო, გაიგე, შეგვატყობინე.

- აგერ ტკბისაკენაც დაუკრეს ბუკი. ალბად ამბავი რამ მოხდა ძნელი.

წამოიშალა ხალხი. ჩოჩქოლი ჩავარდა. წაესწრაფნენ. შეგროვდნენ, შეჯგუფდნენ იმრგვლივ. შულტმა შეაჩერებინა საყვირი. ხმა აიმაღლა.

- ხალხო და ჯამათო!

- სმენა იყოს, სმენა!

- ხალხო და ჯამათო! ესე ბრძანა მეფე აშოტმა, - ღმერთმა კვლავ ადიდოს სახელი მისი, - ეხლავ შეკარით თქვენი ბარგი, მოემზადენით მსწრაფლ წასასვლელად. დედოფალიც, ბატონიშვილებიც თქვენთან წამოვლენ, გზის მაჩვენებლებს და მოწესეებს მოგიჩენენ. გამოაცხეთ! შენაყრდით! აღკაზმეთ, შეაბით! ვისაც იარაღის ხმარება შეუძლიან, აქვე უნდა დარჩეს, ალაგობრივ. დაძრულ ხალხს ცალკე რაზმს მიუჩენს ბატონი მცველად. დაიშაღენით! მიაშურეთ ბინებს!

- ალბათ ახლოა მტერი, რომ ესეთი მკაცრი ბრძანება გამოსცა მეფემ. აბა მარდად! ყველაფერი ჩააბარგეთ! მე ხარებს მოვლალავ.

- ცოტა აცადე: მოძოვონ, გაძღნენ.

- კარგი! მაინც კი არა უშავს-რა: თივა გვაქვს ურემზედ. დადგით საჯი, დააცხეთ ლავაშები! მოყვრებთან ერთად შეამზადეთ ყველაფერი: ერთად იმგზავრებთ.

- არ დავეტევით ერთ ურემზედ. ორი ოჯახის ბარგი როგორ უნდა დავუდოთ?

- გადაყარეთ, რაც მეტია! მაშ უვაჟკაცო ქალებს მარტოდმარტო ხომ არ გავუშვებთ გზაზედ? ფეხით აჰყვებით ურემს; რიგ-რიგად დაუჯდებით, ან შახხდებით იმათ ცხენზედ: ჩვენი ცხენი მე თითონ დამჭირდება აქ.

- შენ აქა რჩები?! ჩვენ მარტონი უნდა წავიდეთ?!

- მარტონი რად იქნებით, ამოდენა ხალხი მოდის თქვენთან. მე აქ უნდა დავრჩე: ომი მოგველის, - უთხრა გიორგიმ თავისიანებს.

და გაემართა მეზობლად დაბინავებულ უვაჟკაცო ოჯახისაკენ, სადაც ჰყვანდა თავისი დანიშნული ხათუთა. ქალის დედა თვალცრემლიანი შეჰხვდა სასიძოს.

- დავიღუპებით! როგორ უნდა ვიაროთ უვაჟკაცოდ, უურმოდ?! ნეტავი იქვე ჩავხოცილიყავით გზათა უკან წანწალს.

დედა რომ შესჩიოდა ახალგაზრდას, ქალი ამოჰფარებოდა ბარგს და უსასო ქმნილი თვალეები მიეხერო საქმროსათვის. საცოლოს ნახვამ გული გაუღო ჰაბუკს; მისმა უიმედო მზერამ ძალა უორკეცა. მხნედ მიმართა ქალებს:

- ნუ გშურთ, ნუ გეფიქრებათ! ეხლა ჩვენები და თქვენ ერთად იმგზავრებთ. ურემი გვაქვს; თქვენი ცხენიც აადევნეთ ურემს და ღმერთი ახსენეთ. ბარგი ერთად დააწყეთ. ერთმანეთს აღარ მოჰშორდეთ. აბა შეუდექით სამზადისს ჩვენებთან ერთად; იმათაც ნათქვამი აქვსთ ჩემგან. მეც გიშველით: ჩაგაბარებთ, გაგამგზავრებთ,

- შენ თითონა?! - გაეხარდა ქალს.

და სირცხვილის ალმა აჰკრა, რომ სიტყვა სთქვა დედის წინ, თავისი გრძნობა გამოამჟღავნა.

- თქვენ გაგისტუმრებთ, მე კი აქ დავრჩები. ნუ გეფიქრებათ: აშოტი ისევ თავს დაგვტრიალებს და ხომ იცით, როგორი გამჭირავია და სვესვიანი. დაგვისხნის განსაცდელისაგან, შეანანებს მტერს თავხედობას.

უნდოდა კიდევ სანუგეშო რამ ეთქვა ან სასიამო, მაგრამ ვერ გაბედა: წესი არ იყო დანიშნულთან მეტი ეთქა ან მიახლოვებოდა მას ალერსით, თუნდაც იმისთანა გაჭირვების დროს.

მთელს ბანაკში შეიქმნა ღელვა, მოძრაობა. ერთს ხანს აირია ხალხი. მიდი-მოდიოდნენ, ჩქარობდნენ, გაისმოდა ყაყანი, ბაასი, ყვირილი გაძახილი; ჯავრობდნენ, ისმოდა ლანძღვა თუ წყევა. მალე დალაგდა ყველაფერი. არ გაუვლია ბევრს ჟამს, რომ ხალხი დაადგა ბარალეთისაკენ გადასავალ გზას. ბანაკი დასტოვა მოხუცმა თუ ავადმყოფმა, ქალმა თუ ბალღმა. რიგზედ მიემგზავრებოდნენ და წესიერად. თითონ აშოტი ხელმძღვანელობდა წასვლის წესს: ცხენდაცხენ დადიოდა ერთი ჯგუფიდან მეორეში, ბრძანებას აძლევდა, მოთავეებს უწესებდა, დამხმარე რაზმს აშველებდა. როცა მეფე ესე მხნედ ნახეს, მისმა თანამშრომლებმაც ერთი-ორად გააძლიერეს მუშაობა; ხელი აღუპყრეს ყველას, ურჩიეს, უჩვენეს, დაჰპირდნენ, აიმედეს.

მეფის სახლობა თან მისდევდა მიმავალთ. მათი ეტლები და ბარგის მზიდავი ჰუნენი შუაში იყო ჩაყენებული. ეს უფრო იმედს აძლევდა ლტოლვილებს: იმისი თავდები იყო ეს, რომ მეფე და მისი ჯარი მთელ ღონისძიებას იხმარებდნენ მათ გადასარჩენად. უმწეოდ უწესოდ არ გაისტუმრეს ხალხი: ურმები ჯგუფებად დაჰყვეს და თითო ალაღს მცირე რაზმი მიუჩინეს შეიარაღებული მეწესედ თუ მეშველად. ჩაბარება-გამზადებას მაინც კარგი ხანი მოუნდნენ; მზე გადიხარა...

მიდიოდა ხალხი. აეფინა შედმართს. აშოტი იდგა უძრავად, გულხელდაკრეფილი. თვალს ვერ აშორებდა თავის ერს განწირულს. ის ხომ ოცნებობდა, მთლად უზრუნველ ეყო ქვეშევრდომნი მტერთაგან, რომ თვითეულ მათგანს ეცხოვრნა მშვიდად და ბედნიერად თავის კერაზედ, თავის ეზოში, თავის ხეხილთ ჩრდილოში. გაუცრუვდა ჭრელი ოცნებები, შუქური იმედები, მისი ერი აწ სცილდებოდა სამშობლო მხარეს, წინაპართ სისხლით შეღებილს, პოხილს. გზად მიდის იგი მისი ერი, ვით ისრაილი მძლავრად დევნილი. მოაგონდა თქმა:

”და განგადო შენ მშობელი შენი ქვეყნიდან სხვად ქვეყანადმი, რომელსა არა იშვენიო!”

დაჩრდილა მძიმე სანახაობამ გული მეფისა; მოლბა იგი ხალხის სიბრალულით, ვითა რამ ცვილი ცეცხლის წინაშე; გრძნობათა სიღბო ცხელ ცრემლებად გადმოედუდა გმირის თვალთაგან, ვით ტყვია მდნარი. და არა სცხვენოდა ბუმბერაზ ვაჟკაცს ამ ცრემლებისა, არა ჰმაღავდა თვის თვალთა ცვარებს.

- ცრემლი მეფისა მსხვერპლია ყოვლად ძლიერის წინაშე!

- მწუხრსა განისვენოს ტირილმა და ცისკარსა სიხარულმან!

- იყავნ! იყავნ!

მძლავრად შეინძრა გმირი აშოტი. მის თვალთაგან ნაკვესმა ცეცხლმა მყის ამოაშრო კვალიც ცრემლისა...

დამაშვრალიყვნენ მოქმედნი, მაგრამ ეს დაქანცვა მხოლოდ სხეულის მოღლილობა იყო, სული კი უფრო შემძრთებელი შექქმნოდათ, გული იმედინი. რახან აშოტმა უკუაგდო მარცხისაგან გამოწვეული უიმედობა და ისევ ჰპოვა ჩვეულებრივი თვისი მხნეობა, მისი თანამშრომლების სულიც გამოიცვალა: დააჩნდათ მათ მძლავრი სურვილი შემართებისა, ფრთიანი უნარი მოქმედებისა; განფანტა სასიკეთო ცვლილებამ ბუნდი გრძნობები ბნელის მზიდავნი.

- ეხლა სულ სხვა არას! მტერი თუნდ მოგვწვდეს, ვერას დაგვაკლებს!

- მეც გული გულის ალაგასა მაქვს ეხლა: უმწეო დედა-წული თუ მოხუც-ავადმყოფი სამშვიდობოს გადასვლას მოასწრობს; ბრძოლის დროსაც უაზრო შიშს თუ აღრევას არავინ შემოიტანს და ადვილად განვაკითარებთ მსწრაფლ და მარჯვე მოქმედების უნარს. მედგარ საქმიანობას.

- დავწყნარდი მეცა! მთელი ჩემი სასოება აწ აშოტზედ დავამყარე. რახან იგი გამოერკვა თავს და პირი ხალხისაკენა ქმნა, ღმერთიც ჩვენკენ იზამს თავის პირს ბრწყინვალეს.

გატყდა ღამე. ბატონ აშოტს დაღლილობა დაეტყო; მისი უღლეელი ჯანიც დასვენებას ითხოვდა თუნდ წამიერად. რამდენი დღე იყო, იმის თვალს წყნარი ძილი არ მიჰკარებოდა! თუ წასთვლემდა, მაინც შფოთავდა: მოსვენებას არ აძლევდა ზმანება შავფრთიანი; სინამდვილის ბნელ სურათებს ამრავლებდა, აძლიერებდა. საკვირველად მოშვებულიყო მის ნებისყოფა უტეხი; გონების თვალი, ცხადლივ თუ სიზმრად, ბოროტ სურათებს აწვდიდა საბედისწეროს; მის ფოლად გულში ჩაბნეულიყო კრთომის რამ თესლი. ბნელს შეემღვრია ნათელი ჰაზრი სიცოცხლისა, ვადაში გადატეხილიყო მისი უშრეტი უნარი შემოქმედებისა. ეს აქამომდე. ახლა სხვა იყო: გაემტკიცებინა მეფეს ძალა შემოქმედებისა. განემახვა იგი ფოლადი; ამოეფხვრა გრძნობის არედან ღვარძლი კრთომისა; დასწყნარებოდა ფიქრთა სამფლობელო, გარდაჰშლოდა მუნ იმედის ვარდი მღიმარე.

- ვჰამოთ მცირედი! თვალს მოვატყუებ: დაღლილად ვგრძნობ თავს.

გაშალეს. შენაყრდნენ. დალიეს. ბატონი შებრძანდა მოსასვენებლად. ბარძიმი წამს შეყოყმანდა: ჰსურდა რამე მოეხსენებინა გადიფიქრა. გამოტრიალდა ფეხაკრებით.

არც ბარძიმს, არც სხვა თანამშრომლებს მეფისა გული არ უსვენებდათ, მსწრაფლ სამოქმედოდ იწვევდა გრძნობა. გადახალისდნენ, რაკი ნახეს, აშოტი მედგრად დაადგა სამოქმედო გზას, საბრძოლველ სავალს. გაამრავალკეცეს თავისი უნარი, ბარძიმი მსწრაფლ გარდიქმნა მბრძანებელ სარდლად. ეხლა მას ენანებოდა თუნდ ერთი წუთი დაეკარგნა და საჭირო მოქმედებისათვის არ შეეღივნა მთელი თვისი დრო. შესხდნენ.

დაუარეს ბანაკში დარჩენილ ხალხს. გასცემდა ბარძიმი განკარგულებას, აფრთხილებდა ვაჟკაცთ, იმედს უნერგავდა უსასოქმნილთა; ბრძოლის ემზადებდა მოჰყვანდა ყველა მოხუცს გაუტეხელს. მისი განკარგულება: გადაირჩენ იარაღის მექონნი და უიარაღონი. განცალკევდნენ სრული საჭურველის მექონნი და მსუბუქად შეიარაღებულნი. წინამძღვართა სიტყვამ თუ ქცევამ ისეთ გუნებაზედ დააყენა ხალხი, თითქო აგერ მტერს თავს უნდა დაატყდეს მათი რისხვა და შეანანოს უგვანი კადნიერება, ქვითინად გარდაუქციოს ხარხარი გამარჯვებისა; სავსე საწყაულით მიუწყას მას იმ უდიერობისათვის რომელიც მიაყენა მან ქართველებს, იმ დაკნინებისათვის, რომლის მოგონება აწითლებდა აწ თვითუელს მათგანს, დიდად დარცხვენის.

- ბრძოლა, ბრძოლა მედგარი! სისხლის რუები ხმალთა ღარებზედ!

დაწყნარდა ბარძიმი. იმედით უწყო მზერა-მომავალ წუთებს. საბედისწეროს.

- იქნება, ღმერთმა ქმნას და აღარა დაგჭირდეს საბერძნეთში გასვლა ეულად, ვით ბრბოს ბინადაკარგულს, რომელს ლაჩრად დაუტოვებია სამკვიდრო მამა-პაპათა და მათხოვრად მისულა სხვასთან საწყალობელი.

- მიკვირს, ბარძიმ, როგორ მოუვიდა დიდ აშოტს, თუნდაც დამლეულს, ფიქრი მამდაბლებელი, როგორ?! სამუდამოდ აყრას და სხვათა მამულში გადასვლას არა სჯობია სიკვდილი თვისსავე სამკვიდრებელში? სად მივდივართ, რომ მივდივართ? სად შევაფართოთ თავი საწყალი? ვის შევავედროთ ჩვენი ცოლ-შვილი? არა, არ ეგების! საკვირველ იყო მეფის განზრახვა.

- მოულოდნელად დავმარცხდით, სასტიკად ვიძლიენით და გული გაუტყდა გმირულად მებრძოლს. დაკარგა ძალა შემმართებელი თვის ხმალზედვე დაეგებოდა, თუ შერჩენოდა ნასახი ნებისყოფისა. ეგეთია იმ თავითვე დიდი გონებისა იყო ყოველთვის, მძლავრად მოქმედი. მაგრამ ჟამითიჟამად მოეშვებოდა, მოფონდებოდა საოცრად, დაჰკარგავდა თვალთა იერსა, მხოლოდ მე ვიცოდი, რომ ამ ყოფას მოდუნებულს დაენაცვლებოდა ჟამთა დენა სიცოცხლით სავსე, ძალთა მჩქეფელი, უღალ საქმეთა წამმართავ-მანვითარებელი.

- საკვირველია! მე კი მთლად დამაღონა მაგისმა მზერამ. მეგონა ჯავრიო, სიმწარით გონება აჰხდა, მთლად დაჰკარგა ძალა გმირული, მეფური თავმოყვარეობა დიდებული. შევკრთი, შევშინდი, თითქმის შევძრწუნდი.

- მეც შევფიქრიანდი. მეტს დროს გასტანა ვაჟკაცის სასოწარკვეთილებამ, იმედი შემერყა: მეგონა, დროზე ვერ მოეგებოდა თავს. მით უფრო ვწუხდი, რომ ამდენი ხალხი მაგის კვალს შევსდგომოდით, მაგისაგანლა ველოდდით ხსნას უფსკრულს მიწვენილი.

- აწ ღმერთი გფარავდეს! მან შთააგონოს ცხებულსა თვისსა, ვით იხსნას უსჯულოთაგან საქრისტიანო.

- ისმინოს მაღალმა ვედრება შენი, მაკურთხებელო!

ესე მსჯელობდნენ იმედალძრული მოჭირნახულენი ხალხისა. განსაცდელში მყოფ ერს სასოებას უღვიძებდნენ გულში, რომ მის აღს ძლევა მოსილად აეტრიალებინა

მებრძოლთა ნებისყოფა ვაჟკაცური. დროც უკვე დამდგარიყო განწირული ბრძოლისა, დაერეკნა ჟამს საბედისწეროს.

აიწია აისმა. ფეხზედ დახვდნენ სარდალნი რიჟრაჟს. შენიშნეს მათკენ მიმავალი მხედარი. ისწრაფიდა საშინლად. მიჰმართა მომავალმა მეფის კარავს. გადაუდგა ბარძიმი გზაზედ, შეაყენა.

- რა ამბავია ეგრე სასწრაფო?

- უბედურობა! ლაშქარი მტრისა უთვალავი გადმოეფინა გორაკებს. გელაზის ციხესთან გადმოჩდნენ, შაორისაკენ მოიგრაგნებთან. იწვის არე-მარე. ცასა სწვდება ხალხის ვაება.

მოისმინა ბარძიმი სამწუხარო ამბავი და მაშინვე მოახდინა განკარგულება, საომრად აღკაზმულიყო ყველა. წაესწრაფა მეფის კარვისაკენ.

- ადრე მოგვწვდნენ. ვიცოდი, ფეხდაფეხ აგვედევნებოდნენ, მაგრამ მეგონა ერთი დღის სავალზედ მაინც იქნებოდნენ ჩვენგან და მოვასწრობდით შესაფერად დარაზმვას, თავდაცვის მოწყობას... ღმერთო, გვიშველე! ნუთუ მთლად განვიწირენით ბედისგან?! - ღონობდა ბარძიმი.

მაინც ენანებოდა გაელვიძებინა მაშვრალი მეფე, რომელს მრავალი ტანჯვა განეცადა უღონო ღელვისაგან, ხოლო აწ სამოქმედოდ მოქცეული მცირედს ჟამს ხორცთა განსვენებას მისცემოდა, რომ ჯანღონე განახლებული დაკვართულიყო ტახტისა და ერის სვე-ბედის წასამართავად. უნდოდა აეწია ბარძიმს კარვის კალთა, როცა თვით აშოტმა ახადა კარი, გამოვიდა მოღიმარე სახით.

7

- ბატონ მეფეს გაუმარჯოს! უნდა გამელვიძებინე და ვყოყმობდი, მეძნელებოდა, ძილი შემეკრთო შენთვის.

- დამძინებოდა. თქვენკენ მოვისწრაფვიდი ეხლა. საკვირველი სიზმარი ვნახე წინასწარ მთქმელი. მინდოდა თქვენთვის გამეზიარებინა.

- რა იხილე სასიკეთო, რჩეულო ღვთისავ?

- გველი მოდიოდა ჩვენზედ, ფრაასხმული. სიმრავლე გველისა, ჰაერს მოაბნელებდა. შიშის ზარი დაეცა სულდგმულს. რომ მოვიდა და მოგვატანა, უზრო ისართა სიმრავლედ იქცა, ბავშვთა სამღერ ბოძალთა გროვად, რომელი სხლტებოდა ჯავშანზედ, ხტებოდა ფარზედ მთლად უვნებლად, ცვიოდა უღონოდ, იფინებოდა.

- კეთილის მომასწავებელი ზმანება მოგჩვენებია. კარგად აგიხდენს ღმერთი-უფალი, მსწრაფლ აგიცხადებს... იმისთვის მინდოდა შემომებედნა გაღვიძება, რომ მტერი ახლოა ჩვენზედ. ძალიან ახლო: ზედ მოგვფენია მდევარი კადნიერი. გელაზის საყდარს გამოსცილდნენო, თავკვეთილს გადმოეფინნენო, ეს არის, მოიტანეს ამბავი. ალბად უკვე ჩამოესია სოფლებს ბარძიმს, ფარავანს.

აშოტი მცირედ ჩაფიქრდა. გადიწერა პირჯვარი. ბრძანა:

- დაამახეთ ყვირო-სტვირი! ჰკარით დაბდაბს! შეამზადეთ ხალხი! შეეკაზმენით! ამ წამს თქვენთანა ვარ. ცხენი!

არ გაუვლია საათს, რომ მთელი მეზრძოლი ხალხი აშოტის წინ იყო შეყრილი. დარაზმეს ცხენოსანი ცალკე, ქვეითი ცალკე; შეიარაღებული ერთად, უიარაღო იქით. აშოტმა აათვალიერ-ჩაათვალიერა ყველანი და მიჰმართა:

- დახე, ძმანო, ჩვენს დამცირებას: გალალეული მტერი გვდევს კვალდაკვალ. ერთის დაკვრითა ჰსურს მოგვსპოს შიგ შუაგულ სამშობლოში. რახან მთავარი ბრძოლა წავაგეთ, ჰგონია სიმამაცე მთლად დაგვეკარგა და შესაძლოა ჩვენზედ ნადირობა, ვით ქურციკთ არვეზედ. დავლად მიელის ჩვენს თავს, ჩვენს ცოლ-შვილს, მთლად ჩვენ სამშობლოს. ვნახოთ! მწამს, შევანანო კადნიერება. მთლად არ გასწირავს თავის ერს ღმერთი. და თუ არა, დავიხოცნეთ იარაღით ხელში, როგორც შეჰმვენისთ ვაჟკაცთ გულოვანთ! მონობას ვერ ავიტანთ ქართველნი: ან სიკვდილი, ან გამარჯვება!

- გამარჯვება!

- გამარჯვება!

- სიკვდილი მტერსა!

შესძახა ხალხმა.

გასცა აშოტმა ბრძანება, მოახდინა განკარგულობა. სულ ცოტა ხანში გაუდგნენ გზას დარაზმულები, იმავე შარას, რომლითაც გუშინ გაისტუმრეს ლტოლვილი ჯალაბობა. თითონ აშოტი უკან მოექცა თავის პატარა ჯარს. საომრად იყვნენ შეიარაღებულნი მეფეც, მისი თანაბრძოლნიც. აშოტი ყორნისფერ სამანდზედ იჯდა, ჯაჭვ-ჯავშნით დაფარულზედ. ჰმვენოდა ბრგე ვაჟკაცს ბეგთარ-მუზარადი. წინ, მის მახლობლად მიდიოდა ცხენოსანი რაზმი. მათ წინ, შორიახლო, ქვეითნი შეიარაღებულნი. სულ წინ უიარაღონი. შეუდგნენ მთას სანსრებსა და ფარავან შუა, საიდან სდის ბარალეთის მდინარე. გზა ხევს რასმე ასდევდა. ამ ხევს და ბარალეთის წყლის სათავეს თავი გადაედოთ მთის თხემზედ ჩაედაბლებინათ იგი, ჩაეტეხნათ. გზა ამ უღელტეხილზედ გადადიოდა. მეფის ბრძანება იყო: უიარაღო მოწინავენი ასულიყვნენ მთის წვერზედ, იქ შემდგარიყვნენ, გადასავალზედ არ დაეთავქვებინათ. მთა უტყევო იყო, ბალახიანი; შიგადაშიგ ჯაგნარიც იზრდებოდა ხევ-ხუვში, მთის თხემზედ თივისა თუ ჯაგნარის ცეცხლი უნდა დაენთოთ მრავლად, რომ მტერს შეენიშნა შორიდან მათი ბანაკი, ლტოლვილ ჯალაბთა ბანაკად მოსჩვენებოდა. ქვეითები ორ რაზმად გაჰყო და გზის აქეთ-იქით ჩაასაფრა ფერდობზედ. თითონ თავისი ცხენოსნებით საჩენ ადგილას დაიბანაკა, სწორედ იმ, სადაც ხევი ღრმავდებოდა. გამოცდილმა სარდლებმა მაშინვე შენიშნეს, რომ აშოტს განეზრახა მტრის შეტყუება ვიწროებში.

ჯერ არც კი იყო აშოტის ბრძანება სწორედ ასრულებული, რომ გადმოჩნდა გუნდ-გუნდად მტერი. სწრაფად მოიწევდნენ. მტრის ლაშქარმა გადმოიარა ის ადგილი, სადაც წინა დღეს დაბანაკებული იყვნენ ქართველნი და, რა ვეღარ მოასწრო მათ, დევნა უყო

ფიცხელი. მოსწვდნენ მოწინავენი აშოტს. შეიქმნა ბრძოლა ისრით, განმახვილი ჯირითებით. დაუახლოვდნენ ერთმანეთს. ხელჰყვეს ჰოროლს თუ კინენს. მიდგა ჯერი გურზხედ თუ ლახტხედ. იშიშვლეს ხმლები. შეატბორეს ქართველებმა მტერი. იწყეს, აშოტის ბრძანებით, თანდათან უკან დაწევა. შევიდნენ ხევში. მტერს თავიდანვე ემცრო აშოტის რაზმი. სუსტი ეჩვენა და, რა ნახა მისი უკუქცევა, მთელი ძალით დააწყდა ზედ, რომ ერთის დაკვრით მოესპო მებრძოლნი და მსწრაფლ მისწდომოდა იმ ადგილას, სადაც, მისი ჰაზრით, დაბანაკებულნი იყვნენ ლტოლვილი დედა-წულნი. მტრის ლაშქარი შეჯგუფული შევიდა ვიწროებში. ამ წუთს ელოდა მეფე-სარდალი. შეაყენა თვისი ჯარი, შემოუტია. მტერს არა ჰქონდა ფართედ გასაშლელი ადგილი, მხოლოდ მოწინავენი ებრძოდნენ აშოტისებს. საძრაობა ვერ უყვეს კარგად შეიარაღებულ ვაჟკაცებს. სხვანი მტერთაგანნი სულ წინ იწევდნენ, მჭიდროდ იკრიბებოდნენ თავიანთ მებრძოლთ ზურგით კერძოთ, აწვებოდნენ წინა მწკრივებს. გასცა აშოტმა ბრძანება, ჩასაფრებულნი გადმოსდგომოდნენ ხევს. მოისმა გზის აქეთ-იქით აზეულ კალთებიდან ყიჟინა. სეტყვასავით წამოვიდა შურდულის ქვა. მზე დააბნელა ფრინავმა ისარმა. შემოიჭრა აშოტიც მოწინავე რაზმში, დაშალა მისი წყობილება. ტოტით თუ კბილით სპობდა წინააღმდეგთ რაში გაწრთვნილი. საითაც დაიქნევდა ხმაღს ბუმბერაზი, კვალი ჩნდებოდა იქ ცალიერი მებრძოლთ სიმრავლეში. როსტომისებრი მისი ძახილი მტერზედ მოწვენილ მეხისტებად უჩნდათ ქართველებს. შეკრთნენ სარკინოზნი, შეირყნენ წინამბრძოლნი. პირი იბრუნეს შეძრწუნებულთ. არიეს სხვანიც მებრძოლნი. შიშის ზარმა აიტანა ხალხი. ყველა ისწრაფოდა გასცლოდა ამ ჯოჯობხეთს. აღარ დასცალდათ: სამი მხრით შემოერთყნენ ქართველები, ჟლეტდნენ გონებაახდილ მტერს. მოესწრნენ ისინიც, ვინც მთის გადასავალში იყვნენ შემდგარნი. დაიდრა სულ უკან მდგომი მტერიც მეზარგულე, რომელიც ნატაცებ საქონელს თუ ტყვეს მოერეკებოდა: რაკი ნახეს თვისნი ძლეულნი, ანებეს ყველაფერს თავი და ივლტოდნენ. ძნელიდა იყო განეროდნენ მძლეველთ. შეისხეს უიარაღობმა ძლეულთ აბჯარი. ასხდნენ მათ ცხენებზედ, დაედევნენ. დიდი გამარჯვება მიანიჭა ღმერთმა აშოტს. გადარჩა მტერთაგანი მხოლოდ ის, ვინც ჩაიძალა ხევ-ღრანტეებში. ვერც ისინი გადარჩებოდნენ, თუ არ დაღამებულყო, წყვდიადს არ ესწრო. აშოტმა მახარობელი აფრინა წინ გაგზავნილ ჯალაბობისკენ. შეუთვალა:

- შესდექით სანსრებში, დაბანაკდით და დამიცადეთ, მანამ მოვაწყობ ყველაფერს, რომ სავსებით ვისარგებლო მტრის დამარცხებით, მონიჭებულ დიდ გამარჯვებით.

8

დიდი იყო ამ გამარჯვების შედეგი, აურიცხველი. ქართველებს დარჩათ ბევრად-ბევრი იარაღი გაჟლეტილის მტრისა თუ ტყვედ წამოყვანილი სიმრავლისა. სარდლებმა ომის ველზედვე ისარგებლეს ამით და შეჭურვეს უიარაღო მეომრები. დარჩათ დავლად მრავალი ცხენი საუკეთესო. ამით აშოტის რაზმს მოემატა მსწრაფლ-მომდრაობის უნარი. ყველა ამის გავლენამ მაშინვე იჩინა თავი: მარჯვედ მოეწყო მდევართა რაზმები და მალე მისწვდნენ გაქცეულებს, დრო არ მისცეს შეძრწუნებულ მტერს თავს მოჰგებოდა, კვლავ დარაზმულიყო, ან გადახვეწილიყო. ყოველ მხრივ დიდძალ ტყვეს მოერეკებოდნენ ქართველნი. ურდო სავსებით თუ დამრულიყო მეფის სადევნად! მთელი ღამე არ დასცხრა გაბნეული მტრის ბერობა. გათენებისას რომ დახედეს მიდამოს გაჰკვირდნენ. ეყარა დაჭრილ-დახოცილთა რიყე. დიდძალი ტყვე შეგროვილიყო, აუარებელი დავლა.

- ერთს კაცზედ ათი ტყვე მოდის, დამონავებული ვაჟკაცი ფარადლა გადის; იყიდეთ, ვისაც გსურთ!

- ვერცხლიც ხომ ბევრი ჰყრია ომის ველზედა.

- დაილოცა აშოტის მარჯვენა! განა ჰხეჩავდა, სწორედ სთიბდა ხმლით.

- იყარა ჯავრი, განზანა თვის ხმალი მტრის სისხლით.

გაუზომელი იყო ზნეობრივი ზეგავლენაც, რომელიც მოილო ქართველთა ჯარზედ ამ მოულოდნელმა გამარჯვებამ. როცა აშოტის ლაშქარი შემუსრეს სარკინოზთ ხალილ იზიდის ძის წინამძღვრობით, სასოწარკვეთილებას მიეცნენ ქართველნი; მტრის ლაშქარი უძლეველად დასახეს, ხოლო ხალილ დიდებულ მთავარსარდალად. ხალხის ამისთანა ჰაზრს ისიც ადასტურებდა, რომ აშოტს მთლად გაუტყდა გული და აღარ ჰფარავდა თვის უიმედობას: მიილტოდა სწრაფად, რომ დროზე მიახლებოდა ქართლის ყელს ბიზანტიის სამზღვარზედ. აღარა ჰმალავდა ოდესმე ბუმბერაზად აღიარებული აშოტი, რომ შემრწუნებული მხოლოდ თავისა და ცოლ-შვილის გადარჩენას ეძებდა. მეფის სასოწარკვეთილება გადამდებ სენად მოსდებოდა ქართველობას, მოედუნებინა მისი ფიქრიც, მისი მარჯვენაც: დარჩენილიყო ხალხი უმწეოდ. აღარა ჰყვანდა მას წინამძღვარი რჩეული, რომ ბედის ვარსკვლავად მოჰვლენოდა უბედურობით გონებაახდილს. ამ გამარჯვებამ ისევ აღმოუბრწყინა ერს გზის მანათი ვარსკვლავი, გული გაუშუქა, ადაფრთოვანა, გამირულადვე აამღერა სული იმისი.

- ტყუილი გამოდგა: აშოტმა უარჰყო ბრძოლა და საბერძნეთისაკენ ჰქნა პირო. თურმე სამხედრო ხერხი ყოფილა მაგისი ლტოლვა: მტრის შორს გამოტყუება და ხაფანგში მომწყვდევა ჰგულებია. რა ვიცოდით?!

- მაშინვე მომეცა იმედი, როცა მეფემ თავის ფეხით დაიარა ბანაკი და ბრძანება გასცა: ვისაც იარაღის ხმარება არ შეუძლიან, წავიდესო. ვსთქვი, საფრთხეს რასმე თუ უმზადებს-მეთქი მტერს.

- ღმერთს დაეფარებინა, მტერი დაგვესხმოდა, როცა იმოდენა ხალხი თავს გვეხვია! დიდ უბედურობას დაატრიალებდა: მთლად გაგვჟლეტავდნენ, უკვალოდ მოგვსპობდნენ.

- მშვენიერი ხერხი იხმარა! ძალიან გამოცდილია დალოცვილი, მარჯვედ მომფიქრებელი. ვიწროებში რომ შემოიტყუა მტერი, ღმერთმა მაშინ გადმოგვხედა წყალობის თვალთ.

- რა შეუპოვარია ბრძოლაში! უშიშია, როგორც უხორცო. რომ გადმოერია ხმალდახმალ, პირდაპირ ხალილს ეცა იზიდის ძეს. ერთის დაკვრით გაუპო მუზარადი და ჩამოაგდო გოლიათი სარდალი.

- განა თითონ ხალილი იყო წინამძღვრად.

- მაშ ვინ იქნებოდა?

- არა, იზიდის ძე არ იყო ის. ხასანი გამოდგა რაჯების ძე, მათი განთქმული ფალავანი და ბუმბერაზი; იმისი ჩამოგდება და მტრის გაქცევა ერთი იყო.

მდევარი ლაშქრის სასტიკმა დამარცხებამ თავზარი დასცა სარკინოზთ. ამ მოწინავე ლაშქარს სხვა ტალღებიც მოსდევდა ქართველთა წასალექად. მათ მამულის სანადგურებლად, მათი სახსენებლის ამოსაფხვრელად. რაკი გავრცელდა ხმა აშოტის ძლევა მოსილუბაზედ, შეშინდნენ ისინიც და უკუაქციეს; მაგრამ მოსწვდა იმათაც წამოსწრაფებული აშოტი, დახოცა, მოსპო. აღარსადა სჩანდა მტერი. გადამწვარი სოფლები კი ჰმოწმობდნენ, რომ სასტიკ ლაშქარს ეთარეშნა იმ არეს, რა სისწრაფით ევლო უკუქცეულ მტერს, ამას ჰმოწმობდა ის, რომ ნადავლი საქონელი თუ სხვა ქონება მრავლად იყო დატოვებული გზადაგზა. მედგრადა სდევნიდა აშოტი ოტებულთ. იძვიდა გამოცდილი გამარჯვების ყანას გახშირებულსა.

გაწმიდა მახლობელი სავანეები თუ ციხეები მტერთაგან და შესდგა წინდახედული. განიზრახა ჯერ დაეწყნარებინა ხალხი, დაებრუნებინა ლტოლვილნი, გამოეყვანა გადამალულნი მიუვალ ხევეებიდან თუ მღვიმე-გვირაბებიდან. დრო იყო საჭირო იმისათვისაც, რომ ლაშქარი გაემრავლებინა, შეეიარაღებინა, წესზედ დაეყენებინა და ჩაენერგა მისთვის უნარი თუ ძალა მედგრად მოქმედებისა, ეს იყო ამჟამად უმთავრესი ჰაზრი აშოტის მოქმედებისა. მით უფრო ადვილად განხორციელდა ეს სურვილი, რომ შეძრწუნებული მტერი თავისთავად უკუიწევდა, მიეშურებოდა დიდ ციხეებისაკენ, რომ ფეხი მოემარგებინა იქ და გონს მოსულიყო. სულ ცოტა ხანში დასცალა წინ წამოწვდილმა მტერმა ახლად დაპყრობილი ადგილები. მის მბრძანებლობას სამზღვრავდნენ ეხლა ლორის ციხე, ლურჯი ვანქი, სამშვილდე, ბირთვისი და კლდეკარი. ამ ციხეებში ჩამსხდარი სარკინოზთა ლაშქარი ზღუდედ გადაეღობა ქართველებს, რომ შეეყენებინა მათი წინსვლა, არ მიეცა მათთვის ნება თბილისს მიახლოვებოდნენ: თბილისის დაკარგვა უდრიდა მტრისათვის საქართველოს სრულიად დაკარგვას, მთლადაც გასვლას კავკასიონიდან. ქართველებს ჯერ მაინც ჰაზრად არა ჰქონდათ ამაზედ წინ წასვლა: მაგარ ციხეებში ჩამსხდარ მტრის ლაშქარს უფრო კარგად მიწყობილი ჯარი ეჭირვებოდა და მარჯვედ დამუშავებული გეგმა მოქმედებისა. არა ჩქარობდა აშოტი. ეხლა მთლად დარწმუნებული იყო, რომ მტერს არ აზოგინებდა საქართველოს სამზღვრებში. უთუოდ განდევნიდა მას ადრე თუ გვიან.

ეს დამარცხება სწორედ მაშინ დაატყდა თავს ხალილ იზიდის-ძეს, როცა მეტად ქედმაღლობდა გამარჯვებული და ზეიმობდა: როცა სტკებოდა იგი სისხლის ღვრათა ხილვით, რომელი სდიოდა მისგან დაჭრილ საქართველოსა, როცა ხალისობდა ცამდინ ავარდნილ ალის გუგუნზედ, რომელიც ანადგურებდა მარად ურჩ ქართველთა ნაშრომ-ნაღვაწსა. მით უფრო დიდი იყო მისი რისხვა, რაც მოულოდნელი იყო სასტიკი დამარცხება. და ეს უღონო რისხვა მისი თავს დაატყდა მისსავე მახლობელთ, იმ მეომართ, რომელთ შესძლეს თავი დაეხწიათ ომის ველზედ ავარდნილ ჯოჯოხეთისათვის. ყველანი მეტეხიდან გადმოამზღვრევინა მტკვარში.

მაშინ, თბილისის აგარიანთა დიდ გამარჯვების შემდეგ, მტრის მთავარსარდალი მცირედ ჟამს ადგილობრივ დარჩა; გაქცეულ აშოტს დაადევნა ცხენოსანი ლაშქარი და დაავალა მისწდომოდნენ ძლეულთ, მიერთმიათ მისთვის აშოტი ცოცხალი თუ მკვდარი. მდევარ ჯარს მთავარსარდალად უჩინა ხასან რაჯების ძე. ამ მედგარმა

მებრძოლმა. გარნა ვერშორმჭკვრეტელმა სარდალმა, ვერ შესძლო ბრძანების ასრულება, თავისი თავიც ზედ შეაკლა ემირის სურვილს.

- აქედანაც გაქცეულა აშოტი, თან გაუტაცნია ცოლ-შვილიც, ხალხიც. ვერ მოუფიქრნია დაბნეულს, რომ მის ლტოლვას შეაფერხებდნენ ისინი და ხელში ჩაგვიცვივებოდნენ თითონ ისიც, ყველა სხვაც - ბრძანა ხასანმა.

როცა მიიწია ფარავანის ტბის ყურს და იქ აღარ დახვდნენ ქართველნი, ფიცხლავ გამოევიდა ლტოლვილებს, კვალში ჩაუდგა, მოსწვდა მთელი თავისი ძალით დაატყდა თავს აშოტის ჯარსა, მაგრამ ადგილმდებარეობამ ხელი არ შეუწყო მას ფართოდ ესარეგებლნა თავისი დიდი ძალით და დამარცხდა სასტიკად. მარჯვედ მოფიქრებულმა გეგმამ ბრძოლისამ მთლადაც დაამთავრა მისი დამარცხება. რახან შეიმუსრა უმთავრესი ძალა მტრისა წვრილ-წვრილმა დამრბევმა რაზმებმა ვეღარ შესძლეს თარეშის უშიშრად წარმოება და უკუიქცნენ თბილისისაკენ ამ რაზმთა ნაწილები იყო, ქართველთ რომ უვარდებოდნენ ხელში ხან აქ და ხან იქ.

9

კარგ გუნებაზე დამდგარიყო ემირი აგარიანთა გამარჯვების შემდეგ. ტკბილ ნაყოფს ისთვლიდა თვისის სვესვიანობისას. ქართველთა სადევნელად რომ სწრაფი მახვილი წაემძღვარებინა, ხმალი მოელვარე ფალავნის ხელში, თითონ ნებივრად მიდიოდა წინ. სტკბებოდა დამორჩილებული ქვეყნის ტანჯვით, თბებოდა მახვილნაგმირთა სისხლის ოხშივარში; თანისთანობით ჟღენტავდა წმიდა მიწა-წყალს გესლით თვისის მზღვარდაუსობელის მეუფობისა, რკინის უღელს ადგამდა ქედმაღალ ქართველს აწ დამდაბლებულს. განცხრებოდა: საგანგებო სიტკბოება, რჩეულ ყვავილთა სუნნელება მისგან დათრგუნული ედემის კუთხისა წუთსა და წუთს უკეთესი მოლოდინი; უმშვენიერეს ნუგბართა ხმევა, პატივმოყვარეობისა და თუ გემოვნების მტკბობ შაქარ-ყანდისა; ხოლო სულ ბოლოს, ზემის დასასრულს, ვით გვირგვინი მოელვარე დიდის-დიდების, თვით აშოტი მის წინ ხელკრული და მისი ოჯახი ფერხთქვეშ განრთხმული, მის ფერხთა მტვრად დაფენილი მეფის სახლობა.

- დიდი აშოტი! ესეც შენი დიდებული მეფე ქართველთა... შეგვავიწროვა. მთელი საქართველო ხელახლად დაიპყრო, სულ განაქარვა ნაღვაწი მურვანისა თუ ჭიჭუმისაო, იწერებოდა უბადრუკი ალი შუბის ძე... თბილისში მურვან ემირის მოადგილე, ჭიჭუმის მემკვიდრე და ლაჩრობა უმაგალითო?!

- ის ვიღაც ალი შუბის ძე არის, მთლად უნიჭო ყოფილა და ჩუკენი. მე კი ისე წარმომიდგინეს, ვით ბუმბერაზი ვაჟკაცი ჰაზრის მექონი. გავგზავნე საქართველოში, რჩეული ლაშქარი გავატანე... ჩვენ დასამცირებლად წარმიგზავნია იქ... მომგვარეთ მკვდარი თუ ცოცხალი! - ბრძანა ფადიშაჰმა.

- ხასან! გიცნობ: გიბრძოლია ჩემს გვერდზედ, წა საქართველოში, მოახრევინე ქედი უდრეკი ტყის კაცებს, შეშის თაყვანისმცემლებს, ხმლით აუხილე თვალნი დამწუხულნი, იხილონ ნათელი და ადიდონ ღმერთი უხილავი, წინასწარმეტყველიც ყოვლად ძლიერისა მაჰმადი მხოლო! - მომმართა მე ხალიფმა.

და გასცა ბრძანება:

- ხასან იზიდის-მე მარჯვენა ხელია ჩემი შორეულ საქართველოში. აუსრულდეს მას ყოველივე სურვილი ჩემის ბრძანების შესასრულებლად!

- ბედნიერი ვიყავი მაშინ. ბევრის გული განირღვა მაშინ შურით აღსავსე. უბედნიერესი ვარ ეხლა, როცა მთლად გავამართლე ნდობა ცათა სწორისა: გავუგზავნე ალი შუბის ძე შებორკილებული; ახლა მივართმევ ზღვნად თვით აშოტს ხელშეკრულს, მთელს მის ოჯახს სამეუფოს... განმადიდებს, პირველ კაცად დამსახავს, ვფიცავ წვერს მაჰმადისას!

ესე ოცნებობდა გამარჯვებული ემირი თავის კარავში მხარ-თემოზედ წამოწოლილი წითელ-კარავში, რომელი საარაკო ყაყაჩოსავით მოსჩანდა ალგეთის ზევით. ტაძრის მახლობლად. კარავის კარი ღია იყო. შეიარაღებულნი მცველნი თავს ედგნენ. მისი ჯარი ქვევით იყო დაბანაკებული, ალგეთის პირას. ტყვე და ნადავლი კარვისა და ბანაკის შუა ეყარა.

- მაგრამ... სად არის მანგლელი? რატომ არ მოჰყავთ აქამომდისინ? ალბათ ივლტოდა ისიც წინაშე ჩემსა... ამბობენ კი, ქართველნი თუნდ ჯვარს ეცმევიანო რჯულის გულისთვის.

- აგერ მოჰყავთ. მძლეთა მძლეველო, მღვდლების მოთავე მანგლელი.

- მდინარის პირას ციხეა გვირაბიანი, იმის გვერდითა ვპოვეთ საყდარში, - მოახსენა გაგზავნილმა.

და უკუდგა. მიიყვანეს ტიმოთე ეპისკოპოზი. უბრალოდ ჩაცმულდახურული, ძაძით მოსილი. სათნო სახე ჰქონდა შუბლგადაშლილი. დაწყნარებული იდგა ბრძანებელის წინ. ხასანი ელოდდა გარეგანის დიდებათ მორთულს მედიდურს და როცა მის წინ წარსდგა უბრალო მწირი, გაჰკვირდა; ეჭვი დაეებადა მის ვინაობაში.

- შენა ხარ მღვდელთა თავი მანგლელი? - უბრძანა ხასანამ და აათვალიერ-ჩაათვალიერა ბერი.

- მე ვარ!

- თუ ეგეთი გლახაკი ხარ მღვდელთ-მთავარი, მთლად საწყალობელნი იქმნებიან უბრალო მღვდლები.

- ღმერთი იესო გლახაკად მოევლინა ტანჯულ ქვეყანას.

- ღმერთი გლახაკად?! საკვირველი შეთხზაა სიტყვათა! - წარსთქვა ემირმა

და მიმართა:

- თუ მართლა შენა ხარ მღვდელთ-მთავარი, ყველაფერი გეცოდინება. მითხარ: ეს გვირაბი, აი აქ რომ სჩანს, წყაროსთან, საით მიიმართება? აქ დაჰმალეთ თქვენ საყდრების განძეულობა?

სდუმდა ტიმოთე.

- გესმის? ხომ იცი ყოველივე?

- ვიცი:

- სთქვი!

მკვლავ სდუმდა მღვდელთ-მთავარი.

- ვუბრძანებ, თავი წარგკვეთონ!..

- უფალი-მაცხოვარი ჯვარზედ აღესრულა კაცთა ხსნისათვის.

- კიდევ! უფალი აღესრულა, მოკვდა! გარდარეული სიტყვა ჭკვახდილისა!..

- უფალმა ყოვლად ბრძნად მეთევზურნი გამოაჩინა, მათმა თქმამ ჭკვაბრგვილთა სიტყვად დასახა ბრძენთა ნათქვამი. აგრეთვე განაქარვებს ღმერთი იესო სიტყვას ცრუს ეშმაკეულის მაჰმადისასა, გაჰვანტავს საქმეთა მისთა ჯოჯოხეთურთა.

ესეთმა თქმამ და მეტადრე მის წინ ტყვედ მდგომის სიმშვიდემ ფრიად განარისხა მბრძანებელი, რომლის სიტყვა ყველასათვის შეუმართებელი იყო, ხოლო სურვილი - მსწრაფლ ასასრულებელი - უბრძანა მკვეთრად:

- მიჩვენე განძი დაფარული!

- სამღვთო ნივთებს დაუსჯელად ვერ შეეხოს უსჯულო, ვით ბალტასარ, ვერ...

სიტყვა აღარ დასცალდა აღმსარებელს სჯულისას. განძვინებულის ხანჯალმა გაიპრიალა ჰაერში და დაესვა გუშაგს ეკლესიისას. გაიტანეს. მსწრაფლ მოსპეს კვალიც სისხლისა. გაწმენდილი მახვილი კვლავ მიართვა ემირს მუხლზედ დამდგარმა შინაყმამ. ანიშნა მტარვალმა იქვე მდგარ ტყვე ქართველებზედ. წაასხეს. ალგეთი შეიღება სისხლით გაუტეხელ წამებულთა. ჰბორგავდა ემირი. ჰბდღვნიდა განცოფებული. შიშითა ძრწოდა მის გარემო ყველა. გაქვავებულიყვნენ მახლობელნი: ეშინოდათ, თქმით თუ მოძრაობით არ მიექციათ თვისზედ მხეცქმნილის თვალი აგზნებული; მისი ყურადღება აწ სიკვდილის მოციქული იყო, მედგარივით სწრაფის მოსპობისა. გამოჩნდა ბანაკისაკენ მიმავალი. ისწრაფიდა. ძლეულ ლაშქრის სარდალთაგანი აღმოჩნდა. მიიჭრა ემირთან.

- დაიღუპა მხედრობა ჩვენი!

- როგორ?!

- ფარავნის ტბასთან მოვსწვდით აშოტსა, ვიწროებში. ლომივით გვეკეთება, მუსრი გაავლო მთელ ჩვენ ლაშქარსა. ისმაილ მოკლულ იქმნა თვით აშოტისაგან. მხოლოდ ლამის სიბნელემ გადაგვარჩინა ამბის მომტანნი და...

- და გამოიქეცი? და დასთმე ცოცხალმა მაჰმადის დროშის შეგინება?! მოჰკვეთეთ თავი! - დაიღრიალა ემირმა და წამოიჭრა.

ჯერ არცკი გათავებულყო მისი სიტყვების ბგერა ჰაერში, რომ გაუფრთხილებელის თავი დაეცა მიწას და ხტომით დაგორდა ფერდობისაკენ. ეს დასაწყისი იყო უკაცურ მრისხანებისა. ბევრი მსხვერპლი შეიწირა ქართველთაგანი, თვით აგარიანთაგანიც. მცირედ დაწყნარებულს თუ უზომო მრისხანებით დამაშვრალს შეაპარეს სიტყვა მლიქვნელი:

- ბიზანტიის ჯარი მოესწრო შენივთებულ ომის დროს და მით შეიქმნა შეუძლებელი სვიანად ბრძოლა ჩვენი ლაშქრისათვის.

ამ შეთხზილმა სიტყვამ მცირე დააფიქრა ხასან მხეცქმნილი, გონდაკარგული.

10

რომ ამბობდნენ, ბიზანტიელთა ჯარი მოვიდაო აშოტის საშველად, მართალი არ იყო. კარგად იცოდნენ ეს თვით მიმთხრობლებმა საჭირო იყო თავი ემართლებინათ ამ საარაკო დამარცხების შემდეგ და მისთვის ავრცელებდნენ ამისთანა ხმებს. ადვილი შესაძლებელი იყო, დაერწმუნებინათ ამაში ემირიც, სხვა სარკინოზნიც, რადგან ბუნებრივი იყო ბიზანტიელთაგან ესეთი ქომაგი, ჰაზრიანიც. მოელოდნენ კიდევ ამ დახმარებას ქართველები. სარკინოზნიც ფიქრობდნენ, ქართველებთან ბრძოლაში პირდაპირ შეჰხვდებოდნენ ბერძნებს.

ისლამის მსწრაფლმა გავრცელებამ წინა აზიაში, ამ ახალი სჯულის ღვარისებურმა დენამ დიდს საგონებელში ჩააგდო მფლობელნი ბიზანტიისა. მათთვის აუცილებელი შეიქმნა მზღვარი დაედვათ ახალ ძალთა მოზღვავებისათვის. მცირე აზიაში და კავკასიონში უნდა განემტკიცებინათ ბიზანტიელებს თავიანთი საბრძანებელი, იქ დავანებულ ხალხთა შემწეობით უნდა ჩაეხერგათ პონტზე მისავალი გზები. თუ შავ ზღვაში ჩააგდებდა სარკინოზი ხომალდს, კონსტანტინეპოლის კარს იდგა იგი უკვე. ამის შესასრულებლად საუკეთესო საშუალება იყო გაემარებინათ აქ არსებული ქრისტიანული სახელმწიფოები, გაემლიერებინათ ისინი, ფხა აესხათ მათთვის, რომ პირველი ტალღები მოსულის მტრისა ამ სანგრებს შეჰხეთქებოდნენ, მათზედ დაშლილიყვნენ. საბერძნეთს აქ უნდა გაემართნა პირველი ბრძოლა ბედისწერასავით შეუდრკომლად მსვლელ დროშისათვის უძლეველი ხალიფებისა. ესმოდათ ეს ბიზანტიელთ და თვალს არ აშორებდნენ პატარა საქართველოს, ცდილობდნენ მკლავი გაემტკიცებინათ ქართველთა მეფეებისათვის. ეს იყო მიზეზი, რომ აშოტ კურაპალატმა, როგორც მისმა მამამ ადარნასემაც, ბევრი შემწეობა მიიღო ბიზანტიელთ პირველ ხანშიც თავის მეფობისა და შესძლო მხნედ ბრძოლა აგარიანებთან, სძლია კახეთის ქორიკოსი გრიგოლ, გააერთიანა უდიდესი ნაწილი საქართველოსი.

ამ ბრძოლაში დიდი ღვაწლი დასდო აშოტს მისმა სიძემ, აფხაზთა მეფემ თეოდოსემაც.

შემდეგ, როცა წარმოგზავნეს საქართველოში ხასანი და მასთან უთვალავი ლაშქარი, აშოტმა აცნობა ეს გარემოება ბერძენთა კეისარს. იმპერატორმა ლეონმა წარმოგზავნა მის საშველად ლაშქარი, მაგრამ დროზედ ვერ მოუხწრო მან აშოტსა, და დამარცხდა მეფე სასტიკად. ვერც ლტოლვილ ქართველებს შეხვდნენ ბერძენნი ფარავანის ტბასთან და აშოტმა მხოლოდ საკუთარი ჯარით შესძლო სარკინოზთა დამარცხება. არაბნი მაინც ამბობდნენ, ბიზანტიელნი მოესწრნენო მშველელად. ესევე გაიმართლა თავი იზიდის ძემ ხალიფას წინაშე შემდეგში, როცა აშოტი უძლეველივე მფლობელი შეიქმნა შავშეთ-კლარჯეთისა, მბრძანებელი მორჩმით მჯდომარე.

ეს შემდეგში იყო.

ეხლა, როცა დასცხრა აღტყინებული რისხვა ემირისა და შესძლო მან დაფიქრებულიყო მომხდარ ამბების შესახებ, უმჯობესადა სცნო მსწრაფლ გაემაგრებინა თბილისისაკენ მიმავალი გზები, შეიარაღებული ხალხი ჩაესხა თბილისის დამცველად აღმართულ ციხეებში. ესეთი იყო მასი პირველი ბრძანება ჰაზრიანი: დასწია ჯარი ამ ციხეებისაკენ. თითონაც დაბრუნდა თბილისში იმ განზრახვით, რომ საკმაო ლაშქარი გამოეწყო ხელახლად და თითონ გასძლოლოდა მას, რათა განედევნა აშოტი შავშეთ-კლარჯეთის არეებიდან, მოესპო იქ ქართველთა ბინა, დაეპყრო ქართლის ველი და იქიდან პირდაპირ გადასულიყო ბიზანტიაში, რომ დაემხო ეს ერთადერთი დიდი საბრძანებელი საქრისტიანო, რომელს დაებრკოლებინა, წამს შეეყენებინა დიდებული წინსვლა ახლის სჯულით აღფრთოვანებულ ახალ მებრძოლთა. განწირული ბრძოლა იქნებოდა ეს მათ შორის, საბედისწერო: ან უნდა დაღუპულიყო დიდი ბიზანტია, ან უკუეგდო მას სარკინოზნი, კვლავ მიექცია იგინი არაბეთის სასტიკ უდაბნოებისაკენ და დაეკეტნა იქ ჩაეხშო სამარადისოდ.

ესმოდათ არაბებს საქართველოს დიდი სამხედრო მნიშვნელობა, გათვალისწინებული ჰქონდათ ეს ხალიფის კარს. ამისთვის იყო, რომ იმთავიდანვე ბიზანტიასთან ბრძოლა საქართველოში იწყეს მათ ამ ჰაზრით იყო წარმოვლენილი მურვან ყრუ, ამ დავალებით მოვლენილიყო ჭიჭუმ ასიმი, ამავე გეგმის აღსასრულებლად წარმოგზავნათ ხასან იზიდის ძე. აზრიანი განზრახვა იყო ეს არაბთათვის, მაგრამ ვერ შესძლეს მისი განხორციელება სარკინოზთ მმართველებმა წინად, ვერ შესძლო მისი ასრულება ვერც იზიდის ძემ: ვერ შესძლო მაშინაც კი როცა მარტო იბრძოდა აშოტი. მით უფრო ძნელი იყო აგარიანთათვის ამ წადილის მიღწევა შემდეგ, როცა გამაგრდა იგი არტანუჯში, ამ ახალ მიუვალ სავანეში, და როცა ძალას განუმტკიცებდნენ მას ზურგით კერძო ბერძენნი, ხოლო მარცხნივ მისი მოყვარე მეფე აფხაზთა. ადვილი აღარ იყო ეხლა ხასანისათვის ბრძოლა აშოტთან. დიდი მომზადება იყო საჭირო ამ საფრთხილო განზრახვის შესასრულებლად.

მზადებაში შეუგვიანდა ემირს. უსწრო ზამთარმა. ჩამოთოვლა შავშეთ-კლარჯეთის მთა-ველი: ისეც ძნელად სავალი მხარე მთლად მიუვალი შეიქმნა, მეტი გზა არ იყო, გაზაფხულისათვის უნდა ელოდნა, დამარცხების ბოღმა გულშივე ეტრიალებინა. იცოდა კი, რომ ესეთი დაყოვნება შეარყევდა მის იმედთა საფუძვლებს, მის ბოროტ ოცნებას საქართველოს შესახებ: ჭკვიანი და გამჭრიახი აშოტი ფართოდ

ისარგებლებდა ამგვარი ხანდაზმით, მედგარ მებრძოლად მოველინებოდა თვის სამეფოს მტერს.

სწორედ ესეც მოხდა. აშოტმა შესძლო მცირე ხანში აღედგინა, ფერად-ფერადად აღეყვავებინა ის კუთხე საქართველოსი, რომელიც ამიერიდგან შეიქმნა ფუძედ სამშობლოს დიდებისა. სანიმუშო სახედ ქართველთა ერის განვითარებისა, წინამბრძოლ ბურჯად მართლმადიდებლობისა, სიმტკიცედ დიდებულის ბიზანტიისაც. ესე უმზერდნენ ივერიას ბიზანტიის იმპერატორნიც, რომელთა ღვაწლი მოუძლოდათ ზაგრატიდთა გამეფებაში, რომელნიც ყოველთვის სცდილობდნენ თავიანთ მომხრედა ჰყოლოდათ ქართველთა ტომი. ესეთი თვალთ უყურებდნენ კოლხიდას ლეონ მეხუთე და მის შემდეგ მიხაილ მეორე, რომელთ სრულის ხელმწიფურის პატივით ეჭირათ დიდი აშოტ კურაპალატი. მის სასახელო ღვაწლს მზირად ადევნებდნენ ისინი თვალს და ჰმველოდნენ შეძლებისაგვარად, რომ არ შერყეულიყო მისი ტახტი, არც სხვა მიმართულებით მიეღო მის ძალას, ბიზანტიის საწინააღმდეგო რამ მსვლელობა.

ეხლაც, როცა აშოტი განსაცდელში ჩავარდა ხასან იზიდის ძის მოსვლის შემდეგ, იმპერატორი ლეონი ზრუნავდა თავის მომხრე ქართველთა მეფის ბედზედ და დაასკვნა მშველელი მარჯვენა გაეწოდებინა მისთვის. გაგზავნა კიდევ ჯარი. მაშველმა ძალამ ვერ მიაწრო აშოტს განსაცდელში, მაგრამ ღმერთი ჰვარავდა მას და სასწაულებრივი გამარჯვება მიანიჭა ძლიერ მტერზე გალაღებულზე.

11

აშოტის ცოლ-შვილი და მათთან ერთად ლტოლვილი ხალხი, გადასცდნენ მთას და დაემზნენ სანსრებისაკენ, რომ უწია მათ შემადრწუნებელმა ამბავმა: მოკლე გზებით წამოსული სხვა გამოქცეულები შეუერთდნენ მომავალ ქარავანს და უამბეს, მტერი აჩქარებული მოგვდევს და თუ ჯერ არ მოსწდომია მეფეს, მალე წამოეწევაო. შემინებულნი ერთობ აზვიადებდნენ მტრის ძალას თუ რიცხვს: მთასა და ველს მოაზნებებენ, კალიასავით მოედნენ არემარესო. მოუთხრეს ეს ამბავი დედოფალს. შეკრთა გურანდუხტ, სასოწარკვეთილებაში ჩაცვივდნენ ყველანი. აჩქარდა მგზავრობა, გარდაიქმნა იგი რბენად. აირია წესი მსვლელობისა. მალე მთლადაც დაირღვა წესწყობილება. ყველა ცდილობდა ადრე გაესწრო, მეტ მანძილზე დაჰმორებოდა მოწვენილ მტერსა, რომ მეტი იმედი მისცემოდა თავის გადარჩენისა. მეტადრე შეამფოთეს და შეადრწუნეს იმ გულსწრაფებმა თუ მხდალებმა, რომელნი მხედრ ვიდოდნენ მათთან. დაწინაურდნენ იგინი. ძალზედ მიერეკებოდნენ ჰუნეებს და შიშის ზარს უძლიერებდნენ ჩამორჩენილებს, რომელნი უღონო შურით გასცქეროდნენ მსწრაფლმიმავალთა.

გაძლიერდა ოხვრა და დრტვინვა, ზოგი გამოეყო ჯგუფებს და დაეშვა ხევისაკენ სამალავის საძებნელად. ასტყდა კრულვა-ტირილი ქალთა თუ ბავშვთა, გოდება საზარელი უმწეოქმნილ ხალხისა. ჩაიხერგა შარა. მეფის ოჯახსაც დაუბრკოლდა სავალი. დედოფალი ჯერ დაიბნა, მაგრამ უკიდურესმა გაჭირვებამ და ძლიერმა სურვილმა, რომ გადაერჩინა განსაცდელისაგან თვისი შვილები, უკანასკნელი ღონე მოუკრიბა მას, მტკიცედ დააყენა სამოქმედო გზაზედ. იმან უფრო იმოქმედა მანდილოსანზედ, რომ ხმა გავრცელდა: დედოფალს და მის შვილებს ჰსურთ მსწრაფლ

გადიხვეწნენო ცხენდაცხენ. თქმამ სინამდვილის სახე მიიღო ხალხის თვალში, უკვე მომხდარი ამბისა. კიდევ გაქცეულაო დედოფალი, ამბობდნენ.

- დედოფალო, ხალხი დრტვინავს და მრისხანებს. ამბობენ, ხელმწიფემაც, მისმა ცოლმაც მტრის გულისად გაგვხადეს: ამ ჯოჯოხეთის ჟამს აშოტი თან არა გვყავს, დედოფალიც გადახვეწილა თავის შვილებითაო.

შეაშფოთა გურანდუხტი ხალხის უმადურობამ, განარისხა უბადრუკმა მითქმა-მოთქმამ. ბრძანა:

- მომგვარეთ ცხენი ვერ სთქვას ვერავინ, ხალხის მეთაურნი მხოლოდ თავის თავს იფარავენო.

მოართვეს. შებრძანდა. გაემართა. შეუდგნენ მის კვალს ხალხის არევით უილაჯო ქმნილი მოწესეები. იქ მიჰმართა ძუ ვეფხვმა, სად მეტი იყო ხმაურობა, დრტვინვა, წუხილი. მის დანახვაზედ გონს მოვიდა ხალხი, შესდგა, დაწყნარდა, დაყუჩდა. სირცხვილის აღმა აჰკრა კაცებსა. გაისმა დედოფლის ხმა:

-ნუ გეშინიანთ! ნუ შეძრწუნდებით! არ გაგვწირავს ღმერთი კეთილი და მის შეწევნით მეფე აშოტი. და თუ მოხდა უბედურობა, პირველი მსხვერპლი ვიქნები მე ჩემის შვილებით!

შეეცადა რაიმე წესი ჩამოეგდო არეულ ხალხში. კვლავ აიმაღლეს ხმა მოწესედ განჩინებულებმაც ყურნი ხალხისა განეხუნეს სმენად. ნელ-ნელა დამყარდა წესი თუ რიგი, გაწმიდეს გზა. შესძლეს ჰაზრიანად წინსვლა. დედოფალი თავის ამალით თავს დასტრიალებდა მიმავლებს და თავისი სუსტი ხმით თუ მაგალითით გულს უმაგრებდა მათ, ამხნევებდა დაბეჩავებულთ.

- დედოფალი სწირავს თავს და შვილებს! დეე, მეც მათთან ვიყო, - ფიქრობდა ყველა.

და ცდილობდა გაემხნევებინა თავისი თავი, შეესუსტებინა ის შიშის ზარი, რომელს გაევსო გული მათი დაბზარულ-დაწყლულებული. გონს მოსულ მამრს შერცხვა უიმედობისა; უნდოდათ აწ ვაჟკაცად ეჩვენებინათ თავი, სიკვდილის არად მიმჩნევ რაინდებად, რომ ლეჩაქი. თუ მანდილი არ მოჰხვევოდათ თავს ნაცვლად მუზარადისა თუ ჩააფხუტისა. დედოფალი აღარ ჩაბრძანდა ურემში: მასში გაეღვიძნა მებრძოლ წინაპართა სულს და ამაყად თავს დასდგომოდა ბედს, უკუღმა შებრუნებულს.

- არავინ სთქვას: აშოტის სახლი უბრძოლველად ემონა მტერსა. ვერ დავანებებ სამეფო გვირგვინს სისხლის დაუნთქრევლად. უკუნისამდე უნდა ამშვენებდეს ბაგრატიონთ შუბლს გვირგვინი ცით-მონადეები. ვიხილავ მის ბრწყინვალეებას თავზედაც ადარნასესი, ჩემის პირმშოსი. თუ ბედმა უმუხთლა მის მამას დაღონებულს, თუ დაიღუპა იგი ბრძოლაში, მე თითონ შევსძლებ გამოვსტაცო ხელიდან მტარვალთ სკიპტრა სამეფო! - ფიქრობდა ძუ ლომი.

და ვაჟკაცურ მხნეობას იჩენდა გაჭირვებაში, ჰაზრიან სარისტანობას. დედოფალს მაინც ჰქონდა იდუმალი იმედი, რომ მიაღწევდა ზემო სანსრის მღვიმეებს და მოასწრებდა იქ შვილების დამალვას, რომ მემრე ბიზანტიას გადაეყვანა ისინი და აღეზარდა კეისრის კარსა. ესე ჰქონდათ ცოლ-ქმარს მოლაპარაკებული, ესეთი გეგმა მისცა აშოტმა თავის მეუღლეს და მის ერთგულ თანმხლებელ იოთამეს.

გავიდა ხანი. მღევარი მაინც არსად გამოჩნდა, თუმცა გადმოხვეწილთა სიტყვით, მტერი უკვე უნდა გადმოფენილიყო მათ მისაწევრად. დაუახლოვდნენ მიმავალნი სანსრის გვირაბებს. შენიშნეს მათკენ მსწრაფლ მიმავალი ცხენოსნები შეშინდნენ: ეგონათ, დაჰკრა წამმა აღსასრულისა.

მათკენ მფრენნი დაუახლოვდნენ ბანაკს, ხელმანდილნი ააფრიალეს ნიშნად ხარებისა. შესდგა დედოფალი და მისი ამაღა. მივიდნენ, გადმოხდნენ, თაყვანი სცეს. მიულოცეს დიდი გამარჯვება.

- მტრის ძალა შეიმუსრა. მეფემ თავისი ხელით მოკლა მათი მთავარსარდალი. წინაწარიქციეს სარკინოზნი. სდევნიან ოტებულთ. გვიბრძანეს, მსწრაფლ გვეცნობებინა თქვენთვის ეს. ინიშნე ნიშანი მეფისა! - სთქვა.

და მიაწოდა დედოფალს აშოტის ბეჭედი. სიხარულის ელდამ აღმასის ფრთა გაჰკრა გურანდუხტის გულს: ღვთის რისხვას ელოდდა, - ეწია წყალობა ძლიერისა; ბნელისთვის მიეპყრო თვალნი, ნათელმა გამოუშუქა ყოვლად ბრწყინვალემ; ეგონა, დაჰკრა წუთმა უბედომ, - ბედნიერ საათს ჩამოეველო მღიმარ-მოცინარეს. ვერ დაიტია გულმა სიხარული მოულოდნელი, თვალმა ვერ უძლო ბნელის მჭკრეტელმა სინათლის სხივებს გაკაშკაშებულს და დაეხუჭნა თვალნი დედოფალს, მოედო ღონე, განქრა მისი ნებისყოფა ხელოვნურად აღტყინებული. მანდილოსანი მიესვენა მკლავზედ, რომელი ანაზდად შეაშველა თავალხმიერმა თანამხლებელმა. მალე გადუარა სიხარულის ელდამ. მობრუნდა, გაიღიმა, მადლი შესწირა ყოვლადსახიერს.

ელვის სისწრაფით გავრცელდა ბანაკში ამბავი სასიხარულო. მოეწმინდა ხალხს ჯავრის ბურუსი. უხვად დაასაჩუქრეს მახარობელნი. სიმღერით ჩაიარეს ქვემოსანსრამდის. ქორწილისებური ზეიმი გაიმართა იქ. დედოფლის საფასით იქნა ხალხი დაპურებული: ქვიშასავითა ჰვანტავდა ვერცხლს სიხარულით აღტაცებული. გულწრფელად იხარებდა ერი მრავალტანჯული, ბოროტს სასწაულებრივ განრინებული. ისღა სჩრდილავდა ხალხის სიამეს აღტაცებულს, რომ მათთან არ იყო აშოტი მხსნელი; ესწრაფებოდა პირისპირ ნახვა ძღვევამოსილისა. იქ არ იყო მეფე-სარდალი, გატეხილ მტერსა სდევდა, ის გაბნეულ-გაფანტულს, რომ ფეხი არ მოეკიდებინა სადმე მახლობლად, არ გაძლიერებულიყო ისევ, წარკვეთილი თავის მაგივრად სხვა ორი თავი არ ამოსვლოდა უბოროტესი, საზიზღარ-საზარელი, მეტად საშიში.

ჯერ ვერ მივიდოდა აშოტი ლტოლვილთა ბანაკში. გამოცდილი სარდალი იყო უკვე ნაწრთობი, რომელს დამარცხებაც განეცადნა, ბევრი გამარჯვებაც დიადი. ისევ სამხედრო ნიჭით დაჯილდოვებულს კარგად ესმოდა ლაშქრის გულისთქმა, მისი

სულიერი განწყობილება ამა თუ იმ წამს, განსაცდელისა თუ წარმატების ჟამს, და ვერ გაუშვებდა ხელიდგან ძვირფას შემთხვევას, მოწყალე ბედისაგან მისდა მინიჭებულს. სდია მტერს მსწრაფლის დევნით, არ მისცა შეძლება თავს მოჰგებოდა, არ ანება დრო, შეფერხებულ-შემაგრებულიყო რომელსამე ბურჯთან ან ვისმე გარშემო ჰაზრთ მექონისა. ჯგუფ-ჯგუფად დადევნებული ძლევა მოსილი ჯარი ქართველთა მისდევნიდა დამფრთხალ მტერს, რომელი იარაღსა ჰყრიდა გამარჯვებულთა წინაშე, უბრძოლველად ჰნებდებოდა თავზარნაცემი. არ დასცხრა აშოტი, სანამ არ განდევნა მტერი ციხეებამდინ, რომელნი თბილისის შესანახ-დასაცველად იყვნენ აღმართულნი მიუვალ ადგილებზედ. შედგა აქ. ამ ციხეებს, თავის-თავადაც მაგრებს და ძნელად საომრებს, ზურგს უმაგრებდნენ თვით თბილისის ციხეები მათში მდგომ უმთავრესი ჯარით ემირისა. მთელი კვირა მოუნდა აშოტი არემარეთა გაწმენდას მტრისაგან და გადასავალ ადგილების გამაგრებას. ბოლოს შებრუნდა მანგლის და შესწირა მსხვერპლი სამადლობელი.

მანგლისის ხატს ისე ვერ ილოცავდა ქართველი, იმავე დროს თაყვანი არ ეცა მის პირდაპირ ამართულ მწვერვალზედ დადგმულ ქვის ჯვარისათვის. მანგლისის ტაძრის გასწვრივ, ალგეთის გაღმა, მთის წვერზედ, ამართული იყო მთლიან გელაზისაგან გამოკვეთილი უზარმაზარი ჯვარი, რომელი ჩამკვიდრებული იყო სალ-კლდეზედ ამოჭრილ სიღრმეში. ქვის სადგომში ურყევლად დასმული ქვის უზარმაზარი ჯვარი ფართო მანძილზედ გარშემორტყმული იყო დიდრონ-დიდრონი გელაზებით. ეს ვეება ჯვარი და მის გარშემო დახავსებული ლოდების ყორე გარინდებული დაჰმზეროდნენ ალგეთს, მის პირად-პირადად შემკულ ხეობას, რომლის იერი წუთდაწუთს იცვლებოდა ფერად-ფერადად: ხან ნათლდებოდა, კამკაშდებოდა; ხან ბუნდდებოდა, თუ ბნელდებოდა, ლაჟვარდი სივრცე უმუქდებოდა. ეს ბუმბერაზი ჯვარი და გელაზების ყორე ურყევ მარადისობასა ჰსახავდნენ ბუნების ცვალებად მოვლენათა სრბოლაში; საუკუნო ყოფნას აგრძნობინებდნენ ადამიანის გულს, უცვლელ მუდმივობას ერთფერს, ერთსახეს, რომლის გარემო დაუცხრომელად ტრიალებს მრავალსახეობა არსებობისა.

- მანგლისის ხატი და ეს ჯვარის მტვირთელი მწვერვალი ძალთა ურთიერთობაში არიან, განუწყვეტელი კავშირი იხილვების ამ დიდებულს სიწმინდეთა შორის.

- როგორ?

- სიმრგვალე რამ ცეცხლის მფრქვეველი აღმოჩნდება ჯვარის ფრთებს შორის, იგი ბირთვი მნათობი მოსწყდება მფრინავ ვარსკვლავად, ჩაეფინება ხეობას და აშუქდება მდინარის გაღმა ტაძრის გუმბათზედ. რამდენსამე წუთს ციაგსა ჰფენს მთელ არემარეს.

- ჩამოქუშულ-ჩამობნელებულ ციდან ჩამოეშვება გველაშაპი ფრთოსანი, შემოეხვევა ჯვარის სავანეს და იპყრობს მას წყვიდიადის იგი მოციქული, იელვებს ტაძრის გუმბათიდან ხმალი ცეცხლისა, გარდაერთხმევა ალგეთის ხევს და განჰკვეთს ალის მფრქვეველი წვერით გველაშაპს, განაქარვებს მის ჯადოსნობას.

- ამ ხეობის მფარველი ხატი ბრძანდება აქ. ჯვარის ადგილიც, ტაძარიც მისი სავანე არის. გველაშაპს იმისთვის არ ძალუმს დაეპატრონოს ამ თვალთწარმტაც წმინდა მიდამოს, დაიმონოს სამუდამოდ, რომ მოსპოს აქ ქართველთა ნასახი.

- კარგა ხანია, აღარ გამოჩენილა ამ ხატის ძალა.

- არ განშორდება ხატი ძლიერი ამ წმიდა ადგილთ. ცოდვათა ჩვენთა სიმრავლე დაჰფარავს მას ჟამითი-ჟამად თვალთაგან ჩვენთა, მაგრამ შევინანებთ და კვლავ გამობრწყინდება იგი ამა მწვერვალზედ. ჯვარიცა წმიდა ჟამითი-ჟამად განერთხმის მიწას ქართველთა ცოდვით შემძიმებული, მაგრამ კვლავ აღზდგება პატიოსანი ნიშნად საქართველოს მკვდრეთით აღდგომისა.

სამადლობელი მსხვერპლის შემწირველი მეფე ვერ გასდგამდა ფეხს ალგეთის ხეობიდან, თუ თაყვანი არ ეცა იმ ჯვარისათვის. აბრძანდა ღამის სათევლად. ხალხიც აჰყვა მეფესთან შემოკრებილი. ქართულად მხიარულობა, ქართველთა ლაშქარი თვის მეუფის კარს; ახლო იყო მწვერვალიდან და ღმერთი ჰხედავდა თავის ერის სამადლობელ ზეიმს. ღმობიერად უღიმოდა სახიერი თვის შვილებს, რომელთათვის გადაეფარებინა ამ წამს წყალობის კალთა. ხალხი ისევ ღრეობდა, როცა მეფე განშორდა მათ და შებრძანდა თავის კარავში მოსასვენებლად. თან შეჰყვნენ სარდალი ზაზა, ვეზირი ბარძიმი და ორიოდე თანამშრომელი. სარეცელზედ და მოსვენებით ძილზედ აქ ფიქრი არ შეიძლებოდა. ერთი კვირა იყო, ჯაჭვი არ გაეხადნათ ტანიდან. მხოლოდ მუზარადები მოეხსნათ და მეტი იარაღი. ისინიც იქვე ეწყო, რომ ყოველს წამს მზადა ყოფილიყვნენ საბრძოლველად. მეფე მხარეთემოზედ იყო წამოწოლილი. ფიქრს მისცემოდა. ზრუნვა უთამაშებდა სახეზედ. ხალხში კი მხიარულად ბრძანდებოდა ამოტი, შუბლ-გაშლით: დააღონებდა ქვეშევრდომებს მის სახეზედ ჭმუნვის ღრუბელი.

- ჩემო ზაზა, ხომ ფრთხილადა ხარ, ხომ ყველგან არის თავდარიგი დაჭერილი?

- დიად, ბატონო! ყველაფერი საომარ ფეხზედ არის დაყენებული.

- მაინც?

- თვით მანგლისის ციხეში შეიარაღებული რაზმი სდგას გუშაგად. მეორე რაზმი ქვევით დავაყენე, ალგეთის ხევის ვიწროებში; ცხენოსანი რაზმია იქ. აქათ, ციცაბოებისკენ, ორ ადგილასა სდგას მცველი ჯგუფ-ჯგუფად. ნაბრძანები აქვსთ საჭირო ჟამს ყვიროსტვირთა ხმა გააძლიერონ, ბუკის ხმა აამაღლონ, დაფდაბსა ჰკრან.

- კარგად გიფიქრია!

- არაფრის შიში არ არის, მაგრამ სიფრხილეს მაინც თავი არა სტკივა.

- ოღონდაც!

- მე ვფიქრობ, თუ მტერმა გაბედა თავდასხმა, ეს ჩვენთან წამოსული ხალხი ზევით უნდა დავმალოთ. ყინულიან ღვიმეებში. მტერი ვერც კი მოიფიქრებს მათ არსებობას.

- ვერც შეჰბედავს: იმ ნაპრალთა პირში ერთი ასს გაუმკლავდება.

- ეგეც კარგი აზრია. მაგრამ მღვიმეები მოშორებით არის აქედგან და ღამის წყვიდადში შეუძლებელი იქმნება იქ ხალხის შეხიზვნა. სდუმდნენ ყველანი. ძილს მისცეს თავი.

გარინდებული იწვა აშოტი, ჯერ კი არ ეძინა. ბურანში იყო წასული, როცა სინამდვილე ჰკარგავს თავის მკაფიო სახეს და სიმძიმეს; როცა იგი ჰაეროვნდება, მსუბუქად მოძრავი შეიქმნება და შეერთვის ოცნებათა მრავალსახე დასს, ღამაზ სანახავს. ფიქრთა სამფლობელოში დაიშლება მაშინ მზღვარი დროთა ქცევისა, წარმოდგება გონების თვალს გაერთიანებულად წარსული, აწმყო, თვით მომავალი. ერთსა და იმავე დროს იძვრიან თუ ტრიალებენ ისინი ცნობიერების არეში, ექსოვებიან ერთმანეთს ერთურთში ჩაწნულ-ჩაბეჭდილნი. ფიქრნი და სახენი ზოგნი სიბნელიდან გამოდიან, ნათელს იმოსავენ; სხვანი სინათლიდან უკუდგებიან, ეძარცვებათ მათ სხივთა სამოსი, ცრიატდებიან, ჯანყის მაგვარ ძნელსაჭვრეტ სივრცეში უჩინარდებიან. მთლადაც ინთქმებიან.

უდარდელი ყრმა აშოტ უზრუნველად დაცქრიალებს დახატულ დარბაზებში სამეფო პალატა, დაჰფრენს წალკოტებში, სავარდებში. სხივოსანია ქვეყნიერება. პეპელას ფრთასავით ჭრელია ცხოვრება და ნაზი. ღიმილი, ხალასი, სიამე; ბევრი სიხარული! გამზრდელთა დასი თავს ევლება ტახტის მემკვიდრეს, ცივ ნიავს არ ადენენ, ყოველ სურვილს უთქმელად უსრულებენ, ჟინსაც კი, უბრალო რამ დაჟინებას.

მოზრდილი ვაჟია აშოტი. ბარძიმის კარს იმყოფება მის შვილებთან ერთად. სწვრთნის მათ სარდალი, მკაცრ ყოფნას აჩვევს, სამხედრო ცოდნას ათვისებინებს. სასტიკია ბარძიმი, მთლად ულმობელია. აშოტის ჯერ ისევ ჩვილს თვალზედ ცრემლის ნამი აუტანელი სირცხვილია; ტანჯვის გამო მცირედ დაღრეჯაც დიდად საგმობელი. ცეცხლში შესვლაც არ დაიმჩნიოს ვაჟკაცმა სახეზედ! განზრახ მიიყვანს ნადირობის დროს მიუვალ ალაგას და ასცდება მას, გააცალკეებს. მაშინ იყო, რომ ესე დაახლოვებით შეისწავლა აშოტმა ყველა ბილიკი თვის სახელმწიფოსი, ყველა მთა და გარდასავალი, ხევთა და მდინარეთა სადინელნი, ფონები. რამდენჯერ დასცა ძირს უწვრთნელ-უხედნმა ცხენმა და გულმტკივნელობის მაგივრად მწარე დაცინვა ჰხვდა მას ამზრდელებისაგან. რა ბურთაობა! რა ჯირითი! რა ხმალი! რა ლახტი!

- მეფედ იზრდები. ჩვენი მეფე, კარგად იცოდე, საქართველოს მთავარსარდალია. რა მშვენიერი იქნები თვალცრემლიანი ბუმბერაზი! სადა გაქვს სიკისკასე მოქნილი, სისწრაფე შავარდენისა! სანიმუშო იქნები მძიმე, მოუხეშავი; თითით საჩვენებელი გახდები. ხოტბას შემომზღვნიან მე, შენს ამზრდელს, შენნი მნახველნი.

მემკვიდრეა აშოტი. მალე შეიქმნება გვირგვინოსანი. ზეიმია აღფრთოვანებული, აკურთხებენ, მეფედა სმენ. ხმალი შემოარტყეს, სამეუფო სკიპტრა მიართვეს. გვირგვინი დაადგეს ცით მოღებული. ულოცავენ. ქებას ეტყვიან. ყველა მხოლოდ ერთს ავალებს, ერთს ემუდარება: მტკიცედ იპყრას, ღირსეულად ატაროს ეს ნიშნები საქართველოს თვითმმართველობისა, მისი თვითმპყრობელობისა, მისი თვითარსებობისა.

- მთელი საქართველო ამჟამად შენ გიმზერს, თავის რჩეულსა, თვის სასოებას. გორგასლის ხმალია ეს მტრის სისხლს ჩვეული, სისხლთა ნაცხებით დარულ-ჭდეული. არ უმტყუნო!.. დრომა დაიხარა შენს წინ: საქართველო გიკრავს თავს, სალამს მოგიძღვნის! ადიდე იგი, დაიფარე, ააღორძინე და ააყვავე!..

შესძლო აშოტმა იმედთა გამართლება. ძლევამოსილი მიდის წინ მამულის განსათავისუფლებლად, შესაერთებლად ქსნის პირას დაესვა დრომა მძლეველი სულ მცირე ხანში. ერთი დაკვრაც და - აფრიალდება ქართველთა ალამი თბილისში, სამარადისო გულში უკვდავის საქართველოსი.

ახ, დაბნელდა! ქართველთა ლაშქარი გაფანტულა ხევ-ღრანტეებში. მტერი ქედმაღალი მიმოსდევს ლტოლვილთ, იპყრობს, აწამებს, ამდაბლებს, ჰმუსრავს. იცინის ბოროტად. ხარხარებს მტერი. წარწყმდა წყეულ ურდოთა ფეხთქვეშ საქართველო სისხლით ღებილი. მეფე აშოტი, ქართველთა მეფე, წინაწარიქცია უსჯულომ. ილტვის ცხებული, ისწრაფვის დაკნინებული თავის ოჯახის განსარინებლად. ბუმბერაზი აშოტი, და- სხვის კარს, უცხოთა სახლში?! მისი ნაშენი სხვის ხელთ შემყურე?!

- ჰა, ჰა, ჰა! დაუტევებია მთელი საქართველო აშოტ მძლეველს და ფიცხლად ილტვის შემფრთხალ შველივით, ისწრაფის ბინის საძებრად უცხოთა შორის; დოვლათით სავსე ედემის კუთხე მიუცია მტრისთვის და აუკიდნია თან რაღაც ფლასები, ვერცხლის ნამსხვრევი. სახელმწიფო დოვლათი ჰგონია ის დაგლახავებულს. სასაცილოა აშოტ მძლეველი. ჰა, ჰა, ჰა!

მეფის მშფოთვარე ძილმა, მისმა შეუცნობელმა ხარხარმა გამოადვიდა მასთან მყოფნი შიშით მიუპყრეს ყურნი ტანჯული მეფის ხმას არ გაინძრნენ, კრინტი არ დასძრეს, რომ უდროვოდ არ გამოეფხიზლებინათ ვაჟკაცი: საჭირო იყო მცირედი დასვენება თუ შვება მისცემოდა ფრიად მაშვრალსა.

არ შეინძრა მეფე: მის ყურთათვის უსმენელი იყო მისივ ხარხარი. ტანჯული გონება მკაფიოდ განუმეორებდა მძინარეს ყველა იმ სურათს, რომელი ბოლოს ჟამს მიეპყრო მისთვის ცხოვრებას. არ ისვენებდნენ, ძილშიაც არ ყუჩდებოდნენ აშლილი მისი ფიქრები.

წამოვიდა ვეშაპი, მძიმედ ჩამოეშვა, ჩამოწვა საავდრო ღრუბელივით. ცეცხლს აფრქვევს, ტოტს იწვდის აშოტისაკენ, რომ მოუსპოს მას იმედი უკანასკნელი, გაანადგუროს ის, ვით მეფე: არარადა ჰყოს ის. საზარელ ვეშაპს სახე იზიდის ძისა აქვს, თვით ხალილია იგი, ვეშაპად ქმნილი, თვალსისხლიანებული, ცეცხლის მფშვინავი. აღარა აქვს აშოტს გზა განსარინებელი. ჰსურს ვაჟკაცურად მაინც დაიღუპოს, ბრძოლაში მოკვდეს. წელს არტყია ხმალი განთქმული. ახ, მოსდუნებია მაჯა, ვეღარ ამოუწვდია მახვილი ქარქაშიდან. განსაცდელში მყოფი აშოტი ჰხედავს ნათელ ბუმბერაზს, რომელი იქვე სდგას აღჭურვილი, მის ახლოს. დაჰყრდნობია ის ჰოროლის ტარს დაფიქრებული. ვერა ჰხედავს ვერც ბედშავ აშოტს, ვერც ვეშაპს გალაღებულს. არ ესმის მას მსხვერპლად გამზადებულთ ზახილი განწირული ღრმა ფიქრშია იგი შეცურებული, საუკუნო რამ განზრახვას ჩაჰმზერენ დახშული მისი თვალები. მოჰკრა ვეშაპმა ბრწყყალი უფლისწულ ადარნასეს და გაიღიმა ბოროტად. შეინძრა ბუმბერაზი ნათელი, წუთს მიაქცია თვალი

აშოტისაკენ. გაიბრძოლა მეფემ, მიეცა ძალა მის მარჯვენას. იელვა ხმაღმა, მოჰკვეთა ვეშაპს გაწვდილი ტოტი...

მძლავრად მოქნეული მკლავი აშოტისა მოხვდა მიწას და გაელვია გვემულს ჩვენებათაგან.

მიმოიხედა შეუგნებლად. მიჰხვდა ყველაფერს. გაიხსენა სინამდვილე ჯვარი გადისახა: მაღლი შესწირა მეუფეს სასწაულურივ გადარჩენისათვის. მაინც მიენიჭებინა ეს მცირეოდენი დასვენება მისთვისაც, მის ღვაწლზე თანამოზიარეთათვისაც. აშლის დრო იყო: აისს შეემაღლნა. გარიჟრაჟდა. მტრედისფრად შემუქებულ ცას წითელი ზოლები აესახა. სიომ დაჰკრა მწვერვალებიდან მაგრილებელმა, გამამხნეველ ჟრუანტელად უვლიდა იგი ნიავი მებრძოლთა ტანს გაფოლადებულს. აიშალნენ ხალხის გუშაგნი. იქვე ფერდობში წყაროდ გადმოდიოდა ყინული. პირი იქ შეიბანეს მეფემაც, მისმა თანამშრომლებმაც. მშვენიერმა დილამ, უმანკო ჰაერმა უკეთეს გუნებაზედ დააყენეს გამარჯვებულნი.

- დახე ბარძიმ, როგორ დინჯად სძინავს ხალხს. ბავშვური სასოებით მიჰნდობია თვის მფარველ ჯვარს თუ ადგილის ხატს.

- მიჰნდობია იგი აგრეთვე შენს მარჯვენას რვალისას, ღვთივ-გამოწრთობილ გონებას ფხიზელს, - დასძინა ზაზამ.

- და ისევე ცოდვას გაიტეხოს კაცმა გული, მფარველად არ ადგეს მათ ყოველ ჟამს, როგორც შეუწყნარებელია მშობელმა დასტოვოს მძინარე ჩვილი, უკუდგეს იგი განსაცდელის დროს, - ასძინა ბარძიმმა.

ბერ აღმზრდელს ჯერეც შეჰშვენოდა წვრთა თვის ზრდილისა.

როცა მთლად დარწმუნდა დედოფალი, რა დიდი გამარჯვება მიჰნიჭებოდა აშოტს, დაწყნარდა სრულიად; ისევ აივსო ფრთიან იმედებით, იმას წინადაც ვერ დაეჯერებინა თავისი თავი, რომ შესაძლო იყო მეფის სრული დამარცხება, დედოფლური მისი პატივის დაკნინება. აშოტ დიდის თანამეცხედრე თავის თავს ქართველთა დიდ დედოფლად ჰხადოდა, განგებისაგან მოვლინებულად და მოუთმენლად ელოდდა იმ დღეს, როდესაც თბილისში ამაყად აღიმართებოდა ბაგრატიონთა დროშა მაღალი, რომ საჩინარქმნილიყო იგი მთელ საქართველოს მკვიდრთათვის. გულში კიდევაც წყრებოდა ამაყი, რომ აშოტი მეტის სისწრაფით არ ასრულებდა ამ თავის მოწოდებას, რომ ჯერ ისევ მის სამფლობელოს გარეშე იყო თბილისის არე და კუხეთ-კახეთი. იმასაც უგულოდ უყურებდა დედოფალი, რომ აფხაზნი ცალკე სამეფოდ განკერძოებულიყვნენ, თუნდაც თვით აშოტის სიძისა და ერთგული მომხრის ხელში.

- ზეცით ნაკურთხია გვირგვინი ბაგრატიონთა და სანამ იგი ჩვენ გვიპყრია, ჩვენვე უნდა გვეჭიროს უკლებლივ მთელი საქართველო, შეერთებული ტომი ქართველთა. ესეა განგებული ღვთისაგან! - ბრძანებდა დედოფალი დარწმუნებული.

ავიწყდებოდა ზვიადს, რომ იგი გვირგვინი დიდებისა მიენიჭა ბაგრატიონთა წინაპარს, ვით მონას უფლისას წრფელად თავმდაბალს, ტვირთმძიმეთა თუ მამუვრალთა ხელის ამხრობელს, ხალხის გულითად მოსიყვარულეს, რომელი მზად იყო ფეხი დაეხანა უკანასკნელისათვის, მოეშორებინა მისთვის მწიკვლი თუ მღილი ბეჩავობისა, თუნდაც თვით მიეღო სასმელთან ერთად მატლი იგი დავრდომილობისა ეს არ ახსოვდა დედოფალს ბედში მყოფს. არც მაშინ გაახსენდა ეს იმას, როდესაც ბოროტად მომღერალმა ილბალმა დასცა სვესვიანობა მათი, მიწას განართხო. ვერც შეიგნო დედოფალმა სავსება ამ უბედურობისა, ვერ შეურიგდა მას, ვერ იტვირთა.

- როგორ, აშოტი მთლად დამარცხდა ვიღაც სარკინოზთაგან?! მეფის ლაშქარმა თბილისი ვერ აიღო, თვითც გაიფანტა სირცხვილეული?! თვით მეფეც ილბალჩაშლილი მოილტვის აქეთ უკუქცეული?! - ჰკითხავდა განცვიფრებულ-განრისხებული დედოფალი მსწრაფლმსრბოლელს, რომელმაც მოართვა მას შავი დღის ამბავი და მეფის სურვილი, შემზადებულიყო გზად წასასვლელად.

- ცვალებადია, დედოფალო, ეტლი ბრძოლისა, მიწვივ მბრუნავი. ჩვენთვის უკუღმა დატრიალდა წაღმა მავალი ბედის ბორბალი... მყის უნდა აღსრულდეს ნება მეფისა!

სდუმდა დედოფალი წარბშერქმული, უკმეხადა სდუმდა განგებისადმიც მრისხანე.

ჩაალაგეს სამეფო ბარგი. დაიძრა მეფის ოჯახი. სდუმდა დედოფალი გზაზედაც. თბილი სიტყვა შეჰყინვოდა გულგამებულს. მისწვდა თვის ლტოლვილ ოჯახს მეფე ძლეული. ცივად დახვდა მას თანამეცხედრე. არავითარი თანაგრძნობა ძლეულისადმი! ტანჯვა კი ცეცხლის მახვილით გულს უპობდა შარავანდედჩამქრალს აშოტსა, ტვინს უდაღავდა. არცერთხელ არ შეჰკლადდა ქალმა ღმერთს ყოვლადშემძლებელს, არ შესთხოვა, გარემიექცია მას პირი თვისი ცოდვათა მათთგან და კვლავ მოევლინა ძლეულთათვის ანგელოსი მფარველი. უსიტყვოდ უწყობდა ზვიადი ქმარს დამცირებულს, ლაშქარს ბრძოლაში წელგადაფშვნიტის; ბედს ბრმას, რომელმა უკუდასწია ეტლი მათის დიდებისა; თვით განგებას ყოვლადძლიერს, რომელმან შეუგნებლად უარჰყო ნათელი სვლა ქრისტეს მსახურ მეფეთა და მიანიჭა გამარჯვება ვიღაც უსჯულოს, მგმობელს ჯვარისა.

ესევე იყო გაქვავებული დედოფლის გული მაშინ, როცა განწირული ბრძოლის მოლოდინში დააწინაურა აშოტმა თავისი ცოლშვილი და მასთან ერთად ლტოლვილი ხალხი. საბედისწერო ბრძოლის წინ გამოეთხოვა ხალხს ერთგული მისი დარაჯი აშოტ, აწ უკვე მკლავშემუსვრილი, მზნეულ-დაკნინებული. შებრუნდა კარავში, დაჰკოცნა შვილები განსაცდელში მიმავალმა და მიუბრუნდა მეუღლეს, რომ გამოსთხოვებოდა ქალს თანამგრძნობელს. გულშემატკივარი ქალის მაგივრად მას დაჰხვდა მხოლოდ დედოფალი, უკმაყოფილო განსახება სხივმფენ დიდებისა, რომელს უკადრისი ჩრდილი მისდგომოდა აშოტისაგან უშნოდ მოქნეულ ხმლის გამო. აწ ვაჟკაცის ვალი იყო მახვილთა ელვარებითვე მსწრაფლ გადაეფანტა მის მზიურ პირიდან ნისლი მამუნდებელი. ის კი ტკბილ გამოთხოვებაზედ ფიქრობდა! დაარიგა:

- ფრთხილად! ჰაზრიანად! ჩვენც, ხალხსაც შენზედ დაგვიმყარებია სასოება. მთლადაც არ გადატყდეს ბაგრატიონთა სკიპტრა შენს ხელში გაბზარული; არ ჩაბნელდეს სვე-ბედი შენის მემკვიდრისა, შენის სამეფო სახლეულობისა!

მიუპყრო თვალმორიდებულმა სახე გამოსამშვიდობებლად, მოვალეობის აღსასრულებლად. მცირედ შეეყოყმანდა აშოტი და ემთხვია მეუღლეს შუბლზედ. გამოტრიალდა. უკვნესოდა გული: მას უნდოდა ერთს წამს ჰხლებოდა მოყვარულ ცოლს, დაეკოცნა მიმავალს ლოყა, ეთქვა საიდუმლოდ სიტყვა ნაგრძნობი, შეესმენინებინა მისთვის ძახილი გულისა, მოესმინა თვითც ხმა თანამგრძნობი. ტყუილად! ამაოდ!

- ქალი კი არ არის ეს სისხლ-ხორციით თხზილი, გრძნობის სითბოთი სულდგმულელებული, კერპია ხისა მორთულ-შემკული, სადიდებლად კვარცხლბეკზედ მდგარი. ეჰ, ეგეთია იგი ყოველ ჟამს, ეგეთი იყო. ამაოდ ვეძებდი მასში ჩვილ-ტკბილ გრძნობათა სავანეს, ხანდისხან მაინც გულუბრყვილოდ მომხიარულეს, სიცოცხლის ეშხით აღსავსეს, ცხოვრების სიმწარეთა დამატკობელსა. ცივია მისი სული და ცივია ჩემთვის სამეფო პალატნიც ქვეყნიურთა კეთილთა მიერ სავსებით სავსენი, - ფიქრობდა მიმავალი მეფე.

და სტკიოდა გული. ეს ტკივილი მით უფრო მწარე იყო მისთვის, რომ მისი გაჩენა შეუძლებელი იყო მისთვის, მეტადრე ამ ჟამს, როცა შიშით შეპყრობილი ხალხი მხოლოდ მასლა შეჰყურებდა სასოებით, როგორც რამ ღმერთს ზედმიწევნით გასაცდელთაგან ხსნად მიმავალს; მაინც ისევ საწყალი ხალხის ხილვამ შთაჰბერა მას სისრულე მხნეობისა, მამაცობისა: იმაში ჰპოვა მან ის თბილი გრძნობები, რომელთა ამაოდ ეძებდა თავის კერაზედ; რისხვადატეხილი და დამდაბლებული ხალხი იყო ის, ვინც შემდეგშიც გულითად მადლობას შესძღვნიდა მას განსაცდელთაგან დაფარვისათვის და აწც აღავლენდა მის გამარჯვებად მხურვალე ლოცვას წინამე ზემთა მეუფისა. ამ განწირული ხალხის ნახვამ თვისივე ნებისყოფა მთლად ხელში მისცა აშოტს. მოეგო თავს მეფე მძლეველი, ყველას თავი მოაწონა თავის სირისტიანობით, გულშემატკივრობით, მამობრივი მზრუნველობით და იმედი შთაუწერა თავის ვაჟკაცური იერით თუ ღრმა რწმენით, რომ ღმერთი მიანიჭებდა მას ძალას, დაეცვა საქრისტიანო მტრისაგან გალალებულისა.

- აშოტის ხმალი გვფარავს ჩვენ ყველას, ვით საფარველი დედისა ღვთისა!

- წმინდა გიორგია იგი, რაშზედ შემჯდარი, თვისის ჰოროლით ვეშაპთ მსპობელი!

ეხლაც ისევ მადლიერმა ხალხმა მოიფიქრა შესაფერი პატივი ეცათ დიდებული გამარჯვებული მეფისათვის, რომელს უკვე დაეთავებინა სარკინოზთა აღხოცვა და პირი ექმნა ლტოლვილთა ბანაკისაკენ. ხალხის მხსნელად და მფარველად მოვლინებულ მეფეს უნდა ეგრძნო თავის ერში უჩრდილო სიხარული გულის საამო; უნდა აღმოფხვრილიყო მის სულში ნასახიც იმ ტკივილებისა, რომელიც განეცადა მას თავის დამარცხების დროს! დიდი იყო ის მარცხი, კინაღამ წარსტაცა იმან ნაშრომი მთელი სიჭაბუკისა და თვით სამეფო სამკვიდრებელი; იქნება თავიც, ცოლ-შვილიც

შეეწირა გალადებული მტრისათვის, სასწაულებრივ გაიმარჯვა. აწ უკვე გადაევლო უბედურების ქარტეხილს. დაეთავებინა აშოტს შეძრწუნებული მტრის დევნა, სავსებით მოესთვლა ნაყოფი თვისის საარაკო გამარჯვებისა, გაემაგრებინა გზები თუ გარდასავალნი, ჩაესხა დარაჯნი ციხე-კოშკებში და ისე შემობრუნებულიყო. აგერ მშვიდობით შეეყრებოდა თავის ოჯახს და იმ ხალხს, რომელიც განსაცდელის დროს აწინაურა თავის სახლობასთან ერთად.

ამბავი მოვიდა მეფე მობრძანდება. მზის დახრამდინ აქ იქნებაო. ამ ამბავმა თითქო მაგდენი შთაბეჭდილება არ მოახდინა დედოფალზე: არ დაიმჩნია სიამე, წარბი არ შეიხარა: ისე მიიღო ეს გასახარი თქმა, თითქო წინდაწინვე იყო გამოთვლილი, სწორედ ესე დიდებულად უნდა დაბრუნებულიყო იგი ამ განწირულ ბრძოლიდან.

- იქნება ვერც კი აქვს კარგად შეგნებული, რომ ასე სასიკეთოდ მოხრა გარემოებისა სასწაულებრივი წყალობაა სახიერისა.

- როგორ შეიძლება?! არა, ალბათ ჰგონია, გრძნობის ადამიანური დაჩენა სხვებს დაუსწორებს მას და მით დაამდაბლებს ფრიად ბრწყინვალეს.

ხალხმა გულწრფელად გაიხარა ამ ამბის გაგონებაზედ, გაიღიმ-გაიცინა სიამოვნებით, აღტაცებაში მოვიდა, თითქო აღდგომის ზართა რეკვაზედ. ხალხში მსწრაფლ დაიბადა ისეთი აზრი, რომელიც ცხადად დაანახვებდა მეფეს ერის მისადმი დიდ სიყვარულს, განაცდევინებდა სიხარულს, რომელი უჭკნობ ყვავილად გადიფურჩქნებოდა მის ლამაზ გრძნობათა წალკოტში. დაასკვნეს ზეიმით შეჭგებებოდნენ მომავალ გმირს გამარჯვებულს, მიელოცნათ მისთვის წყალობა ღვთისა. მოედვა ეს ჰაზრი ბანაკს, იპოვა მან სახეც განსაზღვრული. ეახლნენ დედოფალს და მოახსენეს:

- ხალხი აღტაცებაში მოიყვანა გამარჯვებული მეფის მშვიდობით დაბრუნებამ. ყველა ლიტანიობით მიდის გმირთ შესახვედრად. დასტურსა გთხოვენ, გეხვეწებიან, ინებო და სათავეში ჩაუდგე ზეიმს.

დედოფალი წინააღმდეგი არ იყო, თუ ხალხი მეტს პატივს დაიმჩნევდა მის მეუღლისადმი, აღტაცებას თუ თაყვანისცემას. თითონ კი არ ისურვა ჩასდგომოდა სათავეში ამ საზეიმო მსვლელობას: ეგონა, თუ შეეგებებოდა მეფეს ხალხთან ერთად, შეუფერებლად დამდაბლდებოდა ერის თვალშიც, თავის ქმრის წინაშეც. ეს არ მოსწონდა უზომოდ განდიდებულს და შეყოყმანდა, პასუხი შეაგვიანა. მეტი ღონე კი არ იყო, უნდა ეთქვა რამ სადასტუროდ.

- შეეგებებით! შეამზადეთ ყოველივე! - ბრძანა მან და მიუბრუნდა მოლარეს:

- რაც ხარჯი დასჭირდება ზეიმის მოწყობას, მიეცეს ჩემის საგანძურიდან!

შებრძანდა სახლში. დაფიქრდა მცირედ ხანს. ბრძანა, მიერთმიათ შესაფერი ტანისამოსი მისთვისაც, უფლისწულებისთვისაც.

- ტრახტრევანდსაც ბრძანებ, დედოფალო?

- არა! აქ შევხვდები მეფეს, უფლისწულებიც. ხალხი გზაზე მიეგებოს, იქ მიესალმოს.

გაიტანეს ხალხში დედოფლის სიტყვა. წუთს დააფიქრა მისმა თქმამ მოზეიმენი, ერთს წამს არია იგინი. ცდის დრო კი აღარ იყო, არც მსჯელობისა. მოემზადნენ. დაეწყვნენ. გაემართნენ. მწყობრად მიდიოდა ხალხი, ნელის ნაბიჯით. ისმოდა მღერა ქებისა მფრქვევი. მოახლოვდა მეფე. გადმოხდა ცხენიდან, ისე წაბრძანდა. დაქვეითდნენ ყველანი. შეტბორდა იარაღში ჩამჯდარი ვაჟკაცობა. მათი მწყობრი მოძრაობა, დაღარული შუბლი, სახე სპილენძისაგან ნაჭედი, დინჯი მეტყველება თვალებისა ძლიერ პატივისცემას აგრძნობინებდა მხილველს მათდამი, აღავსებდა მის გულს იმედით: მხოლოდ სიკვდილს ძალედვა იმათი ძლევა! სხვა ძალა არ არსებობდა მათი გამტეხი, შემარყვეელი. ყველა გრძნობდა ამას. განმრავლდებოდა ღიმი ამაყი.

მეორე მხარეს, შესახვედრად მოსულებში, მრავლობდნენ ქალნი აწ სახე-მხიარულნი, ველის ყვავილებივით პირად-პირადად აყვავებულნი მათთან ბალები, რომელთ სახეზე უკვე გამქრალიყო შიში და ძრწოლა, ათამაშებულიყო სიხარული ფართო ღიმილად იყვნენ ვაჟკაცებიც, თუმცა არამრავლად. მოხუცებულნი, გატეხილნი, დაავადებულნი. ერივნენ დაჭრილნიც. იმდენად მოჯობინებულნი, რომ მათთვის შესაძლო შექმნილიყო ხალხში გამოსვლა. წითელ-ყვითლად შემკულ ქალებში ერივნენ ძაძით მოსილნიც, დათალხულები. ეს ისინი იყვნენ, ვის ქმარი, შვილი თუ მახლობელი ემსხვერპლა ბრძოლას. არა ტიროდნენ, გაჰკაჟებოდნენ მათზე მოსულ უბედურებას. იმდენი ძალაც მოეკრიბნათ, მიჰყოლოდნენ ხალხს, არ გამორჩენილიყვნენ კრებულიდან, როცა ის დღესასწაულობდა ქვეყნის გადარჩენას. საყვარელ ადამიანთა მსხვერპლად უკვე გამლებნიც შეჰღალადებდნენ სხვებთან ერთად ერის მხსნელ გმირებს, დაღუპულ ძვირფასებთან მხარდამხარ ნაბრძოლ რაინდებს.

მიახლოვდა მეფე. გადაავლო მხიარული თვალი იქაურობას; ჩაათვალიერა მოდღესასწაულენი. დედოფლის ტრახტრევანდს ეძებდა იგი და უფლისწულებს. გული მთლად გაეღებოდა ვაჟკაცს, თუ იქ შეენიშნა ისინი. არსადა სჩანდნენ. არ გამოსულიყო გურანდუხტ; არ გამოეგზავნა არც თვისი შვილები. დაღონდა მცირედ.

- ზვიადობას ნება არ მიუცია მისთვის ხალხს გაჰყოლოდა. ალბათ არც ჩემი გამარჯვება მიაჩნია მეტის პატივის ღირსად. ეჰ, მისთვის მაინც მხოლოდ იარაღი ვარ დიდის დიდებისა. ოდეს სვეამაღლებული დავიპყრობ იმ დიდებას, გურანდუხტისთვის მაინც მხოლოდ აღმასრულებელი ვიქნები განგების ნებისა; იქნება სუსტი მასრულებელიც, რადგან ჯერ ვერა ვწეულვარ სურვილს სანატრელად ვერ მიმინიჭებია ჩემი ქვეყნისთვის დიდება ადერკისეული, სვესრულობა მირიანისებური, ძალთამძლეობა გორგასლური. მაგრამ როცა გამწირავს ბედი თუნდ წამიერად, უღირსიც ვხდები, არარჩეული. ასე ფიქრობს ის. უკვირს, რომ მადიდებს ერი. ალბათ ეხლაც ხალხის თაყვანი ჭარბად მიაჩნია, ხოლო ჩემი ღვაწლი მარტო თანამდებობის სრულყოფად ჩემგან.

თანამგზავრთ იგრძნეს, ვის დაეძებდა თვალი მეფისა. მოჰკრეს თვალი ნაღვლის ღრუბელსაც მეფის სახეზედ.

ისმოდა ტკბილ-შეწყობილი სიმღერა მრავალხმოვანი: მიმავალ ხალხს მიუძღოდნენ მომღერალნი დას-დასად და ქებას შესძღვნიდნენ ერისათვის მზედ ამოსულ ბუმბერაზს. ხალხი ბანს აძლევდა, ხმას აყოლებდა; ყველას უმღერდა გული, ყველა მღეროდა თუ ღიღინებდა. მწყობრი გუგუნი ასიამოვნებდა მეომართ სმენას, რომელთ ყურში ჯერ ისევ ისმოდა აბჯართა ჟღერა, ბრძოლის ძახილი გულშემზარავი, განწირულ მსხვერპლთა ძნელხმიანობა სულის მხუთავი. შესწყდა სიმღერა. ჩამოდგნენ მოწინავე დასნი, გზა მისცეს მიმლოცველებს. ახალგაზრდა ქალს მის გვერდით მომავალმა ბერიკაცმა ხელთ მისცა ტაბაკი და შემოდგომის ყვავილთაგან შეთხზილი მცირე თაიგული. ქალმა მდაბლად დაუკრა თავი მეფე-ბუმბერაზს, მიაპყრნა მას თვალნი და მოახსენა:

- მიიღე, ხელმწიფეო მხსნელო, მცირე ზღვენი ნიშნად თაყვანისცემისა. ეს თაიგული იმის მომასწავებელია, რომ სიხარულით ააყვავა შენმა მარჯვენამ განსაცდელით ჩამქცნარი ჩვენი გული...

აქ სიტყვა შემოაკლდა ქალს და თვისი გრძნობა გამოხატა საიშვიათო შეხედვით, რომელში ისახებოდა ერთსა და იმავე დროს მოწონება, აღტაცება, თაყვანისცემა, სასოება უსაზღვრო. მოკამკამე ცასავით უძირო თვალთაგან ქალისა იხედებოდა იმ წამს მისი გული მძლავრად ღელვილი, მისი არსება საამოდ განცვიფრებული. მეფემ თვალი დაჰკრა მანდილოსანს, რომ აღებეჭდნა მისი სახე თავის გონებაში, გარნა ქალის თვალთაგან გამომჭვირვალე ლაჟვარდ სხივებმა მოსტაცეს მას ხედვის ისარი და სავსებით აავსეს მისი სული, შთანთქეს მისი ყურადღება, მთლად ცნობიერება. ვაჟკაცი აწ ჰხედავდა მხოლოდ სასოებით მისდამი მიპყრობილ ცისფერ თვალებს, რომელნიც ეთაყვანებოდნენ მას, ეალერსებოდნენ, თან ლამაზი კდემით ეფარებოდნენ საჩრდილად დახრილ წამწამთა დასებს. აშოტმა მხოლოდ ეს მეტყველი თვალეზი შენიშნა ქალის სახეზედ. ანდამატის ძალით მიზიდული ვაჟკაცი ველარც მოსწყდებოდა ჯადოსან თვალებს, თუ წინ არ წამდგარიყო კაცი მხცოვანი. მოახსენა:

- მძლეთა მძლეველო! ეს ზეიმით შენ წინაშე სვლა, შენ თაყვანებად მოგებება - ქალთა და ყრმათა დღესასწაულია: ისინი გილოცავენ დიდ გამარჯვებას ეს იმიტომ, რომ ყველა ვაჟკაცი შენთან არის შენსავით თავდადებული. ვურევივართ ქუდოსნები, მაგრამ ისეთნი, რომელთ მეფის და ხალხის წინაშე ვალი უკვე მოგვიხდია: აწ ჩემისთანა წელთა სიმრავლით უღონოქმნილნი, აწ ბრძოლის ველზედ დაჭრილ-დაავადებულნი. მიიღე ჩვენგან, მფარველო ჩვენო, სამადლობელი ესე სალამი.

შესძლო აშოტმა თვალი მოეწყვიტა ქალისათვის. აიღო ღვინო. მიჰმართა:

- მადლობასა-გწირავთ! გამახარა და გამამხნო ამ მოგებებამ. არ მოვაკლო ჩემ ხალხს პური და ღვინო, სანამ ცოცხალი ვარ. არ მოვსცილდე თქვენს სამსახურსა. შევსწირო თავი ჩემს სამეფოს და ჯვარს ქრისტესას გაუმარჯოს საქრისტიანოს!

- გაუმარჯოს მეფეს დიდებულს! გაუმარჯოს მთელ საქათველოს!

- და ამის ნიშნად, რომ სუნნელ ყვავილად გარდაშლილა გული ჩემი თქვენის მშვიდობით ნახვით, სიამით მივიღო თქვენგან მოძღვნილი ყვავილთა კონა! - დაათავა მეფემ.

ამ სიტყვების მოსმენაზე ქალმა მარჯვედ მიართვა აშოტს თაიგული და ხელზედ აკოცა. მეფე შეეხო ბაგით ქალის დახრილ თავს, ხოლო ბერიკაცს ვაჟკაცურად გადაეხვია.

- სადა ბრძანდებიან დედოფალი და უფლისწულნი?
- სასახლეში გელიან გახარებულნი.

გზა გაუხსნეს მეფეს მიმავალს. შეუდგა ხალხი აშოტის კვალსა. უბრალო სვლა არ იყო ეს, ლიტანიობა იყო, სამხიარულო სვლა ბედნიერის ერისა. სიმღერა, საკრავთა ხმა პირად-პირადი, ბაასი, სიცილ-თქართქარი, მოკითხვა აღტაცებული, კოცნა მხიარული. მოსულნი მხედარნი და შეგებებული ხალხი ეხლა არეულნი იყვნენ ერთმანეთში. ბევრს თავისიანი ეპოვნა და ეხვეოდა. წესს აღარავინ დასდევდა აწ. აღარც საჭირო იყო: მთელი ხალხი უსაზღვროდ მხიარულობდა, როგორც ერთი ოჯახი მექორწინე და ყველა ისე ჰხატამდა თავის აღტაცებას, როგორც შეემლო და ეხერხებოდა. სიჩუმე ჩამოვარდა მხოლოდ მაშინ, როცა მიუახლოვდნენ სამეფო სადგომს. აქ მეფეს შეეგება სადღესასწაულოდ მორთული გურანდუხტი თავის შვილებით მის თანმხლებ სეფე-ქალთა შორის ორი მონოზანიც იყო. ეს დედანი ხშირად ახლდნენ თან დედოფალს. საეკლესიო დროშა გაეშალნა სასახლის ხუცესს. ჯვართ აკურთხა მოძღვარმა მეფე. გახარებულმა ვაჟკაცმა პირს აკოცა დედოფალს და მერმე დასწვდა ბალებს, თითო-თითოდ აიყვანა და ისე დაჰკოცნა. ამაყად იდგა დედოფალი, დიდ-მედიდურად. ცდილობდა, შეგებებას მეფური დარბაზობის იერი მისცემოდა ხალხის წინაშე. ანიშნა ეს ადელვებულ-აღტაცებულ მეუღლეს. აშოტი დაუწყნარდა თავს. იმან ეხლა იგრძნო, როგორ გრილად შეჰხვდა მეუღლე მის მგზნებარე ამბორს. დედოფალმა აიმაღლა ხმა:

- მართლმსაჯულია ღმერთი! გარე შეაქცია ჩვენგან პირი თვისი, და გვეუფლა მტერი. ბნელმა დაჰვარა დიდება ჩვენი. ლტოლვილ ვიქმენით ცოდვათა ჩვენთათვის მოგვევლინა ეს! გარნა ყოვლად მოწყალეა მეუფე: რა მოვინანეთ, სასწაულებრივ გვიხსნა მდევართა ჩვენთაგან და გაგვამტკიცა მათ ზედა. გვმართებს გლოვა სინანულისა, რათა არღა გარეშეაქციოს პირი თვისი ჩვენგან, და სიხარული სამადლობელი!

მოწიწებით უსმენდნენ დედოფალს. გულს კი არ სწვდებოდა მისი სიტყვები. ხალხს უბრყვილო სიხარული სწყუროდა გარდასულ ჭირთა სანაცვლოდ და არა გლოვა სინანულისა. ვაჟკაცს თბილი სიტყვა ჰსურდა სურვილით, მოსიყვარულე გულიდან აღმომხდარი. ხმა სააღერსო და არა ოხვრა რამ მონანებისა მეფესაც, ხალხსაც პური უნდოდათ პოხილი, სუნნელად მცხვარი, ის ქვას აწვდიდა მათ თუ ნაფოტს განხმელს. დედოფლის თქმამ წრფელი აღტაცება ვერ გამოიწვია ვერც ხალხში, ვერც მეფის გულში. მაინც აგუგუნდა ხალხი, ხმა აიმაღლა სამადლობელი. მთელი ღამე გუგუნნი იდგა სამხიარულო, ლხინი იყო თვით აისამდინ, უჩრდილო ღრეობა მზის ამოსვლამდინ გარდარეული. გასცა მეფემ ბრძანება: დავლის ნაწილი ეკლესიებს და მონასტრებს ასაგებ-გასამშვენებლად; დანარჩენი - ხალხს, ომისა თუ აყრის გამო დაზარალებულს.

ომიდან დაბრუნებულ მეფეს ხალხი და ჯალაბი ხერთვისში შეხვდა. მტერი რომ ფარავანის პირს წამოეწია აშოტს, ლტოლვილი ხალხი და მასთან მეფის ოჯახი ჯერ ისევ

სანსრების მინდვრებში იყვნენ. გაუმარჯვდა აშოტს. როცა ეს სასიხარულო ამბავი აცნობა აშოტმა დედოფალს, თან მიუწერა გაფრთხილება, რომ ამ ღვთისწყალობის გამო ხალხი საბოლოო იმედებით არ აღვსილიყო და არ დაეტოვებინა სათანადო ზრუნვა თუ სარისტიანობა.

- ისევე განაგრძეთ გზა, თითქო მტერი ფეხდაფეხ მოგსდევთ. ძლევის ეტლიც მბრუნავია და ცვალებადი: სჯობს უშიშარ ადგილამდის უწიოთ და იქ შესდექ. იარეთ ხერთვისამდინ. შენ თითონ ციხე-დარბაზში დაბინავდი. ხალხი გარშემო დახიზნე, უბრძანე ეს ჩემი ნება ომანს, ლტოლვილთა დამცველ რაზმის მოთავეს, - სწერდა აშოტი დედოფალს.

უკლებლივ ასრულდა მეფის ბრძანება. სინამ აშოტი სდევდა გაფანტულ მტერს, ომანი სარისტიანად განაგრძობდა გზას. აშოტის დაბრუნებამდინ კიდევ დააბინავა მისი ოჯახიც, ლტოლვილი ხალხიც. ადვილი არ იყო ეს საქმე კერიდან აშლილი და ნიადაგს აცილებული ჯალაბები დიდს გაჭირვებას განიცდიდნენ ყოველ მხრივ. საჭირო იყო რაიმე წესის დამყარება მათ შორის; საზრდოსი თუ ტანისამოსის მიწოდება მათთვის. მით უფრო ძნელი იყო ეს, რომ მიმავალ ხალხს თან ახლდა მრავალი დაჭრილი თუ დაავადებული მებრძოლი, რომლებიც იქითვე იგზავნებოდნენ ხალხთან სამყოფელად. ომანს მაინც გაუჭირდებოდა ყველაფრის მოწყობა და მოწესრიგება, თუ გამარჯვების ამბავს ხალხი არ დაემშვიდებინა და თან მახლობელი სოფლები არ მიშველებოდნენ ლტოლვილებს: ყველა სოფელმა შემწეობა აღმოუჩინა მათ, ბევრმა კომლეულმა ჩამოარიგა მოსავლელ-შესანახი. ეხლა მეფე რომ მობრძანდა ხერთვისს, ყველაფერი მოწესრიგებული დაჰხვდა და დონეზედ დაყენებული. მაინც თანდათან ადვილდებოდა ეს რთული საქმე: მრავალ ლტოლვილს მისცემოდა შეძლება დაჰბრუნებოდა თავისსავე კერას. დნებოდა რიცხვი გამოხიზნულთა.

აშოტმა ცოტა ხანს დაჰყო ხერთვისს, განაგრძო გზა შავშეთისაკენ. მიზნად დაესახნა ფანავარის ციხე, შავშეთის მდინარის ჭოროხთან შესართავში. მაგარ ადგილას იყო აგებული ეს ციხე, ლიბანის ხეობის პირას, ძნელად სავალისა. ციხის ახლო იწყებოდა ისპირის ხეობა, ხოლო ამ ისპირის სათავეში მდებარეობდა განთქმული გარდასავალი “ქართლის კარი”, რომელზედაც გადმოდიოდა გზა ბიზანტიიდან. ფანავარის ციხეს აღმოსავლეთით, სათლის ხევის სათავეში, იდგა ციხე-ქალაქი თუხარისი, მაგარი ბჭე ფანავარისა. ამაზედ მაგარ ადგილს ვერ მოსძებნიდა მაშინ აშოტი და მისი ჰაზრიანი თვალი ამისთვის შეჩერდა პირველ ხანში იმ ადგილას. ციხეში, მართალია, არ იყო სამეფო პალატები თუ ბრწყინვალე დარბაზები მდიდრად შემკული, მაგრამ საკმაო ბინები მაინც მოიძებნებოდა მეფისა და მის ოჯახის პირველ ხანებში დასავანებლად.

- დავაბინავებ სახლობას, საჩქაროდ მოვაწყობ ყველაფერს და ისევ დავბრუნდები. იმედი მაქვს ჯარიც შევკრიბო შავშეთში. მანამ თქვენ თვალხმიერად იყავით აქ და სარისტიანად. იცოდეთ: ისევ ბრძოლის კარსა სდგებართ და გალაღებულ მტრის წინაშე!
- უბრძანა მასთან შეკრებილ სარდლებს.

- არა, ბატონო მეფევ, - ძლეული მტრის წინაშე ქედმოხრილისა!

- მაინც გალადებულისა, ჩემო კარგო! იზიდის ძემ ისეთი დიდი ბრძოლა მოიგო მაშინ თბილისის გზაზედ, რომლის შედეგი სწორედ აურიცხველი იქნებოდა, თუ უნარი გამოეჩინა და გამოეყენებინა ნაყოფი ძლევისა.

- ვერ შესძლო ბოლომდის მიეტანა გამარჯვება, სასიკეთოდ დაესკვნა იგი თავისთვის: ღმერთმა კვლავ გადმოგვხედა წყალობის თვალთ.

- მაგრამ გახსოვდეთ, სახიფათო მდგომარეობა მაინც ჯერ არ აგვცდენია საბოლოოდ: მოვლენ გონს სარკინოზნი, შეჰკრებენ ძალებს და კვლავ აღდგებიან ჩვენზედ უსჯულონი, მოზღვავდებიან. იძლივნენ, მაგრამ მაინც დიდი ძალები უნდა ჰქონდეთ ხელთ; ბაღდადიდან მოსული მშველელი ლაშქარი, თბილისის მეციხოვნე ჯარი, სამშვილდეს, ფარცხისის და კოჯრის რაზმები, გრიგოლ ქორიკოზის დამხმარე დასტები...

- გრიგოლ ქორიკოზი ჩვენი გამარჯვების შემდეგ კვლავ მხარს დაუჭერს ჯვარის მტერ აგარიანთ?

- დარწმუნებული ვარ! სჯულის ღალატი ქსნის ხეობაში დაამტკიცა მან: სარკინოზთა გვერდით იბრძოდა ჩვენს წინააღმდეგ. ეხლაც იმათ ამოუდგება მხარში.

- იგემა მაშინ ნაყოფი განდგომილობისა და კვლავაც იგემებს ღვთის მადლით!

- სიფრთხილეს თავი არა სტკივა, მაგრამ ვგონებ, შიში აღარ არის ჯერხნობით: დრო უნდა, სანამ საომარ ფეხზედ დააყენებენ აზნეულ ჯარს და შემოგვბედავენ.

- ისიცა ჰგონიათ, ბიზანტიელთა ლაშქარი გახლავს შენ ეხლა, და გაფრთხილდებიან, ადვილად არ გამოვლენ ციხეებიდან.

- ჩვენთვის ძალიან ხელსაყრელი იქმნება, თუ ასრულდა შენი თქმა, მაგრამ მაინც ძალიან შიირად უნდა ვიყვნეთ ამ ერთს თვეს, სანამ თოვლი შეჰკრავს აქაურ გზებს თუ იწროებს. მერმე საშიში აღარ იქნება: ზამთარში ვერ გაბედავენ შემობრძოლებას და თუ გაბედავენ, სანაწური გაუხდებათ მათ თავხედობა, - დაათავა აშოტმა.

და დაავედრა, მტკიცედ აესრულებინათ მისი ბრძანება. აშოტი მარტო დარჩა დარბაზში, გონების თვალწინ ცხადად დაეხატა ის საბედისწერო ჟამი, როდესაც იძულებული შეიქმნა თბილისის მიდამოებში შებრძოლებოდა კაცით უეცრად გამდიდრებულ მტერს და დამარცხდა. კინაღამ თავი წააგო. საფუძვლით შეირყა მისი სამეფო ტახტი, თან არ ახლდნენ მაშინ მოკავშირენი. ბიზანტიის ლაშქარი ვერ მოესწრო; ჯერაც არ მოსულიყო იგი. აფხაზთა მეფე თეოდოსე სწერდა, ჯარს ვგზავნი შენის სურვილისამებრო, მაგრამ არც რიცხვს აღნიშნავდა მაშველ რაზმებისას, არც დროს მათის გამოგზავნისას. უგულობა ეტყობოდა წერილს.

- ძნელია ეხლა ჩემთვის ლაშქრის შემცირება: საფიქრებელი ურთიერთობა შემექმნა ჯიქეთთან. მაინც სად წაუვალ შენს სურვილს, ძლიერ მეზობლის და მოყვარის ბრძანებას?! - ათავებდა წიგნს თეოდოსე.

მაშინ აშოტმა ყურადღება არ მიაქცია წერილის მლიქვნელ კილოს, რადგან მისი გონება ძლიერად იყო იმ ჟამს სხვა საგნით შეპყრობილი. ამბავი მოუვიდა, სარკინოზთა ლაშქარი მოდისო ბაღდადიდან ემირის საშველად, დიდად გამოცდილი მხედართმთავარი უძღვისო წინ. აშოტმა განიზრახა გზაზედვე გაეტეხა მომავალი ჯარი, სინამ შეეყრებოდა იგი თბილისში დაბანაკებულ ლაშქარს. მაინც ყოყმობდა, მოკავშირეებს უცდიდა, მათ მშველელ რაზმებს. ამ დაყოვნების ბრალი იყო, რომ ის დროზედ ვერ მოსწვდა თბილისისაკენ მიმავალ ლაშქარს, ვერ მოასწრო საჭირო ადგილებში ეყელნა მტრისათვის და იძლია საარაკოდ. კიდევ კარგი, მტერმა ვერ მოახერხა გარს შემორტყმოდა ქართველთა ლაშქარს. ალგეთის ხეობამ მისცა გზა ძლეულ მეფეს და ლტოლვილ ქართველებს; შეძლება მისცა მიუვალ ხევებისა და უღრან ტყეებისათვის შეეფარებინათ თავი. თუ ქართველებს ეს ძლიერი ადგილები არა ჰქონოდათ ზურგთ უკან, სულ გასწყდებოდნენ, ვერც მეფე გადარჩებოდა ტყვეობას.

18

- მაინც როს მომაგონდება გარდასრული განსაცდელი მადლობას ვწირავ ღმერთს; ხაფანგში მოვყევით მაშინ მეც, ჩემი ლაშქარიც: თუ ადგილმდებარეობის მცოდნე მტერი გვდგომოდა წინ, შეუძლებელი შეიქმნებოდა ჩვენი გადარჩენა. ალბად ვინმემ წინვე აცნობა მათ ჩემი განზრახვა, ჩვენი გზა-კვალი, რომ სამშვილდედან მომავალი მათი ლაშქარიც საომრად მომზადებული შეგვხვდა, თბილისის მეციხოვნე ჯარიც ბრძოლის დროს მოესწრო იმათ მაშველად. კარგი, რომ ალგეთის ხეობა ვერ შეგვიკრეს, ვერ მოგვიძწყვდიეს, თორემ ხანჯლის დაცემდა მიხსნიდა სამარცხვინო ტყვეობისაგან.

- თეოდოსე აფხაზის ქცევა კი სწორედ ჩასაფიქრებელია მისი ჯარი არ შემოგვიერთდა, განსაცდელის დროს აფხაზნი გვერდით არ მედგნენ. ბრძოლის ჩარხი სხვანაირად დატრიალდებოდა. თუ მომსწრებოდნენ მოკავშირენი. უნდა კი მოესწრო, თუ დროზედ აესრულებინათ ჩემი შენათვალი. მაგრამ...

- ქსნის ბრძოლის შემდეგ იმ ჩემმა სიძემ იგრძნო ის. რასაც გრძნობდა და ფიქრობდა დავით კახელი, როდესაც უსჯულოებთან ერთად შემომებრძოლა მე: საქართველო განუყოფელი უნდა იყოს, მას ერთი მეფე უნდა ჰყავდეს. ერთი განმგებელი რა მე დამადგინა განგებამ მმართველად, სხვა ყველა, კახთ ბატონი იქნება ის, თუ აფხაზთ მთავარი, ჩემი ხელქვეითი უნდა იყოს და ქვეშევრდომი ეს იცის თეოდოსემ და მისთვის არ ინება საჭირო ჟამს ჩემი გამაგრება. თუ თბილისი ამელო და მომესპო სარკინოზთა ურდოები საქართველოში, კახეთიც, აფხაზეთიც შემოუერთდებოდნენ ჩემს საბრძანებელს, ესე უნდა მოხდეს, გურანდუხტიც ამასა ფიქრობს. მხოლოდ ის უფრო ისწრაფის, მოთმინებას ჰკარგავს მისი ბრალია, რომ თეოდოსი აფხაზი გულისხმაში ჩავარდა: ხშირად უბნობდა იგი მასთან ამ შორეულ მიზანზედ, გულახდილად ლაპარაკობდა ამ სახელმწიფო საგანზედ. მის ყურადღებას უნებლიეთ აქცევდა მასზედ.

ოცნებას მიეცა აშოტი ამ მიზნის განხორციელების შესახებ. იგი მისწრაფება აკმაყოფილებდა მის მეფურ თავმოყვარეობასაც, მის ზრუნვასაც თავის შთამომავლობაზედ და სამეფო ტახტზედ; იგი მისწრაფება სავსებით ავსებდა თვითყვარებას მის მეუღლისას, რომელს სწყინდა, რომ სიტყვით იხსენიებოდა დედოფლად მთელის საქართველოსი. ნამდვილ კი ბევრად შეზღუდული იყო მისი

უფლება და პატივთა სისრულე; იგი მისწრაფება ერთადერთი საფუძველი იყო ქართველთა ძლიერებისა და კეთილდღეობისა.

- საქართველო პატარა არის და მისი დანაწილება აკნინებს მის ისეც მცირე ძალებს, ადვილად საბრძოლველსა ჰხდის მტრისაგან; შეერთებული კი საკმაოდ ძლიერია იგი, სძლევს მრავალრიცხოვან მტერსა: მაგარი ქვეყანა გვიჭირავს, დიდ ლაშქრისათვის ძნელად სავალსაბრუნო; ჩვენი კაცნიც მკვირცხლნი არიან, თავისუფლების მოტრფიალენი. უსათუოდ უნდა შეერთდეს მთელი საქართველო ერთ სამფლობელოდ და ეს შენივთება უნდა მოხდეს ჩვენის ხელით, ბაგრატიონთა მძლავრი მარჯვენით! - დაასკვნა აშოტმა.

და შუბლი შეიკრა, მკლავნი მოიმამაცურნა: ცხადად წარმოუდგა ის დიდი ბრძოლა და ხასიათის სიმტკიცე, რომელიც დასჭირდებოდა მას ჰაზრის განსახორციელებლად. ქედმაღალ მტერთა განდევნა სამ სამზღვრებიდან, მტკიცედ შემოზღუდვა ქართველთა სამკვიდრებელისა, შუღლის ჩაქრობა ქართველთა ტომის თემთა შორის, ღირსეულად დაცვა თუ შენახვა ქვეყნისა, რომ თავისუფლად განვითარებულიყო იგი, აყვავებულიყო, მძლავრად აღემაღლებინა ჯვარი ქრისტესი და მტკიცე მარჯვენით სჭეროდა მთელ წინა-აზიაში იგი მას, ერთადერთ ჯვაროსან ერს თავისუფალს, თავისებური ცხოვრებით მცხოვრებს, განათლებით სხივშემოსილსა ჰხედავდა მეფე მებრძოლი, რამდენი ღვაწლი დასჭირდებოდა ყველა ამის სისრულეში მოყვანას; თანაც გრძნობდა თვის პიროვნებაში იმ ულევ ძალას, რომელს თანისთან შეუდრკომლად და აზრიანად ანვითარებდა მისი პიროვნება. არ ირყევოდა აშოტი, იმედიანად მზერდა მომავალს. იცოდა, რა ულეველი ლაშქარი ჰყვანდა დიდებულ ხალიფს, მაგრამ აქაც იმით ინუგეშებდა თავს, რომ ბაღდადელთა მეტოქედ იდგა საქართველოს გვერდზედ დიდი ბიზანტია. შეურიგებელი მტერი ისლამისა, სხვა სჯულის მატარებელი, სხვა სახელმწიფო ჰაზრით მსახველი ბიზანტია.

- ბაღდადის ხალიფი ებრძვის იმპერატორს და ეს ბრძოლა შემთხვევითი არ არის, არც ჟამიერი, გარდამავალი: ბრძოლა გაგრძელდება, სანამ ერთი მათგანი არ მოისპობა. ამ ბუმბერაზთა კვეთებაში პატარა საქართველოს უჭირავს ორივე მებრძოლისთვის ძვირფასი ადგილი. სანამ საქართველო ფეხზედ იდგება, მაჰმადიანნი თავს ვერ დაუვლიან ბერძენთ; პონტის ზღვა აქადას დახშულია მათთვის; კონსტანტინოპოლზედ მისასვლელად ზღვის მხოლოდ სამხრეთი ნაწილია დარჩენიათ გზად, სწორედ ის სანაპირო, რომელიც საუკეთესოა აქვსთ ბერძენთ გამაგრებული და დაცული...

- გრძნობენ ბიზანტიელნი, რა ძვირფასია მათთვის ჩემი სამეფო, მათ დამცველ ბურჯთაგანი საქართველო, და იმისთვისაც პატივს სცემენ ჩვენს გვარს კეისარნი. აგერ ლეონსაც გამოუგზავნია ელჩი და ზღვენი მეფური. მაშველი ჯარიც გზაზეაო. ჰსურს გაამაგროს ჩემი სამეფო, რომ ამ მოწინავე გოდოლზედ დაიმსხვრას და დაიშალოს მასზედ მოსული მტერთა ზვირთები. იყავნ ეგრე! მეც მათ ძალებს გამოვიყენებ ჩემ ფიქრების ასასრულებლად: მათი დახმარებით მოვსპობ შინაურ მტრებსაც განდიდებულებს, თავიანთ თავს რომ მეფედ უწოდებენ, გარეშე მტერსაც გალაღებულს, კადნიერად რომ უქადის ჩვენს სჯულს თუ მამულს აფხვრას, ფერხთა მტვერივით მიმომობნევას, - დაასკვნა აშოტმა.

და დაადგა ვაჟკაცურ მოქმედების გზას, რომელს უნდა გაეღოს მის წინ ბჭე დიდებისა, აღმატებისა. აშოტს შეეძლო ამისთანა იმედიანი ოცნება, რადგან ბედს გაელიმნა ეხლა მისთვის და გაენათებინა წყვილი მისის ყოფნისა. უკვე მიწურულიყო გიორგობის თვე, უხვად მოსულიყო თოვლი, შეეკრა გზები, აევსო ნამქერით ხევი თუ ღრანტე და ეხლა აღარ შეეძლო ბრძოლა უცხო ქვეყნიდან მოსულ მტერს, ისეთი ქვეყნის შვილებს, სადაც არ იცოდა თოვლი თუ ზამთარი. უგზოობა და ყინვა ჩაჰხოცავდა მათ, თუ გამოვიდოდნენ საომრად. აშოტისათვის კი ხელსაყრელი დრო დამდგარიყო: მისი ლაშქარი ნაჩვევი იყო ტეხვრა-სიცივეს, იმისმა ხალხმა მშვენივრად იცოდა მოკლე გზები და ბილიკები ციცაბო მთებზედ, დაბურულ ტყეებში თუ უფსკრულ ხევ-ღრანტეებზედ და არ გაუჭირდებოდა დავლური ომი ეწარმოებინა მას, ნაწილ-ნაწილ ევიწროებინა მტერი, ეჟლიტნა იგი. ეს მით უფრო ადვილი იყო მისთვის, რომ ზამთრის სუსხით შევიწროებული მაჰმადიანნი ჩაშვებულიყვნენ მტკვრის დაბალ ველებზე და იქ დაბანაკებულიყვნენ თბილ ადგილებში. იქ ადვილი იყო მათთან ბრძოლა: ციხე-სიმაგრეები არ ჰფარავდა მათ და არც შეეძლოთ წინასწარ სცოდნოდათ ის ადგილი ან დრო, სადაც ქართველნი გრიგალივით ეკვეთებოდნენ მათ.

- ეხლა კი დაიწყო ჩემის მოქმედების ჟამი. სხვის იმედზედ დამყარება მაინც შეუძლებელია ჩემთვის. თუ ბერძენნი მომესწრობიან გინა აფხაზნი, მით უკეთესი. სანამ კი მე თითონ უნდა ვაჩვენო მტერს ძლიერება და შევასუსტო იგი, რომ ზაფხულში ვერ შესძლოს მძლავრად მოქმედება. მოკავშირეების თვალშიც დიდი ფასი ექნება ჩემს საკუთარ უნარს; ჰნახავენ, მხოლოდ მათზედ არ დაუმყარებია ქართველს სასოება; ჯერ არც ხმალი გადასტეხია მას სისხლში ნაწრთობი, არც თუ ისარი დაჰლევიან წვერგამახვილი.

სამოქმედო გუნებაზედ დამდგარ აშოტისათვის თქმა და ასრულება ერთი და იგივე იყო. შეუდგა ის მოძრავ რაზმების შედგენას. დაიბარა გამოცდილი მოთავეები. გაგზავნა მზვერავები მტრის საბანაკო ადგილისკენ. მეფე კაცი იყო, მაგრამ მხოლოდ ბრძანებით კი არ მოქმედებდა შორიდან, თავისი თვალთ ნახულობდა ყველაფერს, თავისი ხელით აწყობ-აკეთებდა. გვერდზედ რომ გამოცდილი ერთგულნი ჰყვანდნენ, ისინიც აშოტს შეჰყურებდნენ თვალ-წარბში, რადგან მისი განკარგულება ჰაზრიანი იყო, შედეგიანი. ამსრულებლებს კარგად უნდა შეეგნოთ მთელი გეგმა ნაფიქრ მოქმედებისა, რომ ყოველსავე მათ მოძრაობას მთლიანი შედეგი მოჰყოლოდა. აშოტს გარს ეხვივნენ ეხლა გამოცდილი თანამშრომელნი: მისი ძმა გურგენი, რომელიც წინანდელს ომებს ვერ დაესწრო, რადგან აფხაზეთში იყო გაგზავნილი თეოდოსესთან, ამზრდელი აშოტისა ვეზირი ბარძიმ, აზნაური გაბრიელ დაფანჩული - პირადი მეგობარი მეფისა, ნარიმან ნარიმანის ძე - მეფის ნაზირი, სუმბატ კალმახელი, - პირველი ბუმბერაზი მეფის კარს და რამდენიმე სხვა, მეფის მესაიდუმლენი, მისი ნების მასრულებელნი.

როდესაც სარდლებმა დაიყვეს ჯარები თუ სათარეშო ადგილები და მოზომეს საქმე, რომელიც დაუსახა მათ მეფე-სარდალმა, რამდენიმე დღით ოჯახს დაუბრუნდნენ, რომ მოეწყოთ საოჯახო ყოფა და გამომშვიდობებოდნენ სახლობას სახიფათო გზაზედ დამდგარნი. კარგი იყო გაეტარებინთ ოჯახში რამდენიმე ტკბილი დღე, იქნება უკანასკნელი წამები დაუდგრომელის თვისის ცხოვრებისა. სამხედრო მოსაზრებითაც აუცილებელი იყო ესე მოქცევა: განზრახული ჰქონდათ, რაზმები

ერთად არ დასდგომოდნენ გზას, ცალკ-ცალკე წასულიყვნენ დანიშნულ ადგილას შესაკრებად.

მეფემაც რამდენიმე დღე გაატარა თავის ოჯახში, თუმცა ვერ ჰპოვა მან იქ დასვენება, რომელი სწყუროდა ვაჟკაცის გულსა. ვერა ჰქონდა დედოფალს სასახლეში მოწყობილი მყუდრო რამ ყუდე გათვალისწინებული, სადაც მისი მეუღლე აღარ ყოფილიყო მეფე-განმგებელი, მოვალე - მარადჟამს დარაჯადა სდგომოდა ერს, მარად წამს დიად საზრუნველ საქმიეებისაკენა ჰქონოდა მიქცეული გონება თვისი: სადაც გურანდუხტ აღარ ყოფილიყო დედოფალი საქართველოსი, არამედ გულჩვილი ქალი, თბილ-ტკბილ გრძნობებით სავსებით სავსე. როგორ შეიძლებოდა თუნდ მეფეს თავისი თავი ყოველთვის დავიწყებული ჰქონოდა, თავისი პირად გრძნობა უგულვებელყოფილი?! საჭირო იყო მისთვისაც კუთხე, სადაც შესაძლო ყოფილიყო, ეგრძნო თავი საკუთარ კერაზედ, მოყვარულ და საყვარელ ცოლ-შვილში. რა ვუყოთ, რომ ბუმბერაზი მეფე იყო, დიდი აშოტი?! მაინც კაცი იყო ხორცსხმული და ენატრებოდა საკუთარი სიხარულიც, განკერძოებული სიამეც, მხოლოდ მისთვის აღმოცენებულ-გადაფურჩქნილი. ვერ შექმნა სვესრულმა დედოფალმა სავანე იგი სანატრელი.

შეიხსნა აშოტმა იარალი, გადასცა იგი შინაყმას და ღიღინით გაემართა გალიაკისაკენ სადედოფლოსი. გურანდუხტ ტახტზედ იჯდა ფეხმორთხმული. ეტრათი ედვა წინ, წიგნსა სწერდა. მუხლთან ეჯდა თვისი განუყრელი მეგობარი და თანამოაზრე სეფე-ქალი, კრავი, მეუღლე აზნაური მირეანისა. კრავს ჯერ ისევ ახალგაზრდის შეხედულობა ჰქონდა. თუმცა სამი შვილის დედა იყო უკვე. თვითმოყვარე ქალი იყო, მთელი მეცადინეობა იქითკენ ჰქონდა მიქცეული, რომ განდიდებულიყო დედათა შორის გვირგვინოსანი დობილის შარავანდედით ისწრაფოდა, მის ქმარ-შვილს წარჩინებული ადგილი სჭეროდა საერო თუ საეკლესიო დაწესებულებებში ეს ის კრავი იყო, რომლის სურვილით მირეანმა შესწირა ეკლესიას თვისი შვილი და აღაკვეცინა ის ბერად, არსენად სახელდებული. სხვა ზეპურნი დედანი არ ახლდნენ დედოფალს ამჟამად დედოფლის წინ მუხლზედ დაყრდნობილი მხევალი იდგა და საწერელს მიუპყრობდა ჟამითი-ჟამად.

ქმრის შესვლაზედ გურანდუხტმა ყალამიც გადასცა მოახლეს და მიაპყრო რგვალი თვალები ვაჟკაცს, თითქო რამე კითხვას მოელისო მისგან. მორთული იყო დედოფალი. საყურ-ბეჭედი ციაგობდა მასზედ, ოქროცურვილი ფარჩა ბრჭყვიალებდა, ჩაბმულ-ჩაქსოვილ თვალ-მარგალიტზედ შუქი კრთებოდა. აშოტს ერჩივნა განმარტოებული ენახა მეუღლე, უბრალოდ ჩაცმულ-დახურული. სილბო აკლდა ქალის თვალის ჩინს. ჯიქობა თუ ისახებოდა შავ თვალთა ბაიაში გაუტეხელი. მომხო ტუჩები ესხდა. ფერუმარულ ნაცხებს მაინც ეტყობოდა წვნიკი ღარები თვალის კილოებთან, ბაგის მიდამოს. კრავი ფეხზედ წამოდგა, მდაბლა მიესალმა მეფეს.

- დაბრძანდი! ნუ ისჯები!

გურანდუხტმაც უბრძანა ქალს, დამჯდარიყო თავის ადგილას. აშოტს ერჩივნა, დედოფალს მოეშორებინა მირეანის ცოლი, თავი გაეთავისწინებინა თავის ვაჟკაცთან. მას ჰაზრადაც არ მოსვლია ეს. მაინც თავისუფლად მიმოიძროდა აშოტი, ლალად იქცეოდა, შინაურულად. ტახტზედ ჩამოჯდა მეუღლის ახლო.

- მოართვი ბატონს სავარძელი!

მართვეს ბალიში დაუყუდეს. დედოფალმა აგრძნობინა ქმარს, რომ თავს იმდაბლებდა უცხოს წინაშე სადა ქცევით შემოვიდა პატარა ბაგრატი. დაინახა მამა სავარძელში, მიუახლოვდა. მუხლზედ შეახტა; ხანჯლის მორთულობას დაუწყო სინჯვა. შეეხვეწა, მისთვისაც მიეცა ნება ხანჯლის ტარებისა. იჩივლა, ამზრდელები ნებას არ მაძლევენ დანა ავიღო, გაიჭრი რასმეო. მამამ ქოჩორზედ გადაუსვა ხელი. დაჰპირდა, შვილდ-ისარს გაგიკეთებინებ, დანის ხმარების ნებასაც მოგცემო. გაეხარდა ბავშვს, ყელზედ მოეჭდო. ბაგრატი უმცროსი შვილი იყო, ანებივრებდა მამა მას და მით უფრო. რომ სახით ძალიან ამსგავსებდნენ თითონ აშოტს. დედოფალს არ მოეწონა არც ალერსი მამა-შვილისა, ხანგრძლივი ეჩვენა იგი, ნაჭარბევი. მეფისათვის შეუფერებელი.

- წაიყვანეთ ბავშვი! უფროსებში ამაოდ დაჰყოფს ხანს. დამიშლის კიდეც წერას.

არც ეს ბრძანება მოეწონა აშოტს: ბავშვის ტიტინი უალერსებდა მის ყურს, საზოგადო საქმეების ხმით მოქანცულ მის სმენას! გურანდუხტ განაგრძობდა წერას. სიჩუმე ლოდევით აწვებოდა აშოტის გულსა. ის იყო, უნდა წამომდგარიყო ვაჟკაცი წასასვლელად, როცა დედოფალმა დაათავა წიგნი და ანიშნა მხევალს გაეტანა საწერ-კალამი.

- ვერ დამივიწყნია უკანასკნელი ჩვენი დამარცხება. მაზედა ვსწერ აფხაზთ დედოფალს. მართალია, მოგვენიჭა კვლავ გამარჯვება, მაგრამ გული მაინც მტკივა მას აქეთ.

- აღარ ღირს მაგაზედ ლაპარაკი. რაც იყო, იყო. ლხინში შესულთ აღარ გვმართებს გარდასრულ ჭირთა ხსოვნა.

- მაინც უნდა ვსთქვა, რა მაქვს მოსიყვარულე კრავთან დასამალი?! - ვერ დამივიწყნია მაშინდელი დამდაბლება. როგორ?! ხელმწიფის ცოლი, საქართველოს დედოფალი და საბრალო ლტოლვილ ხალხში გარეულ-გათანასწორებული, ათას გაჭირების და იწროების თანაზიარი?!

- ოღონდაც რომ უბრალო ხალხის ჭირ-ვარამის თანაზიარი, იწროებათა გადამტან-გამომცდელი, - დასძინა კრავმა.

- გული ბოღმით მევესებოდა. ეხლაც რომ მომაგონდება, გული მიფიცხდება ჯავრით, სევდა მერევა.

- მადლობა ღმერთს, გადაიარა ბნელმა. ნუ ინებებ, დედოფალო, მის მოგონებით კვლავ აშფოთებას, - ჩაურთო სეფე ქალმა.

- მადლობა ზენას, რომ გვიხსნა მაშინ უმეტეს განსაცდელისა და დამდაბლებისაგან. თუ არ გაგვმარჯვებოდა, ვერ წარმოიდგენთ რა უბედურება დაატყდებოდა ხალხსაც, სამეფო ოჯახსაც, - სთქვა აშოტმა.

და ხმაში სიმკაცრე დაეტყო, ღელვა უსიამო.

- წარმოდგენილი მქონდა იგი უბედურობაც. ისიც მტკიცედ მქონდა გარდაწყვეტილი, რა უნდა მოჰყოლოდა მას: ჩაბნელებულ სიცოცხლეს არ ყოფნა სჯობია. ის განსაცდელი იმისი ბრალიც იყო, რომ სიძე-ბატონმა არ მოგვაშველა ჯარი. ვალდებული კი იყო თეოდოსე, როგორც უმცროსი მოკავშირე. თავის თავს მეფედ უწოდებს იგი, მაგრამ არ უნდა დაივიწყოს, რომ მაინც მხოლოდ ქვეშევრდომთაგანია, ერთი სვეტთაგანი საქართველოს სამეფო ტახტისა ამის თაობაზე უნდა მიეწეროს მას საყვედური. ეს უნდა შეაგნებინო შენ თეოდოსესაც, კახთ ბატონსაც; უნდა გაახსენო ეს იმათ თუნდაც მახვილით! - ბრძანა დედოფალმა.

და მედიდურად მოიღერა ყელი, დაანთო დიდრონი თვალები, შეიმაღლა ბლომად გადაჭიმული შავი წარბები. აშოტმა იცოდა, რომ ესე დაწყებულ საუბარს კეთილი ბოლო არ მოჰყვებოდა, არც ტკბილი ალერსი; გამოცდილი ჰქონდა, მანდილოსანი მალე გადაუხვევდა მკაცრ საყვედურისაკენ, ხოლო იქიდან ერთი ბიჯიღა იყო უკმაყოფილებამდის. და დააპირა გაცლა. მარჯვე საბაბსლა ეძებდა, წამომდგარიყო.

20

გურანდუხტისათვის აშოტი არ იყო დიდი, მისნი საქმენი ვერ იყვნენ მეტად საქებნი, არც თუ კმასაყოფენი. ზვიადი ადამიანი მხოლოდ მაშინ დამშვიდდებოდა, როცა თვის სადედოფლო ტახტს თბილისში აღიმაღლებდა, მფარველობის ფრთებს გადაშლიდა მთელ საქართველოზედ. ის ყურადღებას არ აქცევდა მძიმე დროს თუ სამწიფო ყოფას, რომელიც მეტად აბრკოლებდა აშოტს, უხერგავდა მას სავალ შარასა. დედოფალი ვერც კი ჰხედავდა იმ საშინელ ძალას, რომელი უძლიერესი გრიგალივით ავარდნილიყო არაბეთის უდაბნოებში და გრგვინვით თავს დასტრიალებდა მთელ წინა-აზიას, აღმოსავლეთ და ჩრდილო აფრიკას, რომლის წამრღვენი სუნთქვა საგრძნობელი შექმნილიყო თვით ევროპისათვის. ამ საშინელ ქარტეხილს უკვე დაენგრია მრავალი ძლიერი სახელმწიფო და ისწრაფიდა ბუმბულივით აეტანა პატარა საქართველოც, აეფხვრა იგი, გაემტკერებინა. ვერ წარმოედგინა დედოფალს, რომ მისი მეუღლე იყო ის უძლეველი ბუმბერაზი, რომელიც კიდევ უმაგრდებოდა ამ ძალას მომსპობელს და არ ანებებდა ჩასანთქმელად თვის ქვეყანას. ძლევა მოსილნი და განდიდებულნი სარკინოზნი ჰკვირობდნენ დავით და კონსტანტინეს სამშობლოსათვის თავის დადებას, მირის და არჩილის მძლავრ უტეხობას, აშოტის უშიშ შემმართებლობას და დიად სამხედრო ნიჭს, თითქო ზემთაგონებას მასში დავანებულს. გურანდუხტისათვის კი აშოტის შრომა მაინც უმედეგო ღვაწლად მოსჩანდა: მისთვის მხოლოდ თბილისის ტახტი იყო მძელობის მაჩვენებელი ნიშანი; არ ჰქონდა მას იგი ტახტი ხელთ და ამო იყო ყოველგვარი ქველობა მისის მეუღლისა, ყოველივე თქმა მის დიად ღვაწლზედ, ქება-დიდება.

- ნადირობად წასვლა განგიზრახავს. მითხრეს, ბევრ ხალხს უბრძანა მოსვლა და ისე დარაზმა, თითქო სალაშქროდ ემზადებოდესო.

- მართალი უთქვამთ, ამ დღეებში წავალ სანადიროდ.

- გვიხაროდეს ნანადირევი, - შებედა ქალმა.

- წინ რაღა უდგა ამას! - აღუთქვა დედოფალმა.

- ოღონდაც რომ არაფერი! - დაადასტურა აშოტმა და განაგრძო:

- ნადირობა აუცილებელი წესია მეფეთა, სასარგებლო ჩვეულება. ხალხს ართობს იგი და ახალისებს. არ შეიძლება, ყოველთვის სახიფათო ბრძოლისაკენ მოვუწოდოთ ვაჟკაცს. ნადირობა სასარგებლოც არის ქვეყნისათვის: ძალიანა მრავლდება მავნე მხეცი და აფუჭებს მოსავალს თუ საქონელს, ხელს უშლის მყუდრო ყოფას, ამნელებს ცხოვრებას. უნდა შემცირდეს ნადირი მავნე, სულაც ამოწყდეს.

- როსტომიც ეგრე ფიქრობდა, ეშვთ მჟღეტავი.

- ბრძენი იყო როსტომ ბუმბერაზი, დიდად გამოცდილი.

- ბატონო მეფევ! ნადირობა თქვენთვის, თავმომწონე ვაჟკაცებისთვის, ერთსახე ვარჯიშობაც თურმე არის თავის საჩენი. ესე ამბობს ჩემი ვაჟკაცი და ძალიანაც ემზადება, ისე ჰფერავს და ჰპირავს იარაღს, თითქო სარკინოზთა საბრძოლველად გიბრძანებიაო, - სთქვა კრავმა.

და გაბედვით შეხედა მეფეს, მაცთურად გაუყარა თვალი თვალში. არ უამა აშოტს ეს მზერა: მიხვდა, მირეანს ვერ შეენახნა საიდუმლო. ალბათ ალერსის დროს გაჰნდობიათ მეუღლეს, გაიფიქრა მან და წყენის ჩრდილმა გადაურბინა სახეზედ. მაინც უნდა ეთქვა რამე.

- საკვირველი არ არის, რომ ძალიან ემზადება: მეტად უყვარს მირეანს ნადირობა.

- კარგი და პატიოსანი! მაგრამ შეიძლება დრო ისევ ბრძოლას უთხრობდეს და არა ნადირობას თუ ნადიმობას. იქნება, ეხლავე სჯობდეს შეიწროება და შემუსვრა ხასან-იზიდის ძისა, სანამ კვლავ არ მოჰშველებიან მას ბაღდადეღნი. შეიძლება ბედს გაეღიმნა ჩვენთვის და სამეფო ტახტი დაემკვიდრებინა თბილისს. რასა ჰგავს ეხლა ჩვენი ყოფა?! სრა-სასახლეების მაგივრად კოშკს შევფარებთ,

ბინა არ გვაქვს მეფური, არც ხალვათი რამ სადგომი სანთიანი. ბიზანტიიდან ელჩებს მოველით და არ ვიცი, სად მივიღოთ, სად გავუმართოთ მეჯლიმ-ზეიმი, - დაიჩივლა დედოფალმა.

- მაგას მართალს ამბობ! ჟამია ვიზრუნოო სატახტო ადგილზედ, დროებით სამეფო ქალაქზედ, სანამ თბილისს დავიბრუნებდეთ. ეგ მეცა მაქვს ჰაზრად. მაინც არ შეიძლება ძალიან სწრაფად მოგვარდეს ეს საქმე: შერჩევა უნდა ადგილს, დრო უნდა მასალის დამზადებას და საკადრისი ციხე-დარბაზის აგებას, - წარმოსთქვა აშოტმა.

და მოწყენილობა დაეტყო სახეზედ. მოესურვა წასვლა. მოხერხებულ წუთს ელოდდა ასადგომად. შემთხვევა მიეცა მას: მხევალმა გადასწია კარის ფარდაგი და მოახსენა დედოფალს:

- წინამძღვარი ანასტასია გახლავსთ, ნათლისმცემელის მონასტრიდან და გთხოვთ უბრძანოთ.

- მოვიდეს! უსაქმოდ არ შემაწუხებდა იგი მე, - ბრძანა დედოფალმა.

აშოტი გამოემართა ოთახიდან. ისე გრძნობდა თავს, თითქოს საბჭოს დარბაზიდან გამოვიდაო და არა მეუღლის სადგომ ბინიდან. ამაოდ! განმარტოვებულ კერაზედაც საერთო საქმე დახვდა მას, სამეფო კითხვაზედ თქმა თუ მსჯელობა. არავითარი სიტყვა გამთბობი, არც თუ ნასახი გზნობილ განცდისა. ჰსურდა აშოტს სულით დაესვენა განმარტოვებულ სავანეში თვის ჯალაბისა, ვით დევნილ ირემს ნაკადის პირას უღრან ტყეშია. ამაოდ ჰსურდა! რად ეძიებდა ხმელ უდაბნოში თუნდ აჩრდილს წყნარად მიმდინარე გრძნობათა ნაკადისას, რომელ ალერსს მიუბნობს ყვავილთა შორის და საიდუმლოდ ამრავლებს ლამაზ ცხოვრებას სუნნელოვანსა, ღიმილით უკლავს კაცს გრძნობათა წყურვილს. სასწაულებრივია იგი გრძნობათა ნაკადი საიშვიათო: მით უფრო მაგრილებლად ესხურება მისი სუნნელი შხეფი გულს, სწყუროდა მაშვრალს სულით დაესვენა იმ ჯადოსან ნაკადის პირას თუნდ ერთ წამს. ამაოდ ჰსურდა! არ დიოდა სამეფო სახლში იგი ნაკადი მხოლოდ სახე რამ იყო იქ ტურფა წყაროსი. მინანქრებისაგან შეთხზილი მსგავსება უსულგულო.

საკვირველად მოქმედია იგი უკვდავების წყარო სატრფოს გულში: როს მოსასპობლად გასწირავს ადამიანს ბედი უღმობი, იგი ბედშავი მაინცა გრძნობს უკანასკნელ ჟამს, რომ სიკვდილი ვერ სპობს მას მთლად, სრულიად: კიდევ იცოცხლებს მისი არსება მის ცალის სულში განსახებული სწყუროდა აშოტს სულით დაესვენა გულისა სწორთან თუნდ ერთის წამით. ამაოდ ჰსურდა! ჰყვანდა მას მეუღლე, დიასახლისი, დედა მის შვილთა, დედოფალი რჩეული. სად ჰყვანდა სატრფო გულისა სწორი?! ამაოდ ეძებდა სიბ ქვაზედ ნაზ ყვავილს ტურფა გაზაფხულისას.

21

- და არა მყავს ჩემს განცდებში მე თანამგრძნობი. სად ვეძებო თუნდ აჩრდილი გულის სწორისა? ვის გავანდო ხვაშიადი ჩემთა გრძნობათა? როსლა ვპოვო ჩვილი გული მოსიყვარულე?

- არსად! არცვის! არცროდის!

- არ არის ჩემთვის ტოლი შექმნილი. დავალ ობლად ხელმწიფე-კაცი. მარტოდა ვგრძნობ თავს ცოლშვილით სავსე. ედემის კუთხე ქვეყნის მპყრობელს მისაყრდნობელი არსადა მაქვს, ალერსით მთბარი. ვინ მიჰხვდება ჩემს საიდუმლოს? ვინ ჩასწვდება ჩემ გულში ჩამდგარ სევდის საგუბარს? - წარმოსთქვა აშოტმა.

რომელი მხარეთმოზე მიწოლილიყო თავის სენაკში და პირად განცდათათვის მიეცა გზა ხსნილი, ფიქრ-გრძნობათათვის საკუთარისა. მთლად პირადი იყო ეს ნალველი მეფისა ჩამუქებული. სხვისათვის ძნელი მისახვედრი იყო ტანჯვა, რომელი ჰქენჯნავდა ეხლა ყოველ კეთილით აღსავსე მეფის გულს ასუყებულს. რა აკლდა აშოტ დიდს ამ წამს? არაფერი, სრულებით არაფერი! და თუ ეთქვა მას ვისთვისმე თავისი დარდი, გაემჟღავნებინა, თანამგრძნობს ვერ იპოვიდა; ვერც ვის შეაგონებდა. იტყოდნენ:

- აზიზია გული მეფისა, განაზებული. ვეღარ აკმაყოფილებს მას ცხოვრება რჩეული, კეთილთა სავსებისაგან თავმოებურებულს.

გრძნობდა ამას და არავის ეტყოდა გულის ხვაშიადს, არ გაანდობდა. დღესაც მარტოობა ირჩია მეფემ. განკერძოების ჟამს ყოველთვის ახლდა მას ერთი-ორი მახლობელი და მათთან შეექცეოდა ხალვათად ღვინოს თუ შარბათს, ჭადრაკს თუ მასლაათს. დღეს არა ბრძანა, ეხმოთ ვისთვისმე. მოსთხოვა ღვინო. მოსვა ხოშგურული. გადადგა: უგემო ეჩვენა საუკეთესო. შარბათიც მწარე აღმოჩნდა, უნდოდ შეზავებული. მიეცა კვლავ წარსულთა მოგონებას.

ჭაბუკია აშოტი, სეფეწული, ტახტის მემკვიდრე; ვაჟკაცური აგებულობისაა მალხაზი, ქველი, გამჭრიახი, მკლავმაგარი. ქალი ცვილივით ლხვება მის მძლავრ ხვეწნაში, სრულიადაც დნება ცეცხლივით მკერდზედ. ბევრი კავშირი წუთიერი, გარდამავალი, სხლტებოდა ტრფობა გულის ფიცარზედ, გულს არ სწვდებოდა, ვერც ხვდებოდა. დასრულდა ცეკვა სიჭაბუკისა, მოედო ლაღობას ბოლო. ბრძანა ადარნასემ აშოტისათვის მეუღლის მოყვანება.

- აღარ შეგშვენის ტახტის მემკვიდრეს ნავარდი უზრუნველი. ხელსაყრელი შემთხვევაც არის დიდ სასარგებლო. გურანდუხტს მოგიყვან მეუღლედ, იოანეს ქალს, ხოსროიანისა. ქართლს გინახავს იგი შენ. მოსწონებიხართ. გვენუკვებიან. ზრდილია, ჭკვიანი, დაფიქრებული, მაღალმორწმუნე, სწორედ სადედოფლოა. მასთან შეუღლებით შეგიერთდება უფლებაც ხოსროიანთა, განქარვებული მათი დიდება. ქართველთაგანი დღეს იმაზედ დიდებული ქალწული არავინ არის.

აღსრულდა ნება მეფისა. ჰაზრიანად მოაწყო გურანდუხტმა სამეფო ოჯახი, დიდებულად. ფხიზელი დარაჯა სამეფო კერის ღირსებისა. დიასახლისი უნარით სავსე. დედა ჭკვიანი, სარისტიანი. ღირსეული დედოფალი საქართველოსი. ახ, გული ჰქონდა გრილი, გრძნობა უხსნელი, თითქო უხეში. აშოტისათვის ვერ გაუშლია თბილთა გრძნობათა მისი სალარო. იქნება, ცალიერიც იყო იგი საუნჯე. მკვეთრი ჰაზრი სჭარბობდა გურანდუხტში ლბილ გრძნობებს. ძირში თუ ჰკვეთდა იგი ფიქრი გულის ყვავილებს.

სცხოვრობდა ახალგაზრდა მბრძანებელი მეფურ ცხოვრებით. ჰაზრიანად განაგებდა თავის სამფლობელოს. გორგასლანივით ჭაბუკობდა მძლეთა-მძლევით. დიდი აშოტი დიდებული, შინა თუ გარეთ დიდად ცნობილი, ფრიად საჩინო, მოწიწებით სახსენებელი. კეთილთა მიერ სავსეა აშოტი: დიდება, ქვეყნის სიმდიდრე, სვე სვიანობა, ხალხის სიყვარული. მოკავშირეთაგან მოკრძალება. უძლიერეს მტერთაგან პატივცემული. მასთან კავშირს აფასებს ხაზართ ხაკანი, ბიზანტიის იმპერატორი: თვით არაბთა ხალიფი მზა არის სისხლიან ხმლის წილ მიუპყრას წითელი ვარდი იერიქოსი, ოღონდ უარი ჰყოს მან კავშირი მიძველებულ ბიზანტიასთან, რომლის აღსასრული მოახლოვებულა. სხვა რაღა უნდა მომაკვდავს?! ამ ქვეყნად მეტი ბედნიერება აღარ არსებობს და მისი მექონი სწორედ რომ განცხრომაში უნდა ყოფილიყო. ცაში თუ ღმერთი იყო ყოვლად ნეტარი, ქვეყანაზედ აშოტისთანა რჩეულნი უნდა ყოფილიყვნენ კმაყოფილნი, ნამდვილ ღვთის სახენი, მის უფლებათა თუ დიდებათა გამომხატველნი. ესე იყო გარეგანი ხილვით.

თვით აშოტი სხვას განიცდიდა. განსასვენებლად პირად წალკოტში შესვლა ჰსურდა განკერძოებულს, სხვისთვის უჩინარ, მისთვის ედემის მზგავს სავარდემი. ყვავილთა ბაღია იგი, სად აღმოცენდებიან ნაზნი იანი, იფურჩქნებიან ზამბახნი

სიამისანი; აკოკრებულან უჩინარნი სილამაზენი საკუთარის განცდისა; დიან ანკარა წყარონი სუნელი გრძნობათა. ყველა ისინი ხომ რტონი არიან ერთისა და იმავე ტკბილის სიყვარულისა, ნაზი ტრფობისა ეჰ, ცალიერი იყო აშოტისათვის იგი სავარდე უჩინარი: ნაკადნი არ დიოდნენ იქ მაგრილებელნი, ყვავილნი არ ხარობდნენ იქ მამებელნი. ამომხმარიყო მცენარე ლალი. ჩერო არ იყო იქ ცხოვრების სიმწვავისაგან მჩრდილავ-მფარავი. იმთავითვე არვის ეზრუნა წალკოტის აშენებაზედ; დაეთრგუნათ იგი, გაეპარტახებინათ. ბალღობიდანვე საზოგადო ზრუნვა უზღვნა ბედმა აშოტს.

- აშოტო, შვილო! ნუ ივიწყებ, მემკვიდრე ხარ, მეფე მომავალი და შენი სიცოცხლე უნდა შესწირო შენს სახელმწიფოს. პირველი უნდა იყო საქართველოში არა მხოლოდ ხარისხით, პირადი ღირსებითაც, - არიგებდა მას გვირგვინოსანი.

ამასვე ამცნობდნენ მას მისი აღმზრდელნი, მზრუნველნი, მოჭირნახულენი, მთელი სახელმწიფო, მთელი მისი ერი. და ესმოდა აშოტს ეს ხმა ყოველ მხრიდან, ყოველს ჟამს თუ წამს. უსმენდა აშოტი ამ ძახილს, შეგნებულად ყურს მიუპყრობდა, განიმსჭვალებოდა მის მოწოდებით. არც ეშინოდა მას ამ ტვირთისა, არ ეფიქრებოდა: ძალასა გრძნობდა თავისში ძლიერს. დარწმუნებული იყო, პირნათლად შეასრულებდა განგებისაგან მისდა მიჩნეულ მოვალეობას, შეიმოსებოდა შარავანდედით, შეამკობდა დიდების სხივით თვის სამკვიდრებელს. მაგრამ არც ამ რწმენას, ვერც ამ ხვედრის შესასრულებლად მიმართულ შრომას ვერ ძალედვა ამოეფხვრა მის ბუნებიდან ის საპირადო ლტოლვილებანი, რომელნი ისე ტკბილად იწვევდნენ მას კერძო სიამისკენ, თვის საკუთარ თავზე ხანდისხან ზრუნვისაკენ, თვის გულის ყვავილების ტრფობისაკენ. მას სწყუროდა ჟამითი-ჟამად იმ წალკოტში განსვენება, სად არ არის შრომა მხოლოდ სხვაზედ, ზრუნვა უცილობელ მოვალეობისაგან ნაბრძანები, ზრუნვა ისეთი ხარბი, შურიანი, რომ პიროვნობას აღარ აძლევს ერთს წამს რაიმე იგემოს გარეშე მისსა ან განიცადოს. და შეზღუდა აშოტის საპირადო სიამე საზოგადო სწრაფებამ ბალღობიდანვე, ჯერ ისევ ჩვილ ჰასაკიდან.

- აშოტ, განა მაგათი დარი ხარ, და ყადარი, მაგ შენ ტოლსწორისა. ტახტის მემკვიდრე ხარ, მეფედ შობილი. ეგენი შენნი ქვეშევრდომნი არიან, შენნი მონანი. როგორ შეიძლება მაგათთან ეგეთი გატაცება, თავდავიწყება?!

- იმათაც რომ არ ესმით, ვის ახლავან! ისე იქცევიან, თითქო თვის სწორთან ცელქობენ თუ თამაშობენო.

- ბალღები არიან, მაგდენიც არ ესმით გულუბრყვილოებს. შემდეგში მიხვდებიან ყველაფერს, ჰნახავენ თავიანთ ალავს.

- მინამდის კი პატრონებმა უნდა ჩააგონონ, რა ზღვარი არის მათ შორის, რა სიფრთხილე ჰმართებთ მემკვიდრესთან ამხანაგობის ჟამს.

და პატრონები არიგებდნენ პატარებს. ამ წვრთნის ნასახი ყოველ ნაბიჯზედ ეტყობოდათ ტოლ-ამხანაგებს. ამჩნევდა ამას აშოტი და გული უტყდებოდა, გატაცება უგრილდებოდა, იმ სიამეს ვედარა სწოვდა ცქვიტ მოძრაობისაგან, რომელი ნექტარივით ტკბილია პატარისათვის, ვარდისფრად აშუქებს სიმცროობის ჟამს თუნდ შავად მოწყობილს, თუნდაც ეკლიანს.

გაიზარდა აშოტი, დავაჟკაცდა. მისმა მკლავმა ღონე იგრძნო ძლიერი. მისმა მკერდმა ვაჟკაცურად იწყო ტალღად ადენა, მისმა სულმა იგემა რაინდული მილტოლვა თვით ხიფათთადმი. უნდოდა თანასწორ ბრძოლაში ეცადნა თვისი ღონე. გულწრფელად არავინ ებრძოლებოდა. ატყობდა, რომ მოპირდაპირე ცდილობდა დათმობას, თუმც გარეშეთათვის უგრძნობელად, მაინც ხათრობდა. ეკარგებოდა აშოტს ეშხი ბრძოლისა. გაახსენდა ერთი სასიამოვნო ამბავი თავის ჭაბუკობიდან:

სანიმუშო ბრძოლა იყო მოწყობილი რაინდ ახალგაზრდობისა თვის. უნდა ასცდენოდა მეზრძოლს სიკვდილი, მის პირამდინ მიტანა კი დადასტურებული იყო. იარაღი ბლაგვი აეღოთ, ფხააუსხმელი, თუმცა მაგარი. მძლავრს და დამჯახნელს ნება არა ჰქონდა ბოროტად მოეხმარნა თვის ძლიერება. ძალიან უნდოდა აშოტს ამ ბრძოლაში თავის გამოცდა. შეუძლებელი იყო: ტახტის მემკვიდრეს არავინ გასწირავდა, ვერც ვინ დაამცრობდა. მეტადრე უნდოდა შებრძოლებოდა განთქმულ მოლახტეს გობრონ ხერთვისელს, ომებში გამოცდილ უებრო ბუმბერაზს. ხერხს მიჰმართა აფხაზეთში წავიდა, მოყვრებისას. შემოთვალა თვისი შეუძლობის ამბავი, გაიმართა საგანგებო ბრძოლა-ვარჯიში. ვაჟკაცთა კასკასმა მოძრაობამ-ბევრის გული აამგერა კმაყოფილებით თუ სიხარულით. ხერთვისელმა თავის თავს გადააჭარბა: მსწრაფლ ჩამოაგდო პირველი მოწინააღმდეგე. ნავარდი შემოუარა ბაღდადშიც ცნობილმა რახმან რაინდმა. დაჰკრეს ნაღარა. ვერ გაუმარჯვდა არაბს. გაისმა ძახილი აღტაცებული. ადარნასემ კვერთხი ასწია ნიშნად ვარჯიშობის გათავებისა. ამ დროს მისი და ხალხის ყურადღება მიიპყრო ჯავშან-ჩაჩქანში ჩამჯდარმა რაინდმა, რომელიც შემოიჭრა წრეში და კინენი აღმართა იმის ნიშნად, რომ თხოულობდა ბრძოლის ნებას. მეფეს ჯერ არ უნდოდა კიდევ ვისთვისმე მიეცა შეჯიბრების ნება, მაგრამ ცნობისმოყვარეობამ დასძლია და ისევ დაეყრდნო სამეფო კვერთხს. მეწესეებმა მყის გაწმინდეს ასპარეზი, აღადგინეს წესრიგი. ხერთვისელმა ამპარტავნულად ახედ-დახედა მოწინააღმდეგეს. ვერ იცნა იგი: არ ემცნაურა არც მისი შეჭურვილობა, არც სამანდი, რომელზედაც იგი შემჯდარიყო, არც თვით რაინდის მოყვანილობა მეზრძოლის სახელზედ მუზარადის რიდე ეფარა, შუბის ისარიც დაშვებული ჰქონდა, როგორც ნამდვილ ომისათვის მზას. რაინდმა ანიშნა ხერთვისელს, გაიწვის ბრძოლაში.

გაუკვირდა გობრონს მოსულის კადნიერება. გარდახდა სამანდიდან. მისმა შინაყმამ გაუსწორ-მოუმაგრა რაშს შეკაზმულობა. შეჯდა ბუმბერაზი. გაწვრთნილმა ჰუნემ მოხდენილად გაინავარდა, ათამაშდა. მოსული შუა ადგილას იდგა გაჩერებული და მხოლოდ ტაიქს აბრუნებდა დინჯად იმ მხარეს, საითკენაც უვლიდა მონავარდე თვალი მზირად ეჭირა მისკენ. პირველ შეტევას ხერთვისელისას ისე მარჯვედ დაჰხვდა მოსული, რომ მაყურებელთა თანაგრძნობა დაიმსახურე აღტაცებული. სცადეს ჰოროლინი. მიჰმართეს საგდებელს. წააყარეს ერთმანეთს ისარნი. ხმლები შეავლვეს, ერთმანეთს გადაალეწეს. ლახტით მიუხდნენ ურთიერთს. ლახტთა ცემა შეშველებულ ფარზედ ჭექის ხმად გაისმოდა ასპარეზიდან. იმაზედ იყო ეხლა საქმე მიმდგარი, ვისი ფარი მეტს აიტანდა ან რომელი მკლავი ადრე დაიღლებოდა, მოსწყდებოდა. გაწვრთნილნი ტაიქნი მხედართა მცირეოდენ ნიშანთ ემორჩილებოდნენ. გატაცებულ ბრძოლის დროს მოსულმა რაინდმა ოდნავ ქეშად მისცა მოქნეულ ლახტს ფარი. მძლავრად დაშვებული იარაღი დასხლტა ფარზედ, დახარა ძირს მეზრძოლის მკლავი; ბუმბერაზიც ოდნავ გადაიზნიქა გვერდზედ, ვეღარ შეიმაგრა თავი. მანამ გასწორდა უნაგირზედ, მას რკინის სალტეებივით გარს შემოერტყა მოწინააღმდეგეს მკლავები. აზიდა მოსულმა ხერთვისელი უნაგირიდან, უკვე ქარი გაუტარა. იგრძნო მეზრძოლმა

განსაცდელი და მარცხენა გაკკრა ლომის ტოტივით მუზარადის ფარდას. ჯაჭვი ჩამოიხა. იცნეს აშოტი. ვაშას ძახილმა ცამდის უწია. მსწრაფლ მოეგო გონებას ძლეული.

- ურჩევნია მამულს, როცა მოწაფე სჯობს ოსტატს!

- კიდევ ბევრი უკლია მოწაფეს, დაუსწორდეს თავის მასწავლებელს! - მიუგო აშოტმა.

გადაჰკოცნეს ბუმბერაზებმა ერთმანეთი.

22

გადაავლო აშოტმა გონების თვალი შემდეგ დროთაც თავის ცხოვრებისა. შიგადაშიგ თუ ჰპოებდა ამისთანა პირად თვისთვის საამო ამბებს. თითქო მხოლოდ მოვალეობათაგან და საზოგადო ზრუნვათაგან იყო შეთხზული იგი წარსული. უყვარდა აშოტს საქმე საზოგადო, ხალხის სასიკეთო, მოყვასთ სანუგეშო, სახელმწიფოს სადიდებელი. მეფე იყო მადლით ცხებული, რაინდი ქველი და ქვეყნის აღორძინება უპირველესი ოცნება იყო მისი, საზრუნავი სასიყვარულო. არცა ჰზოგავდა შრომას თუ ღვაწლს განმგებელი თავდადებული. მაგრამ ძნელი იყო მისთვისაც მხოლოდ სხვაზედ ფიქრი და შრომა, თუნდაც თავის ხალხზედ თუ სახელმწიფოზედ; შეუძლებელი იყო ეს. მოვალეობა ითხოვდა მისგან ესეთს დენას ცხოვრებისას, ხოლო ამ მიმე ტვირთს უფრო ამძიმებდნენ დარაჯნი ამ ვალდებულობისა.

ის ემძიმებოდა აშოტს, გაღვიძებულ მის გრძნობას უწყინარსაც ნება არ ჰქონდა თავისებურად ასახულიყო ცხოვრების კაბადონზედ, სწორედ ისე, როგორც უხაროდა განცდის მატარებელს. გრძნობა სატრფო საგნისაკენ იწევდა, მოვალეობა წინ ეღობებოდა მას, აბრკოლებდა, უშნოდ აგუბებდა. მთლადაც აშრობდა. შეუღლება ხომ გადამწყვეტი ნაბიჯია კაცის ცხოვრებაში, ცოლის არჩევა ხომ სათუთი საქმეა ძლიერ საფრთხილო, და აქაც აშოტის მოძრაობა არ იყო თავისუფალი, გასაქანი არა ჰქონდა მის ნებისყოფას. მას უნდა აერჩია არა ის, ვის კერძ იგი წარივლტოდა მთელის არსებით, არამედ ის, ვისაც უჩვენებდა მისი დიდებული ხარისხი და სახელმწიფო სარგებლობა, მას სადედოფლოდ უსახელებდნენ ხაზართა მეფის ასულს, ბიზანტიის საიმპერატორო ოჯახის ქალწულს მშვენიერს, არაბთა ემირის უნცროს დას, რომელს ბევრი ჰსმენოდა აშოტის კეთილანაგობაზედ თუ საზღაპრო სიქველეზედ და უნახავად შეჰყვარებოდა თავგადაკვლითა; ქართველ სასანიდთა შთამომავალ გურანდუხტს.

- მხოლოდ ესენი და ამისთანანი არიან ღირსნი შენის შეუღლებისა, საქართველოს დედოფლობისა; მხოლოდ მათ შეჰშვენით ტახტი სადედოფლო. სასარგებლოც არის ჩვენთვის ერთ-ერთ ამ სახლთაგანთან დაკავშირება: ბიზანტია, სახალიფო, ხაზარნი ერთმანეთს ჰმეტოქობენ საქართველოში, ერთმანეთს ებრძვიან აქ ჩუმის, გარნა ძლიერის ბრძოლით: ამ ბუმბერაზ საბრძანებელთა სამზღვრები საქართველოს სანაპიროებში იყრიან თავს და დიდს სიძლიერეს შესძენს საქართველოს ის, ვინც მათგანი ფეხს მოიკიდებს ამ თილისმა ქვეყანაში. ესე უნდა იქმნას!.. ესეა განგებული!

- მაშინაც, თუ გული არ მისწევს კაცს მისკენ, ვისაც მისთვის ასახელებენ?

- მაშინაც! კერძო ადამიანის ცხოვრებაში შეცდომა მხოლოდ მისთვის არის სავენებელი, აქ კი მთელი ხალხისთვის ავს ნაყოფს გამოიღებს იგი შეცდომა. თვითეული ნაბიჯი სახელმწიფო ყოფისა გონების გრდემლზედ უნდა იჭედებოდეს ფიქრთა უროთი, გული უნდა ჰმორჩილებდეს ჰაზრის ბრძანებას.

- ყოველი ჩემი ქვეშევრდომი უბედნიერესი ყოფილა ჩემზედ, თავისუფალი.

- რა არის ბედნიერება? უამრავი სურვილია ჩანერგილი ადამიანის სულში და ვინ იტყვის, რომელ ამ ნდომათაგანის ასრულება იქნება უფრო საბედისწერო მისთვის. მიენდე განგებას: ცოლ-ქმრობის საქმე ზეცას კეთდება.

- ადვილად იტყვის ენა: ზეცას მიანდე შენი გულისთქმა! გონება უკარნახებს გულს, ცივად მსჯელი გონება, მაგრამ განა გულს შეუძლიან უთქმელად გაჰყვეს ჰაზრების ხმასა? როგორ შეუძლიან დაწყნარდეს გული, აჰყვეს სხვისაგან ნაჩვენებ კვალსა, როდესაც ჰდელავს იგი, ბობოქრობს საზარლად და ეხეთქება კლდოვან ნაპირებს, რომ გააპოს იგი, ან დაიშალოს, შხეფად დაიმსხვრეს. დაიმორჩილე გული და დააწყნარე! ეს ხომ სასწაული იქნება.

- მაინც უნდა დაიმორჩილო! თუ ვერ ძალგამს იყო მბრძანებელი შენის, თავისა ვერ შესძლო ქვეყნისაც ბრძანებულობა, ბრძნულად წარმართვა.

დაემორჩილა აშოტი. დასთმო გულისთქმა. გაჰყვა გონებას. გულსა ჰსურდა თითონაც ედღესასწაულნა ეს აღვსების დღე და ვერ შესძლო: არ გრძნობდა აღტყინებას, არც თუ სიხარულს; გრილი იყო იგი, შორიდან მაცურებელი.

- მაშ ვინა გსურს, გულო საწყალო, ვინ გიხარია?

- არავინ ჯერეთ. არც ეს გურანდუხტ!

ჯერ არ განეცადა აშოტს ნამდვილი სიყვარული, უჩრდილო ტრფობის ფრთა არ გაეკრა შესაკრებელისათვის მისთა გრძნობათა. იცოდა კი, დადგებოდა ესეთი წამი.

- ადამიანის გული ერთხელ უსათუოდ აყვავდება, სიყვარულის სხივი დაჰკრავს მას გაზაფხულის მზესავით და ის ააყვავებს, დაამშვენებს, აასუნნელებს. თუ არა, მახინჯია იგი გული! - უთხრა მას ბრძენმა.

ჯერ არ აყვავებულიყო ჭაბუკის გული; მახინჯიც არ იყო იგი. სწამდა აშოტს, ტურფა ყვავილი გადაიფურჩქნებოდა მის გრძნობათა სალაროში. მაინც მისცა ნიშანი გურანდუხტს. ხელმა მისცა იგი ნიშანი, გულს მონაწილეობა არ მიუღია ამ მოქმედებაში, ის კიდევ ეწინააღმდეგებოდა ამ მოძრაობას, იბრძოდა უღონოქმნილი. ანგარიშმა თუ მოსაზრებამ თავისი გაიტანეს. მართლად და ჰკვიანად მოეწყო ყოველივე. ვინ იტყვის დიდებული დედოფლის აუგს, შეგნებული დედის, სარისტიან დიასახლისის ძვირს! ღირსეული დედოფალი დიდებული მეფისა!

ჯერ არ გასწონოდა აშოტის გულს ისარი სიყვარულისა წვერგამახული, ტრფობის მაგვარი გრძნობა კი გამოცდილი ჰქონდა, სიყვარულის რამ ანარეკლი. გაახსენდა მას პატარა ეკა! თვისი წაწალი; მისი ალერსი, მისი ღიმილი, მისი ტიტინი გულუბრყვილო,

ოდეს იპოვიდნენ დროს განმარტოებისას. იად მოეჩვენა ქესკუმი ქალი თვის ცხოვრების უყვავილო ბიამანზედ. საიდუმლოდ იყო მოწყობილი მათი ერთობა, თვით ქვესკნელმხედვნიც ვერ იტყოდნენ დანამდვილებით. იქ იყო ისიც, ქორწილის ზეიმში, სეფექალთა შორის ლხინობდა გულდაკოდილი. დიდი გმირობა სჭიროდა, არ დაემჩნია გულის იარა. უცხო ვერას შეატყობდა, აშოტმა იცოდა, რა ძნელი იყო ცქრიალასათვის ეს ყველასათვის სამხიარულო წამები. ჰაი, ჰაი იცოდა! მით უფრო მძიმე იყო ნარნარისათვის ტვირთის ატანა, რომ სხვა სტუმრებისავით პირვარდი უნდა ჰყენოდა იმასაც, სიხარულის ამსახველი ღიმილ-სიცილი. არ შეეძლო არ ყოფილიყო იქ, სადაც ყველა დიდკაცთა ქალები იყვნენ შეკრებილნი. აშოტმა დაინახა ეკა მაშინ, როცა დედოფალს ხელი უპყრა და გვერდით დაისვა. ნახა აშოტმა ეკას თვალთაგან ნაკვესი ცეცხლი მისკენ ნატყორცნი. ტანჯვის ნაპერწკალი იყო ის და გაუწვა გული ჭაბუკს, როგორც რამ შანთმა შორით ნასროლმა.

- შემებრალა პატარა, გული მეტკინა. რა ფასი ჰქონდა ჩემს შეცოდებას?! მონანი ვიყავით უმძლეს გარემოებათა მეც... და ისიც. უნდა დავმორჩილებოდით. დავმორჩილდით! გულს სრედ ატყვია იგი განცდილი, ჩემსა და მის გულს.

თვალთ წინ წარმოუდგა განმარტოვებული სამეფო გალიაკი და სარეცელი. მოწიწებით შეიყვანეს მასთან გურანდუხტ; გახადეს საგვირგვინო ტანთსაცმელი; შეხსნეს სამკაული. ამბრის სუნი მოეკმია ლამაზ სავანეს. მძიმე ფარჩიდან ძლივს გაანთავისუფლეს ნორჩი ტანი. კრთოდა ქალი. მოპარვით თუ შეხედავდა ქმარს: არ იცნობდა იგი მას. ეშხიანი იყო, თითქოს ლამაზი. ცოტა ჭარბად დაპრთოდა ნივთიერება მის ქორფა სხეულს, მძიმე ნივთიერება მომუქო. ჯვარდაწერილი მაინც უცხო იყო მისთვის: გულის გარეშე იდგა, სულისგან ჯერეთ შეუთვისებელ-შეუფასებელი, არაბედენა. რაინდულად მოეპყრო ვაჟკაცი ახალს სულს, პატივი სცა მის კდემამოსილებას, უკბილო ღრჭენით არ შემოხსნა ნათელი უმანკოებისა. დაუმაძლა ქალმა ქმარს ქცევა ნარნარი, პატივის დამსახველი ზნეი ლამაზი.

- ნადიმი იყო მთელი კვირა. უჩრდილო ზეიმი შეუზღუდავი. გულწრფელად ვიშვებდი მეც, ვიხარებდი. ვნებაც შემიმსო მეუღლესთან სიამემ. მერმე, შემდეგში ისევ ააჩნდა გულს ნაკლი რაღაც. არც როდის არ იყო კრული გული სავსებით სავსე. ისევ დაეძებს იგი თავის ნამდვილ ხვედრსა; ჯერეც დაეძებს, ეხლაც, როს უკვე დავლიენ დღენი სიჭაბუკისა. შავი მიწა თუ გააძღობს კაცის გულს ედემის მძებნელს.

- სწრაფად განქრა გურანდუხტ-საყვარელი, დარჩა დედა და დედოფალი. ჩემს გულს კი სატრფო სწყუროდა, ჩემი გული კი საყვარელს ეძებდა, მისთვის ღონობდა. ამაოდ ეძებდა და ღონობდა! ბევრი თურმე ისე განვლის ცხოვრების წუთებს, თვალსაც ვერ მოჰკრავს თავის სულისდგმას. განგება სახიერი ყველას შეუქმნის ტოლს, ბოროტი ბნელი არ შეახვედრებს, სხვასთან წარგზავნის, სხვას მიუტოლებს. მეც იმათ შორის!.. კმარა! რაღა დროსია ამაზე ფიქრი?!

- ბედნიერია გურანდუხტ, კმაყოფილი: არაფერს ამისთანას ის არ გრძნობს. დაჰვიწყებია სხვა ყველაფერი, იცის მხოლოდ, რომ დედაა და დედოფალი. თითქო არ ახსოვს, რომ თანაც ქალია, სახლის თაიგული, სიამის ნექტართა მადინებელი, ლბილ გრძნობათა საუნჯე ფასდაუდებელი.

- არაკეთილ არს კაცისთვის ყოფად მარტო!

- ვაი, რომ ბევრჯერ კეთილ არს კაცისათვის ყოფად მარტო, სანამ ერთად ისეთ მეუღლესთან, რომლის მყინვარ გულიდან განდევნილია ნასახიც სიყვარულისა...

დაიღალა აშოტი, მოგონებამ დაღალა იგი, - მძიმე სურათები დაუსახა წარსულიდან, დაქანცა სულით. შვების მაგივრად ტანჯვა განაცდევინა, ნექტარის სანაცვლოდ აგემა უგემურობა. შესწყვიტა აშოტმა ოცნება; შეჩერდა მის გულში გრძნობათა დენა; შეეყინა გონებაში ჰაზრთა ნავარდი. მოეშვა ტანიც, მიელულა თვალები; მოდუნებული ხელი მძიმედ დააწვა მუთაქას. გარინდებული იყო, ცხოვრების საკითხებიდან წამოცალიერებული. უჩინარმა ხელმა გადასწია მძიმე ფარდაგი კარისა და ფართე გზა მისცა დედოფალს.

- სანადიროდ მიდიხარ, აშოტ, უფრო კი სანაპიროდ, მტერთან საომრად. სხვამ ჩემზედ უკეთ იცის შენი გულისთქმა, თუნდაც იმ კრავმა.

- ჩემი გულისთქმა მხოლოდ მე ვიცი.

- კარგი! მაგრამ შეიძლება გვიან დაბრუნდე ნადიმ-ნადირობიდან, აქ კი რამდენი საქმე გვიძს წინ საჩქარო, აუცილებელი. საშურია ვედრებაც ანასტასიასი, დედათა სავანის წინამძღვარისა.

- სთქვი, გავბჭოთ; ვბრძანოთ შესრულება. იცი, არ ვეწინააღმდეგები შენს სასიკეთო სურვილებს.

- შეიძლება, აქ ხელი შეგვიშალონ, ვინმე გეახლოსთ. სჯობს, განვმარტოვდეთ ჩემს სავანეში.

- ინებუ!

ქალმა ხელი გაუწოდა ქმარს და მაცდურად შეხედა თითქო ნდომით მორღვეულ თვალებით. ქმარმა გულს მიიკრა გაწვდილი ხელი და აეტოლა. ნელის ნაბიჯით გაემართნენ გალიაკისკენ. წყნარად მუსაიფობდნენ. მძიმე მოჩანდა დედოფალი, მეტად ნივთიერი. რყევით მიდიოდა მტკიცედ მავალ ვაჟკაცის გვერდზედ.

ხელმწიფე ბედნიერი რომ მუქ ფიქრების მორევში შეცურებულიყო და უკმაყოფილების ნიავექარისთვის აეყოლებინა თავისი იღუმალი ზრახვანი, ერთს პატარა ოჯახში ზღაპრულად მოუთხრობდნენ მის განთქმულ ქველობას, შორსმჭვრეტელობას, მძლეეთა-მძლეობას, ბუმბერაზობას. შარავანდედითა ჰმოსავდნენ მას, ბედნიერს შობილთ შორის; ინატრიდნენ მასთან ხლებას, მის გვერდით ბრძოლას. მხარდამხარ შრომას; მასთან სიცოცხლეს, მასთანვე სიკვდილს. იქ ზეკაცადა სწამდათ აშოტი, მაღლით ცხებულად, რომელთან მხოლოდ ყოფაც კი აკეთილშობილებდა ადამიანს, სულის სისრულეს აგრძნობინებდა.

ესე უყურებდა აშოტს ყველა მისი ქვეშევრდომიც. ოჯახებში არაკად მოუთხოვრებდნენ მის ნამოქმედარს საგმირო ამბებს, ბევრჯელ მართალს, ზოგჯერ გაზვიადებულს, ხან-ხან შეთხზილსაც. ეს ამბობა ახარებდა ხალხის გულს, ნუგეშს უნერგავდა მის სამწიფო ყოფას. საჭიროც იყო აწ იმედები; როდესაც მძლავრი მტერი კარს ედგა ქართველს და ისწრაფოდა გაეტეხნა იგი, მიწად დაეხარნა მისი ყოფა, მთლადაც გაემტვერებინა მისი არსებობა და მის ნანგრევებზე დაეშენებინა სხვა მოდგმა, სხვა ხალხი, სხვა სჯული თუ მოქალაქობა. გრძნობდა ერი განწირულს თავის ყოფას და მით უფრო მეტის სასოებით შეჰყურებდა განგებისაგან მისდა მხსნელად მოვლინებულ მეფე ბუმბერაზს, რომლის ხმალი მტკიცე საფარველად გადაჰვლებოდა განსაცდელის კარს მიახლოვებულ ხალხს.

პატივით და სიყვარულით უბნობდნენ აშოტზედ იმ პატარა ოჯახში ახალგაზრდა ცოლ-ქმარი, რომელნი მოსხდომოდნენ კერას საამოს და ეტყოდნენ ერთმანეთს ლბილად თუ ტკბილად. ახლად შეუღლებულნი იყვნენ ეშხით შეკავშირებულნი. ვაჟკაცი შეყვითლებული იყო, გამხდარ-გამხდარი: დაეჭრათ იგი, მკერდს ლახვარი დაჰსობოდა, წვერს ფილტვებამდინ ეწივნა. ჭრილობა დიდი არ სჩანდა. ვაჟკაცი პირველ ხანებში სრულ ღონესვე გრძნობდა მკლავში. მალე მოურჩა იარა გარედგან, შიგნიდან კი ისევე გრძნობდა ტკივილებს, წინანდელზე უფრო მეტადაც. თანდათან კიდევ დამაბუნდა; სისუსტე ემატებოდა, ხორცსა ჰყრიდა, ხდებოდა. კიდევ ახველებდა. მეფის ექიმმა რამდენჯერმე ნახა ავადმყოფი, გასინჯა, წამლებიც შეუმზადა, მაგრამ ამოდ; ავადმყოფობა თავს არ ანებებდა ჭაბუკს, თუმცა არც სწრაფად ვითარდებოდა. ნელ-ნელა ჰფქვავდა ძლიერ აგებულებას.

- ნამდვილი სასიამოვნო ამბავი შემოიტანე, ქალო! რახან ჩვენს მხარეს მობრძანდება მეფე სანადიროდ, უსათუოდ შემოივლის ჩემს სანახავად. ისეც ვუყვარდი ბატონს, ამხანაგივით ვყვანდი დალოცვილს და მას შემდეგ, რაც განსაცდელს გადავარჩინე პირდაპირ მეძმო. აღარ დამივიწყებს: აშოტი არასდროს არ ივიწყებს თუნდ მცირეოდენ სიკეთეს.

- რა დიდი უბედურება დატრიალდებოდა, თუ ღმერთს არ ენებებინა მაშინ შენის ხელით იმისი გადარჩენა და დახსნა!..

- დაიღუპებოდა მთელი ხალხი, მოისპობოდა სახელი საქართველოსი. მისი ბადალი კაცი არ მოიძებნება ეხლა ჩვენს ქვეყანაში, ხასანის ლაშქარი თან ჩვენ მოგვდედა, თან სოფლებს იკლებდა და ანადგურებდა; ვისაც არ ჰხოცდა, ტყვედა ჰბორკავდა. ცეცხლის კვალით აღნიშნეს სარკინოზთ თვისი ძლევამოსილობის სადენი. მარჯვე ადგილებში ვუბრუნდებოდით, ვაყენებდით და ვაყოვნებდით, რომ დრო მიგვეცა ლტოლვილებისთვის დაწინაურებულიყვნენ. ერთ ამისთანა შებრძოლებაში კინაღამ იმსხვერპლეს მეფე და მეც დამჭრეს.

- ნეტა თუ რად უნდათ ურჯულოებს იმოდენი ტყვე?

- ზოგს მოისამსახურებენ, ცხოველივით ამუშავებენ, სხვებს გაჰყიდნიან: ჩვენი ხალხი ძვირად ჰფასობს ყოველგან, ჩვენი ლამაზებით მათი დიდკაცობა შეავსებს თავის ჯალაბობებს, დაირიგებს ცოლად თუ ხასად.

- უწინამც დღე დაელიოთ იმ არაწმიდებს!

- შენც ტყვედ ჩაჰვარდებოდი, შე საწყალო. ჩვენი სახლ-კარი დაინგრეოდა, გადიბუგებოდა, მთელს ერს მონობის უღელი დააწვებოდა. სიკვდილი სჯობია მონობას!

- ოღონდაც! თავს მოვიკლავდი, ცოცხალი არავის დავენებდებოდი.

-კარგს იზამდი! ჩემი ცოლი რომელიმე ბინძურის მხეველად?! ჯავრით საფლავში გადავბრუნდებოდი, თვით სამოთხეში შეწრწუნდებოდა სული ჩემი! მერმე რომ იცოდე, რა საშინლად ამცირებენ გასასყიდად გაყვანილს: ბაზარში უდგათ ხელებშეკრული, მიყიდველს შეუძლიან მთლად გაატიტვლოს, ისე გასინჯოს როგორ უნდა, ხელი ახლოს.

- დამიდგა თვალი! ბაზარში ხალხის წინ გააშიშვლონ ქალი?! - წარმოსთქვა ქალმა.

და სპეტაკ სახეზე კდემის ყაყაჩო გადაეშალა, თვალნი სხივოსანნი ძირს დაეხარა. ვაჟკაცს გული მოსტაცა ცოლის მორცხვმა სიმშვენიერემ და მიიზიდა იგი თვისკენ, ლოყა დაუკოცნა. ვაჰ, რომ ჭრილობას ღონისაგან დაეცალნა ძლიერი და ვედარ შეეძლო თვისებურად აეტაცნა ქალი, ჰაერშივე გადაეკოცნა მისთვის სახე, ყელ-ყური, გულ-მკერდი თეთრი.

- მაინც ისე როგორ დაწინაურდა აშოტი ბრძოლის დროს, რომ გვერდზე მშველელი აღარავინ შერჩა შენს გარდა; განა შეიძლება მეფე ისე გასწირონ განსაცდელში?!

- შენ არ იცი, ჩემო კარგო, ვერც წარმოიდგენ, რამდენი შემთხვევითი მოქმედებაა ბრძოლის დროს, ბევრჯელ საკვირველი მოძრაობა. მის გვერდითაც, ზურგით, კერძოც ბევრნი ვიყავით მეზრძოლნი, მაგრამ როცა თვალი შეასწრო, რომ იმათი ფალავანი მუსრს ავლებდა ჩვენებს, სწრაფად გააფრინა მისკენ მერანი და მოსწყდა ჩვენს ჯგუფს სწორედ იმ წუთს, როცა ჩვენც გასაჭირში ვიყავით: ორი მხრით გვერტყა მტრის რაზმი. მოვკარ თვალი განსაცდელს, ხმალი აუკარ ვიღაცას ხმალზედ და გავიკაფე გზა. დროზედ მივასწარ: ჩაბალახის საყბურე ჩამოსწყვეტოდა, მარცხენა ღაწვი ღია ჰქონდა შემადღებული ხმლის წინ. მოვკვეთე მტერს მარჯვენა ხმლიანი.

- და მაშინ დაგჭრეს, შე საწყალო?

- მაშინ გამიარა ჩაჩქანში ჰოროლის წვერმა. ალბად ფილტვებამდის უწია. ჩემმა ლახტმა გამოასალმა წუთისოფელს შეჩვენებული.

- მაინც ისე ყოჩაღად როგორ შერჩი, რომ ცხენდაცხენ გამოხველი ბრძოლიდან?

- არც თუ ისეთი დიდი ტკივილი ვიგრძენ პირველში. მხოლოდ სისხლი ვნახე გადმომდინარე და გამოვბრუნდი ჭრილობის შესახვევად.

- იცი, ჩემო პატიკო, ხელმწიფეს რომ შევეგებენით ხერთვისს, მოახსენეს მას ჩემი ვინაობა და იმან ესე ბრძანა: იქ შენმა ქმარმა სიცოცხლე მიძღვნა და აქ შენ სუნნელოვანი

თაიგული სიხარულისაო! დაიხარა, ბაღდადზე შემახო ბაგე, როცა მე მას ხელზედ ვემთხვიე.

- რაინდია აშოტი, ყოველი კეთილით შემკული. აკი გითხარი, იცის სიკეთის დახსომება. დარწმუნებული ვარ, უნახავს არ გაგვიშვებს, რახან აქეთ უნებებია წამობრძანება.

- ვითომ გვნახოს მეფე აშოტმა, ბრძანოს ჩვენს ქოხში შემობრუნება?!

- დარწმუნებული ვარ!

- რომ მართლა ასრულდეს შენი ოცნება, სად მივიდოთ? როგორ გავუმასპინძლდეთ?

- ნუ ზრუნავ, ჩემო კარგო, მაგაზედ: მის ლოგინად ხშირად მხოლოდ ნაბადია და ბალიშად უნაგირი. ომისა თუ ნადირობის დროს სულ ესე ატარებს ცხოვრებას. მთელს თავის ლაშქარში, ვგონებ, აშოტი არის ყველაზე ნაკლებად მომთხოვნი, მეტი იწროების ამტანი. მაინც რა გაფიქრებს: ოდაში მოვუსვენოთ, ფარჩის ლოგინი გავუშალოთ ჩვენი.

- თუ კი გაგვაბედნიერებს, რასაკვირველია, ვეცდებით ვუშოვოთ ყველაფერი, გაუჩენელი გავაჩინოთ.

- ეჰ, როდის იქნება, მეც კვლავ შევსძლო მისი თანხლება, მის გვერდით ბრძოლა თუ ბჭობა!..

- მალე იქნება, გენაცვალე! ექიმმა თქვა, ძალიან მაგარი აგებულობისაა და იმედი მაქვს, გადაიტანს ამ შიგნით ჭრილობასაო.

- ჭრილობა არ მაშინებს, არც თუ ტკივილი, - სთქვა დაღონებულმა და განაგრძო:

- კიდევ იქნება დრო, წამალი გამითბო და დამალევინო. იმ დღესაც ეწყინა ექიმს, დღეში სამ-სამჯერ უნდა მიგელოვო წამალი, დანიშნულ დროზედ.

- მაშინ შენ თითონ გაჯიუტდი, აღარ მინდა, აღარ მიამებაო. მე ნირს არ შეგიშლი, თავს შემოგეველე!

წამოდგა, წავიდა წამლის მოსამზადებლად. ვაჟკაცმა ხარბი თვალი გააყოლა ოდნავ რხევით მიმავალ შუქურ ქალს უჩუმრად ამოიოხრა. მადონებელ ფიქრებს მიეცა. ჰქონდა კიდევ საჯავრელ-სადარდებელი: რამდენი ხანი იყო, რაც დასჭრეს და ნაკოდი ადგილი შიგნიდან ისევ უსიამოვნოდა ზრზნიდა, შიგადაშიგ კიდევ სტკიოდა. უკან-უკან მიდიოდა კაცი. ღონეზედ ვეღარ მოვიდა, ვერც ფერზედ. ხველება დასჩემდა. სანთელივით ჩამოდნა დევივით ვაჟკაცი. დარდობდა მურაზით გაუმაძღარი. თავიც ენანებოდა, ცოლიც მთლად ახალგაზრდა. შუქია ხომ ყვავილივით ნაზი იყო და სათუთი, ცხოვრებაში გამოუცდელი, ბავშვივით გულუბრყვილო და კეთილი. როგორ იცხოვრებს იგი მის შემდეგ? როგორ აიტანს ქვრივ-ოხრობასა და გაჭირვებას?

- ქვრივ-ობრობას?! ვინ დააყენებს დიდს ხანს ქვრივად მშვენიერ შუქურს?! ნუ მოჰკვდები, საბრალოვ, თორემ მალე მოამგლოვებენ შენს თავს მეტოქნი.

- ეეხ! ბალდი მაინც შეგვრჩენოდა: მაშინ დედა თავს დასდებდა მისთვის და აღარ იფიქრებდა გათხოვებაზედ ჩემს შემდეგ, - გაიფიქრა უღონო შურით გულმახუთვილმა.

და თვალთ ცრემლი მოადგა, ჯავრისაგან ნაწური თვალთა ნამი მწვავე და ძნელი.

24

ის იყო, წამალი დალია ავადმყოფმა და საუზმე მოსთხოვა ცოლს, რომ ხევიდან აღმოაჩნდა ჯგუფი მხედართა და გაემართა სოფლისაკენ. ცოლ-ქმარმა შენიშნა მგზავრები, მაგრამ მაგდენი ყურადღება არ არ მიუქცევია. ცხენოსნები მიუახლოვდნენ სოფელს; შეუხვიეს პაატაანთ ეზოსკენ. ცოლ-ქმარი მზერად გარდაიქცა. ნელის ნაბიჯით მიდიოდნენ მგზავრები, დინჯად. ერთი მათგანი დაწინაურებული იყო სხვები ოდნავ ჩამოშორებულნი მისდევდნენ. პატიკოს სახეზედ განცვიფრება აღიბეჭდა.

- ჰარიქა, ქალო, მეფე მობრძანდება თავის ამალით! წინ რომ მოდის, აშოტია ის.

- მართლა, ქა?! სწორედ მეფეა! - წარმოსთქვა ქალმა.

და დაფაცურდა. რაღაცა უნდა გაეკეთებინა, რამე ჰსურდა მოეგვარებინა, მაგრამ ამოდ: ვერას ახერხებდა, უსაგნოდ ტრიალებდა, მიდი-მოდიოდა; თავსაფარს ისწორებდა ათრთოლებული ხელით. თითონ პაატა კი მარჯვედ დაჰხვდა დიდებულ სტუმრებს; უბრძანა ბიჭს, ჭიშკარი გაეღო სტუმრებისათვის და წარსდგა მათ წინ. აშოტი ცხენდაცხენ შემობრძანდა ეზოში; მერმე ჩამოხდა, ლაგამი გადაუგდო შინაყმას. სხვებიც დაქვეითდნენ. ერთ მათგანს უნაგირის ტახზედ მოკლული შველი ჰქონდა ჩაკრული.

- ბატონი მეფე აღდგომილს ღმერთმა! ბედნიერი ვარ, ველირსე შენს ნახვას ჩემს ჭერქვეშ. მოხვედ მშვიდობით!

- დამხვდი მშვიდობით! სანადიროდ ვიყავი და შამოვიარე: არ შემეძლო არ მენახა ჩემი ერთგული თანამბრძოლი ამაგდარი. როგორა ხარ? ნუთუ აქამდის არ მოგიჩაჰა ჭრილობა, რომ ვისიამოვნო შენი ჩემთან ხლებით?!

- ჯერ ვერ განვიკურნე, ბატონო მეფე. ერთ წამსაც არ დავყოფდი შინ, თუ კი ვიგრძნობდი ძალას შენთან ყოფნისას.

- გეტყობა ავადობა: ფერი დაგკარგვია. მე კი ვეჭვობდი, ვაი თუ ტკბილმა კერამ ხმალი დაავიწყა-მეთქი, - უბრძანა მეფემ და გაუღიმა.

- ხუმრობასა ბრძანებ. ბატონო, ჩვენი თანა ადამიანისათვის მოგეხსენება, ხმლის ფხაზედ უტკბესი არ მოიპოვება რა მთელ დუნიაზედ.

სახლის პატრონი და სტუმრები მიუახლოვდნენ აივანს. დიასახლისი არსად სჩანდა: კარებს უკან მიაბა იგი უძლეველმა რამ ძალამ, ფეხი ვერ გადმოადგმევინა ზღურბლზედ.

- ქალო, შუქიავ, გამოიხედე! ნახე, რა ბედნიერება გვეწვია, ვინ მობრძანდა ჩვენთან!

შუქურს სიამის შუქი ალიონად აჰფენოდა მდიდარ სახეზედ. რომ გადმოდგა კარებიდან ფეხი და ღიმილით მიეგება სტუმრებს, ახლად გახსნილ ვარდის სახედ მოეჩვენათ მათ იგი. განა ფარჩა ამშვენებდა შუქურ ვარსკვლავსა, ან გოჰარი პატოსანი. არა! თითონ ბუნებას დაესხა იგი ველის ყვავილად, თავდახრილ კდემად, ნაზ შუქთა მფენად.

- მაშინ რომ მომილოცეს გამარჯვება, ხალხს შენ წამოეყვანე, ქალო, თვის მეთაურად. ღირსეულად აერჩივნე ერს: ის გამარჯვება ნახევრად შენს ქმარს ეკუთვნოდა, ამ ჩემს ერთგულ მეგობარს. იქნება არც კი გიამბო, რომ სიკვდილს გადამარჩინა. თავის ქველობაზედ ეს იშვიათად დასძრავს ენას.

- მითხრა, მიაგბო. მაგრამ, ბატონო, განა საიშვიათო ღვაწლი იყო ის შენთვის ღირსსახსოვარი?! შენთვის ყველა თავს დასდებს, ჩვენო მეფევ მხსნელო! - მიუგო ქალმა აღტაცებით.

და შინ შეიწვია მეფევ, მისი მხლებელნიც. ქმარს მოეწონა შუქურის სიტყვა და ალერსით გადაავლო თვალი მის სახეს. სხვებმაც დაუმაძღეს მას თქმა ჭკვიანი. საუბრიდან გამოირკვა, რომ მეფეს მოენადირნა მახლობელი არე, მერე დაენაწილებინა თავისი ხალხი და სხვადასხვა გზით გაეგზავნა ალგეთისაკენ. თვითონ? მარტო წამოსულიყო მცირე ამალით. აპირებდა დაღამებისას გზასვე გასდგომოდა. მარდად მოამზადეს სადილი. შველიც ააფეშხოვეს, მეფის ნანადირევი. დაფიქრებული სჩანდა აშოტი. ხანდისხან რინდდებოდა, არას ამბობდა, თითქო ვეღარც სხვის ნათქვამი ესმოდა. მასპინძელმა შენიშნა ეს და შეწუხდა: შეეფიქრა, ჩვენ ხომ არ ვართ უნებლიეთი მიზეზი ბატონის შეჭირვებისაო. სადილი უკვე თავდებოდა, როცა მეფემ მიჰმართა პაატას:

- მწყინს, ჯერეთ ჯანსაღად არ ხარ, არ შეგიძლიან ჩემთან წამოსვლა: თითო შენისთანა ერთგული თითო რაზმად მიღირს ეხლა.

- მე ვინ ვარ, მაგას მიბრძანებ?! მეც გულს მაკლია, თან ვერ გახლავარ ნადირობის ჟამს, თუმცა ომში უფრო გამეხარდებოდა შენს გვერდზედ ყოფნა. ბრძოლის ველზედ იყო ჩემი ლხენა, კერას მიმჯაჭვა ამ ავადობამ.

- იცი, ომი შენი აღვსებაა და მისთვის გეტყვი: ეს ნადირობა მხოლოდ მოგონილია. სხვადასხვა ბილიკებით ლაშქარი მიეშურება მტკვრის ველისაკენ: მეც მთა-მთა წავალ ამდამ იქით.

- უგრძნობლად აპირებ თავდასხმას აგარიანებზედ?

- ნამდვილ! დაივანეს ეხლა სარკინოზთ. გაიგეს, აშოტი სანადიროდ წავიდა, თვით აფხაზეთის სამზღვრებამდის აპირობსო სვლას და დაწყნარდნენ. ეხლა მთელი მათი ურდოები მტკვრის პირს არიან ჩასულნი საზამთროდ, გაშლითა სდგანან, ხალვათად. მსწრაფლ ჩამოვუქროლებ მათ ბანაკებს, მიწასთან გავასწორებ. სანამ თავს მოეგებიან და ჯარს დასძრავენ, ჩვენ ისევ აქ ვიქნებით სამშვიდობოში.

- ვაი თუ გიგრძნონ, ბატონო, და მზირად ჩაგისხდნენ, გზები მოგიჭრან.

- არა! არავინ იცის ეს ჩემი განზრახვა გარდა უფროს სარდლებისა. ნამდვილ ვიცი, სარკინოზნი უზრუნველად სდგანან, ზაფხულისათვის აპირობენ დიდ ლაშქრობას. ეხლა, პაატ ჩემო, შენ გეტყვი ამას, რადგან ამიერიდან ერთ უფროს სარდალთაგანი ხარ ჩემის ლაშქრისა. გიბრძანებ ამას: აწ შენგან აღარ უნდა იყოს დაფარული არც ერთი სამხედრო დაწყებილება.

გამხიარულებულმა პაატამ მადლობა მოახსენა მეფეს წყალობისათვის. მხლებლებმა უნებურად შეხედეს შუქურს, რომელიც იქ იყო, როცა მეფემ სთქვა სამხედრო საიდუმლო. აშოტი მიხვდა მათ ჰაზრს და განაგრძო:

- ეს ჩვენი დიასახლისი ჩვენზედ მეტად არის განმსჭვალული გამარჯვების სურვილით და ცოდვა იქმნება მისგან დავფართო ჩვენი განზრახვა.

- ღირსეული მეუღლეა ღირსეულის მამულიშვილისა! - დასძინა როსტომმა.

უფრო აღელდა პაატა მეფის ამგვარ თქმაზე. კვლავ მადლი გარდაუხადა. მხოლოდ იმის სინანულში იყო, რომ არ შეეძლო იმ წამს ჰხლებოდა მას, სათავეში ჩასდგომოდა თავის ჯარს და გამარჯვებისაკენ წარემართა მისი სვლა. შუქურის სახეზედ აღტაცება არ მოშლილიყო მას აქეთ, როცა აშოტი შეფარებოდა მათ ჭერს. ეხლა იგი აღტაცება უსიტყვო ღაღადებად გარდაიქმნა, უხმო თაყვანისცემად უებრო ვაჟკაცისადმი და ეს ლოცვა გამოკრთოდა სასოებით აბყრობილ მის თვალებში, ისახებოდა მის დაწვებზედ ანთებულ სიხარულის ალში, იმ უნებლიეთ ღიმილში, რომელიც ოდნავ აპობდა მარჯნის ტუჩ-ბაგეს, ტურფად განიზიდებოდა ორსავე მხარეს და სხივად ჩაეშვებოდა ნექტართა ლამაზ საგუბრებში, ქალს რომ უღრმავდებოდა ორივე ლოყაზედ.

- იმ ნექტართა საგუბრების დაწაფება სიცოცხლეს შესძენს ადამიანს და პატიკოს რა დაჰმართნია, ვერ ამოუწოვნია იქიდან სიმრთელის ძალა?!

- აი მეუღლე! ამისთანა ცოლის მყოლ ვაჟკაცს თმა არ გაუთეთრდება, - გაიფიქრა აშოტმა.

და მიჰმართა პაატას:

- ეხლა ვერ წაგიყვან თან, მეორედ გალაშქრებაზედ კი ისე ფეხსაც არ გავსდგავ, თუ შენ არ მეყოლები იქ. მოწამლული ყოფილა შუბის წვერი, რომ აქამდისინ გამოგყვა ნაკვეთის ნალი.

- სწორედ მოწამლული ყოფილა, რომ ჩემი აგებულობა მაგარი და შენის ექიმის უებარი წამლობა ჯერაც ვერ დაჰრევიან ჭრილობას.

- ეხლა იმედია, მეფის წყალობა და მადლიანი თქმა ერთი-ათად აქცევს შენს ღონეს თუ გამძლეობას, - დასძინა ელიზბარმა

- ექიმი ძალიან მაიმედებს. ეს თქვენი მხევალის ხელს მიწყობს და უკლებლივ ასრულებს მკურნალის დავალებას.

მხევალი შუქური კი მეშვიდე ცამდის იყო აღტაცებული მეფე-ვაჟკაცის ესეთი მზრუნველობით, მისი გულკეთილობით, მისგან მათდამი მიმართული სათნო სურვილებით. ვერ გაეგო, როგორ თავსდებოდნენ აშოტ მეფეში ბუმბერაზული შემმართველობა, გაუტეხელი იერი ვაჟკაცისა, მტერთა მმუსრავი ძალა მძვინვარე, და ლბილი სათნოება, ნაზი გულჩვილობა, სუნნელოვანი გრძნობა კეთილმყოფელი.

- ბედნიერია ამისი მეუღლე: დედოფალი განდიდებული, თანამემცხედრე გულნათელი ქმრისა, ცხოვრების თანამგზავრი ყოვლადსრულ ბუმბერაზისა! - შეჰნატრა ქალმა შორმყოფ გურანდუხტს.

და შენატვრაზედ ვნების რამ სითბომ დაუარა ტანში, გააღვია ის, გააღაღანა, ვითა ყვავილი სხივთა ალერსმა. არ იცოდა გულკეთილმა, რა იშვიათადს ივანებს სახლში კმაყოფილება, რომ წყნარის შუქით ააციავოს წმიდა კერია და სიამის ღიმი ჰვინოს თუნდ საწყალ ოჯახს.

25

მიირთვა მეფემ სადილი. მოისვენა. სიამოვნებით გაატარა მთელი დღე. მზის ჩასვლისას ბრძანა აღკაზმვა ცხენებისა. გამოეთხოვა მასპინძლებს. ისე მოაფრინდა ტაიქს, თითქოს ხელიც არაფერს დაადო. მსუბუქად ისხდნენ მხედარნი, წერწეტად. აშოტი ცოტა წინ მიდიოდა.

გაჰყურებდნენ მეუღლენი მიმავალთ. აშოტი უფრო მოსული ჩანდა, მისი რაშიც უფრო ტანიანი. შუქურის თვალში თანდათან ემატა აშოტს სიდიდე, მანძილმა ვერ დალია იგი, ვერც თუ დაამცრო; უფროც შეამაღლა. მიეფარნენ მგზავრები, წამოხრილმა ბორცვმა დაჰფარა იგი თვალთაგან. ქალის ოცნების თვალი მაინც ჰხედავდა აშოტს, ცხადად არჩევდა. უფრო გადიდებულიყო მხედარი, ამირანის ოდენა გამხდარიყო, მისი ტაიჭი ექვს ფეხიან რაშად გარდაქმნილიყო. შავს ღრუბელს კი არა ჰგვანდა ბუმბერაზი, საავდროდ გამზადებულს; სხივოსან მებრძოლს ემზავსებოდა, ზეშთა დასთავან განცალკევებულს, ქვეყნად მოვლინებულს კაცთა ნათესავის მომხმარ-მაშველად, ბნელისა ძალთა დამამხოვლად, ადამიანისათვის სიხარულის მომტან არსებად; შუქურის გულის გამათბობელად, მის მეფედ საესავოდ, მის სამუდამო მბრძანებლად ცხოვრებაში, ორსავ ცხოვრებაში.

- შევიდეთ, ქალო, სახლში! ბევრიც რომ ვუყუროთ მის გზას, ეხლა ვეღარ დავინახვთ იმ დიდებულს შობილთა შორის, ზეცით კურთხეულს.

- ოღონდაც რომ დიდებულს და კურთხეულს! ნათელ რამ ჩვენებად გაიარა დალოცვილმა ჩვენ სახლში და ჩვენ ეზოზედ. იმედის სხივი დასტოვა ჩვენ დალონებულ ყოფაში, აწ დიდებულს სარდალს ჩვენის ლაშქრისა! - მიუგო შუქურმა

და იქვე მოეხვია თავის ქმარს, შიგ ტუჩებში აკოცა. ალერსის გუნებაზედ დამდგარიყო ლამაზი, ვეღარ მოჰრეოდა სურვილს კოცნისას.

- ვის ეკუთვნოდა ეშხიანი კოცნა იგი მშვენიერისა, საყვარელ მეუღლეს დაავადებულს, თუ მიმავალ ბუმბერაზს, ძლიერების შარავანდედით შუბლ-გაშუქებულს?

გაიღო თეთრი კლდე

გამოვიდა თეთრი რაში,

ზედ იჯდა თეთრი მხედარი

მოჰქონდა თეთრი სიხარული...

გაახსენდა ქალს შელოცვის სიტყვები და იმ თილისმა სიტყვებმა ხორცი შეისხეს მისთვის, იგი სიტყვები მიდ-მოდოდნენ მის ოცნებაში აშოტის სახით, მიმოჰქროდნენ მის სპეტაკ სულში. თეთრ სიხარულს მიმოაფრქვევდნენ მის საწყალ გულში. ჯადოსნური თვისებისა იყო თეთრი იგი სიხარული: სპეტაკ სითბოს აშუქებდა მთელ არსებაში, თეთრად აღნობდა თვით ნასახსაც შავის დარდისა გულის კუნჭულებშიც, ვით გაზაფხულის მღიმარე სხივი აღნობს დრომოქმულ თოვლს გასაქარწყლებელს.

წავიდა აშოტი, დაადგა თავის მოწოდების გზას: განგებისაგან მოვლენილი იყო ის გუშაგად ღვთივ-კურთხეულის საქართველოსი, მხსნელად ხალხისა მტრისაგან ცეცხლად აღტყინებულისა, ლომივით განძვინებულისა. ზეცის მიერ მას ებარა ამ ერის ყოფა, მეუფის წინ ის იყო მის სიმრთელეზედ პასუხისმგებელი, მის აღორძინების თავმდები, და მიისწრაფვიდა იგი მოწოდების აღსასრულებლად.

ხალხიც მოუთმენლად ელოდა თავის წინამძღვარს; იარაღით ხელში გაჰყოლოდა მის მქუხარ ხმას დაიმედებული, რომ მტერი აღიგვებოდა პირისაგან ქართველთა ქვეყნისა, რაკი მათ ხელმძღვანელობდა იმისთანა რაინდი უნაკლულო; ამოწყდებოდა მტერი, რომელს გაეზენა და გადმოელახნა მზღვრები საქართველოსი, წმინდა ნიადაგზედ დაედგა ფეხი თვისი უწმინდური!

წავიდა აშოტი, მაგრამ სამუდამოდ დარჩა მისი აჩრდილი პატიკოს სახლში: მარად სასაუბრო შეიქმნა ის მეუღლეთათვის, მარად საოცნებო. ფრთანამზნევი არწივი იყო ეხლა. შორიდან ჰხედავდა საბრძოლველად მიმავალ თავის მოძმეებს, ესმოდა მათი ყივილ-ხივილი, უნდოდა მათთან ცაში ნავარდი, მაგრამ ფრთა არ ემორჩილებოდა მძლედ გასაშლელად, საწყალი ფრთა, ისრით განგმირული.

- არა უშავს რა, ჩემო კარგო! მეც მალე მოვრჩები, შევუერთდები მათ. რა სამკაულს მოგიტან დავლად! ჩემეულით დაგიმშვენო თლილი თითები, ბროლის ყელ-ყური. მიყვარხარ! პირველად რომ გნახე პონტის პირას, ხომ შეგითვისე; ეხლა უფრო ძლიერად გეტრფი: შენი ვარ და გიყვარვარ. ერთმანეთისანი ვართ და გვიყვარს ერთმანეთი.

წავიდა აშოტი, მთელ სოფელში დარჩა მისი აჩრდილი. იგი მისი შუქი დადიოდა სახლიდან სახლში, აუბნებდა ყველას თავისზედ: თავის სიქველეზედ, დიდებულ მოქმედებაზედ, მამობრივ მზრუნველობაზედ, შორსგამჭვრეტელობაზედ, აზრიან სარისტიანობაზედ. იმ სოფელშიც, მთელ შავშეთ-კლარჯეთშიც, სრულიად საქართველოშიც აშოტი იყო პირველი სასაუბრო საგანი. მისკენ ჰქონდათ ქართველებს

მიქცეული თვალი მსასობელი, ის დაესახათ მათ გზისმაჩვენებელ ვარსკვლავად წყვილიად ღამეში თვისის ყოფისა, როს ხილულად თუ ფარულად აზვირთებულიყო მასზედ მტერი მძვინვარე.

საარაკოც იყო უნარი აშოტის მოქმედებისა, რომელი განავითარა მან დღიდან შავშეთში თვისის შემოსვლისა. რაკი მტრის თავდასხმისაგან უზრუნველ-ჰყო ეს მხარე, მიჰყო ხელი ქვეყნის შენებას და არ დაზოგა არც თვისი შრომა, არც სხვათა ძალა, არც თუ ხაზინა სამეფო, რომელიც ეხლა შევსებულ იყო გამარჯვებულ ომებში მოპოვებულ სიმდიდრით და ბიზანტიიდან მოსულ უხვ დახმარებით. შავშეთ-კლარჯეთი და მისი მოსამზღვრე მხარეები კი ძლიერ იყო მაშინ აოხრებული. უშენებული იყო იგი გარეშე მცირედთა სოფელთა. ეს გადარჩენილი სოფლებიც დაკნინებულიყვნენ მცხოვრებთა რიცხვით თუ ქონებით. წინათ მტერი მოსვენებას არ აძლევდა მათ, ტყვეობისა და გამარცხის შიში ჰქონდათ მარად. ამ ქვეყნის აოხრება პირველად მაშინ მოხდა, ოდეს ყრუმან ბაღდადეღმა შემუსრა ყოველნი ციხენი მის ქვეყნისანი, მოვლო შავშეთი და ღადო, მოსწო ცეცხლით დაბა-სოფელნი, იავარჰყო საქონელი და სარჩენელი; მოსპო ერი პირთა მახვილისათა და ტყვეჰყო ტყვეობითა უსასტიკესითა. გადარჩნენ მხოლოდ გარდახვეწილნი, ტყე-ღრეში და ქვაბთა შიგან მალულ-ფარულნი. კაცთა აღხოცვას მოჰყვა განსაცვიფრებელი სიმრავლე ნადირთა. მგელი და დათვი ეგზომ უშიშარ იქმნეს, რომელ დღისით შევიდნიან სოფელს. ესდენ აოხრებული მხარე დაჰხვდა აშოტს. გაუტეხელი ძალით შეებრძოლა იგი ყოველ ამ უბედურებას. სძლია კიდევ სულ მცირედ ხანში. რომელნიმე სოფელნი მოიყიდნა საფასითა და აღავსო ხალხითა. მრავალი მოოხრებული ციხე-ქალაქი აღაშენა. უზრუნველჰყო ხალხი. განამტკიცა და ააყვავა მისი ცხოვრება.

გარემოებებმაც ძლიერ შეუწყეს ხელი აშოტ კურაპალატს ქვეყნის განმთავრებაში თუ განმტკიცებაში. ეს ის დრო იყო, როდესაც არაბეთიდან აღმომხდარი ახალი მთვარე მძლედ შეებრძოლა გოლგოთაზედ აღმართულ ჯვარს სხივთამფენელს, რომელი აწ შარავანდედითა ჰმოსავდა დიდ ბიზანტიის სახელმწიფო გუმბათს, ქრისტიანობის ფუძეს უმთავრესს. გამოცდილი სახელმწიფო გონება, ისტორიის მსვლელობით განსწავლილ-დაბრძნობილი, ნათლად ჰხედავდა, ეს ომი გარდამავალი არ იყო, არც ჟამიერი: ეს იყო ბრძოლა საბედისწერო, რომელი უნდა დამთავრებულიყო ერთ-ერთის გატეხით, განადგურებით.

წინათ რომ სპარსეთი დაუცხრომლად ებრძოდა საბერძნეთს, ეხლაც იგივე დაუძინებელი მტრობა განეგრძობოდა, მხოლოდ სხვადასხვა მოდგმის ხალხთა შეჭიდებ-შერკინებას ნიადაგ დასდებოდა სჯულთა შეჯიბრება და სპარსთა ნაცვლად მებრძოლ აზიას სათავეში ჩასდგომოდა უდაბნოში ნაწრთობი არაბი, მზის შვილი ფიცხელი, უფრო მღელვარე. ღიმილით და სიმღერით შეაგებებდა ის თვის სპილენძ გულ-მკერდს სასიკვდილოდ მისდა მიმართულს მახვილს. რა დაალონებდა ბაღდადისაგან ბრძოლის ცეცხლს ნაჩვევ ვაჟკაცს?! თუ მახვილით მოკვდებოდა სჯულის გულისთვის, წილად განცხრომა ჰხვდებოდა იქ, ყოვლად ძლიერისაგან განმზადებულ სავანეში, სად პირმხიარულად მიიღებდა მას უდიდესი წინასწარმეტყველი ზემთა მეუფისა, შობილთა შორის პირველი, ღმერთშემოსილი. იქ, იმქვეყნიურ წალკოტებში, ისე იბრწყინებდნენ მისი ჭრილობები, როგორც რამ თვალნი

პატიოსანნი, ის ჭრილობები შეიქმნებოდნენ საუკეთესო სამკაულად გულად ვაჟისა, მისკენ მარად მიმზიდველნი სიამისა თუ მშვენებისა.

მაგრამ ეს ლამაზი მომავალი მათთვის მაინც შორეული იყო, შემდეგ საგრძნობი იმ მახლობელ სიკეთის შედარებით, რომელს ისინი ესწრაფებოდნენ მაშინ ცხოვრებაშივე: ბრძოლაში გაწაფულთ მხოლოდ მახვილის მოწვდა დაესახათ ვაჟკაცის საფერ მოქმედებად, ერთადერთ საპატიო გზად ცხოვრებისა და ეს გზა სახალისო იყო მათთვის და სასარგებლო. მათ ბრძოლა ჰქონდათ ცხოვრების სინოყვირით გამთქვინებულ და განაზებულ ხალხთან, მომჭირნეობას თუ ამტანობას გადაჩვეულთან; კეკლუცობისაკენ დახრილ ქუდოსნებთან, რომელთათვის ჭრილობა აღარ იყო სამკაული სახისა, ხმლის ნაკვალი თუ ისრის ნასახი სიმახინჯელა იყო ძნელასატანი. ასეთი ვაჟკაცები როგორ შესძლებდნენ პირისპირ ბრძოლას შოლტივით მოქნილ სხარტ აგარიანებთან?! ისინი მოსდგომოდნენ ბიზანტიელთა მდიდარ დაბაქალაქებს, სადაც განვითარებულ შრომას ბევრი შეეკრიბა ოქრო თუ ვერცხლი, თვალმარგალიტი თუ ფარჩეულობა; ხვასტაგი, ჯოგი, ნუზლა ურიცხვი და... და ქალნი მშვენიერნი, ფუფუნებაში ნაზად აღზრდილნი, სიამეთა ფიალანი ნექტარით სავსენი. ყველა ნაბიჯის წადგმა საზეიმო მოძრაობა იყო მათთვის საქორწინოდ მოწყობილ სავსე სეფისკენ. რად შედრკებოდნენ წვრთნილნი მებრძოლნი, რად დაიწევდნენ, უკუდებოდნენ?!

ამ მიმზიდველ სანუკვარობას აძლიერებდა მღელვარე თავმოყვარება ახლად აზვირთებულ ხალხისა, რომელი შეენივთებინა მის წიაღში აღმოჩენილ ზეკაცს ფერადებისაგან შეთხზილ ახალ მოძღვრებით, ჩაებერნა თაიგულად შეკონილ თემებისთვის სული ძლიერი, ჩაენერგნა ახლად აღორძინებულ ერისათვის უძლეველი მისწრაფება დიდებისადმი და დაერწმუნებინა, რომ იგი იყო ზეცისაგან მოწოდებული, გაეტანა კაცობრიობაში ახალი სიტყვა, ახალი გზები ცხოვრებისა, ახალი საძიებელნი სულისა.

მისდევდა არაბისტანი მწვანე ფარჩის დროშას ოქროცურვილს, გოჰარ შეყრილსა, ოქროს ბირთვით და სხივის ისრით დაგვირგვინებულს. სწამდა აღფრთოვანებულს, რომ იმ დროშას მიჰყავს იგი დიდებისაკენ, მის ჩრდილქვეშ წინა უძღვის მათ უძლეველი მოადგილე დიდებულის წინასწარმეტყველისა. ვინ შესძლოს წინააღუდგეს მათ ცეცხლის მახვილს?! ყველა მათგანი ჰხედავდა დროშის კალთაზედ ნათელ სასოებას: ბიზანტიისკენ! და მიდიოდა შეუპოვრად, შეუფერხებლივ. ივლიდაცა წინ, სულ წინ, მინამ არ აღბრწყინდებოდა აიასოფიოს გუმბათზედ მთვარე ახალი ჯვარისა ნაცვლად.

რა ჰქონდა ხელთ ამის ბადალი თუ სადარი განთქმულ ბიზანტიას გულგაფუყებულს? სრულებით არაფერი!

ის აღარ იყო აღფრთოვანებული სარწმუნოებრივი ცეცხლით. ქრისტიანობას უკვე გაეველო აღტყინების ხანი, მიეღო სახე უძრავი სჯულის დებაში, დაწმედილიყო კანონთ კრებებში, შემოეფარგლნა თვისი სამზღვრები. აღსრულებას-და მოითხოვდა აწ, მორჩილებას განაწესებდა.

კეთილ ცხოვრებას უზრუნველს დაეჩვილებინა ბიზანტიის ნებისყოფა, საგმირო საქმეთადმი მისი მისწრაფება. მათ მხოლოდ უნდოდათ ნებივრად ესარგებლათ იმ ნივთიერი კეთილით, რომელი შეძენილ ჰქონდათ, შექუჩებული, აღარ ისწრაფვიდნენ, გაეტანათ შორს თვისი ძალა მძლავრი, დაემონებინათ თვის ხალხოსნურ ჰაზრისათვის მეტი ერი თუ მეტი არე. ერთიდა ჰსურდათ: დაეცვათ სამზღვრები უცხო ძალთაგან, ეცხოვრათ მყუდროდ სავარდეში.

ბიზანტიის სახელმწიფო წყობილება აღარ იყო მთლიან-უტეხი გარეგნობით ბრწყინავდა სახელი კეისრისა, მის გულს კი შეჰპაროდა სიყანდე. ეს იხატებოდა ტახტის რყევაში, იმპერატორთა ხშირს ცვალებაში, სახელმწიფო ღალატთა სიმრავლეში, დიდებულთა მოუსვენარ ვერაგობაში. ეს საფუძველ-შერყეული სახელმწიფო ვერ გაუძლებდა მასზედ მოზღვავებულ ძალას, უნდა დანგრეულიყო იგი მის წამრმღვნელ დენის წინაშე. ჰხედავდნენ ამას ყველაფერს თვითმპყრობელნი ბიზანტიისა და ცდილობდნენ მეტი დაბრკოლება აღმოეჩინათ არაბთა ძლევამოსილ მსვლელობისათვის, შორს დროისათვის გადაედვათ თვის სამეფოს შერყევა, დაშლა. ერთ ამგვარ სახსართაგანი იყო შექმნა კონტის ნაპირზედ მათ მომხრე სახელმწიფოებისა, რომელნი განაცალკეებდნენ არაბთა საბრძანებელს ბიზანტიიდან და თვით გულ-მკერდს მიუპყრობდნენ ბიზანტიელთა გასაგმირად შემალღებულ ხმაღს.

ამ მიზნით მოხდა ბაგრატიონთა ამალღებაც საქართველოში. ქართველთა ცხოვრების გული ბაგრატიონთ დასავლეთისაკენ გასწიეს, ბიზანტიის სამზღვრებისაკენ, რომ განუყრელი კავშირი გამტკიცებულყო მეტის სიახლოვითაც. ბერძენნი ვერ ენდობოდნენ ქართველხოსროიანთ: ამათი მისწრაფება სპარსეთისკენ იყო, საქართველოს ბუნებრივ მოკავშირისა. ჯერ კიდევ იყვნენ ქართლს ხოსროიანნი და ბაგრატიონთ მათი შიშითაც ეჭირათ იმპერატორთა მანტიის კალთა. ერისაც ეშინოდა სამეფო გვარს ახალს: ხალხს შეეძლო პირი ექმნა წინანდელ სამეფო გვარეულობისაკენ. მისთვის უალერსებდნენ ერს ბაგრატიონნი, ცდილობდნენ დაერწმუნებინათ, რომ მათი გამეფება საქართველოში თვით მეუფის ნებით მოხდა; მისთვისა ჰქონდა მათ არჩევას სასწაულებრივი სახე: ზეცით მოერთვა გვირგვინი სამეფო; ვრცელდება ხალხში თქმა:

- სანამ იგი ზეცით მონაღები გვირგვინი ედგმებათ თავს ბაგრატიონთ, რყევა ვერ შეეხება ქართველთა სამეფოს!

ღირსიც იყვნენ ბაგრატიონნი მეფობისა: ჩამომავალნი იყვნენ თვით ქრისტეს წინაპრისა, დავით წინასწარმეტყველისა, რომელსაც აღთქმული ჰქონდა სამეფო ტახტი უკუნისამდე. ეს ღირსეული გვარი ეხლა კიდევ შეეფერებოდა საქართველოს, მთელ წინააზიაში ერთადერთ სახელმწიფოს, რომელს ურყევლად დაეცვა სჯული ქრისტესი.

ბიზანტია ცდილობდა, არ დაკნინებულიყო ეს სახელმწიფო, ჰშველოდა აშოტს აგარიანთა ურდოებთან უსწორო ბრძოლაში; არ იშურებდა არც გავლენიან სიტყვას, არც ხაზინას, არც მაშველ ლაშქარს, თუ-კი მოსჭარბებოდა იგი მას, ფრიად შეიწრებულს გარედან ტალღებივით მოსულ მტრების მიერ, ხოლო შინ ხლართვებისაგან ვერაგ დიდებულთა, რომელთ გულს სასტიკად ზრზნიდა სატანასებური სურვილი გახელმწიფებისა.

ამ ჰაზრით ხელმძღვანელობდა იმპერატორი ლეონი, როცა აქეზებდა აშოტს აგარიანთა წინააღმდეგ და აღუთქვამდა მას დახმარებას. თბილისთან რომ ომი წააგო მეფემ, იმ ბრძოლის წინ კარგა ხანი უცადა საბერძნეთიდან მომავალ მაშველ ლაშქარს, რომლის გამოგზავნაზედ უკვე ცნობა ჰქონდა მიღებული.

- ნულარ უცდი, ბატონო, ნულარა ჰყოვნი! სარკინოზთაც იციან მაშველი ჯარის წამოსვლა ბიზანტიიდან და აფხაზეთიდან, სწრაფად ემზადებიან. მთელი თავიანთი ძალები საომარ ფეხზედ დააყენეს. ქორიკოზთანაც კაცი აფრინეს.

- ვიცი! მაგრამ აკი მოგახსენეს, ჯარი უკვე გზაზედ არისო, დღე-დღეზე მოგვივა ცნობა, ბერძენთა რაზმები ქართლის ყელს გადმოვიდნენ და ფეხი შემოდგეს საქართველოშიო.

- შეიძლება მოგვაცთუნონ. ნაჩვევნი არიან იგინი ტყუილს. ან ვინ იცის, რა გარემოებებმა შეუშალეს ხელი. მოგეხსენებათ, ბიზანტიას ბევრი გარეშე მტერი ჰყავს და შინაური მმართველობაც ერთობ ცვალებადია, დამყარებული კარისკაცთა და წარჩინებულთა თვითმოყვარეობაზედ. გვირგვინი იქ ბურთივით გადადის ხელიდან ხელში.

- მაშ, ბარძიმ ჩემო?

- გავცალნეთ ჯერჯერობით. ვიწროები შევუკრათ.

- გვიანდა არის! თავიდანვე დავუშვით შეცდომა: არ უნდა დაგვემყარებინა იმედი სხვის ხმალზედ. დაგვავიწყდა სიტყვა მოციქულთა: "კრულ იყოს კაცი, რომელმან დაამყაროს სასოება თვისი კაცსა ზედან სხვასა". ისინი უკვე მზად არიან და ფეხი რომ უკუვიბრუნოთ, უფრო მეტად დავზარალდებით: სანგრებიდან გამოსულებს დაგვეცემიან, ადვილად მოგვაყენებენ მეტ ზიანს.

- მაშ რას გვიბრძანებ?

- უნდა შევებათ! ჩვენის ძალით შევებრძოლოთ და რაც განგებას განუზრახავს, ის მოგვივიდეს. ვიცი, ძნელია: ერთზედ ბევრი მოვა, მშვენივრად შეიარაღებული, მაგრამ...

ესე უბნობდნენ მეფე და მისი მხედართმთავარნი. ღონობდნენ, ხსნის გზა აღარსად იყო. ერთადერთი მათი სასოება იყო ღმერთი, რომელიც სასწაულებრივ თუ მოუვლენდა მარჯვე შემთხვევას და იხსნიდა თვის სამწყსოს უსჯულოთაგან. მაგრამ ღმერთს პირი შეექცია თვისი რჩეული ერისაგან, ღვთისმშობელს მფარველობის ფრთა მოეხსნა წილხდომილ საქართველოსათვის. და... დაესვა მახვილი ქართველთა მკერდს თბილისის სანახებში, იძლია აშოტ უძლეველი, ივლტოდა დამდაბლებული დედა-წულითურთ...

იქნება გულზედ სისხლგადათხეულ აშოტს კიდევ ჰქონდა იმედი, გზაზედ შეჭხვდებოდა მაშველი ლაშქარი აფხაზთა თუ ბიზანტიელთა. ჩაუდგებოდა სათავეში, შეჰკრებდა თვის ფრთის ქვეშ გაფანტულ რაზმებს ქართველთა მეომრებისა და რისხვას

დასცემდა მტერს გალაღებულს. ტყუილად! არსად იყო მისი მშველელი... მიიღო ქართლის კარისკენ ძლეული მეფე და რაც უფრო მეტს მანძილს მიდიოდა, იმდენად უფრო უცრუვდებოდა ეს უიმედო იმედიც, იფანტებოდა, დნებოდა. ბოლმა აწვებოდა გმირს, ჯავრი აღრჩობდა, სევდა უღონო. ივლტოდა აშოტი, უძლოდა თვის ერს, საბრალოდ ლტოლვილს... განა შეიძლება მეტი უბედურობა ბუმბერაზისათვის, მეტი დამცრობა მძლე მეფისათვის?!

- გაბრუნდი, აშოტ, მარტოდმარტო ეომე მოზღვავებულ მტერს, ბრძოლის ველზედვე შეაკვდი მის ლესულ მახვილს. ეს შეგშვენის შენ! ილტვი?! საითღა გარბი კანჯარი ფრთხალი? დამდაბლებისაკენ ჰრბი, დამცირებულო! დაიეც მახვილი!

- არა! მახვილით გულის გაპობას ყოველჟამს მოვესწრობი: ჩემ ხელთ არის ეს. დღეს მაინც მამა ვარ საწყალთ ძლეულთა; ვერ მოვეუსპობ მათ სასოებას. სულმოკლობა, იქნება, მოვიკლა თავი ან უაზროთ შევაკვდე მტერს და მივსცე ცხოვარნი წარსაწყმედელად.

- რაღა შეგიძლიან, უღონოქმნილო?

- მიყვები სამზღვრებამდინ. გავუხსნი გზას ბიზანტიისაკენ. თუ არა, მათ თვალთ წინ მაინც გავსწირავ სიცოცხლეს. იტყვიან: ჩვენსავე ზრუნვაში დალია სულიო!

მოჰხედა ღმერთმა საქრისტიანოს: იქ გაუმარჯვდა აშოტს, სად არ ელოდდა. მსხვერპლი შესწირა სამადლობელი. შეჰღაღადა:

- მხოლოდ შენა ხარ სასოი ჩემი სავედრებელი! შენზედღა ვეყრდნობი ამიერთ, შენ განამტკიცო მარჯვენა ჩემი.

და აკი თავისით მოქმედებდა აშოტი ამის შემდეგ, მხოლოდ საკუთარის მოსაზრებით და ძალით. უარს არა ჰყოფდა გარეშე მეგობრების კეთილ რჩევას, არც უკუაქცევდა მათ აღთქმას მაშველ მარჯვენის გაწვდის შესახებ. იმედს მაინც მხოლოდ თავის თავზედ ამყარებდა და თავის ხალხზედ. გაუმარჯვდა ბედნიერს შინაც, გარეთაც. იგივე დიდი აშოტი იყო, აწ მორჭმით მჯდომარე მეფე-სვიანი. ჯერ, მართალია, მთელი საქართველო არ ექირა ხელში, გარნა მთელ ქართველობას თავის ბედის ვარსკვლავად მიაჩნდა იგი ბრწყინვალე. ქართველთა თვალი მხოლოდ მისკენ იყო მიპყრობილი სასოებით. გრძნობდა ამას აშოტი და ათკეცებდა თავის ნაყოფიერ მოქმედებას სახელმწიფოშიც, იმის გარეშეც, აღორძინებდა თავის საბრძანებელს მტერთა ძლევიტ, სამეფო წყობილებათა განმტკიცებით, შინაგან ცხოვრების ყოველმხრივ განვითარებით.

- ჭეშმარიტად დიდებულია აშოტი სახელგანთქმული, სხვა ვინ შესძლებდა ქვეყნის ესე ჰაზრიანად დაცვას, როცა გარს მოგვდგომია უძლეველი მტერი მრავალი? სხვა ვერვინ შესძლებდა ხალხთ ცხოვრების აღორძინებას თუ გადაფურჩქვნას ამ ცოტა ხანში.

- მერმე რა საშინლად იყო გავერანებული მტრისგან და ჭირისაგან ეს ძვირფასი მხარე! გაპარტახებული დაბა-სოფელი, მინდორ-ვენახი, სახლ-კარი ნგრეული; მხეცთა ბუნაგად გარდაქმნილი სამკვიდრებელი.

- გაამრავლა ეკლესიები და მონასტრები ამ მცირე ხანში, ააყვავა, როგორც წალკოტნი, სათნოებათა იგი სანერგენი. აწ მოეფინების მათ მიერ სიკეთე ქართველთ ნათესავს, აღველინება ვედრებაც ყოვლად სახიერს. ხანძთა, შატბერდი, ოპიზა, დედათ სავანე მერეი... აშოტის ხელში აღმოცენდა და გაბრწყინდა სავანე მრავალი. ქართველთა ეკლესიას აქ დაედვა ფუძე ურყევი: აქედან ამობრწყინდების განათლება ჩვენი ქრისტიანული. მხოლოდ აშოტს შეეძლო ეს დიდი საქმეები, დიდ აშოტს სათაყვანებელს!

- კურთხევა ღვთისა განისვენებს მეფეზედ და მაღლი მაღლისა უძღვის მის სავალს. თვით მეუფე წარმართავს მის გზას: მხოლოდ თავის ძალზედ დაყრდნობილი ადამიანი ვერ შესძლებდა აღესრულებინა ყოველივე ეს, ვერ მოაგვარებდა, ვერც მოასწრობდა.

მართალნი იყვნენ აშოტის მადიდებელნი და თანამშრომელნი, როცა ესე უბნობდნენ. რამდენსამე წელიწადს აივსო აშოტის საბრძანებელი ხალხით. დამუშავდა უდაბნოდ ქცეული ქვეყანა, კეთილდღეობა დამკვიდრდა მასში და სიხარული უზრუნველი. ღვთივგანათლებული გონების ნაყოფი უხვად მოეფინა აშოტის საბრძანებლიდან მთელ საქართველოს. გამტკიცდა სჯული. ამაღლდა აზრი. სარწმუნოებრივი აღფრთოვანება ქართველთა აწ ესწორებოდა ახალ სჯულთ ნაკვესს აღტაცებას აგარიანთა; ქართველთა გონების ნაწარმოები ტოლად ხვდებოდა არაბთა ცეცხლისმფრქვეველი გონების ნაღვაწს. ღირსეული მეტოქე რაინდ აგარიელთა!

რაც უფრო მეტ კეთილდღეობას განიცდიდა ხალხი, იმდენი უფრო ემატებოდა აშოტს უნარი თუ ხალისი მოქმედებისა; უფრო მეტაზრიანი მოსჩანდა ყოველი მისი საქმე, მიზანშეწონილი ერის ცხოვრება-მისწრაფებაზედ გამოქედილი.

- როგორ ასწრობს ყოველსავე ამას აშოტ, ან როდის?! განსაცვიფრებელია ერთის კაცისაგან ამოდენა შრომის უნარი.

- დიდი მხნეა და ნიჭიერი! მაგისი ნიჭი იქიდანაცა სჩანს, რომ იცის თანამშრომლების ცნობა და არჩევა. ისე განსჭვრეტს კაცს, როგორც გულთმისანი.

რამდენიც უფრო იზრდებოდა და ფართოვდებოდა აშოტის ხელმწიფური საქმიანობა, რამდენიც მისი ზრუნვა სიკეთედ აჩნდებოდა სახელმწიფოს და ნივთიერ სახეს ისხამდა ხალხის კეთილდღეობაში, იმდენად მეტს პატივს იძენდა გარეშეთაგან, მტერთაგანაც, მოყვარეთაგანაც.

ეს ის დრო იყო, როდესაც ბიზანტიიდან მოვიდა ცნობა ახალ დესპანის გამოგზავნის შესახებ. იმპერატორი საუკეთესო მოსაკითხს უძღვნიდა აშოტს; ბოდიშს იხდიდა, რომ აქამდისინ სავსებით ვერ აუსრულა დანაპირი კაცით შემწეობის შესახებ. აღუთქვამდა დიდ ლაშქრის მიშველებას, რომ განედევნა აგარიანი თბილისიდან, მთელ საქართველოდან. საქართველოს მიმდგომ ქვეყნებიდანაც.

- გარდა ღვთივ კურთხეულის საქართველოსი, შენის საბრძანებელისა, აღარ არსებობს მთელს წინააზიაში საქრისტიანო სახელმწიფო. აწ შენ შეგშვენის ეუფლო არა

მხოლოდ მთელ საქართველოს, მახლობელ ქრისტიან ერთაც, რომ დაიცვა ჯვარის მადიდებელნი წარწყმედისაგან, - სწერდა ლეონი.

ამავე დროს აფხაზთა მეფე თეოდოსე მოკითხვის წიგნსა სწერდა აშოტს, ჰპატიჟობდა თავისთან, აღუთქვამდა თავის საზღვრებში დიდებულ ნადირობას და ნადიმობას, ნათესაურ სიყვარულს უცხადებდა მას; სრულებით არ იხსენიებდა იმ უხერხულ მდგომარეობას, რომელშიაც ჩააგდო აშოტი თბილისთან ომის დროს, აშოტმა ეს მიწვევა მოილო საბაზად და ბრძანა დიდებული ნადირობა, ლაშქრობის მინაგვარი; ლიბანისაკენ ჰქნა პირი.

- გავივლი ნადირობით ჭოროხის ხეობას, მერმე დავაბრუნებ მონადირეთ და ცოტა კაცი ვეწვევი მოყვარეს სანადიმოდ. სულ, ხომ შრომა არ უნდა და დრტვინვა! ზოგჯერ მოვილხინოთ, ვიმღეროთ. კაცნი ვართ, სიმხიარულის ფიალასაც ვეწაფნეთ ცხოვრებაში ჟამითი-ჟამად, - ბრძანა მეფემ.

ამ დროსვე იყო, რომ დესპანები მოუვიდა აშოტს ხაზართა ხაკანისაგან. ამცნობდა იგი მეფეს, რომ მას განზრახვა აქვს გადმოიაროს კავკასიონი, ეკვეთოს სარკინოზთ და სამუდამოდ შეაყენოს მათი გამარჯვებული წინსვლა. ხაზართა მეფე მოაგონებდა აშოტს, რომ ისინი უკვე შეკავშირებულნი არიან მოყვრულ ურთიერთობით, ხოლო ეხლა მჭიდროდ უნდა შეაამხანაგოს ორივენი ერთს და იმავე მტერთან ბრძოლამ. ხაზართა დესპანი დიდის პატივით მიიღო აშოტმა.

დესპანს მინდობილი ჰქონდა საიდუმლო საუბრის დროს გარდაემალნა აშოტისათვის შორეული განზრახვა ხაზართა ბრძანებელისა.

- ბიზანტია დამაბუნებულია, უნდა დაემხოს. შორსგამჭვრეტელი მეფე ჩვენი ფიქრობს, მისი დამხობა დიდად განამლიერებს სარკინოზთ და ისინი საშიშნი შეიქმნებიან თვით ხაზართათვის. თუ ბიზანტიას ეუფლნენ არაბნი, რაღა დაუშლით უფრო ჩრდილოეთისკენ გასწიონ სამზღვრები და დაემუქრონ ხაკანის საბრძანებელს.

დაფიქრდა მეფე. ხაზარნიც უსჯულონი იყვნენ, მათთანაც შეუფერებელი იყო კავშირი ქრისტიან მეფისათვისა, ვერც მთლად ენდობოდა იგი ხაზართა ძალას.

- თუ გადმოვიდა ხაზარი კავკასიონს და სძლია სარკინოზი, რაღა დაუშლის მას მთის აქეთაც მოიკიდოს ფეხი და დაბანაკდეს. საქართველო განთავისუფლდება ერთი მტრისაგან, რომ ხელთ ჩაუვარდეს მეორეს, არანაკლებ მძვინვარეს და საშიშს გაიფქრა მეფემ და ბუნდოვანი პასუხი მისცა დესპანს:

- ვამცნებ ბიზანტიასაც თქვენის მეფის სურვილს აგარიანთა შესახებ, განვუმარტავ, რა დიდი სარგებლობა იქნება ჩვენთვის, ჩემთვისაც და იმპერატორისთვისაც. მეშველად ვიყოლიოთ უძლეველი ლაშქარი ხაზართა, შეერთებულის ძალით შევმუსროთ აგარიანთ ქედმაღლობა აქაც, თვით ბაღდადშიც, - უბრძანა მეფემ

და დააპირა ამ სახელმწიფო საგონებელზედ გულდასმით მოსალაპარაკებლად გაეგზავნა ხაკანის წინაშე თავისი დესპანი თვით ბიზანტიის დესპანთან ერთად.

- ადვილი მოსახერხებელია ეს: ველი ბიზანტიიდან ელჩს საერთო მტრის შესახებ მოსალაპარაკებლად, - დაათავა აშოტმა.

ასეთივე წერილი მისწერა მეფემ თვით ხაკანსაც ნაცვლად მისგან გამოგზავნილი უსტარისა.

ესე სვიანად წარემართა აშოტის მეფობა. მცირე ხანში იმოდენა სახელმწიფო საქმე შესრულდა, რომელიც უდრიდა ბევრი ხნის ნამუშევარს, წაღმა წამართულს. კმაყოფილი იყო აწ მეფე თავის ბედისა, თავის ხალხისა. თითონ ერიც მადლიერი იყო თავის კეთილად მზრუნველ ხელმწიფისა.

დედოფალი გურანდუხტი კი ვერ იყო ჯერეთ გულსავსე, მთლად კმაყოფილი. დიდი აშოტი მისთვის ჯერ ისევ მცირე იყო, რადგან ჯერაც ვერ აესრულებინა ის ოცნება, რომელი ასულდგმულებდა დედოფალს, რომელი უნდა ყოფილიყო ერთადერთი საბოლოო მიზანი თუ მისწრაფება საქართველოს მეფისა: შემოერთება თავის სკიპტრას ქვეშ მთელი საქართველოსი.

- მართალს ამბობ, ანასტასი ჩემო, დიდი ღვაწლი მიუძღვის მეფე აშოტს ერის წინაშე: თავისი გამჭრიახობით და უნარით დაიფარა განადგურებული ქვეყანა მოსპობისაგან, ააშენა იგი, აავსო ხალხითა და დოვლათითა, ააღორძინა; ამრავლა ციხე-სიმაგრეები, ტაძრები, მონასტრები. მახლობელ ქვეყნებში ქრისტიანული სამფლობელო მეორე არ არის იმისთანა შემკული და აყვავებული. ეს მართალია და ხალხი უნდა ხედავდეს ამას და უმადლოდეს.

- ჰხედავს, კიდეც უმადლის!

- ეგ კარგი! მაგრამ ისიც ჭეშმარიტებაა, რომ მთელ საქართველოში ჯერ არ არის აღდგენილი ჩვენი მეუფება: კიდეც არიან ცალკე გასული ნაწილები განუყოფელი საქართველოსი. ჯერ არც სამეფო ტახტია თბილისს დადგმული, სადაც შეჰშვენის მას გება, გულში საქართველოსი.

- ჭეშმარიტებას ბრძანებ, დედოფალო! მაგრამ მიაქციე შენი განათლებული ყურადღება იმას, რომ ბატონს წილადა ჰხვდა მტრისაგან დამდაბლებული სახელმწიფო, რომელსაც შიგნით დაშლილი ჰქონდა ერთობა, ხოლო გარედან ძალა მოჰქონდა მძლავრ მტერს. ამ გარემოებაში საქართველოს ერთობისა და ძლიერების სრულ აღდგენას, იქნება, ვერც ეყოს ერთი ადამიანის ცხოვრება, თუნდაც ისეთი ნიჭით და მადლით სავსისა, როგორც არის ბატონი მეფე, - მიუგო დედა ანასტასიამ,

რომელიც მუხლქვეშ ამოსჯდომოდა დედოფალს და ფარჩას რასმე ჰკერავდა დაკვირვებით.

- მაინც ვიმედოვნებ, თითონ აშოტი ეწევა ამ სანატრელ ოცნებას და გადასცემს თავის მემკვიდრეს ძლიერ სამკვიდროს, შეურყეველ-დაუკნინებელს.

- მეც დარწმუნებული ვარ მაგაში! ძალიან ძლიერ მტერთან კი უხდება ბრძოლა. იმასაც მიაპყარ შენი ბრძნული თვალი, რომ თვით გამდგარი მფლობელები საქართველოს სხვადასხვა ნაწილებისა ძალას იკრებენ საქართველოს გარეშე

მტერთაგან: კახეთის ქორიკოზი ემეგობრება ემირს, აფხაზეთის მეფე ეყრდნობა ხაზართა ძალას. ამისთანა გარემოებაში აშოტისთანა შემმართველ სარდალსაც, ბრძენს დიდი სიფრთხილე ჰმართებს, - ჩაუთოო რიტყვა მოხუცმა როსტომმა,

რომელს თავისი დღენი ბრძოლაში გაეტარებინა და ეხლა სასახლეში სცხოვრობდა მეფის ულუფაზედ, მონაწილეობას იღებდა სახელმწიფო გამგეობაში.

- ეჰ, იყო დრო, როცა ერთი ნაბიჯილა აკლდა მიზნის მიღწევას: ქორიკოზი ქსანთან სასტიკად იქმნა დამარცხებული; ემირს მხოლოდ თბილისი და სამშვილდეღა ეპყრა. ერთი მძლავრი დაკვრა და მთელი საქართველო ხელთ ექნებოდა აშოტს. ვერ გაუმარჯვდა. კინალამ თავიც ზედ წააგო მაშინ.

- ბრძოლის თვისებაა ეგ. ხან წააგებს მებრძოლი, ხან მოიგებს. არ უნდა გაზვიადდეს მძლეველი, არც გული უნდა გაიტეხოს ძლეულმა.

- მოკავშირეების ბრალი იყო შემდეგი მარცხი: აფხაზეთაც, ბიზანტიელთაც გატეხეს სიტყვა, პირში მისცეს თავისი მოკავშირე განსაცდელს ძლიერს. ეს ღალატია!

- ნუ ბრძანებ მძიმე სიტყვას, დედოფალო! იგი მოკავშირე სახელმწიფო მფარველი დღესაც ძმურად გვიწვდის ხელს, დღე-დღეზე მოველით მათ ელჩს.

- მოველით, თუმცა არ ვიცი, როგორ მივიღო ელჩი დიდებულის ბიზანტიისა ამ მწირ სადგომში: უნებლიეთ შეადარებენ ისინი ჩვენ უბრალო ოთახებს თავიანთ დიდებულ დარბაზებთან, უძვირფასესად მორთულ-მოკაზმულ, ყოველივე სიმდიდრით სავსე პალატებთან; დაგვძრაზავენ, ჩვენს დიდებას დაამცირებენ ფიქრში.

- მაინც ვერ დაგვამცირებენ! მათა აქვსთ ჩვენთან სათხოვარი, მათ უფრო ეჭირვებათ ეხლა ხმალი ქართველთა, სინამ ქართველებს მათი მარჯვენა. და ეს სადგომიც ხომ დროებითია თქვენთვის: თქვენი საფერი ციხე-დარბაზიც აგერ შენდება არტანუჯში, იქნება მათ ჩამოსვლამდის კიდევ მოასწროთ იქ დავანება. როცა თბილისში გესტუმრებიან იგინი შემდეგ, იქ მივიღებთ მათ საქართველოს მეფის საკადრის პალატებში.

- ეგებ მათ მოსვლისას ან თითონ დაბრუნდეს აშოტი სასახლეში, ან მემკვიდრე გამოგზავნოს.

- არა! მემკვიდრე დეე თავის მამასთან იყოს განუყრელად: ისწავლოს მისგან საქმენი საგმირონი, ზნენი რაინდულნი. როცა ადარნასე დაემჯობინება ადარნასესვე, თავის პაპას, და დაუსწორდება თავის მამა აშოტს, მაშინ სავსებით შესრულდება ჩვენი ოცნება დიდებაზედ საქართველოსი.

უბნობდნენ დედოფალი და მისი მხლებელნი სასახლეში. ჰხედავდა გურანდუხტ, მისი ერთგულნიც გულწრფელად იდგნენ აშოტის მხარეს; ჰკვირობდა, როგორ ჰხიბლავდა აშოტი ყველას, თავს აყვარებდა. ეს გრძნობა იყო, რომ ფრთხილად ალაპარაკებდა ქალს თავის მეუღლეზედ, ნებას არ აძლევდა, მთლად გადაემაღნა გულის ნადები არც ფრიად დაახლოვებულთა შორის.

გულნაკლულად იმაზედ იყო მეუღლე აშოტისა, რომ სამეფო ტახტზედ მჯდომარეს მაინც ვერ შექსრულებოდა ოცნება ფრთოსანი, რომელი თავს ევლებოდა მას სეფეწულობის დროს. იგი წარმოიდგენდა თავს დიდებულ დედოფლად, რომელიმე განდიდებული სამეფოსი, მეუღლედ სვესრულის თვითმპყრობელისა. მხოლოდ წარბის შეხრა მისი მონურად დაჰხრიდა მის წინაშე დიდებულთ, თვით გვირგვინოსანთ; ხოლო დიმილი მისი პირისფერ სიხარულს მოჰფენდა კიდით კიდემდინ.

ასრულდა გურანდუხტ ქალწულის ნატვრა: შეიქმნა იგი მეუღლე აშოტ ბუმბერაზისა. მეფე-მეუღლე მისი მყის უნდა შექმნილიყო მფლობელად მთელის საქართველოსი, მბრძანებლად მიმდგომთა ქვეყანათა, თანასწორ ბრწყინვალედ ჩრდილოთ კერძო ხაზართა ხაკანისა, დასავლეთით ბიზანტიის იმპერატორისა, სამხრეთით თვით ხალიფისა, სრულიად მათი დარი უნდა შექმნილიყო აშოტ მძლეველი, მათი სადარი. რატომო?! მირიანის და გორგასლანის ტახტზედ მათზედ მეტი ბრწყინვალეობა შეჰშვენოდა აშოტს ღვთაების გვარისას. სხივთა მჭელეულები კი ჯერ სავსებით ვერ აშუქებულიყვნენ უქრობ შარავანდედად ვერც აშოტის შუბლზედ. ვერც მის თანამეცხედრის დალალებზედ. ეს აღონებდა გურანდუხტს, ამისათვის ვერ იყო იგი გულსავსედ თავის აშოტით.

- სათანადო ყურადღებას ვერ აქცევს წინამდებარე სახელმწიფო საზრუნველს, დაჟინებულ მისწრაფებას ვერ აწვითარებს ფართედ მოხაზულს. აი სანადიროდ გაემართა, აფხაზთა სამზღვრებს მიჰმართა, რომ იქ ნადიმი დაიდვას დიდხელმწიფური, მხიარულობაში დალიოს დრონი მორჭმით მჯდომარემ; სახელმწიფო საკეთებელი კი გაშანშლული დაუტევა უპატრონოდ, - ფიქრობდა გულში უკმაყოფილო დედოფალი, ვერ კი იტყოდა, მხოლოდ წარმოსთქვა:

- არ შემატყობინა, რომ მისი დიდებული ნადირობა თვით აფხაზეთამდი უწევდა, იქ დასრულდებოდა მეფურ ნადიმობით. იქნება მეც მომესურვებინა მოყვარეებისას წასვლა და სიამე.

- გავბედავ, დედოფალო, ვერ გავიზიარო შენი ბრძანება, მთლიანად მაინც ვერ დაგეთანხმო. ნადირობა ძალიან ჰგავს ომს, ათასნაირი ხიფათით თუ საჯაფო გასჯილობით. თქვენთვის, თქვენ მხლებელ ქალთათვისაც, ძნელი იქნებოდა იმგვარ მგზავრობაში იწროებისა, ნაკლებულობისა თუ უხერხულობის ატანა. დედანი მხოლოდ ხელს შეუშლიან თავისუფლად განვითარდეს ნადირობა, ლაღად გაშალოს მან თავისი სისხლიანი ფრთები.

- ეგეც არ იყოს, ვინ უწყის გული მეფეთა, ვის ძალუმს მართლად აწონოს მათი მოქმედება: ცხებულნი არიან ზეგარდმო, მათი გონება განიცდის ზეციურ შთაგონებას, მათი ნებისყოფა ეახლების ნებასა შემოქმედებისას, უცნაურად აჰყვების მას, შეექვსის, ესაბამება. ვინ მისწვდეს სავსებას მათის განზრახვისას?!

მაინც საიდუმლოებით იყო ხოლმე მოცული აშოტის განზრახვა, მტრის დასამხოზლად მიქცეული. ეხლაც, როგორც წინათ, განვლო რა მინდორ-ველი ნადირობა-ნადიმობით, ნაწილი თავის ხალხისა წარგზავნა აფხაზეთის

სამზღვრებისაკენ, უბრძანა, მეფური განცხრომა არ მოეშალნათ. ისე მოაწყო მათი სვლა, თითქო თითონაც წინუძლოდა მათ. თითონ კი უკან დაბრუნდა, დაჰყვა საცალფეხო ბილიკებს მცირე რაზმის თანახლებით. მეფე მთა-მთა მიისწრაფიდა მტკვრის ველისაკენ. აქათვე დიოდა მეფის ნამდვილი ლაშქარი პატარ-პატარა რაზმებად. შესაკრებელი ადგილები წინასწარ ჰქონდათ ნაჩვენები. დიდის იდუმალობით აწარმოებდნენ წინსვლას, ეჩქარებოდნენ. გადაადგნენ მტკვრის ხევს, მოართვეს მეფეს ამბავი: სარკინოზნი ჩვეულებისამებრ მოწყობილან ველებზედ და უზრუნველად არიან, ხალვათადა სდგანანო. მით უფრო თავისუფლად გრძნობდნენ იგინი თავს, რომ დარწმუნებულნი იყვნენ, აშოტის მხრივ მათ არავითარი განსაცდელი არ მოელოდდათ.

- კმაყოფილი შექმნილა აშოტი იმით, რომ ჩვენი ლაშქარი თავს არ ესხმის მას; დრო უპოვნია მოყვარებთან ნადირობისა თუ ნადიმობისა.

- ჩვენთვის ეგა სჯობია: მთებში გზები შეკრული გვაქვს ნამქერისაგან; დიდი ჯარის მოძრაობა შეუძლებელია ამ საშინელ ზამთარში. დადგება გაზაფხული, გადნება თოვლი გაშრება გზები და შევუდგებით ჩვენს მოვალეობის შესრულებას: ურჩ ქართველთა სისხლით უნდა მოვრწყოთ ყოველი გზა და ბილიკი მათის ქვეყნისა, წითლად შევღებოთ დაბა-სოფლები!

ლალობდა და განისვენებდა აგარიანი სხვის სუფრაზედ ინახით მჯდომი, ქართველთა ერის წმიდა ტაბლაზედ. ნაგებიდან ყის-ყალამდინ გაჭიმულიყო უთვალავი მათი ურდოები, სცხოვრობდნენ უნაღვლე-უდარდელად. არა გრძნობდნენ, განსაცდელი მიახლოვებოდათ. გულს სასობი ისარი უკვე მიფრინავდა მათკენ, ძლიერი ხელითნატყორცნი ბოძალი ორბის ფრთიანი.

დაესხა თავს აშოტი გულდებით მსხდომარე ურდოებს. მოსრეს ქართველთა სიმრავლე მათი ურიცხვი. აიალაფეს დედა-წულნი მათნი, ჯოგი, რემა, ცხოვარი და ყოველი ნაქონები მათი. აღივსო ლაშქარი აშოტისა ყოვლითა კეთილითა და სიხარულითა. რისხვა დატეხილ მტერს, სასომიხდილს სრულიად დაეკარგა ბრძოლის უნარი. ქართველნი ატყვევებდნენ აგარიანთ ჯარსაც შეიარაღებულს. მცირედნიღა გარდაიხვეწნენ.

- განსაცდელის დღეა, ჟამი უსასტიკეს ბრძოლისა, გარნა ღმერთია ჩვენსკენ: მეფე-სარდლის მხილველი თვით ლაჩარიც მხნევდების და მოშიშარნი ველარა გრძნობენ ზარსა შიშისა.

- განა ზურგით უდგას აშოტი თვისთა სპათა და შორით უყვივს, ვითა სჩვევია სხვათა და სხვათა. წინ მიისწრაფვის, ლომივით გრგვინავს. კისკასად მიქრის, ვითა გრიგალი; მსწრაფლ იხილვების იქ, სად შენივთდების ბრძოლა საშიში, სად შთაცვივიან მისნი განსაცდელს.

- რა ძლიერი მარჯვენა აქვს, დაულალავი!

- ფარი ვერ უძლებს მისსა ნაკრავს, ვერც მუზარადი საუკეთესო.

- ჭეშმარიტად დევია აშოტ. არა დედაკაცისაგან ნაშობი ხორციელი!

- ორი ტაიჭი გამოუკლეს ქვეშ ვერა რა ავნეს.

- სისწრაფე ახლავს ქარიშხალისა, ძალა საარაკო. უხმლოდ მოჰკლა განთქმული ბუმბერაზი: გაუტყდა ხმალი. წასწვდა ცხენდაცხენ უბყრო ყბა, თავი მიუგრიხა უკან, მიუფშენიტა კისერი, ზურგისკენ მიუქცია პირი.

გათავდა ომი. წინააღმდეგი აღარავინ დარჩა ბრძოლის ველზედ მეფემ რომ ხელი აჰკრა მუზარადის ისარს დაშვებულს და გარდიგდო სახიდან რიდე ჯაჭვისა, მხლებელთ ფერი ეცვალათ; ფერმიხდილი ჰნახეს გოლიათი, ზაფრანის ფერად შესცვლოდა ვარდი. ჩამობრძანდა ცხენიდან. მტკიცედ ვერ იდგა, საძირკველჩამლილ გოდოლივით ირყეოდა. გაუხსნეს ჯაჭვი, შეხსნეს სარტყელი; შედედებული სისხლი ბელტებად გადმოსცვივდა. ეგონათ დაჭრილათ. გასინჯა ექიმმა. არავითარი ჭრილობა აღმოაჩნდა ტანზედ; ლახტისა თუ გურზის საკრავები სჩანდა დალებებული. უბე აჰვსებოდა მისსავე ხმლის ღარზედ უკუნადენ სისხლის ნაკადით; სახელოში ედინნა მტრის სისხლს მარჯვენით. გაეხარდათ მიულოცეს. თავისუფლად ამოისუნთქა მაშვრალმა. ღვინო მოითხოვა. ფერზედ მოვიდა. გაიღიმა.

- დამაშვრალვარ ფრიად! თვით ბრძოლაში ვერა გრძნობს დაღლას ღელვილი კაცი.

მოიკითხა ყველანი. წარსდგნენ, მოახსენეს. შებრძანდა მოსასვენებლად მისთვის მსწრაფლ დადგმულ ფერად კარავში.

დიდძალი დავლა დარჩათ გამარჯვებულებს. აივსნენ ხვასტაგით, ცხენით, აქლემით; იარაღით, ავეჯით, ძვირფასი ნივთით, ათასგვარ სამკაულით. უამრავი იყო მონების რიცხვი თუ მხევლებისა. გაიყვეს ყოველივე ნადავლი წესისამებრ და ჩვეულებისა. მეფის ბრძანებით გადადეს საგანძური მონასტრებისათვისაც, რომლებიც ახლად დაეშენებინა მამა ხანძთელს. მოართვეს მეფეს თავისი ხვედრი საიასადლო. აშოტმა მხოლოდ ცოტა აარჩია მათგანი, მეფეთა საკადრი. ეს დავლა, რამდენიმე მონა და მხევალი წარგზავნა დედოფალთან. სამხიარულო უსტარი გაატანა თან.

- მე კიდევ მომიგვიანდება რამდენიმე ხანი: ღირსეულად უნდა დამთავრდეს აწინდელი ჩვენი გამარჯვებაც. ღმერთს მადლი შესწირე დიდის წყალობისათვის და ნადიმი დაიდევ დედოფლური: იხარებდეს ჩვენთან ყოველი კეთილისმყოფელი ჩვენი!
- სწერდა მეფე თავის მეუღლეს

და ჩამოსთვლიდა იმ განძეულობას, რომელსაც უგზავნიდა დედოფალს. ნაალაფევი დროშები, იარაღი და ტაიჭთა მოკაზმულობა ცალკე გაგზავნა. ეს სახელმწიფო ხაზინის, და ჯაბახანის შესამენი იყო, მისი სამრავლი. რამდენიმე ნაშოვნის ხმალი თავი ხელით უთავაზა იმ რაინდებს, რომელთ სახელი პირზედ ეკერა დღეს ძლევაძმოსილ ჯარს. იმ ცოტა ნივთთა შორის, რომლებიც დაიტოვა თვით მეფემ, ყურადღებას იქცევდა მოოჭვილი ხმალი და ობოლ მარგალიტაგან შეთხზილი ფარღული.

- ეს ხმალი პაატასთვის მიიწია, ჩემი ამაგდარი რაინდისათვის. ეხლაც არ გვახლდა ბრძოლაში: ჭრილობამ და ავადობამ კერას მიაბა ვაჟკაცი: იმისი სული მაინც მუდმივ ჩვენთან არის ომის დროს: ყიჟინის ჟამს რამდენჯერმე შემომესმა მისი გამჭექარი ძახილიც, მომელანდა მისი სახე შემმართებული.

- კურთხეულია გული მეფისა, ღვთით განათლებულია ჰაზრი ცხებულისა.

- მეც ეგეთი ჰაზრი მომივიდა, ბატონო, როცა მივიღეთ შენგან ეს ხმლები, ნიშანნი ყურადღებისა: გულში ვინატრე პაატაც ჩემთან ყოფილიყო, რომ გაეზიარებინა ჩვენი აღტაცება.

- მაღლი შენდა, ბატონო მეფევ, კეთილ ხსოვნისთვის!

- ეს სამკაულიც პაატას მეუღლეს. არ დამავიწყდება, როგორი სასიამო წამი განვიცადე, როცა ხერთვისს მომეგება ხალხი და იმ ქალის ხელით თაიგული მამართვა. ისიც, მთელი ხალხით ანგელოსთა გუნდად მეჩვენენ მაშინ, ღვთისაგან ჩვენ წინაშე წარმოგზავნილად. ალბად დღესაც იგი მანდილოსანი ლოცვას აღავლენდა ჩვენის გამარჯვებისათვის.

- ბატონო მეფევ! რა იცოდნენ პაატასას ამ ბრძოლის ამბავი, რომ შეჰვედრებოდნენ გამარჯვებისათვის? გულთმისნები თუ არიან იგინი, - შეჰკადრა ელიზბარმა მცირე ყოყმანის შემდეგ.

- მე თვითონ ვამცნე სარდალ პაატას ჩემი განზრახვა. და იმ დროს, როცა მეუღლე გვერდზედ ეჯდა მას. სიხარულის ნათელი გადაეფინა ჩაყვირებულ სახეზედ, როცა გავანდე სახელმწიფო საიდუმლო.

- კარგი გინებებია! უფრო ძვირფას საჩუქარს ვერ წარმოიდგენს მოყმე მებრძოლი, როგორც არის მეფისაგან ეგეთი ნდობა.

მეფე გულახდით ბრძანებდა და მისმა კეთილმა საუბარმა თუ მოქმედებამ გულწრფელად გაახარა მისი თანამშრომელი. ერთხელ კიდევ დაარწმუნა ისინი, რომ მათი სამსახური არ იქნებოდა აშოტისაგან დავიწყებული, ყოველთვის ღირებულად დაფასდებოდა იმათი ღვაწლი.

ამ თანამშრომელთ სრულებით არ იცოდნენ, ვერც მიჰხვდებოდნენ თუნდ შორეული ეჭვით, რომ აშოტი ჰფარავდა მათგან თვის ოცნებას იმ ფარდულის შესახებ, ჰკრძალავდა თვისი გულისთქმას მომღიძარეს. მაშ რა ექმნა ვაჟკაცს, როცა ჯერ თვის თავისათვისაც არ გაემჟღავნებინა მას იგი საიდუმლო, რომლის არსებობა უხერხულ რამ გრძნობას განაცდევინებდა მას, გრძნობას ჯერეთ ჯანღითვე მოსილს. თუმც საკვირვლად ტკბილს, მძლავრად მიმზიდველს?! ნეტარების მომფენი სიო იყო აშოტისათვის ჰაზრთა არეში შუქიას ხილვა, მისგან მიზღვნილ ობოლ მარგალიტებით მკულ ლამაზ შუქურისა.

იქნება, სამოთხიდან იყო იგი სიო მონაზერი და მისთვის მოჰქონდა ედემურის ნეტარების ნასახი მამშვიდებელი?!

ხმა წვლილისა ნიავისა და მას შინა უფალი!

ჯერეთ ბუნდოვანი იყო ვაჟკაცისათვის ეს გრძნობა, გაურკვეველი, როგორც წყვილიადის კიდებუედ აღმოჩენილი მსუბუქი კვალი დღის ნათელისა. თითონ ნათელი კი არა, არც თუ რიჟრაჟი, მის მოახლების აღმნიშვნელი აისი მქრალი.

ხმა წვლილსა ნიავისა და მას შინა უფალი!

შუქი რამ შორეული და მას შინა სიწყნარე სულისა, კმაყოფილება გულისა დამყურებელი, ნაზი ნეტარება ერთობ სათუთი. ვერ ეხელეწიფების ადამიანს მისადმი ლაღად სვლა, ხამლმოსილ ფეხით მიახლოვება: ფერს აცვლევინებს მშვენებას ეთეროვანს სუნთქვაც შეუზომელი.

ოცნება იყო ეს, ფრთათეთრი ნატვრა; მაინც სინამდვილეში ედგა ფესვი და შესაძლო იყო ნივთიერი განსახება მისი. ახალი არ იყო აშოტისათვის ეს გრძნობა: იმ ხნიდან დიოდა მასში ეს იშვიათი გრძნობა, როდესაც პირველ მიგებებისას შუქურმა მიაპყრო თვალები ბუმბერაზს და შესძღვნა ყვავილთა კონა. უსისხლო მსხვერპლი ხალხისაგან მირთმეული თვით მხსნელისათვის. ძლიერი სასოება იხატებოდა იმ უბრყვილო შეხედვაში, უსამზღვრო პატივი, თაყვანისცემა სწორედ იმგვარი, რომელი შეჰფერის მხსნელად მოვლენილ რომელსამე ძლიერ ხატს. იმ სასოებით შეხედვამ, წრფელმა თაყვანისცემამ მსწრაფლ გაათბო ვაჟკაცის გული, ცვილივით მოაღბო იგი, სუნნელ გრძნობათათვის გააღო და გადაშალა. მაშინ რომ დაიხარა მეფე და ბაგე შეახო ქალის თავსაბურს, ის მოძრაობა უნებლიეთ იყო, თუმცა ლამაზი: დიდმა სურვილმა შეხებისამ დახარა მეფის უდრეკი ქედი და ისეთი სიამით, თითქო მწყურვალი ირემი დაეწაფაო ანკარა წყაროს, წიფლის ძირიდან გადმონადენ სპეტაკ ნაკადულს. ჩარჩა ვაჟკაცის სულში ის სახე, შიგ ჩაისახა მილეულ მთვარის სხივთა მაგვარ საღებავებით, ჩაიქარგა იქ ამოუშლელად.

პატარა იყო აშოტის სულში ეს საიდუმლო სავანე, სულ პაწაწინა, სხვისათვის უჩინარ-უხილავი, მაგრამ მრავალ საზრუნველთაგან მოცული გონება აშოტისა აქ მოიცლიდა იმ ლამაზ ჭემმარიტებათა სამზერლად, რომელნი ხელმძღვანელობენ ჰაზრთა სამფლობელოს; მისი უტეხი ნებისყოფა, აღელვებულ მდინარესავით მომქუხარი მისი მისწრაფება აქ, ამ მყუდრო ნავთსადგურში, დასცხრებოდა, შეისვენებდა; ვნებათაგან აღბორგებული მისი გული აქ, ამ პატარა ყურეში, ჰპოვებდა თავის წყნარ ნავთსაყუდელს, ყუჩდებოდა, დაამდებოდა.

- რადა?!

- იმიტომ რომ იმ ნიშში ესვენა ხატი აშოტისა, ახლად აჩენილი უძლიერესი სალოცავი მისი და იმ ხატის სახე ძალიანა ჰგვანდა შუქურ ვარსკვლავსა; თითონ შუქური იყო იგი აშოტის ახალი სალოცავი. მაშინ ომში მიმავალმა აშოტმა რომ გადმოიარა შუქურის სავანისაკენ, უძლეველი ძალა იზიდავდა მას იქით.

- თუ არ ჩავხედე შუქურს იმ ჩემზედ სასოებით მლოცველ თვალებში, არ ამოვიკითხე მუნ ურყევი რწმენა ჩემის გამარჯვებისა, არ ეგების! ნათელის რამ ქულასავით დაესვენა იმ ქალის სათნო სახე ჩემს გულში და არ შემძლიან არა ვნახო ის,

არ წარვიტანო თან მისი დალოცვა, იქნება ყველაზე უფრო უანგარო წადილი სიკეთისა და გამარჯვებისა: სურვილი უჩინარი და მით უფრო წრფელი, უხინჯ-უმწიკვლო.

ადამიანის არსება ორად არის გაყოფილი, ორ სხვადასხვა პიროვნებად. ერთადა სცხოვრობენ განუყრელად ის ორნი, მაგრამ თავთავიანთი სარბიელი აქვსთ ცხოვრებისა, მიზანი არსებობისა, თავიანთ სიხარული ბაგემლიმარე, თავ-თავადი სიმძიმელი შავ-ბნელად ჭმუხვნილნი. მხოლოდ ზოგიერთ პიროვნებაში იგი ორება უფრო ცხადყოფილია, განსაზღვრილ-დამთავრებული.

ესე ორად იყო გაპოზილი არსებაც აშოტისა: ერთი იყო აშოტ მძლეველი, მეფე დიდებული, შემმართებელი, დაულალავად მშრომელი სახელმწიფოს კეთილისა და დიდებისთვის. ეს აშოტი სასტიკი იყო, ვით ბედისწერა; ბასრი, ვით მისი ხმალი; უწყალოდ განმგმირი, ვით მისგან ნასროლი ისარი; უტეხ-უდრეკი, ვით კლდე რამ სალი. ეს აშოტ-დიდი ურყევლად მისწრაფებოდა განგებისაკენ მისდა მიჩენილ მიზნისაკენ: ყოველ ღონესა ხმარობდა მეტად განებრწყინებინა თავისი სამეფო გვირგვინის სხივოსნობა.

ამ მეფურ მისწრაფებაში მას ღირსეულად ედგა გვერდს თავისი მეუღლე გურანდუხტ დედოფალი.

ქალსა სწამდა, რომ ის ქვეყნად იყო მოვლინებული მხოლოდ დიდებისათვის. სხვა ყველა უნდა სთაყვანებოდა მას, უსიტყვოდ ჰმონებოდა მთელი ხალხი კიდით კიდემდინ. უცხო ერთა შორის განითქმოდა მისი სახელი. ამ აშოტს სწორედ საფერი თანამემცხედრე ჰყვანდა გზაზედ ცხოვრებისა. აქაც კი განირჩეოდნენ ერთმანეთისაგან ეს ორნი: დედოფალი უფრო გულსწრაფი იყო და უთმინო. ძალიან ეჩქარებოდა, შეერთებინათ მთელი საქართველო, განესხნათ მტერნი მის სამზღვრებიდან, რომ მზეებრ ებრწყინა მის შუბლზედ სამეფო ჯიღის შარავანდედს. განსაცდილში მეტს სულმოკლეობას იჩენდა, ფიცხდებოდა, ჟინიანდებოდა; ბედს უწყრებოდა. არად აგდებდა ძნელ გარემოებათა უძლეველ კრებას თუ შეჯგუფებას. აქედან იყო გულგრილობა მეუღლისადმი, უსიამობა. ნიადაგი კი მაინც არა ჰქონდა აქ განხეთქილებას, საბოლოო თავ-თავადობას. ვერც ექნებოდა იგი საფუძველი: ორივენი ერთსა და იმავე შორეულ ნათელსა სცემდნენ თაყვანს, ერთისა და იმავე სანატრისაკენ მისწრაფოდნენ. დედოფლის უთმინობა იმითიც აიხსნებოდა, რომ მას მხოლოდ სურვილებთანა ჰქონდა საქმე და ფიქრებთანა, ხოლო ჰაზრთა და ნატვრათა არეში ყოველივე უფრო ადვილია, მწყობრად მიმდინარე. მეფე კი ძნელად საკვეთ სინამდვილეს ედგა კვალში და გამოცდილებით იცოდა, რა ძალა, დათმენა და გამჭრიახობა სჭირდება ადამიანს თვის სურვილთა ასასრულებლად, მეტადრე ისეთ ფართო და მაღალ მისწრაფებათა ასათავებლად, რომლებსაც ატარებდნენ გულში გვირგვინოსანნი.

- ეჰ, ჩვენს სიხარულს მაინც სდევს ჩრდილი: დედოფალი ჰყვედრის მეფესა, ჩვენც ყველას, რომ აქამომდე ვერ განვდევნეთ მტერნი თბილისიდან, ვერ გარდავსხით იგინი ჩვენს სამზღვრებს იქით; ვერ შევაერთეთ მთლად ჩვენი ერი.

- თითქო ან მეფეს, ან ჩვენ არ გვესწრაფებოდეს განვახორციელოთ სურვილი ჩვენი და დავამყაროთ ერის მშვიდობა მკვიდრ საფუძველზე! არ შეიძლება ყველაფრის ერთად და სწრაფად შესრულება. იქნება შესაძლოც არ შეიქნეს, განახორციელოს მთელი ჩვენი სურვილები ერთმა მეფემ, ერთმა თაობამ.

- მართალსა ჰბრძანებ! ერთი ტაძრის აშენებაც ვერ შესძლო ზეგარდმო ცხებულმა დავით, მისი დამთავრება ანდერძად დაუტოვა თავის შვილს სოლომანს.

- ოჯახის აშენებასაც კი რამდენიმე თაობა უნდა. ძნელად შესძლებს ერთი მეფე, თუნდაც მეტად ნიჭიერი და მხნე, სახელმწიფოს სრულ აღდგენას და განვითარებას.

- მერმე მაშინ, როცა გარემოებები ხელს არ უწყობენ. აშოტს რომ ძნელად საბრძოლი დაბრკოლებები ეღობებოდა წინ: საქართველოს დანაწილება ცალ-ცალკე სამთავროებად, ჩვენს ქვეყნის გულში შემოჭრილი მტერი ძლიერი.

- სხვა სხვის ომში ბრძენია. ვერ შეიგნებს გურანდუხტ, ვერც წარმოიდგენს, რამდენი სიფრთხილე, მოფიქრება და მხნეობა სჭირია მეფეს ყოველ ჟამს, ყოველ წუთს, რომ თანისთანობით და შეუდრკომლად უახლოვდებოდეს თავის საწადელს.

- ისე ფიქრობს დედოფალი, რომ აქამდისინაც ჩაემლებოდა საქმე ხელში, თუ თითონ იყოს მოქმედი და მბრძანებელი: მადლობა ღმერთს, აშოტი ფრთხილია, შორსგამჭვრეტელი.

ესე ფიქრობდა თვით აშოტიც და ღრმად იყო დარწმუნებული თვის დასკვნათა სიმართლეში, თვის მოქმედებათა სისწორეში. აქ ვერ დაუთმობდა იგი დედოფალს, ვერ აჩქარებოდა, ვერც გაივლიდა მისგან ნაკარნახებ გზაზე: იმ გზით სვლას მხოლოდ რყევა მოჰყვებოდა სახელმწიფოსი. აქ უთანხმოება ცოლ-ქმარ შორის ვერ მოისპობოდა, თუმცა განხეთქილებამდის ვერ მივიდოდა.

მეორე იყო აშოტ სახიერი. ნაზი გრძნობების კონა იყო ამ აშოტის გული; სუნნელოვან სურვილებიდან იყო შეთხზილი მისი წყნარი ნებისყოფა. ჭრელი სახეებით იყო აღსავსე მისი ჰაზრთა არე, თვალწარმტაც ჩვენებით. ეს აშოტი ოცნებობდა წყნარ სიამეზედ, ვით ალავარდნილ მზისგან დამწვარი ნატრობს ცივ წყაროს გაფოთლილ ხის ძირში. აშოტ სახიერი მწერს არ დაადგამდა ფეხს, შეეცოდებოდა; წყალს არ შეამღვრევდა: დაენანებოდა მისი სარკე სახე. იგი მოციქული იყო წრფელი სიყვარულისა, მთესველი მისი, სურვილით მნდომი მისი მომკისა. კერა იყო ამ აშოტ სათნოს სავანე.

ის იყო ძნელი ამ აშოტისათვის, რომ იგი უთანხმოება, სამეფო საწადელთა შეუწყობლობა, ცუდად აღელვებდა მას მაშინაც, როცა იგი თვის კერაზედ განმარტოებული, მბრძანებელი, მხოლოდ კაცი იყო მოსიყვარულე ლამაზ გრძნობათა გამშლელ-მომღვნი. მეგობარს ეძებდა იგი განმარტოებულ გალიაკში, თვის გულის ყვავილს. გურანდუხტი კი აქაც დედოფალი იყო გვირგვინოსანი, გულცივი, მარტო მოვალეობის აღმასრულებელი. განმარტოების ჟამს ისინი მხოლოდ ვაჟკაცი და ქალი უნდა ყოფილიყვნენ, ერთმანეთის მასიამოვნებელ წყვილი, ლამაზ გრძნობათა ერთად შემკონნი, დამწვავ ვნებათა მწყობრად დამშუშნი, მამებელნი. ცხოვრებისათვის

ბრძოლით მოქანცულებს განკერძოებულ სავანეში უნდა ეპოვნათ მყუდროება ტკბილი, ურთიერთობა სუნნელოვანი, ალერსი ვარდისფერი. იქ, იმ ყუდეში, არ უნდა შეჰყოლოდათ მათ არც რა ისეთი, რაც ცხოვრების ყაბახზედ მოითხოვდა მათ მთელ ძალას ნებისყოფას.

ესე ნატრობდა მეფე აშოტი. ესე ოცნებობდა იგი მაშინ, როცა ეძებდა გულის სწორ მეუღლეს. ამას მოელოდდა, როცა მოჰგვარეს გურანდუხტ ცოლად. სწყუროდა ჟამითი-ჟამად მიედრიკა ბუმბერაზი თავი სატრფოს მუხლზედ ისე უზრუნველად თუ გულუბრყვილოდ, როგორც სამსონ უძლეველი მიეყრდნობოდა მინდობილად თავის დალილას, ჩვილ მკერდს. ამასაც იმ ზღაპრულ ბუმბერაზივით ჰსურდა იქ, იმ მღიმარ განმარტოებაში, ეშოვნა ძალთა განახლება ახალ ბრძოლისათვის, მოღვაწეობისათვის.

ცხოვრება სავსებით არავის უსრულებს ნატვრა-ოცნებას. აშოტის ესეთი მისწრაფება ვერა ჰპოვებდა მის ოჯახში დაამებას; ვაჟკაცი მოკლებული იყო ამ კერძო სიამეს, მოწყურებული. გარეშეთათვის ეს არა სჩანდა. ვერც ეჩვენებინა ვერც ეჩანებოდა: განგებას ეკურთხებინა აშოტის კერა, მიეცა მისთვის მეუღლე კეთილგონიერი, განემრავლებინა იგი, აეღორძინებინა. გათქმული მეფე იყო, აწ იგი ბუმბერაზი, ღირსეული მეუღლე ღირსეულის დედოფლისა, ბედნიერი მამა ძეთა და ასულთა. ვინ იცოდა, რომ ყველა ეს სიკეთე შედეგი იყო მხოლოდ კეთილად აღსრულებულის მოვალეობისა და არა ნაყოფი სიხარულის ყვავილში ჩასახულ-გამონასკული, თბილ სინათლეში აყიროდ აღზრდილი. ეს ყველა საიდუმლო იყო აშოტის გულისა. აკი განმარტოებით სწუხდა ვაჟკაცი ამ თავის ხვედრზედ.

მაინც ვერ შეჰპრიგებოდა მეფე თავის ბედს, მაინც ეძებდა თავის საძიებელს. რადგან კერაზედ ვერ აღმოუცენდა მას ეს სათუთი ყვაილი ნაზის სიამისა, ის ამგვარ სიხარულს ეძებდა. გარეთ. დიდს ხანს ამაოდ! რამდენჯერაც გაიტყუა ის ნათელთა კრთომამ, იმდენჯერ შესცდა: ლამაზ ციაგს თურმე აზნევედა მწერი რამ ჭია ან ჩაშლილი ხე ფუტურო, დამპალი; არა ნატვრისთვალი, რომელიც თურმე მიუძღვნის მფლობელს ნეტარების ციაგს სანუკვარს, დამაყუჩებელს.

- გველი ჰპატრონობს გესლიანი იმ ნატვრისთვალსა; სამხელო არა რამისი შოვნა მომაკვდავისთვის.

აშოტს ეგონა, ისე განვლიდა ცხოვრების გზასა, შორიდანაც ვერ იხილავდა გარდუვალი სიმშვენიერის სახიერებას. უსასოობის ბჭემდის მიწვენილიყო გულგატეხილი. ამაოდ! აღარ ახსოვდა, ადამიანი ბევრჯერ იქა ჰპოვებს თავის საძებარს, სად არ მოელოს და მაშინ, როცა ჰაზრადაც კი არა აქვს მისი მოხელვა.

ესე მოუხდა აშოტს ხერთვისის სანახებში, სადაც თვალი მოჰკრა მან უცვლელ სიხარულის ანარეკლ ნათელს. მისი სული არ იყო მაშინ მიმართული წყნარი სიამის საძიებლად, ის ჯერ ისევ მოცული იყო მრავალგვარ საშიშროებით, ისევ აღელვებულ მდინარეში იმყოფებოდა, თუმცა ტალღები უკვე დაეძლია და გაერღვია. იცოდა გამოცდილმა, მტერი არ დასთმობდა ბრძოლის ველს. არ დასტოვებდა ომის ასპარეზს. მსწრაფლ უნდა განეახლებინა დევნა. არ უნდა შეესვენებინა ძლეული, არ უნდა მიეცა დრო დაფიქრებისა და შემზადებისა. დრო არ იყო სისხლიანი ხმლის გაწმედისა ქარქაშივე მის მიქცევისა. ეგრეცა ქმნა: არ დაასვენა გატეხილი მტერი, ბევრჯერ შიგ

სიმაგრეთა პირს დაესხა მას თავს, დააზარალა. მაშინ მხოლოდ იმისთვის მივიდა ხერთვისს თავის ხალხთან, თავის ოჯახში, რომ თვალი გადაევლო მათთვის მზრუნველი და ისევ განშორებოდა სამოღვაწეოდ. ამ დროს ეჩვენა მას ლანდი სანატრი: მისკენ ლოცვად აღმართულ შუქურის თვალთაგან გამოკრთა ის მადლიანი ნათელი

ცისფერი, რომელს იგი ამაოდ დაემებდა აქამდინ, რომელზეც ის ოცნებობდა ყოველთვის. ნატრობდა მარადჟამს.

32

მაშინ მოლანდებული სურათი და მისგან გამოწვეული შუქის მაგვარი ლბილი გრძნობა ნათელ ელვასავით არ განქრა აშოტის სულში; კვალი დასტოვა, თვისი ნასახი ახატა მასში. შემდეგში მცირე რამ საბაბიც საკმარისი იყო, იგი ნაკვალი ისევ შერხეულიყო და განმეორებით გაეშუქებინა მის გონებაში სანდომი სახე მოთაყვანე ქალისა, ხოლო სურათს აემოდრავებინა მის გულში სიამის სიმი, გამომღებელი სასიხარულო ხმისა, მთქმელი საამო ჰანგის ნაწყვეტისა.

- გული მეხსნება იმ სურათის კვლავ გაშუქებით, სიამის სიო გადამირბენს გრძნობათა შესაკრებელზედ, მახარებს ერთ წამს. ნეტა რა ნატვრას მომიძღვნიდა ის ჰანგი დამთავრებული, არა ელვასავით მსწრაფლ მიმომფრენი, ხანდაზმით ჩემს გულში დავანებული? - ფიქრობდა ვაჟკაცი.

და უხაროდა, როცა გაახსენდებოდა იგი საამო წუთი, აესახებოდა ნაზი სურათი მოსავ ქალისა.

- იქნება, ის ჩემი გრძნობა მხოლოდ შემთხვევითი იყო, მარტოდენ იმით გამოწვეული, რომ მე თითონ ვიყავი მაშინ მხიარული და გულღია ყოველ სიმშვენიერისათვის. მოხდება: ადამიანი ვარდისფერი გრძნობით არის სავსე და სავსებისაგან თვისის ლამაზი გრძნობისა მოჰფენს გარშამო ტურფა ყვავილებს. ასკილიც მაშინ ვარდად ეჩვენება სუნნელოვნად...

- ვნახავ პაატას! გაეხარდება ფრთადაკოდილ არწივს ჩემი მისვლა. ვამცნობ ჩემს სახელმწიფო განზრახვასაც ამ ნადირობის შესახებ. ღირსია ნდობისა. მალამოსავით დაედება მის წყლულს ძნელსაკურნებელს, როცა ნახავს, არ დამვიწყებია მისი სამსახური, რაინდული მისი ნაღვაწი. წავალ, გავივლი: მაინც იმათ სოფელზედ გადადის მოკლე გზა. ნანადირევსაც მივუტან, ჩემის ხელით მოკლულს რამ ნადირს... მასაც დავხედავ, შუქიას. ნუთუ მართლა ისეთი მომხიბვლელია და შუქმფენელი? - გაიფიქრა აშოტმა, როცა მაშინ საომრად მიდიოდა.

გაკვრითაც არავის ანდო იმან ეს ფიქრი, თითქო თავის თავსაც კი გულახდით არ უცხადებდა მას. ფრიად სათუთად მიაჩნდა თვისი განზრახვა, საიდუმლო სურვილად, რომელს სხვა არ უნდა შეჰხებოდა, რომლის არსებობა სხვას არც უნდა სცოდნოდა. თუ ეგრძნოთ მისი განზრახვა, იქნება კიდევ გაეკიცხათ: სად დიდი აშოტი, - სად პაატას სახლი, რომ იქ წასასვლელად გზაც განზრახ აერჩია მას!

ეწვია მეფე პაატას, კვლავ იხილა შუქიას აღტაცებული თვალები, სასოებით მისდა მიპყრობილნი. რამდენიმე ხანი დაჰყო მათ ჭერქვეშ განიცადა მთელი კეკლუცი

სილბო ამ სახიერ მშვენიებისა და დარწმუნდა, რომ პირვანდელი გრძნობა არ იყო შემთხვევითი, მხოლოდ წუთიერი; თუ ეს ასე არ ყოფილიყო, არ განმეორდებოდა განცდა და უფრო მეტი სიძლიერითაც; ვეღარ აავსებდა ქალის მახლობლობა ვაჟკაცის სულს სიხარულით.

ახ, რანაირად მოესურვა ოდნავ მაინც შეჰხებოდა ჰაეროვანს, ხელი ეხლო მისთვის თუნდაც შემთხვევით. ვერ მოახერხა! ამ საკვირველმა ნდომამ რამდენჯერმე კინაღამ თავი წაართვა მას, კინაღამ მოძრაობაში გამოკრთა ეს მისი შეუკავებელი მისწრაფება. ძლივს შეიმაგრა თავი! ქართველი იყო, დარბაისელი, რაინდი დიდებული და თავის თავს ნებას ვერ მისცემდა, შემთხვევით ამოზვირთებული სურვილს დაეძლია იგი. არც ერთი სიტყვით, არც წარბთა შეხრით თუ თვალთა ელვარებით არ გასცა ვაჟკაცმა თვისი გულის ნადები, თვისი მედგარი სურვილი თუ მილტოლვა.

შევაქე მისი სიმამაცე, მიზანშეწონილი მოქცევა!

აშოტის დიდებულმა თავდაჭერილობამ, მისმა ფაქიზმა ქცევამ თუ მჭიდროდ მოზომილმა მიმოხვრამ უდიდესი პატივისცემა აღძრა ისეც მისგან აღტაცებულ მანდილოსანში, განაცვიფრა ის და თვის აღფრთოვანებულ ჰაზრთა დენაში ზეკაცად დასახა მან აშოტ მძლეველი, კაცდმერთადა სცნო ბუმბერაზი იგი ხორციელი.

წამოვიდა პაატას სახლიდან აშოტი, საბრძოლველად გამოემურა, გული კი იქვე დარჩა მგრძნობიარე. მისი გონების თვალი უკან იხედებოდა, გარნა არა თვის კერისაკენ, სად მედიდურად ბრწყინავდა გურანდუხტ დედოფალი, არამედ იქით, სად ციაგობდა სათნო შუქური, წყნარი სიხარულის გამომღებ-გამომცემი, უჩინარი იგი ყვავილი ედემსა რგული.

იყო ბრძოლის დროს ისეთი საშიში წუთი, როდესაც ბუმბერაზს დასჭირდა მოეხმო ძალნიც ზეცისა გასამტკიცებლად თვის მარჯვენისა. ეს ის გასაჭირი იყო, როდესაც უმრავლეს მტერთაგან გარემო ცულს მის რაზმს თითქო აზვირთებულმა ზღვამ უნდა გადურბინოს და დაჰფაროსო. იმ განწირულების წამს ელვასავით გაურბინოს აშოტს გონებაში საგულისხმო სურათებმა. სახეთა სწრაფაში მკაფიოდ აღმოჩნდა განმარტოებული ხატება შუქურისა. იგი ჩვენება ისეთის სისწრაფით არ მიეფარა გონების თვალთა ხედვიდან, როგორც სხვა სახეები. ომის დამთავრების შემდეგ, როდესაც საუკეთესო ნადავლი მოართვეს მეფეს, მაშინვე თვალთ წინ დაუდგა სხვა დამსახურებულებთან ერთად პაატაც და მის გვერდით მისი მეუღლე შუქური, უფრო შუქური, სინამ პაატა. ეს მისი საიდუმლო განცდა იყო, მისი საკუთარი შერძნობა.

- აი ეს ხმალი დავსდევ იმ ვაჟკაცისთვის, რომელიც განუყრელად ჩვენთან იბრძოდა, რომელიც ეხლაც ჩვენთან არის უხილავად. პაატ იაშვილზედ ვამბობ, დაკოდელ შავარდენზედ.

- მაღლი მეფის გულს, ქველობით განთქმულს!

- როცა მოვდიოდით, ისეთი თვალი გამოგვაცოლა ბეჩავმა, გული მატკინა: ჰშურდა, ჩვენთან ვერ მოდიოდა საომრად. მაინც თან გამოგვყვა მისი ცეცხლებრივი სული.

- შესაფერი იარაღი ღირსეულის ჭაბუკისათვის!

- ეს ფარღული პაატას დიასახლისისათვის. ღირსეული მეუღლე ჰყოლია. რომ აქამდის გაუძლო პაატამ საშინო ჭრილობას, ქალის თავდადებულ მოვლასაც უნდა უმადლოდეს.

- გავბედავ, ბატონო, და მოგახსენებ: დავალებულიცა ბრძანდები მისგან.

- როგორ?!

- ადრე იმ საკვირველი გამარჯვების შემდეგ, მაგ ქალმა მოგილოცა პირველ და შემოგძღვნა თაიგული.

- მეფემ მაღლი უბრძანა მაშინ იმ ქალს და ეს უდიდესი ჯილდოა ყველასათვის!

- იმ სიტყვიერ ჯილდოს ეს ნივთიერი საჩუქარი დავსძინოთ ეხლა: პირველი გულის ფიცარზედ ექნება აღბეჭდილი უხილავად, მეორე - გულ-მკერდს დაუმშვენებს კეთილს ხილულად.

- აკურთხა უფალმა მეფე მწყალობელი! მაგას რა სჯობია?!

მვირფასი ხმალი იყო. სამკაულიც ერთ სოფლადა ღირდა, სხვილიმარგალიტისაგან შეთხზილი. ნაქეთის სიკველუცე და გოჭარის სიმდიდრე ერთმანეთს შეჰჯობებოდნენ იმის შექმნაში. ოცნებაში უკვე მორთო მეფემ ქალი ამ სამკაულით. ძლიერ დაჰშვენდა. თვალთწარმტაცმა სურათმა გაიტაცა მეფის ფიქრები. ერთს წამს იგი გარინდებული შეჰყურებდა გონებაში დასახულ სასიამო ლანდს. კარისკაცთ შენიშნეს მეფის ოცნებაში წასვლა და უძრავად გაჩერდნენ, კრინტი აღარ დასძრეს. იცოდნენ მათ თავიანთ საყვარელი ბუმბერაზის საკვირველი ჩვეულება: ხანდისხან, შესდგებოდა იგი უძრავად, თვალთ მიაბყრობდა საიდუმლო რამ ჩვენებას და იყო ისე გარინდებული. ერთს ხანს; ვეღარას არჩევდა თავის გარშემო ცხოვრებიდან გაბიჯებული, სინამდვილიდან გაღმა გამხდარი. მხოლოდ სახის მეტყველება თუ ამცნობდა გარეშეთ, რა ხასიათის ჩვენებას გაეტაცნა მეფე: ღიმილი გარდაშლილი, წარბთ შერჭმა მრისხანე. ეხლა სიხარულის ციაგი უთამაშებდა დამტკბარ სახეზედ, ოდნავ უქროდა ღიმი ბაგეზედ და ურხევდა მწყობრად მიჯრილ ღერებს ხშირის ულვაშებისა.

მეფე შემდეგაც არ ივიწყებდა პატარა ოჯახს, სძღვნიდა დავლიდან ღირს სიმდიდრესა.

როცა აშოტი გამარჯვებულად ებრძოდა მტკვრის დაბალ ველებში ხალვათად დაბინავებულ მტრის ურდოებს, ამ დროს მიაღწია მეფის კარს ბიზანტიელმა ელჩმა

თავის ამალით. დედოფალმა მიიღო სტუმრები დიდებით. ნადიმი გაუმართა, შექცევა ღირსსახსოვარი. ის კი აღონებდა გურანდუხტს, სასახლე და დარბაზ-პალატები ვერ შეჰმევენოდნენ მეფურ ღირსებას: ჯერ ისევ დროებით სადგომში სცხოვრობდა მეფე, არ გადასულიყო ახალ სასახლეში, რომელს აგებდა აშოტი არტანუჯში, თვის ახალ სატახტო ქალაქში.

არტანუჯი პირველ ააშენა ვახტანგ გორგასალმა. მეფე სცდილობდა აეგო ციხე-ქალაქები იმისთანა ადგილებში, რომლებიც საუკეთესონი იყვნენ სამხედრო თვალსაზრისით და მარჯვენი მამულის დასაცველად. არტანუჯი ამისთანა ძლიერს და მარჯვე ადგილს წარმოადგენდა: იმაზედ გადადიოდა მახლობელი გზა ბიზანტიაში დასავლეთით და სომხეთში სამხრეთით. მურვან ყრუმ ბრძოლით აიღო ეს ციხე და დაანგრია. ქართველთა მეფეებს აღარ მიეცათ დრო აღედგინათ ციხე-ქალაქი. დარწმუნდა აშოტი, თბილისის დაბრუნება ადვილი არ იყო; ჯერ ბევრი ბრძოლა დასჭირდებოდა, სინამ განდევნიდა იქიდან ძლიერ მტერს. იწყო თვალთვლება ადგილისა, რომელი დროებით დაენაცვლებოდა სატახტო ქალაქს. აირჩია არტანუჯი და გასცა ბრძანება, აღედგინათ ვახტანგისეული სიმაგრე. გააფართოვეს ციხე. მეფემ მოისურვა გალავანშივე აეგოთ მისი სასახლე. მრავალ დარბაზებიანი იყო სასახლე, მკვიდრად ნაგები. მაღლობზედ იდგა ციხე. მის ქვევით გააშენა ქალაქი. თავის მახლობლებს უბოძა იქ სამოსახლო ადგილები. შემწეობასაც აძლევდა მოსაწყობ-დასაშენებლად. ციხის ეკლესია პეტრე-პავლეს სახელზედ იქმნა ნაკურთხი.

დედოფალსაც მოსწონდა არჩეული ადგილი. აჩქარებდა, დაემთავრებინათ შენობები. საუკეთესო ხუროთმოძღვრები და მშენებელნი მუშაობდნენ. ციხეს გარს ფართო გალავანი ერტყა დუღაბით ნაგები, ქონგურებიანი, მრავალ საისრეებით მოწყობილი. კედელი ქონგურებთან უფრო თხელი იყო, მინამ ძირს. საისრეებიდან კაცის სიმაღლეზედ მოსდევდა შიგნით განზიდული კედელი, რომელზედაც თავისუფლად დგებოდა და მიდ-მოდოდა მებრძოლი, რომ ესროლნა ისარი, ეტყორცნა ხელშუბი თუ შურდულის ქვა. ციხეს ღრმა სარდაფები დაატანეს სანოვავის თუ სხვა საჭირო ნივთთა საწყობად. შუა სარდაფიდან ჩასდევდა გვირაბი, რომელი გადიოდა ართვინის წყალზედ და თავდებოდა მცირე კოშკით. გვირაბი რამდენსამე ადგილას იკეტებოდა. ციხის კუთხეებში აღმართული იყო უმაღლესი კოშკები, რომელი თავი გვირგვინისებურ იყო მოყვანილი, სვეტიდან განზე გაწეული, ისე რომ აქედან სანათურები დაჰყურებდნენ კოშკის კედლებს. ქალაქი დაბლა შენდებოდა ციხისა და მდინარის შუა. ციხეს კიდევ მეორე კედელი უნდა მოჰვლებოდა, რომელი ქალაქს უნდა ჩაჰყოლოდა ორივე მხრივ და დათავებულიყო ხევის პირას.

ბიზანტიელი ელჩები რომ ეახლნენ დედოფალს, ციხექალაქი ჯერ არ იყო დათავებული; მის დასრულებას კიდევ სჭიროდა ფული და მუშახელი. აშოტი ფიქრობდა ნივთიერი დახმარება ამ სიმაგრის დასასრულებლად და საზოგადოდ მტრისაგან აოხრებული მამულის ასაშენებლად ბიზანტიაშიც მოენახა: ბერძენთა სარგებლობაც მოითხოვდა აშოტის საბრძანებელი ერთ შეუვალ ციხედ გარდაქმნილიყო და სარკინოზთ ვედარ შესძლებოდათ ამ გზით მიახლებოდნენ მათ საბრძანებელს. ეს იყო ერთი მიზეზთაგანი, რომ აშოტი ერთობ თავაზიან და ტკბილენა ეპისტოლეებსა სწერდა ამჟამად იმპერატორს.

ბიზანტიელებს თან საუკეთესო ხუროთმოძღვრები მოჰყვნენ. მათ უნდა დაეთვალიერებინათ ახალი ციხექალაქები, თუ საჭირო იქნებოდა, რამე რჩევა მიეცათ მშენებელთათვის. გამოცდილი მფარველი ორ მიზანს აღწევდა ამით: დაწვრილებით გაიცნობდა გეგმას იმ ციხექალაქებისას, რომლებსაც აშენებდა ან აახლებდა აშოტი, რაც გარემოებათა ცვლილების დროს დიდად დაეხმარებოდა ბიზანტიელთ; აშოტს გულს დაუდებდა ეს ყურადღება: მასში მოსჩანდა იმპერატორის მზრუნველობა, აშოტისადმი მეგობრული განწყობილება.

აშოტისაგან გამოგზავნილი დავლა მაშინ მოიტანეს დედოფლის კარს, როდესაც ის აპირებდა ელჩების გამგზავრებას არტანუჯში. ამან დიდად გაახარა გურანდუხტი, ძლიერად აგრძნობინა თავი დესპანების წინაშე. დედოფლის ამაღამაც შესცვალა კილო საუბრისა, უფრო იმედიანად იწყო მსჯელობა, გულახდილად. დიდი დავლისა და მრავალმონების საშუალებით ქართველებს შეძლება ეძლეოდათ აეჩქარებინათ ციხექალაქების შენება.

დედოფალი შეგულიანდა ეხლა და განიზრახა თითონ წაბრძანებულიყო არტანუჯს, ამაღისა და ბიზანტიელთა თანხლებით. ბრძანა, საზეიმოდ მოეწყოთ ეს მოგზაურობა, როგორც შეჰფეროდა გამარჯვებულ პყრობელს გამხიარულებულს. დიდებულად წარემართა მგზავრობა. მადლიერი ხალხი სიხარულით ეგებებოდა დედოფალს გზადაგზა, ქებას შესძღვნიდა, ვით თითონ აშოტს ჭირთაგან მხსნელსა, მტერთა შემმუსვრელს. გზა მოირწყო განაცემით: უხვი წყალობა მოსთოვდა დედოფლის ხელთაგან.

ძალიან კარგ გუნებაზედ დადგა გურანდუხტი: თუ შეძლება არა ჰქონდა დიდ-დიდებულად მიელო სტუმრები დროებითს სასახლეში, მის სანაცვლოდ, ეხლა შესძლო გაეშალნა მოსულთა წინაშე აღმატება ბრწყინვალეებისა და ეჩვენებინა უცხოთათვის, როგორ უყვარდა ხალხს სამეფო ოჯახი, როგორ პატივსა სცემდა მას. სეფეწულნიც თან ახლდნენ დედოფალს. მთელი სამეფო ოჯახი იძროდა გზაზედ. მეტადრე მშვენივრად შეეგებნენ დედოფალს ართვინში, სამღვდელოება თუ ერისკაცნი. ამ ზეიმით შეგებებას ხელმძღვანელობდა მოხუცი გმირი თადეოზ ართვინელი, რომელს თავის ციხედარბაზში განემზადებინა დედოფლისთვის ბინაც, სადღესასწაულო მეჯლისიც. აქვე მიიღო გურანდუხტი მეორე წიგნი თვის მეუღლისაგან. სწერდა აშოტი:

- ვესწრაფი შენს ნახვას. მსურს პირადად გაგიზიარო ის დიდი სიხარული, რომელი ავსებს ჩემს გულს. მტერი ეხლა კი დიდხანს ვეღარ შესძლებს გაძლიერებას, კადნიერად შებრძოლებას. შეიძლება პირდაპირ არტანუჯზედ გადმოვიარო. მსხვერპლი შესწირე! გაახარე უხვი საბოძვრით ქვეშევრდომები.

დედოფალს იამა ეს წერილი: არტანუჯში შეეყრებოდა თავის გვირგვინოსან მეუღლეს და ბრწყინვალედ დაათავებდა თავის დიდებულ მგზავრობას.

ძალიან მოეწონათ ელჩებს არტანუჯის ადგილმდებარეობა, სათანადოდ დააფასეს მისი სამხედრო მნიშვნელობაც. ციხის გეგმაში მათმა ხუროთმოძღვარმა რამდენიმე შესწორება შეიტანა. შიგ ციხეში რამდენიმე ჭა ამოაღებინა. შესანიშნავი ცოდნა გამოიჩინა აქ: პირდაპირ ხელი დაადგა იმ ადგილებს, სადაც, უნდა ამოეკვეთათ ხაროები, რომ ძალე მიეგნოთ ნაკადისათვის.

- მტერმა რომ შესძლოს გვირაბის პირის დაჭერა ან ზევიდან მოწამლოს მდინარე, ციხეს უთუოდ უნდა ჰქონდეს სხვა საშუალება წყლის შოვნისა. - ამცნო გამოცდილმა.

იმავე ხუროთმოძღვრის ჩვენებით იქმნა გატანილი სხვა გვირაბი მეორე მხარეს. ეს გვირაბი უწევდა ხევს, თითონ ხევში კი არ იყო გასული, ცოტა ადგილი იყო გასათხრელი.

- ესეთი გვირაბი გაგვყავს ჩვენ იმ მოსაზრებით, რომ უკანასკნელ ჟამს ლაშქარს შეეძლოს უჩინრად გალტოლვა. ცოტა ხნის მუშაობა და დასჭირდებოდა შემწყვდეულ ხალხს, რომ გაიტანოს ხევში ხვრელი და გზა გაიხსნას. საიდუმლო უნდა იყოს ამ გზის არსებობა.

- როგორ დაიფარება ეს, როცა ხალხი იმუშავებს ზედ, მრავალი კაცი?

- შეიძლება! აი მონები, ტყვედ წამოყვანილნი; ესენი უნდა ამუშაოთ.

- მით უფრო ცუდი: მტერს ეცოდინება ყოველივე.

- ვერ მიხვდით! მაგვარ საიდუმლო სამუშაოების დათავებისას, მუშაკთ მოსპობენ.

დედოფალმა რამდენიმე დღე დაჰყო არტანუჯში. დაურიგა სამოსახლო ადგილები თავის მხლებლებს და მახლობლებს, რომ ისინიც იქ დასახლებულიყვნენ, სატახტო ქალაქში. მოგზაურობა და ზეიმი მთლად უჩრდილო იქმნებოდა, თუ ამოტი მიბრძანებულყო არტანუჯს. განსაზღვრულ დროზე მეტი დარჩა იქ გურანდუხტი, ელოდა თავის მეუღლეს.

- ალბათ სახელმწიფო საზრუნველმა შეაგვიანა ბატონი მეფე ადგილობრივ, ან სხვა გზა მისცა მის მსვლელობასა, - სთქვა სახლთუხუცესმა.

- უნდა ეგეც მსწრაფლ ეცნობებინა. ისიც უნდა ემცნო, სად ჰხლებოდნენ მას ეს დესპანები! - შენიშნა დედოფალმა წყენით და მოსპო ამ საგანზედ საუბარი.

მეფეს არამც თუ დაუგვიანდა არტანუჯში წასვლა, სრულებითაც არ გამგზავრებულა იქით. სხვა გზას დაადგა ბატონი ამოტი, სხვა კვალს. სამეფო საჭიროებამ კი არ გაიწვია იგი ამ ახალ გზაზედ, გულმა გასწია იქით უძლეველი ძალით. ბრძოლის ველზედ მწყობრად და უებროდ შეასრულა განზრახული გეგმა მოქმედებისა, თითქოს მის მარჯვენას უცთომელი რამ ძალა ახელმძღვანელებდა. აზვირთებული მისი ნებისყოფა სხვა ახალ საღვაწოთაგან ისწრაფიდა მაშინვე: ეგონა გახალისებულს, რომ სხვა თვის სახელმწიფო განზრახვებსაც მსწრაფლ შეასრულებდა. გაიარა რამდენმამე დღემ და დასცხრა მისი ნებისყოფა, დაეშვა მისი მკვეთრი მისწრაფება მოქმედებისადმი. იგრძნო, რომ შეუძლებელი იქნებოდა მისთვის ყველაფრის ერთბაშად კეთება და დასრულება.

- დრო უნდა, ჩემო ხელმწიფევ, ყველაფერს. აუჩქარებელის, გარნა შეუყენებელის ნაბიჯითა ჰხამს სვლა მიზანთა განსასახებლად. საჭიროა, შესრულებული დიდ საქმის შემდეგ დასვენება, მცირედ ჟამს მაინც ახალ კვალზედ რონინი: ნებისყოფამ უნდა შეავსოს დახარჯული ძალა თვისი, მისწრაფების იმ ნაკადმა, რომელი აწარმოებს საერთო თუ სახელმწიფო ძნელ განგებლობას.

- ალბად ეგრეა! გული აღარ მიმწევს არტანუჯისკენ. იქ ზრუნვა მიმელის საფიქრებელი; იქ ისახება და იზრდება ჩემი ჰაზრი მნიშვნელოვანი: საქართველოს უნდა ჰქონდეს მეორე სატახტო ციხექალაქი ზედ ბიზანტიისა და სახალიფოს სამზღვრებზედ, რომ ადვილად მისწვდეს ორსავე სამფლობელოს, თვალი ადევნოს მათ მოძრაობას.

- მაშ რას ინებებ ეხლა, ბატონო მეფე? იქნება, ამჯობინო, ნადიმი დაიდვა აქვე და განცხრომით განისვენო რამდენიმე დღე. ნახოს მტერმა: ქართველთათვის ზეიმიც ისევე ბუნებრივია, ზედშეწყობილი, როგორც ბრძოლა მედგარი, გრიგალივით მკვირცხლად მოქმედება.

- შრომის შემდეგ ჰშვენის ზეიმი. მაგრამ არა ჰხამს ძლეული მტრის მეტად დამცირება. მეზრძოლი ფერხთქვეშ არის დღეს განრთხმული და ჩვენი ვალია დიდსულოვნად მოვეპყროთ იმას. უნდა შევუსუმბუქოდ ტვირთი დამდაბლებისა. დიდძალი ტყვეა ჩვენს ხელთ, ბევრი წარჩინებული და არ ეგების ზეაღვაწლინოთ ხმა მხიარული, როცა ისინი სისხლის ცრემლითა სტირიან. თანაგრძნობით მივუსამძიმროთ ძნელი დღე. ჩვენც ბევრი გვყავს დაღუპული.

- ეგრე ემჯობინება?

- მეფე მაინც ბრძანებს, განცხრომა შეგვშვენის და ნადიმი გარდავიხადოთ.

- დავიდვათ ნადიმი შესაბამი, მაგრამ სხვაგან. მემკვიდრე წამოსულა აფხაზეთიდან. დიდის პატივით გამოუსტუმრებიათ, დიდკაცთა თანხლებით. წავიდეთ, შევხვდეთ; იქ განვიხაროთ.

- მშვენიერი დაწყებილება!

- იქიდან წავალ ხერთვისს. ვინახულებ ბიზანტიელ ელჩებს. გულხმიერად კი დაჰხვდი დესპანებს, ვეზირო: ფრიად გამოცდილნი არიან ბერძენნი, გულჩახვეულნი.

- რომ მაჯობონ, ჩემი თავი შემძულდება.

- როდის ინებებ წაბრძანებას, განკარგულება მოვახდინო, დავსძრა ლაშქარი?

დაფიქრდა მეფე. მდუმარებდა. კრიალოსანი შეუჩერდა ხელში. აღარ მარცვლიდა ქარვას. გაჩუმდნენ კარისკაცნი, რომ არ შეეყენებინათ მის ფიქრთა დენა.

გადისო აშოტმა შუბლზედ ხელი და ბრძანა:

- აპყარეთ ჯარი. ერთი რაზმი, ცოტა, მაგრამ საუკეთესო დავლით და ტყვეებით გაისტუმრეთ მემკვიდრის შესაგებებლად. დანარჩენი ყოველივე ხერთვისსავე გაგზავნეთ სასახლეში. ზედმეტი ლაშქარი გაანთავისუფლეთ! მიხედონ თავიანთ ოჯახს და სახლ-კარს.

- შენა ბატონო?

- მე იმ გზით გავემართები, რომლით წამოველი. მშვენიერი სანადიროები ყოფილა იქით. მაშინ არ მეცალა, ეხლა შევიჯერებ გულს. მემკვიდრეც შემეყრება გზაზედ. ერთად წამოვალთ სასახლისაკენ.

- ნუ ინებებ მცირე ამალით წაბრძანებას, ხიფათი არ შეგემთხვეთ; მტერს ძლეულს მაინც არ სძინავს.

- მართალს ამბობ! სიფრთხილეს თავი არა სტკივა. თუმცა არც ძალიან საშიშია: შეძრწუნებული მტერი გვიანდა მოიკრებს უნარს მოქმედებისას.

დაასკვნა მეფემ დაბრუნება წინანდელი გზით, მცირე ამალით. ამ გზის არჩევის მიზეზი ის არ იყო, რომელიც იმან დაასახელა: ნადირთა მუსრვა აღარ ეხალისებოდა კაცთა მუსვრით დადლილ მის მარჯვენას. აფხაზეთით მომავალ შვილის და აფხაზეთა დესპანის გზაზედ შეხვედრა შეუფერებელი იყო მისთვის: მეფე არ მისწურავდა გზას იქამდინ, რომ შეჰგებებოდა მომავალს, თუნდაც შემთხვევით. ბოლო ადგილი მისის წინსვლისა სოფელი ქვაყრილი იყო ერუშეთში, სად ერთხელ ომად მომავალმა დაისვენა პაატას სახლში, იქ დაბმულიყო ვაჟკაცის გული, შუქურის სარტყლით დაბორკილიყო. ეს ჰაზრი მაშინ მოუვიდა აშოტს, როდესაც ძვირფასი ფარული ასწია მალა და მზის შუქზედ გახედა მარგალიტებს. სამკაულით დამშვენებული შუქურის გულ-მკერდი ცხადად წარმოუდგა მას, ძლიერ მკაფიოდ. ერთს ხანს გოჭარი ისე უძრავად შერჩა მას ხელში. სულით გატაცებული იქმნა იგი შუქურისას, მისი გონების თვალი ხარბად დაჰმზერდა მოკრთალებით ამოკვეთილ საყელოს ქალის ტალავარისას საიდან ოდნავ მზეობდა სპეტაკი მკერდი კდემამოსილი. ადრე ვაჟკაცის თვალი წამს შეჩერდა ამოჭრილი გულისპირის კუწუბებზედ. შეუძლებელი იყო მეტის ხნით შეეყნება ხედვის ისრისა: ქმარი გვერდს ეჯდა ქალს, საშიში იყო შეენიშნა სხვის თვალი მსურველი თვისი მეუღლის თუნდ საყელოზედ, ქალმა მაინც იგრძნო აშოტის თვალთაგან ნაკვესთა კრთობა და უნებლიეთ ხელი შეახო გულის ქინძისთავს, რომ გაემაგრებინა ის, თუ მეტად მოჰფენოდა კაბის საყელო. ეხლა აშოტმა ის ხელიც ცხადად დაინახა, სპეტაკ ხორცხმული პაწაწა ხელი, შაქრისაგან ნაქანდაკები მოგრძო თითები. წამიერი იყო ეს ჩვენება, მაგრამ ისეთი ძლიერი, რომ მიჰხარა მისკენ ნებისყოფა ბუმბერაზისა. დაასკვნა მეფემ მსწრაფლ შესდგომოდა შუქურის გზასა.

- რას იტყვი, ვეზირო, მეფემ თუ ფეხი დასდგა რომელსამე ოჯახში და მიიღო იქ პატივი შესაფერი, ხომ შეჰმვენის სიკეთით აღნიშნოს შემთხვევა?

- ოღონდაც რომ შეჰმვენის! აუცილებელიც არის ეგ, ბატონო მეფევ.

- აუცილებელია! მოგეხსენება, რა ძვირფასად აღინიშნა ის ადგილი, სად ღმერთი ეჩვენა მოსეს. მეფეც ღვთის სახეა ქვეყანაზედ. კარგად აღარ მახსოვს თითონ სიტყვები, ხუცესს ეხსომება:

- ”და იხილეს, სადა იგი იდგა უფალი ღმერთი. და ქვეშე ფერხთა მისთა, ვითარცა ქმნილი მდნარისა ქვისაგან საპფირონისა და ხილვა მისი, ვით სამყაროსი ცისა წმიდისა”.

- კარგად მომაგონე, მამაო! მამაო სიტყვა.

- გამოცდილი კაცი ხარ, ჩაკვირებული და ესეც მითხარ, რადა ხდება: დიდ განსაცდელში გონების თვალთ წინ ელვისა გვარად გამოკრთებიან სურათები გარდავლილ ცხოვრებიდან, ბევრჯერ ისეთები, რომლებსაც არავითარი კავშირი არა აქვთ განსაცდელთან?

- ნამდვილად შეგინიშნავს! ვყოფილვარ განწირულებაში და საბედისწერო წამს გარდამშლია თვალთ შემთხვევები წარსულიდგან, საამო ჩვენებებიც. არ ვიცი, რად, მხოლოდ დავსძენ: ის ძვირფასი სურათები უძვირფასესნი შექმნილან ჩემთვის.

- მისთვის მომწონხარ, რომ შენსა სიტყვაში ბევრჯერ ვკითხულობ განცდას ჩემის სულისას.

გულწრფელმა შექებას სასიამოდ გააღიმა ვეზირი და მადლობის ნიშნად თავი დაახრევინა მეფის წინაშე. ხმა კი აღარ ამოიღო, სმენად გარდაიქცა და მოლოდინად: მიჰხვდა გამოცდილი კარისკაცი, რომლის სიბრძნე ცბიერობის დაღმართისაკენ იყო დახრილი, რომ მეფის გულს საიდუმლო რამ განცდა აღელვებდა, მის გონების თვალს განსაკუთრებითი სურათი აღმართოდა წინ, მის სულში ახალ გრძნობას გაეგლო და ღრმა კვალი დაემჩნია; ეს იდუმალი განცდა ავსებდა აწ მეფეს და მზა იყო განსახიერებელიყო თქმაში თუ ქმნაში. ელოდდა ვეზირი, განეგრძო მეფეს თვისი საუბარი, შეჰხებოდა უჩინარ საგანს თვისის ჰაზრისას; ამაოდ ელოდდა! არ გაუმართლდა ლოდინი. აღარა სთქვა აშოტმა საგანზედ სიტყვა, თავი შეიკავა, გაჩუმდა. გატაცებულ თვალებში მაინც ეტყობოდა, რომ სურათს შეჰსტრფოდა ოცნებაში დასახულს, ხოლო ულვაშქვეშ კმაყოფილების ნელი ღიმილი ჰმოწმობდა, რომ იგი სახება საამო იყო მისთვის, მსალბუნებელი.

თვის მეხსიერებაში მეფე იმეორებდა ცხად ხილვას უცნაურს. შენივთებულ ომის დროს აშოტს საფრთხე შეემთხვა: ბუმბერაზ მოწინააღმდეგისაგან მოქნეული გურზი მიშველებულ ფარს მოჰხვდა ზევით ქიმში, დახარა ფარი, ეცა ჯინჯილს მუზარადის თავზედ და გადასწივ-გადახარა ჩაბალახი. მომხდომმა კვლავ შეიმალა იარაღი და უსათუოდ გაუპობდა დაუფარავ თავს, თუ აშოტის ხმალს ელვისებურს არ შეეჭრა მისთვის თითები. იმ საშინელ განსაცდელის წამს, რომელმა გადიქროლა აშოტის თავზედ, მას ხორცხმულად მოელანდა შუქური; ქალმა გააპყრო მკლავები აშოტისაკენ, რომ მძლავრად დაშვებულ ლახტს ჯერ ის გაენადგურებინა. განცვიფრდა მაშინ ვაჟკაცი;

იგი განცვიფრება მერეც იმავ ძალით მეორდებოდა, როცა წარმოიდგენდა იმ საშინელ წამს განწირულებისას.

- ბევრჯერ მწვევია განსაცდელი. ვიცი, ამისთანა შემთხვევებში საკვირველის სისწრაფით გაიღვებენ გონებაში წარსული ამბები თუ სურათები. მაგრამ ეს ჩვენება სრულებით არა ჰგვანდა მათ. თითქმის უცნობი ქალის გამოცხადება, მის შეძრწუნება, ჩემ სახსნელად თავის დადება, ეს სულ სხვა რამ არის უცნაური. ნუთუ შუქურის სული თანა მდევს მე და მზად არის მეფაროს ძნელ შემთხვევაში?!

- შუქურის სული, ხორციელადც თითონ შუქური?

- როგორ?!

- ესე: არის ხორცი თავთავადი; ხორცი მშვენიერი, მძიმე, შავ ნივთ ნაჭარბი, დაშლად მიხდილი; იგი ვერა სდევს მისგან პერობილ სულს აღმაფრენაში. ცოდვას სული უხრწნელი ხრწნად გვამში მდგომი. არის ხორცი სულიერი, მსუბუქი, მჭვირვალ ნივთთაგან სპეტაკად თხილი, მარადისობის გზაზედ შემდგარი. ხორცი იგი თანასდევს სულს მის მიმოსვლაში. ტანი იგი სულიერი და სული უნივთო თანაზიარ არიან ერთმანეთისა ყოველს ჟამს, ყოველ საქმეში. მათ თანასვლას ვერ აბრკოლებს მანძილი დიდი, ვერ აყენებს ზღუდე მაგარი.

- იმ ცხოვრებაში?

- ამ ცხოვრებაშიც! ჯერ იშვიათად. უნდა ემსგავსოს ღმერთის შვილი ხორციტაც უფალს...

- როგორ განცვიფრებით მიმზერდა შუქია მაშინ, როცა სტუმრად ვიყავი მათთან! თაყვანებით... წავალ! წავესწრაფები, ვუამბობ ყველაფერს; სულით დავისვენებ იმ სახიერთან, - ფიქრობდა მეფე.

ვეზირს ხმა გაეკმინდა. კვლავ მოლოდინით შეჰყურებდა თავის ბატონსა. დარწმუნებული იყო, ის თვის იდუმალ ფიქრს განცხადებულ სიტყვებში ჩამოჰქნიდა, უნებლიეთ გაუზიარებდა თავის ხვაშიადს. ისე ცხადად ჰქონდა მეფეს სურათები ახატული გონების თვალწინ, რომ სწორედ ესე მოიქცეოდა თვის შეუმჩნეველად, თუ არ შეენიშნა ვეზირის თვალეზში ცნობისმოყვარეობა ცბიერი. მეფემ თვალი მოჰკრა ამ გამომეტყველებას და თავს მოეგო, დახმა უცხოვსგან თვის ფიქრთა კარი, სულაც ჩაკეტა. იგრძნო გამოცდილმა კარისკაცმა, რომ იმედი გაუცრუვდა ამჟამად. მიჰმართა:

- წაბრძანდი, ბატონო! შრომის შემდეგ შეგშენის საკუთარ სურვილით შეალერსება. თავს გაითავისწინებ, სულს დაიწყნარებ, ახალ გეგმას შესთხზი ხალხთ სასიკეთოდ, შენს სადიდებლად. დავაბინავებთ ლაშქარს, ნადავლის ნაწილს ჩამოვურიგებთ დაზარალებულთ, უმწეოდ შთენილთ; მოვაწყობთ ყველაფერს, ვით ეს შეჰშენის გამარჯვებული აშოტის სახელს. მერმე მობრძანდი სრა-სასახლეში, მეფევ ბრწყინვალე, შენის მემკვიდრით.

სდუმდა მეფე: ოცნებათა არეშივე დანავარდობდა.

- შენ მობრძანებამდინ ვეცდები შევიტყო ნამდვილი ჰაზრი ბიზანტიის საკეისროსი და ის განზრახვა, რომელი ახელმძღვანელებს მას ჩვენთან ურთიერთობის წარმოებაში.

- იწვრილე გაიგე! ბიზანტიის ტახტი ყოველთვის ბევრსა გვპირდება. ცოტას გვისრულებს. თავდაჭერით მოეხარით, გარნა ზრდილობით. ვიცი მაგათი განზრახვა; ჰსურთ გაძლიერდეს ჩვენი სახელმწიფო. მხოლოდ იმ პირობით, რომ მარად ვებრძოდეთ აგარიანთ. აწ ისლამი ებრძვის აქ საქრისტიანოს, მაგრამ ამ ბრძოლას უფრო ღრმადა აქვს ფესვები გამდგარი.

- გვიბრძანე, ბატონო მეფე!

- წინააზიას უნდა ებყრას თვის ძლევამოსილ ხელში ზღვათა ნაპირები, იმ ზღვათა კლდეები, რომელნი გარს არტყიან დიდ საბერძნეთსაც. ეს სანაპიროები ცხოვრების კარია აზიელთათვის: ეს კიდეები სიმდიდრის ბჭეა ბიზანტიისთვის. ამ ადგილთათვის ებრძოდა მრავალ წელს სპარსეთი ათინას, ალექსანდრე დიდი - დარიოზ ბრწყინვალეს, ძლიერი რომი - პონტს თუ სხვა ყველა სახელმწიფოს დასავლეთ აზიაში. ამავე საგნისთვის ებრძვის აწ განახლებული სარკინოზი მიყანდებულ ბიზანტიას. ეს ბრძოლა იქნება დაუსრულებელი, სანამ რომელიმე მებრძოლთაგანი არ დაეუფლება ამ უშრეტ წყაროს ცხოვრებისას, მტკიცედ, მკვიდრად, საბოლოოდ.

- რით არიან ეგ ადგილები ეგრე ძვირფასი და სანუკვარნი?

- თვისი უღვეველ სიმდიდრით; როგორც მარჯვე გზები სოვდაგრობისათვისაც.

- მესმის!

- საქართველო, შენი სამფლობელო?

- ესეც ხომ მდიდარია, ღვთისგან ნაკურთხი, ედემის კუთხე. სასოვდაგრო გზაც გადმოდის ჩვენს ქვეყანაზედ საუკეთესო და მიემართება სკვითეთისაკენ, ჩინ-მაჩინისკენ, ირან-თურანისკენ, ინდოეთისკენ. ჩვენი ერთობა ბიზანტიასთან ამისთვის ავსებს ჯავრით აგარიანებს. თუ დავეზავებოდით სარკინოზს და ხმალს მივმართავდით ბიზანტიისკენ, მყის მეგობრობად შეიცვლებოდა ეს დიდი მტრობა. არის ამისი ნიშნები.

- როგორ შეიძლება მართლმორწმუნე ერმა მხარი არ დაუჭიროს ბიზანტიას და მიემხროს ვინმე უსჯულოს?!

- სხვა სჯულს, არა უსჯულოს!.. არ შეიძლება, მართალი ხარ... აკი იძულებულნი ვართ განუწყვეტლივ ვებრძოლოთ მტერს უზომოდ ძლიერს... ბიზანტიას არ შეუძლიან შემუსროს ძალა სარკინოზთა.

- მეგობრობის ნიშნებო აგარიანთა მხრივ, ჰბრძანე შენ.

- დესპანი მოგვივა ემირისაგან, საკვირველ წინადადებას მოგვცემს, - სთქვა მეფემ.

და ანიშნა, რომ ჰსურდა განმარტოებით ყოფნა. განშორდნენ. ვეზირი გაკვირვებული გამოვიდა მეფის კარავიდან. აშოტის ჰაზრთა ახალმა სახემ განაცვიფრა ის.

- ნუთუ მეფეს სხვა ვინმე ჰყავს უკეთესი მესაიდუმლოვე, მარჯვე მთხრობელი, რომელმა შესძლო მასზე ადრე გაეგო. რა ხდება თვით სახელმწიფოში თუ მის გარეშე და კიდევ შეატყობინა მეფეს?

მე კი, გამოცდილმა ვეზირმა, ალღოც ვერ ავუღე მას.

- ერიჰა! დავბერდი, დავკარგე ფიქრთა სიფხიზლე, მომიცვდა ფხა გონებისა... რას აკეთებენ ჩემ მიერ ემირის კარს მიჩნეულნი, რომ არ შემატყობინეს, რა ხდება იქ, რა განზრახვებს ევლებიან იქ თავს, - წყრებოდა ვეზირი თავის თავად.

და ვერ გაეკვლია სიმართლე. მართალი კი ის იყო, რომ ემირმა კერძოდ მოაწოდა უსტარი აშოტს, საიდუმლოდ. ამცნობდა მეფეს, - ელჩებს გაახლებო; სთხოვდა კეთილად შეეწყნარებინა იგინი, გულდინჯად მოესმინა დანაბარები.

36

- დახე, ქალო, პური კიდევ დაჯდა: ნამდვილ გვეწვევა ვინმე.

- მობრძანდეს! სტუმარი ღვთისაა. მეც დილიდანვე მომავალს მეუბნება, თვალი მითამაშებს.

- ნეტა ვინ უნდა იყოს მომავალი?

- ვინ იცის! სასიამოვნო კი იქმნება, კარგი ამბის მომტანი: ესე მაქვს დაცდილი მარჯვენა თვალის თამაში.

- ეჰ, ჩემო კარგო, მე კი ველარავის გავუმასპინძლდები ჩემებურად: ავადმყოფობამ დამაძაბუნა, უყავარჯენოდ ველარ დავდივარ.

- მართალს ამბობ! რაც ავადა ხარ, სახლს აღარ უხარიან რა. ჩვენ ჰერქვეშ ღიმილს ბინა მოეშალა, სიმძიმე დაისადგურა. მაგრამ ნუ ინაღვლებ, ისევა ვნახავთ კეთილ დღეებს. ექიმმა მითხრა, ავადმყოფობა ვერ მოერევა, როგორც მტერიც ვერა სძლევადაო.

- ნეტავი ეგრე მოხდეს, საყვარელო! მეც ხანდახან იმედით შევყურებ მომავალს, როცა მეტ შალავათსა ვგრძნობ. ჭრილობა უფრო საშიში გამოდგა, სინამ ექიმს ეგონა.

- საშიში არაფერია, მაგრამ ძალიან ნელ-ნელა რჩება: შესაფერი წამალი ვერ მოუძებნეს.

- მაინც ეგრეა, ჩემო ყველავე! წამალი კი, ვინ იცის, რა ადვილია და უებარი, ოღონდ კაცს შეეძლოს მიაგნოს. გამიგონია: ხელმწიფეს მემკვიდრე ავად გაუხდა, დღითი-დღე დნებოდა. მოიღალნენ ექიმები მთელის ქვეყნისა. გარდაიცვალა. გასჭრეს.

ძვალი უპოვნეს კუჭს გამოზრდილი. ხელმწიფემ ის ძვალი დანის ტარში დაატანებინა. არ იშორებდა. მოხდა, დანა ტარით დასდვა ბოლოკის ნაჭერზედ. დადნა ძვალი.

- ვაჰ, საყვარელო!- შემოიკრა მეფემ, - უებარი წამალი აქვე ყოფილა, მე კი მთელი ქვეყანა ამაოდ შევსძარ!

- ახ, ნეტა გულთმისანი ვიყო! გავიგებდი, რა გარგებდა და უთუოდ ვიშოვნიდი. სიცოცხლეს გავსწირავდი, მაინც ვიპოვნიდი.

- ჩემო ლამაზო! თუ შენ სიცოცხლეს შესწირავდი, სიმრთელე ჩემთვის ჩალადლა ეღირებოდა, - უთხრა ქმარმა.

და მაჯა დაუკოცნა, გულში ჩაიკრა ხელი პაწაწა.

- მაინც დარწმუნებული ვარ, განგება შეისმენს ჩემს ვედრებას, არ გასწირავს შენს სიჭაბუკეს და მასთან ერთად ჩემსაც სიცოცხლეს. იცი, პატიკო, ძალიან ვლოცულობ, ყოველთვის ვებვეწები ღვთისმშობელს, მალე გილხინოს. ვიცი, შემისმენს შემიბრალებს, - სთქვა ქალმა.

და თვალეზედ ცრემლი წამოადგა, მადლით აღსავსე თვალეზედ. გაჩუმდა ცოლ-ქმარი, ფიქრმა წაიღო. სევდამ შავი ზეწარი გადააფარა მათ ყოფას, გული ჩაუბნელა ჯერ სიცოცხლით გაუმადლარი.

- იცი, პატიკო, გამიგონია, ინდოეთში იციან, ქმარი რომ გარდაიცვლება და დასწვავენ, ცოლსაც იმავე კოცონზედ დაფერფლავენო. კარგია! რაღა სასიცოცხლოა ღვთის ანაბარად მიტოვებული ქალი ვაჟკაცის შემდეგ?!

- ნუ იტყვი, ჩემო კეთილო! მიწა გრილია. ნელ-ნელა გაგრილდება გულიც მგლოვრისა. წარსულს თან არავინ გაჰყოლია. ან რა საჭიროა?!.. მეც დამივიწყებენ: მეფეც, ჩემი კარგი ამხანაგებიც. ჩემი ხმალი სხვის ხელში აელვარდება. იქნება, შენც დამივიწყო, სიხარულო ჩემო, იქნება...

შესწყვიტა სიტყვა. გული ყელში მოებჯინა იმისთვის საშინელ სურათის ხილვით, რომ მისი ცოლი, საყვარელი შუქური, შეიძლებოდა სხვას აჰხვეოდა, მკვიდრ მისაყრდნობელს, რომ ყვავილებად გარდაშლილიყო მასზედ და დაეტკბო იგი სხვა, დაემშვიდებინა.

- უწინამც დღე დაელიოს შენს შუქურს! სთქვა ქალმა გულწრფელად და გაჰკვირდა თითონვე, რომ ვერაგმა გონებამ თვალთწინ დაუხატა ბუმბერაზი აშოტი, ის წუთი, როდესაც საომრად მიმავალმა მეფემ ერთს წამს თვალი შეაჩერა მასზედ, განცვიფრებული თვალი, დიადი განცდის მსახველ-მხატველი. რომ დაეთრგუნა იგი მაცდური ჩვენება, რომელი თითქო შეურაცხებას აყენებდა მის ქმარს, მის გვირგვინს ნაკურთხს, მიუახლოვდა ვაჟკაცს და მორცხვად აკოცა ჩაფითრებულ ტუჩებში. პაატამ მკლავი მოხვია მეუღლეს, მიიზიდა. მალე უშვა ხელი: ფეხის ხმა მოესმა ეზოდან და ზახილი.

- აკი გითხარ, გენაცვალე, მომავალს მეუბნება, სტუმარი გვეწვევა-მეთქი. ნეტა ვის არიან?

- სტუმარი კი არა, ქალო, თითონ მეფე ბრძანდება, ბატონი აშოტი, - დაიძახა პაატამ.

და წამოდგა, გაემართა შესაგებებლად, ქალმაც რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა მოსულებისკენ. მოიკითხეს ერთმანეთი. გაიხარეს ერთურთის ნახვით. თვალმარგალიტი ჩამოაბნიეს ლამაზი თქმისა, ღიმილ-სიცილისა. გაუმასპინძლდნენ ნამგზავრ რაინდებს, დააპურეს, მოუსვენეს. მეფე მეორე დღესაც იქ დარჩა საღამომდინ. მოსთხოვა მოლარეს, მიერთმია მასპინძელთათვის გადადებული საჩუქრები.

- ეს შენ, პაატა! ძვირფასად არის მოოჭვილი, პირი მაინც სჯობია შემკულობას: ბასრია, დალოცვილი ოსტატისაგან ნაჭედი. შეგშვენის მებრძოლს!

- გმადლობ, ბატონო მეფევ, წყალობისათვის. ვიყავ მებრძოლი. აჩრდილიდა ვარ სიკვდილმილეული. ვაი თუ ვეღარ დავამშვენო ეს იარაღი, ვეღარ შევღებო ფხაასხმული შენის მტრის სისხლით...

მეფემ გაიგონა პაატას თქმა, ჰხედავდა, მართალი იყო ის, წინადგრძნობა არ ატყუებდა, მაგრამ თავი შეიკავა, ნუგეში არა სცა სიტყვით. ან როგორ უნდა ენუგეშებინა უსასოქმნილი?! ჰხედავდა მისი გამოცდილი თვალი, უკურნებელი სენი შესდგომოდა ვაჟკაცს და ჰფქვავდა მას ნელ-ნელა, თანისთანობით. აშოტის თვალმა კიდევ განსჭვრიტა აუცილებელი ბოლო პაატას ავადობისა: იხილა იგი უსულოდ მდებარე. შეებრალა უდროვოდ ხელდაკრებილი რაინდი თავდადებული. მეფის გონების თვალთწინ ბევრი ხანი არ დაჰყო გვამმა უსულომ, მიეფარა. გამოჩნდა შავადმოსილი შუქური. თმაგაშლილი დასტიროდა თავის მეუღლეს. რა კარგი იყო თვით სასოწარკვეთილებაში! ღაწვნი დაეხოვნა, სისხლის ღარნი ეხშირებინა შეუბრალელებს. ხშირი დალალნი ხუჭუჭ სხივებად მოჰფენოდნენ შენამულ სახეს. გადადებული ყელი ნათელთა სვეტად მოსჩანდა ძაძის ჩარჩოში, შენივთებულ სხივთა რამ ღეროდ. მიუახლოვდა ცხედარს სევდით აღსავსე, დაეწება მარჯნის ტუჩ-ბაგით მის გაყინულ შუბლს.

- მოაშორეთ! ზედ არ დააკლათ ნორჩი სიცოცხლე ყვავილოვანი!

- ნუ, გენაცვა, ნუ მოიკლავ თავს! დამშვიდდი, დაჰმორჩილდი განგების ნებას; ნუ დასტანჯავ ბედმავის სულს დიდ მწუხარებით.

როგორ შეანათა ამ თქმაზედ დიდრონნი თვალნი, ცრემლთ საგუბარნი! მხოლოდ ნეტარს შეეძლო კოცნით შეეშრო იგი თვალეზიმხურვალე კოცნით გახშირებულთ.

მეფე ისე გაიტაცა ამ სახილველმა, რომ ერთს ხანს დაჰკარგა მან შეგნება სინამდვილისა. თვალგაშტერებით გაჰყურებდა სივრცეს ნაღვლიან-დაფიქრებული. პაატამ იღუმალ ანიშნა ეს შუქურს. მეფის სახემ კაემნით მოსილმა სიამე აღძრა ავადმყოფის გულში: დარწმუნებული იყო, რომ აშოტს მისმა ავადობამ აუშალა სევდანაღველი. გულს ეფონა: თანაგრძნობა ძვირფასი ზღვენია ყველასათვის, მეტადრე დიდებულის თანაგრძნობა გულგაღებული. შუქურსაც გაეხარდა, რომ მისი ვარამი

საკუთარ დარდად დაესახნა ბუმბერაზ ამოტს. მაღლობის თვალი მიაბყრა სტუმარს, ალტაცებული.

37

წავიდა მეფე, თან გაჰყვა მასპინძლების თვალი და გული.

პაატას იმედი ჩაუსახა მეფის აღთქმამ.

- სწრაფლ აღასრულებს თავის დანაპირს. დაყოვნება არ უყვარს, აღარც ყოყმანი, როცა გარკვეულ აზრს ადგია. გადავლენ იქ, არტანუჯში, მეფის ციხე-დარბაზის სიახლოვეს იცხოვრებენ უზრუნველყოფილნი. პაატა მეფის მოყმეთაგანი იქნება, მისი თანამხლებელი ყოველსა ჟამსა, შვებისა თუ იწროების დროს, ჭირში თუ ლხინში. გაიზიარებს ბრძანებელის ყოველ გულისთქმას, სამშობლოსაკენ მიმართულ მის ფიქრებს კეთილს. მეფის მარჯვენა შეიქმნება იგი მარჯვედ მოქმედი. ერთხელ იხსნა ცხებული განსაცდელისაგან, კვლავ შესწირავს თავს მის სასიკეთოდ. ესე შეშვენის რაინდს უმწიკვლოს. ისევ კარგად შეიქმნება პაატა და ძალიან მალეც: მეფის კარს განთქმული ექიმები არ დაილევინან; ბატონი უბრძანებს მათ, ზედ შეალიონ თავისი ცოდნა მისთვის თავგანწირულს.

ლამაზმა ფიქრებმა თავი წაართვეს ვაჟკაცს, გაიტაცეს. უღიმოდა იგი თავის ოცნებას უკვე ხორცმესხმულს; სიამის შუქი პირს დაჰფენოდა, ჩაქარვებულ სახეზედ იმედის ყვავილი გადაჰფურჩქნოდა თვალგაბრწყინებულს. დუმილით გაჰმზერდა ამოტის სავალს, განგების კვერთხით ქართველის ბედზედ გავლებულ მის გზას.

სტუმრის გზას გაჰყურებდა შუქურიც, მასზედ ფიქრობდა. ამოტის თქმაში თუ მზერაში ამოეკითხნა ქალს თბილი გრძნობა, რომელი გადასცილებოდა სახიერებით ნაკვესს თანაგრძნობას და შაელო ბჭე ფარულ ნდომისა. მის მზერაში გამოსჭვივოდა მზის სხივთ მილტოლვა ყვავილისადმი გადაშლილისა. ამას ალღოთი ატყობდა ქალი; მოქმედებაში არ დასახულიყო ესეთი სწრაფვა. ეს საიდუმლო განცდა თავისის სიდიადით თუ საოცრობით არხევ-არყევდა ქალის გულს და აღელვებდა ხან საიმედოდ, ხან საზარელად:

- ნუთუ მეფემ შეჰხედა შუქურს სურვილის თვალით?! ნუთუ გული უთქმიდა მას მისთვის, მხევლისათვის თვისისა?! ვაი თუ მართლა გულს ისრად დაესვა მეფეს მისი სიკეთე დიაცური და მაშინ. დასწვავს სურვილი ქვეყნის მპყრობელისა მას, საწყალობელს.

- მზის შვილია მეფე. როგორ გაუძლებს მის სხივთ სიცხოვლეს სუსტი ბილილა, თუ მისკენ მიაქცევს იგი თავის მცხინვარებას?!

- დამწვავს მზეჭაბუკი, დამფერფლავს, ნავლად გარდამქმნის და... ტერფით დამქელავენ; ქარი წამიღებს, მტვრად მიმომაბნევს. მე კი... მე მსურს ჩემი ცხოვრება პატივით ვატარო, უმწიკვლოდ მივიტანო ჩემი ქალობა კუბოს კარამდინ... რითი შევებრძოლო ნებას უმძლეველს ან როგორ?! და დავიდები საკიცხავად ქვეყნისა, დაგმობილ იქნების კაცთაგან ხსენება ჩემი... ნუ, ნუ იყოფინ ესრეთ! მიხსენ, უბიწოვო,

ვნებათაგან აღტკინიბულთა, ისართაგან მაცდუნებელთა; განმარინე მხევალი შენი განსაცდელისაგან საშინელისა, სახმილისაგან...

- ახ, რა ნათელია იგი სახმილი ტკბილ-მწვავი! დამწველი, ვით ცეცხლი უფლისა მისდა შეწირულთათვის; ტკბილი, ვით ღვთაების ნათელი უჩრდილო მისგან შეწყნარებულთათვის.

გრძნობდა შუქური გულის სიღრმეში, რომ იგი სახმილი ვნებათა, მისგან ბუმბერაზის არსებაში აღგზნებული, არც თუ სარიდო იყო მისთვის; იქნება მის მწველ ალში ენახნა მას შუქი თვის ნეტარებისა. გული უღიმოდა, როცა წარმოიდგენდა, რომ განთქმული მეფე დიდებული აფასებდა მას, ქალს ლამაზს, სანდომ-საალერსოდ. ხომ დაჰნატროდა შუქური დედოფალს, თანამეცხედრეს რჩეულის ვაჟკაცისა; აწ შესაძლოდა სჩანდა, თითონ შექმნილიყო დედოფალი რჩეული იმ ვაჟკაცისა, მის გულისვარდი საიშვიათო.

- მოხდება, დიდი მბრძანებელი მოიხიბლება უბრალო მხეველისაგან. სიტურფე დაიმონებს ლომგულ ყარამანს. უწინ თურმე ეშხით ბყრობილი ღმერთები ხორცს შეისხავდნენ და უკავშირდებოდნენ მშვენიერებას. სიტურფე ღვთაებურ ნიჭთაგანიაო უშლელი, ანარეკლი თვით სახიერის მეუფისა. ვაჰ, რომ ეშმა თვის ბადედა ხმარობსო მას ხანდისხან, მითხრა ერთხელ დედა თებრონიამ. ბევრის მცოდნეა თებრონია მეფეთა კარს ზრდილი, განათლებული, დიდის გრიგოლის თანამოღვაწე, მისი ცალი სულიერი, - სთქვა ქალმა და სარკეში ჩაიხედა: უნდოდა მოეალერსებინა თავის შუქმფენ სახისათვის. ბოლო დროს სიმშვენიერე თანდისთან ემატებოდა შუქიას, თვალთა ნათელიც უფრო ეგზნებოდა. ახალ ქალურ მეტყველებას იღებდა მისი სახე, ისევ ისეთს, როგორიც იყო ჯერეთ უფრჩქენელი, ხელ-შეუხები.

- იქნება ეს ჩემი სახე თანასდევს ქვეყნის მესვეურს, მოჭირნახულეს?! იქნებ სიამეს აგრძნობინებს ერის კეთილზედ მარად მზრუნველ მაღალ მონებას?! მაგრამ...

- ჰო, მშვენიერო, შენი სახე განუყრელად თან ახლავს შენს მეფეს. იგი სახე გადუხსნის ვაჟკაცს ზრუნვით მოღრუბლულ შუბლს, მის თვალთ მიჰფენავს ნათელს მღიმარეს. მაღლი შენ, ყვავილო მშვენიერო ჩვენის ქვეყნისა!

- იგიც ხორციელია და ვერ შესძლებს დიდის ზრუნვით მარად დღე ტვირთვას, თუ ჟამითი-ჟამად გული არ გაუღიმებს მას, თვალი არ დაუტკბება ხილვით წალკოტში გაშლილ სიტურფისა, თუნდ სხვის სავარდემი: სიმშვენიერე ჰნათობს მზესავით და ყველას აქვს უფლება ეთაყვანოს მას.

- შორეულსაც?

- ძალიან შორეულსაც!

- და მხოლოდ ლოცვაი შორიდგან? თაყვანისცემა შორეულს?

შუქური გართული იყო სარკეში მზერით. იგი ეალერსებოდა სიცოცხლით სავსე სახეს, მიჭვრიტიდან რომ გამოჰმზერდა მას მოღიმარე, უალერსებდა თავის სპეტაკ ლოყას ვარდით შეფერილს, მოსწონდა ტევრი დახრილ წამწამთა, თვალთა სხივს რომ

გაეშუქებინა მწვანე ციაგად გამოკრთომილსა; უაღერსებდა თავის ლამაზ სახეს, გული რომ გაუნათა მეფეს თუნდ ერთს წამს, მზრუნველ ბუმბერაზს, მამულის დარაჯს.

იცოდა ეხლა შუქურმა ეს, ალლოთი მიმხვდარიყო ამას, უხმო ხმას ჩაეწვეთებინა ეს მისთვის პატარა ყურში, მარგალიტის ნიჟარასავით სპეტაკ ყურებში. ძლიერ ფარულად ეთქვა ეს, ისე საიდუმლოდ, რომ არ გაეგონა სხვის აჩრდილსაც კი, არა ჰსმენოდა მის საყვარელ ქმარს, შავარდენ ჭაბუკს აწ ფრთამოტეხილს, მიმკრთალეზულს, მიწისფრად ფერფლილს, დაშტერებით რომ უმზერს თავის მეუღლეს.

არ იცოდა უბრყვილო შუქურმა, რომ იგი ხმა იდუმალი საყვირის ზახილივით ესმოდა პაატას, უხმო კვილი იგი ყურს უხევდა მას თავის სიმკაცრით, გულს უპობდა მას, ვით განმახვილი წვერი მომღერალის ჰოროლისა. პაატას სარკეში ამოეკითხნა ქალის გულისთქმა, როგორც რომ მისანს, - იმავე სარკეში, საიდანაც მოსჩანდა სახე შუქურისა, და შურით აღზნებული გული მისი სევდის ნაპერწკლებს აკვესებდა მის თვალებიდან.

ქალმა იგრძნო მწვავე ცეცხლი შურისა და მსწრაფლ დაუშვა სარკე. სინანულის ღიმილით მიუბრუნდა ქმარს. მიუახლოვდა, მიეაღერსა. პაატამ უსიტყვოდ ჩააქრო თავის გულში ალი შურისა; შუბლზედ აკოცა მის მიხრწნილ ხელთ მყოფ სიტურფეს. მოუღბა გული. შეეცოდა ქალი. შერცხვა თავის ეჭვიანობისა.

- რას არ იფიქრებს ეჭვით აღსავსე გული კაცისა, რა ცოდვას არ ჩაიდენს! - გაიფიქრა სირცხვილეულმა.

38

შუქურზედ ფიქრი თან აედევნა მეფეს მიმავალს, შეიჭრა იგი მის ჰაზრთა სადენში, საამო საგნად შეექმნა მეფის გონებას. შუქურის სახეც თან აჰყვა აშოტს, გზა-გზა უღიმოდა კდემამოსილად. აღარც მოჰმორდა იგი ხატება მის გონების თვალს, სახელმწიფო ზრუნვათაგან შენაოქებულს მის მაღალ შუბლსა, თან ახლდა მეფეს იგი სახე შვების დროსაც და მოქმედების ჟამსაც; მეჯლისშიც და საბჭოს დარბაზშიც. ბრძოლის დროს, ბუმბერაზულ შემართების წამს, ბევრჯერ ასციაგებია მას იგი სახე მოწვდილ ხმლის ელვარებაში. ყოველთვის გულს უამებდა ვაჟკაცს სათნო იგი ხატება მშვენიერი, სიმშვიდეს აგრძნობინებდა, სულით ასვენებდა ფრიად დამაშვრალს, უზომოდ დელვილს. ძილად განმზადებულ აშოტს ბევრჯერ შეუნიშნავს იგი აჩრდილი თავის სასათუმალთან.

შუქურის ეთეროვანი სურათი ჩადგა მეფისა და მის მეუღლის შუა. როცა დედოფლის თვალთაგან მშრალგულიანი მზრძანებელის უღმობელობა მცხინვარებდა, შუქურის თვალთაგან მსალბუნებელი სითბოთა სხივი გამოკრთებოდა და სათნოების ნაზ ნათელში ჰხვევდა ვაჟკაცის ყოფას, დამყურებელ სიამეს განაცდევინებდა.

მეფე შეეჩვია საიდუმლოდ მასთან თანამავალ სახებას. ბევრჯერ განრისხებული მსწრაფლ დამშვიდდებოდა, მიაპყრობდა რა იმ ჩვენებას თავის გონების თვალს: განხორციელებულ სათნოების გვერდთ ჰქრებოდა სისასტიკის ალი აღტკინებული.

ხელებს დაუკოცნიდნენ შუქურს ყველანი, ვისაც კი ასცდენოდა მეფის რისხვა იმ სანდომ ჩვენების ზედგავლენითა. ახ, არ იცოდნენ ეს საიდუმლო!

უკვირდა მეფეს, რომ იგი ხატება ჟამთა მსვლელობაში კი არა ცრიატდებოდა, არც ბაცდებოდა, უფროც ცხად იქნებოდა, ყინჩდებოდა, მკაფიო მეტყველებას იღებდა... სამეფო ზრუნვები კი არ აგრილებდნენ მეფის გულში ამ ახალ გრძნობას, არცა სჩრდილავდნენ გონების თვალთწინ იმის არსებას, უფრო ამჟღავნებდნენ, აცხოველებდნენ: მეფე თავის ყველა საღვაწს იმ ქალის სახელით იწყობდა ეხლა და მის მოგონებით დაათავებდა.

სამოქმედო კი აუარებელი ჰქონდა საქართველოს მამენებელსა: სამზღვრების გაფართოვება და გამაგრება, ციხე-ქალაქების აგება და შეიარაღება; მეზობელ სახელმწიფოებთან თუ სამფლობელოებთან კავშირის გამტკიცება და საპატიო პირობათა დადება; ხალხის ცხოვრების აღვსებით დენა, აღყვავება, განვითარება. ამ მრავალსახე შრომისა და მოღვაწეობის დროს გვერდში უდგნენ მას მისნი ერთგულნი თანამშრომელნი; მასთან ერთად იღვწოდნენ იგინი თავგამოდებით. ხოლო უხილავად მარად თან ახლდა მას იდუმალი თვისი სიყვარული შუქური და განამხნევებდა ტვირთმძიმეს თავისი თბილი თანაგრძნობით. შუქური მარად აღტაცებული იყო მეფე რაინდის ქველობით და ამ მხურვალე თანაგრძნობას, აღფრთოვანებას იგი ჰხატავდა სიტყვით კი არა, ალერსით იდუმალით, მხოლოდ შეხედვით. უსამზღვრო ნდობა რომ იხატებოდა, იმ ჭვრეტით სახიერით.

თითონ რაინდიც ცხებული სხვას რომ ბევრს არ ეტყოდა თავის საისტორიო მოქმედებებზედ, სხვებთან რომ განსაკუთრებულ ყურადღებას არ მიაქცევდა მათ, თითქო ის დაუვიწყარი საქმეები მხოლოდ უბრალო საკეთებელნი ყოფილიყვნენ ჩვეულებრივნი; შუქურს მოუთხრობდა დაწვრილებით, თვის გულს გადაუხსნიდა მას, დიდებულ გრძნობათა შესაკრებელს. იმასაც კი ამცნობდა ვაჟკაცი, როგორი შიში იბყრობდა რაინდს უშიშარს ზოგიერთი სახელმწიფო სამოღვაწეოს წინაშე, რომელი თავისი სიდიადით თუ სიძნელით თავზარსა სცემდა მას, სასოწარკვეთილების ბჭემდინ მისდრეკდა. იმასაც მოუთხრობდა ქალს, როგორი სიხარული გაშუქდებოდა მის კაჟივით გულში, როდესაც ეწეოდა თვის სურვილს დიდებულს, აღისრულებდა საწადელს საბედნიეროს.

- შუქურო ჩემო! იცოდე, შენ ხარ ერთადერთი მისანდობელი ჩემი და ვის უნდა ვამცნო პირველი ჩემი მისწრაფებანი, თუ არა შენ?! შენს თვალებში ამოვიკითხავ მოწონებას, მაჯილდოვებელ ალერსს, მამხნეველ წაქეზებას. იცი? შენის რიდით ვერ ვბრძანებ რამ სისასტიკეს, თუნდაც საჭიროს, მფლობელისათვის აუცილებელს, ვეკრძალვი შენს აჩრდილს ღმობიერს...

- ახ, როგორ შევეთვისე შენს სურათს, ჩემს სულში ასახულს! ხალისსა ვკარგავ, უძლური ვხდები, როს მიეფარვის იგი ან მიმქრალდება გონების თვალთწინ, - ეტყოდა აშოტ ფიქრთა არეში სატრფოს იდუმალს.

მაგრამ ფიქრი ვედარ აკმაყოფილებდა ეხლა ვაჟკაცს, მხოლოდ ოცნებაში ხილვა სანდომ სახისა. ეს იგრძნო მეფემ, მწვავედ განიცადა, როდესაც მეორედ ნახა შუქური და დაჰშორდა. ძლიერ მოჰსურდა ხშირად ენახნა შუქური, მისი აჩრდილი კი არა უნივთო,

თითონ ის სინამდვილეში. მისთვის იყო, რომ უბრძანა არტანუჯში მსწრაფლ აეგოთ სახლი პაატასათვის და მოეწყოთ ოჯახის საცხოვრებლად.

- სიცოცხლე მიძღვნა თავის სიცოცხლის ღირეულობით და დია მმართველს ზრუნვა იმაზე. კიდევ აღუთქვი, მისას რომ ვიყავ. გამართე იგი, დააბინავე ქალაქში, რომ შესაძლო შეიქმნას მისი უკეთ წამლობა. ჩქარობს ექიმი: ვერა სწვდება სიშორის გამო და ემინიან.

- შენი მაღლიანი მეხსიერება ვერ დაივიწყებს პაატას. არ ივიწყებს იგი სხვა თავდადებულებსაც. წყალობა უხვად ეფინება მათ ყველას. პაატას ბედი სწორედ რომ ბეწვზედა ჰკიდია. ავადმყოფობა შეუფერხებლივ ჰფქვავს ვაჟკაცს და სასწაულთმოქმედი იქნება ჩვენი მკურნალი, თუ დაიხსნის მას სიკვდილისაგან. მე ვხედავ ამას და პირველად მის ბინას მოვაწყობინებ. მალე დავაბინავებთ აქ ახალ მეკომურს.

სახლთხუცესმა აასრულა მეფის ბრძანება: მალე დაასახლა პაატა სასახლის ახლო. ექიმი ეხლა განუწყვეტლად სწამლობდა მას. ამოდ შრომობდა! სიკვდილი დასადგურებულიყო მის ნამზნევ აგებულებაში, ვეღარ გაუშვებდა თავის ხელიდან მის კერძად დებულს. აშოტის გამოცდილი თვალის ამჩნევდა ამას. აღონებდა ეს ამბავი მას, მაგრამ ამ საღონებელის გვერდზედ აღმოცენებულიყო ყვავილიც მისი სიხარულისა: აქამდისინ რომ მხოლოდ ოცნებაში სტკებობდა აშოტი ხშირის ხილვით შუქურისა, მისი განუყრელი თანახლებით; ეხლა შეძლება მიეცა მალ-მალ ენახა პირისპირ თავისი სიამე, ჩაეხედნა მის თვალთა სიღრმეში, გაეგონა მისი ხმა ლბილი; კვლავ და კვლავ განეცადნა ის უსამზღვრო თაყვანისცემა, რომელს ფიანდაზადა ჰფენავდა ქალი მის ფერხთქვეშ და დამტკბარიყო ამ უანგარო შესაწირავით.

- და მერმე, მცირე ხნის შემდეგ, განმარტოვდება შენი შუქური პატრონმოშლილი!
- ეტყოდა მას ცბიერი ჰაზრი.

თუმცა ვერ კადრულობდა სისრულით აექარგა მის წინ სურვილთ ხატებანი, ვნებათა განსახებანი. ჯერ ვერ ჰბედავდა!

და თვით შუქური, თუნდაც რომ მარტო, თავისუფალი, განა მიჰხვდება ვაჟკაცის ტანჯვას, გაიგებს გულუბრყვილო მის სურვილთ ძალას?

- რა იცის საწყალმა, როგორ ძვირფასია ის ჩემთვის. ვეროდეს მიჰხვდება სპეტაკი სული მისი, რომ ვემონები მე მეფე იმას! ჩემი სურვილები მარად თავს ევლებიან მას, დასტრფიან ლამაზს. მზე არის იგი ჩემის გულისა...

- როგორ წარმოიდგენს ან რით შეიგნებს, რომ არ ხარ ბედნიერი, მოგნატრებია ის სიამე, რომლით სტკება მრავალი შენი ქვეშევრდომი?!

- ვერ შეიგნებს, ვერ წარმოიდგენს, რომ ჩემი პალატებიდან განდევნილია ღიმილი სიყვარულისა, დამზრალია ყვავილი სიამისა.

- ვერც იმას დაიჯერებს, რომ შენი იდუმალი ტანჯვის მალამოა იგი!

- ვერ ირწმუნებს! ვუთხრა, შეკრთება, შეშინდება, მთლად შეძრწუნდება; არა და ჩემი საიდუმლო ცეცხლად იქცევა ჩემს გულში მწველად, გასწვავს ჩემს ნებას, თვით განცხადდება.

მაინც ეგონა გულუბრყვილოს, რომ შესძლებდა დაეკმაყოფილებინა გული შორიდგან ტრფობით, იდუმალი სიყვარულით უნივეთოთა, ჰაზრთა არეში ალერსით, კოცნით თუ ხვევნით; იმედი ჰქონდა. ამაოდ! ხორცსხმულს ვერ ძალუძს ნივთთა გარეშე განსახოს მოძრაობა თვისის გულისა.

39

ვერ შესძლო ჭირთა ფარვა ვერც ძლიერმა აშოტმა: ჭირმა თავი არ დამალა. მოსურვილდებოდა მზის შვილს ნახვა შუქურისა, ისე მოსწყურდებოდა, ვით უდაბნოში მოგზაურს წყალი. ვერ ენახნა იგი პირიმზე, რომელი მარად მასთან იყო ნატვრათ არეში, ფიქრთა სამფლობელოში. ეხლა შეძლებაცა ჰქონდა ზედი-ზედ ენახა მას იგი ქალი: პაატა უკვე არტანუჯში ცხოვრობდა მეფის სასახლის მახლობლად. ავად იყო იგი, შემძიმებული. თანაგრძნობა ეჭირვებოდა მზრუნველთა თუ მახლობელთაგან. კეთილი მეფე პირველი ჭირისუფალი იყო მისი, სიკეთის დამხსომებელი, მადლობის მახორციელებელი. შევიდოდა პაატასას, მოიკითხავდა ავადმყოფს, გამოჰკითხავდა ექიმს განწირულის მდგომარეობას; ნუგემსა სცემდა შეჭირვებულთ; მათ ჩადამებულ სახლში შუქი მზისა შეჰქონდა მზის შვილს. არც თვითონ გამოდიოდა იქიდან მთლად უნუგემოდ, მისი ქველმოქმედება უხვ სასყიდელსა ჰპოვებდა ავადმყოფის სავანეში: შუქურს ჰნახავდა, მის ხმას ისმენდა, მისგან მიწოდებულ წყალს მიირთმევდა. ერთს წუთს მაინც დაუშუშდებოდა წყლული გულისა, ჩაუნელდებოდა ერთს წამს სახმილი მწველი.

მხოლოდ ერთს წამს! გასცილდებოდა კარის ბჭეს, სურვილი უფრო აღეგზნებოდა და თვის ალში სწვავდა ვაჟკაცის ნებისყოფას, აძაბუნებდა მის უნარს ბრძოლისას, საკუთარ თავთან მედგარ ომისას. მზა იყო იგი ისევ მიბრუნებულიყო, ერთი კიდევ განეცადა სახე სასურველი.

უკვირდა აშოტს: ყოველ ნახვაზედ ახალ-ახალი სიმშვენიერეს პოულობდა ქალის არსებაში, სულის სიკეთეს თუ ხორცთ სილამაზეს, ნაქანდაკებ რამ სისრულეს ღვთაებურს. ესეთი განცდა უმეტეს აგზნობდა მის სურვილს. ბაბილონის სახმილს აღატყინებდა მის ბუნებაში. მისწურავდა მას რაიმე საკვირველ ქცევამდე, შეუფერებელ მოქმედებამდე დაბრძნობილ ვაჟკაცისათვის, მეფისათვის კეთილგანმგებელისა. ესეთი გრძნობა მით უფრო ძნელი იყო აშოტისათვის, რომ ჰხედავდა ის მოახლებას წუთისას, როცა დაიმსხვრეოდა მისი ნებისყოფა, ამაო შეიქმნებოდა ყოველივე ბრძოლა თუ წინააღმდეგობა, გადაჰხეთქავდა საგუბარს ვნებათა ტბა უძირო და წაჰლექავდა ყოველსავე სიფრთხილეს, მოსაზრებას შემაკავებელს, ადათს წმიდად მიჩნეულს, კანონს მტკიცედ დაფუძნებულს. ძრწოლით ელოდა ამ საშინელ წუთს, პირად იმისათვის ედემის განმხმელს, სხვის ჰაზრში მის შეურაცხყოფელს, დამამარცხებელს, დამამცირებელს.

თვის ძნელ ყოფაში ის უფრო აწუხებდა გამიჯნურებულს, რომ შუქურს ვერ ეგრძნო ცეცხლი, რომელიც აღეგზნო მას რაინდის გულში; არ სჩანდა ეს, არ ეტყობოდა.

ვერ შეეგნო ქალს, რომ მის წინაშე აშოტი მეფე კი აღარ იყო გვირგვინოსანი, მიჯნური იყო მოჯადოებული, სატრფოს ნების მასრულელები, მის სასიამოდ მსხვერპლთა მწირველი. ქალს ვერ გაეგო ეს საკვირველი ცვლილება ვაჟკაცის ბუნებაში, და მის ქცევაში თუ შეხედვაში ისევ მხოლოდ უსამზღვრო თაყვანისცემა იხატებოდა ზეკაცის მიმართ, განცვიფრება კაც-ღმერთის წინაშე. ესე ყოველთვის!

- ვერ იქმნა, ვერ შევნიშნე მის თვალეში ცეცხლი ეშხისა, სურვილთა აღი, ვნებათა ღელვის რაიმე ტალდა! ნუთუ ვერ მიხვდა იგი უმწიკვლო, რა სურვილთა კოცონი დააგზნო ჩემს გულში?! ან თუ მთლად ფაქიზია მისი ბუნება, სპეტაკი, წმიდა და ხორცთა სწრაფვა ვერ შესთვისებია მის ქალწულობას ბიწმეუხებელს?

- ეგრეა სწორედ! მეუღლეა იგი კაცისა, გარნა არსება მისი ისევ ქალწულია, ბიწმეუხები, შეუბღალავი.

- სრულებითაც არ აღბეჭდვია ლამაზ სახეზედ ცოდვით ხატება, ბეჭედი კრძალულ ნაყოფის გემოდლებისა; ჯერ არ შემოსძარცვია შუქთა სამოსი, რომელი ჰფარავს ასულს ევასი ვნებათა უძლეველ ძლიერებისგან...

- რას ამბობ, ხელო?! სხვისა ცოლია იგი შუქური, სხვის ხელნახლები და შელახული.

- ვაჰ, ჩემს ლამაზს ვეშაპი დაჰპატრონებია, შეუპყრია შავბნელს, შემოჰხვევია. ჩემი ხმალი კი...

- უძლურია შენი მარჯვენა მის წინაშე, ვერ აღიმართება მახვილი შენი მის გასაგმირად: ის ხომ პაატა არის შენი თანამოდვაწე, შენთვის სიცოცხლის არ დამზოგველი და...

- მაინც განვგმირდი, ბასრით გავუკვეთდი გულს ჩემის გულის ყვავილის მფლობელს, თუ ბუნებას არ დაესწრო ეს ჩემთვის: ამ ქვეყნად მცხოვრები აღარ არის ის, სხვა გზა აქვს; სიკვდილი დაუფლებია მას, აღარ გაუშვებს თავის ფოლადის ბრჭყალებიდან, - სთქვა მეფემ.

და დალონდა: ვერ შეჰრიგებოდა იმ ამბავს, რომ უბედურება პაატასი, რომელი ოდესმე რაინდულად უყვარდა მას, რომლისადმი მთელი თვისი არსებით იყო იგი მინდობილი, რომლის მიმართ მის გულს არაოდეს უგრძენია ძვირი, არც თუ ნასახი ბოროტებისა, რომ პაატას ბნელი ბედი ეხლა სიხარულის შუქსა ჰბადებდა მის გულში. იმასაცა ჰხედავდა განცვიფრებული: თუ ბუნება არ დაჰხმარებოდა მოერიდებინა გზიდგან ეს დაბრკოლება, თითონ გასწმენდა შუქურისაკენ მიმავალ კვალს ჩახერგილს. არ დაინდობდა არც ძმობილს! ვერ შესძლებდა დანდობას, თუნდაც მიემართნა მთელი თვისი ძალებისათვის, მთელი თვის ნებისყოფისათვის, გამიჯნურებულ აშოტ შმაგს ველარ დასძლევადა აშოტ-განმბჭობი. დინჯად მოაზრე.

მოაგონდა ღელვილს თვისი შორეული წინაპარი დავით. განიცადა იმანაც ესეთი გრძნობა და ვერ შესძლო ბრძოლა მის წინააღმდეგ, ემონა იგი თვის ვნებას უძლეველს.

- როგორ იყო ის ამბავი, ხუცესო?

- ვიდოდა დავით ერდოთა ზედან სახლისა სამეფოისა და იხილა დედაკაცი ერდოთ, რომელი იბანებოდა. იყო დედაკაცი შესახედავად ფრიად კეთილი. წარავლინა მსახურნი და მოიყვანეს დედაკაცი იგი ბერსაბია, ცოლი ხურია ქეტელისა, შევიდა მისდა. და მიუწერა დავით წიგნი იოაბს, მხედართმთავარსა თვისსა: შეიყვანე ხურია პირისპირ ბრძოლისა ძლიერისა, რათა იწყლას იგი და მოკვდეს. დაადგინა იოაბ ხურიანი იგი ქეტელი ადგილსა ზედან განსაცდელთასა. გამოვიდნენ კაცნი ბრძოლად და მოკლეს მუნ იგი.

- მისთვის მომწონხარ, ხუცესო ჩემო, განსწავლილ ხარ მწიგნობრობაში!

- მისთვის თაყვანს გცემ, მეფეო ჩემო, უკლებლივ იცი ხმარება საჭურველისა! წიგნი საღმთო იარაღია ჩემი...

- ვნება მონისა შენისა დავითისა განახლებულ არს გვამსა ჩემსა, მეუფეო ჩემო; დამიფარე ცოდვისაგან მისისა. ვუწყი მე უსჯულოებაი ჩემი და ცოდვა ჩემი წინაშე ჩემსა არს მარადის. შედრკა ძალაი ჩემი და უძლურ ვიქმენ წინაშე საცდურისა ამის უძლეველისა. მსურის ფრიად! მოაკლდე მის სულსა ჩემსა ძალი ბრძოლისა. მიხსენ მე სისხლთაგან, ღმერთო, ღმერთო ცხოვრებისა ჩემისაო! სულსა წმიდასა შენსა ნუ მიმიღებ ჩემგან! - ილოცვიდა აშოტი.

მაგრამ იცოდა, ვერავინ და ვერარაი იხსნიდა მას სისხლთაგან: განძვინებული ნებისყოფა მისი სისხლს დაჰღვრიდა მისას, ვინ დააბრკოლებდა მას ამ მისთვის აუცილებელს მისწრაფებაში. ძლიერი იყო იგი სიყვარული, რომლით განმსჭვალული იქმნა აშოტი. უძლეველ იყო იგი, ვითარცა სიკვდილი; ფიცხელ იყო შური სიყვარულისა მის, ვითარცა ჯოჯოხეთი. ალი სიყვარულისა მის - ფრთაი ცეცხლისა!

ღმერთს მაინც უყვარდა აშოტი მაშინაც კი, ოდეს გული უთქმიდა ცოლისათვის მოყვასისა თვისისა: მისი განგებით გზა თავისთავად ხსნილ ექმნა ტრფიალს. იხსნა უფალმა მარჯვენა მისი სისხლთაგან უბრალოთა: სიკვდილმა დროზე უსწრო გულდაკოდილ ჭაბუკს ცხოვრებისაგან გაწამებულსა; არ ჩაიტანა საფლავში შური სიყვარულისა უნელებელი.

ნდომით შეირთო პაატამ შუქური. ეგონა ბედმავს, ტკბილად შეაბერდებოდნენ ერთმანეთს. მუხთალმა ბედმა არ გაახარა ვაჟკაცი: გადაეგო იგი უმურაზოდ, უძეოდ: აღზუნებული ემხი ჩაიტანა ცივ სამარეში. ახ, რა ენანებოდა ვაჟკაცს თვისი საუნჯეების ქვეყნად დატოვება: სათნო შუქურისა და სისხლში ნაწრთობ ხმალისა! მომაკვდავს ხელიდან არ გაუშვია არც ხმლის ვადა, არც მეუღლის მთრთოლარე თითები; ორივეს მოწიწებით ემთხვია უკანასკნელ წუთს თვისის სიცოცხლისა.

ეს საიდუმლო გრძნობა განუყრელად თანა სდევდა აშოტს. თანდისთან იზრდებოდა იგი გრძნობა. ფართოდა შლიდა ფრთებს მის ბუნებაში და სჩრდილავდა იქ ყოველ სხვა სულისკვეთებას. უმზერდა აშოტი გრძნობის ზრდას და უკვირდა, როგორ შეუდრკომლად ჰხრიდა ის თავისკენ მის ნებისყოფას, ისეთის ძლიერებით, რომ უკუაგდებდა მის ზრუნვას საოჯახოს, მოღვაწეობას თვით სახელმწიფოს. კიდევ

ემინოდა უშიშარ რაინდს ამ საამო განცდის ესეთის ზრდისა: შეიძლება ამ გრძნობას მთლადაც დაემორჩილებინა ის, ვინ ჯერ არ მომდრკალიყო არავის წინ, ვის ქედმაღლობა არ დახრილიყო მონურად თვით ღვთის წინაშე.

ჰხედავდა ვაჟკაცი, რომ იგი გრძნობა და მისგან ნაწვევი მოძრაობა ყოველი ეწინააღმდეგებოდა: მის ოჯახისადმი მოვალეობას, არყევდა კერას, უარჰყოფდა მცნებას სჯულისას, არღვევდა თვით სჯულსა. დარწმუნებული იყო, ის გრძნობა აამხედრებდა მის წინააღმდეგ ჯალაბს, ეკლესიას ძალამოსილს; უკუაქცევდა მისგან მთელს ერს ზნეამაღლებულს.

მეტადრე ეფიქრებოდა აშოტს ეკლესიის მხრივ, რომელი მასთან ერთად მხარდამხარ იბრძოდა ჯვარით ხელში აგარიანთა წინააღმდეგ, და მედგრად იღვწოდა, რომ არ გაედგა საქართველოს ნიადაგში ისლამს ფესვები. სჯულს სათავეში ედგნენ ამ დროს ძლიერი ხუცები, უტეხი ნების მექონი კაცნი, მსგავსნი და სადარონი მეფის თანამშრომელ სარდლებისა თუ ბჭეებისა. ამ მებრძოლთ მოთავედ იდგა ისეთივე შემმართველი და უდრეკი ადამიანი, როგორც იყო თითონ აშოტ დიდი, მეფესთანვე აღზრდილი გრიგოლ ბერი, მონასტერთა მაშენებელი.

გამლიერებულიყვნენ სამეფოც და ეკლესიაც, გაკაჟებულიყვნენ ბრძოლაში მტერთან, რომელიც უქადდა სამშობლოს მოსპობას ნივთიერად, განადგურებას სულიერადაც, გარდაქმნა-გარდაცვალებას. აშოტის ხმალი და ხანძთელის ჯვარი სწორად შეჰგებებოდნენ მოზღვავებულ მტერს. დახრავი ერთის მათგანისა ნიშანი შეიქმნებოდა მტრის ზეიმისა; თუნდ მცირედი შერყევა ერთისა სიმტკიცეს შესძენდა მოსულ მებრძოლთა სიბოროტეს; ერთის მათგანის სხივთა დაბუნდება, თუნდაც ჟამიერი ჩანელება, სიამის ელვით შეჰმოსავდა სამშობლოს ჩასანთქმელად პირაშკმულ ვეშაპს.

- ძნელსაცნობია ადამიანის ცხოვრება: როგორ მოვიფიქრებდი, რომ მე, ტახტის მემკვიდრეს, გვერდით ამომიდგებოდა საქართველოს ბედის ჭედაში მამაჩემის სახლში სამოწყალოდ აღზრდილი ობოლი, რომელი ჯვარისა თუ კალმის მსახურად ემზადებოდა. მე და ის აწ თითქო ერთის ხარისხით წარმდგარვართ ერის წინაშე და ვიბრძვით, ვგულოვნობთ, სულ სხვადასხვა გზით, გარნა ერთისთვის: ერის სადღეგრძელოდ, საღორძინებლად, მის განძთ დასაფარავად, სულიერის და ხორციელის მისის სიმდიდრისა. უხმოდ ვმეტოქობთ ხალხის სიკეთის შეხვავებაში, ვებრძვით ერთმანეთს აუზრახებლად. ნუთუ ამ ბრძოლაში ვიძლიო მე, ჩამოვრჩე მწირსა! - გაიფიქრა აშოტმა და აღელდა, შეწითლდა, წარბი შეიხარა. მოაგონდა თავის მამის ნათქვამი:

- ეს ობოლი საკუთარის ძალით გაიკვლევს გზას ცხოვრებისას, დაიმორჩილებს ბედს, მიაღწევს დიდს აღმატებას.

- როგორ, ბატონო?

- მისი ნიჭი და უდრეკი ძალა სულისა თავმდებია ამისა; უსამზღვრო მისი თავმოყვარება წანამძღვარია დიდების გზაზედ; მარად მოფიქრებული მოძრაობა საშუალებაა ძნელ სავალზედ, ურყევად მისი მარები.

მაშინ ყურადღებას არ აქცევდნენ ამისთანა წინასწარ თქმას არც სამეფო ოჯახის წევრნი, არც მეფის მახლობელნი. ეხლა უნებლიეთ გაახსენდა ეს აშოტს. გრიგოლის სახელი უკვე გვერდით ედგა მას ეხლა, როცა საჭირო შეიქმნა ძლევამოსილ ისლამთან სჯულის ნიადაგზედ ბრძოლა საქართველოში. ეს ბრძოლაც ესევე შეუწყვეტელი იყო და მედგარი, როგორც ბრძოლა ხმლით: აგარიანნი ორკერძ იბრძოდნენ საქართველოს დასაბრყობლად, მის ხორციელად და სულიერად დასამონებლად. მოსწონდა აშოტს, რომ მტერთან სასულიერო ბრძოლაში გვერდით ედგა უტეხი ნებისყოფის ადამიანი, რომელი არ გადრეკებოდა, არც გვერდს აუქცევდა თავის მოწოდებას. გრიგოლი აქ ღირსეული თანამშრომელი იყო აშოტისა. შეეძლო მეფეს სჯულთა ბრძოლაში მთლად დაჰნდობოდა სარდალს სულიერს. ხალხიც აღტაცებით აღიტყოდა გრიგოლის სახელს, იმას ჰსახავდა ერთგულ დარაჯად ეკლესიისა; არა არსენს, ფრიად განსწავლილს ლბილ კათალიკოსს, მტრისაც მოყვარულს.

მაგრამ მეფე კერძო პიროვნობაც იყო, საკუთარი თვითმოყვარების მექონი, საკუთარ სურვილთ მსახველ-მხატველი და ამ მხრივ თითქო შიში რამ იბყრობდა ხალხის ჭირისუფალს-გვირგვინოსანს: ეფიქრებოდა, ძლიერს მოღვაწეობას ბერისას, მის შეუდრკომელ წინსვლას სარწმუნოებისა და ზნეობის შარაზედ არ დაეჩრდილნა აშოტის სახელი მორწმუნეთა თვალში; ვინმე მწირი უგვირგვინო მეფედ არ მოჰვლენოდა ერს, დიდების შარავანდედით შუბლშემკობილად ცხებულის გვერდზედ. მაშინ ასრულდებოდა წინასწარი თქმა მეფე ნერსეისა.

ესეთი შური ბაღლობიდანვე ზრუნდა აშოტის გულს, პატივის ჩვეულს. ეჩოთირებოდა დიდი ყურადღება ხალხისაგან მიქცეული იმ ობლისადმი, რომელი სამადლოდ იზრდებოდა მეფის კარს, თუმცა არც თუ ძლიერ შორეული იყო ის აშოტისა: ბიძაშვილი იყო მისი, დედის ძმისწული, დედოფლისაგან შვილობილად სახელდებული. უყვარდა აშოტის დედას ბავშვი, უკვირდა მისი განსხვავებული ზნეობა, ქცევა. სხვებიც ყურადღებას აქცევდნენ მარად მშრომელ ყმაწვილს, საკვირვლად ნიჭიერს, რომელი ჰხიბლავდა ყველას თავისი ცოდნით, მეტადრე როცა ღვთის მსახურების დროს ჰფენდა თავის სწავლას თუ წვრთნილებას.

- რა მშვენივრად კითხულობს! გარკვევით, ურყევად, მჭევრად როგორ დაისწავლა ამ პატარამ ამდენი საეკლესიო წიგნები ან როდის?

- არავითარი ჩვენება არ უნდება, წესი ხუცესზედ უკეთ იცის.

- ხმაც კარგი აქვს. მომწონს მაგის გალობის კილო. ვინა სწვრთნის მაგ დალოცვილის შვილს ესრე მშვენივრად?

- ბერ-მონოზონი კასიანე ხელმძღვანელობს დედოფლის ბრძანებით: თუმცა თითქმის დახმარება არ ეჭირვება. ძალიან უყვარს წიგნი. საკვირვლად იხსომებს წაკითხულს, სმენილს.

- საშოთაგანვე დედისა შეწირულ არს ღმერთისადმი, ვითა სამოელ; მაღლი უფლისა განისვენებს მასზედან.

- სასახლეში ვახლავარ მეფეს და ვიცი მაგ ბავშვის ამბავი:

მარხულობაში იზრდება მსგავსად წინამორბედისა; ღვინოს და ხორცს არ ეხება; მთლად ერიდება ბალღურ ცელქობას თუ ლაღობას; განმარტოებით ატარებს დროს თავის სადგომში; მხოლოდ წიგნია მაგის მეგობარი.

- აკი დაყუდებულს ეძახიან. ჯერ ისევ ყმაწვილია, სახე მონაზონობისა უკვე ჰმოსია; ქრისტეს თუ განუკუთნა თავისი სული სამკვიდრებლად.

- ჩემს მოწაფეზედ უბნობთ, დედოფლის შვილობილზედ?

- ძალიან მოგვწონს!

- საკვირველი ყმაწვილია, სასწაულებრივი ნიჭისა. სანცვიფრებელია მისი სწავლისადმი გულისხმიერება: დაისწავლა ზეპირად დავითნი და ყველა ხმით სასწავლო საეკლესიო სწავლა; ყოველივე სამომღვრო და საღვთისმეტყველო მეცნიერება შეითვისა. უცხო ენებიც ადვილად შეისწავლა; ხელი მიჰყო ფილოსოფთა შესწავლას, ისტორიას და ყველა სხვა საერო მეცნიერებას, რომელსა ჰპოვებს საუნჯეთა შინა სიტყვასა კეთილსა, შეიწყნარებს, ხოლო ჯერკვალსა თქმასა განაგდებს თვისგან.

ესე ახასიათებდნენ ნორჩ გრიგოლს. სხვანაირი მსჯელობა არ შეიძლებოდა მასზედ, ჰუმარტი იყო იგი ნათქვამი. ამოტმა იცოდა, რა ჰაზრისა იყვნენ გრიგოლზედ მისი დედ-მამა, კარისკაცნი თუ ყველა მცნობნი. აქეზებდა თავმოყვარეს ყმაწვილის ესეთი წარმატება, შრომისაკენ იწვევდა. სამხედრო თუ სამეფო საცოდნელში ჰსურდა ისეთივე ქება დაემსახურებინა, როგორც დაიმსახურა გრიგოლმა წიგნში, ადვილად ახერხებდა: ნიჭი მასაც დიდი ჰქონდა, ხოლო მძლავრი აგებულობა და სიკისკასე ტანისა საშუალებას აძლევდა სავსებით შეეთვისნა სარაინდო წვრთნა, სამხედრო სწავლა. შთამომავლობით, რომ მზეებრ ბრწყინავდა ამოტი, ნიჭთა სიმრავლითაც თუ სიძლიერით პირველობდა ტოლ-სწორში და მის თვითმოყვარებას საშიში აღარ რა ჰქონდა, არც თუ საფრთხილო.

41

გადაიარა ამოტისა და გრიგოლის ბაღლობის ხანმა. ჰასაკში შევიდნენ ორივენი, მოიწიფნენ, დასრულდნენ, დავაჟკაცდნენ. ამოტი ტურფად ფურჩქვნილი რაინდი დადგა, სისხლ-ხორციით სავსე, ცხოვრების მოხარული, კოკობ უღვამ ქვემ ემხით მღიმარე; არწივივით შორს გამჰყრეტელი; მეხი მედგარი. მის მაღალ შუბლს ხუჭუჭი თმა მოსდებოდა გარს; უჯილოდაც ძლიერ შვენოდა. მისი ჰაზრისანი სიტყვა ფხაასხმულ ხმალივით მკვეთრი იყო და გამპობელი. უხაროდა ყველას, რომ სამეფო ტახტს ამისთანა მძლავრი მემკვიდრე მოჰვლენოდა მშვენიერი. გაშალა ფრთები ახალმა არწივმა, გაინავარდა. მამის შემდეგ ძლიერად იპყრო სკიპტრა. მსწრაფლ აგრძნობინა მტერთაც და მოყვარეთაც, რომ საქართველოს ღირსეული მზერობელ-პატრონი მოველინა ყოვლადმოწყალისაგან.

ეხლა მიიჩრდილა ამოტის თვალთაგან ვიდაც გრიგოლი, წიგნის ყდაში გამოზრდილი ბერი ობოლი. ვინ ამოტ მეფე, ვინ მონაზონი, ამიერ ქვეყნით დაბიჯებული, საიქიოსკენ თვალმიზრობილი! მივიწყებას მიეცა ბაღლობის დროის მეტოქეობა. მისი მოგონებაც საღიმო იყო ამოტისათვის, თითქმის საცინი. ბალღური

განცდა ცრიატი, გარდასრული სიზმარივით განქარვებული! რაღა მოსაგონებელი იყო ეხლა იგი შეჯიბრება თუ შური სანდომ-სანატრელ ჭაბუკისათვის დიდებულისა?! სად ეცალა ამისათვის ბედნიერ რაინდს, რომლისაკენ თავს იხრიდნენ საქართველოს მშვენიერი ყვავილები, რომლის გზას თვალს ადევნებდნენ ეშხით დამთვრალნი?! ასრულებულ ნატვრათა ხანი იყო ეს ბუმბერაზი ჭაბუკისათვის, ვარდისფერი სიამის დრო დაუვიწყარი.

შეიმოსა აშოტ ძლიერებით. ადიდა თვისი სამეფო, განზედ გასწია მისი სამზღვრები; იმედი დაიდო, შეასრულებდა შეკრებასაც საქართველოსი. წახალისებული მეფე ოცნებობდა, ერთის დაკვრით მოესპო მოსული მტერი, რომელს თბილისშიდა შერჩენოდა თვისი ძალა, რომელი შემკრთალიყო, და უკვე თვალითა ზომავდა სამშვილდეზედ გადამავალ გზას შორეულ ბაღდადისაკენ.

დაჰვიწყებოდა დიდებულს ბაღღური განცდა. ბრწყინვალე ბუმბერაზს სხვა გადაჰშლოდა ფართო ასპარეზი დიდებისა. ამ სხივოსნობის ჟამს, ვარდობის თვეს თვისის სიცოცხლისა, უხვად მოიმკიდა სიტკბოებასაც ხორციელს: მშვენიერ ყვავილებს მის სამფლობელოდ მიზომილ ედემის კუთხეში მისკენ მიეხრათ ლამაზი თვალები, იმას შესტრფოდნენ იგი ტურფანი, მას უკმევდნენ სურნელებას გაზაფხულისას, მიუძღვნიდნენ ნექტარს საამოს სიტკბოებით სავსეს.

და კეთილდღეობდა რჩეული, ნეტარებდა ზეკაცი, ვითა მზის შვილი ქვეყნად მოსული. სადღა ეცალა, გაეხსენებინა ის აღრინდელი ფიქრი, ვაი თუ საწყალი ობოლი. თუნდ ფრიად ნიჭიერი, მეტოქედ აღმოჩნდესო რომელსამე ბილიკზედ ჩემის ცხოვრებისა, ჩრდილი რამ მიაყენოს ჩემს პიროვნებასო. ამ ბაღღურ თვითმოყვარებით აღძრულ შურს თუ ეჭვს ადგილი აღრა ჰქონდა ქვეყნიური დიდებით და სიამით სავსე ყოფაში აშოტ-მეფისა.

დაიჩრდილა გრიგოლი აშოტის თვალთახედვის წინ, განქარდა მისი სახე, დავიწყებას მიეცა ის, გაუსწორდა მისი არსებობა იმ შეუმჩნეველთა ბევრეულს, რომელი ნისლივით მოედება ქვეყნის პირს და განქრება, როგორც ჯანლი უკვალო.

ჯერ ძნელიც იყო მწირის დანახვა იმ სიმაღლიდან, რომლიდან დაჰყურებდა აშოტი მთელ თავის საბრძანებელს: გრიგოლი იქ ჯერ ვერ ბრწყინავდა., უჩინარ გზას დასდგომოდა მოღვაწე, ხორციელ ბუნების უკუგდებისას, სოფლის და მის საქმეთა უარყოფას; გაღმა გაეზჯინა მას ნივთიერ ქვეყნიერებიდან, შაელო კარი სულიერ განცდათა სამფლობელოსი. ზეცისაკენ მისწრაფოდა გრიგოლ, იქით მიქცეულიყო მისი არსება.

მაგრამ ცისკენ მიქცეული გზა მეზრძოლ გვამთათვის ქვეყნისკენვე ბრუნდება, სოფელზედვე გადადის. ნება ღვთისა ისევე უხვად უნდა სრულდებოდეს ქვეყანაზედ. როგორც სრულ იქმნება ცაში, სულთა სამფლობელოში. იმ წმინდა ნების კაცთა შორის დანერგა უბრძოლველად ვერა წარმოებს, ხორცსხმულნი ეწინააღმდეგებიან იმას: ნივთთა მოთხოვნა ვერ ურიგდება სულთა სურვილებს, წინა აღუდგება იმათ და უცილებლად სჭირია მეზრძოლთ ძალა შეუდრკომელი, რომ განამტკიცოს ქვეყანაზედ ციური ნება.

გრიგოლ მწირში ჩანერგილიყო სული მებრძოლი. რაინდი იყო იგი უტეხი. ხმლის ნაცვლად ჰაზრი ეპყრა ხელთ განმახვილი, სარწმუნოებით ფხაასხმული, რწმენის ძალით აელვარებული გზა მისი მსვლელობისა არ იყო მბრწყინავი თუ დიდებული, კაცთა მძვლებით მოკირწყლულ-მოოჭვილი, ყაყაჩოსფერად სისხლით მორწყული. უჩინარი იყო მისი სადენი, უბრალო, იწრო, მაგრამ მტკიცედ მავალი. ამ გზასაც მიჰყვანდა დიდების მწვერვალამდინ, ჰმოსავდა ბოლომდის დამთმენს უკვდავების შარავანდედით, უმკობდა თავს გვირგვინითვე სხივთაგან თხზულით, ხელთუქმნელი ჯილით, რომელი ჰნათობს არა მხოლოდ იმ ქვეყნად, ამ ქვეყნადაც. გრიგოლს თვალი მოეპყრო ამ ორმაგად გაშუქებულ გვირგვინისათვის, მიილტვოდა მისკენ თავმდაბლად, მოთმინებით, სასოებით, მაგრამ შეუდრკომლად, ურყევად, მკვეთრად. მისწვდებოდა ნანატრს, ან მოკვდებოდა მის ძებნის გზაზედ. მოუხდებოდა მწირს იგი გვირგვინი სიწმინდისა ბრწყინვალე, შეუმკობდა ჰკვიან შუბლს არანაკლების სიმშვენიერით, სინამ აშოტს გვირგვინი ფასდაუდებელი, პატიოსანთა ქვათაგან თხზილი, პირად-პირადად აშუქებული.

- შენ არ იცი, ვინ მოართმევს ღირსეულს სიწმიდის გვირგვინს?!

- ანგელოსნი მოართმევენ ზეცით. ეამბორებიან შენაოჭებულ შუბლზედ, შეუმკობენ თავს სამარადისო მბრწყინავ სამკაულით!

და რად არ დაჰშვენდებოდა გრიგოლ მოღვაწეს სხივმფენი ჯილა თუნდაც ხელქმნილი? წამოსადეგი ვაჟკაცი, ხილვითა დიდი; მშრალი აგებულობის, ძარღვიანი. ხორცითა თხელ, ჰასაკითა სრულ, სრულიად გვამითა მრთელ. გამჭვრეტი თვალი ღრმად შემხედველი. ჰაზრთაგან ნაკვალი შუბლი. თმა ხშირი, ლომის ფაფარივით გარდმოფენილი. გრიგოლი თითონაც დაამშვენებდა გვირგვინს თვისი ხორციელი სისრულით თუ სულიერ სიკეთეთა სიუხვით. აშოტს და გრიგოლს მაინც შერჩენოდათ შორეული ნათესაობის იერი სხეულის აგებულობაში და სახის მეტყველებაში, რომელი ჰმოწმობდა, რომ მათ ძარღვებში დიოდა სისხლი მიმსგავსებული, მათ გვამთა აღნაგქვსში განხორციელებულიყო მზგავსივე სახება, შორეულ მოდგმათაგან რჩეულთა თანისთან შემზადებულ-შეზავებული.

გრიგოლის ნაქვითიანი აგებულობა, მისი სულიერი სიძლიერე, რომელი ცხადად იხატებოდა მეტყველ სახეზედ, იყო იმის მიზეზი, რომ არა ერთს ქალწულს მშვენიერს ეჭირა მასზედ თვალი. ბევრს კეკლუცს შეჰვარდნოდა გული ამ თავისებურად დამშვენებულ ახალგაზრდაზედ. უკვირდათ ლამაზებს, რომ ჰაბუკი ვერა ჰხედავდა გზას ქვეყნიურის სიამისას, რომელი ფიანდაზად ეშლებოდა მას, შარას ხორცთა ტკობისა, ფუფუნებისა, სიმდიდრისა, თვით დიდებისას; განცვიფრებას მისცემოდნენ მშვენიერნი.

- როგორ შეიძლება ესეთ მკობილ ჰაბუკში ესადგურებინოს გულს უკარებელს, ცივს, ყინულისაგან ნაკვეთ-გამოჭრილს?!

- რად არ მოჰსურდება მის თვალს მზერა ლამაზთა. ხილვა კეკლუცთა, ველის ყვავილებით, რომ გადაშლილან იმის გარემო?!

- რით ვერ სწყინდება მის სმენას ვითარებულს მხოლოდ სამდთო საგალობელთა ბგერა ერთგვარი, არ მოსწყურდება მწყობრ სიმთა ჟღერა...

- როს შუმპრობენ შვებით იგი ბგერანი, ვით მზისა სხივნი ყვავილთა შორის ცვარშენაბკურთა.

- როგორ არ მოუნდება მიხედვა ფერად ყვავილთა, მიახლოება მათად საყნოსად, თუნდ მოსასთვლელად, რომელნი გარს ახვევიან მას მისკენ მიხრილნი, მისთვის მდიმარნი, მისი სურვილით ათრთოლებულნი?!

- რამ დაუხშო ტურფა ქმნილებას შეგნება მზიურის ნეტარებისა?!

- იგი მხოლოდ ქანდაკება არის მოძრავი, მარმარილოსაგან მარჯვედ კვეთილი; ჩვენთვის მთლად უტყვი, უსმენელი: ჩვენად სამზერლად დაბრმავებული...

- იქნებ ჩემი სიმშვენივრე არ არის სრული, ჩემი სურვილი არ არს მგზნებარე?! ან თუ მოდგმა მაქვს მისთვის უღირსი... ან ტრფობის ცეცხლი არა მაქვს მწვავი, რომ გააღბოს მისი გული, გაადნოს, აადულოს, სამოქმედოდ ააქაფქაფოს! - ჰკვირობდა მშვენიერთა შორის განთქმული თებრონია.

გული შეკვარდნოდა ქალწულს საკვირველ ახალგაზრდაზედ და იტანჯებოდა მისის ეშხით, უცეცხლოდ იწვოდა იქვე, მის ახლოს, მისგან უსმენი, მთლადაც უმჩნეველი.

- ქალო ლამაზო, მშვენებით სრულო, თვით ბუმბერაზთა ეშხით შემწველო, ერიდე გრიგოლს! ის ვერა ჰხედავს შენს ხორცთ ბუნებას, სიკეთით სავსეს: არ უსხან თვალნი მის სახილველად! იგი ჰხედავს მარტო შენის სულის სიძლიერეს, ფოლადისებურ მის სიმტკიცეს; საშიშია ეს შენთვის...

- როგორ?!

- მიაქცევს ის შენს სიყრმეს იმ უხილავ მიჯნურისადმი, რომელს დაუმონებია მისი ნებისყოფა, რომელს მხოლოდ ეტრფის ის, რომელს მხოლოდ შესწირავს, უღადადებს მუხლმოდრეკილი. მის მსახურებად დაივიწყა ქვეყნიერება, მთელი სამყარო. იმ სატრფომ ჯადოსანმა თავისუფალჰყო იგი მღერათაგან ჭაბუკთასა, ყოვლისა აღრევისაგან კაცთასა; გაათავისწინა იგი, გაამარტოვა; ჰყო იგი ზეცისა კაცი, ქვეყნისა ანგელოზი სანატრი.

- რომელია მისი მიჯნური უჩინარი, მისი ტყვედქმნილი მძლეთა-მძლეველი, იგი მისი მზე თვალთა მომჭრელი. მიჩვენეთ მე ის: მსურს შევადარო! ჩემზედ უკეთ არის აღნაგები?! დახე ჩემს მკერდს თბილის ფიფქისგან თხზულს, ვარდის ფურცლებად აციაგებულს, მკლავებს მომკლავებს, ეშხისა რტოებს; საროდ ნაზარდს ტანს შოლტივით მოქნილს; თმას უხშირესს, გიშრის ტევრებად ქოჩრილს შემომხედე მე, სიცოცხლით სავსეს, ვნების საგუზარს უღევე-უკლებელს!

- გიმზერ; მომწონხარ.

- და ამას ყველას ვსწირავ სიყვარულს, მსხვერპლად მივართმევ მას დასაწველად. რაინდი ბევრი თაყვანსა მცემს მე; ჩემი შეხედვა მათ ნეტარებას აგრძნობინებს, ტკბილად მწველ სიამეს; ჩემი ღიმილი სამოთხის კარს უღებს თვითთულს მათგანს. მაშ ეგ რაღა არის, ვინღა არის ეგ, რომ ვერ ამჩნევს ჩემს ძლიერ მილტოლვას, თითქო ვერ ჰხედავს ჩემს არსებობას?! ან მიმითვისოს ან... ან მოვკვდე მის ხელით, დამასამაროს!

- უძახდე მას და არ ესმას შენი; ურეკდე მას და არ განგილოს შენ!

- რად არ?! უძრავად ჩაჰკვირვებია წიგნებს მარადჟამს. მხმარი ეტრატი უფრო სანატრელია სიცოცხლით სავსე მშვენიერებაზე? სიტყვაი ბრძნული, თუნდ ღვთაებური უფრო მიმზიდველია. სანამ ქმნილება შემოქმედისა სიცოცხლით სავსე, თვით ღვთაებური სიმშვენიერის მატარებელი?! არა! ესეთი ქცევა გმობაა დამბადებელისა, დარღვევა მისის მცნებისა, უარისყოფა მის განგებისა...

- არა! უნდა განიღვიძოს მის გულმა ჩემთვის, გაალოს თვალნი ჩემ სახილველად, განახვნას ყურნი ჩემ სასმენელად; მიწამდინ დახაროს ქედფიცხელმა თავი ჩემ ფერხთ სამთხვევლად...

- ჰა, ჰა, ჰა! წიგნი, ეტრატი, სწავლაც ყოველი მხოლოდ შუქია, მის სატრფოსაკენ მიმავალ გზის მანათობელი; მისი გულისხმიერობა განსაკვირველი მხოლოდ ფრთებია, მიჯნურისადმი მიმასწრაფელი; ამ სოფლის სიბრძნე თუ იმ სოფლის მცნება მხოლოდ ხმალია მის სატრფოსაკენ სავალი მკაფი; თითონ ის სათნოება, რომელი ჰასაკის ზრდასთან იზრდება მასში, ჰუნეა მხოლოდ, მის გულისვარდთან მიმყვანებელი. იგი შენ: სიტყვა მისი შეზავებულ არს მარილითა მადლისათა; რაჟამს იტყვის, ბრძანად აღაღებს პირსა თვისსა. ეს მოსაზრებული თქმა თუ მოზომილი ქცევა მარტოოდენ სატრფოს წინაშე ძრწოლით არის ზომილ-წონილი, რომ საქმემ, სიტყვამ, ფიქრმა უხეშმა არ დააბრკოლოს ის ეკლიან გზაზედ სვლაში, რომელი მიიყვანს მას საყვარლის კარსა.

- ვინ არის იგი მიჯნური მისი ეგზომ ძლიერი? მიჩვენე, კაცო ღვთისაო, სატრფოი მისი!

- შენ თითონ ჰნახავ მას, თითონ განიცდი იმის ძალას უტეხს!

ღელავდა ქალწული, უღონოდ ეწამებოდა გრძნობანაჭარბი. წარჩინებული ოჯახის შვილი იყო ქალი თებრონია, სიმდიდრით და სიუხვით მთელ სამცხეში სახელგანთქმული კაცისა. იმისი მშობლებიც დედოფლის შორეული მისადევრები იყვნენ, აშოტის დედისა. ქალწული დადიოდა სტუმრად სამეფო ოჯახში. იქ გაიცნო გრიგოლი, დაუახლოვდა, მოეწონა, შეუყვარდა. განმარტოვებულ ჭაბუკისადმი ტრფიალს ჯერ უნივთო სახე ჰქონდა, ხორცუსხმელი, მარტო საოცნებო. შემდეგში, როცა უფრო მოიწიფა მკვიდრად ნაგები ქალი, განსაზღვრილი სახე მიიღო მის სიყვარულმა, ხორციელი ნდომის ხატება. ისე ძლიერად ამოდრავდა მიჯნურობა იმის საღ აგებულობაში სავსეში, რომ ვეღარ უძლებდა თავის მისწრაფებას, ვერ ერეოდა. აეტაცნათ ის სურვილთა მჩქეფარე ტალღებს და შეუყენებლივ მიაქანებდნენ ყავლიან

ჭაბუკის მძლავრად ნაგებ პიროვნებისკენ. ვერ შესძლებდნენ ტალღები ამას! შესძლებდნენ!

ველარ ჰმაღავდა ქალწული თავის სურვილს ჭაბუკის წინაშე; არცა ჰფარავდა. ვაჟი კი უგრძობლად შეჰყურებდა მას გულგაყინული; უბრყვილოდ მიეპყრო მისკენ ღრმად მჭვრეტი თვალები, თითქო მას არ შეეხებო ქალის სურვილი, უთმენი ტანჯვა მისი: თითქო მისგან არ ყოფილიყო აგზნებული ის უნელი ცეცხლი, რომელზედ იწვოდა ათქვირებული სხეული ქალწულისა, არცერთი თბილი შუქი მკვეთრ თვალებიდან, ცივ სხივთა ისრებს რომ აფრქვევდნენ იშვიათს ახედვაზედ.

- მისერონ გული ცივ ცეცხლმფრქვეველმა მისმა თვალებმა, ოღონდ მიყურონ, შეძლება მომცენ ხშირად ჩავიხედო მათ უფსკრულ სიღრმეში... სურვილით ჩაჰმზერს მარად თავის წიგნებს, რაღაცა ეტრატებს. ათასში ერთხელ თუ შემომხედავს...

- უგულოვ! ნუთუ ჩემი სახე გზნებული, აგებულობა ჩემი სრულნაკვეთიანი მეტს არ გეტყვის შენ, სინამ ეგ წიგნი უსულგულო და უასაკო?! ან თუ ალიონის ფრად აღვივებული თბილი კანი ჩემის ტანისა უფრო სასიამო არ არის შენთვის, სანამ გამხმარ-გაცივებული ეტრატი, ხელოვნურად შენივთებული, ვინ იცის, რის ქერქისაგან?! თვალნი არ გისხნენ ჩემად სამზერად, კერპო ნაკვეთო, ყურნი არ გქონან ჩემ ოხვრის სმენად! - ეტყოდა ღელვილი ქალი ხორცგაყინულ ჭაბუკს.

სხლტებოდა ქალის გულისთქმა ჭაბუკის უგრძობ არსებაზედ, როგორც რამ სალზედ. გაენდო სურვილით ლახვრილი ქალი თავის ბიძაშვილ ზენონს, მასთან თანაზრდილს, დიდი მეგობარი იყო ის გრიგოლისა. იმისთანავე მწიგნობარი, მარად მარხული და უბიწო. ზენონმა ვერც კი შეიგნო ქალის გულისთქმა.

- გსურს დაგიმეგობრდეს გრიგოლი? შენ ხელშია ეს: შეიყვარე მასავით წიგნი, შეუდეგ იმასავით წმიდა ცხოვრებას და ეს დაგაახლოვებს მასთან, შაგაერთებს მას. მძობილად მოგეკიდება მაშინ გრიგოლი, შენზედ მარად მზრუნველ ძმად.

- ძმად?!

მოყვარულ ძმად! და თუ დაუახლოვდები იმას, თებრონია ჩემო, როგორც დაი, თუ იტვირთებ მისგან ხელმძღვანელობას, როგორც მოწაფე, მაშინ ჰნახავ, რა ძვირფასი საუნჯეა დაფარული იმ უჩუმრად მშრომელ ჭაბუკში. შენ წინ გარდაიშლება ყვავილებით შემკული კუთხე ედემისა, სად ეცხადებოდა პირველს კაცს სიბრძნე შეუსაზღვრელი, სად ასწავებდა. იგი თავის მცნებას ევას შეუსმენელს.

- არ მინდა მისი სწავლა, ხელმძღვანელობა! არც ძმობა მისი! თითონა მსურს მე იგი. ჩემი შეიქმნას სულით ხორცამდინ. მსხვერპლად მიმიღოს თუნდ დასაწველად: შემისუნთქამდა, ვეყნოსებოდი სუნად-სუნნელად ჩემს ღვთაებას, გავქრებოდი მის არსებაში.

- გმობას იტყვი, ქალო, საშინელებას!

- ვერ იგრძენ შენცა, ვერ შეიგენი?! უგულო ყოფილხარ კეთილთათვის ქვეყნიერისა!

შემდეგში გამიჯნურებულის უსამზღვრო ტანჯვა იგრძნო გაბრიელ დაფანჩულის მეუღლე ელენემ. იმან გაუზიარა ეს ამბავი თავის ქმარს. ეს სახლობა დაახლოვებული იყო სამეფო ოჯახთან. გაბრიელ წარჩინებული აზნაური იყო, მეფის მახლობელ კარისკაცთაგანი. თებრონია, მათი მახლობელი, ძალიან უყვარდათ მეუღლეებს. ეს ჭკვიანი და გამოცდილი ხალხი დააფიქრა ამ ამბავმა.

- ვნებად გარდაქმნილი გრძნობა უიმედო ბევრჯერ ბოროტად აამოქმედებს ადამიანს, მეტადრე მძლავრ ხასიათის მექონ გვამს. ისეთ საკვირველ სისასტიკეს მოამოქმედებს თავის თუ სხვის წინააღმდეგ, რომ გონება ვერ შესძლებს იმის გათვალისწინებას.

- მართალს ამბობ, ქალო, ძალიან გატაცებული სჩანს თებრონია და შეიძლება რაიმე უგვანო მოიმოქმედოს, ბოროტი აუტეხოს თავის თავს, თუ არ შეუსრულდა საწადელი.

- მეც მაგისი მეფიქრება. გრიგოლი, იცი შენ, მარმარილოს სატეხია, ხელოვნურად ნაქანდაკები: ვერ შეისმენს სხვის გულის ძახილს, არ შეიგნებს მის ტანჯვას, ვერ იგრძნობს.

მაინც შეეცადა ცოლ-ქმარი სასიხარულოდ წარმართულიყო ეს ძნელი საქმე. ამაოდ! ვერა შეასმინეს-რა უგრძნობელს. გრიგოლს სრულებითაც არ გაუკვირდა აღტაცება თუ აღტყინება ქალისა, როცა უამბეს ეს იმას, არც ეუცხოვა. განსაცვიფრებელი ის იყო, რომ არ უარჰყო ქალი, არც გადრკა მისგან; უფროც დაუახლოვდა, თანდათან უმეგობრდებოდა ქალწულს და უმჩნევლად გადაჰყვანდა იმ უსისხლო გზაზედ, რომელი მიიგრაგნება სარწმუნოება-მეცნიერების ურწყულ უდაბნოზედ და მიჰყავს ადამიანი საყდრისადმი მაღლისა; სად იხარებენ ვარსკვლავნი სხიოსანნი. ის მნათობნი სულნი არიან ზეამაღლებულნი სამშობლო ცაზედ, - შენ არ იცი ეს?! - ბევრნი ჰნათობენ ჩვენის ქვეყნით ამაღლებულნი, სიხარულით უღიმიან ედემის კუთხეს.

შეიქმნა თებრონია მოწაფედ გრიგოლისა. გულმოდგინედ ემორჩილებოდა მის ხელმძღვანელობას. მიჰყო ხელი ლოცვას, მარხულობას, მწიგნობრობას. ნიჭი შეაჩნდა საკმაო და ხასიათი ფრიად მაგარი. თუნდაც მძლავრი ნებისა არ ყოფილიყო ის ან გონებისა, მაინც გზას გაიკვლევდა მოღვაწეობა-მეცნიერებაში: მას აქ ახელმძღვანელებდა უშრეტი სურვილი, თავი მოეწონებინა უგრძნობელისთვის, დაჰშინაურებოდა უხიაკს; იქნება თავიც შეეყვარებინა მისთვის. ქალს სიამეს განაცდევინებდა ეს ძნელი სავალი: გრიგოლიც იმ გზით ვიდოდა შეუფერხებლივ და ხშირად ჰხვდებოდნენ ისინი ერთმანეთს, სიახლით სიამოვნებდნენ, თუნდაც ხორციელ არსებათა შეურევნელად, გაუზიარებლად, მთლადაც უბიწოდ. ესეთი უნივთო სიახლევ საოცნებოა მიჯნურისათვის, თითონ ნეტარება თუ არ არის ის, ბჭე მაინც არის სანატრელი ედემისა. ესეც წინსვლა იყო თებრონიასთვის მის მძლავრ გრძნობათა დასასკვნელ გზაზედ.

- აი საკვირველება! მადლმან უფლისმან არ უგულუბელჰყო ეს შერეული გრძნობა: თანდათან გაუტკბა თებრონიასაც სწავლა საეკლესიო, რომელს ისე გულმოდგინედ

მისდევდა გრიგოლი; სასურველად სცნო მომჭირნეობით მოღვაწეობა. თუ გრიგოლმა ქართულ ენასა შინა ყოველივე დაისწავლა, არც თებრონია ჩამორჩა თვის საყვარელ წინამძღვარს, იმანაც ამხანაგ ოსტატსავით სამღრთონი წიგნი ზეპირად მოიწვართნა და სიბრძნეცა იგი ფილოსოფოსთა კეთილად შეიტკბო; თუ ჭაბუკი ლოცვაში და მარხულობაში დაღევდა დღეთა, თებრონიაც განუწყვეტლად ილოცვიდა და იმარხვიდა მარხულობითა მით უსასტიკესითა.

და სახელოვნად განითქვა. სისრულე იგი მათი ყოველთა შორის. ჰასაკისა ზრდისა თანა მათისა სათნოებაიცა მათი კეთილი იზრდებოდა დღითი-დღე. ახ, ეს ყოველივე ჯერ ისევ გარეგნობა იყო ქალწულისათვის, მარტო ხილული სახე ანელოზებრივის ცხოვრებისა. სხვას იტყოდა მისი გული, გრძნობათა შესაკრებელი მისი საწყალი. ჰკვნესოდა იქ საბრალო სიყვარული, სულიერის საკვრელებით სასტიკად კრული. თვის ნივთიერ არსებისგან ხვეწილ დახსნილი. თავის ბუნების უარმყოფელი და მით სასტიკად გვემულ-ტანჯული. წამება მით უფრო ძნელი იყო ქალწულისათვის, რომ შეუძლებელია იყო მისი მჟღავნება. მკაცრად შებორკილ მიჯნურობას თანდათან უფრო ემლებოდა შეძლება განსახებისა, ცოცხლივ იმარხებოდა ბედშავი.

მაინც იბრძოდა უტეხი გრძნობა, განსახებულიყო როგორმე, ეპოვნა გზა რამ სავალი: აღარ ეტეოდა გულში, აუცილებლივ უნდა განხორციელებულიყო მოქმედებაში. და ჰპოვა მან იგი სადენი: აღტყინებულ წარმოდგენაში ჰსახავდა ის ხორცთა კმაყოფილების სურათებს ერთს მეორეზე შეუსაბამოს, ერთმანეთზედ მძლავრს, ბუნებრივ სახეების მამახინჯებელს. ჰპოვებდნენ ის უსახო სახეები თავის შესაფერ მეტყველებასაც, სინამდვილეს მოკლებულ გამოთქმას. თებრონიას სულდგმულად მიაჩნდა წიგნი თუ ნივთი გრიგოლისა; მის უბირ თავსარქმელს ისე იკრავდა გულში, თითქო ძუძუთა შორის თვით თბილი სახე უძევსო მზეჭაბუკისა; ცდილობდა, იდუმალის თუ უცაბედის შეხებით გაეზიარებინა ვაჟკაცისათვის ხორცთა სიცხოველე მწვავ ვნებათაგან სასტიკად აფიცებული.

ამას ყველაფერს ჰხედავდა შორსმჭვრეტელი მწირი და მაინც გრძნობათა ამგვარ განვითარებას არავითარ დაბრკოლებას არ უჩენდა თავის მხრივ.

- იოცნებოს! თუნდა ნივთიერი სახეებიც მიიღოს მისმა იდუმალმა განზრახვამ. ვიცი, როგორი ძნელია გზა თავისთავის უარყოფისა, გამოცდილებით შემიგნია ეს. სახიფათოა სურვილი ბუნებრივ ლტოლვილებათა დახშობისა. ადამიანს აჩრდილი მაინც უნდა შერჩეს მათის განსახებისა, თუნდაც ხატება გასაკვირველი. გავა დრო, მინელდებიან ჟამიერი მისწრაფებები ხორცისა; მოისპობიან იგინი და ხელთ შერჩება მხოლოდ ის, რომ უარჰყოფს ყოველსავე ნივთიერ საწადელს. გაიმართება სვლად უფლის ნებაზედ. და ის წაღმა სვლა მით უფრო ძლიერი იქმნება, რამდენადაც სასტიკი იყო ბრძოლა, რომელს აწარმოებდა თავის წინააღმდეგ. გული იწრთობა ამისთანა ბრძოლაში, მკლავნი ფოლადდებიან და შეუბრალებლად აღიმართება რვალის მარჯვენა საწრთველად სხვათა, თვით ქედფიცხელთა მოსამიებლად. ესეთი გაკაჟებული გული არის საჭირო იმ მრავალსახე და დიდ მსხვერპლისათვის, რომელი მსურს შევსწირო მე თებრონიას ხელით ღვთაების ნებისყოფას შეუსამზღვრელსა...

- მეთაყვანების ქალწული. ტკბილია იგი მისი შემოვედრება. გვიანდა არის. ვედარ მივიღებ ხორციელ კმაყოფილებას, თუნდა ნეტარებასავით დამტკბარ სიამეს. ჩემი

სულიერად სრულყოფის გზა უკვე მკვეთრად არის აღნიშნული, ჩემთვის ცხადქმნილი... მოყვასთა თვისაც. აღარ ეგების მისი უკუგდება, თუნდაც რომ შეცვლა...

- შენ ვერ წარმოიდგენ, თებრონია ჩემო, რა ახლო ვიცნობ სურვილთა ძალას: მეც დაუწვივარ ნდომის ალს აღტყინებულს. შევსწირე გული ჩემი იმ მსახურებას, რომელი დავისახე მე საუკუნოდ.

- რად?

- იმისთვის, რომ ის არის გზა ცხოვრებისადმი დაუსრულებელისა, იგივე მაუფლებს მე ქვეყნიურ ძალთა ზედან ყოველგვართა. კარგად შეიგნე: იგივე მაუფლებს მე ყოველთა ქვეყნიერთა ძალთა ზედან! შენც გაუფლებს. ჩემო კარგო, ეს რჩეული გზა გადადის ქვეყნიურთა ზედან და აგიყვანს ტახტისადმი ზემთა მეუფისა... ვინ უწყის სასტიკნი ბრძოლანი ჩვენნი სულიერნი?! ვინ იხილოს ცეცხლებრივნი განცდანი ჩვენნი?! ნუ შემძიმდების სული შენი, დაო ჩემო საყვარელო, ნუ ეჭვნულ იქმნები: ნაყოფისაგან მისისა იცნობების ხეი კეთილი, ხოლო ნაყოფი ჩვენის მოღვაწეობისა სასიკეთო არის კაცთათვის და სათნო წინაშე ღვთისა.

გარემენი მართლა და მარტო იმ კეთილ ნაყოფსა ჰხედავდნენ საიშვიათოს, რომელი გამოჰქონდა ამ ახალგაზრდა ქალ-ვაჟთა უღალავ შრომას სულიერს. ვითარდებოდნენ იგინი გონებით და ზნეობით. სიტყვა მათი შეზავებული იყო მარილითა მადლისათა. გულსა მათსა დანერგულ იყო ძირი სიწმიდისა, ზე აღმოცენებულიყო ნერგი ჭემმარიტის სარწმუნებისა.

შექვსნენ ერთურთს ქალ-ყრმანი, წყვილად ვიდოდნენ; ვითარდებოდნენ დღითი-დღე სულით. ვაჟს რომ იდუმალი გულისთქმა უძლოდა წინ ამ ძნელად სავალ გზაზედ და უნათებდა გზას წყვილიადში, როგორც კანდელი მარად მგზნებარე, მას რომ სულიერი ძალაც შესწევდა თავის შორეულ ნატვრის შესასრულებლად; არც ქალი იყო უმიზნოდ მოღვაწე, იმასაც თავისებური გულისთქმა ახელმძღვანელებდა პირადი, საიდუმლო: დაუშრეტელი სურვილი სატრფოს სიახლისა. ეს ამხნევებდა მას მეცნიერებისა თუ სიწმიდის გზაზედ. და თუ ნიჭით ვერ ედრებოდა თავის ჭაბუკ წინამძღვარს, ნებისყოფის სიმკაცრით არ დაუვარდებოდა მას, მისწრაფების უტეხ სიძლიერით. ეს ურყევი მილტოლვა იყო იმის მიზეზი, რომ ისიც მანათობელ ლამპრად გაშუქდა ქართველთა შორის, საიშვიათო რამ ქალწულ-მოწამედ, რომლის შარავანდედი ჟამთა დენაში არა ნელდება, უფროც შუქდება.

- გასაკვირველია ამ ქალწულის ძლიერი სწრაფვა სამღთო სწავლისადმი, უწყვეტი მოღვაწეობა ზნეთა განწმედისათვის! ჰნახავ, თუ რჩეულთა თანა არა შეირაცხოს და მადლი უფლისა არ გაძლიერდეს გულსა შინა მისსა, - ეტყოდა ბერი ხვედიოს მოძღვარ ნეოფიტეს.

- განცვიფრებაში მოვეყვარ მაგათ შრომას და ცხოვრებას. როდესაც თებრონია დაუახლოვდა ჭაბუკ გრიგოლს, მეგონა, სოფელმა თავისი მოციქული მიუგზავნა მოღვაწეს და უთუოდ შესძლებს გაიტაცოს გამოუცდელი ქვეყნიურ სიამეთა კორდებისაკენ. არა მწამდა ქალის გულმოდგინება სამღთო წიგნთა თუ მარხვალოცვისადმი; მეგონა, მხოლოდ მახე იყო ეს ეშმაკისაგან დაგებული, რომ ვერ

ეგრძნო ჭაბუკს ხიფათი, შთანთხეულ იყო ყვავილნარით დაფარულ მთხრებლში ხორციტა სილადისა. დარწმუნებული ვიყავ ამაში. ვლონობდი, არ ძლეულიყო საერო საქმეთაგან გრიგოლ თავდადებული, სარწმუნოების ცეცხლით გზნებული.

- სცდებოდი!

- ვცდებოდი! მაღლმან უფლისამან დასდო ქალ-ყმათა შორის მახვილი უბიწოებისა. განგება სიწმინდის გვირგვინით შეამკობს მათ თავს მშვენიერს.

- რჩეულნი არიან ღვთისაგან განსამტკიცებლად წმიდისა ეკლესიისა. ვერ შეეხოს ბოროტებაი ახალ მნათობად მოვლინებულთა. ვერც თუ ეშმაკმან ბილწმან აცდუნოს იგინი, - დაასკვნა მოხუცმა ხვედიოს.

და თვალნი გაუშტერა სივრცეს: საკვირველ ჭაბუკთა მომავალსა ჰხედავდა იგი, დიდებულად განსხივებულ მათ უკვდავ შედეგს.

სიწმიდის ლამპარი ბრწყინავდა ჭაბუკთა სულში. ამას გამოაჩენდნენ საქმენი მათნი კეთილნი და მიწყავი მათი შრომა განვითარების სავალზედ. მაგრამ ჭალი მათის სისრულისა დაგზნებული იყო არა მხოლოდ მაღლისაგან ზეციურისა, სიყვარულისაგანაც ქვეყნიურისა. თუმცა ვინ იტყვის, ტრფიალება ქვეყნიური არ იყოს მაღლივე ღვთისა, მხოლოდ ხორცსხმული, ნივთიერქმნილი, როგორც შეჰშვენის სოფელს ნივთიერს, ცხოვრებას ხორცთა შორის ნამყდავენებს. ეშხით დამწვარ თებრონიას კიდევ იმედი ჰქონდა, რომ მისი სიახლე ხორციელი და ერთობა სულიერი ააგზნებდა თუნდ ქვის ჭაბუკში იმ იდუმალ კანდელს ვნებისას, რომელი ძლიერად საცნაურ იქნების არსთა ბუნებაში; დააკვესებდა ვაჟში ნაპერწკალთა ბუნჯგალს მწვავ-მოლაპლაპეს, რომელს ეძინა მის მძლავრ აგებულებაში, განუყრელ მეგობრის მადიებელ მის გულში. და მაშინ...

- და მაშინ აღყვავდება ედემი ჩემთვის! მაშინ შევალ სასუფეველსა ამა ქვეყნიურს! ბედნიერ ვიქმნები ვით ევა პირველ კოცნის წუთს! შეჰშურდება თვით სატანაილს ნეტარება ჩემი. შევიქმნები კურთხეული დედათა შორის, ქალთა შორის მთელის ქვეყნისა! წარმოსთქვა სურვილმორეულმა ქალმა.

და დაეკრა ათრთოლებული ბაგით მარჯვენას თვისის წინამძღვრისას, ჯერ უკურთხებელ მარჯვენას თვისის მიჯნურისა. მთლად დაჰკარგა ქალწულმა შემაკავებელი ძალა თვისი, ვედარ მოაშორა მგზნებარე ბაგე მარღვიან ხელს ძლიერის ვაჟკაცისას; ზედ დააკვდა მას, დაბნდა მუხლმოდრეკილი.

შეთრთოლდა ჭაბუკი, აგორდა მის გულშიც სურვილთა ტალღა მძლეველი და აამგერა იგი ძლიერად. ალავარდნილ ნაკადად მოაწვა სისხლი სახეზედ, აუნთო თვალეხი ცეცხლით შემწველით. ენა აღექვა გამშრალ სასაზედ. მარცხენა მკლავი თავისთავად გაეშალა რაინდს ქალწულის მოსაჰლობლად. დახარა ვნებამ, ვით მუხა ნორჩი გრიგალის ძალამ. შეეხო ბაგით სუნნელოვან თმას ქალწულისა. ეჰა წუთი ლამაზი, წამი, რომელს შეეძლო ტკბილ ცხოვრების კვალზედ წარემართა ქალ-ყრმის ცხოვრება. უკვე ვიხილე მათ შეწებებულ თავთა ზედა მაკურთხებელი მარჯვენა

ყოვლად კეთილისა; გაიხსნა კიდეც მზიური ბაგე სახიერისა წარმოსათქმელად მათ დალოცვისა:

- იხარებდით, აღორძინდით, განმრავლდით, აღავსეთ ქვეყანა თქვენის ნაშენით!

ახ! ვაჟკაცის უხეშმა ნებისყოფამ დასძლია ლამაზ გრძნობათა წამიერი გამარჯვება, კვლავ შესძლო მან მძლედ გაბრძოლება, შეიბერტყა მედგრად და სიყრმით აღებულ სავალზედვე გადასტყორცნა ჭაბუკი ღელვილი.

- განვედი ჩემგან, მაცდურო ბილწო! განმეშორე მე, ჭურო ცოდვისავ, ახალო ევავ!
- წარმოსთქვა მწირმა.

და განდრკა ქალისაგან, უკუდგა შორსა, კედელს მიეყრდნო თებრონია იქვე იყო, იმავ ადგილას. მოიხარა იგი წელში, ძირს დაუშვა თავი შემძიმებული. ცრემლი დაადინა წინ-გაწვდილ თვის ხელებს. იცი? მაშინ იმ ხელებშივე ეჭირა მარჯვენა თვისის საყვარელისა, გარნა უკვე მარჯვენა მკვდარი, მისთვის უსულო, გაციებული. ცრემლებს აფრქვევდა ლამაზ გრძნობათათვის მიცვლილ ხელს უეშხო ჭაბუკისას, გამოთხოვების ცრემლებს. მდნარ ტყვიასავით მძიმეს და გამწველს.

ამ საბრალო სანახაობამ სძლია უტეხი: მიუახლოვდა მწუხარების ქანდაკებას, ხელი შეახო, დასვა, წყალი მიუჰყრა. არ შესვა მიწვდილი სიგრილე, თავი მიიდრიკა. გაემართა კართაკენ. თავდახრილი მიდიოდა, წელგატეხილი. რყეულ ნაბიჯსავ სდგამდა, როგორც მოხუცი ღონემიხდილი. მწირი გულცივად უყურებდა მიმავალს, თითქმის მტრულად, მაგრამ როცა თვალი მოჰკრა, რომ ქალს განსაცდელის წუთს თმა შესთრთვილოდა, შესჭაღარებოდა, ტკივილი იგრძნო გულისა უცნაური; ფეხი წარსდგა წინ, მაგრამ ბაგე ვერ გახლიჩა სიტყვის სათქმელად. გაიარა ქალწულმა კარი, განშორდა ჭაბუკს, თებრონიასთან ერთად განშორდნენ გრიგოლს სიამენი ამა სოფლისა. უარჰყო იმან ერთი ნაწილი თავის ბუნებისა, თვისი ნივთიერი არსება. შეუდგა აწ განვითარებას მხოლოდ სულისას.

- გგონია კარგადა ქმნა? დარწმუნებული ხარ, მცნება უფლისა აასრულა? ნუ იფიქრებ! ღმერთს ჭკუა არ ესწავლება. იმან შეგქმნა ხორციელი და ჩაგბერა სული უკვდავი: ორი ბუნება შენი განუყრელად შეერთებული. უნდა დაჰმორჩილდე ნებას ყოვლად ბრძენ შემოქმედისას: გიყვარდეს ხორციელიც და სულიერიც შენი არსება, იზრუნო მათზედ, განავითარო. განგებამაც ესე განაწესა: მოგცა წესდება ხორცისათვის და მცნება სულისათვის. გახსოვდეს!

- მახსოვს! მაგრამ რა ვუყო, ოდეს ხორცი ეწინააღმდეგება სულს, შეამძიმებს მას, აბრკოლებს აღმაფრენაში.

- ნუ იტყვი! სული და ხორცი განუყრელად არიან ერთქმნილნი და განვითარების გზაზედ ეხმარებიან ერთმანეთს. უთანხმოება მათ შორის თუ წინააღმდეგობა მხოლოდ ნაკლია ერთის მათგანის შეუსაბამოდ ზრდისა, სიბოროტე ერთის უზომო ლაღობისა. უნდა შეაწყო, შეათანხმო, შეახმატკბილო ეს სიმები შენის არსებისა. როგორ შეიძლება უგულუბელ ჰყო ერთი მათგანი, იგულე ადამიანი ორსახედ ერთისა და იმავე

განუყოფელის არსებისა. ვერავინ გაჰყრის სამუდამოდ ერთქმნილ ხორც და სულს ვერც ამ ქვეყნად, ვერც თუ იმ ქვეყნად.

- ვერც თუ იმ ქვეყნად?!

- ვერც იმ ქვეყნად ხორციც ვითარდება, წმიდავდება, უკვდავ იქმნება, სამარადისო ყოფნას ეზიარება, ვით სხეული სრულის ღმერთკაცისა, ოღონდ ამაღლე იგი, განავითარე, ჰაეროვან ჰყავ, ნათლით შემოსე, დაუახლოვე ღმერთს განკაცებულს. იქმენ ვაჟ-ღმერთი!

- როგორ შემიძლიან?!

- განავითარე გონივრულად ხორცი მშვენიერი, ნუ უარჰყოფ მის მისწრაფებას, მაგრამ ნუ სჭარბობ. განიმარცვაო თანისთანობით ხორცთა მშვენიერს და შეიმოსავ ჟამთა დენაში, ხორცსა მშვენიერს, სულის შესაფერს.

- ძნელი იქნება, შეუძლებელი!

- ადამიანი სახეა ყოვლადშემძლებელი შემოქმედებისა, მისთვის არაფერია შეუძლებელი!..

საბედისწერო წუთის შემდეგ თებრონიას გული უსასო იქმნა ქვეყნიურის ცხოვრებისათვის. მიჰხვდა, სამუდამოდ უნდა დაეტოვებინა ბუნებრივი გზა სრულის ცხოვრებისა: რჩეულ მის ვაჟკაცს უარეყო ყოფნა მზექაბუკური; ქალს კი აღარ შეეძლო დაეთმო ის. დაევიწყებინა, სხვაზედ გადაეტანა თვისი სურვილი. მისთვის აღარ არსებობდა სხვა ვაჟკაცი, ვერც იარსებებდა ვერასოდეს. ქალწულის ძლიერი ბუნება პირისპირ შეხვდა ჭეშმარიტებას.

სიყვარული მხოლოდ ერთია, განუყოფელი, ვით ღმერთი. რომელი არის თვით სიყვარული. იგი უსწორო სიყვარული მოევლინა მხოლოდ რჩეულს, ზემადლებულს. სხვათათვის არსებობს ერთობა მარტო ნივთიერი, ცვალებადი, მიმომავალი, დაუდგრომელი და მრავალსახე.

ძვირად დაუჯდა სისხლ-ხორციით სავსე ქალწულს გაუზიარებელი მიჯნურობა; მოჰკლა მან ქალი სოფლისა და მის სიამვთათვის, ჩააგდო უხსნელ წამებაში; უსასოქმნილი მაინც უწყვეტ ჯინჯილით იყო მიჯაჭვული გრიგოლია არსებაზედ, ერთიღა დარჩენოდა. მარად ცრემლით დაელტო ფერხნი უგულოსი და წარეხოცნა ცრემლი იგი შოლტებივით გადაყრილ თვის ნაწნავებით; ესე ბოლომდის. ღრმა სიბერემდინ! ბოროტად მდიმარე ბედმა მაინც არგუნა მას მხცოვანობამდის თანაჰხლებოდა თვის გულის რჩეულს, უდრეკ რამ მებრძოლს, ზეკაცური ძალით შემოსილს.

არ შეიცვალა ქალ-ვაჟთა ურთიერთობის სახე გარეგანი: თებრონია ისევ მშრომელ მოწაფედ დარჩა გულმოდგინე მასწავლებლისა. კიდევ უმატა თვის ღვაწლს კურთხეულს. სხვა ღონე არა ჰქონდა! რამდენჯერ განიზრახა დაჰხსნოდა ამ ტკბილ-

მწარე გრძნობას, ახალი გეზი აეღო სიცოცხლის ზღვაზე, ახალი კატარღა ცხოვრების ტალღებზედ მატარებელი. ვერ მოახერხა! უძლეველი აღმოჩნდა ის ძალა, რომელს მიექცია ქალი ვაჟკაცისაკენ, უწყვეტი გამოდგა სიყვარულის სიმი, რომლით შეკონილიყო ქალის გული ვაჟკაცის არსებასთან. დაენანა თავი, შეებრაღა თავისი ნორჩი ქაღობა უმურაზო. რაღას იზამდა?! ძალა არ შესწევდა თვალი მოეწყვიტნა ცივად მანათობელ თვის ვარსკვლავისათვის: ჩამსხვრეული ნებისყოფა არ აძლევდა შეძლებას სხვა ღმერთი აერჩია სათაყვანებელი. გონება უკარნახებდა, დაჰხსნოდა თვის უიმედო მისწრაფებას. უხმო იყო მისი ძახილი! მისი გული ყრუ იყო გონების ხმის სასმენელად, მისი ნებისყოფა დავრდომილი იყო ჰაზრთაგან ნაჩვენებ გზაზედ სავალად და შეჰყურებდა ქალი თვის მტარვალს. თვისი სიცოცხლის გამაცუდებელს. თვის ბედისმწერელს ავს, მაინც სანატრელს-საოცნებოსა, იყო წამები, როცა უღონო მტრობით განიმსჭვალებოდა ქალი ჭაბუკისადმი, სიკვდილსაც მოინატრებდა თვის სიცოცხლისთვის...

- ეგებ მაშინ დაივიწყოს გულმა კრულმა გულქვავი, არა ხორცთა და სისხლთაგან თხზილი, ლითონისაგან ჩამოსხმული კერპსათაყვანო, ახ არ უსხენ თვალნი ხედვად მშვენიებისა, არ ჰქონან ყურნი სმენად ალერსისა, დახშული აქვს ყნოსვა გრძნობად სუნნელებისა, რომელს ჰვშვის სიყვარული უბიწო...

- არა! ღმერთმა დაიფაროს სიკვდილისაგან და ყოვლისაგან განსაცდელისა. მოისპოს იგი, მომესპოს მეც მზე და გამიცუდდეს სიცოცხლის ჰაზრი. ნუ იყოფინ ესე, სახიერო, ნუ იყოფინ!

ქალი რომ ვერ უსურვებდა რაიმე ბოროტს ვაჟკაცს, მისთვის ავ ეტლად ქცეულს, აქ კიდევ წილი ედვა მის რაღაც ლოდინს: სამარემდინ იმედითა ცხოვრობს ადამიანი. თანაც მიაქვს იმ ქვეყნად იგი იმედი; ჰგონია, იქ კვლავ გაუღიმებს მას ამ სოფლად ჩამქრალი ცნობიერება, გაუნათდება თვის პიროვნობა საყვარელი, თუნდ ჯოჯოხეთის ტანჯვათა შორის კვლავ ეწევა თვითცნობიერება ფასდაუდები. არა სტოვებდა ტანჯულს იმედი; ეგონა, გაქვავებული გული ჭაბუკისა რაიმე სასწაულით ამგერდებოდა მისთვის, კარს გაუღებდა სიყვარულს ნაკურთხს, დაამკვიდრებდა მას ედემში უჩრდილო მიჯნურობისა, თვითაც დამკვიდრდებოდა მუნ. არ იცოდა ბედშავმა, რომ მის სათაყვანებელ ჭაბუკის გულში ფრთები გაეშალნა სულ სხვა მიზანს წინაგანზრახულს, სხვა ჰაზრი დაუფლებოდა მას და მიაქანებდა მის ძლიერ პიროვნობას იმ სიმადლისაკენ, სად ვეღარ სწვდება ვერც თუ სიკვდილი ან განქარვება. გრიგოლს ჰაზრად ჩაედვა მიწვენილიყო მწვერვალამდის, რომელი სწვდება სამშობლოს ცის კამარას, გადაფრენილიყო ვარსკვლავთა სამფლობელოში, მთიებთა არეში, საიდანაც მნათობნი სურვილით დაჰმზერიან სამშობლო მხარეს, გაანათებენ ძვირფას ქვეყანას აღსასრულამდე წუთისოფლისა.

არც თუ მთლად ფუჭი იყო ტანჯულის სასოება: გაკაჟებულიყო ჭაბუკის გული, მაინც შერჩენოდა მცირე რამ კუთხე, სადაც დიოდა სისხლი მჩქეფარე; მისი სული დაეპყრო ჰაზრს, რომელი დაესახნა მას თვის ცხოვრების ერთადერთ მისწრაფებად. მაინც იყო იქ ვანი რამ მცირე. ამ ჰაზრის დამმონებელ ძალისაგან თავისუფალი, სად ციაგობდა ქვეყნიურ სიამეთა სურვილი მცირე, თითქმის მიმქრალი განიცდიდა საკვირველი ჭაბუკიც წუთს სულმოკლეობისას, როცა შეჰბედავდა მას ეჭვი ბასრ-ჭვანგიანი და ჩასჩურჩულებდა:

- გაჩნდი ცხოვრებად, მოიმკე, ქვეყნიურო, სამკალი მსოფლიური! შენ წინა სდგას ხორცსხმული სიყვარული, შენკენ გამოუწვდია სურვილის მკლავი; ისწრაფე, მოისტვლო მტევანი შენთვის მომწიფებული! გაახარებს იგი შენს გულს, გაანეტარებს, შეგძენს ცნობას ნივთიერის ტკობისას. გყოფს შენ, თუნდ წამიერად, ვითარცა ერთს ღმერთთაგანს. ისწრაფე!

ამისთანა წუთებში გრიგოლის მკვეთრი თვალები ეზიარებოდნენ სილბოს სახიერებისას, მის მარად მტკიცედ დახშულ ბაგეს გახლეჩდა ნასახი სიამის ღიმილისა, მის განხმელ ხმაში ერეოდა ბგერა რამ ლბილი. ამისთანა წამები ასაზრდოებდნენ თებრონიას სასოებას, ასულდგმულეზდნენ.

მსწრაფლ უკუაგდებდა უკმები ვაჟი საამო სისუსტეს ნებისყოფისას, უფრო მტკიცედ წაემართებოდა სამუდამოდ არჩეულ გზაზედ, მის თვალებში ისევ აღტყინდებოდა ცეცხლი შემწველი სიხარულისა, ბაგენი მკაცრის სიმტკიცით დაეხშობოდნენ ნაზ სიტყვებისთვის, ხმაში ქრებოდნენ ჩვილნი ჟღერანი, იტყოდა იგი, ვით რამ ლითონი, მთლად უსულგულო, მჭახედ მომთქმელი. და ჩაითხეოდა ქალწული უფსკრულში უიმედობისა. მაინც ველარა ჰშორდებოდა თავის მტარვალს სასურველს. თვის ბედისწერას უღმობელს, სადღა წავიდოდა, როცა ნებისყოფა მოტაცებული ჰქონდა ვაჟკაცისაგან, როცა მის ხელში უკვე შექმნილიყო მხეველად, უპიროვნო ნივთად სულდგმულად?!

- ღმერთო სახიერო, მიიღე ჩემგან სული ჩემი ტანჯული, დამხსენ წამებას დაუსრულებელს რა არს ჩემი სიცოცხლე? არც ცოცხლებში ვარ, აღარც თუ მკვდრებში. მომძაგდა კაცთა ნახვა, მახვილადა ჰხვდება საწყალს ჩემს გულს ხმა ტოლ-სწორთა სიხარულისა.

ყოვლად მოწყალე ყურად არ იხვევდა ქალწულის ვედრებას, ყოვლად მკაცრი შექმნილიყო თებრონიასთვის, უსასტიკესი: იცოდა მეცნიერმა, რომ უკვდავება მხოლოდ ტანჯვით შეიძინება მომაკვდავთაგან, უსამზღვრო ტანჯვით სულიერით თუ ხორციელით, წამებათა ბრძმედში ჩადნობ-ჩაფერფვლით.

ესეთი იყო სულიერი მდგომარეობა ქალ-ყრმისა, მათი განცდა გამოუთქმელი, ძნელი ცხოვრება მათი ლახვარსობილი. ყველა ამას ჰხედამდნენ მხოლოდ თითონ ისინი და...

და შორეული თვალი მათის მოყვრისა, რომელი მომავალ დროთა უსამზღვრო სივრციდან განსჭვრეტდა მათ სულიერ ტანჯვას, თვითც ეწამებოდა მათის წამებით.

სხვანი ყველანი ვერასა ჰხედავდნენ გარდა იმისა, რომ ეს საკვირველი ქალ-ვაჟი გატაცებით, ვნებულად დასწაფებოდა საეკლესიო თუ საერო ცოდნათა ტბას და ისწრაფოდა ძირამდინ ამოეწურა ის. სწურავდნენცა! საოცარი სისწრაფით და სავსებით ითვისებდნენ მეცნიერებას, მეტადრე საეკლესიოს, განცვიფრებაში მოჰყვანდათ სწავლის უნარით და დიდის განვითარებით ყველანი, მცოდნენი და უცოდინარნი, დიდებულნი და მცირენი, საპატიონი და მდაბიონი. საჩვენებელნი შეიქმნენ, სამაგალითონი, უფრო კი ჭაბუკი გრიგოლ. უკვე იწყეს შეჭირვებულებმა იმათთან სამოდვროდ დენა. თითონ ხნიერნი და ცხოვრებაში გამოცდილნი, მწიგნობრობაში

დახელოვნებულნი და დაბრძნობილნი მიჰმართავდნენ მათ ჰაზრთა გასარკვევლად თუ გრძნობათა შესაფასებლად.

46

ამ მოღვაწე ახალგაზრდებმა მიაქციეს თვისზედ ხალხისა თუ მამულის მოჭირნახულეთა ყურადღება. იმათ სავსებით დააფასეს განსაცვიფრებელი შრომისმოყვარეობა გრიგოლისა, მისი გონებრივი განვითარება მდიდარი, მოქმედი რწმენა მარად აგზნებული, გაუდრეკელი ნებისყოფა უტეხი. დაასკვნეს გამოეყვანათ ის წინამბრძოლთ სარდლად ქართველთა ეკლესიისა, განსამტკიცებლად ქრისტიანობისა, ასაყვავებლად.

ეკლესიას ესაჭიროებოდა მაშინ მებრძოლთა რაზმი განვითარებული, სარწმუნოების ალით აგზნებულ-აღფრთოვანებული. საქართველოს კარს მოსდგომოდა ძლევამოსილი ლაშქარი აგარიანთა, რომელთ უკვე დაეპყრათ მრავალი ქვეყანა ახალის სჯულის უქრობი ცეცხლით.

- განსაცდელი ადგა თავს ჩვენ ქვეყანას და მასთან ერთად მთელ საქრისტიანოს აღმოსავლეთში: დაეცა საპატრიარქო ალექსანდრიისა; ეგვიპტეში ჯვარის წილ მთვარე ელვარებს წმიდა ტაძართა გუმბათებზედ; დამონებულია ბრწყინვალე იერუსალიმი, აკვანი ჭემმარიტის სჯულისა; წმიდა ადგილნი დათრგუნვილ არიან უსჯულოთაგან. უღონოქმნილ პატრიარქს მხოლოდ სახელიდა შერჩენია დიდებული. ანტიოქია! მხოლოდ ხსოვნადაა დიდებული მონასტრებისა, მეცნიერებით განთქმულ სავანეებისა და პატრიარქი გამრცვილი, დამდაბლებულ-დამონებული! სდგას საქართველოს ეკლესია მარტოდ-მარტო აზვირთებულ ტალღათა შორის ახალის ოკეანისა, ვით რამ კუნძული ობლად გამდგარი.

- ვითა ჭალაკი ყვავილოვანი ცეცხლმოდებულ მიდამოს შუა.

- აღტყინებულ ცეცხლს შუა მძვინვარისა.

- მე რომ ჩვენ ეკლესიის ყოფასა ვხედავ, სასოწარკვეთილებას ვეძლევი. რა ქმნას აშოტმა თუნდაც დიდებულმა? განწირულია იგი სხვათაგან, უნებლიეთ მიტოვებული თვით ბიზანტიისაგან. მარტო იბრძვის, ვით ამირანი ახალი დევთა შორის ფრიად მრავალთა. ტფილისთან კიდევ გადაუტყდა მას ერთხელ ხმალი, სასწაულებრივლა გადარჩა დაღუპვას. მასთან დაიღუპებოდა მთელი საქართველო.

- ყოვლად წმიდამ გადაბურა მაშინ საფარველი მეფესაც. მის მცირე ჯარსაც. იგივე ჰმოსავს აწ მის მარჯვენას ძლიერებისა მტერი შემკრთალია და შემდგარი, ღონემიხდილი. ქველი აშოტი შეუდრკომლად განაგრძობს სამეფოს შენებას და განმტკიცებას. აგერ დაამთავრა ახალი სატახტო ქალაქიც თვისი, განაძლიერა შეუმუსრავ სიმაგრეებით.

- არ სძინავს ბატონს სამშობლოსათვის თავდადებულს, მაგრამ მარტო მას არ შეუძლიან მისწვდეს ყველგან და ყველაფერს. გატაცებულ მოჭირნახულეთა რაზმი უნდა ერტყას გარს ამ განსაცდელთა დროს. წმიდა ეკლესიამ თითონ უნდა აღმოაჩინოს თავის წიაღში განმამტკიცებელნი თვისნი, მამშვენებელ-მაშენებელნი. შეჰშვენის მეფეს

მფარველობა, ხელის აბყრობა. სარწმუნოებისათვის თავდადებულნი უნდა შექმნას თვით ეკლესიამ.

- ჩვენი მოვალეობაა, სამღვდელთა და საეროთა წმიდა ვალი ვეძიოთ ღმერთშემოსილი მოღვაწეება, სულისაგან წმიდისა დაბრძნობილი მქადაგებელნი, ეკლესიისა ურყეველ კლდეზედ მაშენებელნი, ზნეთა სიწმიდით ლამპარსავით მანათობელნი.

- ის რჩეულები შეჰქმნიან თავის გარშემო მებრძოლ რაზმებს რომელთ ვერა სძლევს ძლიერება ქვეყნიური, ვერც დააბრკოლებს მანქანება ბნელ ძალებისა. იმათ წინაშე სირცხვილელ იქმნება ძალა ბოროტისა. მათ ბრძოლის ხმაზედ დაირღვევა ბჭე სიბნელისა.

- სიმართლე ღაღადებდეს თქვენის პირით. ამისათვის შეგკრიბეთ დღეს. მსურს მეც განიშნოთ ღვთისგან რჩეული, მიგახედოთ იმ ლამპრისაკენ, რომელი ჰნათობს თვით ბნელსა შინა. უწყით, მამანო, ვიზედ ვიტყვი მე: გრიგოლ ჭაბუკზედ ვუბნობ და მასთან დად შეფიცულ თებრონიაზედ, - ბრძანა მოხუცმა დედოფალმა, გრიგოლის დედობილმა.

კრებულმა მოუწონა დედოფალს სიტყვა. დაასკვნეს გამოეყვანათ გრიგოლ საბრძოლველ ასპარეზზედ. ამისთვის საჭირო იყო გარეგანი სახე მიეცათ მის პიროვნებისათვის, ისეთი ხარისხით შეემოსათ ის, რომ შესძლებოდა განსაზღვრული მოვალეობით აღჭურვილი წამდგარიყო ხალხის წინაშე, ღვთის წინაშეცა; თანაც შესძლო შექმნილიყო მისთვის, ევლო მას დიდების გზაზედ, განდიდების შარაზედ. მისმა აღმზრდელმა სახელმწიფო ოჯახმა, მისმა საკუთარმა დედამ და ერთა სიმრავლემ ინებეს ხუცად კურთხევა მისი. მიჰმართეს მოღვაწეს:

- შვილო ყოვლად კეთილო, მონავ ქრისტესო, სარწმუნოვ! იტყვის წინასწარმეტყველი: ვინ აღვიდეს მთასა უფლისასა, ვინ დადგეს ადგილსა წმიდასა მისსა? უბრალოი ხელითა და წმიდაი გულითა! გშვენის ახვიდე მთასა უფლისასა, დასდგე ადგილსა წმიდასა მისსა შემწირველად უსისხლოისა მის მსხვერპლისა.

გრიგოლს თუმცა ჰქონდა მღვდლობის სიყვარული, მაინც დააფიქრა ხალხის თხოვნამ: შიში დაეცა მას სინორჩისა გამო თვისისა. იტყოდა:

- კრძალვა ჰმართებს მღვდლობას! მართალი უნდა იყოს სამღვდელო არა მხოლოდ საქმით, სიტყვითაც, გონებითაც; უწესო კაცის მღვდლობა განარისხებს უფალსა. ქრისტემ თავის მაგივრად მოციქულნი დაადგინნა; მღვდელნი ნაცვლად მოციქულთა ჰგიენ. მეკრძალვის მივეახლო სიწმინდესა; პატივსა ვხედავ, პატივისაგან მეშინის ჰასაკითა დაუბრძნობელსა.

- ქრისტეს რჩეულო! შიში ღვთისა თავი არს სათნოებათა; გარნა სიბერისა პატიოსნება არა მარავალი ჟამი არს, არცა რიცხვი იგი დღეთა: მხცოვანობა არს გონიერებაი კაცისა და ჰასაკი სიბერისა ცხოვრებაი უბიწო. შენ მოგცა ქრისტემ კეთილმოხუცება გონებისა და ნურღა ურჩ იქმნები!

დაკმორჩილდა: იკურთხა ხუცად ვედრებისაებრ მვედრებელთა: მისთასა ვედრებისაებრ თვით საკუთარი ოცნებისაცა: მას იმთავითვე დაესახნა თავი მსახურად ეკლესიისა, რომელი უნდა ედიდებინა ურყევ მოღვაწეობით, რომელს უნდა ედიდებინა თავისი მსახური უმქრალ დიდებით. შარავანდედი ღმერთკაცისა შეუმკობდა მას თავს სხივთა სიმრავლით, აღმოაბრწყინებდა სამშობლოს ცაზედ ვარსკვლავად სამარადისოდ აშოტის გვერდზედ დიდბრწყინვალისა, იმის თანაბრად.

- გვირგვინი ჩემი სხიოსანი უფრო ბრწყინვალე იქნება მაშინ, წელთა დაუსრულებელ მსოფლიოში, ვიდრე გვირგვინი თვით აშოტისა: მას მემკვიდრეობით ერგო ჯილა ელვარე, მე საკუთარის ღვაწლით შევთხზავ გვირგვინს უქკნობელს, ზეადმეყვანებელ საქმეთაგან დაწულ-მოქარგულს!

ეს ოცნება ღრმად ჰქონდა მწირს დაფარულ-დამარხული: იცოდა მისი გამოფენა და გახუნება ერთსავე წამს მოხდებოდა; სხვის თვალს არ უნდა დაენახნა არც აჩრდილი მის საიდუმლო ზრახვისა, არ უნდა ეგრძნო თუნდაც ეჭვით მის არსებობა. თილისმა იყო ეს, მის ნებისყოფის მაცხოველებელი; დაჰკარგავდა ძალას, თუ უცხო თვალი დაჰხედავდა მას, უცხო ყური მოისმენდა მის ხმას შორეულს.

- ეჰ, მიწიერია ადამიანი და ქვეყნიური გრძნობა არ განშორდება მის გულს არც როდის. შეუძლიან შეზღუდოს ამო სურვილები, წარმავალი სიტკბოებანი; ვერ უარჰყოფს თვის ლტოლვილებას დიდებისადმი, ვერ უკუაგდებს სურვილს უკვდავებისას, ვერ შეურიგდება განქარვებას თვის სახელისას: უკვდავმა შექმნა კაცი ხატად და მსგავსად თვისად და დაუწერა სწრაფვა გარდუვალ დიდებისადმი.

- ნუ მიწყენ, მეუფეო, ამპარტავნობასა ჩემსა; მსაჯე მე არა გულისთქმისათვის ჩემისა, მოქმედებათათვის ჩემთა; საქმეთა ჩემთა გამომაჩინონ მე, - იტყოდა მწირი.

უხაროდათ გრიგოლის მღვდლობა თითონ მასაც, მის მვედრებლებსაც: პირველი დაუახლოვდა თავის განზრახვას, სხვებმა ჩაუყენეს ეკლესიას ახალი მებრძოლი შემმართველი. დარწმუნებულნი იყვნენ ამაში; მეტსაც ფიქრობდნენ: ემინოდათ, ახალ მოციქულს არ გაეტანა მკაცრი წესები სჯულის დაცვისა, რომლებიც შეაკრთობდნენ თითონ მორწმუნეებსაც, ტვირთად მძიმედ დააწვებოდნენ მათ.

ქართველი სჯულის მოყვარული იყო, მისთვის თავდადებული, მაგრამ თვის ღმერთთან ურთიერთობაში უარსა ჰყოფდა სასტიკ წესებს; ლაღად მოქმედობდა წინაშე ღვთისა, როგორც მამის წინ. რომლისადმი პატივი და სიყვარული ღრმა არის, ძრწოლა კი დაკნინებულ-დამცირებული. უყვარს ქართველს თვისი მეუფე, ხოლო ალღოთი იცის, რომ შიში უარჰყოფს ყოველ სიყვარულს, გარე განდევნის მას. ამის ეფიქრებოდათ ახალი ხუცესის შემხედველთ. სხვად დარწმუნებულნი იყვნენ, რომ მადლმან უფლისამან ღირსეული ჭური ჰპოვა დასასვენებლად.

არ უხაროდა ეს ამბავი მხოლოდ თებრონიას. აქამდის თუ მქრალი იმედის აჩრდილი მაინც დასტრიალებდა მას თავს, ეხლა მთლად უიმედო შეიქმნა თავის წადილთა აღსრულებაში. ისე იდგა ეკლესიაში გრიგოლის მღვდლად კურთხევის

დროს, როგორც ქანდაკება მარმარილოსი. არავითარი გრძნობა არ ეხატებოდა მტკიცედ ჩამოყალიბებულ სახის ნაკვთებში. მხოლოდ თვალთაგან სცვივოდა უძრავს ნაპერწკალი ბოროტად მწველი. დაჟინებით მისჩერებოდა თვის გულქვა სატრფოს; თუ შესძლებოდა, გაანადგურებდა მასაც, მის მაკურთხებელსაც. წესის შემდეგ ჩაიკეტა ქალი თავის გალიაკში და მისცა ნება სევდას, გადმოდენილიყო კიდეებიდან. ხმით ქვითინებდა. ძუძუთ იგლეჯდა აბორცვებულთა. ეუბნებოდა:

- უხმარ ხართ ჩემთვის, ამო ტვირთონ ჩემს საწყალ მკერდზედ. ვეღარ ამიზრდით შვილსა საყვარელს. ვერ განამტკიცებთ ტკბილ გრძნობის სიღრმეს. უხმარ ხართ ჩემთვის, სურვილთ აუზნო! ამოადა ხართ მინიჭებულნი...

მოსთქვამდა ქალი. ცრემლით ივსებდა უბე-კალთასა. არავითარ შვებას არ აძლევდა მას იგი ცრემლი, არც თუ ოდნავ უშუშავდა წყლულს: გამდნარი ტყვია სცვივოდა თვალთაგან ცრემლად და სასტიკადა სწვავდა ქალწულ ხორცს, საბოლოოდ ანადგურებდა მის ნაზ მგრძნობიერებას სუნნელოვანს. გამოიტირა თავის სენაკში ნორჩი ქალობა, დაფერფლა თვისი გრძნობები და...

და გამოვიდა იქიდან არა ხორცსხმული ადამიანი, არამედ ლითონად ქცეული კერპი სასტიკი, რომელს აღარ ესხნეს ყურნი სმენად ცხოვრების სიმღერათა, არც თვალნი ხილვად სიცოცხლის მშვენიერებათა. ისიც ეხლა იყო მხოლოდ მხევალი ეკლესიისა, მასაც ეხლა წარბშეუხრელად შეეძლო დაეტოვებინა დედ-მამაც, და-ძმაც, დობილიც, სატრფოც და შესდგომოდა მარტოოდენ თავის ქრისტესა. არა იმ იესოს კაცთმოყვარეს და ლმობიერსა, რომელს სიბრალულით ევსებოდა გული ადამიანის ტანჯვის ხილვაზედ და მზა იყო შეენდო ყოველთვის, ყოველთათვის; არამედ მაცხოვარს კაცთა სისასტიკისგან შექმნილს, უგულოს, რომელს გზნებულ კოცონზედ აჰყვანდა ყველა, ვინც ეახლებოდა მას არა როგორც მონა უსიტყვო მის წინ მძრწოლარე. გამოვიდა გალიაკიდან ქალწული ყოველ ჩვილ გრძნობათაგან გაძრცვილი, ყველა ქვეყნიურ სიხარულამომწვარი და განაცხადა:

- მსურს აღვიკვეცო მონაზონად!

არაფერმა რჩევამ ნათესავებისა თუ მეგობრებისა, არავითარმა ხვეწნამ და ტირილმა, არც მზრძანებელთა წვრთამ სასტიკმა აღარ გასჭრა, ვეღარ იმოქმედა. იდგა იგი მკაცრად მღიძარე და ყოველი ღონისძიება სხლტებოდა მის ლითონად ქცეულ სიპ არსებაზედ.

- საფერი მოწაფე ღირსის მწვრთნელისა! ორნიც უტეხნი, ორნიც სასტიკნი თვის წმიდა მისწრაფებაში. მაგათ სულიერ ფარზედ ამოკვეთილია: ან ძლევა, ან და სიკვდილი!

- შესძენს ქალ-ვაჟი ეკლესიას დიად სიმტკიცეს.

- თუ არა, დაინთქმებიან ორნიც ერთად ბრძოლის ველზედ.

- ეგრევე ვფიქრობ! დიდ აზრიანია განგება ღვთისა, ხოლო მის მაღლი შორსგამჭვრეტელი. ეგრეთ მეზრძოლთ თუ მოითხოვს აწ ქართველთ ეკლესიის ბედი. აღსრულდეს ნება უფლისა.

- იყავნ! იყავნ!

ტოლად იღვწოდნენ ეს ქრისტეს მიერ და-მმა, მექონნი გარეგანი სახით უნივთო ურთიერთობისა, ხოლო ნამდვილ სასტიკი მოტრფიალენი ერთმანეთისა, რომელნი შეგნებულად აშთობდნენ ძლიერებით სავსე თვის ხორციელ არსებაში ყოველს ნასახს ბუნებრივის მოთხოვნილებისას. აწ იგი მოთხოვნილებანი, ღვთისაგან ნაკურთხი ნათელი ლტოლვილებანი, მათთვის ბნელ ბოროტისაგან იყო შთაბერილნი და ებრძოდნენ იგინი მათ, ვით სატანაილს მათ გვამში სახებულს. ძვირად უჯდებოდათ ეს მედგარი ბრძოლა არაბუნებრივი და მით უფრო სისასტიკით ევსებოდათ გული, თვისადმი სიმძაფრით უდიერით: უწყალოდა სპობდნენ თვის არსებაში ყოველ ნასახს ქვეყნიურის ყვავილისა. და დაამზავესეს არსება თვისი არეს ურწყულსა, მთლადაც განხმელსა, სად მცხინვარებდა ალად ავარდნილი სიცხოველე ცის მსახურებისა. ცდილობდნენ მიწის შვილნი აღარ ჰკარებოდათ მიწაზედ ფეხი. ისწრაფიდნენ. თავიანთ გარეშეც განევითარებინათ ბრძოლა ნივთიერ სიამეთა წინააღმდეგ, რომ ამოეფხვრათ ის ყველგან თუ საყოველთაოთ. და ეს - სადიდებლად ღვთისა-მამისა! ჭემმარიტად სასტიკი იყო ღმერთი იგი მათი და მოითხოვდა მსახურებას უსასტიკესსა.

- მაღლი უფლისა მრჩობლად გადმოვიდა კურთხევის ჟამს გრიგოლ მღვდელ-მონაზონზედ და განაძლიერნა ძალნი მისნი დიდებად ეკლესიისა! - ამბობდნენ მახლობელნი.

და უკვირდათ, როგორ უძლებდა მოძღვარი ახალი შეუფერხებლივ სვლას გზაზედ ამგვარის განვითარებისა, შრომას ზეკაცურს თვის გონების ასამაღლებლად, თვის არსების გასაწმედად ნივთიერ გულისთქმათაგან. ჭემმარიტად ამ ცხოვრებაშივე შეირაცხებოდა იგი მოღვაწე წმიდათა თანა.

ბუმბერაზი ჩაუდგა ქართულ ეკლესიას მებრძოლთა რაზმში, გოლიათი ახალი, რომელი გამოსულიყო ასპარეზად, მიმოიხედებოდა შეჭურვილი, მარადჟამს ეძებდა თვის სწორ შემმართებელს. ეკლესიის აყვავებისათვის იგი წარბშეუხრელად შეებრძოლებოდა თვით ძალთა ჯოჯოხეთისა. ებრძოდა კიდევ იმ ბოროტ ძალებს ათას სახედ აჩენილებს ცოდვილ ქვეყანაზედ.

დარწმუნდნენ მვედრებელნი, რომ არ შესცდნენ თვის არჩევანში. მათ მოლოდინს მრავლად გადააჭარბა რჩეულის მოღვაწეობამ

- ანგელოზი არს ესე უფლისა ყოვლად მბყრობელისა: ვითარცა ანგელოზი სდგას იგი ყოვლისა ჭემმარიტებისა მასწავლებლად - იტყოდნენ მთავარნი.

და განიზრახავდნენ ეპისკოპოზობასა მისსა. ამცნეს მას განზრახვა თვისი.

ნეტარმა გრიგოლ, ოდეს იხილა თავი თვისი ხორციელად დიდებასა შინა, ფრიად შეწუხდა. სწუხდა გული მისი, სარჩიელს ირჩევდა სული მისი ძნელს, იმისთვის ღონდებოდა. დამდგარიყო ახალგაზრდა მღვდელ-მონაზონი ჯვარედინ გზაზედ ცხოვრებისა. მარჯვნივ მიიგრაგნებოდა ფართო შარა, რომელი გადადიოდა

ეკლესიაზე და მაინც ხორციელ განცხრომას თუ ქვეყნიურ დიდებას მიუბყრობდა მწირ მოღვაწესა.

- შემომზადებია შენთვის დიდებული ხარისხი საეკლესიო: ქართველთა საპატრიარქო საყდარს ამყვანებელი იგი ხარისხი! მეწამული ფარჩა ლბილი, დიბა ზარქაში ოქროცურვილი, ქოშ-წულა მშვენი გოჰარ შეყრილი; გვირგვინი თავსა შენსა ქვათაგან პატიოსანთა; შენდა ამბორი მიწად დახრილი; მორჩილნი და მონანი მსახურებად შენდა; სასეფეწულო სანოვაგე რჩეული; წარჩინებულთა თანა ამა სოფლის ინახით ჯდომა; მამულ-სამკვიდრებელი დიდ დიდებული...

იარე ამ გზით, თავადო ეკლესიისა!

- შესდეგი, მწირო! ეს გზავე იგივე დიდების სავალია ხილულისა, ხორციელის კეთილდღეობისა, - ის საკვირველი სადენი, რომელს ვინმე განდეგილი, ქვეყნიურის კეთილის ფიცით უარყოფელი, გამოჰყავს კვლავ დიდებულ რამ სეფაში, სად განმზადებულია ფუფუნება, განცხრომა, ბრწყინვალეობა ისეთი, რომელზედაც ოცნებობენ რჩეულნი წუთის სოფლისა.

- მკვიდრად სდეგ, მწირო! ისმინე ჩემიც: იგი პორფირი, გვირგვინ-დიდება მაინც ყალბია, მხოლოდ მიბაძვა გოროზთ ცხოვრების, მეფეთ მიბაძვა, მთავართ ტოლობა; თაღლითი სახე განდიდებასა! ფასდაუდები გვირგვინი პატრიარქისა მაინც ვერ უდრის სამეფო ჯილას ზეცით მოღებულს, კვერთხი ოქროსი - სკიპტრას მეფისას. ამაო რამ ცდა განდიდებასა! ეკლესია აქ გამოვალს თვის სამზღვრებიდან, შეიჭრების იგი სხვის სამეფოში.

- დაფიქრდი, ბერო, სიმართლე გესმის! რა აქვსთ საერთო ეკლესიის თავადთა პალატებს უბინაო ბინასთან იესოსი, ოქროცურვილ ტალავარს დაბეზვილ კვართთან ნაზარეველისა, მარგალიტით მოოჭვილ ქოშებს თასმით შეკოპილ ხამლთან ქრისტესი; მის სამწყსო არგანს საყდართ თავადის ძვირფას კვერთხთანა; კარაულს ნათხოვარს-ლბილად მოფარდაგებულ-მკობილ ეტლთანა; სამარიტელისაგან მიწვდილ წყალს ხომგურულ ნექტართან; მის ეკლის გვირგვინს - ლალ-იაგუნდით მოქარგულ იალქანთანა?!

- არაფერი! სრულიად არაფერი!

- რა აქვს საერთო სხვათა ფერხთ მზანელ მესიასთან მის განდიდებულ მოადგილეს, რომელს ოქროს კულითა ჰბანენ ხელს ვერცხლის თასშია და წარჰხოცენ ნამს სპეტაკ არდაგით?!

- არაფერი! სრულიად არაფერი!

- და ვიტყვი კვლავაც: ეს უფერი ყოფა განდიდებული მხოლოდ ბაძვა სამეფო ტახტისა, მარტო ანარეკლი მის შარავანდედისა. თაღლითია იგი დიდება!..

- რას ინებებ, მწირო სვიანო? აგისრულდა ნატვრა გულისა: ცა გაქვს განხმული.

- არ მსურს, არ მინდა დიდება ესე!

- არა გსურს?!

- არ მინდა დიდება მაცხოვარის სახელთან ყალბად შედუღებული, თავის არსებით არაბუნებრივი, ნასესხ-მბაძავი დიდი დიდება! აშოტის ტახტის თუნდ მარჯვნივ დავსჯდე. ნატითა და ბალიშით, პირველ ადგილზედ, მაინც იგი ისევ იმ თვალით უნდა მიყურებდეს, როგორც მიმზერდა სასახლეში ბატონიშვილი გალალეული ობოლს შევრდომილს, სამადლო ლუკმით გამოზრდილ-გამოყვანილს. არ შემოდლიან ამ შარაზედ სვლა: სიცოცხლე ჩამიშავდება თვალ-მარგალიტში მჯდარს, ოქროთი ვარაყებულს. არ შემოდლიან!

- აჰა გზა იწრო და ეკლიანი!

მეორე გზა მარცხნივ მიდიოდა, სავალი უსწორო, კლდოვანი, ძნელი. ჯვარი უნდა ეტვირთათ, ისე გაევილოთ. ამ ტვირთის ქვეშ მიწამდინ იღვედებოდა თვით ღმერთკაცი. არა ჰგოდებდა გაუტეხელი. სხვებსაც უკრძალავდა თვის ბედზედ ტირილს.

- იტირეთ თქვენზედ, თქვენთა შვილთა ზედ!.. ეტყოდა თვის მოტრფიალე დედათა გუნდს.

- მხოლოდ ეს გზა არის შესაფერი სავალი ჩემი! მწირი ვარ ბერი და არღა მშვენიის თავადობა ქრისტეს სამწყსოსი. ჩემი სავალი არის გზა მოღვაწეობის შრომისა და განვითარებისა. ბოლო ამ მოღვაწეობისა არის თავადობა სულიერი, პირველობა სასწაულთმოქმედებისა, გულთამხილაობისა.

- ეკლესიას ორი მოთავე უნდა ჰყვანდეს: ერთი ბრწყინვალე თავი ეკლესიისა მსოფლიურ დიდებით შემკული, რადგან ეკლესიამ იტვირთა ზრუნვა ამქვეყნიური: დამომღვრა სამწყსოსი ხორციელი არსებისა. ალბათ ეს საჭირო იყო ხილულ ეკლესიის მოსაწყობად და საარსებოდ. მეორე მოთავე მისი უნდა იყოს წმიდანი, ქვეყნიურ ზრუნვათაგან დახსნილი, ხორციელ სიამეთაგან თავისუფალი, ხილული დიდების თუ განცხრომის უარყოფელი. ძნელია ადამიანის წმიდანობა ამ ქვეყნად, შესაძლებელი კი არის. და შევსძლებ!ან წმიდანობის ნათელ მწვერვალზედ აღსვლა, ან ჩათხევა უფსკრულში არარაობისა და სიკვდილი უხსენებელი!..

- თუ ეწიე იმ ძნელ სიმაღლეს, მუნ გაბრწყინდები, ვითა იესო თაბორის მთაზედ. წმიდანნი მოვლენ და გეტყვიან შენ, სოფლით განსულნი გვერდს გედგებიან. ხორციელნი თვალთ ვეღარ შეადგამენ შენს შარავანდედს. ვერცა მონანი, ვერცა ბატონნი; ვერც თუ მეფენი თუნდ ზვიადად ამაღლებულნი, თუნდ თვით აშოტი ბრწყინვალე, პატრონი საქართველოსი.

- საქართველოს ეკლესიასაც უნდა ჰყვანდეს კაცთაგან დადგენილი საჭესმპყრობელი, პატრიარქი მოთავე თვისი; უნდა ჰყვანდეს წმიდანიც, ღვთისაგან ნაკურთხი სხივი ეკლესიისა. და მე... მე მწირი გრიგოლი, ობლობაში აღზრდილი გრიგოლ უპატრონო, შევიქმნები წმიდანად ეკლესიისა, სულიერ მოთავედ მისი, არა კაცთაგან დადგენილ მის თავად. ღვთისგან აღბეჭდილი მის წინამძღვრად!..

- ნუ მიწყენ ზვიადობას სიმდაბლისას, ყოვლად სახიერო, ვგრძნობ სულსა ძლიერს შენგან მობერილს, მადლს ფრთოსანს სიმაღლედ აღმყვანებელს, ნებისყოფას

მძლეს. განმტკიცებულს შენის მარჯვენით განვიცდი ამას და ვისწრაფი შუქისაკენ, რომელს ვხედავ ამ იწრო და ძნელის სავალის დასასრულს, მიემღვ მე ჭეშმარიტებითა შენითა და განამტკიცენ სვლანი ჩემნი. უფალო ძალთაო, ჩემთანა იყავნ! - აღმოთქვა დელვილმა.

და დაასკვნა ეხლავ. ამ წუთშივე შესდგომოდა თვის სავალს გრძელს, განსაცდელთაგან ყოველმხრივ მოცულს. გაიხედა სარკმლიდან, ღამე გატეხილიყო, ცის კიდეზედ მოსჩანდა კიდეც მნათობის მოახლოების მომასწავებელი ციაგი. აიღო არგანი, თავისი საყვარელი ეტრატები და იდუმალ განვლო ბჭე სასახლისა. ივლტოდა თვისის ქვეყნიდან სამომღვრო მოწოდებით, რომელიც უძლოდა ოდესმე მამათმთავარს აბრაამს. გარნა აბრაამი განივლტოდა ქვეყანისაგან ურწმუნოთასა, ხოლო ესე ახალი აბრაამ ქვეყანისაგან მორწმუნეთასა. ღმერთმა გზად გამოიყვანა ესე აბრაამ ამის მიზეზისათვის, რათა უქმთა მათ უდაბნოთა შინა განბრწყინდეს სანთელი დაუვსებელი.

49

ეს ამბავი იმ დროს მოხდა, როცა აშოტის გამჭირახმა გონებამ და მისმა მოხერხებულმა მოქმედებამ უტეხმა შეაყენეს მოზღვავებული წინსვლა მტრისა. შეაკრთეს ის, გადრიკეს და მიაქციეს იმ სიმაგრეებისადმი, რომლებიც შექმნილიყვნენ იმათთვის უკანასკნელ თავშესაფარად, ერთადერთ ზღუდედ შუაგულ საქართველოში. ეხლა აგარიანნი ველარ გამოდიოდნენ ნარიყალის ციხიდან ქართველთა შიშით, ვერც სამშვილდედან. თბილისის ემირი კაცს კაცზედა ჰგზავნიდა ხალიფის წინაშე და ევედრებოდა, დაუყოვნებლად გამოეგზავნა მაშველი ლაშქარი, თუ ჰაზრადა ჰქონდა გაემარჯვნა ისლამს შავ ზღვაზედ, რომ აქედან გადასწვდომოდა ბიზანტიას, უდიდეს და უძლიერეს კერას ქრისტიანობისას. ნათქვამია ერთს მოხსენებაში:

- მანამ არ შეიმუსრება აშოტ უძლეველი, ამო არის ოცნება ბიზანტიის დაბყრობის შესახებ. აშოტის სამფლობელო ის აღმასის კლდეა, რომელი უნდა გააპოს შენმა ნაკურთხმა ხმალმა, რომ დასწვდეს ბიზანტიას. აშოტი ყველაზე მედგარი და უტეხი მეშველია იმპერატორის ბასილისა.

იცოდა მეფემ, რომ სარკინოზნი ყოველ ღონისძიებას იხმარებდნენ, შეემუსრათ მისი ფოლადივით მტკიცე სამეფო. დაუცხრომელად ცდილობდა ესარგებლნა დროთი და გაემარებინა თვისი ქვეყანა, მჭიდროდ დაესახლებინა თავისუფალი ადგილები, განზედ გაეწია თავისი სამზღვრები და მიეტანა იმ ბუნებრივ ჩარჩომდისინ, რომელშიც უნდა ჩამჯდარიყო მისი ქვეყანა, რომ მოძულეს ვერ ევნო მისთვის და მტერს ვერ შეემუსრნა იგი.

აშენებდა აშოტი თავის სამფლობელოს, როგორც მოჭირნახულე პატრონი ჰაზრიანი, განსაკუთრებული სიყვარულით აშენებდა თავის ახალ სატახტო ქალაქს და იმის მშვენიებას. სამეფო ციხე-დარბაზს, რომელი თავს წარსდგომოდა განახლებულ არტანუჯს, რათა პატრონის მოყვარულს თვალს მარად შესძლებოდა დამტკბარიყო მისი ზრდით თუ კეთილად აღორძინებით. მარდად იზრდებოდა არტანუჯი, როგორც რამ ზღაპრული ბუმბერაზი, სხვა ქალაქი თუ წლობით იზრდებოდა, ის დღით ვითარდებოდა და იფურჩქნებოდა თავის მოსიყვარულე მზრუნველის გასახარად. მფლობელი სიამაყით გადაჰყურებდა ქალაქს თვისი ციხე-დარბაზის აივანიდან, მაგრამ

მეტი სიყვარულით დაჰყურებდა თვის ქალაქის იმ ნაწილს, რომელიც ჰფენილიყო სასახლისაკენ; ხოლო მეტის ტრფიალით და ალერსით შეაყენებდა თვალთა ისარს იმ შენობაზედ, რომელიც სასახლისაკენ ამაველ მიმობლართულ შარას მარჯვნივ მოსჩანდა ობლად განმარტოებული ახალნერგ ხეხილით სავსე ფართო ეზოში.

ამ სახლის დანახვა სიხარულსა ჰგვრიდა ვაჟკაცს. თვალებს უღიმებდა, უხალვათებდა, ზრუნვათაგან შენაოჭებულ შუბლს უხსნიდა. ფიქრთაგან მოცულნი შეიქმნებოდნენ დღენი დიდებულისა, ვერ გაიღიმებდა მისი გული ვარდისებური ღიმილით, თუ ის ახალი სავანე მიჰფარებოდა მის თვალთა ხედვას. ეს მხოლოდ იმისთვის კი არა, რომ მის სასახლე ამშვენებდა ახალშენ არტანუჯს, არამედ ამისთვის, რომ იმ ეზო-სასახლეს მშვენებით ავსებდა აშოტისათვის შეუდარებელი შუქია, ბუმბერაზისათვის ახლად აღმომხდარი შუქურ ვარსკვლავი. მძიმე თალხებით მოსილი უბრალო სქელ ლეჩაქში ბადრ მთვარედ ეჩვენებოდა მოხიბლულ ვაჟკაცს, ბინდნაკრავ ღრუბლებით გარშემორტყმულ მნათობად. როს ნათელ თვალთა უპეები ცრემლებით ევსებოდნენ ლამაზს, გამიჯნურებულს შიში მოიცავდა, არ დაწვასო დარდის ნაჟურმა სადაფის საგუბრები. ცრემლი რომ ნაკადად გადმომდინარებდა გიშრის მილებით სპეტაკ ღაწვებზედ, რაინდს გული უთქმიდა, მხურვალე კოცნით ამოეშრო საგუბრები, რომ მწვავე ნაკადს არ დაეღარნა სპეტაკი კანი ნათელმოსილი.

- მაინც ბედნიერია პაატა მკვდარი, როს თავს დასტირის ხორცსხმული ანგელოსი სევდით მოცული. ნეტავ შემეძლოს, ვბრძანო და ქანდაკებად მომართმევდნენ შუქურ მომტირალს ან ხატად დამიწერდნენ მის მშვენებას, დარდით შეფერილს, - ამბობდა ვაჟკაცი.

და ცდილობდა ღრმად აღებეჭდნა გონებაში მათრობელი სურათი მალეღვებელი, გრძნობათა ამშლელ-აღმტყინებელი, თაყვანების ბრძმედში ვნებათა ჭავლების განმასპეტაკებელი. აღიბეჭდაცა! ეხლაც აივანზედ რომ თვალნი დამწუხნა ლელვილმა, ისე ცხადად წარმოუდგა იგი ქანდაკება სიცოცხლით სავსე, რომ მკლავნი გამართა მის მოსაჭდომლად, სანუგეშებლად.

- აღარ შემეძლიან მეტი! მეფე ვარ ქვეყნისა, მონა ერთის ჩემის მხევლისა. იგია მეუფე ჩემის გულისა, სულისდგმა ჩემი. არ იცის უბრყვილომ, რომ მხოლოდ მასშია სიცოცხლის ღონე ჩემი. წავალ, ვეტყვი ყოველსავე, გულახდით ვამცნობ ჩემს შეჭირვებას. თუ მისმენს და მიხსნის, დაუბრუნებს საქართველოს ჭირისუფალს სახსენებლად მოვლინებულს; თუ არა, დასთრთვილავს ჩემს სულში აღმოცენებულ სამოთხის ყვავილს სიყვარულისას, კოკორშივე ჩასთუთქავს მას და მასთან ჩემს არსებას. გული ჩემი იმ სიყვარულის ყვავილშია ჩანერგილი, მასთან დაჰკნება იგი, მასთან მოკვდება და... დაიშლებიან ძალნიც ცხოვრებისა ჩემისა. არა, აღარ შემეძლიან თუნდ წუთის დაკარგვა! წავალ, განვუცხადებ...

- ჰა, ჰა, ჰა! როგორ მეშინის, თითქმის ვძრწი.

- შუქურ მშვენიერო! მოდის მეფე აშოტი შენს წინაშე თვის სურვილთა სამყლავნებლად და... შიში დასცემია მას, ძრწოლა მუხლსა ჰკვეთს მას, ვისზედ იტყვიან, უშიშარ არს იგი, ვითა უხორცო. ვინ დაიჯერებს? ვინ მიჰხვდება? ვინ შეიგნებს?

- ვერავინ! ვერც როდის!

- როგორ არა! შეისმენს ის, ვის გასწონია გულს ისარი ტრფობისა ორბის ფრთიანი!
- მოესმა მკაფიოდ ღრმად ჩაფიქრებულს.

და შეკრთა, გამოფხიზლდა. თვალეზზედ ხელი მოისვა. მაინც მტკიცედ დაადგა თვის დასკვნას. სხვანაირად ქცევა აღარ ეგებოდა მისგან; ამომრეტილიყო ფიალა მოთმინებისა. დროც იყო: გლოვის პირველ ხანს გაევილო, დროს თვისი ფრთა შეეხო დარდისაგან ცეცხლდებულ გულისათვის შუქურისა, ფრთა მყინვარე, სევდათა მაგრილებელი, დავიწყების ტალღათა მიმცემ-შემრთველი.

ამ ხნის განმავლობაში და წინადაც, სანამ პაატა ისევ ცოცხალი იყო, მეფის სასახლე საგანგებო ზრუნვით გარს მოჰხვეოდა შუქურის ბინას და ყოველგვარ შეღავათს აძლევდა მას, ყოველსავე საზრუნველს თავიდან აცილებდა ახალშენ ოჯახს, უხვ სიკეთეს აფრქვევდა იგი იმათ კარ-მიდამოს. ეს ყოველივე თავისთავად ხდებოდა, მეფის სურვილისა და ცნობისაც გარეშე, თითქო ისეთი უხვი ზრუნვა ბუნებრივი იყო სასახლის მხრივ, თითქო შეუძლებელი იყო სხვანაირი ქცევა იმისათვის ხდებოდა ესე და სრულდებოდა, რომ მეფის ოჯახობის ნივთიერ ყოფას განაგებდა სახლთუხუცესი, რომელიც სწორედ გულთამხილავი იყო ამოტის შესახებ. მის ჰაზრებს თუ გრძნობებს ისე ცხადადა ჰხედავდა, მკაფიოდ კითხულობდა, როგორც გაშლილ წიგნს და ეს მისთვისაც რომ გულწრფელად უყვარდა მეფე, თაყვანსა სცემდა მის დიდებას, საქართველოს მხსნელად. ჰსახავდა მას, ერთადერთ მის საიმედო ჭირისუფლად და მის ცდაში იყო, მეფის ძალ-ღონე სხვა რამ საზრუნველს არ შეეხმარებინა თავისზედ თუნდაც ერთ წამით. გულკეთილიც იყო სახლთუხუცესი: მოსწონდა ნაზ გრძნობათა ფართოდ გაშლა და ვერ შეეგნო, რად უნდა ყოფილიყო ცოდვა, თუ მეფის საპირადო გულისთქმა საიდუმლო დაკმაყოფილებული იქმნებოდა ხანდისხან მაინც. ნუთუ ესეთი მცირე ჯილდო არ ეკუთვნოდა ქვეყნის დიდ მოჭირნახულეს, როდესაც მის ქვეშევრდომებს, მის უღირს მონებსაც კი, ხელი მიუწვდებოდათ ამისთანა სიტკბოებაზედ. ცდილობდა გაეადვილებინა ამოტისათვის მისი გულითადი სურვილის აღსრულება, მისი ძლიერი მისწრაფება პირადი.

50

მეფე კი იტანჯებოდა დაუშრეტელი სურვილით, მოსვენებას ვეღარ ჰპოვებდა ფრიად მღელვარე. მეფეს მძლედ შემმართებელს მარჯვენა დასდუნებოდა ამ პირად სურვილის აღსრულებისათვის, უმწეოდ იდგა მტერთა მძლეველი ამ მცირე საბრძოლველის წინაშე, მთლად ღონემიხდილი: უხილავი ლაშქარი სცვიდა ბროლის კოშკს, სად დაევანა შუქურს სასურველს, აღმასის ზღუდე ერტყა მას გადუვალ-გადულახავი. ქალსა სცვიდა მბრძანებლის სურვილისაგან ხალხის უწმიდესი ჩვეულება და ურყევ კანონად დადებული მისი ზნეობა. მკაცრი შეხედულებისა იყო ქართველი ცოლ-ქმრობაში ღალატზედ და მრუშობაზედ.

- არა იმრუშო! - ბრძანებდა ერი.

და მისი მკვეთრი ხმა მცნება იყო სასტიკის ღვთისა. დამრღვევი ამ მცნებისა ვერ ასცდებოდა სასჯელს ვერას გზით, ვერ იხსნიდა მას ხალხის რისხვისაგან ვერც ოქრო, ვერც დიდება ან რაიმე ღვაწლი, თუნდაც იმავე ერისათვის უხვად მინატანი.

- არა იმრუშო! - ბრძანებდა ქართველი.

და ეს ბრძანება შიშის ზარს სცემდა თვით ძალა მოსილთ და უშიშართა. ესე ბრძანებდა ქართველი, ესევე ბრძანებდა სჯული მისი. მხოლოდ ეკლესიისაგან ნაკურთხი გვირგვინი წმიდა ჰყოფდა სქესთა შორის კავშირს, განასპეტაკებდა მას, აღამაღლებდა უდიდეს საიდუმლოთა ღირსებამდის. იგი საიდუმლოც კურთხეული არსებითად განუმეორებელი იყო სჯულის შეხედულობით, როგორც განუმეორებელია და მხოლოდ თვით სიყვარული ჭეშმარიტი, იგი ერთადერთი სპეტაკი ყვავილია ნაზღეროზედ ობლად ფურჩქვნილი. რა უნდა ექმნა ძლიერ სიყვარულით შეპყრობილ ბუმბერაზს, როცა ხალხის აზრი, როცა მცნება სჯულისა ერთგვარად უარჰყოფდნენ მის გულისთქმასა, სასტიკად წინააღმდეგებოდნენ, მთლად ულმობელად?!

ამ უძლეველი მისწრაფების წინააღმდეგ იყო პირადი მდგომარეობაც თვით აშოტისა: უკვე შუახნის კაცი ჭაღარაშერთული და დაბრძნობილი, ცოლშვილით სახსე ოჯახის თავი და... და მთლად ახალგაზრდული გატაცება, შეუმართებელი მისწრაფება ნამდვილ ჭაბუკისა.

- არ შეგშვენის ეს, ბატონო აშოტ! არ შეგშვენის შენი გულისთქმა შენს შეთრთვილულს წვერ-ულვაშს ვაჟკაცურს, შენს ხარისხს უზენაესს, შენს განთქმულ მეოჯახობას, არც შენს სჯულისათვის თავდადებულობას შეგშვენის ეგეთი ქცევა, ღვთით მოწოდებულ დარაჯო ქართველთა ზნეობისა, კეთილდღეობისა! გახსოვდეს: ლამპარი ხარ საქართველოს, სანათებლად დამდგარი და უჯერო იქნების - ბნელი ეწიოს შენ შუქმფენელ სინათლეს თუნდ ჟამიერად, თუნდ წამიერად.

- ვგრძნო, მესმის, ნათლად მაქვს შეგნებულ-წარმოდგენილი, მაგრამ აღარ ძალმიძს, განილია თმენაი ჩემი! სურვილი მძლედ მებრძვის მარადჟამს, წადილი სულზე უტკბესი, და ვერღა შემძლებელ ვარ ვერიო მას.

- შესძლე! ებრძოლე!

- არც მსურს ვებრძოლო ამ სურვილს! მომეცით გზა სატრფოსთან მიმყვანებელი, მომეცით ნება განვახორციელო ნდომა ჩემი, ნუ მისპობთ სიხარულს ერთადერთს!..

- შენ უწყი. სახიერო, მხოლოდ ეხლა შეეხო ჩემს გულს სიყვარული და იგი ხომ თვით შენივე გამოკრთომაა ამ ქვეყნად, სიყვარულო დაუსრულებელი!- ილოცდა ვაჟკაცი.

მაგრამ იცოდა, ეს მისი ვედრება უსმენ იყო ღვთისაგან, კაცთაგანაც. ან თავი უნდა დაენებებინა თავის განზრახვისათვის და ჩაეკლა იგი, ან უნდა მძლავრად გადაეჭრა ყოველივე დაბრკოლება და გადაეღახნა, თუნდაც ამისათვის საჭირო შექმნილიყო მსხვერპლად მიეტანა თვისი დიდებაც, თვისი ღვაწლიც, ოჯახის სიმშვიდეც: ცხოვრება თვისი, გინა სიცოცხლე.

- რა უბედური ვარ მეფე ბედნიერი! რა უშრეტი ცეცხლი აგზნია საწყალს ჩემს გულში! რად არის ესე სასტიკი ქრისტიანობა და მისი სამწყსო? აგარიანთ უსჯულო სჯული უფრო ღმობიერია, ისმიალელნი უფრო კაცთმოყვარენი არიან. სარკინოზთა მფლობელი რომ ვიყო ისლამის მჭერი, ნება მექნებოდა დღესვე დიდებით და ზეიმით მომეყვანა სასახლეში ჩემი ვარსკვლავი. სჯულის თავი აკურთხებდა ჩემს მოქმედებას, ხალხი თვალმარგალიტს გადააბნევდა ახალ დედოფალს, მონანი და მხევალნი მოწიწებით ეამბორებოდნენ მის კაბის კალთებს. ეხლა კი... ჭეშმარიტად იგი ახალი სჯული უფრო ღმობიერია და კაცთმოყვარე, - გაივლო გულში შეჭირვებულმა.

- ნუ მიწყენ, სახიერო, შემინდე შეცოდებანი ტანჯულს უმწიფოს! - დაიკვნესა მან.

და დააყრდნო თავი ხელზედ, გარიდდა, უაზროდ გაუშტერა თვალი სივრცეს. გარკვეული რამ ფიქრი აღარა სჩანდა მის თავში, არავითარი სხივი აღარ ჰვანტავდა იმ სიბნელეს, რომელს მოეცვა მისი სული ტანჯული, მისი ნებისყოფა შეკრულ-შეხოჭილი იყო, უძრავად იდგა იგი უილაჯობით ღონემიხდილი, თვითმოქმედებას მოკლებული, მთლად ჩალეწილი. აწ დახშულიყო მსწრაფლ მოაზრე გონება მისი და მხოლოდ სხვისგან ელოდდა იგი ხსნას; სასწაულს რასმე ელოდდა იმედმიხდილი, სასწაული კი არსით ელავდა, ვერც ციაგობდა. უიმედობის ბნელი გარესკნელი არ ისერებოდა არცერთი სხივით სასოებისა.

ან საიდან უნდა მოჰვლენოდა სასწაული მას, კაცთაგანა და ღვთისაგანაც თავის პირად მისწრაფებაში უარყოფილს?! ერთადერთი შუქი იმედისა შესაძლო იყო გამოჰკრთომოდა მას სატრფოს ეზო-ყურედგან, მაგრამ შუქურის გულიც უცნობი იყო ვაჟკაცისათვის, მისი ჰაზრები თუ სურვილები მისთვის ჩაბნელებული. რამდენჯერ შეეცადა შეეგნო, რას ფიქრობდა ლამაზი მასზედ ან რასა გრძნობდა მშვენიერის გული, მაგრამ ამოდ: რა სახითაც წარმოიდგენდა ქალს ან რა გარემოებებში, ვაჟკაცს ის ეცხადებოდა გაუგებარ რამ ამოცანად, რადგან ერთადერთი გრძნობა, რომელსაც ცხადად კითხულობდა მიჯნური შუქურის თვალელებში, იყო უსამზღვრო თაყვანისცემა ბუმბერაზ მეფისა, განცვიფრება მის დიდებულ პიროვნების წინ. სხვებისაგან მიძღვნილ ასეთ გრძნობას რომ სასიხარულოდა სთვლიდა ამოტი და საამოდ, შუქურისაგან ესეთი მზერა გულს უწყლავდა მას, სულს უხუთავდა: სწყუროდა, ქალს დაეფასებინა ის, როგორც ვაჟკაცი შეყვარებული, რომელი ეთაყვანებოდა ქალთამზეს, რომელს ჰსურდა ჰმორჩილებოდა მას. უკლებლივ აესრულებინა ყოველივე მისი წადილი, ოღონდ კი გაეღო სათავისოდ მისიგულის ბჭე. ქალი რომ ხელმწიფის სადარს პატივისა სცემდა ამოტს, ეს არ ახარებდა მას, ესეთს პატივისცემას ნაჩვევი იყო მეფე-რაინდი ყველასაგან, მოწყენილიცა ჰქონდა მას ესეთი თაყვანისცემა. იმას უნდოდა, მის შემხედველ შუქურს დაჰვიწყებოდა, რომ წინ ედგა მფლობელი გვირგვინოსანი, მთლად წაშლილიყო ეს შეგნება ქალის ცნობაში და დარჩენილიყო მხოლოდ ვაჟკაცი სანდომი, სატრფოს გულის ამყვავებელი, მის ღელვილ გრძნობათა დამყვავებელი.

- ის ნუ გგონია, შუქურო ჩემო, შენი განდიდებული მეფე-ბატონი ისევე ბედნიერი იყოს თავის პირად ცხოვრებაში, როგორც ბრწყინვალეა თავის მდგომარეობით. ტყუილად ჰფიქრობ ამას! უბედურია ის. დაუკმაყოფილებელი, გულნაკლული, ეშხით ფხიზელი. იცოდე: გრძნობასაც ისე ცივად ემსახურება ის, როგორც რამ უბრალო მოვალეობას, ისევე პირნათლად; მას კი უნდა, მას კი ენატრება მთლად ჩაიძიროს ტრფობის მორევში, დაუფიქრებლად მიეცეს სურვილის ჩანჩქერს, ეშხით დაითროს,

მურაზს ეწიოს და დაივიწყოს იმ ნეტარ წამში სხვა ყოველივე, გარდა ტრფობისა. და ესეთს ედემისებურ ნეტარებას ის ჰპოვებს მხოლოდ შენს კალთაში, მარტო შენს მუხლზედ...

- ვერ გაიგე? ვერ შეიგენი? თაყვანს ნუ მცემ გენაცვალე! მხოლოდ გიყვარდე! ვერ შემიყვარებ? იმდენად მაინც გამიხსენ ეგ გული სპეტაკი, რომ მიიღო ჩემი სიყვარული, არ უარჰყო იგი. შენ არ იცი, რომ შენს ხელშია ჩემი გულიც და ჩემი ბედიც; მთელი საქართველოს მომავალი სიკეთეც: თუ ვერ ჩაგიკარ გულში, არ დამშვიდდება გრძნობათა ესე შესაკრებელი, ხოლო უიმისოდ ვერღა მიეცემა საქანი ჩემ ფიქრთა მწყობრ დენას, ჩემ კეთილ სურვილთა აღფრთოვანებას; შეირყევა ჩემი ერის და მთლად საქრისტიანოს სასიკეთოდ მიმართულა ჩემი ძლიერი მიაწრაფება. ვერ შეისმენ ამას, ჩემო ლამაზო?

51

- ნუ ინებებ მეფევ-ბატონო, მე საწყალი ქვრივი დედაკაცი, შენ დიდებული მფლობელი საქართველოსი. მე - საბრალო მხევალთაგანი, შენ - მბრძანებელი მეფეთა-მეფე. როგორ შეიძლება თუნდ ერთ წამს წარმოვიდგინო, რომ შევსძლო ან გავბედო შენის გულის დაკმაყოფილება, შენის ფიქრების ჩემდა მოქცევა, შენის ნაჭედ-ნაკვერი ნებისყოფის ჩემს გარშემო მოხვევ-მოსალტვა?! არა, ბატონო! არა, დიდებულო პატრონო ჩემო! არ ეგების...

- გენაცვალე!..

- არა! ვერ შესძლებენ საწყალი თვალები პირისპირ უმზირონ შენს ბრწყინვალეებას: ამოიწვიან ბეჩავნი, ამოიბუგებიან! - სთქვა ქალმა.

და ალიონი აუთამაშდა სპეტაკ ლოყებზედ, მორცხვ ნეტარებით აშუქებული წითელი განთიადი. ვაჟკაცმა ხარბად მიაბყრო მბდღვინავნი თვალნი ქალის დაწვებზედ გადაფურჩქნილ მაისის ვარდებს და ვეღარ შესძლო თავის შემაგრება, მძლავრად მიიზიდა, ზე აიტაცა, გარდაჰკოცნა, ჩაიკრა მკერდში.

- გიყვარვარ, სიცოცხლე? არ მიწყრები, საყვარელო? საუკუნოდ ჩემი იქნები, სულისა სწორო? შენი ფაქიზი არსებით უსალბუნე ჩემს ტანჯულ გულს, უხილავად ლახვრულ ჩემ გულს, რომელს ჯერეთ სიამის ყვავილი არ მოუსთვლია? ხმა გამეც, მშვენიერო!

ქალი ჯერ შეაკრთო მეფის ალერსმა, შეაშინა, კიდევ შეადრწუნა. მერე ტკბილი რამ სითბო ჩაეშვა დარდისაგან გვემულ მის გულში და საალერსოდ გააღხო გაციებული. ვერ გაებედა მხურვალე კოცნაზედ კოცნითვე ეპასუხნა. მხოლოდ თრთოდა მძლავრ მკლავებში ბუმბერაზისა, როგორც კაკაბი ორბის ჭვანგებში. და იგი თრთოლვა თუ ცხროება საამრო რამ ძრწოლით წარმოშობილი აზვირთებდა ქალის გულში სიტკბოთა ტალღებს.

- მეშინის, მეფეო ჩემო და მბრძანებელო! უცნაურად მაშინებს ალერსი შენი. გამიგონია: ღმერთი განხორციელებულა და სტრფობია მშვენიერს, გარნა მის შეხებას დაუწვავს ქალი, როგორც ცეცხლს. ელვას ღრუბელთა შორის გამომკრთალს.

- ნუ კრთი, გენაცვალე, ნუ გეშინის! ვერ დაგწვას შენ ცეცხლმა ციურმა, ვერც ქვეყნიურმა; ვერ ავნოს შენს მშვენიებას ბოროტმა აღტყინებულმა.

- მეშინის, დიდებულო ჩემო სულის დგმავ!

- გენაცვალე!..

- მეშინის! მომიშორე!

- ვერა!

-ვაჰ...

- გეტყვის მეფე და მისი ფიცი ზღუდედ გერტყმის გარდაუვალად: შენი მიჯნური აშოტი ბურჯად უდგა საქართველოს, ხოლო ქართველთა შუაგულ იგი სდარაჯობს შუქურ ვარსკვლავსა, სად სამუდამოდ დაენერგა გული მისი!.. ამ შუქურ ვარსკვლავს!.. აი ამ ვარსკვლავს!..

კოცნის ალში ხვეული, ვნებათა ნაკვესით გარემოცული, თითონაც აიგზნო ქალი, აგიზგიზდა, გავარვარდა ცეცხლით მზიურის სიყვარულისა; ყელს მოეჭდო. თქმაღა შესძლო ფიქრმიზნეულმა:

- აჰა მხევალი შენი! მეყავ მე ნებისაებრ შენისა.

ამის შემდეგ სავარდე გაუშენდა აშოტს იქვე ახლო, თავის სასახლის გვერდზედ, წალკოტი მშვენიერი, სად ფერად ყვავილებად იფურჩქნებოდნენ მისთვის ნაზნი გრძნობანი, სრულდებოდნენ სანატრი გულისთქმანი. აქ უსტვენდა მისთვის ბულბული სიამისა, აქ უგალობდა მას იადონი სიხარულისა, აქ ეღვარებდნენ მისთვის ხორცსმულნი ოცნებანი, მრავლდებოდნენ ის დაუვიწყარი განცდანი, რომელნი მხოლოდ ამკობ-ამშვენიებენ ადამიანთა სიცოცხლეს, რომელთ მოგონება ღიმილად ეფინება ცხოვრების გზასა თვით სამარემდინ. აქ, შუქურის ბინაზედ, სულიერად ისვენებდა მოჭირნახულე ბუმბერაზი, საზოგადო საქმეთაგან დატვირთულ-შემძიმებული.

აქ უყუჩდებოდა მას ყოველი ტკივილი გულისა, განუქარდებოდა ტანჯვა სულიერი. აქვე ივსებოდა და პირთავდებოდა საწყაული მისის ხორციელის ფუფუნებისა. ეს პატარა ბინა იტევდა დიდი მეფის და განთქმული ვაჟკაცის კმაყოფილებათა სიმრავლეს ათასგვარს.

მეფის გონებაში მთელი მისი მოქმედი ცხოვრება ორად გაიპო: ერთი იყო შრომა სახელმწიფოს კეთილდღეობაზედ, ზრუნვა მუდმივი, მრავალგვარი, დაუცხრომელი, რომელი ითხოვდა მის სრულ უნარს, მთელ ძალას გონებისას თუ გამჭრიახობას, და მოითხოვდა მარად, ყოველ წამს. ეხლა ამ ფრიად საზრუნველმა საგანმა მიიღო სახე წმინდა მოვალეობისა, ხასიათი რამ თანამდებობისა, რომელსაც არ ეღალატებოდა, ვერ შეიძლება რამე დაჰკლებოდა მის წალმართ მსვლელობაში. საქვეყნო საქმე ერთკერძ იდგა და ეჭირა მოქმედი გმირის თითქმის მთელი პიროვნობა. მაგრამ ეს უფრო

გონებისა და ნებისყოფის ფარგალში ტრიალებდა, გულის სიღრმეს კი ძლივსა სწვდებოდა, ვერც თუ მთლად რწყავდა.

გარნა ბუმბერაზის პიროვნება ამით არ ისამზღვრებოდა: მრავლობდნენ მის გულში ნაზი გრძნობები პირად მოთხოვნილებათა და ის წალკოტი, რომელში აღივებულიყვნენ ეს ყვავილნი გაზაფხულისა, გადაფარგლული იყო ყველა სხვა საზრუნველისაგან, მათგან შეუხებელი, მათის მტუქსავ მძლავრობისაგან დაცულ-დაფარული. ამ საიდუმლო სავარდემში მისის სულისა უშრეტი წყარო დიოდა დამტკბარ განცდათა. დიდ სახელმწიფო დაწყებათა ბრწყინვალედ შესრულებაში ისა ჰპოვებდა მხოლოდ ჰაზრთა განხორციელებისაგან ნაწვევ სიამეს, მისწრაფებათა ეშხიან განსახების დაკმაყოფილებულ თავმოყვარებას. ამ ნიადაგზედ არ იშლებოდა მისთვის ნაზი ყვავილი იმ პირადი სიამისა, რომელი მხოლოა არსისათვის, საზოგადო თვისებათაგან გამრცვილი. პატარა იგი ყვავილი, უჩინარი, როგორც პატარა და უჩინარი ერთი ერთეულის ცხოვრება სიცოცხლით სავსე მთელ ბუნებასთან შედარებით, მაგრამ ისევე ტკბილია და შეუდარებელი, როგორც დაუფასებელია სიცოცხლე თვით პიროვნებისათვის, თუნდაც უჩინარ ჭია რამ არსებისათვის.

და ამ პაწაწა ეზო-ყურეში, რომელი განათებული იყო შუქურის არსებით, გარდაფურჩქენილიყო აშოტისათვის ყვავილი პირადი სიხარულისა, კერძო სიტკბობისა, დიდ ზრუნვათაგან შემძიმებულ მისის სულის გაყუჩებული ია რამ შეუფასებელი.

- საკვირველია! ოღონდ შუქურის კალთაში ჩავსდვა თავი, მისი ხელი ვიგრძნო შეჭმუხვნილ შუბლზედ და ყოველივე დარდი და ზრუნვა განქარდება, გულისტკივილი მყისვე ჰკარგავს თავის სიმწვავეს: ვიძირები შემოუწერელ ტბაში ვარდისფერის სიამისა, ვნეტარობ ვით ღმერთი ყოვლადნეტარი, წყნარის კმაყოფილებით გარე მოცული, უღელველ კეთილში ჩანერგილ-ჩანთქმული, მათრობილი ნათელის თანაზიარი... ახ, მოკლენი არიან შეუდარებელი იგი წუთები: საკვირველი სისწრაფით რბის დრო ჩემი შუქურის უბეში...

- ხომ მეფე ვარ თქვენი, ხელმწიფე მბრძანებელი?

- ოღონდაც რომ ხარ!

- მაინც არ გიბრძანებთ! მორჩილად გთხოვთ: განმიგრძნოთ ეს სანატრელი წამები; გემუდარებით, განმიმრავლოთ იგი წუთები უთქმელი ნეტარებისა. თქვენდავე საკეთილდღეოდ ამრავალკეცოთ იგინი!

- როგორ, ბატონო?!

- იქ ვივსები კეთილ მისწრაფებათა სიმრავლით! იქ ვიმოსები ღვთაების ძალით სახიერისა! მისმინეთ: მომაგეთ მცირედი ესე მოსაგებელი და სიკვდილამდე მიმსახურეთ მბრძანებელი თქვენი. თუ არა და...

შუქურთან გაცნობის შემდეგ აშოტის ოჯახმა განზედ გაიწია მისი პიროვნებისაგან. სახლობა თუ ოჯახი ხომ განგრძობაა და განვითარება სახლის მამის არსებისა, სხვადასხვაფერად მოვლინებული, პირადპირადად განხორციელებული.

შუქურთან დაახლოვებამდის ესე სწამდა აშოტს, ესე გრძნობდა იგი. ეხლა კი მისი ოჯახიც დასცილდა მის პიროვნობას, მოსწყდა და მოექცა მოვალეობათა თუ თანამდებობათა ფარგალში. აშოტი წინანდებურადა ზრუნავდა თავის სახლობაზედ, ის ეხლა უფრო მეტს პატივს და მფარველობას უწევდა თავის სამეფო კერას, მაგრამ ეს მხოლოდ მისთვის, რომ მოვალე იყო ესე მოქცეულიყო, ხოლო მოვალეობის დალატს არ იყო ვაჟკაცი ნაჩვევი, ვერც ოდესმე შეეთვისებოდა მისი ბუნება ნატვირთ თანამდებობისადმი გარეწრობას. მისი პირადი ნეტარების ყვავილი კი გადასჭკნა და გახმა მის კერაზედ. იქნება, იგი არც როდის იყო სიცოცხლით სავსე მდელო სუნნელი, მხოლოდ გარეგანი სახე ჰქონდა ცხოვრებისა მას შემოსილი?!

ესეთმა სულიერმა განწყობილებამ თანდათან იძულებულჰყო აშოტი მთლად დაეახლოვებინა ახალი სული თავისთან, მანძილი შეექრა თვისსა და მის შორის, იქვე ეცხოვრებინა თავის გვერდზედ: ჰსურდა სიმშვიდის ფერია მათრობელი მარად თანა ჰყოლოდა, ხელმისაწვდომად. ეხლა მეფე იმაზედ ფიქრობდა, მოეხერხებინა და ქალი თვის სასახლეში გადაეყვანა, თანაც ისე, რომ გარეგანი სახე კეთილქცევის შერჩენოდა მის მოქმედებას, არავისათვის ავი სიტყვა არ ეთქმევინებინა, ქვეყანა არ აელაპარაკებინა. ვერაფერი მოეგონნა: პირდაპირ ქცევასა თუ თქმას იყო ნაჩვევი, რაინდულ გულახდილობას, მაგრამ ეს სახე მოქმედებისა არ გამოდგებოდა: აქ ხერხი გასჭრიდა მხოლოდ. მოქნილი რამ ქცევა რიდით ფარული, სხვის თვალთაგან განუჭვრეტელ რიდით ბურვილი. მეტი გზა არ იყო, უნდა გაენდო ვისთვისმე თვისი წადილი, რომ ამგვარ საქმეებში გაოსტატებული ხელით შესრულებულიყო ეს სახიფათო მოქმედება. საქმე კი მართლა საეჭვო იყო და სამძიმო: ამგვარ კავშირს რომ ჰკრულავდა ეკლესია, ეს სახე ურთიერთობისა რომ საშინლად იგმობებოდა ხალხისაგან, ეს ამბავი ცეცხლსაც დააგზნობდა უშრეტს მის საკუთარ კერაზედ: მცხინვარე ნაკვერცხლად გარდაიქცეოდა მისი მეუღლე მანდილახდილი.

- არ დაიძინებს გურანდუხტ, მანამ არ დაშლის ჩემ ნეტარებას. რაკი მთლად დარწმუნდება ჩემს ამგვარ კავშირში შუქურთან, ყველა ძალებს აამოძრავებს ჩემს გარშემო და უსათუოდ მავნებს, ორივეს გვავნებს საშინელის ვნებით: ის მოსპობს შუქურს, ჩემსა სიცოცხლეს და გულის ყვავილს!

საღამოხანი იყო. მზე შუბის ტარზედღა იდგა მთიდან, რომლის მწვერვალს ოდნავ დაჰნდობოდა ფრთაშეწითლებული ღრუბლის ქულა. დღის სიცხე დაშვებულიყო; სიო აგრილებდა ნახურებ ჰაერსბუნება მიყუჩებულიყო, სთვლემდა: ძილად მისვლისას დამცხრალიყო დღის დაუდგრომელი მოძრაობისგან. სიმშვიდე დაფენილიყო გარემო და იწვევდა სულს დაწყნარებულიყო, მოეცალნა დღიურ დრტვინვათა თუ ზრუნვათაგან, აესხა ოცნებათა ფრთები, გაჰყოლოდა მათ ნარნარ ფრენას სამარადისო მშვენების სამფლობელოსკენ, რომლის ზურმუხტის ბჭემდის ჯერ ისევ ძალუმს ადამიანს მიაწიოს და შორიახლო მაინც განიცადოს ის უჩრდილო ნეტარება, რომელს თანდათან ჰშორდება ტვირთშემძიმებული კაცთა ნათესავი, რომელი ოდესმე, იქნება, მთლადაც მიეფაროს გაწამებული კაცობრიობისაგან, რომელიც, იქნება, მხოლოდ ღმერთთა სავანელა შეიქმნას ადამიანთაგან, გონებითაც ძლივს მისაწდომი. უწინ კი...

ეჰ, წინათ ადამიანიც ღმერთებთანა სცხოვრობდა იმ ნეტარების ედემში, რადგან თითონაც ერთი ღმერთთაგანი იყო გულუბრყვილო. ეხლა... მხოლოდ იშვიათნი უახლოვდებიან მას, ღირს იქმნებიან იხილონ ზურგით კერძო მაინც და დასტკბნენ მისი საჰფირონებრივის ელვარებით.

დედოფალი რომ განმარტოებულიყო ეხლა და თავის გალიაკის სარკმლიდგან გადმოჰყურებდა მის თვალწინ გადამლილ დიდებულ ბუნებას მიყუჩებულს, მის სულსაც წამიერად ეპოვნა სიმშვიდის ნავი აფრასხმული და მიმოსცურავდა ნეტარების წალკოტის ზღუდე-ყურესთან. კმაყოფილი იყო დედოფალი: დიდმა სამეფო მეჯლიშმა უხინჯოდ ჩაიარა მწყობრად ყველას სასიამოდ. მზრუნველებმა მეწესეებმა ყოველ მოლოდინს გადააჭარბეს მოვალეობის შესრულებაში; მომდერლებმა ბულბულის ენა ამოიდგეს; მოსაუბრეებმა მეცნიერთა და მჭევრმეტყველთ მოსტაცეს ჰაზრთა სალარო თუ სიტყვათა მწყობრდენის საიდუმლო; ლელწამტანმა მოცეკვავეებმა მზის სხივებს აართვეს ციმციმი თუ ნათელთა კრთოლვა, ზღვის ჭავლებში მოთამაშე დილის მზის სხივებს. თვით დიდი ბიზანტიიდან მოსული დიდებული სტუმრები მთლად კმაყოფილნი დარჩნენ, ძლიერ მადლობელნი. სანოვაგისა და პირად-პირადი ჭურჭლის სიმდიდრით თუ სიმშვენიერით არ დაუვარდებოდა დღეს აშოტის სუფრა დიდებულ ტაბლას კეისარი ბასილისა.

- სხვანაირად არც შეიძლება! მეფის სასახლე უნდა ჰსახავდეს ხალხის, მთელი ერის, სულიერს და ნივთიერ საგანძურს, როგორც ანკარა წვეთი ჰხატავს მზის სხივთა სიმრავლეს და შარავანდედს! იტყოდა კმაყოფილი.

უღიმოდა დედოფალი მოგონებას თუ ოცნებებს და მით უფრო სასიამო იყო მის სახეზედ ეს კმაყოფილების ღიმილი თუ სიამის დაფიონი, რომ იშვიათი იყო ესეთი ყოფა მარად ზრუნვათა ტალღებზედ ატივტივებულ მანდილოსნისათვის მჭმუნვარისა მეჯლიშში მხოლოდ ერთხელ გადურბინა დედოფალს უსიამოვნობის ჩრდილმა და ეს მაშინ, როდესაც ბიზანტიელ სტუმარს მიაართვეს ღვინით სავსე ჩოღრათო. სტუმარმა რომ წარმოსთქვა სადღეგრძელო და ასწია სასმისი, დედოფალმა ჭურჭლის გრეხილ ყელში ლაქებს რასმე მოჰკრა თვალი. სამეფო ჭურჭლის გამგე მანდილოსანს ვერ შეენიშნა ჭუჭყი და ეხლა დედოფლის სიამეს ააჩნდა ლაქებად ის დაუფერავი ადგილი სასმისისა. მაინც წამიერი უსიამოვნობა იყო ეს და მაშინ მთლადაც უკვალოდ გადირბინა მან დიასახლისის მზრუნველ გულზედ. ეხლა კი, როდესაც გონების თვალთ მერედ განიცდიდა იმ საიშვიათო დროს ტარებას, იგი ლაქები ისევ თვალწინ დაუდგნენ დედოფალს და უფრო შემუქებულ-შემურულნიც, ეს იყო მიზეზი, რომ ერთ წამს შუბლი შეიჭმუნხნა მბრძანებელმა. მის წარმოდგენაში იმ დაუფერავ ადგილის გვერდზედ ამოჩნდა ჭურჭელთა მცველის მინაოჭებული სახე. ცხადლივაც თვალწინ დაუდგა იგი განძეულთა გამგე დედაკაცი.

- მაჰატიე, დედოფალო დიდებულო, თავხედი კადნიერება: გავბედე და შემოველ დაუკითხავად, უხეშად დავარღვიე შენი მყუდროება! მაჰატიე, შენის ღვთის გულისათვის!

- უჰ, შემაკრთე! რა ამბავია ან რა გაგჭირებია ეგეთი?

- გაჭირვება შორს არის ჩემგან, მანამ შენ კალთის მფარველობის ქვეშ ვიმყოფები; მაგრამ გევედრები, განმათავისუფლო ჩემის მოვალეობისაგან: უკვე სამძიმოა იგი ჩემთვის; დავბერდი, გავტყდი, თვალთ აღარ მიჭრის. ხუმრობა არ არის. ნეტარხსენებული ნერსეს დროიდან მიჭირავს ეს თანამდებობა.

- რამ გაფიქრებინა?

- მეჯლიშში რომ შუბლი შეიკარი, ის ჩემი ბრალი იყო. ვედარ ვუვლი სამეფო ქურჭელს მურასას, ვერ შევნიშნე ჭუჭყი; ალბათ უძვირფასეს ქვათა ბჭყვრიალმა ამიბა თვალები: სასმისს სწორედ იმ ადგილას აქვს გოჭარი მრავლად შეყრილი. სახლთუხუცესმაც შენიშნა შენს სპეტაკს შუბლზედ წყენის ნასახი და საშინლად გაწყრა. განმათავისუფლე ამ სამსახურიდან! - სთქვა მსახურმა.

და მდაბლად დახარა თავი გულხელდაკრებილმა.

დედოფალი სდუმდა ერთს ხანს, ქარვას ითვლიდა კრიალოსნის ძაფზედ. გრძნობდა, მარიამი თითონ ვერ მოვიდოდა ამისთანა დასკვნამდის, მის ზურგთ უკან სხვის ხელი უნდა ყოფილიყო მამოქმედებელი; კიდევ მიიტანა გუმანი ნამდვილ მომქმედზედ, როცა დედაკაცმა სახლთუხუცესი ახსენა. მხოლოდ ჰსურდა გაერკვია, რა ჰაზრი ახელმძღვანელებდა აქ იმ გამოცდილ კარისკაცს. ბოლოს შეაყენა თვალხედვის ისარი მორჩილად მდგარ დედაბერზედ და უბრძანა:

- კარგი! მაგრამ არ დაგენანება, ამდენს ხანს შენგან ნაამაგდარევი საქმე სხვას ჩავუგდო ხელში? მოგეწყინება სასახლის გარედ, დაჰლონდები.

- არა, მოწყალეო დედოფალო, არა! მთლად ნუ განმრისხავ, ნურც მომაკლებ შენი ნათელი თვალების მზერას! დავილუპები. ჩავჭკნები უმზეოდ. ჩამიშავდება დანარჩენი დრო ცხოვრებისა.

- მაშ?!

- მეთვალყურეობა მაინც მევე მიბრძანე! ახალი მხევალი აასრულებს პირდაპირ სამუშაოს. მე მაინც თვალს ვადევნებ: შეზრდილი ვარ განძეულობაზედ, თითქო შეხორცებული.

დედოფალი ისევა სდუმდა ჩაფიქრებული, მხევალს უფრო მეტად დაეხარა თავი ძირს. ეხლა უფრო დარწმუნდა გურანდუხტი, რომ ამ დედაკაცის მუდარა შემთხვევითი არ იყო, მის წარბთა წამიერი შერჭმით გამოწვეული.

- გისრულებ სათხოვარს: სასახლეში მოხუცებულს სასახლევე გვარვიდეს ბოლომდის!

- გმადლობ, ყოვლად მოწყალეო! - მიუგო დედაკაცმა და მიწამდის დახარა თავი.

- ვინ არის ისეთი სანდო და ფაქიზი ადამიანი, რომ ჩავაბაროთ ესეთი საფრთხილო საქმე და სათუთი განძეულობა? - შეეკითხა დედოფალი.

და თვალი აღარ მოაშორა მთხოვნელს.

- არ ვიცი! ვერას გავხედავ მოგახსენო. მხოლოდ ვიტყვი, ბედნიერი იქნება ის, ვინც შემოეფარება შენს საფარველსა. სდუმდა დედოფალი. თვალს არ აშორებდა მთხოვნელის სახის მოძრაობას. ფერი მისდ-მოსდიოდა დედაკაცს; ოდნავმა თრთოლამ აიტანა იგი. მიჰხვდა, სხვა გზა აღარ ჰქონდა, უნდა წარმოეთქვა იმ ქალის სახელი, რომელიც უნდა შესულიყო სასახლეში მის სანაცვლოდ. შეიგნო ეს და შეძრწუნდა ფრიად; შიში სიკვდილისა მოუხდა მას; ზაფრანა გადაედო ანაოჭებულ სახეზედ. სახლთუხუცესის წინაშე მარიამი დიდ უარზედ იდგა დაესახელებინა დედოფალთან ის ქალი. წელან მას მტკიცედა ჰქონდა ეს გადაწყვეტილი.

- დეე თითონ კარისკაცმა მოახსენოს ეს და თითონვე იტვირთოს პასუხისმგებლობა ყველაფერში, - ფიქრობდა დედაბერი.

ეხლა კი ნახა, ხაფანგში მოჰყვა და სხვა გზა აღარ ჰქონდა, უნდა ეხსენებინა იგი: იცოდა, მბრძანებელის ამ სიყუჩეს ანაზდა ღელვა მოჰყვებოდა მძლავრი. შეიძლებოდა, ცხენის ძუაზე აებათ კადნიერი და დაეჩლეჩინებინათ.

- მაპატიე კადნიერება, რომ ვხედავ რჩევის მოცემას: ამ ჩემს ხელობაში სწორედ შუქია გამოდგება, პაატას ქვრივი: სუფთა, მარჯვე, შოლტივით მოქნილი, ზრდილობიანი.

ამ სახელის გაგონებაზედ დედოფალს ტუჩის ქიმი ოდნავ გაეპო. აუთრთოლდა, გესლიან ღიმილად გაეზიდა. ეს ღიმილის მზგავსი მოძრაობა შხამის ნამმა გამოიწვია მასში. მაინც შეებრძოლა თავის თავს და დინჯად უბრძანა:

- კეთილი! შენ თითონ იცნობ იმ ქალს? ხომ მთლად პატიოსანია და სანდო?

- მე მხოლოდ მაშინ გავიცანი ის საწყალი, როცა ბატონმა აშოტმა წყალობა მოიღო მის ქმარზე და აქ გადმოსახლა ისინი. მას აქეთ ვადევნებ თვალს და ვერ ვიტყვი იმაზედ აუგს. მთლად სანდოდ და პატიოსნად მიმაჩნია, - მოახსენა მარიამმა გადაწყვეტით

და წელშიც კი გასწორდა: უკიდურესმა განსაცდელმა გამხედაობა ჩაუწვეთა გულში.

- იქნებ სხვას ვისმეც მიაჩნია შუქია სასახლის ღირსად და მაგ სამწელო თანამდებობის შესაფერად?

- ესევე ფიქრობს, დედოფალო, თითონ სახლთუხუცესი.

ამის გაგონებაზედ ბოროტმა უფრო მეტად გაუპო მას ტუჩების ქიმი და შორს გაუზიდა შხამიან ღიმილად. გესლის წვეთი მის თვალთაც დასწვდა, წამწამდაშეებულთ. ანიშნა დედაკაცს მოჰშორებოდა, გასცლოდა.

მსახური რომ გასცდა მოფარდაგულს, განრისხებული დედოფალი წამოიჭრა ზეზე და მძლავრად დაანარცხა კრილოსანი. კაკლის ტოლა ქარვის თვლები დაიმსხვრა დრუნგილის იატაკზედ, შეიმუსრა.

- მაშ ესე?! მე ქალი არა ვყოფილვარ და ეს მანდილი არ მხურებია თავზედ, თუ შენივე კბილით არ დაგაგლეჯინე შენივე ხორცები. დიდო ბატონო აშოტ! ჯოჯოხეთის ცრემლით აგიტირებ მაგ შენს მეძავსა. როგორ?! ჰბედავ, სასახლეში შემოიყვანო კახა დიაცი. ჩემს გვერდზე ამყოფო იგი შენ სასიამოდ!? სარკინოზთა სჯული მიგიღია, მეორე ცოლი მოგყავს ურცხვად, საჯაროდ!.. არ შეგრჩება არც კაცი გაპატიებს ამ აშკარა ცოდვას, არც ღმერთი შეგინდობს...

ცნობისმოყვარე ადამიანი იყო გურანდუხტ, დაკვირვებული და მაშინვე ეჭვი შეიტანა თვის ქმრის ქცევაზედ, როდესაც მან აღტაცებით უამბო, როგორი მასპინძლობა გაუწიეს პაატასას ომად მიმავალს, რა საჩუქრები მიუძღვნა მათ, როცა გამარჯვებულმა იმათ ოჯახში გამოიარა. ეჭვის სათავე დედოფლისათვის იმ გულგრილობაში იყო, რომელსაც ვაჟკაცი იჩენდა ცოლისადმი, მეტადრე ბოლო დროს, ხოლო ამ სათავიდან წარმოჟონილ ეჭვს ზრდიდა და აძლიერებდა თვით იმ ქალის სინორჩე თუ სიმშვენივრე, რომელიც დედოფალმა შენიშნა პირველსავე ნახვაზედ და რომლის უარყოფა არ შეეძლო მას ეხლაც, როცა ესე ბოროტად იყო მისი გრძნობა იმ ქალისაკენ მიმართულ-მიქცეული. როცა აშოტმა სასახლის გვერდზედ ახალი ბინა მისცა დაავადებულ პაატას და თავის წყალობის კალთა ისე უხვად დააბერტყა იმ პატარა ოჯახს, დედოფალს ეჭვი უფრო გაუძლიერდა. ბოროტი შური უხვად აწვეთებდა გესლს მის გულს. ქალის დაქვრივების შემდეგ ვაჟკაცმა ხშირად იწყო შუქურის სახლში მიმოსვლა და მით უფრო ადვილად. რომ ის სახლი გზაზედ იდგა, სასახლეში ამავალ შარას პირას. გურანდუხტმა გააძლიერა იდუმალი დარაჯობა და დარწმუნდა, მისი ეჭვი ძალიან ახლო იყო ჭეშმარიტებასთან; თვით ჭეშმარიტება იყო უცილებელი. მაინც სდუმდა, ბოღმას გულში აგროვებდა, იტრიალებდა. თვითმოყვარეობა დედოფლისა, თავმოყვარეობა მანდილოსანისა ნებას არ აძლევდა გაემხილებინა ვისთვისმე თვისი დარდი, გადაეშალნა სხვისთვის თავის გულის იარა და შეურაცხად დაედვა თავისი კერა, მოეყივნებინა სხვის თვალში თვისი გაფუფუნებულ-გალაღებული ოჯახი.

- დროებით გატაცებაა ეს გაუმაძღარ, გუნებაცვალებად ვაჟკაცისა, რომელს მოსწყენია სანუკვარად თუ სათუთად შემზადებული სანოვაგე სადიდკაცო და უგბილს ეტანება უბირად აღზავებულს. მოიწყენს, უარჰყოფს შეუფერებელ სურვილს, დაუბრუნდება თვის კერას უმწიკვლოს უძლები, თვის ოჯახს მშობელს. ჩვენ კი, მანდილოსნებმა, უნდა ვითმინოთ: ესეთია ჩვენი ხვედრი, დედოფლის ბედი თუ უბრალო ვინმე მოახლისა, - ფიქრობდა გურანდუხტ.

ქმარზედ რომ ჯავრი მოსდიოდა შეურაცხყოფილ მეუღლეს, გული უფრო უბოროტდებოდა სახლთუხუცესზედ, რომელმაც, ეჭვი არ იყო, იცოდა ამ ფარულ ცოდვის მიმდინარეობა და ხელს უწვდიდა თავის ბატონს, ყოველ ღონესა ხმარობდა, გაეადვილებინა მისთვის უზნეო ერთობა უკანონო. ეხლა, როცა სამეფო ჭურჭელის მცველმა განუცხადა დედოფალს უარი თავის თანამდებობაზედ, და იქამდისინაც გაკადნიერდა, რომ თავის მოადგილედ დაუსახელა სწორედ ის ქალი, რომელმაც გულს ეკალი დაასვა დედოფალს და შეაგინა მისი მანდილი, - ეხლა გურანდუხტ ძლიერ გამწარდა, მძლავრად იფეთქა მისმა გულისწყრომამ და ბრაზი გადმოანთხია,

უღონობის ბოღმა, რომელი თითონ მასვე ჰვნებდა, ხოლო სხვისთვის სრულიად უვნებელი იყო, შეუმჩნეველიც. რა უნდა ექმნა ამ მდგომარეობაში დედოფალს, როცა თავმოყვარება ნებას არ აძლევდა მას, გარეთ გამოეტანა თვისი დარდი. საჯაროდ გამოეფინა თავისი გულის იარა შემზარავი, მოეყივნებინა თავისი მეფე-მეუღლე, სახალხოდ სირცხვილელი ექმნა იგი, გაეთახსირებინა?! ვსთქვი: ზვიადობა ნებას არ აძლევდა მას სხვის თვალში დაემდაბლებინა ღირსება თვისი თუ თვის ოჯახისა. ქმრისთვის კვლავ მიემართნა მრისხანედ, ამაო იქმნებოდა: ბევრჯერ შეარცხვინა ის პირისპირ და შეაჩვენა, მაგრამ ტყუილად; მას ან მთლად დაჰკარგოდა შეგნება მეუღლეობის წმიდა მოვალეობისა, ან მძლავრად დაეპყრო იგი ეშმაკს ღირწს, ძალა აღარა ჰქონდა შეჰბრძოლებოდა თვით ნებისყოფას ცუდად მიქცეულს. ისღა დარჩენოდა დამდაბლებულსა დაჩუმებულიყო, ენა ჩაენთქა, კრინტიც აღარ დაეძრა სხვის გასადიმად. ბობოქრობდა ქალი, აწყდებოდა ოთახის კედლებს, მდგომარეობის შესამსუბუქებელი რამ სავალი კი ვერ მოეძებნა. მაინც, როგორც იყო, დაწყნარდა მცირედ, დაეშვა: უღონოდ ჩამოყარა მკლავები სასოწარკვეთილმა.

- მოვკვდე ანაზღად, რომ გათავდეს ტანჯვაი ჩემი და დამცირება! - ინატრა დედოფალმა.

და ცხადად წარმოუდგა თავისი თავი უკვე გარდაცვალებულად. მთელი სახელმწიფო ზარით მომტირალობს მის გარშემო, ბევრი გლოვობს გულწრფელად. მრავალს მოჰკლებია მისი საფარველი მტკიცე, მარჯვენა მზრუნველი. დახე, მომტირალ შვილებს შუა სდგას აშოტი თვალმშრალი, სახეგაქვავებული, მის მტკიცე შუბლს ღრმად აჰყოლია ფიქრის ნაოჭი. რას ფიქრობს იგი ამ მწუხარების ჟამს? იქნება იმის მოსაზრებაშია, როგორ მარჯვედ მოაწყოს საქმე, რომ სადედოფლო ტახტი თვის შუქურს დააჭერინოს, ალქაჯ შუქურს, თავდახრილი რომ სდგას მგლოვიარეთა შორის და წამწამზედ ნამი უბრწყინავს, წვეთი ცრემლისა.

- კეთილიაო, გამიგონია. შეიძლება წრფელიც იყოს ეს მისი ცრემლი ამ შავზნელ წუთს. იქნება ალქია, ანგელოზის სახით მოვლინებული და მარჯვედ აწყობს ამბებს, რომ სათავისოდ გამოიყენოს ოჯახის ეს დიდი უბედურება? სწორედ!

- არა, არ ეგების სიკვდილი ჩემი გასახარად ამ მეძავისა! ცოცხალ ვარ! საჭიროა სიცოცხლე ჩემი ჩემისა შვილებისათვის, მთელი ჩვენი სახელმწიფოსათვის. უნდა მოისპოს თვით იგი მეძავი, განქარდეს ჩემი გზიდან. მისი სული ჩემს მძლავრ ხელში უნდა მოექცეს, მისი სიცოცხლეც ჩემს განკარგულებაში უნდა იმყოფებოდეს. აქ, ჩემს გვერდით, უნდა იყოს იგი მარადჟამ, რომ ყოველს წუთს სულთამხუთავი ედგეს მას თავს, ლანდი საუკუნო გაქრობისა. დიახ! მარად ჩემს თვალის წინ უნდა იყვნენ შეჯადოებულ-გადახლართული მემრუშენი, რომ შევსძლო მთლად ხელში დავიჭირო მათი არსება! - წარმოსთქვა გამწარებულმა

და დაასკვნა მიეღო დედაბრის თხოვნა თანამდებობიდან განთავისუფლების შესახებ. მის ადგილას მოეყვანა ქვრივი შუქია.

- დეე, აშოტის გულის ვარსკვლავი მოახლე იყოს ჩემი, ულომნოს დაწვები ჩემს მხეველს და იგრძნოს, რანაირად ამდაბლებს მის გვირგვინოსან თავს ეშმა იგი ბიწიერი, როგორ დაჰხითხითებს იგი პირუტყვულ ვნებაში ჩათხეულს ცხებულს უფლისას.

იქნება შორეულ საფუძვლად ისიც ედვა ამისთანა დასკვნას, რომ დედოფალი ალლოთი გრძნობდა, რა ამო იქმნებოდა მის მხრივ ყოველივე წინააღმდეგობა.

გადაწყვიტა, მოჰლაპარაკებოდა თავის მეუღლეს სამეფო ჭურჭელთა მცველის დათხოვნისა და მის მოადგილის მოწვევის შესახებ. გაანცვიფრა დედოფალმა თვით აშოტიც, სახლთუხუცესიც, ის ორიოდე შეთქმულთაგანაც, რომლებმა იცოდნენ ეს საიდუმლო სასახლისა და ხელს უწყობდნენ მის წაღმართ მსვლელობას. სახლთუხუცესს ვერ გაეგო, რა ჰაზრით დათანხმდა დედოფალი ამ წინადადებაზედ. განზრახვა რამ საიდუმლო კი უნდა ყოფილიყო მის თანხმობაში, თორემ გოროზი ადამიანი ვერ შეურიგდებოდა, გვერდსა ჰყოლოდა ის ქალი, რომელი ამცირებდა მის მანდილოსნობას, ართმევდა სარეცელს, ლამის სამეუფეო ტახტსაც შესცილებოდა.

- გამოცდილი ადამიანია შორსმჭვრეტელი, ფართოდ მფიქვრელი და უმიზეზოდ არ მიიღებდა ესეთ დასკვნას თვისთვის საჯავრელს, მარად მაწამებელს. სასტიკად უნდა ვადევნო თვალი მის მოქმედებას, მის განზრახვებსაც. მეფე კი... გულუბრყვილოდ შეჰხვდა აშოტი ამ ამბავს. სიამის ღიმმა გადურბინა ბაგეზედ. სახელმწიფო საქმეებში და ვაჟკაცობაში რომ ტოლი არა ჰყავს, ამისთანა წვრილმანში მთლად მიაბიტია იმთავითვე, ბალღვით გამოუცდელი და ადვილად შეიძლება მოტყუდეს იგი, გაებას ვერაგულად დაბმულ რამ ხლართში, - იტყოდა გულში კარისკაცი.

54

დედოფალმა რომ ისე ადვილად დართო ნება, შუქურისათვის ჩაებარებინათ სეფე ჭურჭლის მეთვალყურეობა და დაებინავებინათ იგი სასახლეში, ამისი საკმაო მიზეზი ჰქონდა მას: გრძნობდა, მეფე და კარისკაცი ბოლოს მაინც თავისას გაიტანდნენ, ქალს სასახლეში ამოიყვანდნენ, და ნებით ჩაყოლა ირჩია: მსახურად მიუშვა იგი ციხე-დარბაზში, თავის მოახლედ თუ გოგოდ დააყენა, და ეს დამდაბლება მეტოქისა თითქო ჭირს უქარვებდა უღონოქმნილ მანდილოსანს; თვით მეფის კავშირსაც ამდაბლებდა ეს, ყოველგვარ პატივსა ხსნიდა მის სატრფოს, ამცირებდა: მოახლესთან მეფის კავშირი საკვირველი იყო და საძრახისი; დედოფალი შემთხვევასაც პოულობდა, უკეთ დაეფარნა თავისი შეურაცხყოფა ხალხის თვალთაგან, ყურიც ედევნებინა ამ უგვან და უკეთურ კავშირის მსვლელობისა თუ განვითარებისათვის.

ესე ამართლებდა გურანდუხტ თავის იძულებითი საქციელს. იქნება გულში სხვა რამ აზრიც ედვა შეურაცხყოფილს, გესლიანი ფიქრი შურით მოშხამულ გულის სიღრმეში. რატომ?! მახლობლად დაბინავებულ მტრის მოსპობაც უფრო ადვილი იქმნებოდა, ყოველ ჟამს მის ხელში მყოფ დუშმანის უჩუმრად განადგურება. ესეთი ჰაზრებიც მოსდიოდა დედოფალს სიბოროტეთა აზვირთების დროს, მაგრამ ამ განზრახვებს გულის სიღრმეში იმარხავდა ის, სულის ბნელ რამ ჯურღმულში: მორწმუნე ადამიანი იყო, ესეთს სურვილებს არაფერი საერთო არ ჰქონდა სათნოებასთან, არც ყოვლადსახიერ მოძღვრის ღმობიერ მცნებასთან. ამისთვისა ჰფარავდა თავის განზრახვებს.

ესეთი იყო დედოფლის გულისთქმა იმ დასტურის დროს. მეფემ ეს არ იცოდა: არც საჭირო იყო სცოდნოდა ეს, ან დაფიქრებულიყო ამაზედ. არ ეცალა აღტაცებულს ვაჟკაცს დინჯად მოფიქრებულ მოქმედებისთვის: ალგზნებული იყო მისი სურვილი,

ალავარდნილი; მისი ნდომა ცეცხლის დაშნად გარდაქმნილიყო, მახვილად მქცევისა და ჰბრუნავდა ბასრი იგი დამწველი ძლიერ ხელში, რომ გული გაეპო ცეცხლის ფხით მისთვის, ვინც ეწინააღმდეგებოდა ამ უძლეველ სწრაფვას, ვერც გაჰბედავდა გადაჰლობებოდა მის სურვილს აღტყინებულს. როცა ახარეს აშოტს, დედოფალი დათანხმდა და ბრძანა, ცნობაში მოეყვანათო ყოველივე სასუფრო განძეულობა ძვირფასი, რომ მიეთვალათ იგი ახალ გამგისთვის, უცნაურად დამშვიდდა ცეცხლმოდებული, დაუწყნარდა გული, გაელო, მოღიმარე სიმშვიდე განიცადა მისმა სულმა, ისეთი მადლობა იგრძნო მეუღლისადმი, რომ მაშინვე წავიდოდა და სახეს გარდუკოცნიდა ღვთისნიერს, თუ ალლოთი არ მიმხვდარიყო, ქალისათვის აუტანელი იქმნებოდა ეხლა მისი დანახვაც არამც თუ მისი მოცინარე კმაყოფილება, ჭაბუკური აღტაცება აფერადებული. სასტიკი ზნეობის ადამიანი ვერ მიჰხვდებოდა ცოდვათა სიტკბოებას, რომელს ესე სასიამოდ მოეშხამა ვაჟკაცის გული მტკიცედ ნაკვერი, დაეღბო, დაემაბუნებინა; მხოლოდ უსამზღვრო ზიზღს გამოიწვევდა ეხლა მასში კაცის უხამსი კმაყოფილება.

ვერც მიჰხვდა ამას გურანდუხტი ვერასოდეს, ცივი გონებითაც კი ვერ შეიგნო ის, რომ მის გვერდზედ მის მეუღლე ვაჟკაცისათვის შეიძლებოდა გარდაშლილიყო მეორე სიყვარული პირველყოფილი, აღზნებული გრძნობა მისთვის სამარადისო. შური აბორგებდა დედოფალს, შეურაცხყოფილი თავმოყვარება შანთად უვლიდა მის გულს, ხოლო ბოროტად მღელვარე გრძნობები თვის ტალღებს აჩქეფდნენ ფიქრთა სხივებს და ანელებდნენ მათ ელვარებას, მათ ძალას: მთლადაც აქრობდნენ მათ. და იზრდებოდა უარყოფილ მეუღლის გულში ზიზღი მრუშისადმი, მკაცრი სიძულვილი მეძავისადმი. ბევრჯერ ისეთს გუნებაზედა დგებოდა დედოფალი, მზა იყო მოესპო ორივეს სიცოცხლე, კიდევაც ეწამებინა შეყვარებულნი.

- მოვსპობ, არ ვამყოფებ ამ ალქს, ჩემდა დასამცირებლად თვით ჯოჯოხეთიდან ამოვლინებულს. ამოვფხვრი მასაც, ვინც სული მიჰყიდა ამ ეშმაკს ბილწსა, ოღონდ კი განეცადა წუთიერი სიამე მასთან სიახლისა. მოვწამლავ ორივეს! ღირსნი არიან ამ სასჯელისა ღვთის მცნების გამტეხნი, სხვის ბედის ნაოხარზედ იღბლიანად დამკვიდრებულნი! - ამბობდა დედოფალი.

თვითონვე კი გრძნობდა, რომ ამ სურვილის შესასრულებლად ძალა არ შესწევდა მას: ამგვარ ბოროტ ნდომის განსასახებლად თანამოაზრე უნდა ჰყოლოდა მისანდობელი, მოკავშირე, უდრეკ-უტეხი; ამისთანა ჯერ არავინ მოსჩანდა მის გარშემო. კვლავ იგვემებოდა ბოროტად მღელვარე გრძნობებით სავსე. დედოფალმა ღრმა ტანჯვა განიცადა ამ ხანში, ცეცხლებრივ მწველი და დარწმუნდა, რომ გამჩენელს ოდესმე ამ ქვეყნად დაერგო არა მხოლოდ წალკოტი ყვავილოვანი, არამედ ჯოჯოხეთიც ბნელი, აღმურით გარემოცული, სულით ხორცამდინ სასტიკად მწველი.

- თუ ღვთის განგებით ედემში ხილული არარად ქმნილა, ჯოჯოხეთის ნაშთი ისევ დაუტოვებია მას ამ ქვეყნად, მეფის სასახლეში, ზედ ჩემს კერაზედ!

უცეცხლოდა სწავდა დედოფალს იგი ქვეყნიური ჯოჯოხეთი, სევდის კვამლით სუნთქვას უხუთავდა, მშრალი ცრემლებით თვალეებს ჰბუგავდა, როგორც ელვარებული შანთებით, ბოდმის მარწუხით ხორცებს ჰგლეჯავდა; შურის გველად დაცურავდა მოძულეებულის ნანაზებ ტანზედ, გესლს უწვეთებდა გრძნობათა ფიალაში, არა ტკბილ

შხამს ცნობის მომპარავს, არამედ მიმწარეზედ უმწარეს გესლს მაფხიზლებელს, თვით ცნობის ბოროტად განმანათებელს. მარად იტანჯებოდა დედოფალი სიცოცხლის მგომბელი, მაგრამ სევდა უნელებელი სიკვდილად არ მიჰხრიდა წამებულს, მხოლოდ უათკეცებდა მას ყოფას გამწარებულს, დაუსრულებლად ჰხდიდა მომაგებულ მის არსებობას: ჯავრი უნელებელი წუთს ჟამადა ჰქმნიდა, ჟამს დღე-ღამედ, დღე-ღამეს კვირად თუ თვედ, წელიწადს საუკუნედ.

- განვიცდი, მეუფეო, წამებას დაუსრულებელს ამავე ქვეყნად: ვერღა მიხილავს ნათელი პირისა შენისა მამშვიდებელი; ბნელი ბოროტი შემოიჭრა გულსა ჩემსა და მოაშთო სული ჩემი უბადრუკი; ეკლით მოიფინა გზა ცხოვრებისა ჩემისა. მომხედე მე, მიხსენ ტანჯვისაგან აუტანლისა, განმარინე მოწვენილსა ჩემდა ბოროტსა, სახიერო! - ევედრებოდა დედოფალი.

სახიერს გარეშეექცია მისგან სახე თვისი ნათელმოსილი, არღა უსმენდა ღმერთი კაცთაგან უარყოფილს თუ დავიწყებულს. და გრძნობდა დედოფალი ობლობას მწარეს ქმარ-შვილში, ურიცხვ ყმათა თუ მხევალთა შორის; განიცდიდა დამცირებას უამრავ ქვეშევრდომთა თაყვანისცემის დროს; იგემებდა ლუკმის სიმწარეს რჩეულ სანოვაგით სავსე სუფრაზედ მგბარით თუ მტკბარით თვალმოწყენილი. ის უფრო უღრმავებდა ვაებას, რომ მისი ქენჯვა უხილავი იყო სხვისთვის, შეუგნებელ-წარმოუდგენელი.

- რა შეგცოდე, მეუფეო ჩემო, რად უგულებელჰყოფ მხევალსა შენსა?! განვირისხე შენგან, აღარავინ მივას ნუგემ ჩემდა, ხელის ამპყრობელ!

უსასოქმნილი მოიღვედებოდა ერთს ჟამს. ჩაიკეცებოდა, დამდაბლდებოდა მიწამდის, არარად იქცეოდა არსება მისი.

- მდილი ვარ უმნიშვნელო, მატლი მლოღავი; არაადამიანი შეურაცხყოფა ადამიანთა!

ხოლო მეორე ჟამს გაუფიცხდებოდა ნებისყოფა, მშფოთავ გულისწყრომად აღეგზნებოდა ბუნება და ამოიღებდა პირალმას მახვილს, რომ თავისი ხელით ამოეგლიჯნა თავის მეტოქისათვის გულილბილი ვაჟკაცთ მხიბლავი, დაეთხარა მოღალატე კაცისათვის მაცთუნებელი თვალეები, რომელნი შუქურის სახიდან, მის მთელი ტანიდან ჰკრეფავდნენ სიმშვენიერის ტკბილ ფერფლს გამჭვირვალს, მათრობელ ნექტარით შეზავებულს და იპყრობდნენ ვაჟკაცის გულსა; მაგრამ ეს ბოროტი ღელვა მაინც ვერ იყო თვისთავად ეგზომ მტკიცე, რომ შესძლებოდა სრულექმნა დანაპირი და ერთის დაკვრით მოესპო ძირი თავისის მუდმივი სატანჯველისა. სხვა უნდოდა ღონემიხდილს ყოლაუზი და მაჯის განმამტკიცებელი. ჯერ არსითა სჩანდა თანამგრძნობი და მშველელი: მარტო იყო დედოფალი თავის ტანჯვის პირისპირ, მთლად განკერძოებული და უმწეო.

ვაჟბატონისთვის კი ბედს ღიმილით გადმოეხედნა: მისი გულის ვარდი ეხლა მისსავე წალკოტში ყვაოდა. მის გვერდზედ, სულაც ახლო, ყოველთვის ხელმისაწდომად: ის სალარო, რომელშიაც ინახებოდა სამეფო ჭურჭელი ძვირფასი,

მეფის პალატა გვერდით იყო, ხოლო ემხიანად მოფარდაგებული სავანე შუქურისა, კოხტა ოდა, ზედ ეკრა საუნჯის საწყობს. ვაჟკაცს შეძლება ჰქონდა სხვისათვის შეუმჩნეველად ევლო თვის ვნებათა დედოფალთან. გაეტარებინა იქ ტკბილი წუთები უცხოთათვის შეუნიშნავად.

მახლობელთ კი მაინც ვერ მოაპარებდა თავის მიმოსვლის გზას. იმათ სულ იცოდნენ მისი ამბები და თვალ-ყურს ადევნებდნენ მის საქციელს შეუფერებელს. დედოფალი თვალს ვერ აშორებდა თავის მოღალატე მეუღლეს და დღითი-დღე შურით ივსებოდა მეტოქისადმი მის გვირგვინის შეურაცხმყოფელისა. ის უფრო აზავებდა დედოფალს, რომ რაც უნდა დიდი ზრუნვა ჰქონოდა ვაჟკაცის გულს მოდებულს, რაც უნდა ჩალიბრებული ჯავრით ყოფილიყო იგი შეპყრობილი, იმ საიდუმლო სავანეში უსათუოდ ჰპოვებდა სიმშვიდეს თუ სიამეს და ამ ლამაზ გრძნობათა ნასახს თან გამოიტანდა იმ წალკოტიდან, თითქო იქ მომაკვდავი ვინმე დედაკაცი კი არ ჰხვდებოდა მას, არამედ ხორცსხმული ფერია მარად ქალწული, რომელს ყოველ წამს ხელთ ეპყრა სიტკბოების ფიალა სავსე, უღვეველ-უშრეტელი.

- რითი ჰხიბლავს ის ალქაჯი გამოცდილ ვაჟკაცს ან როგორ უჭირავს ხელში? რა თილისმა უპოვნია იმისთანა, რომ მისდამი ტრფიალი არამც თუ არა ნელდება, თანდათან ძლიერდება, იგზნება, აღტყინდება?! - ჰკვირობდა დედოფალი.

ვერ იცოდა ამაყმა თუ გულზვიადმა, რომ ის თილისმა იყო ქალის გუნება სახიერი, მისი არსება სათნო და წრფელი. სიყვარულში ფერია მხოლოდ იმას ეძიებდა, მთლად შესწიროდა საყვარელს, მისი შექმნილიყო სულით-ხორცამდინ, მისთვის მიერთმია თავისი თავი ისე სრულად, რომ სათავისოდ. პირად თავისათვის, აღარაფერი დარჩენოდა, გარდა სურვილისა: არაფრით დაეჩრდილა სათაყვანებლის სიამე, დაეტკბო იგი მეტად. გარდექმნა მხურვალე ვნება მოცინარ სიხარულად, თვით ნეტარებად. გულსავსე სიყვარულის მსახველი რომ იყო ქალი უანგაროსი, ის ასხივოსნებდა მას, ეს იზიდავდა მისკენაც მრავალსგვარ სიკეთეს, მრავალსახე სიხარულს.

სიყვარული გრძნობათა მზეა, ის უხვად აბნევს მანათობელ სხივებს თავის გარშემო და იზიდავს თავისკენ ყოველსავე არსს სათაყვანებლად თუ სადიდებლად.

ღვთიური ნაპერწკალი ამუქებულიყო ლამაზი მეფის ოჯახთან. ეს ათბობ-ანათებდა ვაჟკაცს, გაზაფხულს ანვითარებდა მის არსებაში, ყვავილთა სიმრავლის ჟამს მანუგეშებელს; ხოლო იგივე ნაპერწკალი სწვავდა დედოფლის არსებას, შავ კვამლში ახვევდა მის გულს, ბოდმის მჭვარტლითა ჰმურავდა მეტად საზარლად. ითმენდა დედოფალი, მაგრამ ილეოდა მოთმინების ჯაჭვი რკინისა, ცვდებოდა იგი და მცირე რამ შემთხვევალა იყო საჭირო შეჰლეწოდა მას რგოლები, ჩაგლეჯილიყო, აეშვა დედოფლის ნებისყოფა მედგარი, ბოროტად აემოქმედებინა იგი. ეს საბაზიცი გაჩნდა თავის დროზედ და გაარღვია ბოდმის ტბის შემკავებელი ნაპირი, რომ მთელის თვისის სიძლიერით დასტეხოდნენ თავს ზვავთა სიძლიერით წამოსწრაფებული ზვირთები ქაფმორეული.

მეჯლიში იყო მეფის კარს თვალსაჩინო, მეტად მხიარული. სიძე-დაი მოსვლოდნენ მეფეს აფხაზეთიდან სტუმრად. საუკეთესო წარჩინებულნი გარს ეხვივნენ საქართველოს მფლობელს სვესრულსა. უწინ რომ დედანი ჩვეულებრივ ცალკე დაიდებდნენ ნადიმს ვაჟკაცთაგან განკერძოებულნი, ეხლა თანდათან ტყდებოდა ეს

ჩვეულება. დღეს ქუდოსან-მანდილოსანნი ერთად ხარობდნენ მეფის სუფრაზედ. რა სანოვაგე! რა სასმელი! რა საკრავები! თვალთწარმტაცი ქალ-ყრმა აღტაცებული. დაბრძნობილ-ჭალარშერთულნიც სისხლადუღებულნი. ღიმილი ყვავილთა ფურცლად შეჰფენოდა. ყველას დედოფალსაც დაჰვიწყებოდა თვისი მუდმივი ზრუნვა თუ ჯავრი, შუბლი გაეხსნა ნაოჭასხმული, თვალეზი სიამის შუქით გაჰნათებოდა. აშოტ დიდი ხომ ჭაბუკად გარდაქმნილიყო, ეშხიან სიცოცხლით სავსე ახალგაზრდად. რა უჭირდა ღვთისაგან კურთხეულს, კაცთაგანაც თაყვანისცემულს?! გარეშე მტერნი დაეხარნა თავის წინ და აგერ მთლადაც ჩასტეხდა მათ; შინ მთელი ერი მოსავი იყო მისი, თვისი ერთადერთის იმედისა, მძლე წინამძღვრისა. ეშხში შესულ რჩეულთა სუფრა თანდისთან იტვირთებოდა, ნაირ-ნაირი სანოვაგით, უფრორე ძვირფასად იმკობოდა საიშვიათო ჭურჭლით ფასდაუდებით.

- დედოფლის სადღეგრძელო განმეორებით, ჩვენის დიდის დიასახლისისა, საქართველოს დედა-მფარველისა!

- ხოტბაი სრული!

- ქებათა ქება, მგოსანო ჩვენო!

- შესდევ, თამადავ! ჩემის დედოფლის სადღეგრძელო საუკეთესო სასმისით! სინდური კრიანტელი!

სუფრაზედ ერთს ხანს სიჩუმე ჩამოვარდა. თვალი მიაპყრეს შუქურს, რომელს ებარა სასახლის ძვირფასი ჭურჭლეულობა. ქალი წამოდგა, რხევით გასცდა მოფარდაგებულს. მთავრთვა ოქროს კრიანტელი, საგანგებოდ მოოჭვილ-მოკაზმული. გოჭარი ისე იყო მწყობრად შეყრილ-შეფარდებული, ზედ ყვავილთა სახე იხატებოდა. სასმისი ფასდაუდებელი იყო ნახჩითაც, ხელოვანის ნაქანდაკები საიშვიათო. ამ ჭურჭელს ცალკე ინახავდნენ ტაგრუცში და გასადები ყოველთვის ჭურჭლის მცველს ებარა. შემოვიდა შუქური ჩქარის სიარულით, ოდნავ ავარდისფერებული. შავ თავსაბურში თეთრ-ყირმიზი ქალი ლამაზი ჭურჭლით ხელში მშვენიერი რამ გამოჩნდა: მისი ტანი ლელწმად ასული, შოლტივით მოქნილი, მისი მწყობრი მოძრაობა მსუბუქი მეტად მიმზიდველად მოეჩვენა ეშხში შესულ კრებულს. სუფთა თითები რომ მოეხვივნა ყარყარა სასმისისათვის, დაემშვენებინა ისეც ფასდაუდები! მისი მაჯა სჯობდა სასმისის ყურს: უფრო ხელოვნურად იყო ჩამოსხმული, თბილის სიცოცხლით შევარდისფერებული. ეგრძნო ქალს, რომ დიდებულ მეინახეთა თვალი მასზედ იყო მიქცეული და წამწამთა ჯარი მორცხვად დაეხარნა ბროლის დაწვთაკენ. თავსაფარიდან გამოშლოდნენ ოქროს კულულები, მზის ელმეცრივ სხივებს ეთამაშებოდნენ. რომ გადიხარა კრიანტელის მისართმევად, ქალწული ნაქვთები აეხატა სამოსელში. აშოტს მკაფიოდ გაახსენდა, რა სიამეს მიუძღვნიდა ვაჟკაცს იგი ტანი მდიდარი, ნათლად განიცადა იგი სიამე და... და უმტყუნა ძლიერს ნებისყოფამ.

- თვით შუქურმა მომართვას ღვინო!

მანამ ქალი აასრულებდა ბრძანებას, ვაჟკაცმა ვეღარ მოსწყვიტა მას ხარბი თვალი. სხვებმა ამ წამს უმატეს მხიარულობას, სიტყვათა ფრენა. თითქო ვერ შენიშნესო უხერხულობა, ვერც კი შეამჩნიეს იგი, განზრახ მოუზომელ ქცევის დასაჩრდილავად.

დედოფლის განმახულ გრძნობას არ გამოეპარა მთელი შეუფერებლობა შერყეულის წუთისა და აენტო, სასტიკი წყრომა ალად აეკიდა სახეზედ, მარჯვენა ლოყა აუთამაშდა, ძლივსლა შესძლო თავის შემაგრება. გულში დაასკვნა, ან დაღუპულიყო, ან სისხლი აედო, ენანიებინა მეტოქისათვის ესეთი დამცირება; მოესპო მისი არსება; საზღაპროდ დაესაჯა მიზეზნი ნაკურთხ სარეცელის შეგინებისა. მცირე ხნის შემდეგ დედოფალმა ჰპოვა საბაბი გაპრიდებოდა მეჯლიშს აღფრთოვანებულს. ნადიმი დაეშვა და დამთავრდა გარეგნულად შესაფერის სახით, ხოლო ნამდვილ ყველას გაჰყვა სასახლიდან მძიმე შთაბეჭდილება ბოროტის მომასწავებელი, სამაგალითო რამ სიავის დამწყები.

- ველარ შეიმაგრა მეფემ თავი!
- ძლიერია სიყვარული, სიკვდილზედ ძნელი.
- მთლად მოხიბლულია ვაჟკაცი ქალისაგან.
- სისხლის ნაცვლად წყალი უნდა გადიოდეს ძარღვებში, რომ ვერ მოხიბლოს ნაკურთხის შვილმა.
- მშვენიერია, თან უბრალო, კდემამოსილი.
- საკვირველია; ყველა ეალერსება მას, მისდა მიჩენილ მხევლებს თავის თავს ურჩევნიათ ის.

დამცირებულ-შურაცხყოფილი დედოფალი არც თუ ისე მარტო იყო, როგორც ეგონა: მშველელი იქვე ჰყვანდა გვერდზედ, მომხრე ძლიერი, და ეს ჭირთა შინა შემწე მისი მით უფრო უტეხი იყო, რომ მას ამოქმედებდა არა პირადი მოსაზრება ჟამიერ-წარმავალი, არამედ ის ძირითადი ჰაზრი, რომლის სახორციელებლად იყო იგი აღმოცენებულ-დამყარებული, როგორც სალ კლდეზედ. თუ უღალატებდა ის თავის დანიშნულებას და დაარღვევდა ამ ბურჯს თავისს სიმტკიცეს, დაიშლებოდა, ვით ქვიშაზედ ნაგები სახლი უსაფუძველო; თუ შერჩებოდა ის ამ დედაჰაზრს, ამაყად აღიმართებოდა ზე, ვითარცა ნაძვი ღიბანისა გალალეული, და თვისი შტოებით დაჰფარავდა თვით იმ შარავანდედს, რომელი დაჰნათოდა მეფის სასახლეს ძლიერს და საესავოს.

ეს უდრეკი ძალა იყო ეკლესია, რომლის საყდარი ჰმეტოქობდა ტახტს სამეფოს და ისწრაფიდა დაემორჩილებინა იგი, დაეხარნა თავის წინაშე, როგორც ჯერ არს დახაროს სულიერმა ბუნებამ სამარადისომ. არსება ხორციელი ჟამიერად მოვლინებულა, მსწრაფლწარმავალი.

მაშინ ეკლესიის წესრიგი გამაგრებული იყო საქართველოში, ტანშეყრილი, უკვე გარდაშლილ-აღყვავებული; ისეთივე ამაყი და მებრძოლი, როგორც თვით სამეფო ტახტი, აშოტის ქველობით დაკნინებას განრინებული, დამცირებათა ჟანგ მოფხვნილ-მოცლილი, ბრწყინვალედ ზეამაღლებული. საგულისხმო იყო, რომ ეკლესიის ძალთა გამალაღებელ-განმაახლებელი ახალი შარავანდედით მისი შემოსი. ნერსეის

სახლიდანვე გამოსულიყო. აშოტის მამისა აშოტს მემკვიდრეობით ჰრგებოდა დიდება, რომელი განემტკიცებინა თვისი ჰაზრიანობით და ბუმბერაზული შემმართვეულობით; გრიგოლ მწირს მხოლოდ თვის უდრევი ნებისყოფით, უტეხი მისწრაფებით ერთხელ და სამუდამოდ გათვალისწინებულ მიზნისადმი, თვისი შორსგამჭვრეტი გონებით და აღტყინებული რწმენით განეახლებინა. ვიტყვი: ახლად აღმოცენებინა და გადაეშალა სიძლიერე ივერიის ეკლესიისა, დაედგინა იგი ღირსეულ დარაჯად ღვთაებრივის სწავლისა და მაღალის ზნეობისა საქართველოში.

დრო უთხრობდა საქართველოს, წარმოეშვა დიდებულნი მოღვაწენი ყოველს სფეროში თვისის ცხოვრებისა: მის ხორციელ არსებობის. მის სულიერ განძის განქარვებას აპირობდა ძლევამოსილი მტერი გალაღებული, რომელს უკვე ეპყრო დასავლეთი აზია, ჩრდილო აფრიკა და მძლავრად შესჭიდებოდა დიდ ბიზანტიას და მის რკინის კარს - საქართველოს, მის წინამბრძოლს - თანამორწმუნეს.

იცის სიცოცხლეულეველმა ერმა: უდიდეს გაჭირებაში უძლეველ ძალას იჩენს საარსებოსა. შეჰკრებს იგი თავის ნიჭს, შეანივთებს თავის უნარს ცხოვრებისას და განახორციელებს უკვდავ პიროვნებებში, ხალხის სასწაულებრივ მხსნელ დიდებულებში, რომელნი შემდეგ ჟამთა მსვლელობაში გზის მაჩვენებელ ვარსკვლავებადა ბრწყინავენ სამშობლოს ცაზედ.

როდესაც ნახა გრიგოლმა, რომ ეპისკოპოზობის სახით ხორციელი დიდება ისწრაფიდა მისკენ, ფრიად შეწუხდა: მას გული უთქმიდა სულიერი დიდებისათვის, რომელს თანა სდევს ქვეყნიური პატივიც, საუკუნო ხსენებაც ხალხთა შორის სიტყვისაებრ მეუფისა; ეძიე პირველ სასუფეველი ცათა, ხოლო სხვა ყოველი თვითვე შეგეძინოს შენ! განიზრახა მწირმა დაეტევებინა ცვალებადი იგი პატივი ქვეყნიური და ფარულად ივლტოდა სოფლიდან თანახმად სამღთოისა მის მოწოდებისა, რომელი უძლოდა მას, ვით აბრაამს ხმა, ღვთაებური, ვით ისრაილს - ცეცხლი ციური.

დაემკვიდრა ნებით ლტოლვილი უდაბნოდ. რათა ეღორძინებინა უქმ მას მხარეში ცხოვრება სანეტარო და მუნით გამობრწყინებულიყო ლამპრად დაუვსებლად. მთლად მარტო კი არ დაადგა ნეტარი გზას საძნელოს. იპოვნა მოყვასნი კეთილნი ამ იწრო გზაზედ ცხოვრებისა, განუყრელნი თვისნი თანამგზავრნი: საბან იმხნელი, დედის დისწული თვისი, თეოდორე მაშენებელი ნემვისაი და ნეტარი ქრისტოფორე. სარწმუნოებამან შეანაწევრნა იგინი. შეამტკიცნა სამღრთომან სიყვარულმან ერთზრახვად შეკრებილნი.

სამღრთონი იგი რაინდნი მივიდნენ ოპიზას. აქ იყო პატარა საყდარი ნათლისმცემლისა, იყვნენ იქ ძმანი მცირედნი. ორი წელიწადი დაჰყვეს აქ, იღვაწეს ღვაწლით ფიცხელითა. სამღვთო მაღლით აგზნებული გრიგოლი აღარ დასჯერდა ამსახე ცხოვრებას; სწყუროდა მარტოდ დაყუდებაი, რამეთუ ესმოდა ანგელოსებრივი ცხოვრებაი მარტომყოფთა მათ სივრცესა მას შინა უდაბნოისასა. ამ დროს სცხოვრობდა ხანძთას ვინმე მარტო მყოფი ბერი ხვედიოს. გრიგოლ მივიდა მასთან, დაემოწაფა მას. მოიხილა ყოველი სანახები ხანძთისა. მოეწონა იგინი. ფრიად შეუყვარდა ადგილი იგი და დაასკავნა აქ დაედგა ბინა თავის თანამშრომლებთან ერთად, დაეფუძნებინა სავანი ახალი. ამცნო მოძმეებს სიკეთე იმ ადგილისა და განზრახვა თვისი. დასთანხმდნენ იგინი. წავიდნენ ახალ სავანეში. იწყო გრიგოლმა ხანძთის შენება. ააშენა ფიცრული

საყდარი და სენაკი საოსტიგნედ. დღითი-დღე გამრავლდებოდა მძანი, შეეძინებოდა უფალსა მუშაკნი მოქმედად ჭემმარიტისა მის ვენახისა. მხნობდნენ მუშაობდნენ. ყოველსა ჟამსა ნებსით თვისით იწამებოდა სადიდებლად ღვთისა. გამრავლდებოდა მძანი. მამაი გრიგოლ არავის უდებთაგანს შეიწყნარებდა. მოწაფენი მისნი კეთილიყვნენ ერთად. ემსგავსებოდნენ მოძღვარსა თვისსა, ვით მოძღვარი მათი ემსგავსებოდა ქრისტესა.

ამ დროს აშოტ მფლობელი საქართველოსი მძლედ გამოჩენილიყო თავის მტრებზე. უზრუნველ ეყო მას თავისი ერი ავის მდომელთაგან, მიენიჭებინა მისთვის ცხოვრება მშვიდი. დამკვიდრებულიყო იგი არტანუჯს ფხიზელ დარაჯად თვისის სამეფოსი. ისწრაფოდა მეფე ერის კეთილდღეობისადმი, მის განდიდებისადმი. ღმერთი მის კერძ იყო: დღითი-დღე ემატებოდა ძალა სვესრულსა. პატივი დაემსახურებინა მეგობარ ბიზანტიისაგან, მტერ ხალიფისაგანაც: ორივესთვის ძვირფასი იყო მეზობლობა, მეგობრობა ამ მეზობლ მზრძანებელისა, გვერდით ყოლა მისი ამ სასტიკ და დაუნდობელ ბრძოლაში, რომელიც უღმობელ განგებას დაესკვნა იმათ შორის.

მეფეს გარს ეხვივნენ ღირსეულნი მოღვაწენი, მასთან შეზრდილნი, მასთანვე სამშობლოსათვის წამებულნი, მისებრ ერის სიყვარულით მარად გზნებულნი. აშოტის ამ მოსაგრეთაგან პირველ ადგილთაგანი ეჭირა გაბრიელ დაფანჩულს. აზნაური იგი მეფისა შემკულ იყო ყოველითა სისრულითა და სიმდიდრითა, სიბრძნითა, ჰასაკითა, ახოვნებითა ქებული იყო ყოველსა ზედა საქმესა გამარჯვებითა და კეთილმორწმუნებითა. მას ჰქონდა მამულები ხანძთის სანახებში მამა გრიგოლი რომ ფიქრობდა თავის ახალი მონასტრის აყვავებაზედ და მონასტრის ძმათა კეთილდღეობაზედ, მისი ჰაზრიანი თვალი მზრუნველი მიიქცეოდა ამ დიდებულ კარიბჭისაკენ. კეთილად აუსრულდა განზრახვა: დაფანჩულმა დიდად დააფასა წმიდა მოღვაწის მისდამი მიმართვა და უზღვნა საცხოვრებელი. იტყოდა:

- ჩვენ შორის აღსრულდეს სიტყვა მოციქულთა: თქვენი ნამეტნავი მათისა ნაკლულევანებისათვის, ხოლო მათი ნამეტნავი - თქვენისა ნაკლულევანებისათვის. ჩვენთანა არს ხორციელი კეთილი. ხოლო თქვენთანა - სულიერი: შევაზავნეთ ურთიერთს. თქვენ მონაწილენი გყვენით წმიდათა ლოცვათა თქვენთა და ძვალნი ჩვენნი ღირს ჰყვენით დასხმად წმიდათა ძვალთა თქვენთა თანა და ჩვენ აღვითქვავთ საცხოვრებელსა ჩვენსა.

გამტკიცდა ყოფა მონასტრისა: შემთხვევითი შემოსავლის გარდა მონასტერს გაუჩნდა ულუფა სამუდამო: შეწირული მამული ისეთი იყო, რომ მონასტრის ძმათ ეყოფოდათ შრომისათვის და შრომის ნაყოფსაც შეეძლო ეცხოვრებინა კრებული.

ამით არ დაკმაყოფილდა მოწყალე მარჯვენა დიდებულისა. განაგრძო მან თვისი მზრუნველობა ბერთა სავანეზედ: მიიზიდა სხვა წარჩინებულნიც თუ მდიდარნი, შეაწირვინა, მალე უზრუნველყოფილ იქმნა მონასტერი, მამულით, სამონასტრო კაცით და შესაძლო შეიქმნა გაემშვენებინათ იგი, გაეფართოვებინათ, აეღორძინებინათ. ეხლა მონასტერი არამც თუ გარდაიქმნა კეთილმოღვაწეთა სამყოფად, შესძლო შექმნილიყო კერადაც მწიგნობრობისა. აყვავდა აქ სამღთო მეცნიერება, ითარგმნა და დაიწერა

საეკლესიო წიგნები. ბევრი მოსავი ჰყავდა მონასტერს, მრავალი მოყვარული და ხელის ამპყრობელი. დაფანჩულს მაინც პირველი ადგილი ეჭირა. ამას შემდეგ ჰმოწმობდა ამ დიდებულთა საგვარეულო აკლდამაც, რომელი ყოველთვის ფაქიზად იყო ბერთაგან შენახული, სადაც მარად ენთო კანდელი უქრობელი. გაბრიელის განსაკუთრებით ღვაწლი თუ შენაწირავი ანუხსული იყო ვრცელ სიგელში, რომელიც ინახებოდა მონასტრის სალაროში, ხოლო შემდეგში მოკლედ ამოჭრილ იქმნა თითონ გაბრიელის საფლავის ქვაზედ.

აღიმართა უდაბნოში ხანძთის მონასტერი. დიდი სახელი გაითქვა მის მშენებელმა და უცვლელმა წინამძღვარმა გრიგოლმა. მაინც სრული არ იყო ბერთა ეს არე: მხოლოდ მამაკაცთა ღვაწლი ვერ ეყოფოდა ქართველთა ეკლესიას, ვერ შეავსებდა მის მოთხოვნილებებს. ცალმხრივი იყო ხანძთა, გვერდით არ ედგა დედათა სავანე. ქართველებს კი მოუდიოდათ მამრთა და მდედრთა თავდადება სამშობლოს საღორძინებლად, განსამტკიცებლად. ქალთაც გულთ უთხოვდა მკვეთრად დაენერგათ ქართველთა შორის სჯული ქრისტესი, ბურჯად შესდგომოდნენ ქართულ ეკლესიას მასზედ მძლავრად მოსულ ისლამთან ბრძოლაში.

- რა ბრძოლაა, თუ მარტო მარჯვენა ხელით ომობ, მარცხენა კი უქმად მდებარობს?! კაცნი მარჯვენანი არიან ხალხისა, ქალნი მარცხენანი და მწყობრად უნდა იღვწოდნენ, შეთანხმებით, - ამბობდა გაბრიელი.

და ფიქრობდა შეევესო ეს ნაკლი: დაეარსებინა დედათა სავანე. ამ ჰაზრს თანისთანობით, დაჟინებით აწვეთებდა მას და უძლიერებდა ღირსეული თებრონია, ნათესავი დაფანჩულისა. მონაზონობის მიღებისთანავე მკაცრად დაადგა იგი ზეცად სვლის გზასა. უარჰყო ყოველივე ქვეყნიური შვება სოფლისაგან უარყოფილმა; პირი შეაქცია სიხარულის ყვავილებს და არა იმისთვის, რომ არ უყვარდა იგინი, უკუაგდებდა მათ, არ ესმოდა მათი სილამაზე, ვერ გრძნობდა მათ მიმზიდველობას. არა! უარჰყოფდა მისთვის, რომ თვით ყვავილნი ცხოვრებისა დაიხურნენ მის წინ. მოდუნდნენ. ჩაჰკნენ და ჩაიფურცლნენ.

- რად?! რისთვის?! განა მე ღირსი არ ვიყავი ქვეყნიურის კეთილისა ჩემ თანასწორებთან ერთად? განა ჩემი ქალობა არ დაატკობდა ვაჟკაცის არსებას? ეს აკოკრებულ-აფუებულა ძუძუნი არ არიან საგუბარნი ტკბილ ალერსისა და წყნარი ცხოვრებისა ჩვილთათვის, ჩემ სისხლხორც ჩვილთათვის სანატრელთა?

- ახ! რად შეიზღუდა გული ჩემი მხოლოდ იმ ერთით? რად მიეპყრნენ დამდგარნი თვალნი ჩემნი მხოლოდ მას. ჩემს მაცოცხლებელს, ჩემსავე მკვლელსა და არარად მქნელს? რად რკალობდნენ მარმარილოს მკლავნი ჩემნი მარტო მის მოსახვევნად, მხოლოდ მის ერთის მოსაჭდობ-მოსაშთობელად? უარმყო გულქვამა, მასთან უარმყო მთელმა ცხოვრებამ, სიცოცხლემ ტკბილმა.

- არ შემითვისე, სულისდგმავ ჩემო მარად მტანჯველო! მაინც ვერ გასტეხო თებრონია შენი: დავწმედ ჩემს სიყვარულს, განვაშორებ მას ყოველსავე მიწიერ სიმძიმეს, გავძრცვი მას ყოველისაგან ნივთიერის ბუნებისა და... და წამოვესწრაფები შენკენვე შენსავით ანგელოსთა სახით მოსილი. შენი გზა ჩემივე გზა არის, შენი სიცოცხლე ჩემივე სიცოცხლეა, შენი არსება ჩემივე არსებაა განუყოფელი. მე აწ ორება

ვარ შენი, გულცივო ჩემო, განუყრელად შენთან შერთული. აგყვები თან ამ ქვეყნად, იმ ქვეყნადაც სამარადისოდ. ერთ სახით ვერ ძალმედვა შენთან სიცოცხლე, სხვა სახით აგყვები, ვით აჩრდილი ხორცსხმული, შენის სურვილით ნივთიერად განსახებული შენც ხომ მაფასებ, შენც ხომ გიყვარვარ, ვაჟკაცო ჩემო გაუტეხელო! შენის სულის ფსკერზედ მაინც ღივდება ჩემ გამო მდელი რამ სიხარულისა. მეტს გეტყვი: უჩემოდ გატყდება მაგ გზაზედ შენი ნებისყოფა რვალისა, შედრკება შენი რაინდობა სულიერი.

- განვედ ჩემგან, მაცთურო ტკბილო, განმეშორე მე!

- არა! ვერ გნახავ ჩემს ბუმბერაზს ფერმიხდილს, მისუსტებულს შენგან ტვირთულ უმძიმეს ჯვარის ქვეშ მიწამდის დახრილს. შენთან ვარ! განხმნევიდი! განმამხნევე! სავანემც ჩემი შენის სავანის გვერდით! ჩემიმც სამარე შენის საფლავის ახლო! ჩემიმც სული შენ სულთან ტოლად წინაშე მეუფის ბრწყინვალე საყდრისა.

დაუცხრომელად ცდილობდა თებრონია ხანძთის მახლობლად აღმოცენებულიყო დედათა მონასტერი; მამათ სავანის მახლობლად გარდაშლილიყო განდეგილ დედათა სადგომი, ღვთიურ საღვაწში მასთან შეჯიბრებულ-შებრძოლებული. ორივე მონასტრის გუმბათნი ერთმანეთის მშვერელნი, ერთმანეთს მიუკარებელნი. სავანეთა წინამძღვარნი მარად ერთმანეთის გამხედვარნი; ყოველ ჟამს მიუტოლებელნი; ერთმანეთის უარყოფელნი, სიცოცხლის ჩამმწარებელნი; ერთმანეთთან სამარადისოდ შემტკბარ-შეკავშირებულნი...

- წმიდაო მამაო, მონახე სავანედ კეთილი ადგილი დედათათვისაც. მცნება იყოს ჩვენ შორის: თუ ნათესავისა ჩემისა მოწესე მამაკაცი იყოს, სამკვიდრებლად მისსა ხანძთაი განეწესოს; თუ ნათესავისა ჩემისა მეწესე დედაკაცი იყოს, დაემკვიდროს შენ მიერ კურთხეულ დედათა სავანეში! ხოლო პირველი წინამძღვარი განდეგილთა დედათა - ქრისტეს მიერ დაი ჩვენი თებრონია, - ეტყოდა გაბრიელ დაფანჩული გრიგოლს.

არ ეწინააღმდეგა წმიდანნი დიდებულის სურვილს. ზეცად მიმავალი ბილიკი მაინც იმ სიფართოვე არის, რომ შეუძლიანთ მასზედ ტოლად მიისწრაფოდნენ დედანი და მამანი. კურთხევა მათი ერსა ზედა ჩვენსა! ზრუნვა მათი სამშობლოზედ ბუნებრივია და სასიკეთო. სამშობლო ცაზედ დედანიც ბრწყინავენ უქრობ ვარსკვლავად, ვით მამანი ღვაწლშემოსილნი. სიახლე თებრონიასი უძლეველ ჰყოფდა ლომგულ ვაჟკაცს ეკლიან გზაზედ საფრთხეთა მიერ სავსებით სავსეზედ, განამხნევებდა მას სულიერად, უძლეველჰყოფდა მის ზესთაბუნებას.

- ნეტარმან გრიგოლმა ძიებაჰყო გულმოდგინედ და ჰპოვა ადგილი კეთილი გუნათლეს მახლობლად. ჯვარი გადასწერა და აღაშენეს მონასტერი დედათაი. ხოლო სანატრელი და სასწაულთა მიერ შემკული დედა თებრონია დაემკვიდრა მერესა შინა. ღირსად ცხოვრებისა და სულიერად განგებისა მისისაც არ იყო სამზღვარი; სამღთოითა სიყვარულითა წმიდითა ერთმზრახველნი მეგობარ იყვნეს ფრიად ნეტარნი ესე ღვთის კაცნი, დედაი თებრონია და მამაი გრიგოლ.

განმტკიცდნენ არტანუჯის ციხექალაქის არეში ქართველთა მოღვაწეების სავანეები, მამათა და დედათა მონასტრები. ეს ციხექალაქი და მონასტრები უძლიერესი

ბურჯები შეიქმნენ საქართველოსი, მისი სიმტკიცენი, მცველნი და მფარველნი მისის სჯულისა თუ ზნეობისა, სულიერის განვითარებისა, მის ლამაზ არსებობისა.

58

აშოტ ცდილობდა გაემტკიცებინა მათი ყოფა. როცა გაბრიელ ერის მთავარმა აუწყა აშოტს ღირსება სანატრელისა მამებისა და უდაბნოში მათგან მონასტერთა შენება, მეფემ ყურადღება მიაქცია ამ სამღრთო ახალშენებს, თვის საზრუნველს საგნად დასახა ისინი. დაწერა ეპისტოლე და გაუგზავნა გრიგოლს: თავისთან იწვევდა წმიდა მოღვაწეს: გრიგოლი ეახლა მეფეს მიიწია რა პალატად, მოეგებნენ მას ძენი მეფისანი. ვითარცა მივიდა კარსა ტაძრისა მათისასა, მეფე ზე აღსდგა და მიეგება გრიგოლს აშოტმა დაწვრილებით გამოჰკითხა ნეტარს ხანძთისა და იქ მათის მოღვაწეობის ამბავი. გამოიკითხა ამბავი და ცხოვრება დედათა მონასტრისაც. ეტყოდა მას გრიგოლ:

- კეთილ არს უდაბნო იგი მზისა მცხინვარებითა და ჰაერისა შეზავებითა. აქვს მას წყარონი მდიდრად გამოდინარენი, გრილნი: მალნართა სიმრავლე ურიცხვი. აქვს მცირედ რაიმე სხვაცა ნუგეშისსაცემელი ხოლო სათესი ყანაი და სათიბელი ქვეყანაი არა არს.

წყალობა უყო მეფემ მეფური: შესწირნა ადგილნი კეთილნი; აღუთქვა სხვაცა მრავალი. უზღვნეს თავის მხრივ სანახები დედოფალმა და შვილთა აშოტისათა. რაიცა სახმარი მონასტერსა უხმდა. ყოველივე შესწირეს უხვად. არ დაივიწყეს დედათა მონასტერიც: მიართვეს მასაც ზღვენი მრავალი. სიხარულით გაემართა ბევრი მეფის სასახლიდან, ნუგეშცემული, დაიმედებული, მაღლიერი ღვთისა და კაცთა.

გამლიერდნენ სავანეები ნივთიერად, უზრუნველყოფილ იქმნენ საცხოვრებლის აღმატებით. ამალდნენ სულიერად. შეეძინებოდა რიცხვსაც მოღვაწეთა. მოვიდნენ მონასტერში ეპიფანე, მატოი, ზენონ დიდი. ესენი ჯერ მაშინ იყვნენ გრიგოლის მეგობარნი და პატივისმცემელნი, როდესაც იწვრთებოდა ნერსე მეფის კარს. ეხლა მხარი მისცეს გრიგოლისაგან მარჯვედ დაწყებულ კეთილ საქმეს და განამლიერეს ის თვისის სიკეთით თუ ნათელმოსილობით. ამათაც მოართვეს მონასტერს სიმდიდრე თავიანთ მამულებით თუ განმეულობით, მეტადრე ზენონმა, რომელი იყო შვილი საჩინოსა კაცისა და ჰქონდა მამულ-დედული ურიცხვი.

დედათა მონასტერიც აღორძინდებოდა და გაბრწყინდებოდა; მოღვაწეთა რიცხვი აქაც განმრავლდებოდა. მივიდნენ მონასტერს დაი ზენონის მარიამ; რომელ ოდესმე ცდუნებულ იქმნა ეშმაკეულისაგან, ხოლო აწ მკაცრი ცხოვრებით და სამკვიდრებელის შეწირვით გამოისყიდდა ცოდვათა სიმრავლეს სიჭაბუკისა; მონაზონი ეფემია სიყრმიდგანვე დედოფალთან ხლებული და მისი თაყვანისმცემელი; ღრმად მოხუცებული დედა გრიგოლისა ანაი, რომელს ეტყოდა თებრონია:

- ღვთისმოყვარეო დედაო! შვილისა შენისა გრიგოლისა თანა მე ვარ აწ შვილი შენი და არა დაგაკლდეს ჩემგან მსახურებაი ყოვლადვე.

სხვანი მრავალნიც ღირსეულნი დაივანებდნენ მუნ, იღვწოდნენ ცხოვრებას ქრისტიანულს სანუგეშოდ ეკლესიისა. კეთილსაყოფელად ხალხისა. ისევე უხვად და

ნაყოფიერად მრავლდებოდა რიცხვი ქართველთა მოღვაწეობისა სასულიერო სარბიელზედ მამა გრიგოლის და დედა თებრონიას გარშემო, როგორც მამულის დამცველთა რიცხვი სახელოვანი სიქველით მკული აშოტის გარემო.

და ეს ორი ღირსეული დამცველი, აშოტ და გრიგოლ, მზირად ედგნენ თავის ერის კეთილდღეობას, ვით დედამძემენი სათუთად აღზრდილ უფლისწულს, შესჯიბრებოდნენ ისინი ერთმანეთს ნანინანატრის აღზრდაში, მის კეთილად განვითარებაში, მის შესახებ ერთისა და იმავე განუყოფელი ჰაზრის მექონნი. ერთადერთ დიდებულ მიზნისაკენ მისწრაფებულნი თვისაგან რჩეულ სხვადასხვა სავალით. ისინი ვერ მიუტევებდნენ ერთმანეთს თუნდ წამიერ მოუძღვრებას ან შეცთომას თუ რყევას ამ წმიდა მოვალეობის აღსრულების დროს. მზირ თვალს ამ ორის ღვთივკურთხეულის დარაჯისას ვერ ასცდებოდა ვერც ერთი მოქმედება, რომელი თუნდ ოდნავ შეარხევდა მათ საალერსოის კეთილყოფასა. ეს უხაროდა მათგან ლამაზად დაცულ-დაფარულ ქვეყანას, მათგან ერთგულად მოვლილს, განებივრებულს. და ილიმებოდა, იგი ქვეყანა, ღიღინებდა, მღეროდა; როკავდა წინაშე თვისის მეუფის ბრწყინვალე საყდრისა.

დედოფლის ნაღველს, ქართველთა მოჭირნახულე დედის სევდას, აღმოცენებულს აშოტის შეცთომის გამო, უსათუოდ დაინახავდა მსახური ეკლესიისა, მზრუნველი მეორე მამულის აღორძინებაში და სჯულის განმტკიცებაში მეტოქი პირველისა. მართლაც იმ მეჯლიშის დროს ცხადად ნახა ყოველივე ეს დედა თებრონიამ. მაშინვე ააყოლა გონების თვალი ვაჟკაცის გულისთქმას შემღვრეულს. იგრძნო მისმა ნაწამებ-ნაწრობმა გულმა, რა გრძნობით ავარდისფერდა სპეტაკი ღაწვი შუქურისა, როგორმა სიამემ შეარხია მისი მოქნილი ტანი ნაქანდაკები. ისიც შენიშნა მონაზონმა, რომ ქალის თითქო უნებლიეთ შეხებამ რა ნექტარი ასვა ვაჟკაცს უხილავი, მაგრამ ძლიერად დამათრობელი, ნექტარების ღბილ სხივებში ჩანთქმული, ცხადლივ საესავო ოცნებათა მახორციელებელი. ვაჟკაცი მაშინ მთლათ ღიმილად გარდაიქცა, სიტკბოების მსახველ ხორციელ არსების მანათობელ ღიმილად.

ეს თვით განდეგილმაც შენიშნა, ტაბლაზედ შემთხვევით მყოფმა წმიდა გრიგოლიმ: იცნობდა იგიც სიყვარულის ისარს სასურველად მბასრავს, აღისავით მწველ ტრფობის საწერტელს: მის გულს დღესაც თეთრ კორძად ემჩნია გამრთელელებული ნამწვერალი სამიჯნუროდ განმახულის ბრძოლისა. რა ვუყოთ, რომ უდიერმა ნებისყოფამ გადაუტეხა გულს განაწონი ისარი საბედისწერო, ხოლო მკაცრმა უკმეხობამ შემუსრა თვით შვილდიც მოზიდული, მარჯვენაც შვილდის მომზიდველი. ხსოვნათა ფსკერზედ მაინც ეხატა სურათი შემუსვრილის ვნებისა და იგი ხატი ხელთუქმნელი ზოგჯერ სისხლ-ხორცსაც შეისხავდა, სიცოცხლით შეივსებოდა და საყვედურათ შეხედავდა წმიდაქმნილ ვაჟკაცს. ხორცი ჰყვედრიდა სულზედ გადაგებულს, რომ არსება მისი იქმნა უსამართლოდ უარყოფილი, ქვეყნიურ ლამაზ სიამეთაგან ძალით განრისხებული, ამაოდ გმობილი, უხეში ბრძოლით დამონებული.

- იქნება ნივთთა სამფლობელოში მისთვის მოგავლინა შემოქმედმა ყოვლადმეცნიერმა, შე საწყალობელო, რომ განგვევითარებინა სახევე ნივთიერი, აგელორძინებინა ძალნი მიწიერი, გაგემრავლებინა შეძლება ხორციელ არსთა მწყობრ და უხვ დენისათვის. შენ კი ეწინააღმდეგე ნებას განგებისას, გადაეღობ-გადაეხირე ცხოვრების სვლას სასიამოს. გინდოდა შეგეყენებინა მოცეკვავე დენა სიცოცხლის

მძლავრ მდინარისა?! შენ რა იცი, იქნება სულიერი ცხოვრებისათვის განგებულა სამყარო სულიერი, ხოლო ხორციელი არსებისათვის მშვენიერისა ედემია ამ ქვეყნად დანერგილი, ცხოვრება ესე ნივთიერი.

- ნუთუ?!

- ვაჰ თუ, უგუნურო, შენ თითონ განაძე შენი თავი ედემიდგან ღვთიურ ქმილისა და დააღონე გონებაც, შენი თავიც და... და ისიც დასევდიანებული თვალთ რომ გაჰყურებს თავის წარსულს შორეულს, თავის არსებას ოდესმე ნოყიერი სიცოცხლით სავსეს, ხოლო აწ განხმელს, მკაცრს, უტეხს, უღმობელს...

- არა! შორს ჩემგან მავნე მაცდურო ცოდვათა სიმრავლემ შეამძიმა სული ჩემი მსუბუქფრთიანი, ხორცმა ხრწნადმა. თვით თავის მშვენივრებაში მშვენიერმა. ნებისყოფით ძლიერით უარყოფის ჩემგან ნივთიერი არსებაი ჩემი, დაიმსხვრევის საპყრობილეი ესე სულისა ჩემისა ცოდვათაგან თხზილი. ითავისუფლოს სულმან ჩემმან თანაზიარმან ღვთაებისა! აღვივდეს საყდრად დაუვსებლის მის ნათლისა! მაგრამ...

წმიდა მოღვაწენი გრიგოლ და თებრონია, გრძნობდნენ სიძლიერეს ნივთიერის მიჯნურობისა, რომელი აღგზნებულიყო იმ ორთა შორის, შუქურისა და აშოტის შუა. წინადაც დაფიქრებულიყვნენ ამაზედ: ესმოდათ, რა უშლელი იყო ჯაჭვი მათი მბორკავი და თან ტკბილი, უტკბესი თაფლისა მის გოლეულისა; მაგრამ გონების თვალთა ჰხედავდნენ, რომ იგი ეწინააღმდეგებოდა ნებას ღვთისას, სწავლას ეკლესიისას, ადათს ერისას და იმაში იყო ცოდვა შეუნდობელი, ცთომილება მოსასპობი, ძირიანად აღმოსაფხვრელი.

59

შეილახა სიამაყე ღვთივმოღვაწისა, თვითმოყვარება წმიდანისა დემონიური.

- როგორ?! ცხებული ღვთისა, მეფე ერთადერთისა მართლმადიდებელი ხალხისა მთელს აზიაში, წარმომადგენელი ჯვაროსან ქართველთა ერისა, საჯაროდ, დიდ ზეიმში, უცხოთა თვალწინ, ჰგმობს მცნებას წმიდისა ეკლესიისა, არღვევს სიფაქიზეს ოჯახის ცხოვრებისას?! არ ეკრძალება არავისი, შეურაცხყოფს თანამემცხედრეს, ეკლესიის კურთხევით მასთან განუყრელად შესისხლხორცებულს. არ ეგების ეს!..

- განგებას მოუნიჭებია შენთვის, მეფეო, წინამძღვრობა ერისა და შენ გზას უნდა უნათებდე მას წყვდიადში სიბოროტისა: შენ კი უბნელებ მას სავალს ცხოვრებისას. არ შეიძლება! - მიჰმართავდა გულში გრიგოლი.

და საბრძოლველად დაიკვარებოდა მის ნებისყოფა ფოლადისებური, მოიზიდებოდა ვით მშილდი ფიცხელი, მძლავრის მარჯვენით მოჭიმულ-მოწეული.

- ნეტა რა ნახა სახარბიელო ამ ახოვანმა ვაჟკაცმა დიდებულმა ვიღაც ქვრივ დედაკაცში? რა უჭკნობი ყვავილი უნდა მიუზღვნას მას სხვის ნახელავმა?! რა სიამე

უნდა მიუპყრას ისეთი, რომ თავი დაავიწყებინოს და საჯაროდ შეალახვინოს ყოველივე სიწმიდე?! - ჰკვირობდა სხვა.

- დედოფალი მაინც არ ებრალება გულქვავსა, თავისი თანამემცხედრე თავდადებული, დედაი თვისის შვილებისა?!

- ოღონდაც რომ ეშმა მრუმობისა ჰპატრონებია მის გულს ცოდვით ჩაშავებულს.

- ვაჟკაცი მაინც ბრმანი არიან და გულგაფიტულნი იმათთვის, ვისაც გრძნობა წრფელი გაუღია მათთვის, თუნდ სიცოცხლე განუმზადებია მათთვის მსხვერპლად ყოვლად დასაწველად.

- ბიწიერება დაუფლებია საქართველოს ჭირისუფალს დიდებულს და დაუბრმავებია იგი. ბრმა წინამძღვარი მთხრებლში ჩასთხევს ერს საწყალობელს და მის სიწმიდეს.

- უნდა ამოიფხვრას მეფის გულიდან ცოდვა ესე შეუნდობელი, ან... მოისპოს უწყალოდ თვით. მიზეზი ბილწის ცდომილებისა. თუ ვინმე აცთუნებდეს თუნდაც ერთს მცირედთაგანს, ლოდი მოიბას და შთაინთქას უფსკრულში ზღვისა! - იტყოდა გულფიცხელი თებრონია.

და ბოროტად შეჭხედავდა შუქურს შუქთამფენს. მშვენიერი ვერ ამჩნევდა ავად მიმართულ მისკენ ათას თვალს: არ ეცალა შეენიშნა ისინი, სავსებით ეხილნა სიძლიერე მათის შურისა; ის მხოლოდ გრძნობდა მისკენ მიქცეულ თვალს მფლობელისას. ბუმბერაზის თვალთაგან ტყორცნილი ისრები ღრმად ესობოდნენ მის მკერდს აფეთქებულს; არ სავნებელად ეწაფებოდნენ, ნეტარების მისატან-ჩასაშვებად ეგმირებოდნენ. ვაჰ, რომ მაღლიერ ქალს არ შეეძლო შეეხედნა სიხარულით სათაყვანებელ ღმერთკაცისათვის, რომელი მისთვის გადმომხდარიყო ზეამაღლებულ თვისის საყდრიდან; მისთვის მიწაზედ დაშვებულიყო; მას, საწყალობელს, დასტოლებიყო.

- რაინდი უებრო, თაყვანსაცემი! რითი დავიმსახურე მისმა მხევალმა მის მიჯნურობა ესდენ ძლიერი?! დიდებულნი ვაჟნი და ქალნი გვერდს უმშვენებენ ზეამაღლებულს. მე რა ვარ ამ საზეიმო სუფრაზედ? ერთი მხევალთაგანი! მაგრამ მისი ალერსი უსიტყვო ამამაღლებს მე უფროს ყოველთა. იცის ეს სათაყვანებელმა და განზრახ მომიბყრობს პატივს წარჩინებულთ წინაშე. იქნებ მტრებსაც იძენს ამით, უჩინებელ ბოროტის მსახველთ; იქნებ თვის ძვირფას სიცოცხლეს საფრთხეს უმზადებს გულწრფელი ტრფობით. არ ენადვლება, მსხვერპლს არა ზოგავს თვის მხევალისთვის მოთაყვანისა, ფიქრობდა ქალი.

და გულითა ჰსურდა გასცლოდა კრებულს დიდებულს, მიჰფარებოდა მისკენ შურით თუ მტრობით მიბყრობილ მრავალ თვალს, სრულიადაც გამქრალიყო იმ წამს იქიდან, რომ დაევიწყნათ მისი სახე, სახსენებელი, როგორ აასრულებდა ამ თავის წრფელ წადილს?! მსახურთაგანი იყო სასახლეში, მეფის ტაბლის მომწყობ-მამშვენებელი და იქ უნდა ყოფილიყო მეჯლიშის ბოლომდინ: ეს იყო მისი სამსახური, მოვალეობა.

- თუნდაც შემეძლოს ჩემის სურვილის ასრულება, მეფის სიხარული ხომ დაიჩრდილება ჩემის წასვლით, შეაკლდება მის სიამეს ძალა მგზნებარე; იქნება მთლადაც ჩაჰკნეს მისი ხალისი ანარგიზებული. სწორედ, ნამდვილ! არ შეიძლება! არ შემეძლიან! არ ეგების ჩემგან ესეთი ქცევა!

მართლადაც ისე იყო დატყვევებული ვაჟკაცის ბუნება ქალის მხიბლავი არსებით, რომ ჭადარშერთული ჭაბუკად გარდაექმნა ნაჭარბ გრძნობას, ახლად ეშხაშლილ ყმაწვილკაცად, რომელი მთელის თვისის არსებით მიილტვის მის ცაზედ აღმომხთარ მნათობისაკენ. წუთებსა სთვლიდა მიჯნური, მოთმინება ამოშრეტილი, რომ შეჰყროდა თავის საალერსოს, სიცოცხლეს ლამაზს, სულისდგმას ნორჩად აღმოცენებულს, მარად ახალს, მისგან შეხებულს, მაინც ხელშეუხებელს; ყოველწუთს სანდომს, ყოველჟამს სანატრს. ვერ მოეკლა მიჯნურს აღგზნებულს სურვილი იგი, ძალებმრავალი ვერ ჩაექრო, ვერც ჩაენელებინა გულის თქმა შეუპოვარი; ვერ დაღლილიყო ვერც როდის მისწრაფება მისი ტკბილად ვნებული: საყვარლის ძუძუზედ ამოდ კვდებოდა: სატრფოს მკერდიდან მკვდრეთით დგებოდა. უძლეველი იყო სიყვარული მისი, ვითა სიკვდილი; მაცოცხლებელი იყო სიყვარული იგი, ვით ნამი უკვდავებისა ზეცით ნაცვარი.

- მოდი, გენაცვალე, სულ ახლო მოდი, მთლად მომეზიდე! მძლე ჩაგიხვიო, არ რჩეს ადგილი ჩემსა, შენს შორის; მაგრად მომხვიე ბროლის მკლავები; შეგიერთო განუყრელად, ვით აღმა რამემ შუქი ცეცხლისა; გული ჩემი გადმოვადნო შენს გულში, სული ჩემი გადმოვწერო სულსავე შენში! - ეტყოდა ვაჟკაცი გზნებული,

მის მუხლზედ მჯდომ ქალს მკერდჩახსნილს, კვართის ამარას; მძლავრად იკრავდა მას გულში რაინდი საკინძჩახსნილი, ყელ-ყურს უკოცნიდა უთვალავ კოცნით. ღელვილ მშვენიერს მკლავნი შემოექლო ბუმბერაზისთვის, მთლად მიჰნებებოდა თვალე-მიზნედილი. მის გაშლილ თმას ბევრად ბევრეულს მთლად დაეფარნა ვაჟკაცის მხრები, ვით რამ ქედები ნისლს ოდნავ რხეულს.

- რად შემეყვარდი ესე ძლიერად, სიცოცხლე ჩემო?! ვერ შემეძლიან გამოვთქვა ენით, ვერ ძალმძის ვსახო თუნდაც ოცნებით; ვერ შემძლებელვარ ჰაზრთა ხვეულით მთლად ამოვქარგო ძლიერება შენდა მისწრაფებისა: გამოუთქმელი ეს სინამდვილე უხატავია, ვით თვით უსამზღვრო. საკვირველება ხარ შენ ჩემთვის ულევ სიკეთის მომნიჭებელი! - ეტყოდა აშოტი

და შორს გაზიდავდა ქალს, რომ ღრმად ჩაეხედნა მის შუქმფენ თვალეებში.

- რა მოგაგო მე სანაცვლოდ სათაყვანებელს?! რა მოგიზღვნა ღირსი ჩემს გვირგვინოსანს, ჩემს გვირგვინის საიდუმლოდ ზეცით კურთხეულს, კაც-ღმერთო ჩემო?! აჰა მხევალი შენი შენდა მსხვერპლ შემწირველი მარად სიხარულით! ვისა ჰხვდეს ამ ქვეყნად ბედნიერება ესე ძლიერი და არ აკურთხოს განგება მიუწთომელი? ჭეშმარიტად კურთხეულვარ დედათა შორის!

ნეტარებდა მეფე ღელვილი და იგი ნეტარება იყო დაუცხრომელი, უშრეტი, მარად შარვანდემოსილი, თანდისთან უფრო ძალის მპოვნელი. ვერ მიმხვდარიყო გამოცდილი ვაჟკაცი, რა თილისმით იზიდავდა ესე უწყვეტად სპეტაკი ტანი მიჯნურისა, რა ნიჭი ეხმარნა დალოცვილ ბუნებას ნივთთა ესეთ ფაქიზად და მწყობრად

შეთხზავაში, რა განგებით ჩამოეყალიბებინა ესეთი ეშხით დასრულებული ნაქვთები ლამაზისა. ქალის ბუნება, სულიერი თუ ხორციელი მისი არსება, ვერავითარ მწიკვლს ვერ იკარებდა; არ შეეძლო ცოდვას ბნელს შეჭხებოდა მის შემადგენელს ნათელ ნივთიერებას უმანკო სულით ცხოველყოფილს. ვაჟკაცის მკლავზედ შუქური მარად იგივე ქალწული იყო წრფელი, ყვავილი რამ სუნნელოვანი ახლად ფურჩქვნილი, ნაზად დახრილი, კდემამოსილი, უზაკველი ნათელით გარემოცულგაშუქებული.

ვინა სთქვა, ევას ჩამოეცალაო ნათელი მხიარული და მის შთამოსაც განემარცვა ღვთაებური სამოსი ტანთა, მთელ მის შთამომავლობას? არა! ზოგს ევათაგანს, იშვიათს მათგანს, შერჩენია იგი ციაგი ზეარსი ნათელისა, ანარეკლი მისის ბრწყინვალეობისა. ისე აავსებს ის ციაგი საოცნებოდ ქმნილს სიამის ნექტარით, როგორც მათი ყვავილთ ფიალას მზისაკენ ახრილს. ბედნიერი შეჭხვდება იმ ძვირფას თვალს მანათობელს წყნარად მოციაგეს, ვნებათა კოცონზედ სავსებით დამწველს, მაინც ღიმილით დამატკობელსა, გრძნობათა მაყუჩებელსა, წყნარ ნეტარებად მიმყვანებელსა.

- ეწაფე, ბედისაგან აღნიშნულო, ნექტარს სასურველს, დასთვერ სიტკობებით თუნდ ერთ წამს, იგემე ამ ქვეყანადვე ნეტარება ზეციური, ეზიარე განცხრომას უშრეტს, ვითა ღვთაება ხორცსხმულად მოვლინებული და... და ჰმადლობდე შემოქმედს სახიერს, უხვად სიკეთეს შენდა მნიჭებელს.

- ვერ ვიპოვე, ვერ ვიგემე ნასახიც მაგვარ ნეტარებისა!

- მებრალვი! ვერ წაიღებ კეთილ ამბავს ამ ქვეყნით; ვერ იტყვი იმ ქვეყნად სიკეთეს ამ ცხოვრებისას, ვერც მის დიდებას; ვერ უგალობებ ხმატკბილად შენს გარდასრულსა; სიცოცხლის ბოლოს დაღრეჯით გაჰხედავ არსთა მარად ბრუნვას; როცა დაუთავებელ საუკუნეთა შემდეგ კვლავ განხორციელდები პირველ სახედ თუნდ განწმედილად, ქვეყნად კვლავ შობა შეგაკრთობს მაშინ, ცნობიერების ახლად აელვება აგაკვნეს-აგატირებს საბრალოდ: დედამიწა კეთილი დედინაცვლად დაგესახება ბოროტის მქნელად...

მრავალი უხილავი ძეწკვით მიება მეფის დიდებული პიროვნობა მხევლის არსებაზედ, მკვიდრად მიეჭდო, განუყოფელად შეუკავშირდა. ქალს მაინც არ შეერხა სპეტაკი გრძნობები, ბოროტი მედიდურობა ვერ მიეკარა მას. ვერც კდემამომილილი რამ თამამობა. წინანდებურად განცვიფრებით უმზერდა ის დიდებულ ბუმბერაზს. ვედრებით მიაბყრობდა მას თვის წყნარად მანათობელ თვალებს, უხმოდ შეჰღალადებდა, როგორც ზეკაცს საკვირველს. ეს უფრო აძლიერებდა რაინდი მეფის გულში შუქურისადმი სიყვარულს, ფრთაგაშლილ ტრფობას, მათრობელ მიჯნურობას მნელად ასასახს.

მეფე ვაჟკაცი რომ ნეტარობდა, ის რომ პირად ყოფნის წალკოტში გადაშლილ ვარდს დაჰხაროდა, ტკბილად უმღერდა, ამავე დროს მეფის სასახლის სხვა დარბაზში დედოფალი გურანდუხტ განმარტოვებული ლოცულობდა ხატისა წინ მუხლმოდრეკილი. ჩვეულებრივი ლოცვა არ იყო ეს, ხმა ღმობიერის სულისა,

კრძალვით აღვლენილი საყდრისადმი ზემთამეუფისა: ეს ლოცვა კვნესა იყო გესლნაწრობ მახვილით განგმირულ-გაპობილის გულისა.

- როგორ, მე, მანდილოსანს ჯერედ დაუმჭკნარს, მტაცებს მეუღლეს ვინმე მეძავი, სხვის ხელთ ნამყოფი, მტაცებს ქმარს გვირგვინოსანს, ჩემთან ნაკურთხს, ჩემის სიყვარულით დაამებულს, თუნდაც გარდასულ ჩემის ტრფობით სალმუნებულს, მხიარულყოფილს?! არ ეგების ეს!

- ისმინე, უფალო, მიაგე ბოროტის მქმნელს მისაგებელი ბოროტი, მსწრაფლ ეწიე მას, საჯე სასჯელით დაუნდობელით!

ეს ლოცვა იყო მჭექარე ხმა ჩატეხილის თვითმოყვარეობისა, სიყრმიდან უხვად ნაკვებ-ნაზარდ ზვიადობისა, ხელოვნურად აღზრდილ ამაცობისა, რომელი შეუპოვრად ზეაღმართულიყო და ფართოდ გადაშლილიყო საქართველოს ნიადაგზედ.

- როგორ?! მე, დედოფალ გურანდუხტს, შარავანდედმოსილ დედას მთელს საქართველოსას, ქმარს მტაცებს ჩემსავე სასახლეში მოახლე დამცირებული, მხევალი ზნეშეჩირქული, დედათა შორის მიწამდინ დამდაბლებული?! არ შეიძლება ეს!

- მეუფეო ყოვლად მართალო! ნუ იყოფინ ნებაი შენი, უარჰყავ განზრახვა მისი ბოროტი, განდევენე პირისაგან შენისა მზრახველი იგი ავისა!

ეს ლოცვა იყო თვითმოქმედ გონების შემფოთებული ზახილი, თვის სიძლიერეში დარწმუნებული ფიქრის ბოროტი დუღილი, რომელს დაჰხმობოდა სავალი გზა თვის სახორციელებლად და დრტვინავდა საზარლად.

- როგორ?! ვაჟკაცი, რომელს ხელთ უბრყვია ბედი საქართველოსი; მეფე, რომელი განაგებს ცხოვრებას მთელის ერისას, სხვის კითხული უნდა იყოს ამიერიდგან, სიბნელიდან ამოცურებულის გველ-დიაცისა?! შეყვარებულს ხომ სატრფო, თუნდ უღირსი, სპეტაკ ჭეშმარიტებათა სალაროდ მიაჩნია. არ შეიძლება ეს!

- ნუ იყოფინ ნებაი შენი, გულთა მხილავო, მოსჰე მანქანება ესე ეშმაკისა, მოაშთე თვით ეშმაგა იგი!

ეს ლოცვა იყო შემუსვრილი ნებისყოფის ზახილი გამყივარი, აქამომდე თვის სურვილთა მსწრაფლ მასრულებელ ნებისყოფის კივილი განწირული, რომელიც ჩაელეწნა ვილაც დედაკაცის ლბილ მისწრაფებას.

- როგორ?! ყოველივე სურვილი ჩემი აქამომდე სინამდვილე იყო ყოველთვის და ყოველგან, ხოლო აწ უნდა დაენაცვლოს მას უღირსის მღვრიე ნება თუ სურვილი საცოდავ-სასაცილო?! შეყვარებული ვაჟკაცი ხომ მონაა სატრფოს სურვილისა, თუნდ უაზრო ნდობისა, გინა ბნელისა. არ უნდა მოხდეს ეს!

- ნუ ჰყოფნი, ყოვლად ძლიერო, მოჰხედე რისხვით წინააღმდეგთ წმიდის შენის ნებისა!

ეს ლოცვა იყო ხმა ზიზღით ათრთოლებულის სხეულისა, სათუთად აღზრდილ, ნაზად შენახულ ტანის ზიზღი საზარი, რომელი შეეჭრჟოლებინა თითქო რამ ქვემძრომის ლიპ შეხებასა.

- როგორ?! კვლავ უნდა მომეახლოს დამცირებული, შემახოს ის ხელი, რომელი სიამით იბყრობდა მეძავის ძუძუს. მეამბოროს იმ ბაგით, რომლით ლოშნიდა ზნედამდაბლებულს, მომიტოლდეს იმ ტანით, რომლით ეკონებოდა უღირსს, ბიწიერს?! ვერ ვიშვნივ ამას, ვერ ავიტან, ვით გველის ხვევნას.

- მესწრაფე, მეუფეო ჩემო, განმარინე ბოროტს ჩემდა მოწვევნილს, მიხსენ ყოფისაგან აუტანელისა რჩეული შენი. განლიე, სახიერო, იგი ეშმაკეული, დათრგუნე, მოსპე იგი საუკუნოდ!

ხატი ცივად დაჰყურებდა უძრავ თვალებით მუხლმოდრეკილ გურანდუხტს: დაეხშო მას სასმენელი თვისი და კარი წყალობისა თვისისა. კიდევ კარგი, არ ურისხდებოდა: ლმობიერების მსახველს სიმკაცრეს შესთხოვდა დედოფალი, სიხარულის გამჩენს სიმძიმის მოვლენას ეხვეწებოდა და ეს ვისთვის? მშვენიერების ამსახველ სილამაზისთვის! მშვენიერ სიცოცხლის მოსპობას ევედრებოდა ცხოვრების მომცემელს!

- ამაოდ მოიწვევ, დედოფალო, შემოქმედს: ყოვლად კეთილისაგან არ ეგების შუქურის მოსპობა სიხარულის მომნიჭებელისა, სახიერისაგან ვერ შეიძლება ჩაქრობა სილამაზისა, შემოუწერელი სიმშვენიერე ვერ დაჰკრებს ქვას ჩასაქოლვად უნაკლოლოსი.

- მაშ რა ვქნა, უწყალოვ, როს გული ჩემი ეკალს ეხვევის, როს სული ჩემი იტანჯვის სიკვდიდ და იწვის უშრეტელ აღში შურისა?

- უხმე ღმერთს სასტიკს, უფალს მრისხანეს, სინათლის მქრობელს, სიკვდილის დამრგველს.

- ღმერთსა ბოროტსა?!

- რომელმან მოსპო შვილნი მამის წინ, მშობელს უკრძალა ცრემლით ფონება; ვინც ცეცხლით დასწია ათასწეულნი თავისუფლების დასახვის გამო; რომელმან დაჰკლა მეფე ტყვექმნილი, მისი რჩეულნიც. მას შეევედრე, სასტიკსა მფლობელს სასტიკი გულით.

- ღმერთსა სასტიკსა თუ თვით სატანას?

- მეუფეს სასტიკს, გინა ბელზებელს ბნელთა მფლობელსა!

არ უფონა დედოფალს ლოცვამ, რამე წყნარი გრძნობა არ შეეხო მის გაბოროტებულ გულს; ლმობიერების ნამი არ ეპკურა მის თვალს მრისხანედ აღზნებულს. აღზდგა, აღიმართა, ამაყად გასწორდა წელში, ზურგი შეაქცია სახატეს. აიღო რვალის ბირთვი, გადისროლა ვერცხლის ბადიაში. გაისმა წკრიალი. ქანდაკებად აღიმართა დედოფლის წინ მხევალი მისი.

- მოუწოდე დედა თებრონიას!
- უცდის იგი შენს ბრძანებას, დედოფალო!
- იცდის?! რად არ მომახსენე?
- შემინდე, ყოვლად მოწყალეო, ვერ შემოგბედე ლოცვად მდგომარეს.
- უხმე!

თებრონიამ კარგად იცოდა, რა უშრეტი დარდი აღმოცენებულიყო სამეფო ოჯახში; ხალხი ლაპარაკობდა, იმასაც ესმოდა. ერის მრავალ თვალს და ყურს არ გამოეპარებოდა არაფერი, რაც ხდება სასახლეში. თითონაც ადრევე მიჰხვდა ჭკვიანი მონაზონი გონგა-მახვილი. არც მის გულს გამოეპარებოდა სიყვარულის თუნდაც მცირედი რამ მოძრაობა, - მის გულს, სად უტეხს ნებისყოფას სამუდამოდ ჩაეხშო და ჩაეკეტნა ყოველგვარი ღივი ლამაზ გრძნობისა, მაგრამ ვერ მოესპო ის, ვერ ამოეფხვრა ძირიანად. რამდენჯერმე უნდოდა მას გაეხედნა და შეჰხეხებოდა ამ საფრთხილო საგანს დედოფლის წინაშე, მაგრამ ვერ მოახერხა: ამაყი სახე დედოფლისა, რომელი არ იმჩნევდა დარდის ნასახს, ნებას არ აძლევდა მას, სიტყვა დაემრა მის წინ ამ საგანზედ. ეხლა კი როდესაც მეფის ქცევას უკვე დაერღვივნა გარეგანი სახეც კეთილი ზნეობისა, და მით საჯაროდ დაეცა ჰოროლი ისეც დალახვრულ დედოფლისათვის, ეხლა კი თვის მოვალეობადა სთვლიდა, შეჰხეხებოდა ამ მძიმე საკითხს. დაასკვნა შეჰბრძოლებოდა დიდებულთა კერაზედ აღმოცენებულ ბოროტებას და მოესპო იგი, ძირიანად ამოეფხვრა: დაეხსნა დედოფალი სააქაო გენიასაგან, მეფის ოჯახი სირცხვილისაგან, თვით ცხებული ღვთისა ცოდვისაგან საშინელისა.

- მებრძოლი ვარ ნათელთა გასამეფებლად აღჭურვილ-ამხედრებული და მოვალე ვარ ვებრძოლო ბოროტს ყველგან, ყოველთვის. მით უფრო ვალდებული ვარ ვეკვეთო მას მეფის სასახლეში: აქ აღმოჩენილი ბოროტი ძნელი ავს მოჰფენს მთელს მის სამეფოს, მთელ საქართველოსა. ვინც არ ებრძვის ბოროტს, თანაზიარია ბნელისა! დაასკვნა მონაზონმა.

და გაემართა დედოფლისას.

სადარბაზოდ შესულმა თებრონიამ კრძალვით დაიწყო საუბარი, შორიდან; ისე მიჰხარა დაბრძნობილმა სიტყვის მსვლელობა, რომ თითონ დედოფალმა გაუზიარა მას თვისი ვარამი. გურანდუხტის სურვილიც ხომ ეს იყო და ამან გაუადვილა დედაბერს საქმე.

- გავბედე შენთან მოსვლა. მითხრეს, ლოცვად დგას ქვეყნიური დედოფალი ზეციურ დედოფლის წინაშეო და აღარ მივეცი მხევალს ნება მაშინვე მოეხსენებინა შენთვის ჩემი მოსვლა.

- ქვეყნიური დედოფალი! შენს ქვეყნიურ დედოფალს არ უსმენს ზეცა, არ უფონებს მას, არც უქარვებს ტკივილს გულისას. ჩემო თებრონია!

- სულგრძელია უფალი და მრავალმოწყალე: არ დაუტევებს იგი უნუგემოდ თავის გაჩენილს, მითუმეტეს თვის მადლით ცხებულს. მეც დარდიანი ვარ, დედოფალო, ვბედავ გულის სევდა გაგიზიარო; ვკადნიერობ, რადგან ეს დარდი შენს გულსაც ჰლახვრავს.

- თქვი!

- რამდენი ხანია, უნებლიეთ თვალს ვადევნებ თქვენს დიდებულ ცხოვრებას, შენსა და შენი გვირგვინოსან მეუღლის ურთიერთობას; მის ქცევას დასაფიქრებელს. მხევალი ვარ ღვთისა, მისი მსახური აღთქმა დადებული, და ვალად მამს მოგახსენო პირდაპირ, თუნდაც დავიმსახურო რისხვადი ძნელასატანი.

- თქვი შენი სათქმელი!

- უჯეროა იმ მეძავი დიაცის სასახლეში ყოლა, მისდამი საპატიო სამსახურის მიჩემება. მეფისაგან მისი ესეთი ცხადი მფარველობა, ლამის სიახლე. და...

- და ერთობა საზიზღარი, თანამეცხედრობა უშვერი, კდემაშეხსნილი...

- მით უფრო! თუ კერძო კაცი იყოს ბატონი, შემცოდე იქმნებოდა მხოლოდ თავის თავის წინაშე და თავის ოჯახისა; მაგრამ შემცოდე იგი მეფე არის, მბრძანებელი დიდებული, საყვარელი წინამძღვარი მთელი ერისა, სასიქადულო, და მისი ცოდვა ბოროტებაა მთელი საქართველოს წინაშე.

- ჭეშმარიტად! მქეჯნის მე არა მხოლოდ პირადი შეურაცხყოფა, მწიკვლელი ჩემის კერძო ოჯახისა, შეურაცხყოფაც ქართველთ კერისა, შებღალვა ერის ზნეობისა, ცდუნება მისი საზარელი.

- ოღონდაც რომ ცდუნება საზარელი! მთელი ერი ამ ძნელ დროს თქვენდა მოაბყრობს თვალს, თქვენ გიგულეზთ დამცველად თვის არსებობისა, შემნახველად ყოველივე იმისა, რაც გააჩნია მას სასიკეთო, რაც დაუსახავს თავის სინამდვილედ.

- განა ხალხი მიჰხვდა უბედურებას, შენიშნა მან ცოდვათა ესე საგუბარი?

- ჯერ მხოლოდ მახლობელნი, სასახლესთან დაახლოვებულნი. ელვის სისწრაფით მოედება ამბავი უსიამოვნო მთელ ქვეყანას კიდითკიდემდინ.

- და შეიბღალება ჩემგან დიადი ზრუნვით შექმნილი კერა წმიდა, და ჩაბნელდება შარავანდელი ჩემის თავდაცულის ოჯახისა სასიხარულოდ ჩემ მოძულეთა, დასაღონებლად ჩემ მეგობართა.

- დასაღონებლად ზნეამაღლებულ ქართველთ ერისაც, მთელის საქართველოსი! აგარიანთ სჯულის შავმა ღრუბელმა საშინლად მოიცვა მთელი ქვეყანა; მხოლოდ ორიღა მოსჩანს ლამპარი ღვთაებურ მოძღვრისაგან გზნებული: იქ ბიზანტია, აქ

საქართველო. ჩაშავება თუნდ ერთის მათგანისა სამგლოვიარო ძაძით შეჰმოსავს ჩვენს სჯულს ბრწყინვალეს.

- რა ეგების? რით ეშველებს?

- ეშველება შენის სურვილით და მსწრაფლ მოქმედებით! შეუდრკომელი ჩვენი სამსახურით!

მთლად გაენდო დედოფალი სჯულისათვის თავშეწირულ დედაკაცს. დიდი ხანი აგროვა მან ნაღველი თვის გულში, სავსებით აპირპირებულიყო მის გრძნობათა საგუბარი დახშული! ეხლა ჰპოვა კარი მის დარდის ღვარმა, გადმოსქდა შეგუბებული, გადმოლახა ნაპირები: მთლად ამქლავნა დაფარული ატირებულმა გურანდუხტმა; მიუთხრა, როგორ ცდილობდა ალერსით თუ სიტკბოებით კვლავ მოეძივნა ვაჟკაცის გული ეშმაკისაგან მძლავრად ბყრობილი; როგორ შეებრძოლა ავ გზაზე დამდგარს, როგორც მანდილოსანი დამცირებული, ვით დიასახლისი კერის დამცველი, როგორც დედა უკვე მოზრდილი შვილებისა, რომლების ფაქიზ ზნეს არყევდა და განსაცდელში აგდებდა მის აშკარა უხამსობა; ბოლოს როგორც დედოფალი, დედა ქართველთა, რომლების სჯულს რყვნიდა მფლობელისაგან აშკარა რღვევა ქრისტიანულის წესწყობილებისა.

- ყოველივე ამაო გამოდგა, ჩემო კარგო, ყოველივე ცდა დაიმსხვრა და განქარდა მძლავრ მილტოლვის წინ იმ მეძავისადმი. სატანაი მრუშობისა ეუფლა მას, დაიმონა ყოველივე მისი გულისთქმა, განდევნა მის სულიდან კდემა თუ სირცხვილი. რაღა დამრჩენია სასოწარკვეთილს, თუ არა ლოცვა უიმედო?!

- ლოცვა უიმედო, ჩემო დედოფალო?!

- ვედრება სასომიხდილი! გაბოროტებულ გულიდან ამომხდარ თხოვნას ვერ ისმენს მეუფე სახიერი, ჩემი გული კი ბოროტებულია მარად ჟამს; ავის მოსურნის ლოცვას ვერ ყურადიღებს ყოვლადკეთილი, ჩემი სული კი ავის მდომნეა იმ ეშმაკის კერძისათვის; უბნელეს წუთში თვით აშოტისათვისაც, ჩემის გვირგვინისა! - წასცდა დედოფალს.

და მთლად აეტკრიცა სახე, აენთო თვალები. ავმა აღმურმა აჰკრა მთელ ტანში, ზეაიტაცა. განძვინებულ ვეფხვის სახით იწყო მიმოსვლა მოფარდაგულზე. წამოდგა თებრონიაც. გაჩუმდა, ხმა აღარ ამოიღო, კრინტიც არ დასძრა, არცდა შეირხა; გაქვავებული იდგა ერთს ხანს შავ მოჩვენებად. მცირედ დაცხრა განრისხებული. მონაზონმა წარსდგა ბიჯი, მოიდრიკა მუხლი მბრძანებელის წინ, ემთხვია კალთაზე.

- მისმინე მრავალტანჯულო! ეშმასთან საბრძოლველად ჰხამს მასთან წყობაში გამოცდილი რაინდი. შენი დასტური ამიერიდან წინ უძღვის ამ ბოროტებასთან მებრძოლთ და მათ მეთაურს! უფალო, უფალო! ეტყოდნენ მოწაფენი იესოს, ბრძანე და გადმოივლინოს ცეცხლი შემწველი მოძულეთა შენთა ზედან!.. დედოფალო დიდებულო, ჯერ ჯვართ ღმობიერის ჯვართცმულისა და ბოლოს ცეცხლით მავნეთათვის ზეცით ნაწვიმით! - წარმოსთქვა მონაზონმა.

და წელში გაიმართა, შემალდა, ყელი მოიღერა. ბრძოლის სურვილმა სასტიკი იერი შეჰფინა მის ისეც მკაცრ გამომეტყველებას.

- ეკლესია, განაგრძო მონაზონმა, თანამდებია დალაზვროს, დათრგუნოს მანქანება ბოროტებისა; იმან უნდა განწმინდოს მეფის ოჯახიც სიბნელისაგან ავისა, მოაქციოს გული ცხებულისა ცთომილებისაგან; მოსპოს ცოდვა იგი საზარელი. ცოდვა, ვით ჯირკველი რამ მავნებელი, გაიდგამს ძირს, გამაგრდება, ჩაუშვებს ფესვებს სხეულში ერთისა თუ მთელის კრებულისა, მოჰშხამავს მას, მოჰხრის საბრალოდ, მოაშთობს ბოროტად. ექიმია საჭირო, სცხოს მალამო და შეაყენოს ზრდა მისი, მოუსპოს სიცოცხლე მის ფესვებს, ამოზიდოს იგი, ამოაბრუნოს...

- და მე, უკანასკნელი მსახური ეკლესიისა, განმზადებული ვარ ბრძოლად სასტიკად, უღმობელ-დაუნდობელად!

მნელი საქმე იტვირთა თებრონიამ, სამძიმო გადაწყვეტილებას დაადგა იგი: მას სჭირდებოდა შეჰბრძოლებოდა თვით მეფეს და ისეთ საქმეში, რომლითაც ძლიერ იყო გატაცებული იგი მფლობელი; ითავა, მოესპო შედეგები ვაჟკაცის აღტყინებული სურვილისა, შეუმართებელის მისის ვნებისა. ძლიერ სახიფათო იყო ეს: მეფის ერთი ბრძანება და მონაზონის ყოველივე ცდა გაქრებოდა, როგორც რამ კვამლი წინაშე ქარიშხალისა. შეიძლებოდა ბრძოლად გამოსულს სიცოცხლაც მოსპობოდა, ერთი კი ენიშნებინა აშოტს თავდადებულ მახლობელთათვის. თვით მისგან აშენებული და განმტკიცებული სავანის კედლები შეიძლებოდა დაშლილიყო მეფის რისხვით საფუძველშერყეული. აღთქმა ადვილი იყო, შესრულება ერთობ საძნელო. ცოდვათა ამოსაფხვრელად განგებისაგან, მართალია, მოწოდებული იყო მონაზონთა წინამძღვარი, როგორც მხედარი ქრისტესი, მაგრამ ცოდვათა ძალა მეტად ძლიერი იყო: დედაბერს პირისპირ უხდებოდა შებმა თვით ძალებთან ჯოჯოხეთისა. იყო წუთი, როცა ეჭვი შეეპარა მცნებათა მცველად აღჭურვილს, როცა შედრკა იგი თავის მძიმე დასკვნის წინაშე. ჭირის ოფლმა დააყარა თითქო თავხედ ნაბიჯის გამო. მაგრამ სიტყვა უკვე ნათქვამი იყო, აღთქმა დადებული და მერმე ვის წინაშე? თითონ დედოფლის წინ! ეხლა ყოველივე რყევა ან სურვილი, თავიდან აეცილებინა ტვირთული საქმე, ამაო იყო; დამღუპველიც იყო იგი პირდაპირ მისთვის და მისგან აღმოცენებულ სავანესათვის.

ჩაიკეტა თებრონია სენაკში. მიეცა უნებლიეთ მღელვარებას. ათასი ჰაზრი მოსდიოდა, მრავალ გეგმას ადგენდა მოქმედებისას. ყოველივე მისი განზრახვა იშლებოდა საქმის სიძნელის წინაშე, როგორც რამ ყორე უსაძირკვლოდ ნაშენ-ნაგები. ერთადერთი იყო ურყევი: აღუთქვა მან დედოფალს ბრძოლა და აღთქმის უარყოფა თუ განქარვება ყოვლად შეუძლებელია იყო. ეგონა, ცა შთააგონებდა მას მძლავრად მოქმედების სახსარს; სდუმდა ზეცა, მაღლი შთაგონებელი არ გადმოდიოდა მასზედ.

- იქნება ავჩქარდი? იქნება გრძნობამ მძლია, გულისთქმამ გაბოროტებულმა, და დავადეგ იმ გზას, რომელზედ სვლა არ ძალმიძს მე? რატომ არ მოვიცადე მცირედიც, რატომ არ გავზომე ტვირთის სიმძიმე, არ გამოვნახე საშუალება შესაფერი და ისე არ წავდექ დედოფლის წინ? გრძნობათა ღელვამ უსწრო ფიქრთა სვლას და... შემრჩა ხელში მხოლოდ სურვილი კეთილი, აღმასრულებელ ძალას მოკლებული.

- სურვილი კეთილი, დედაბერო?

- ნდომა სასიკეთო, მიზანი უმწიკვლო: მოისპოს ქვეყნიერებაზედ ზნე ავი, მოეფინოს ცხოვრება უზაკველი საქრისტიანოს, გამეფდეს კაცთა შორის წმიდა ნებაი ზემთა-მეუფისა, ვით ცათა შინა. ვით სავანეში წმიდა ანგელოზთა თუ ნეტარ სულთა.

- დარწმუნებული ხარ, რომ სიყვარული ამ ქვეყნად არ არის მასწავებელი შემოქმედის ნებისყოფისა, მსახველი მისის სახიერებისა? მეუფე ხომ თვით სიყვარულია გამოუთქმელი.

- სიყვარული სპეტაკი, წმიდა, ცოდვათა სიბნელით დაუჩრდილავი.

- და რითა ხარ დარწმუნებული, რომ აშოტის სიყვარული არ არის უჩრდილავი, სპეტაკი, უცვლელ-უკვდავი?

ზრუნვამ დასძლია თებრონია, განზრახვის სიძნელემ, და თავი ვედარ გაართო უშედეგო მღელვარებას. მისმა გონებამ ვერ გაირკვია სწორე გზა მოქმედებისა, მიზანთან პირდაპირ მიმყვანებელი ბილიკი მოკლე. თითონ მიზანიც ბუნდოვანად მოსჩანდა ეხლა. გამოურკვევლობის ნისლით ბურვილი. უკვე ეჭვიანობდა თებრონია, ირყევოდა, ნამდვილ ვედარ გაეკვლია ისიც კი, ცოდვის ამოსაფხვრელად დაემკლავებინა თუ სიხარულის მოსასპობელად.

ძნელ საქმეს მოჰკიდა ხელი და ეს სიდიადე მისი ეხლა თვალწინ წარმოუდგა ცხადად. მთელი მთა იყო ეს. მისი აწევა და უფსკრულში გადათხევა მხოლოდ ბუმბერაზს შეეძლო, თვის უსამზღვრო ძალაში დაჯერებულ-დარწმუნებულს. როდესაც დედოფალს ელაპარაკებოდა მონაზონი და აღთქმას აძლევდა, თავისი თავი დიდი რაინდი ეგონა, ზეციური მადლით უძლეველქმნილი; ეხლა კი, სამოქმედო ნაბიჯის წადგმის დროს, შიშმა აიტანა ის და შეარყია მისი სიმტკიცე. ვედარ გაამხნევა თვისი თავი! თრთოდა მონაზონი სურვილსა და შიშს შუა მოქცეული. ამ განსაცდელში მისი გონება გაფრინდა ხანძთისაკენ; მაშველის საძებრად წაესწრაფა იქით.

გრიგოლი ერთადერთი ნუგემისმცემელი იყო თებრონიასი, კვერთხი დასაყრდნობელი, ნავთსაყუდელი ქარტეხილთაგან საშინელთა დამხსნელ-მფარველი. რა ვუყოთ, რომ ოდესმე უარჰყო მან თებრონია?! არ შეიწყენარა მან იგი ოდესმე მხოლოდ ხორციელად, არ შეუკავშირდა ნივთიერის ერთობით; ამ უარმა მაინც ვერ გაწყვიტა სიმი სიყვარულისა, უნივთო ტრფობისა უიმედოსი. იგი მიჯნურობა ფრთებშეჭრილი იყო ეხლა, აღარც შეეძლო ლაჟვარდოვან ცაში ფრენა, არც თუ ფარფატი ლამაზ ყვავილებზედ. მაინც არ მოსპობილიყო, საოცნებო იგი მეუღლეობა ჩამქრალ-სპობილი, მხოლოდ გარდაქმნილიყო საიმქვეყნო გზაზედ თანამსვლელობად. ყველა გასაჭირში, რომელიც კი შეეხებოდა საეკლესიო სამსახურს. თებრონია აუცილებლივ იყო კითხული გრიგოლისა. როცა ჩაერია მონაზონი გვირგვინოსანთა შინაურ ცხოვრებაში, ეგონა, ასრულებდა სურვილს განდევილისას: არაერთხელ გამოეთქვა იმას თავისი წუხილი იმ ბიწიერების გამო, რომელი შეჰხებოდა სამეფო ოჯახს და ჩაელაქავებინა იგი. ეხლაც, ეახლა მონაზონი დაყუდებულს და მიუთხრა ყოველივე დაწვრილებით. ბერმა გულდასმით მოისმინა თვითეული მისი სიტყვა და სდუმდა ჩაფიქრებული. ბევრი ხანი

იყო ჩუმი: შეეფერებოდა დუმილი ისეთს სამძიმო საქმეს, როგორც იყო ცოდვა მეფისა.

- მაინც მცირედ აჩქარებულხარ, გულმოდგინე მცველო ზნეობისა! ემჯობინებოდა კიდევ გვეყოფნა, მოგვეზომ-ავვეწონა ყოველი შედეგი მძიმე ნაბიჯისა.

- როგორ! ცოდვამ ფესვები გაიდგა, მოშხამა მთელი სამეფო ოჯახი, გადამდებ სენად გატბორდა სასახლეში თუ მის გარშემო, ლამის მოაშთოს კეთილმორწმუნე დედოფალი მფარველი ჩვენი და შენ მაინც ამბობ, ემჯობინებოდა კვლავ დაყოვნებო?!

- ემჯობინებოდა! ვხედავ ყოველსავე, თვალს ვადევნებ ეშმაკის კერძსა, რომელს მიუხრია ვაჟკაცის სული ბოროტისაკენ; მაინც ჯერ ვერ იყო ცოდვა ისე მომწიფებული, რომ სადოსტაქრო მახვილს ერთის დაკვრით ამოეკვეთნა ფესვებიანად.

- ვერ იყო მომწიფებული?!

- ნუ შესწუხდები! დასდგომიხარ გზას ცოდვათა შესამუსრავად და რყევა აღარ შეიძლება. არავინ დაჰსდვის ხელი სახენელსა და ჰხედავენ იგი გარეშე უკან! უნდა აღსრულდეს სიტყვა შენი! ამას მოითხოვს სჯულის დიდება, მისი სიმტკიცე. ეკლესიამ შენის პირით უნდა გამოუცხადოს ბრძოლა სამეფო ტახტს ცოდვისკენ მიხრილს და სიტყვა მისი განმკვეთი უნდა იყოს ფხასხმულ მახვილივით: თუ ეხლა დამარცხდა ეკლესია, ვეღარ შესძლებს მხნედ ებრძოლოს ურიცხვ მტერს მასზედ მოზღვავებულს, მეკობრეს შინაურს, მტერსა გარეშეს.

სდუმდა დედაბერი. თავდახრილი უსმენდა საყვარელ მოძღვარს სასტიკად მწვრთნელსა.

- სდუმხარ, ვერ შეგიგვნია ჩემი ნათქვამი. ბუმბერაზთან საბრძოლველად ფრთხილად ჰხამს ასპარეზზედ გასვლა: იარაღი უნდა გასინჯო გულდასმით, საომარ ტაიქს გარს შემოუარო. შეკაზმულობა მისი იწვრილო; უნდა მიმოავლო დაკვირვებული თვალი შენს ტალავარს თუ აღჭურვილობას. ერთი მცირედი ნაკლი ბრძოლის დროს იზრდება, საშინელი მარცხის მიზეზად გარდაიქმნება.

- ღმერთმა გვიხსნას მარცხისაგან!

- გვიხსნის და დაგვიფარავს! კეთილად დაავგირგვინებს იგი საქმეს შენგან დაწყებულს! ეკლესია კლდეზედ არის დამკვიდრებული და ძალა ჯოჯოხეთისა ვერ შემუსრავს მას! - ბრძანა ბერმა

და წელში გაიმართა, რიხიანი შეხედულება მიიღო შემმართებლის მებრძოლისა.

- მაშ?

- ვილოცოთ. შთაგვაგონოს სულმან წმიდამ... აკურთხოს ყოვლადძლიერმა სვლანი შენი საკეთილონი!

დედაბერის წასვლის შემდეგ განმარტოვდა გრიგოლი, ფიქრს მიეცა ძლიერს. მას უნდა შეედგინა მთელი გეგმა სახიფათო ომის საწარმოებლად, უნდა განევიტარებინა მიზანშეწონილი მოქმედება, რომ კეთილად დაემთავრებინა ბრძოლა. ეკლესია უთუოდ გამარჯვებული უნდა გამოსულიყო ამ შემართებიდან, უფრო ძლიერი და შარავანდედმოსილი, სინამ წინედ იყო. თანაც ეს ბრძოლა უნდა ეწარმოებინა მას სწორედ ისე, როგორც, მოითხვდა ამას თვით სჯულდება ქრისტიანული.

- უკეთუ ძმამან შენმან შეგცოდოს შენ, ამხილე პირველ იგი კერძოდ! - იტყოდა ქრისტე.

- ამ მხილებიდან დავიწყებ. უნდა ვაუწყო აშოტს ცოდვა მისი, განუმარტო ხენეში შედეგი მისის უშვერის ბიწიერებისა, მკაცრად მოვსთხოვო, ამოფხვრას თვის გულიდან მრუშობა საძაგელი... სჯობს მიენდოს ეს დავალება ჯერ მისივე სულიერ მესაიდუმლოვეს, მის მოძღვარს: იმისი მოვალეობაა აღიარებინოს მეფეს ცოდვა იგი და დასდოს საფერი სასჯელი სულიერი.

თვით ღმერთმა აგონა ბერს ეს გზა: დიდმარხვა დგებოდა, აშოტი უსათუოდ ეზიარებოდა და აღსარებას ეტყოდა მოძღვარს. ხუცესს შეეძლო ეთქვა მისთვის ყოველივე სათქმელი, ემხილებინა თავისი შვილი სულიერი. მეფე ვერ მიუხვდებოდა, რომ ის მიგზავნილი იყო, სხვის იარადი, სხვისაგან მომართული საყვირი რამ უცხოს გულისთქმათა ამომძახელი. უხმო მწირმა მეფის მოძღვარს, გაანდო მას ყოველივე და დაავალა გაეზიარებინა მისთვის, რა პასუხსაც მეფე ბრძანებდა, რომ შემდეგ შესაბამად მოემართნა მას თვისი სამოქმედო ძალა.

- აღასრულე, მამაო პატიოსანო, ეს დავალება სადიდებლად ეკლესიისა, საკეთილდღეოდ მეფის ოჯახისა.

- ვისმენ, მამაო წმიდაო, შენს ბრძანებას; აღვასრულებ ჩემს მოვალეობას, როგორც მაგონებს ღმერთი და მიწესს კანონი ეკლესიისა, - მიუგო მოძღვარმა.

და შენდობისათვის წარსდგა ნაბიჯი.

გრიგოლი გამოცდილი ადამიანი იყო, დამკვირვებელი და კმაყოფილი ვერ დარჩა მოძღვრის პასუხით. ისიც არ უამა, რომ მის თვალეზში თუ სახის მეტყველებაში ამოიკითხა თითქმის გაკვირვება! მისი დავალება თითქო ეუცხოვა მოძღვარს, არც იამა. ხუცესმა ისე არ გამოხატა თვისი უკმაყოფილება, რომ ბერს შესძლებოდა მკაფიოდ დაენახნა იგი და ეთქვა რამე იმის შესახებ, გრძნობით კი იგრძნო, ნამდვილ შენიშნა უკმაყოფილება. რაღას იზამდა?! ერთადერთი კაცი, რომელსაც შეეძლო პირდაპირ მოლაპარაკებოდა აშოტს ამ მძიმე საქმეზედ და თანაც იმ სახით, რომ ამ საფრთხილო საგანზედ საუბარი ბუნებრივი ყოფილიყო და საიდუმლო, იყო მხოლოდ მოძღვარი მეფისა და პირველ ხანს ნებით თუ უნებლიეთ იმაზედ დააყრდნო თავისი იმედები.

- იცოდე, დიდ სამსახურს გაუწევ თვით მეფეს, იმის ოჯახს და მთელ საქრისტიანოს, თუ ჰაზრიანად აასრულებ ამ შენს მოვალეობას. მეფე მანათობელ ლამპრად არის განგებისაგან დადგენილი, ის თავისი ქცევით სავალს უნდა უნათებდეს ერს; ეხლა კი უწმინდურების კვამლს მოუყავს იგი ლამპარი. მაცდუნებელია უწესო

ცხოვრება მისი. მეტს ვიტყვი: მისი ბიწიერი ყოფა ბილიკს უკვალავს საქართველოსაკენ აგარიანთა წესს უწესოს. მრავალცოლიანობის ჰაზრს ათვისებს ხალხს. და, იცი შენც, თუ მტერმა ერთხელ ჰპოვა ციხეში შესავალი, თუნდ ვიწრო ხვრელი, თანდათან გააფართოვებს იმას და ველარ დაუდგება მას კედელიც მკვიდრი.

- მესმის! ვეცდები ღვთის შეწევნით, შენის ლოცვა-კურთხევითა, მიუგო მოძღვარმა და ეამბორა.

გაბრუნდა ხუცესი, გაემართა. მოღვაწემ თვალი გაადევნა მას და კვლავ იგრძნო ის უკმაყოფილება, რომელიც გამოიწვია ბერ-მონაზონში ამ დავალებამ: სახეზედ, ხმაში, თვით სვლაში ეტყობოდა ხუცესს, რომ მისი მორჩილება არ იყო ბუნებრივი თუ წრფელი, გამოწვეული იყო ის მხოლოდ ჩვეულებით; ემორჩილებოდა, როგორც მონასტრის ძმათაგანი; სული მისი არ იზიარებდა წინამძღვრის განზრახვას, მისი სპეტაკი გრძნობა იყო ამ დავალებით.

- აღსარება უნდა იყოს შედეგი მხოლოდ პირად მოთხოვნილებისა საკუთარისა, ბაგენი უნდა აღმოიტყოდნენ მას. რას უკარნახებს გრძნობა იღუმალი. აღსარება უნდა იყოს თავისუფალი, ყოველგვარ სხვა მიზნის გარეშე მყოფი, გარდა წრფელის სინანულისა. მე კი მავალევენ, თითონ დავუსახო ცოდვა განსაზღვრილი, იძულებულვყო ვათქმევინო ის და განვუწესო, უსათუოდ მოსპოს იგი ცოდვა. ეს არის ძალა ჩემს სინდისზედ მოტანილი და არ შემძლიან მისი აღსრულება...

- მიბრძანებს, ვამცნო იგი აღსარება, გავაგებინო არ ეგების! უკეთუ მოძღვარმან გასცეს აღიარებული, აღმოკვეთოს მას ენა იგი ცუდად მეტყველი!

უცდიდა წინამძღვარი შედეგს მოძღვრის მოქმედებისას, მოთმინებით ელოდდა მას. თითონ ხუცესს უნდა მიეთვალა მისთვის დაწვრილებით, რა მოიმოქმედა მან მიჩემებულ დავალებით ან რა შედეგებს აღუთქვამდა მისგან შესრულებული მოქმედება. გაიარა საკმაო დრომ, ხუცესი კი სდუმდა მკაცრის დუმილით. ერიდებოდა კიდევ წინამძღვარს: უნებლიეთ შეხვედრისას უჯიათად გზას უქცევდა საფრთხილო საგანზედ საუბარს. აშოტის ქცევასაც უნდა დასტყობოდა კვალი მღვდელ-მონაზონის მოქმედებისა, მის ურთიერთობას თუ დამოკიდებულობას იმ დედაკაცთან. ამის შემჩნევა ადვილი იყო: თებრონია განუწყვეტლად ათვალთვლებდა ეხლა სასახლის ამ მხრივ ყოფას, იქაური ცხოვრების ბოროტად რყევას თუ სასიკეთოდ ფერის ცვალებას. თითონაც ხშირად ეახლებოდა გურანდუხტს, სანდო ადამიანიცა ჰყვანდა მიჩენილი დედოფლის მხლებელთაგანი. ამ მხრივაც თვალსაჩინო რამ ცვლილება არა სჩანდა, ყოველივე წინანდებურ სადენზედ მიდიოდა დაელია მოთმინება ხასიათგაკაჟებულ დაყუდებულსაც და პირდაპირ მიჰმართა ხუცესს:

- აასრულე სურვილი ეკლესიისა აშოტის დამოძღვრის შესახებ, შვილო ჩემო საყვარელო?

- აღვასრულე, ღირსო მამაო!

- რად არ მამცნებ, რავდენად ძლიერი იყო გავლენა კურთხეულის სიტყვისა მასზედ? ან რა შეატყე: ნუთუ ისე ძლიერია მასში მოქმედი შხამი მრუმობისა? ეშმაკის შთაგონებით გეუბნა, თუ მაღლი სულისა წმიდისა აწარმოებდა მის სიტყვას?

- აღარ ვუწყი, მამაო წმიდაო! აღსარება მყისვე მავიწყდების, რა მივუტევებ ცოდვას სახელითა იესოსი და ვილოცავ ცოდვილისათვის; მთლად დამცილდების ყოველივე აღიარებული. მიჰხვდა მოღვაწე, რომ უხერხულად შეეხო საიდუმლოდ გულებულ საგანს; აწ ხუცესს ვედარაფერს ათქმევინებდა ამის შესახებ, და სხვა სავალს დაადგა გამოცდილი.

- ნაყოფისაგან კეთილისა იცნობების ხეი კეთილი! შენი გავლენა შენს სულიერ შვილზედ აისახება მისი ცხოვრების კეთილად შეცვლაში: დაწყნარდება ოჯახი დიდებული, სულიერ სიმშვიდეს მოიპოვებს მხევალი ღვთისა, ქართველთა დედა კეთილმორწმუნე.

- ღმერთმა ინებოს, ღირსო მამაო! მეუფე სახიერი დასაბამია ყოველის კეთილისა და თვით სიყვარულისა კაცთა შორის.

- კეთილი სიყვარულისა, ძმაო ჩემო, ქრისტეს მიერ.

- არის ქვეყანაზედ სიყვარული ბოროტი?! ვით ეზიარების ბოროტი-ბნელი სიყვარულს ნათელს?!

- ილოცე, ძმაო ჩემო, საყვარელო, გული წმიდა დაბადოს შენთან ღმერთმა და სული წრფელი განგიახლოს გვამსა შენსა.

- ამინ! - მიუგო ბერმა და ემთხვია წმიდანს.

მოდღვარმა ხერხიანად მიჰმართა თავის დიდებულ სულიერ შვილს აღსარების დროს, შესძლო გაეღო გულის ბჭე ცხრაკლიტულით დახშულ-დაბეჭდილი, სადაც უკვდავების ცვარივით ინახავდა აშოტი თავის ობოლ სიყვარულს. ყველაფერი გულწრფელად აუწყა მან მოძღვარს. მისი სულიერი მამა ბერი არ იყო პირველიდგანვე, იმასაც მოეკრიბნა ოდესმე ფურცელი სიყვარულისა მზის სხივისაგან შეფერილ-აელვარებული, იმანაც გამოცდილებით იცოდა, როგორ უწყალოდ ისერება ადამიანის გული ტრფობისაგან აღმასგაკრული, რა ძნელია, რა შეუძლებელია მოყვარულისაგან სატრფოს დათმობა, თუნდაც წამიერად მისი განშორება, და სავსებით მიჰხვდა ქალისაგან ტყვექმნილ ბუმბერაზის გულისთქმას. სიცოცხლედ უღირდა აშოტს შუქური მისი სული დღეს შუქიას პაწაწა ხელში იყო მოთავსებული. შუქურს ის თავის მეფურ ძალას შესწირავდა წარბშეუხრელად, როგორც შესწირა სამფსონმა თავისი თილისმა თმა ლამაზ დალილას; თვის სიცოცხლესაც მიუზღვნიდა დაუფიქრებლივ: მხოლოდ მის მიერ სცხოვრობდა დღეს ეს გმირთა-გმირი. მიხვდა ნაწრთობი მოძღვარი, რომ შუქურის დაშორებით მზის შუქი დაშორდებოდა ვაჟკაცს; ვეღარ გამოადგებოდა წყვილიდში მყოფი ვეღარც თავის თავს, ვეღარც ოჯახს, ვერც სახელმწიფოს. და... მიუტევა შეცოდებაი... შურით ტანჯულ დედოფლისათვის მხურვალე ლოცვა ადავლინა სახიერისადმი, შესთხოვა ენუგეშებინა იგი ამ განსაცდელში, მიეცა მოთმინება მძლედ შემმართველი.

- იქნება ვისუსტე აღსარების დროს, გრძნობას ავეყვი, ვულაღატე მოვალეობას?! არ ვიცი! ის კი მახსოვს, მთლად გულწრფელად ვმოქმედებდი, არავითარი შიში თუ ლიქნი არა სჩრდილავდა იმ ჟამს ჩემს რწმენას თუ მსჯელობას, ჩემს ლოცვას ზეამაღლებულს, - ამბობდა ხუცესი

და უკვირდა, რომ ქალ-ვაჟის იგი ურთიერთობა შორიდან შეხედვით მრუშობა იყო უშვერი, ხოლო ახლო დახედვით მიჯნურობა იყო ზეცით ნაკურთხი, მზიური ტრფიალი მხოლოდ უდროვოდ და უადგილოდ აღმოცენებული.

- აკი დავსდევ კიდეც მას ამ უჟამობისათვის სასჯელი სულიერი და მსწრაფლ აღასრულა იგი მან, - იმართლებდა მოძღვარი თავს თავისსავე წინ.

ესე არ შეეძლოთ მსჯელობა სხვებს, სჯულისა თუ წეს-წყობილების უმთავრეს მცველებს და დარაჯებს. არცა ფიქრობდნენ ისინი ამნაირად. სამღრთო წესი დარღვეული იყო, მამა-პაპათა ჩვეულება უარყოფილი, ოჯახის სიწმიდე შეგინებული და ყოველივე ეს უნდა მსწრაფლ მოსპობილიყო, ძირიანად აღმოფხვრილიყო; თუ არა, უნდა მოსპობილიყვნენ თვით წესის მრღვეველნი. სხვა გზა არ არსებობდა მათთვის, მოსავლელი რამ ბილიკი. ეკლესია გუშაგად ედგა სარწმუნოებას და მისგან დაკანონებულ ზნეობას, ის ვერ დასთმობდა წმიდასაიდუმლოს შემღვრევას, ყოველ ზომებს მიიღებდა მის რღვევის წინააღმდეგ: მოჰკვეთდა კიდეც გაჭირვებაში თვით დამნაშავეთ, ძირიანად აღმოფხვრიდა მათ თუნდაც ცეცხლით. ყოველი ხეხილი, რომელი გამოიღებს ნაყოფს ხენეშს, მოკვეთილ იქნების და ცეცხლს დაიდების; ცული ლესილი ძირსა ხისასა!

ჯერ კი ნაადრევი იყო მოკვეთაზედ თუ აღმოფხვრაზე საუბარი; ჯერ არც ცეცხლის გამოვლენა იყო წმიდა-წმიდათაგან საჭირო, მწველი ალისა, რომელმან ოდესმე ათასობით მოსპო წინააღმდეგნი, რომელმან მრავალჯერ სასტიკად დასაჯა მცნებათა უარყოფელნი. ჯერ მარტო პირველი ნაბიჯი იყო ამ გზაზედ გადადგმული: მხოლოდ ამხილა ეკლესიამ შემცოდე კერძოდ, პირისპირ. მსახური ეკლესიისა უცდიდა შედეგებს ამ მხილებისას. ამაოდ უცდიდა! გადიოდა დრო და მეფის კავშირს უკანონოს არ აკლდებოდა არავითარი ძალა, იგი კავშირი უფროც მტკიცდებოდა; არ გრილდებოდა მეფის გული ტრფობით აღტყინებული, უფროც ღვივდებოდა. ინთებოდა, სანეტარო ალით პრიალდებოდა.

- მიკვირს, რით მოხიბლა იმ მეძავმა რვალის გული მტკიცე ვაჟკაცისა, როგორ გააღხო და გაანდო, როგორც რამ ცვილი: რა მანქანებით ძლიერდება მილტოლვა ბუმბერაზისა დღითი-დღე?! უტეხი ძალა ამხედრებულა მეფის ოჯახის შესაბღალად, ძლიერება ჯოჯოხეთისა მოჰვლენია, რომ შემუსროს სიწმიდე ცხებულისა და დასცეს ბჭენი მაგარნი საქართველოსი. ბელზებელს განუზრახავს დაარღვიოს სჯული ქრისტესი მისივე დამცველის ხელით, დაამკვიდროს მის ნანგრევებზედ სჯული უსჯულო, ბნელეთით მოვლინებული წესდება უწესო.

- მაინც ჯერ ისევ მოთმინება, აზომვა წინააღმდეგ ძლიერ ძალისა!

ბევრი თმენა და დაყოვნებაც ველარ შეიძლებოდა: დედოფალი თანდათან მწარდებოდა, მრისხანდებოდა. რახან ერთხელ გაამჟღავნა იმან თავისი იდუმალი

დარდი, ვეღარ იკავებდა გულისთქმას, ძლიერად ანვითარებდა თავის მისწრაფებას. აქამდინ რომ ორისა და სამის საიდუმლო იყო სასახლეში აღმოჩენილი სიბოროტე, ეხლა მთელმა ჯგუფმა იცოდა ეს დედოფლისაგან. ბევრი დრტვინავდა, ზოგი კიდევ ამხედრებულყო: განგაში იყო მთელ სასახლეში. ყოვნა აღარ შეიძლებოდა: მეტი მოცდა ეკლესიის სისუსტეს დაადასტურებდა, მის დარაჯთა უძლურებას თუ უღირს შიშნეულობას. მაინც საჭირო იყო ფრთხილად მოქმედება და მით უფრო, რომ შემცოდე კეთილისმყოფელი იყო ეკლესიისა: გრიგოლმა აშოტის ქველი მარჯვენის შემწეობით დააფუძნა თავისი მონასტერი ხანძთა, ააღორძინა მრავალი სხვა სავანეები, რომელნიც ეხლაც მეფის სიუხვით სცხოვრობდნენ და იფურჩქნებოდნენ. სიწმიდის ახლად დამკვიდრებულ კერიებს ძალიან ეჭირვებოდათ გამოცდილი მარჯვენაც ქვეყნის მცველისა: მტერი მრავლად მოსდგომოდა მთელ საქართველოს და მის სიწმიდეებს: აშოტის გატეხა ზღუდის ჩამოცლა იყო მათთვის, მოქნილი ხმლის გადაფშვნეტა შიგ ვადაშია, დიდი სიფრთხილე ჰმართებდა ეკლესიის წინამძღვარ მწირს, მეტი წინდახედულობა.

კიდევ ფრთხილობდა გრიგოლი, დღე და ღამ ეს ფიქრი არ ეშვებოდა მის ჯიუტ შუბლს, დაბალს, გარნა შორითშორს განზიდულ და მტკიცედ ნაჭედს მის შუბლის ფიცარს. მთელი უტეხი თვისი ნებისყოფის ამოდრავება სჭირდებოდა წმინდანს, რომ დროებით მაინც შეეკავებინა ღვთაებრივი შურით აღსავსე მილტოლვა თვისის გულისა, რომელი ღელავდა ძლიერის ღელვით, რომელი მზა იყო გადაშვებულყო მახვილ მოწვდილ შუაგულ ბრძოლაში მაშინვე, დაუყოვნებლივ.

- მაცა, გულო ჩემო, ჰყოვნიდე მცირედს! ძლიერია შენ წინააღმდეგ მებრძოლი ბუმბერაზი, სატანაის ძლიერებით არის აღჭურვილი. ფრთხილად! დღეს ჩემს მარჯვენას დაჰყრდნობია სასოება მებრძოლი ეკლესიისა: სდუმან რჩეულნი ეკლესიისანი; უდებობს საჭეთმჰყრობელი; უნდა ამეტყველდეს მწირი, ამოქმედდეს სოფლით განდევილი, ქვეყნით გაღმა გაბიჯებული.

სწვრთიდა ბერი მებრძოლი თავის თავს. მოფიქრებას ურჩევდა, დაყოვნებას და დროს შერჩევას, რომ მძლავრი ყოფილიყო შემართება მისი, მთლად გადამწყვეტი. გარემოებები კი აღარ ჰყოვნიდნენ, ბრძოლას აჩქარებდნენ, მოუთმენლობის ნიშნებს ცხადად იჩენდნენ. დედოფალი აღარა სცხრებოდა, ძლიერ ღელავდა რახან ერთხელ გადმოლახა ზღუდე თავდაცულობისა თუ მოთმინებისა, ვეღარ შეიმაგრა ღვარი მღელვარე გულისთქმისა და თვის მოქმედებით არღვევდა ოჯახის გარეგან სახესაც, არყევდა სამეფო კერას. ღამის საქვეყნოდ გამოეტანა ცოდვა გვირგვინოსნისა, ხალხთა შორის იგავად დაედვა ბოროტება კერძო; ღამის ამღვრეულ ღვარად გარს მოედინა ცხებულისათვის პირადი ცოდვა, რომ მოეშთო სასიქადულო ვაჟკაცი მის მღელვარე ტალღებში. ძლიერ აჩქარებდა გურანდუხტ მოქმედების განვითარებას, იმუქრებოდა.

- უარყოფ ყველას: უარყო ყველამ, ზნეობის მცველმა ეკლესიამაც! - იტყოდა წამისწამს.

დედოფალის მღელვარება აზვირთებდა თებრონიას ნებისყოფას და ისიც ისწრაფიდა დაერღვია თუ დაენტქა ცდუნება იგი ეშმაკისა, აღმოცნებული მეფის

პალატში თვალთწარმტაც რამ ყვავილად ნაზად, გარნა შხამის მფშვინავად. გესლის მცვარველად, ძალას ატანდა დედაბერი განდეგილსაც; ძლივსღა უმაგრდებოდა ის დედაკაცის შთაგონებას უწყვეტს, დაჟინებულს, სასტიკად ასისინებულს, მაინც ჰყოვნოდა, მტკიცედ იდგა თავის ჰაზრებზედ.

ისიც აყოვნებდა განდეგილს, რომ ჯერ თვისი ძალა ძლიერი არ ეცადნა ბუმბერაზ მებრძოლთან შემართებით საომარ ასპარეზზედ. ეძიებდა რაინდი ქრისტესი შემთხვევას, ეჩვენებინა მეფისათვის უნარი თვისი და გაესინჯნა მებრძოლი მარჯვენაც მეტოქე გოლიათისა. მოხდა ესეთი ამბავიც და სწორედ მარჯვედ, წინამძღვრის სახელისა და გავლენის შესაფერად.

მეფე კერძო ცხოვრებას რომ აწყობ-ჰმართავდა თვის სასიამოდ, თანაც არც ერთს წამს არა სტოვებდა საზოგადო საქმეებს უყურადღებოდ, უფრო მხნედაც განაგრძობდა კმაყოფილი იმ საზრუნველებს, გულმოდგინედ, ხალისიანად. ერთი მისი სასიამო ზრუნვა იყო ახალი სასახლის ღირსეულად შემკობა. მოისურვა დიდებულად დაეხატნათ დარბაზები, დაემშვენებინათ საგულისხმიერო თუ სალამაზო სურათებით. მეტადრე ძალიან ჰსურდა სწრაფად მოეხატნათ კარის ეკლესია. საყდარი ციხის გალავანშივე იყო, სასახლესთან დერეფანით შეერთებული. ეკლესიისა თუ დარბაზების მოხატვას წესი და ჩვეულებაც მოითხოვდა. ამისთანა შემთხვევაში უფრო შინაურ მხატვარს მიჰმართავდნენ, ქართველსავე გამოჩენილ მყალმავს, თუ ესეთი მოიპოვებოდა საქართველოს რომელსამე კუთხეში; თუ არა, საბერძნეთიდან მოიყვანდნენ ოსტატს ან ანტიოქიიდან. აშოტის დროს ამისთანა გამოჩენილი მხატვარი ცხოვრობდა იქვე, სატახტო ქალაქის ახლო. ეს იყო მამა ევდომოზ, რომელს ხელოვნების შესწავლა დაემთავრებინა ბიზანტიაში. ხელი ანტიოქიაში და იერუსალიმშიც ევარჯიშებინა ოდესმე. აწ დაევანა ახლად დაარსებულ შატბერდის მონასტერში. ჯერ ისევე ახალი ვაჟკაცი იყო, მაგრამ ძალიან დახელოვნებული, უკვე განთქმული.

მეფეს ნანახი ჰქონდა ევდომოზის ხელოვნების ნიმუშები და დაასკვნა მისთვის ებრძანებინა კარის ეკლესიის ასურათება. სხვა განზრახვაც ჰქონდა მეფეს: სამღთო ამბების თუ მოქმედებების მარჯვედ მხატვ ბერს საერო შინაარსის მხატვრობაც ეხერხებოდა. ყმაწვილობისას საერო მხატვრობა უფრო ემარჯვებოდა და უხაროდა. შემდეგ ბერად აღიკვეცა და გვერდი აუქცია მაცთუნებელ სურათებს საერო შინაარსისას; შეუდგა სამღთო ამბების ტილოზედ თუ ფიცარ-კედელზედ გაღაღებას, მის ხელოვნებაში მაინც გამოსჭვიოდა წინანდელი მიდრეკილება და გემოვნება. მის ნახატებში საკვირველად განირჩევა თმა, ლბილი და ნაზ სხივებისაგან თხზილი კულულ-ხუჭუჭები, შარავანდედად რომ მოსდებია ეშხით ნაქანდაკებ შუბლს. საყურ-ბეჭედი თუ სხვა სამკაულიც ლამაზად არის მის სურათებში ასახული და დიდის სინამდვილით. ყველაზედ ძლიერ ეს მიდრეკილება ეტყობა მისგან ნახატ ყვავილებს ეტრატებში გაბნეულს და მეტადრე იმ ერთს ხატს ხარებისას, რომელი აწც იხილვების. რა სინაზეა და სინათლე იმ სპეტაკ ყვავილებით შემკულ რტოში, რომელსაც მთავარანგელოსი აწვდის კდემამოსილად თავდახრილ ქალწულს! საკვირველია, მისი ნახატების საღებავი დღესაც ისევე ბრწყინავს, როგორც ახალი. ეტყობა, ფერადთა შეთხზა-შეზავების საიდუმლო სავსებით იცოდა ხელოვანმა. იქნება ახალი რამ შემადგენლობაცა ჰქონდა შეტანილი საღებავთა შექმნა-შეზავებაში. აშოტის ყურადღება მიიქცევს მეტადრე ბერისაგან ნახატ სიცოცხლით სავსე ყვავილებმა. ბატონს ჰაზრადა ჰქონდა შუქურის გალიაკი შეემკო სურათით, მხოლოდ ერთადერთი ხატით: უნდა

დაეხატნათ ჰაეროვანი ქალი ახლად მოსთვლილ ყვავილთაგან შეთხზილ თაიგულით ხელში.

- რა ვქნა, მუდამ ესეთი სახით მიდგა გონების თვალწინ ეს ჯადოსანი სიცოცხლე ჩემი, სწორედ იმგვარი შეხედულებით, როგორც მომეველინა პირველად, როცა ყვავილებით ხელში შემეგება გამარჯვებულს. მას აქეთ ახლო გავიცანი ქალი, ძალიან ახლო, მაგრამ მაინც ისევ ის არის ჩემთვის: კდემამოსილი საიდუმლოება, მარად მიმზიდველი სიმშვიდე წყლულთა დამშუშავი, მიწყვი ლამაზი სინაზე ქალწულებრივი, სიწრფელე უბიწო, შეურყეველ-შეუგინებელი. ესეთი სურათი მსურს ამშვენებდეს მის სენაკს განკერძოებულს, ესეთი ხატი დარჩეს ჩემს შემდგომაც დიდხანს, ძლიერ ბევრ ჟამთა დაუსრულებელ დენაში! - დაასკვნა მეფემ

და უბრძანა სახლთუხუცესს მიეწვივნა იგი მის წინაშე, რომ პირად თითონ მიეცა მისთვის ბრძანება შესაფერი. გადიფიქრა კარისკაცის პირით ბრძანება: მსწრაფლ დაწერა წიგნი, წარავლინა კაცნი კეთილნი და პატივით უწოდა მას ბერსა. მივლენილნი მოვიდნენ და აუწყეს მეფეს:

- არა ჰნებავს კაცსა მას ღვთისასა მოსვლათ აქ!

განცვიფრდა მბრძანებელი, გაუკვირდა თავხედი ურჩობა ვიღაც მწირისა; განრისხდა ფრიად. მზა იყო ებრძანებინა, თრევით მიეყვანათ იგი მასთან. სძლია კეთილგონიერებამ, შეიმაგრა თავი. მაინც გამოურკვეველი დარჩა მისთვის მიზეზი ბერის უხეში ურჩობისა. სახლთუხუცესმა შეჰბედა და განუმარტა:

- ბატონო მეფე! წიგნის მიღებისთანავე შეეკითხა იგი ბერი წმიდა გრიგოლს შენის ბრძანების შესახებ და სთხოვა ლოცვა-კურთხევა.

- მერმე?

- არ ვიცი! ალბათ ელის იგი ბერი წინამძღვრის ნებართვას.

- ელის სხვის ნებართვას, როცა მე ვუბრძანე მხლებოდა?

- შეიძლება! შენ უწყი, როგორ სასტიკად იცავენ განდეგილნი თავიანთ წეს-წყობილებას, რამოდენა შრომა-წამებას იღებენ იგი ნებითი მორჩილებაში.

სდუმდა აშოტი. მისი მეფური თავმოყვარება შელახული იყო ვიღაც მწირასიგან, შეეძლო, ებრძანებინა და ცხენის ძუაზედ აბმულს მიათრევდნენ ურჩს მის წინაშე, თუნდ მის თავს მიათრევდნენ მოკვეთილს, თმებით ატანილს. არ შეიძლებოდა გულს აჰყოლოდა მბრძანებელი: დროზედ მიჰხვდა, რომ ბერის სახით ეკლესია გადაჰლოებოდა მას წინ, რომ იმ მწირს წინ უძლოდა აჩრდილი წმიდანის გრიგოლისა, რომელში ამჟამად განხორციელებულიყო ძალა უძლევის ეკლესიისა. სდუმდა აშოტი, ხანსა ზმიდა, ვერა ჩქარობდა, ახალი რამ საშუალება ეხმარნა თავის წადილის შესასრულებლად. მნელიც იყო შესაფერი ზომის მიღება: ბერი თავის ნებით აღარ დაჰმორჩილდებოდა აღარავითარ მის ბრძანებას და თუ უნებლიეთ დაიყოლიებდნენ, დავალებას მარჯვედ ველარ შეასრულებდა უხეში ძალისაგან საშრომლად მიგდებული. ისეთ საქმეს ავალებდა მეფე ბერს, რომ მის მარჯვედ აღსრულებისათვის აუცილებელი

იყო საკუთარი სურვილი, ეშხით მიახლოვება სამუშაოსადმი, სიყვარულით შრომა, საამურის გატაცებით მუშაობა.

- ხოლო შიში გარე განაგდებს სიყვარულს, - მოაგონდა სიტყვა მოციქულთა.

თავისი განზრახვის დავიწყება, მასზედ ხელის აღება, თუნდაც დაყოვნებაც არ შეეძლო აშოტს: ეჩქარებოდა მთლად დაესრულებინა თავისი წყობილი შენობები ახალ სატახტო ციხექალაქში. ვერც შეჭრიგებოდა თავის სურვილის გადატეხას ვიღაც მწირის უჯიათობით. სურვილითა ჰსურდა, სწრაფად შეეძღვნა შუქურისათვის უჭკნობი თაიგული მის გალიაკის კედელზედ მურაზით მოხატული: იცოდა, ამ ზღვრით სავსებით გაახარებდა თვის გამხარებელს.

იქნება გაეგზავნა კიდევ კაცი წინამძღვართან ან წიგნი მიეწერნა, მისთვის, მაგრამ ეს ხომ ქედისმოხრა იქნებოდა გრიგოლის წინაშე, ობლობაში სამადლოდ აღზრდილ მწირის წინ, რომელი თვის გარეგან დაკნინებაში თუ უკიდურეს თვის სიმშვიდე-სიმდაბლეში იდუმალ ეტრფოდა დიდის აშოტის მძლე მეტოქობას. რაინდი სულიერი პირისპირ ბრძოლაში შეჰყოფდა რაინდს ხორციელს და ეს უხმო ბრძოლა უჩინარი ერთ-ერთის სასტიკი დამარცხებით უნდა დათავებულიყო. აშოტი და დამარცხება?! შორს იყო განთქმული ბუმბერაზის ბუნებისაგან მარცხი მამდაბლებელი: ვერ აიტანდა გოროზი დაკნინებას! არა, ვერც შესძლებდნენ მის დამცირებას. მაინც საშიში იყო ბრძოლა: ხელშეკრული იყო აშოტი ამ სასტიკ წყობაში, უხილავ ძალთაგან ხელშეგორკილი.

65

გრიგოლმა მოუწონა მხატვარს ბერს ქცევა. მაინც დაფიქრდა: მათი მონასტრებიც, თითონ იგინიც არსებობდნენ უმთავრესად მეფის წყალობით და მისი ნებისყოფით; მისი ბრძანების უარყოფა, თუნდაც სამონასტრო წესის გამო, არც თუ ისე ადვილი სატვირთელი იყო.

- ეკლესია არ ემორჩილება მეფის სურვილს თუ ბრძანებას, მაგრამ მისსავე სკიპტრაზედ არის დაყრდნობილი მისი კეთილდღეობა თუ ნივთიერი არსებობა. ვინ იცის, იქნება მეფის ბრძანება გამონაკლისს უნდა შეადგენდეს თვით სამონასტრო წესშიც, მთელი ხალხის ბატონ-პატრონის სურვილი, მით უფრო, თუ იგი ბრძანება არ შეეხება სჯულისაგან აღიარებულ ჭეშმარიტებებს, უბრალო საეკლესიო ჩვეულებასაც კი. მაგრამ კაცია აშოტი და თუ გაწყრა, თუ პირი მიიქცია მონასტერთაგან, სასიკეთო არ იქნება ეს ახლად აღმოცენებულ ვენახებისათვის ღვთისა; არ ეგების განხეთქილება ამ უბრალო გარემოების გამო. მით უფრო ეხლა, დიდ განსაცდელის დროს, როცა საქართველოს მოსდგომია მოზღვავებული ღვარი ქრისტეს მგმობ აგარიანთა. დროა სდუმდეს ბრძოლის საყვირი: წინააღმდეგმა უკვე იგრძნო ჩვენგან ძალთა სიმრავლე, - ფიქრობდა ბერი

და მიმოიხედავდა გამოსასვლელ გზის საპოვნელად. მალე უკარნახა გამჭრიახე გონებამ ქცევა სათანადო. დაადგა იგი გზას სასახლისაკენ: მრავალჯერ მისულიყო ის მეფის კარს ახალ სავანეებისათვის სახსართა გამოსათხოვნად და ეხლაც ეს მიზეზი წაიძღვარა წინ. იღბალი უძლოდა ბერს: მეფე გზად მომავალიყო და თითქო შემთხვევით

შეხვდა მას მწირი ხანძთის სანახებში. მეფემ პატივით მიიხლა ღირსი იგი და უამბო შემთხვევა ურჩი ბერის შესახებ. გრიგოლმა განუმარტა აშოტს, რომ ბერს არ შეეძლო ამ შემთხვევაში სხვანაირად მოქცეულიყო.

- მაშ განუგებელად მიქმნია, რომ შენ არ მოგწერე და პირდაპირ დავიბარე იგი მწირი. უბრძანე მეახლოს, თვისი ხელოვნებით განამშვენოს პალატნი სამეფონი და კარის ეკლესია: მეც კვალად მივუწერ, - ბრძანა მეფემ.

მხატვარი ბერი მსწრაფლ დამორჩილდა, ეახლა მეფეს. კურთხეული იყო მისი მისვლა მეფის კარს: მისმა ხელოვნებამ ღირსეულად შეამკო ეკლესიაც, სამეფო სადგომიც, ხოლო მონასტერს მიჰნიჭა დიდი ნუგეშინისცემა მადლობელი მეფის ნაქებ სიუხვიდან. ძალიან კმაყოფილი იყო ნეტარი გრიგოლ: ბრძოლა მოიგო, მეფეს აგრძნობინა თავისი მძლავრი გავლენა, მის ძლიერებასთან თანასწორი, თანაც ისე, რომ მარჯვედ აუქცია გზა აშკარა განხეთქილებას, სკიპტრისა და ჯვარის ამყამად შეუფერებელ შებრძოლებას. მეფის პატივმოყვარე გულს კი, სიტყვის შეუბრუნებელ მორჩილებით გააზიზებულს, დაღად დააჩნდა ის შემთხვევა, უსიამოვნო ხაზად წაუშლელ-ამოუფხვრელად.

მწირი მხატვარი შემოქმედი გამოდგა, სიმშვენიერის მიმწდომ-მიმდევარი, თვისი ხელოვნების გატაცებით მოტრფიალე. ხელმძღვანელობის ნიჭიც შეაჩნდა მას: მეფის ბრძანებით მისდა მიჩემებულ თანამშრომელებს მარჯვედ ახალისებდა, შრომის უნარს უორკეცებდა. თანამშრომლები შემდეგში მოწაფეები შეიქმნენ ხალისით სავსე ადამიანისა, მოსიყვარულე და მადლობელი მისი შაგირდები. ვერცერთი ვერ დაუსწორდა მას ხელოვნებაში: იმისი ნახატი მაინც ყველას ნახატებიდან განირჩეოდა ჰაეროვნობით. მისგან მოკალმული სახე თუ ტანი ტლანქი რამ ნივთიერებისაგან აღარ შესდგებოდა; განიცდიდა უკვე ხორცთა სულიერად გარდაქმნას, ეთეროვან ნივთიერებად, რომელს ეადვილებოდა ფრენა ლაჟვარდ სივრცეში ფრთაგაუშლელად, თითქმის მთლად უფრთოდ. მის ნახატში ადამიანს იტაცებდა მეტადრე თვალთა გამომეტყველება, რომელში გამოსჭვივოდა სითბო სულისა ღვთაებური, ძალა გრძნობათა, სინათლე ჰაზრიანი, ნივთიერ ზღუდეების იქით გამჭვრეტელ-გამხედველი; ნაქვთთა მოყვანილობა აგრძნობინებდა ნებისყოფას არა მსწრაფლს და სასტიკს, არამედ ნელს, მდორედ თუ ნებივრად მიმდინარეს, მაგრამ ურყევებს, დროთა სივრცეში მომხვრელ-დამმორჩილებელს.

მეფის აღტაცებას სამზღვარი არა ჰქონდა: გაახალისა ის ბერის მადლიანმა ყალამმა; შეყვარებულ ჭაბუკივით თავს დასტრიალებდა მუშებს და სამუშაოს. ბერიც ააფრთოვანა მეფის ქებამ და წყალობამ, ერთი-ორად გაამხნევა მისი მარჯვენა, შედეგიანი ჰყო მისი მუშაობა. მეტადრე იამა ბერს, როდესაც აშოტმა თითონ მისცა მხატვარს გალიაკის კედელზედ დასახატ სურათის ჰაზრი. ეს იყო სურათი იოთამ მსაჯულისა, როცა ის გამარჯვებული ბრუნდება თავის ქალაქში. შეჭურვილ-შეიარაღებული რაინდი ჯაჭვით დარახტულს სამანდზედ. მუზარადის ისარი ახრილი. წვრილთვალაის რიდე უკუგდებული. ომგარდახდილი ამაღა მის ჩამოდგომით. ციხე-ქალაქიდან მის შესახვედრად გამოსული ერი. წინ ქალთა გუნდი პირად-პირადად შემკულ-შემოსილი. ყველაზედ წინ იოთამეს ქალი თაიგულით ხელში.

ბერი აღტაცებაში მოვიდა ამ დავალებით: აქ მისი ნიჭი ფართოდ შლიდა ფრთებს, არც განსაზღვრულ ჩარჩოებით თუ ხაზებით იყო შეზღუდვილი, ერთხელ და სამუდამოდ მიღებულ მოხაზულობით, როგორც ეს იყო დაწესებული წმიდანების ასასახველად. სამლო წიგნიდან რომ იყო სურათი, ბერს მაინც შეეძლო ეოცნებნა, მხატვრობითი ნიჭისათვის გაეშალნა თავისუფალი სანავარდო.

- ემჯობინება ჩამოვაცალოთ ქალს ამაყი გამომეტყველება, რომელიც უთუოდ ექნებოდა მას, რადგან გამარჯვებული იგი რაინდი მამა იყო იმ ქალისა. შევანარჩუნოთ მის სახეს თუ თვალებს განცვიფრება გმირის წინაშე.

- განცვიფრება და აღტაცება კდემამოსილ უბიწო სახეზედ.

- აღტაცება და თაყვანისცემა უბრყვილო სპეტაკ სახეზედ.

- თმა შავი, ვით ყორნის ბოლო: ასული ისრაილისა შავი თმიანი.

- ეგ ჩვეულებრივ აღმოსავლეთში, მაგრამ იქაც ამშვენებს ასულს, თუმც იშვიათად, სხივთა მაგვარი თმა, შარავანდედად მოდებულ-გადმოშლილი.

- ვხედავ! სხივთა მზგავსი თმა. კდემამოსილი ლმობიერი თვალეზი, აღტაცებით მიპყრობილი გმირისადმი სათაყვანებელისა. მაშინ შეიცვლება შინაარსი ბიბლიურის თქმულებისა; წარწერა ვეღარ იქნება შესაფერი.

- რა უშავს! წარწერა? მოიშალოს წარწერა! თითონ სურათი უნდა ცხადჰყოფდეს თავის სახელს.

- ჭემმარიტად! ტანსაცმელი ებრაული?

- ქართული! თორემ სამლო რამ ხატს დაემსგავსება ნაყალმი და ვერ ივარგებს გალიაკის კედელზედ.

- მართალსა ბრძანებ! არც თუ იოთამეს ამბავი არის სამლო მოთხრობა და მის სახე წმიდანებთან ერთად თაყვანსაცემი, – დაამთავრა ბერმა საუბარი.

შეუდგა ხატვას. მიჰხვდა მეფის ჰაზრს. იცოდა სასახლის ამბავი, ენახა შუქურიც და შეიგნო, რა ჰსურდა აშოტს, რა ფიქრი ახელმძღვანელებდა მას ამ სურათის შეკვეთის დროს. თითონაც განიმსჭვალა იმ სურვილით, რომ თავის ქვეყანაში მომხდარი ამბავი მშვენიერ ნახატად ასახულიყო სამეფო სასახლეში. ბერში სცხოვრობდა ხელოვანი მხატვარი სული, რომელი ვერ შეიმსაზღვრებოდა ერთი რომელიმე დარგით, თუნდაც სამლო ფარგლებით მოღვაწეობისა. ეხლა ხელოვანის ოცნებამ თავისუფლად იწყო ნავარდი და შექმნა ხაზთა თუ ფერთა ის ლამაზი ურთიერთობა, რომელი აცოცხლებდა მისგან ნახატ ყვავილს, სულს უდგამდა მისგან მოხაზულ სახეს, ნაქვთს ან მოძრაობას.

მშვენიერი სურათი დაიწერა თვალთ წარმტაცი, თანაც სინამდვილის მსახველ-მხატველი: ქართველნი იყვნენ გახარებულნი, ისინი ლიტანიობდნენ, მოძრაობდნენ, თითქმის ამბობდნენ. მეტადრე დიდის გულმოდგინებით იყო ამოხატული მძლეველ ბუმბერაზის სახე საომარ რაშზედ მჯდომი. ერთის თვალის დაკვრით აშოტ მძლეველი

იყო ის: მისი ბეჭთა მოყვანილება, მისი ხელის მოძრაობა, მისი ყელის მოღერება თუ თავის მიმოხვრა. სახე კი სხვა ჰქონდა. დიდრონ თვალთა მოხაზულობა აშოტისასვე უგვანდა. წრფელის სიყვარულით და გატაცებით ამოეხატა ხელოვანს მოწინავე ქალის სურათი, რომელი თაიგულს აწვდიდა ბუმბერაზს. ცოცხლად იყო გამოყვანილი ლმობიერი იმისი თვალები. განუსაზღვრელის აღტაცებით რომ შეჰმზეროდნენ სათაყვანებელ რაინდს. ქალიც შუქურს ემსგავსებოდა თვალთა პირველ დაკვრით, იმას აგონებდა ადამიანს, თუმცა თითონ შუქური კი არ იყო ის, თუ ახლო გასინჯავდი სურათს დაკვირვებით. მთელი ნახატი მოძრაობით იყო სავსე, თითქმის სიცოცხლით.

ძალიან იამა აშოტს, რომ უმთავრეს მომქმედ პირთა სახით თითონ და მისი სატრფო ამოექარგნა ხელოვანს, თუმცა ამის დაბეჯითებით თქმა მაინც არავის შეეძლო. დაუმაძღლა მწირს, მეფურად დაასაჩუქრა. უბრძანა, ყოველსავე გასაჭირში თუ სათხოვარში პარდაპირ მიემართნა მისთვის.

66

მდიდრად მორთულ საწოლ ოთახს მქრალად ანათებდა ვერცხლის მამხალაზედ მდგარი ერთადერთი ჭრაქი. სუნნელოვან ზეთს ჰაერი შეეთხო მათრობელი სიტკბოთი. ალი ოდნავ ირხეოდა, აქანებდა ოთახში ჩრდილებს. დედოფალი ჩაწოლილიყო. აშოტი, თავისუფალ ტანსაცმელით მოსილი, ტახტის ბოლოზედ ჩამომჯდარიყო, ქალის ფერხთით. ბოროტად აღელვებული ქალი შფოთავდა საბნის ქვეშ, მჭახედ ამბობდა, მოუსვენრად ინძრეოდა, ხელ-ფეხს აწყვეტდა. შრიალი არ გაჰქონდა ბუმბულივით ლბილ ლოგინს. ალექსილ სახეზედ დედოფლისა ბოროტად ენთო სიძულვილის მსახველი თვალები.

ვაჟკაცი უფრო წყნარად იყო. თვალს ადევნებდა ცოლის უნებლიეთ მოძრაობას, ყურს უგდებდა მის თქმას. სიტყვებს კი არა: ზეპირად იცოდა, რას ეტყოდა მას განრისხებული მეუღლე; ის ყურს უგდებდა მის ხმის ბგერას და მიმოხვრას, რომ გაეთვალისწინებინა, რამდენად იყო გურანდუხტ განრისხებული. ითმენდა ვაჟკაცი: სიტყვა მიეცა მას თავის თავისათვის, ბოლომდინ დაეთმინა. იმ ჰაზრით შესულიყო დედოფალთან, იმ ფიქრით მიახლოებოდა სარეცელს თანამემცხედრისა, რომ როგორმე მოეღობო მეტის მეტად გამეხებული მისი გული; შეეგნებინებინა, რომ მის სიმკაცრეს ვერ შეეძლო უარი ეთქმევინებინა იმაზედ, ვინ სიცოცხლეზედაც უძვირფასესი შექმნილიყო მისთვის. უნდოდა ბოდიში მოეთხოვნა თვისგან უნებლიეთ შეურაცხყოფილ მეუღლის წინაშე, აღეთქვა მისთვის ყოველივე მსხვერპლი, გარდა შუქურის მოშორებისა: შეჰვედრებოდა, დაეთმო ეს ცოდვა მისთვის, თუ ცოდვად მიიჩნეოდა ორმხრივი სიყვარული ესეთი დიდი; შეჰრიგებოდა ვაჟკაცის ამ ვნებულ მისწრაფებას. ამისათვის ითმენდა აშოტი მეუღლისაგან შეურაცხყოფას. ამისათვის ისმოდა მუდარა უმწეო მის ხმაში.

- რას გიშლის ის საწყალი ქალი. შენი მოახლეა, შენი მხეველი, შენად სამსახურად დადგინებული. შენ არ იცი, რა დიდს პატივსა გცემს იგი შენ?

- დიდს პატივსა მცემს?! ოჯახს მირღვევს, საიდუმლოს ქორწინებისას ჰბღალავს, საგმობლადა მდებს მთელის ქვეყნის წინ და დიდ პატივსა მცემს?! იქნება მე მხოლოდ დედოფალი ვარ, ხოლო ის შენი თანამემცხედრე ნაკურთხი?

- დედოფალი გვირგვინოსანი, თანამემცხედრე ეკლესიისაგან მოცემული. დედა შვილთა ჩემთა! ვერავინ შეგეცილოს შენ ამაში ვერასოდეს! მაგრამ... სუსტია გული კაცისა, თუნდაც შემმართებელის ვაჟკაცისა: იგი მორჩილი მონაა მისთვის აღმოცენებულის ტრფობის ყვავილისა, ძლიერად მიმზიდველის სიყვარულის ყვავილისა. ვერ ძალმძის განვეშორო მას!

- მთლად დაჰკარგე სირცხვილი, კდემა! რა გნებავს ახლა?

- მსურს დასთმო ეს ჩემი სისუსტე და მიმსახურო მეფე ძლიერი, მამა მზრუნველი შენის შვილებისა.

- როგორ თუ დავთმო?

- ისე, ვით დასთმო მეუღლემ მეფის დავითისა, როცა იმან მიიყვანა სამეფო პალატაში ბერსაზე, დედა სოლომონისა; როგორც დასთმეს სოლომან ბრძნის მეუღლეებმა, როცა მან მუხლი მოიდრიკა წინაშე მშვენიერის სულამიტასი; როგორც დასთმეს მაჰმადის მეუღლეებმა, როდესაც ის ჭაბუკის ეშხით ეტრფიალა მისთვის ფასდაუდებელი აემას.

- როგორც მაჰმადის მეუღლეებმა?! ნუთუ განრისხდა ღმერთი და უარჰყავ ჯვარი ქრისტესი, მიიდრიკე აგარიანთა სჯულისადმი უსჯულოისა. ჭემმარატად წარმოშობილია მეძავი იგი ძალთაგან ჯოჯოხეთისა ცდუნებად შენდა, დარღვევად, ჩვენის სჯულისა!... იგი მეძავი თვით ეშმა არის ძალთა მიერ ბელზებელისა მძლედ შემოსილი!.. განვედი ჩემგან, კაცო ბოროტო!.

განვიდა მისგან მეფე მვედრებელი, განეშორა სამუდამოდ თავის მეუღლეს, ეკლესიისაგან განუყრელად შეკავშირებულს თავის თანამემცხედრეს. ბოროტით აღივსო სული ვაჟკაცისა გურანდუხტისადმი, მკაცრ სიძულვილით; გაიყინა დედოფლისათვის გრძნობათა შესაკრებელი მეფისა, მთლადაც გაქვავდა. აშოტის ბუნება აწ განუყრელად შეუერთდა შუქურს სპეტაკსა, სხივთაგან შეთხზილ მის არსებასა. ეხლა აღარ ეკრძალებოდა მეფე არავის, არ ჰფარავდა თავის კავშირს სხვათაგან გმობილს; ცხადად ეტრფიალა აწ იგი შუქურს. რალა გასდრეკდა მიჯნურს გატაცებულს, რალა შეაკრთობდა ბუმბერაზს აღტაცებულს?

არა, ზრდილობის სამზღვარს კი არ გადადიოდა მეფე-მიჯნური, გარეგან სახეს კეთილ ქცევისას. უარყოფილი მეუღლე მისი ისევ დედოფალი იყო დიდებული, ხოლო შუქური ერთი ქალთაგანი მსახური სასახლეში; გურანდუხტ ისევ პატივსადები დედა იყო უფლისწულებისა, პირველი მანდილოსანი სამფლობელოში, ხოლო ბუნებით დედობისაგან აწ უარყოფილი. შუქური მხოლოდ ქალი იყო აშოტისაგან სათაყვანებელი, მის პირად განცდათა დედოფალი და მფლობელი, მის სიამეთა ჭურჭელი უშრეტელი. ახ, ძლიერ ნაზად ნაგები ჭურჭელი, მჭვირვალე რამ ნივთიერებისაგან შექმნილი. ერთი უხეში შეხება და დაიმსხვრეოდა იგი ძვირფასი, დაილეწებოდა, გამტვერდებოდა. გარემოსდგომოდნენ მას ბევრეულნი სამტროდ, დასათრგუნად, შესამუსრავად. რა დაიფარავდა უმწეოს მოძულეთაგან მისთა. ისართაგან სიბნელეში მისკენ სრეულთა, ლახვართაგან მის გულისაკენ იდუმალ გაწვდილთა, წყევათაგან მისდამი კვამლად, მიმართულთა?! ვინ ჰყვანდა მაშველი თუ

ხელის ამბყრობი, ვინ უვიოდა დარაჯად მის უმწეო გულკეთილობას?! არავინ, სრულიად არავინ, გარდა აშოტ საყვარელისა!

და შეებრალა ვაჟკაცს ქალი უმწეო, მტერთა და მოშურნეთაგან გარემოცული; გრძნობა აუდულდა ისეც მისთვის გულმხურვალესა; თან შიში იგრძნო ქალის შესახებ, მძიმე რამ მომავალი განუჭვრეტელი, ბნელად მოდებული. თუ უბედურობა შეემთხვეოდა ქალს, ეს ხომ მისი ბრალი იქმნებოდა, მეფე აშოტისა, რადგან შუქური მან გაიტაცა ამ სახიფათო გზაზედ, მან წაართვა ქალს გული და გაიტანა მგესლავებით სავსე ალაგას.

- იცი, სიცოცხლევ, ძვირფასი რამ ხარ ჩემთვის, იმისთვის მეშინიან შენ შესახებ, დიდი რამ შიში მიბყრობს. ძრწოლა განუსაზღვრელი, ჩემთვის თითქმის შეუმართებელ-უძლეველი.

- გეშინიან შენ, მარავალჯერ სიკვდილის პირისპირ მხილველო?! გეშინიან შენ, უშიშარო?!

- არა ჩემი სიცოცხლის გამო! აქ არ ვიცი შიშნეულობა. იმასა ვფიქრობ, არაფერი აგვიტეხონ მოშურნეებმა.

- რა უშავს, ჩემო ხელმწიფევ! მე სრულებით არ მაფიქრებს ეგ: თუ ავი შემემთხვა შენის გულისათვის, თუნდაც სიკვდილი, საამო იქნება ის ჩემთვის, სასიქადულო. თავსამც შემოგვევლების შენი შუქური.

- მე ხომ საბრალო შევიქმნები უშენოდ, გაუხარებელი, სიცოცხლე მობეზრებული. მზის შუქი ლახვრად დამესვება გულს შუქურის დამკარგავს; მთვარის შარავანდედი ბნელ საბურველად მოედება ჩემს სულს, შენს შუქს მოკლებულს; ვარსკვლავთ ციაგი არსებას ჩამიბნელებს შენგან მოწყვეტილს. აღარად ვევარგები უშენოდ: უსულო როგორღა გამოვსდგები ან რიღასთვისა, ჩემო სულისდგმავ!

- ახ! რად გეკეთე ეგრე მეტად, ვაჟკაცო ჩემო. ტრფიალის ნაცვლად რა შემოგძღვნა საწყალობელმა?! სიცოცხლე დავსდვა შენ საამოდ, სული გავსწირო!

- ამბობენ, ქალ-ვაჟი წყვილად შეიქმნებიანო განგებისაგან ერთმანეთისათვის, მხოლოდ ის იშვიათნი იგემებენ უშრეტ სიამეს, ვინც შეჰხვდებიან ერთმანეთს ზღვაში ცხოვრებისა; სხვები დადიან განუჭვრეტელ სიბნელეში მნათობთაგან გაბრწყინებულ დედამიწაზედ.

- მართალი იქმნება. რა ბნელი იქმნება უშენოდ ჩემი სიცოცხლე! მთლად ძნელი იქმნება იგი, აუტანელი.

- გეთაყვანე, ჩემო ლამაზო!

- აშოტ საყვარელო, მითხარ, მანუგეშე: უთქვამთ, ჭეშმარიტი. სიყვარული დაუსრულებელია, ვით ჟამთა დენა: უკვდავიაო, ვით ღმერთი, რომელ არს თვით სიყვარული. თუ ესეა, მაშ იმ ქვეყნადაც გაგრძელდება მიჯნურობა ამ ქვეყნიური, და უფრო ამაღლებულიც, მთლად განწმენდილი, უფრო უტკბესი.

- ამაზედ ტკბილი?! უფრო სპეციაკი?!

- ნეტავ ერთად იხოცებოდნენ მოსიყვარულენი! მოგვკვდები, სული შეუდგება სავალს დაუსრულებელს. სადღა გიპოვო უსამზღვრო სივრცეში?! გამტანჯავს შორს ყოფნა შენი, მთლად გამაწამებს. მსურს შენი ვიყო მე იმ ქვეყნადაც, შენი სიახლით ნეტარყოფილი მხევალი შენი! - უთხრა ქალმა აღტაცებით

და გადაეჭდო ბუმბერაზს, მიეკრა, მიეწება, ყელ-ყურში ჩაუყო სახე, მთლად გადაბურა თმათა ტევრებით. უყვარდა აშოტს ქალის თმის ჩაშლა. ვაჟკაცს მტკიცედ ეჭირა ქალი მძლავრ მკლავებში, როგორც სიცოცხლე უძვირფასესი, ვით ნეტარება მისთვის ხორცსხმული, როგორც სიამე გამოუთქმელი. იკრავდა იგი ქალს მძლავრ მკერდში და აღთქმასა სდებდა, არ გაეშვა იგი, არ დაეტოვებინა არასოდეს, არც ამ ქვეყნად, აღარც იმ ქვეყნად.

67

- აშოტ, ჩემო რაინდო, სატრფოვო ჩემო, მეფევ, ძლიერო! ნუ დამიტევებ, ნუ განმემორები... არ მომაკლო შენი სიყვარული... რა ძნელია ჩემთვის შენი დაშორება!..

- არა! რამ შეგაკრთო? რამ გაფიქრებინა?

- მომეჩვენა ბურანში, თითქო შავმა რამ ხელმა, შორით გამოწვდილმა მიბყრო; უფსკრულისაკენ მეზიდებოდა უფსკრულის ნაშობი. იმ ჭვანგებიან ხელის ძლიერებამ შეასუსტა ძალა შენი: ნელ-ნელა იხსნებოდა ჩემს გარშემო რვალის რკალი შენის მკლავისა. სევდა მიხუთავდა გულს. ძრწოლა მომიხდა; ბნელი მფარავდა. ხმა აღარ მქონდა დამეძახნა, მეხმო შენთვისა. გავიბრძოლე. გამოვფხიზლდი. დახე ჭირის ოფლს!

- დაიწყნარე გული: ვერც ბრჭყალმა ჯოჯოხეთისამ წარგიტაცოს ჩემგან! დატკბი, უტკბესო გოლეულისა.

ჩაეძინათ ნეტართ. ტკბილად განისვენებდა ორი ერთქმნილი. სიყვარულს შეედნო ისინი ერთმანეთისთვის, შეედულებინა, ერთსულ ექმნა მეფე და მხევალი, ერთ ხორც და ერთ არს. ივსებოდა ბუმბერაზი სიმშვიდით ძლევაძმოსილითა: გრძნობათა არეში მთლად კმაყოფილი, ჰაზრთა არეში თავისუფლად შესძლებდა აწ აღმაფრენას, რომ ჭკვიანად განეგო სამეფო თვისი, მყარის გონებით, დინჯად მჭვრეტ ჰაზრით. ნებისყოფა მისი უტეხ ძალას იძენდა ვნებათა მშვიდ აცისკროვნებაში ძლიერებას მეფურს, რომ ურყევლად წარემართნა განგებისაგან მისდა მინდობილი ბედი ქართლისა.

შუქურიც ღვივდებოდა და იფურჩქნებოდა მხურვალე მკერდზედ მძლედ მებრძოლისა, მაცოცხლებელ ცეცხლს შეისუნთქავდა მშვენიერი, რომ უხვობით აღევსო სხივოსანი არსება თვისი, სიცოცხლის მომცემელი სითბოთი და ულევ-უშრეტელ მშვენებად მოჰვლინებოდა თვის რაინდს, ვითა მზე დილით მიწვივ ახალი.

ეძინათ მიჯნურთ ნეტარის ძილით და ზეცა აკურთხებდა მათ ერთობას სახიერს, მთვარე გულსავსე სდარაჯობდა მათ სიხარულსა, ვარსკვლავნი შორით უღიმოდნენ

მათში ნაქვთად ასახულ სიყვარულს უსამზღვროს, დაუსრულებელს, ყოვლად კეთილსა, ყოვლადვე ნეტარს.

ბნელიდან კი, შავ-ბნელ ბჭეთაგან ჯოჯოხეთისა, მძიმე ღრუბელი ამოსჩენოდა მათ სავსე ბედნიერებას, გამანადგურებელი წარღვნის ღრუბელი გულშავი. მოშურნე სატანაილის ფრთებად მოსჩანდა კვამლის ღრუბელი საბედისწერო. სად წაუვიდოდა მას თუნდაც ნასახი ნეტარებისა, სიამე უჩრდილო, ღიმილი ვარდისებური? ვერსად! იგი ბოროტება ბნელ კვამლად შენივთებული ყველგან დაჩრდილავდა სიკეთეს ლამაზს, სიამეს სასურველს: იმისთვის იყო იგი ქვესკნელით ამოწვეული, რომ დაეხშო ყველგან ციაგი კეთილობისა, მოესპო ქვეყანაზედ სიყვარული, შუქება იგი ყოვლადსახიერისა. ეძინათ მიჯნურთ, არ ეძინა მიჯნურობის მტერ ბოროტებას, მის უარყოფელ სიავეს შავსა.

თითონ დედოფალი მხოლოდ სწყრებოდა, ბოროტდებოდა, მაგრამ არავითარ საწინააღმდეგო მოქმედებას არ ადგებოდა: თავმოყვარება ნებას არ აძლევდა დიდებულს დახრილიყო თავის მხევლისადმი, ხელი აეკრა მისთვის, გზაზე ჩახერგილისათვის; არც თუ ქოშის წაკვრას კადრულობდა თვისს სავალიდან დაბრკოლების გადასაგდებლად. იქნება შიშიც ჰქონდა გულს ჩასახული, მეფე-მეუღლის წინაშე კრძალვა თუ რიდი. უკვირდა დედოფალს, რომ მისი ქვეშევრდომნი, მისი ესე დიდად თაყვანისმცემელნი თითქო ვერა ჰხედავდნენ, რა უსიამოვნო ყოფაში ჩავარდნილიყო მათი მბრძანებელი, არა სცდილობდნენ, აემორებინათ მისთვის წყარო ჯავრისა. ჰკვირობდა დედოფალი და ამაყად გაჩერებულიყო. წინათ რომ ამბობდა ამ უსიამოვნო საგანზედ, ეხლა ხმას აღარ იღებდა; ქმარსაც კი აღარას ეუბნებოდა იმ უკანასკნელ მკაცრ კამათის შემდეგ. ჩაკეტილიყო დედოფალი თავის ნიჟარაში და ცივად გამოიყურებოდა იქიდან, ბოროტად, მედგრად. სახის მეტყველებაში თუ შეატყობდა მას მახლობელი, რომ გენია ეგზონ მანდილოსანის ჩაკეტილ გულში, ცეცხლი საშიში. ვინმე გარეშე ამასაც ვერ შეამჩნევდა: ცივად ებყრობოდა დიდებული ადამიანი ყველას, უკიდურესი თავდაჭერით. ეს ხომ ბუნებრივი იყო სვესრულ და ფრიად განდიდებულ დედოფლისათვის. ფარულ ცეცხლს ცხადადა ჰხედავდა მხოლოდ მონაზონი თებრონია, დედოფლის მესაიდუმლოვე. და ცდილობდა ჩაექრო მფარველის გულში ალი შემწველი.

- მოისპოს წინააღმდეგი შენი, შემაგინებელი წმიდის ქორწინებისა; აღმოიფხვრას იგი ძირიანად!

- არა კაც კლა!

- ვიტვირთებ უტვირთებელს სადიდებლად ღვთისა!

- მევე მატვირთებ! მის მოსპობაში დაინახავენ ჩემს ხელს დედოფლის მარჯვენას არ შეჰშვენის მხევლის სისხლით შეღებვა.

გონებას მისცემოდა დედაბერი, როგორ მოეხერხებინა. მოესპო სამეფო პალატიდან იგი მეძავი, მეფის ძლიერებით შემოზღუდული, არა ჰზოგავდა თავს. სცდიდა საშუალებებს. ამაოდ! ბედი სწყალობდა შუქურს: მის მტერთაგან ნატყორცნი ისარი უხილავ დაბრკოლებას ეხეთქებოდა და უკუსხლტებოდა. დედაბერი მაინც არა

სცხრებოდა, ებრძოდა გაბოროტებული მის გულსაყრელად განსახულ ტრფობას. აღუთქვა დედოფალს და თავმოყვარებაც ნებას აღარ აძლევდა გაეცხადებინა თავისი უძლურება; შეურაცხყოფოდა საიდუმლო ეკლესიური და ვალდებული იყო მონაზონი განემტკიცებინა სჯული ქრისტესი; ირღვევოდა ქრისტიანული ზნე-ჩვეულება, ის კი მხედარი იყო, ქრისტიანული ქცევის დამცველი. გულის სიღრმეში ჰშურდა კიდევ ქალისათვის მიჯნურის ხლება: თითონ რომ ვერ ეწია ოდესღაც ამ სიამეს, მის სულში რომ ამოიშრიტა წყარო იგი ცხოვრებისა მაგრილებელი, მტრად ჩაუდგა გასასტიკებული ყოველგვარ სიამეს ტრფობიდგან ნაშობს.

- თუ მოისპობა ქვეყანაზედ მიჯნურობა საოცნებო, აღარ იარსებებს მოქმედი სიყვარულიც, დარჩება მხოლოდ სიძვა ცხოველური მოდგმათა განსაგრძელებლად.

- აღმოიფხვრას ყოველი სახე ხორცთა ნდომისა! ითრგუნოს ხორცი, ჭური ცოდვისა აუვსებელი! იხაროს სულმა! ცათა მცხოვრებნი არ განიცდიან ყოფას სამიჯნუროს და ნეტარობენ შემოსილნი ნათლითა ღვთისა.

- არ განიცდიან სრულებით ტრფობას? არ არსებობს მათ შორის ნასახიც მიჯნურობისა, თუნდ შორეული შუქი ამ ნათელისა?

- არა!

- ანგელოსნი მთლად გამრცვილ არიან ბუნებისაგან ნივთიერისა?!

- არა!

- მაშ იარსებებს იმათშიც ეს სიყვარული...

- არა!

- აღდგენილი ხორცი მშვენიერი მოკლებული იქნება ლამაზ თვისებას მიჯნურობისა?!

- ოღონდაც!

- და მაინც იქ სიამე სრული, ნეტარება ნათელი, სავსება კმაყოფილებისა?! შეუძლებელია...

ცდილობდა გულსასტიკი მონაზონი აღმოეფხვრა სამეფო ოჯახში ნასახიც ტრფობისა.

- აბა, დედოფალო, დახედე, რა მშვენიერი საკეკლუცოა ეს.

- ლამაზია, გემოვნებით ნახელოვნები. ვისია, რომ ეგრე სათუთად შეგიხვევია? - ჰკითხა დედოფალმა.

და ხელი შეახო ქალის გულისპირს ლბილი ფარჩისას. ოქრომკედით იყო კუწუბო გამოყვანილი. აქათ-იქით ყლორტებზედ თავდახრილი ყვავილები ოქრომკედითვე.

იმისი, იმ მეძავისა!

შუქიასი? რად მოგიტანია აქ?! - წარბმესკვნით მიჰმართა დედოფალმა

და გადააგდო ხელიდან ფარჩა. ხელმანდილით გაისუფთავა სათუთად შენახული თითები, დროთა მსვლელობით მაინც ანაოჭებული.

- იდუმალ წამოვიღე მისგან. ხერთვისს გავგზავნე შესალოცველად ხერთველ დაროსთან. მოგეხსენება, რა ძლიერი მკითხავია. წამალიც მოვატანიე იქიდან. მოეცხება თუ არა ქალს ეს საცხებელი, ვაჟკაცს მგლის სახით მოეჩვენება იგი, სამუდამოდ უარჰყოფს მას.

- უარჰყოფს?!

- მყისვე, დედოფალო!

- ცოდვა რომ არის მარჩიელთან სვლა, მეტადრე შენთვის, სჯულისთვის თავდადებულისა?

- თუნდაც წავსწყდე, ოღონდ სჯული არ იქმნას შებღალული. სულს დავსდებ შენთვის და დიდებისათვის ეკლესიისა. მიზანი ჩემის მოქმედებისა - დიდება ღვთისა, კეთილდღეობა ხალხისა.

- კეთილდღეობა ერისა?

- დიაღ! თუ არ მოისპო მეძავი იგი, დააკნინებს დიდებულ მეფეს, თავის კალთაზედ გამოაბამს მებრძოლ ბუმბერაზს, ვით დალილა ახალი სამფსონს ახალსვე.

შეაპარეს შუქურს გულისპირიც, შელოცვილი წამალიც მოტანილი. გულისფანცქალით უცდიდნენ შედეგს. ამაოდ უცდიდნენ: მეფე უფრო თავს ევლებოდა ქალს. ალბად მტრედის სახით აჩვენა იმ წამალმა ქალი, გვრიტის რამ იერით უმანკოისა. ჰკვირობდნენ. გასაკვირველი კი არაფერი იყო: შუქურის სახიერებას თუ გულკეთილობას ყველანი მოეხიბლა მის გარშემო და იმ მოახლემ, რომელიც განაზრახეს ქალის მტრებმა, უკანასკნელ ჟამს გასცა საიდუმლო. დაღონდა შუქური, შეკრთა, შეშინდა. აშოტმაც გაიგო ყოველივე.

- წამართმევენ, მომტაცებენ, მოსპობენ! - გაიფიქრა მან

და გააძლიერა სიფრთხილე ქალის გარშემო. ეხლა გაძნელდა ვნება, შეუძლებელი შეიქმნა, ფრიად საშიშიც. მეფეს შეეძლო შური ეძია, თუ რამე საფრთხე დაატყდებოდა მის სატრფოს; ხოლო შურისძიება აშოტისა მეხი იყო ზეციური, მედგარი მომსპობელი, მანადგურებელი.

როცა ამაოდ დაურჩა თებრონიას ყოველივე თავისი ცდა შუქურის წინააღმდეგ, როცა ნახა მხოლოდ თავისი ძალებით საწადელს ვერ აუსრულებდა დედოფალს, ვერ

გამოვიდოდა მძლე მებრძოლად, დამთრგუნველად მეფის სასახლეში მოვლინებულის ცოდვისა, კვლავ მიჰმართა გრიგოლს: მისი ფიქრები ყოველთვის ამ გულთამხილავთან თავდებოდნენ, მისი ძლიერი გრძნობები მარად ხანძთისაკენ მიისწრაფოდნენ, ნებისყოფა მისი საბოლოოდ გრიგოლის უტეხ სურვილებს ემორჩილებოდა.

- მაცალე პასუხი! გითხარ მაშინ, ვიფიქრებ-მეთქი. მაცალე! ვილოცავ, შთამაგონოს ზეცამ თვისი ხმა, ილოცე შენც! ბრძოლა გვიძს ძნელი, მრავლად შეგვხვდების განსაცდელი. ძლიერია მებრძოლი ბნელი. იარე! - უბრძანა ბერმა და განშორდა.

ფიქრობდა ბერი. ახალ საშუალებებს არჩევდა, უკეთეს გზას იკვლევდა. იცოდა, თუ ერთხელ დაადგებოდა რომელსამე ბილიკს მოქმედებისას, აღარ შეაყენებდა თავის სვლას, ვედარსაით შეუხვევდა იგი; ბოლომდის მივიდოდა ან გზაზე დაილუპებოდა. არ იყო ისეთი ძალა, შეეყენებინა ის მიზანში ამოღებულ საგნისადმი მსვლელობაში.

მაინც ვერ გაბედა ეტვირთნა სამძიმო საქმე მხოლოდ თითონ; გაანდო თავისი სურვილები მოღვაწე სალოსს, რომელი ცხოვრობდა მთლად განდევნილად და დამსახურებული ჰქონდა სახელი წმიდანისა. მოუსმინა დაყუდებულმა, მოუწონა განზრახვა: მაინც ჰკითხა:

- ამხილე პირისპირ? განუმარტე სიავე მისი უშვერის ქცევისა? ევედრე, დაეტოვებინა ცოდვა თვისი და შეენანა?

- ვამხილე, განვუმარტე მისი მოძღვრის პირით, მაგრამ ამაოდ.

- მიდი შენ თითონ! ევედრე ღვთის სახელით. უკეთუ არ მოინანიოს... იყავნ შენდა, ვითარცა წარმართი!

დაჰმორჩილდა გრიგოლი, ეახლა მეფეს: ამხილა იგი, მოსთხოვა უკუეგდო საქციელი თვისი ბოროტი. მჭევრმეტყველი იყო გრიგოლ, ოდეს აღიგზნებოდა ცეცხლით ღვთიურით. ააღელვა აშოტი, მეტად ჩააფიქრა, მაგრამ მაინც ვერ შესძლო განეტევებინებინა დედაკაცი იგი: მეფე სავსებით ჰმონებოდა თავის გულისთქმას. მიჰმართა გრიგოლმა თავისგან რჩეულ საშუალებას. მოუწოდა წინამძღვარს დედათა სავანისა.

- თებრონიავე, დაო ჩემო სულიერო, მხევალო ეკლესიისავე, რჩეულო! დადგა ჟამი, მოისპოს მრუშობა მეფის სასახლეში, ამოიკვეთოს იგი ძირიანად. დაეხმაროს სავანე შენი ეკლესიას ამ განზრახვაში!

- დაეხმარება ღვთით!

- შენმა მონასტერმა იტვირთოს მოსპობა იმ ცოდვისა, თავს იდვას მტკიცედ. აცხოვნოს წყმედილი იგი ცხოვარი რჩეული, ან დასდოს თავი სჯულისათვის წმიდისა!

- დასდვას თავი სჯულისათვის ტკბილის იესოსი!

- გახსოვდეს! დღეს შენა ხარ იგი მონასტერი: იქ უკლებლივ სრულდება ნება შენი; შენ აგებ პასუხს, თუ შეცდომა მოხდა ნატვირთის ასრულებაში ან რყევა რამე განსაცდელის დროს. სასტიკი იქნება განკითხვა შენი!

- აჰა, მხევალი მორჩილი წინაშე მეუფისა ყოვლად ძლიერისა!

- იყავნ! მისმინე: დიდმარხვას აწ, ჟამი სინანულისა. მეძავს განუმარტოს ვინმე სანდომ, რომ მან დრო მისცეს მეფეს მარხულობისა და ლოცვისა, რათა ღირს იქმნეს მიიღოს მან წმიდა საიდუმლო; ეს არ ეგების. სინამ გვერდს ახლავს ის აშოტს, ვერ შესძლებს სათანადოდ სიწმიდის დაცვას.

- უყვარს აშოტი, იზრუნებს მის სულზედ. მე თითონ ვიდებ თავს მაგ დავალებას.

- განუმარტე, რომ მეომარი კაცია, შემმართველი და ვინ იცის, რა ჟამს, რა ადგილას მოელის განსაცდელი; ყოველ ჟამს მზად უნდა იყოს წარსდგეს სამსჯავროსა მას ზეშთა მეუფისა. ხომ მორწმუნეა ქალი?

- გარეგან სახით კეთილმორწმუნეა იგი ეშმაკეული და სათნო.

- უთხარ თითონაც უჯობს შეემზადოს, განიწმიდოს ცოდვათაგან აღსარებით და მიიღოს წმიდა საიდუმლო. აშოტისათვისაც, მისთვისაც სარგო იქნება განმარტოვება მცირედ ხანს. მიჰხარე მისი ჰაზრი ამ სავალისკენ. იყავ მონასტერში, არ მოჰშორდე მის ბჭეს. რა გიხმო, ისწრაფე!

დედაბერს ცნობისმოყვარეობა აღედრა და კიდევ ჩაეკითხა ამის შესახებ. სდუმდა მოღვაწე ჩაფიქრებული. მიჰმართა ბოლოს:

- იცის ქალმა რომ შენ მოაწყე მკითხავისაგან წამლის მოტანა?

- არა! სხვის ხელით მოვაგვარე ყველაფერი, სხვის პირით. დედოფლის მეტმა, არავინ იცის, რომ მე ვმოქმედობდი, - მიუგო მონაზონმა

და კითხვით მიაბყრო გრიგოლს თვალები: ელოდდა მისგან რამ განმარტებას. ამოდ ელოდდა: სდუმდა ბერი თავდახრილი.

თებრონიას ტყუილად ეგონა, რომ მისი განზრახვა არავინ იცოდა, მის მოქმედებას არავინ ადევნებდა თვალს. იქვე, მის მონასტერში, იყო დათაგანი, მისგანვე მიჩნეულ-პატივცემული, რომელიც სრულებით არ იზიარებდა თებრონიას სიმულვილს შუქურისადმი, ხოლო მის კავშირს მეფესთან მსუბუქ თუ ლამაზ ცოდვად სთვლიდა, რომელს უთუოდ აპატიებდა ღმერთი სახიერი. ესე მსჯელობდა დაი თემისტო იმისთვის კი არა, რომ მრუშობა არ მიაჩნდა მძიმე ცოდვად; იმიტომ, რომ მოხიბლული იყო შუქურის სიმშვენივრით თუ სათნო ბუნებით; მიხვედრილიყო კიდევ, ალლოთი შეეგნო, რომ იგი კავშირი მხოლოდ გარეგანი სახით ემსგავსებოდა მრუშობას, ეკლესიისაგან დასტურ დაურთავი, თვისი ბუნებით კი ტრფობა იყო ნამდვილ მზიური, რომელი თავისთავად არის დალოცვილი, რომელს არ ესაჭიროება კურთხევა სხვისი. ვერ შეეძლო წარმოედგინა, რომ ის წყნარი ქალი ყოვლად კეთილი იქმნებოდა ეშმაკისაგან ანაზრზენი ჭური ცოდვისა, ვერ შეჰრეგებოდა ამ ჰაზრს. ყოველ ნახვაზედ

რწმუნდებოდა, რა უმანკო იყო შუქური, ვით ქალწული უბიწო: ცოდვა ვერ ამღვრევდა მის ფაქიზ სულს სახიერს, ცოდვის ისარი განხურვებული სხლტებოდა მის ბროლივით გამჭვირვალე არსებაზედ, იტყორცნებოდა. რჩებოდა ქალი მარად უებრო. შეჰყვარებოდა თემისტოს შუქური იშვიათი ტრფიალით ქალისა ქალისადმი და მზა იყო ეხსნა იგი ყოვლისაგან ბოროტისა. იგრძნო თემისტოს გულმა, რა ავად აღზნებულიყო თებრონია ქალის წინააღმდეგ და თვალს ადევნებდა ყოველ მის მოძრაობას განწირულის წინააღმდეგ. მონაზონმა ყველაფერი იცოდა, რაც ხდებოდა შუქურის გალიაკში იმ მოახლისაგან, რომელი მოხიბლული იყო შუქურისაგანვე და რომელმაც ამცნო ქალს წამლისა და მკითხაობის ამბავი.

ჰპოვა გრიგოლმა ჟამი მარჯვე, ოდეს აშოტი შორს იყო; წავიდა იგი შატბერდით არტანუჯს და მიიწია მიმწუხრს ძირსა ციხისასა. შეუთვალა შუქურს:

- დავიღამე აქ, წარმომიგზავნე სანოვაგე მცირედი ჩემთვის და ჩემ თანამგზავრ წმიდა მამათათვის.

შუქურმა სიამოვნებით გაუგზავნა საზრდო მრავალფერი. იწვია მოღვაწენი. გრიგოლი არ ავიდა სასახლეში, ღამე იქ გაატარა, ციხის მახლობლად. გათენდა. მიუგზავნა შუქურს კაცი; სთხოვა, მისულიყო მის სანახავად. სიხარულით დაჰმორჩილდა ქალი, მსწრაფლ მივიდა წმიდისა მისთანა ორითა მხევალითა თვისითა: უხაროდა ლოცვა-კურთხევის მიღება ღირსისაგან. გრიგოლმა არ აკურთხა ქალი, ჯვარი არ გადაჰსახა მას. უბრძანა განშორებულად დაჯდომა. თვის მოწაფეებს და მსახურ ქალებს ანიშნა, შორს გამდგარიყვნენ. მყისვე განშორდნენ, რამეთუ წმიდისა მის შიში ყოველთა ზედა მოვლენილ იყო. უთხრა ნეტარმან გრიგოლ:

- საწყალობელო, რისთვის ჩაჭრილხარ ცოლ-ქმართა შორის ბოროტითა მით ცოდვითა, რომლითა დამონებულ ხარ ეშმაკის მიერ? საფრთხედა ქმნილ ხარ სახელმწიფოსათვის!

მიუგო ქალმა:

- წმიდაო მღვთისაო! თავსა ზედან ჩემსა ვერ თავისუფალ ვარ: გარდარეული სიყვარული აქვს ჩემ მომართ მეფეს. აწ არ ვიცი, რა ვყო: ბრძანებამან შენმან შემადრწუნა ფრიად.

- იქმენ სრულიად მორჩილი ჩემი! თავდებ გექმნე ქრისტეს წინაშე, მან, თავადმან, შეგინდნეს ბრალი.

- ხელთა შენთა ვარ, წმიდაო მამაო! უმჯობესი სულისა ჩემისა იზრუნე.

ჯვარი გადაჰსახა წმიდანმა, აკურთხა ლოცვითა, შეჰქურვა მადლითა; მისცა თვისთა ხამლთა საბელი, რათა სარტყლად შეირტყას იგი. ჰყო მან ეგრეთ. უბრძანა ნეტარმან:

- დღეს იქმნების ცხოვრება სულისა შენისა. სანატრელისა დედისა თებრონიას წინაშე მიგიყვანო შენ. წარემართე და ვიდოდე წინაშე ჩემსა!

გაემართა შუქური. დაბრუნდნენ მხევალნი. შეუგნებლად მიდიოდა ქალი, თავის თავისადმი ანგარიშმიუცემლად. ემორჩილებოდა ბრძანებას ბერისას, მის თვალთაგან გადმომჩქეფარ ძალას ალივით ამწველს, რომელმან დაბუგა შუქურის ნებისყოფა და მთლად დაიმონა იგი. მიდიოდა ქალი, ვითარცა კრავი მსხვერპლად განწირული; ვიდოდა უთქმელად, შეუბრძოლებლად...

- ნუ მიხვალ, შუქურ! შესდექ, იყოვნე! გაიხსენე, ბედშავო მიჯნურის სახე, აშოტის ხვეწნა. ნუ მიხვალ, შუქურ!..

- ახ, ვერ გავაგონე, ვერ შევასმინე! ძლიერ შორს ვიყავ, მრავალ საუკუნეთა მანძილით დაშორებული...

მიდიოდა ქალი. რაც უფრო ჰშორდებოდა ციხე-პალატთა, ეწმიდებოდა ბურუსი გონების თვალთაგან, უნათლებოდა ჰაზრი ჩაბნელებული; ფხიზლდებოდა ნებისყოფა მიძინებული. აჩნდა გრძნობათა სარკეში სახე აშოტისა. შეკრთა ქალი. დავედრებული ჰქონდა, არავისთვის დაეჯერებინა სიტყვა, არავის რჩევაზედ არ გაეარნა, სინამ თვით აშოტს არ დაეკითხებოდა; მეტადრე გაჰფრთხილებოდა სასახლიდან წასვლას, თუნდაც ქალაქში ჩასვლას სამეზობლოდ.

- მივდივარ, ჩემო ყველავე, და გვედრები, ფრთხილად იყავი, არავის დაენდო: ბევრი მტერი გვახვევია გარს, ავის მსურველი; ხიფათს შეგამთხვევენ და დაგლუპავენ. შენთან, იცი შენ, დავილუპები მეც: ვერ გავსძლებ უშენოდ.

- ავასრულებ, რაინდო ჩემო, ყოველ შენს სიტყვას. ძალიან კი დავღონდები უშენოდ, დავიჩაგრები. მეტად სწუხს გული ჩემი საწყალობელი, სევდა შემოსწოლია მძიმე, ჩაბნელებულია სული ჩემი შენთან გაყრისას.

- ნუ ნადვლობ! გიბრძანებ, უკლებლივ აასრულო ჩემი სურვილი! მეფე გიბრძანებს, მიჯნური შენი. აჰა ბეჭედიც, მამტკიცებელი ჩემის სურვილის, კოცნაი ჩემი!
- უთხრა ვაჟკაცმა

და უკანასკნელად აღბეჭდა კოცნა მის თეთრ ლოყაზედ სწორედ იქ, სად ვარდი გაშლილიყო ღია წითელი.

გაიარეს კიდეც და მიეფარა სასახლე მათგან. ეხლა მთლად გამოფხიზლდა ქალი. მიავლ-მოავლო თვალი იქაურობას და შეკრთა, შეშინდა: დედათ სავანესაკენ წარემართა გზა. მაინც მიდიოდა. მისდევდა ბერი, მისდევნიდა კრავს სამსხვერპლოსაკენ. იქ შეიწირვიდა მოღიმარე სიცოცხლე მისი, იქ ჩაილეწებოდა მაშრაფა იგი კეთილქმნილი, ყვავილი სარგველად სათუთად შემზადებული, უძვირფასესად მოხატული ხელოვანისაგან.

- რადაო? რისთვის?

- იმად, რომ იგი მშვენიერი სიხარულს ამრავლებდა ქვეყნიერებაზედ, ღიმილს სიამისას; ქვეყანა კი უნდა სტიროდეს ცოდვათა სიმძიმით მთხრებლს ჩათხეული.

- ეს ბერიც წმიდა, მონასტერში დავანებული მონაზონებიც მოძულენი არიან ჩემი და მისი, მტერნი არიან ჩვენის ერთობის, ჩემის და აშოტის კავშირისა; ცოდვად მიაჩნიათ სიყვარული, მანქანებად მავნე სულისა, და, ვინ იცის, რა ბოროტი მომეველინოს მათ ხელში, რა იწროება თუ ტანჯვა. ერთი კვირა დარჩებო, ვაი თუ იგი კვირა თვედ გადაიქცეს, უფროც გაგრძელდეს. როგორ გავძლებ?! როგორ გასძლებს აშოტი ჩემი?! ცეცხლში ვიქნები უალოდ მწველში. არა არ შეიძლება ჩემი იქ წასვლა! - ფიქრობდა ქალი.

მაინც მიდიოდა წინ. მისდევდა ბერი მსხვერპლად განწირულ სიმშვენიერესა, თვალნი მიეხერხებო მიმავალ ლელწამტანისთვის. ვერა ჰხედავდა იგი სიმშვენიერეს, სრულებით ვეღარ არჩევდა სილამაზეს ღვთის ქმნილებისას. იგი ჰხედავდა თვის წინ მიმავალ ეშმაკეულს, ცოდვათაგან შეთხზილ მრუმობის ჭურჭელს. თვით სატანასა ჰხედავდა მწირი სიმშვენიერედ განსახებულსა და მისდევდა მას ფეხდაფეხ, როგორც მხედარი ძლევამოსილი მტერს ტყვედ აყვანილს. საბელიც ერტყა მისგან მონებულს, მისგან შემბული თოკი უწყვეტი, რომლის წვერი უხილავად თვით ებყრა ხელში.

ქალის გამოფხიზლება, მისი ნებისყოფის გაბრძოლება მაშინვე იგრძნო გრიგოლმა, კიდევ დაინახა: ყელი მოიღერა შუქურმა, უკლო სვლას, შეარყია ნაბიჯის სიმტკიცე. გასწორდა ბერი წელში, მიაპყრო თავის მსხვერპლს თვალი მბასრავი.

- სჯობდა, მამაო წმიდაო, მოგვეცადა, მოსულიყო მეფე.

- რად?

- ნაბრძანები მაქვს, არსად წავიდე სასახლიდან. ექვს შეიტანს ჩემს მორჩილებაში; ეწყინება, გაწყრება - სთქვა ქალმა

და უნებლიეთ ხელი მოისვა იმ ადგილას ლოყაზედ, სად კოცნით იყო აღბეჭდილი მისი ბრძანება, უკანასკნელი მუდარა თავდადებული მიჯნურისა. ბერმა ლახვარივით დაასვა ქალს თვალთა ისარი და უბრძანა რიხიანად:

- იარე, მხევალო ღვთისაო!

შეკრთა ქალი. ისევ გადატყდა მისი ნებისყოფა. ემონა ბრძანებას, განაგრძო გზა. მიჰყვებოდა ბერი უკან. თანდათან დაღუნა მან თავი, წელში მოიხარა; თითქო წელთა სიგრძე დააწვა მას ტვირთად რამ მძიმედ. ფიქრებს მიეცა უნებლიეთ, წარსულთა მოგონებას. გაახსენდა თავისი სიჭაბუკე. თვალთ წინ წარმოუდგა ახლად მოწიფული თებრონია, შველივით მალხაზი, გველივით მოქნილი ქალწული, რომელი მზა იყო ეშხის სხივად შემოჰხვევ-შემორტყმოდა მას, თავს შემოვლებოდა ხორცსხმულ ალერსად, სიამეთა ნავით გარდაეტარებინა ცხოვრების ზღვა დაუდგრომელი, აღყვავებულ წალკოტად ექცია ყოფის სიმძიმე შხამმორეული. შუქურის სახემ, მისმა სიტყვებმა ცხადად წარმოუყენეს მას გონების თვალთ წინ ის ვარდობის დრო, როდესაც მისკენაც იყო გაწვდილი ფიალა. სიხარულისა პირთამდინ სავსე. ხელი აჰკრა მაშინ მისდამი მიწოდებულს თასს ბედნიერებისა, დაანთხია ნექტარი მაცოცხლებელი, დაღვარა იგი თვისთვისაც და იმისთვისაც, მიწას გარია. უარჰყო მაშინ ნეტარება ქვეყნიური, დაშალა მაშინ ნივთიერი სავსება თვისი და სხვისი... კეთილ ჰქმნა იგი?

იქნება მით შეამცირა ქვეყანაზედ სიხარული თუნდ ერთის ქრთილით და უნებლიეთ მეტი გზა მისცა მწუხარებას ბნელს. ქვეყანა ისეც ბნელთა სამფლობელოა, სოფელი ისეც შემპიმბეულა ბოროტისაგან, მუქად მოსილი.

და თვალწინ წარმოუდგა ბერს აწ თალხებში მჯდომი თებრონია, რომელი ალბათ უკვე იგრძნობდა მის მიახლებას, მისკენ სვლას გამარჯვებულის წმიდანისას, რომელი არგნით მისდევდა სჯულის მრყევ მეძავს, სიმშვენიერეს ეშმაკეულს, თვით ეშმას ხორცსხმულს, ლამაზის სახით მოვლინებულს; ეჰ, მაინც მშვენიერს! და ეხლა არც თუ ისე მიმზიდველი ეჩვენა ბერს სასტიკი მოლოზანი, ღვთაებრივი რამ შურით თვალეზამომწვარ-ამომრეტილი, ლამაზ ტრფობით აღვივებულ იმ თებრონიასთან შედარებით.

- განვედ ჩემგან, მაცთურო ბოროტო! განმერიდე, შთაგონებავ მავნე სულისა! ჭეშმარიტად თვით ეშმაკია მეძავი ესე მშვენიერად მოჩვენებული! - შერისხა ბერმა ამო მოგონებათა მიზეზი.

და შესდგა. მიმართა ქალს:

- შვილო ჩემო სულიერო! ჟამია, ვცოთ ლოცვა: მიახლებული ვართ სავანესა წმიდასა, ჯერ არს აღვავლინოთ გულნი ჩვენნი წანაშე ზეშთა მეუფისა!

გაახშირა მწირმა პირჯვარის წერა და მეტანია. წარსთქვა ლოცვები. ქალი იდგა ქანდაკებასავით ჰაზრებმიმქრალი, გრძნობაჩახშული, ნებისყოფა ჩატეხილი-ჩამსხვრეული. იდგა უძრავად ქალი, რადგან ჯერ არ განაგრძობდა გზას მისი მბრძანებელი საკვირველთმოქმედი.

- იარე!

- გაემართნენ უჩუმრად, პირდაპირ შეურხეველ-შეურყეველის ნაბიჯით. დედათა მონასტერს უკვე ეგრძნო საკვირველ სტუმართა მოახლოება.

- დაო ირინე! მიხედ-მოხედე მანდაურობას, ოსტინგი განამზად-დაასუფთავე: მომავალს მეუბნება, თითქო ძლიერი ძალის მექონი ვინმე მოახლებია ჩვენს სავანეს, სტუმარი დიდებული.

- მეც ამითამაშდა თვალი, მაგრამ ვერ გავბედე თქმა, არ შემრისხოს-მეთქი მისნობისათვის.

- გულმაც მიგრძნო: შორეულმა ძალამ ამიღელვა გრძნობა, გზისაკენ მიჰმართა ჩემი თვალები.

- იქნება წინათგრძნობა თუ მომავლის ნიშნები ხანდისხან ცრუმორწმუნება არ იყოს, იქნება ადამიანის სული უფრო შორსა სჭვრეტდეს, სინამ მისი თვალი თუ ყური.

- ვინ იცის! დიდ არს განგება უფლისა და მიუწდომელ.

ამ ლაპარაკში იყვნენ მონაზონები, როცა ჭისკრიდან შემოირბინა მორჩილმა გოგომ და დაიძახა:

- გრიგოლი მოდის, ღირსი მამა ჩვენი გრიგოლი!

- გრიგოლი?!

- დიად! წინ ვიღაც ქალი მოუძღვის. მშვენივრად აცვია. წულები და კაბის კალთები კი სულ დამტვრიანებია. გზაზე დავინახე და მაშინვე გამოვიქეცი აქათ.

მონასტრის ეზოში ჩოჩქოლი შეიქმნა, მითქმა-მოთქმა, ერთმანეთის ძახილი. დაჰკრეს ძელს, დარეკეს. შეიკრიბნენ დები სავანისა. გაემართნენ კარებისაკენ თებრონიას წინამძღვრობით. საკვირველი სანახაობა წარმოუდგათ თვალწინ: ფეხით მოდიოდა მდიდრად ჩაცმული ქალი; უკან გრიგოლი მოსდევდა არგნით ხელში. მოხრილიყო ბერი, უძლური რამ მოხუცის სახე მიეღო. ქალი, წელში გამართული მოაბიჯებდა, მისი სახე უძრავი იყო, თითქო უსისხლო; ხედვის ისარი ერთს წერტილზედა ჰქონდა მიბყრობილი, გაყინული, უაზროდ გარინდებული.

- დაიცათ, შესდექით! შუქურია ეს, მეძავი მეფის მხიბლავი, ბრძანა თებრონიამ

და წანვლო წინ, მიწამდინ თავი დაუკრა წმიდანს, ხელს ემთხვია მას. მიესალმა ქალსაც; შეიცოდა, რომ დაღლილიყო გზაზედ. შუქურმა ხმა ვერ გასცა, თითქო ეძინა თვალხილულსა.

- იღვაწე ესე ჯერისაებრ! კეთილად დაიფარე დედაკაცი ესე. მტკიცედ დაიცევ საფარვლისა ქვეშე წმიდისა ამის სავანისასა, რა ჟამს ძიება ჰყოს მეფემან აშოტ. იტვირთე!

თებრონიამ ხელი უბყრა შუქურს, შეიყვანა მონასტერში; ჩააბარა სხვას; თითონ გამობრუნდა გრიგოლთან. დაიხშო კარი შუქურისადმი მიჩენილის სენაკისა. დაიხშო ბჭე ცხოვრებისა სიცოცხლის ასაყვავებლად მოვლინებულ ქმნილებისათვის. იქ, იმ მონასტერში, უნდა მოენანა შუქურს თვისი ცოდვა მომაკვდინებელი. და რა ცოდვა ჰქონდა ამ ღვთის შვილს გულწრფელს, ყოვლადსახიერს?!

მშვენიერ ყვავილად რომ დაებადნა იგი შემომქმედს, თვალთა სასიამო ქმნილებად სათაყვანებლად, ეს იყო ბოროტება შუქურისა; მისი სიკეკლუცე ხორციელი, მისი სინარნარე თანდაყოლილი, სიმშვიდე თუ მოსიყვარულე გული ყოვლად კეთილი, რომ უძლევლად იზიდავდნენ მისკენ ბუმბერაზ მეფეს საქართველოსას, ეს იყო ცოდვა მისი შეუნდობელი. თითონაც რომ გაებედნა შუქურს და შეჰყვარებოდა დიდი აშოტი, თავისი ქალობა რომ ფიანდაზად დაეფინა მისთვის სამუდამოდ. მის გასახაროდ, მის სანუგეშოდ, ეს იყო ის დიდი შეცოდება, რომელი თურმე ვერ ეპატიებოდა მას ვერც ამ ქვეყნად, ვერც თუ იმ ქვეყნად.

- ქვა უნდა დაჰკრიბო მასზედ, უნდა ჩაქოლო მეძავი ბილწი!

- რადა? მისთვის, რომ თვით მშვენივრებაა ხორცსხმული, თვით ტრფიალება ცხადად სახული? მისთვის, რომ ამრავლებს ქვეყანაზედ სიმშვენივრეს და სიყვარულსა?

- ყალბსა სიყვარულს ეშმაკეულსა, სიმშვენიერესა სატანასებურს, ხორცთა ამაზრზენს, ვნებათა ჩანმთქმელს.

- სიყვარული ეშმაკეული; სიმშვენიერე სატანასებური! ნუთუ შემომქმედს, თვით უბრწუნელ სიმშვენიერეს, თვით სიყვარულს შემოუწერელს, მოსტაცა ბნელმა ნაწილნი ნათელისა?! იქნება ჭემმარიტებაც წარსტაცა ბნელმან მას, ყოვლად ჭემმარიტს?! მე კი ვგონებდი: სიმშვენიერე, სიყვარული, ჭემმარიტება ნაწილნი არიან უსამზღვროის მის ნათელისა, ქვეყანაზედ ჩვენდა სანუგეშოდ ცხადქმნილ-მოვლინებულნი.

- იყუჩე! სატანაილი დაჰხრის შენს ჰაზრს გარესკნელისკენ, განგცდის შენ ეშმაი ბილწი განცდით ძლიერით!

70

ეახლა ბერს თებრონია, შეიწვია მონასტერში. არ ინება მწირმა, არ შევიდა ეზოში; იქვე ჩამოჯდა ლოდზედ, ორივე ხელით მოჰკიდებოდა დაბჯენილ ყავარჯენს გარინდებული, ფიქრში წასული.

აასრულა იმან განზრახვა ძნელი, თითქმის შეუძლებელი; უბრძოლველად წაიყვანა ძალამოსილი ქალი მონასტერში, თოკი შეაბა უტყვ ზვარაკივით, წინ გამოიგდო, მოაცილა თვით სამსხვერპლომდინ. სასწაულს უდრიდა ეს. სასწაულიც იყო მომქმედ მადლით წარმოებული. გრძნობდა კიდეც ის თავის ძალას შემბორკს შემცოდისას. ღვთის ნებაზედ მის მატარებელს. ეხლა, როცა შეასრულა თავის განზრახვა, უძღურებას განიცდიდა ხორცისას და სულისას, გრძნობათა სიცალიერეს უსიამოს. ჩაფიქრებული იმასაცა ჰხედავდა, რომ ეს მძიმე საქმე გააბედინა მას არა მხოლოდ სამღთო გულისთქმამ, სწრაფამ ღვთისადმი; თავმოყვარეობამაც, თვითმოყვარებამ თვისმა ზვიადმა.

შეკრთა, როცა გაითვალისწინა მთელი შედეგები ამ გაბედულის მოძრაობისა. საშიშიც იყო: ძნელი სათქმელი იყო, როგორ გაიმაგრებდა მონასტრის ზღუდე ქალს, რომელს არავითარი კავშირი არა ჰქონდა სავანესთან, რომელი მთელის ძალით გაიბრძოლებდა, რაკი თავს მოეგებოდა და ჩააკვირდებოდა თავის ყოფას. აუცილებელი შეიქმნებოდა ეს: დღეს დაიმორჩილა ქალი, მოადუნა მისი გონება და ნებისყოფა, შემდეგ ისევ გაიმართებოდა იგი წელში, თავის დონეზე დადგებოდა; მაშინ ძალითლა იქნებოდა შესაძლებელი მისი დაკავება, მოხერხებული რამ ქცევით; მაინც მის უნებლიეთ.

ისიც ძლიერ საეჭვო იყო, გაუძლებდა თუ არა სავანის ზღუდე მასზედ მისულს ძალას მეფისას: გაიგებდა აშოტი, სად დააპატიმრეს ქალი და წაესწრაფებოდა მის დასახსნელად, დასაბრუნებლად. მედგრად შეებრძოლებოდა მოწინააღმდეგეს. ეს მოწინააღმდეგე ძალა იყო დღეს თებრონიას ნების სიმტკიცე.

- მებრძოლად დედაკაცი ამისთანა სასტიკ წყობაში?!

- დედაკაცი ჭირში ნაცადი, მისი მისწრაფება უტეხი, ხელოვნურად ნაწრთობი; მისი ნებისყოფა, რომელი მოიხრება ძალთა წინაშე, მოიდრიკება, მიწას განერთხმის, არ კი გადიმტვრევა. სურვილს აისრულებს.

- რომ ძირიანად ამოგლიჯოს რისხვის გრიგალმა?

- უბედურება იქმნება, სჯულის შერყევა, თუ ბჭენი ჯოჯოხეთისანი ხელს დარევენ რაინდსა ღვთისას და გადაჰმუნებენ. ნუ იყოფინ! თებრონია მებრძოლია ეკლესიის სახელით, მასზედ არის დამყარებული გამარჯვება მეუფის საყდრისა ამ ძლიერ ბრძოლაში. უნდა შესძლოს შემართება, აიტანოს რისხვა ყოველი, უკუაქციოს მებრძოლი ძალა მძლავრად მისული. განმტკიცდეს იგი! მე განვამტკიცო!

მონაზონი შორიახლო ჩამომჯდარიყო და ელოდდა ბერის გამოფხიზლებას: ეგონა, დადლილს ჩასძინებიაო. შეირხა მწირი. მიჰმართა მონაზონს:

- მეც ჭამადი მცირედი და წარვიდე სავანედ ჩემად!

ბევრი ევედრა ქალი, ენებებინა მონასტერში შესვლა, პურის მირთმევა და მცირედი განსვენება, მაგრამ ვერ დაიყოლია წმიდანნი. იქ მოართვა ტაბლა, გალავნის გარეთ. ნელ-ნელა სჭამდა მოღვაწე, ნაზად, თითქო დაზოგვით. თან უბნობდა, არიგებდა მასპინძელს, როგორც უნდა მოქცეულიყო ის ამ მძიმე შემთხვევაში. ევედრებოდა, გამოეჩინა სიმტკიცე შესაფერი.

- ეს გზა, დაო ჩემო სულიერო, რომელს უკვე დაადექ შენ, არის სავალი სჯულის აღმსარებელთა, გზა წამებისა, იქნება მოწამებრივის აღსრულებისაც. იცოდე ეს შენ!

- მიხარიათ ამ გზით სვლა. ვერ გამტეხოს ძალმა წინააღმდეგმა! მეძავი იგი ვეღარ იხილავს ცხოვრების ნასახს სავანის გარეთ, ვეღარ იგემებს სიცოცხლეს ცოდვათაგან მტკბარს! - წარმოსთქვა ჯიუტად

და თვალნი აეგზნო შურით ძლიერით; იტყოდნენ: სამღთო შურითა. მრავალს ჟამს მარტოდ უბნობდნენ ნეტარნი ესე. დაბალი ხმით ამბობდნენ შეთქმულებივით, თითქმის ჩურჩულით. მახლობლად არავინ იყო, ყველანი დაეთხოვნათ წინამძღვრებს. ადგნენ. ხელს ემთხვია თებრონია. გაშორდნენ ერთმანეთს. მტკიცე ნაბიჯით მიემართებოდა თებრონია, აღგზნებული თვალები ნათელჰყოფდნენ მის მღელვარებას.

დიდი ღელვა აღძრა ამ ახალმა ამბავმა საგულისხმიერომ მთელ მონასტერში, სად ცხოვრება ისე ერთგვარად მიმდინარობდა ურყევ-უღელველად. ეს დღე არ ჰგვანდა სხვა დღეებს, რომლები ისეთის მოსაწყენის ერთფერობით მისდევდა ერთი-მეორეს მოსაბუზრებელ ერთგვარობით. მითქმა-მოთქმა გახშირებულ სავანეში დიდი ყურადღება მიიპყრო თებრონიას საუბარმა წმიდანთან. არცერთი მათი სიტყვა არ ესმოდათ ცნობისმოყვარება აღძრულთ და ვეღარ მოეთმინათ, ვერ დაწყნარებულიყვნენ. ბოლოს თემისტომ გადადგა გაბედული ნაბიჯი: წყაროს ბილიკი იმ ადგილის ახლო გადადიოდა, სადაც ისხდნენ მესაუბრენი. ქალმა აიღო სურა და წყალზედ წავიდა; ისე მოზომა გზა, რომ მათ ახლო გავლისას გაეგონა რამ, ყური მოეკრა სიტყვისათვის. არ გაუცუდდა განზრახვა, მოესმა:

- იყავნ ეგრეთ! უკეთუ უღირსი მონა ღვთისა ანგელოსი ვარ აწ, მაუწყებელი მისის ნებისა, აღსრულდეს შენ მიერ იგი წმიდა ნება მისი!

- აღსრულდების! ძალა უფლისა განმამხნობს უძღურს!

სხვა ველარაფერი გაიგონა, ველარც გაბედა შემდგარიყო და ესმინა. გაეშურა. მიუთხრა გაგონილი თვის დებს ქრისტეს მიერ.

დაიწყო ღვთის ნების აღსრულება მონასტერში მომწყვდეულ ლამაზ შემცოდეს შესახებ, უტეხი რამ ნებისყოფის სრულყოფა, რომელი ურყევად თუ უგრძნობელად მიდიოდა თვის მკაცრად განსამზღვრილ სავალზე და თვალდამწუხებულ თვის სასტიკ სვლაში ტყვიის ბიჯით სთრგუნავდა ყვავილს ტრფობისას, ქალ-ვაჟთა შორის აღმოცენებულს; ჰლეწავდა თვით ღეროებს ტურფა ყვავილებისას; სთხრიდა ფესვებსაც საიშვიათო მდელოსი ედემურისა.

გახადეს შუქურს სამოსი სამხიარულო ფერად-ფერადი, შემოსეს შავი ძაძა სიხარულის ბნელად შამლები, სამგლოვიარო; მოხსნეს მანდილი ყვავილოვანი, მობურეს ბლანდი მძიმე ლამაზ დალალთა მთლად დამფარავი; წაჰყარეს სადაფ ყურთაგან დილის ნამივით მოციმციმე საყურეები, შუშა თითთაგან ბეჭდები ცეცხლის მფრქვეველნი; ახსნეს მკერდიდან გულის ქინძისთავი; შეხსნეს წელიდან სარტყელი სადედოფლო მეფე-მიჯნურისაგან მიძღვნილ-მირთმეული; შემოარტყეს მის წილ საბელი ქალამანისა მწვირიან-კვანძიანი.

- ნუ გენაცვათ! ეს სარტყელი მევე დამიტოვეთ: აშოტის ნაჩუქარია; თავის ხელით შემომარტყა; მის სახეს მაგონებს, მის შეხებასა.

- არ შეიძლება! ცოდვას მოგაგონებს ეს სამკაული, ცოდვათა ტალღას მიგცემს წარმწყმედელს. შეიბი საბელი! შემოგერტყმის მაღლი ძლიერი, ზეცად აღმყვანი.

ხამლი ჩააცვეს უფერო, უშნო, კოხტად ნაქარგ წულების ნაცვლად გოჰარშეყრილისა. როგორ დაკარგა ნაქვითიანმა თავის სახე! უშნოდ გამოჩნდა ფეხი კოხტად ნაგები. რას იტყოდა აშოტი, რომ დაენახნა! პირიც არ დააბანინეს მტვერშეფრქვეულსა.

- ნავლი უნდა დაიყარო თავს, ნაცარი და ისე ინანვიდე ცოდვას შეუნდობელს, - უთხრეს მას.

გესლიანად გაეცინათ, სარკე რომ მოითხოვა, მიჭვრიტაი რამ ლითონისა.

- ნეტა მიცნობსლა აშოტ, ეხლა რომ შემხვდეს თუნდ მარტოდ-მარტოს? მაინც მიცნობს! ალღოთი მიჰხვდება. ძალა იდუმალი ამცნებს მას ცხადად. მეტყვის ხოლმე, საიდუმლოდ რამ ძალა მაგრძნობინებს შენს მოახლებას და მძლავრად მიზიდავს შენკენ, ჩემო სიხარულო...

- გიღალატე მე, სიხარულმა შენმა, ვაჟკაცო ჩემო, გავტეხე შენი მცნება, ბრძანება შენი. ნუ ინაღვლი და ნურც შემრისხავ: წამიერად გეურჩე, დროებით, მხოლოდ ერთი კვირით. ვერ ვეწინააღმდეგე წმიდანს, ველარ შევსძელი: მინდოდა მისი კურთხევა ყოფილიყო ჩვენზე, ჩემზე და შენზედ. განუყრელნი ვართ, ერთნი საუკუნოდ.

- ჭამე რამ, დაიმშეოდი გზაზედ, დალიე!

- უჰ, როგორი ნასი პურია, გაუცრელი, ჩენჩოიანი! არ მინდა. წყალს კი დავლევ. როგორი ჭუჭყიანი წიწანა არის პირმოტეხილი, სად არის ეხლა ჩემი ოქროს კუტალი ვერცხლის ლანგარზედ მდგარი! გაუკვირდება აშოტს, როცა ვუამბობ, როგორ გამიმასპინძლდნენ წმიდა დედანი, მისგან უხვად ნიჭებულ სავანეში; იქნება კიდეც ეწყინოს, გაწყრეს...

- ნუ, გენაცვალე, ნუ გაუწყრები საწყალ დედაბრებს! აღთქმა დაუდვიათ, იზრუნონ მხოლოდ სულზედ. თურმე არ უნდა სულს არაფერი შნოიანი, არც თუ შემრგო, არც სასმელ-საბურავი, არც საჭმელ-სასმელი. სულისათვის თურმე ისიც არაბედენაა, რანაირ გვამში იმყოფება იგი, როგორი ხორცი შეუძმოსია, მშვინიერი თუ მშვენიერი. უფროც უხარიანო გვამი მახინჯი, მიხრწნილ-მილეული, უსუფთავო მოუკაზმავი. ნეტა თუ რად? ხორციც ხომ ღვთისაგან შექმნილია ყოვლად სახიერისა. რომელი არის მშვენება უებრო, წუნდაუდები. საიდუმლო ჰაზრი თუ არის აქ ჩემგან მიუწთომელი. ვკითხავ აშოტს, ის მეტყვის მართალს: ჭკვიანია, ფიქრგამჭვირვალი; ნათელი სიტყვა იცის, მოაზრებული. მივვალერსები და ისე ვკითხავ. უთუოდ მასწავლის...

- პურსაც შევჭამ. რა ვუყოთ, რომ ნასია?! არაუშავს რა! არ უამება აშოტს, თუ უჭმელობა დამეტყო; იქნება კიდეც მაყვედროს. არა! როდის დამმდურებია, რომ ეხლა მაყვედროს?! უფრო მომიალერსებს: თუ შეუძლოდა ვარ ან დაღონებული, სულ თავს მევლება მეფე ვაჟკაცი. იქნება იწყინოს, ცუდად გისაზრდოვებიათო, გაუწყრეს ამ საწყლებს. უნდა კმაყოფილი ვიყო ამითიც, რაც მომართვეს. მშინ!

სასახლეში კრძალვით და შიშით ელოდნენ აშოტის დაბრუნებას. აისრულა დედოფალმა წადილი, ჰპოვა უფრო მძლავრი ძალა, სინამ სურვილი ხელმწიფისა, დაიხმარა ის ძლიერება წინააღმდეგ მეფურ უფლებისა, რომლის თანაზიარი იყო თითონაც, და დააპატიმრა შუქური მონასტერში, ჩაუკეტა კარი ცხოვრებისა. რაც ბოღმა უტრიალებდა ზვიად გულში დედოფალს, მხევლისაგან დამარცხებულს, ქმრისაგან უარყოფილს და მოახლეზედ გაცვლილს, მთელი ჯავრი, გუბე გესლისა ადუღებულ-აღქაფებული, ზედ დაანთხია მეძავს საზარელს, მოსპო ის ცხოვრებისათვის, ცოცხლივ დამარხა უძირო მთხრებლში ამოუსვლელში. მაგრამ ამითი მაინც არ ისპობოდა პყრობილი გრძნეული, არ განქარდებოდა ძალა მისი ეშმაკეული: მეფე-ვაჟკაცი ძლიერ იყო დაგესლილი იმ ჭრელისაგან, შებორკილ-დამონებული, და ეხლა დიდად საზრუნველი იყო ის, როგორ აიტანდა აშოტ მძლეველი ამ მისთვის ფრიად სამძიმო ამბავს.

- ძალიან იწყენს, გაბოროტდება, აღშფოთდება უზომოდ. რა საშინელებას ჩაიდენს ვნებააშლილი, ფიქრაფურტკვნილი, მხოლოდ ღმერთმა იცის. შეიძლება ვეღარ შეიმაგროს თავი, რისხვა თვისი მეხად დაატეხოს ყველას და ყოველსავე. განრისხებული აშოტი განძვინებული ლომია უწყალო, მედგრად მოქმედი, - ამბობდა დედოფალი

და ფიქრობდა, როგორ შეჰხვედროდა მეფე-მეუღლეს, რომ მცირედ მაინც დაეწყნარებინა ის და ფრთხილად ამოელო სევდის ისარი, რომელი ამ ამბის გაგონებაზედ გულს განეწონებოდა გამიჯნურებულს.

ფიქრს მისცემოდა მწარეს ღირსი გრიგოლიც. შეებრძოლა იგი გოლიათს ქრისტეს სჯულის შემბღალავ-მაგინებელს, შეჰმართა მთლად უიარაღოდ. მხოლოდ არგანი ებყრა ხელთ და საბელი თვისის ხამლისა, როს გაემართა იმასთან წყობად. გაუმარჯვდა გულადს: საბლით შებოჭა ეშმაკეული, რომელს ჰმონებდა ძალა გოლიათისა, არგნით წარიგდო იგი წინ და დახშო წმიდა სავანეში, სად უმწეოა სატანა ბილწი, მთლად უძლურია მის მანქანება. თითქმის უბრძოლველად შეასრულა ყოველივე ეს, მაგრამ ბრძოლა კვლავ მოელის მას, ყველა მის მომხრეს, წყობა სასტიკი, უწყალო, შეუბრალებელი.

- ვინ იცის, რით დამთავრდება ომი საბედისწერო. ნუ იტყვი, იბრძვის მხოლოდ ვაჟკაცი ერთი სურვილთა ასასრულებლად. იბრძვის აქ ბჭე ჯოჯოხეთისა წინააღმდეგ წმიდის ეკლესიისა. ვერაფერს დავსთმობ! ვერ შედრკება საყდარი ღვთისა სალს კლდეს ყრდნობილი, ვერ შეირყევა: ეს აღთქმაა მაცხოვრისა უცილობელი!

- მაგრამ ეს აღთქმა შეეხება საბოლოვო გამარჯვებას ეკლესიისას ჟამთა დასასრულში; დროებით კი, აქა თუ იქ, განსაზღვრილი დროს თუ ადგილას შესაძლოა დამარცხება ნათლისა, მოკვდინება თუ დაშლა არა მცნებისა, არამედ მებრძოლთა, მათი სიმაგრეებისა.

- ოღონდაც! ბევრჯერ მიუღიათ სჯულისათვის მებრძოლთ სიკვდილი მოწამებრივი, ბევრგან ნგრეულან მძლავრი მარჯვენით ზღუდენი წმიდათა სავანეთანი, შესძლებს ბოლომდის ბრძოლას ღირსი თებრონია? არ შედრკება მისი მხნეობა ღვთაებურის შურით გზნებული? არ დასთმობს იმ ეშმაკეულს, არ განუტევებს, თუნდაც წამება მიერგინოს მისთვის და თვით სიკვდილი?

- სრული იმედი მაქვს ღირსისას! ვიცნობ თებრონიას, მის შემმართებელ ბუნებას განუტეხელს... მაინც მიბყრობს შიში გაურკვეველი; ცხადად ვერ ვჭკვრეტ შავ რამ ბურუსში დაფარულს ბოლოს სასტიკ ბრძოლისას. ვილოცოთ, ძმანო, ჩემნო, მიჰვინოს ყოვლად ძლიერმა წმიდა სავანეს მაღლი განმამტკიცებელი, შემოარტყას მას უძლეველი ძლიერება თვისი ზღუდედ უძრავად, განამხნეოს თვის სადიდებლად მებრძოლი დედა თებრონია. ვევედრნეთ, თანაწარხდეს ჩვენგან განსაცდელი ესე სასტიკი.

ლოცულობდა გრიგოლ, მაგრამ მთლიანად ვერ აღევლინა გონება თვისი ზეცისადმი: მოგონების თვალი არა ჰშორდებოდა მეფის სასახლეს და დედათა მონასტერს, ზრუნვით ბყრობილი მისი ჰაზრი ჰქსელავდა გზას ამ ორ მეტოქე ციხე-სიმაგრეების შუა.

საშიში ბრძოლა დაწყებულიყო წმიდა მოღვაწეთა და მეფის შორის. აშოტი არ დასთმობდა თავის სატრფიალოს, ვერ დაუტევებდა იგი მას, ვერასგზით ვერ შესძლებდა მის უარყოფას; შუქური განუყოფელი ნაწილი შექმნილიყო მისი არსებისა, მისი სული უკვე გადასულიყო შუქურისას, დაევანა მის გულში, როგორც პატიოსან ქვისაგან გამოკვეთილ რამ ტაგრუცში; შუქურს მოკლებული, უსულოდა იყო აშოტი და

როგორ იცოცხლებდა, რით იცოცხლებდა, ვით დამშვიდდებოდა თუნდაც ერთს წამს?! შეუძლებელი იყო ეს! აშოტი ვერ დასთმობდა ცოცხალი იმ მისთვის მოვლინებულ მარგალიტს ფასდაუდებელს.

ეს კარგად იცოდა დედა თებრონიამ და მისთვის გაეკაჟებინა გული, ისეც გაციებულ-გაქვავებული. იდუმალი სიხარულით ელოდდა რისხვას მეფისას: ნატრობდა წამებას, სიკვდილს მოწამებრივს. მაშინ ზეცას აღფრინდებოდა იგი ცხოვრებისაგან უარყოფილი. ცხადად ჰნახავდა გრიგოლი, რა ძვირფასი საუნჯე იყო თებრონია ქალი და გაჰკვირდებოდა, დაენანებოდა კიდევ მას იგი, გული ეტკინებოდა.

ყველანიც განცვიფრდებოდნენ მაშინ, ქებას ეტყოდნენ, ხოტბას შეაფრქვევდნენ. ზღაპრად დაიდებოდა მისი გმირობა. უბრალო დედაბრის შემმართველობა.

მეფემ კი არაფერი იცოდა ამ ამბისა, ამ სხვისთვის თითქო უმნიშვნელო, მაგრამ მისთვის საბედისწერო ბრძოლის დაწყების შესახებ: მეფის ბანაკამდინ ჯერ არავითარ ცნობას არ მიეღწია ამაზედ. წინათგრძნობაც არა ჰქონდა ვაჟკაცს ამ მისთვის ძნელ ამბავისა. მოუხაროდა სასახლისაკენ. დიდად გამარჯვებული იყო მებრძოლი, იმისათვის იშვებდა და იხარებოდა. აგერ ერთი თვე იყო, სათარეშოდ წაბრძანებულიყო აშოტი, დიდი ლაშქარი არ ახლდა, არც დიდი ომი განეზრახა სამფლობელოში შემოჭრილ მტერთან; მხოლოდ ჰსურდა მოსვენება არ მიეცა მისთვის აქა თუ იქ მოულოდნელ თავდასხმით. ჯარი პატარ-პატარა მსწრაფლ-მოძრავ რაზმებად დაეყო და დაეგზავნა. თითონ შუა ადგილი დაეჭირა რჩეული დასტით, რომ მსწრაფლ გაჩენილიყო იქ, სადაც გაჭირდებოდა. კარგი დრო იყო სალაშქროდ თუ სანაპიროდ. გაზაფხულის ჟამს ადიდებული მდინარეები ბუნებრივ დაბრკოლებას წარმოადგენდნენ მტრისათვის, რომელმაც არ იცოდა ქვეყნის აგებულება და მარჯვედ სავალი გზა თუ ფონები. ქართველებს კი არ გამოეპარებოდათ არც ერთი მოკლე სავალი თუ ბილიკი. ჰაზრიანად სარგებლობდნენ თავის ცოდნით, ანადგურებდნენ მტერს მაშინ, როცა სრულებით არ მოელოდდა ის; თავს ესხმოდნენ იქ, სადაც ის მთლად უზრუნველავდა ჰგრძნობდა თავს. შიშის ზარი დაეცა აშოტს მტრისათვის, ძრწოლა შეეყენებინა მისთვის. დიდად ეზარალებინა. ეხლა შემოეკრიბნა გაფანტული რაზმები და დავლით დატვირთული ხალხი დიდის ზეიმით თუ ღრეობით ისწრაფიდა სატახტო ქალაქისაკენ. მიუხაროდათ სახლში ცოლშვილთან, სატრფოებისაკენ. საჩუქრები მიჰქონდათ ძვირფასებისათვის, ნიშანი გამარჯვებისა. მეფეც იხარებდა, როგორც ერთი მხედართაგანი, იმასაც მიჰქონდა რჩეული ზღვენი თვის სახლობისათვის, საუკეთესო სახსოვარი გულის ვარდისათვის.

- ეს სამაჯური მის ნაქანდაკებ მკლავს, ესე ფარული მკერდს დრუნგილისას, სიცოცხლით სავსე მარმარილოსას! გაეხარდება ლამაზს. გამეხარდება, რა ვნახავ ჩემეულით დამშვენებულს. მე რომ მოვიცილი მის კოცნისაგან, ამან დაჰკოცნოს ჩემ მაგიერად; განუწყვეტლავდა ჰკოცნოს, მოუცილებლად.

ისწრაფიდა ვაჟკაცი გამიჯნურებული, ჰაბუკივით ჩქარობდა, სულმოკლეობდა, დელავდა მოუთმენლად. მიღელავდა ლაშქარიც დროშაგაშლილი, მიიმდეროდა. გზა კი არ ილეოდა: გაგრძელებულიყო არტანუჯის შარა, შორს თუ დაეწივნა მეფის სასახლეს! მაინც მივიდნენ. შეაქროლეს ტაიჭები ციხის ეზოში. სეფე ქალნი გამოეგებნენ რაინდებს. დედოფალი მოწინაობდა. მიულოცეს გამარჯვება. გაიხარეს. აშოტი თვალს ავლებდა

კეკლუცთა კრებულს. მის ხედვათა ისარი არ შეჩერდა არავისზედ: ასცდა მის თვალთა სხივი სეფე ქალთ, მიევლ-მოევლო მოახლეებს, მხევლებს, მსახურებს. არც იქ შეჩერდნენ მეფის თვალეზი, ვერც იქა ჰპოვეს თვის საძებარი: შუქური არ იყო არც იმათ შორის. ეს პირველი ისარი იყო წვერგამახული, ბნელმა ეჭვმა რომ დაასვა მეფის გაშლილ გულს.

ნახეს აბანო. შესცვალეს საომარი ტალავარი სალხინო ტანთსაცმელით. დაიდეს ნადიმი დიდებული, მეფის საკადრი. დედოფალი აღტაცებაში იყო, საუკეთესოდ შემკული. ყველას უტკბებოდა, უალერსებდა მეუღლეს; ცდილობდა ეშხი მიეცა მეჯლიშისათვის. ღელვა მაინც ემჩნეოდა: ჭარბი სიხარული ვერ ეფერებოდა მის ზვიად ხასიათს მიუკარებელს, განზრახ მოწყობილი შვება ხელოვნური. მეფე კმაყოფილი იყო, რომ გურანდუსტი თავისი ხალისით აელვარებდა მხიარულებას. წინეთ თვისი ერთობ თავდაჭერილი ქცევით უკარებელით, მეტად ამაყი მიმოხილვით თუ თქმით ანელებდა აღფრთოვანებას შვებისას ალად ავარდნილს. ვაჟკაცს მაინც ეტყობოდა ღელვა, თანდათან ემატებოდა მოუთმენლობა. მაშ რა უნდა ექმნა, თუ არ აღელვებულყო: შუქური არსად სჩანდა არც დილას ეზოში, არც ეხლა ნადიმზედ.

- ვიღაც სხვა ადევნებს თვალყურს ტაბლის სამკაულს, ჭურჭელს მურასას. სად არის შუქური? როგორ შეიძლება, სხვის ხელი ჰხვდებოდეს ძვირფას საუნჯეს?! ნუთუ არ იციან, რომ ოქრო-ვერცხლის სასმისი თვალ-მარგალიტით მკული, მხოლოდ მაშინა ჰშვენის, როცა მას ჰხვდება ხელი შუქურისა?!

სურვილითა ჰსურდა დაეძახნა შუქურისათვის, ეხსენებინა მისი სახელი, ეკითხნა, სად იყო იგი სახლის მშვენება, ებრძანებინა, ფიცხლავ მოეყვანათ მის წინაშე იგი ქალთაშუე. ეჰ, არ შეიძლებოდა: მეფე იყო, მთელი საქართველოს მბრძანებელი და არ შეჰშვენოდა, საჯაროდ ესდენი ყურადღება მიექცია სასახლის ქალისათვის. ჯავრი დაეტყო მეფეს, შუბლი შეეჭმუნა. ნაძალადევადღა იტყოდა სიტყვას. აღარ ესმოდა სხვათაგან თქმულიც. შენიშნეს მეინახეთა ჭმუნვა მეფისა და დაუშვეს ხმა, დახარეს შვება. შეწყდა ჟრიაპული სამხიარულო. გაიშალა შავი ფრთა უამობისა. გათავდა მეჯლიში. დაიშალა სტუმრეულობა.

იგრძნო მიჯნურმა, რომ ავი შეემთხვივნათ სატრფოსათვის, ბოროტი მოევლინათ საბრალოსთვის შეუბრალებლებს, რომელნი იშვებდნენ გამარჯვებულნი და თვისი სიხარულით ნიშნს უგებდნენ მას, მათგან ძლეულ ბუმბერაზს უძლეველს. ძალიან ეწყინა აშკარა შეურაცხყოფა თვისის პიროვნებისა. გული მოუკვდა, როცა წარმოიდგინა, რა ბოროტი დაჰბურავდა ღვთის შვილს სახიერს, მტერთა თუ მოშურნეთაგან გარეშემორტყმულს. სული შეუწუხდა, როცა წარმოიდგინა, როგორ მოეხსნება თვით მას სიამე, განშორდება ნეტარება, მოესპობა კმაყოფილება, სულის სიმშვიდე.

- აუტეხეს რამე იმ საბრალოს, რაკი გამიგულეს, თუ ავად იყოს, წარმოიტყოდნენ, ვინმე ახსენებდა მას სუფრაზედ, სადაც მის ადგილს სხვა იდგა, ვიღაც უცხო, შეუფერებელი, - გაიფიქრა მეფემ

და გაემართა შუქურის გალიაკისკენ, შევიდა, ვერ ჰპოვა თავისი მზე. სხვაც არავინ დახვდა იქ, არც თუ მხევალი რომელიმე. სავანეში ზოგი ნივთიც ეუცხოვა.

შუქურისა არ იყო. აღარც ისე იყო სავანე მილაგებული, როგორც, შუქურს უყვარდა, მაშინ გულისხმა-ჰყო ყოველივე იგი ყოფილი საქმე და ფრიად შეიურვა. შემოჰკრა ტაში. მთრთოლვარე ხელმა ასწია კარის ფარდაგი და წარსდგა მეფის წინაშე ხადუმი; მუხლი მოიდრიკა. მეფემ მრისხანედ დახედა მას. მონა მიწას გაერთხო მბრძანებლის ფეხთქვეშ.

- სად არის შუქური?

- წაიყვანეს, დიდო ხელმწიფე! ბერმა გრიგოლმა წაიყვანა დედოფალი.

- წაიყვანეს და შენ ცოცხალი ხარ?! რად არ მოჰკვდებ იქვე, შე არაკაცო? - წარმოსთქვა აშოტმა

და მისმა ხელმა შეუგნებლად გაიწია ხანჯლის ტარისკენ.

- ნუ მომკლავ, ყოვლად მოწყალეო! მიბრძანა დაბრუნება, არ გამიყოლა.

ელდა ეცა ვაჟკაცს. მუხლთ მოეკვეთა, ჩაჯდა სავარძელში. გაქვავდა ერთს ხანს დარდდარეული! სახლთუხუცესს იდუმალ თვალი ედევნებინა ამ ამბისათვის და გაბედა: ფეხაკრებით წარსდგა მეფის წინაშე. აშოტმა ვერ შენიშნა. ყურადღება არ მიაქცია მას. მერმე შეხედა ჩამქრალი ხედვით, ცივად, უაზროდ. კარისკაცი იდგა უძრავად მორჩილ-მოხრილი.

- სად არის შუქური?

სახლთუხუცესმა უამბო ყოველივე დაწვრილებით.

მის თქმაზედ მეფე თანდათან ფერსა ჰკარგავდა, ფითრდებოდა. მერმე მსწრაფლ აღეგზნო. წამოიჭრა ზეზე.

- თავი წარეკვეთოს ამ ლემს! - ანიშნა გართხმულზედ. -საბყრობილემში ყველა მხეველები შუქურისა! ცხენის ძუაზედ ჰხამს აებნენ მოღალატენი და დაიჩლიჩნენ.

- სასტიკი ბრძანება, ცხებულო ღვთისავ!

- სასტიკი მეფის მოღალატეთათვის?! შენც მოღალატე! სახლთუხუცესმა უნდა იცოდეს ყოველივე, რაცა ხდება სასახლეში, პასუხს აგებდეს.

- მამაშენს, დიდს ნერსეს, ვემსახურე პირნათლად, მთლად ჩავბერდი შენს სამსახურში და...მოღალატე?! განეშოროს ყოველი მოღალატე ტახტსა მეფისას!

- ჭემმარიტად ღირს არს! - სთქვა მეფემ

და გამოვიდა სახლიდან. უბრძანა ცხენი. მოართვეს მსწრაფლად. ესდენ ტრფიალი იყო შუქურის მიმართ ხელმწიფე იგი. რომელ თავმოთმინება დაავიწყდა და მსწრაფლ გაემართა მონასტერსა ფრიად აღშფოთებული. ჰგავდა, რომელ არა ღონითა რითმე კაცობრივითა იყო ტრფიალ შუქურის მიმართ, არამედ ეშმაკისა მანქანებითა. შეკრთა დედოფალი, ძლიერ შეშინდა. შეძრწუნდა მთელი სასახლე.

- გაემართა მრისხანე დედათ მონასტრისაკენ ხელშეუხებელისა. გაანადგურეს მედგარი წმიდა სავანეს. საშიშ არს ესე.

- ჭეშმარიტად საშიშ არს! უმჯობესი იყო, წმიდა სავანე და განდეგილნი არ ჩარეულიყვნენ ამ ფრიად სახიფათო ამბავში; წინადაც მოგახსენე ეს. - შეჰბედა სახლთუხუცესმა.

- სცდები, დაბრძნობილო! იმათ უნდა იზრუნონ სჯულის სიმტკიცეზედ, ზნეობის სიფაქიზეზედ; რისხვა უნდა დაითმინონ ამის გამო, წამება, თვით სიკვდილიც მოწამებრივი.

- აღსრულდეს ნება თქვენი! მეფე ღალატსა მწამებს, დედოფალი შეცდომას მყვედრის. მოწევნილა ჟამი ჩემის განშორებისა.

გრიგალივით მიჰქროდა მეფის მერანი. შორიახლო ასდევნებოდა განრისხებულს შინაყმათა გუნდი მასთან ნაწრთობი, ომის ველზედ მტრის სისხლში მასთან ნათელღებული. ვნებათა ქარიშხალი იტაცებდა მეფის ჰაზრებს თუ გრძნობებს, აღელვებდა, აზვირთებდა, საშინლად ატრიალებდა. შეურაცხყოფილ ბუმბერაზს უნდოდა მოეკრიბნა ფიქრები, განეჭვრიტა გზა სამოქმედო. ამაოდ! თავდაუჭერელად ჯგუფდებოდ-იშლებოდნენ მისი ფიქრები, გროვდებოდნენ, იფანტებოდნენ. მაინც შეუკავებლად მიისწრაფოდნენ მერესაკენ: იქ იყო დატყვევებული ამოტის მზეი, სიცოცხლე მისი. მხოლოდ ერთს ეტყოდა გარკვევით ჰაზრი მღელვარე.

- მიხვალ, ჰნახავ, წამოიყვან! წამს არ დასტოვებ სიხარულთაგან გამრცვილ ადგილას!

ან რა ჰქონდათ საზიარო შუქურსა და მონასტერს, სიცოცხლეს და სიკვდილს, ცხოვრებას ყვავილოვანს და სამარეს კარდახშულს, სად ცოცხლივ ჩაემარხნათ თავი განსაცვიფრებელთ?

- ვპოვებ, მოვექდობი, გამოვიტაცებ!

- კვლავ გაუნათებდა შუქური იგი ციხე-ქალაქს აწ ჩამოქუშულს, სამეფო პალატს ჩამოზნელებულს, გულსაც ჩაგესლილს, საშინლად ჩახშულს.

- რომ არ გიჩვენონ, არ დაგანებონ?

- არ დამანებონ?! ვინ გაბედოს ეს? რომელმა შესძლოს?! ციხეც მაგარი ვერ დაუდგრეს ჩემს მძლე მარჯვენას. მყის მოვიტაცებ! ახ, სიხარულო! ახ, ნეტარებავ!

- ბუმბერაზის ხმალი არ ამოდის ქარქაშიდან დედათა წინააღმდეგ, ვერცა ჰკვეთავს ფრთაასხმული სავანეს წმიდას.

- ვერც სჭრის?! ვერც ჰმუსრავს?!

ქვითინებს გული: იგლოვს დაკარგულს. შავბნელად მოსილ სასტიკთა დასს ჰხედავს ფიქრი ტანჯული, მზეთა-მზე რომ შეუპყრიათ შეუბრალებლებს. მათი

მკლავები გველებივით შემოჰხვევიან საბრალო შუქურს. ბნელ ბაგეზედ გესლიანი ღიმილი უქრისთ დამცინავ-მამცირებელი. რა საბრალოდ უყურებს ქალი თავის რაინდსა! დახსნას ევედრება, ვერას კი ეტყვის შეჭირვებული.

- წამიც და დაგიხსნი! ან... ან თავს დავაკლავ შენს საბყრობილეს.

- მაცა, კაცო! იქნება თავისი ნებით მიჰმართა შუქურმა სავანეს წმიდას, თვით ისურვა განშორება ამა სოფლისა.

- ჰა, ჰა, ჰა! შენ ვერ იცნობ შუქურს გულკეთილს: სულს შესწირავს ჩემთვის; იცის, უსულოდღა დავრჩები მე უიმისოდ.

გამოჩნდა სავანე. ჩამოხდნენ. დასტოვეს ცხენები. გეგებნენ მეფეს. განახვეს კარი ეკლესიისა. შებრძანდა, ილოცა. დალოცა მეფე დედა თებრონიამ. ფრიად ღელვილი იყო სახე მეფისა, მსწრაფლ ცვალებადი: თავის ჰაზრებს ებრძოდა იგი, თავის გრძნობებსა; ცდილობდა თავის სულისკვეთება როგორმე შეეკავებინა მცირე ხნით მაინც და უფრო ბუნებრივი სვლა მიეცა უთმენ სურვილისათვის, რომელი მძლავრად ისწრაფიდა განხორციელებულიყო სიტყვაში თუ მოქმედებაში.

დედა თებრონია ცხადად ჰხედავდა მის სულისკვეთებას და მზირ ყურადღებად იყო მთლად გარდაქმნილი, ვითა მებრძოლი თავგანწირული, რომელი მოელის თავდაცემას მედგარი მტრისას და სდგას ფრთხილად, თუმც შუუპოვრად. თავი ოდნავ დაეხარნა მეფის წინ, ხელები გულზედ მოეჭდო. მჭრელი ელვარება მის თვალთა ცხადჰყოფდა, რა ფხიზლად და ჯიუტად მოელოდდა მებრძოლის შემმართებელ მოძრაობას.

- სანაპიროდ ვიყავი, სამზღვართა განსამტკიცებლად. გამიმარჯვდა ღვთით. დავლამრავლად დავბრუნდი სასახლეში. წამოვესწრაფე: ჯერ არს მაღლი შევესწირო ყოვლად წმიდასა.

- ღვთისმშობელი ჰვარვიდეს შენს სვლას საკეთილოს, მეფე დიდებულო! იგი მოგცემს შეძლებას, დაიცვა მტრისაგან საქრისტიანო, განამტკიცო ქართველთა შორის სჯული ქრისტესი, ზნენი კეთილნი.

გამოცდილ მებრძოლს უნდოდა შორიდან მოევლო საბრძოლ საქმისათვის, ეთქვა რამ მონაზონთა სასიამო, აღეთქვა დავლიდან ნუგეში რამე, მაგრამ დედაბერისაგან კეთილ ზნეობის ხსენებამ მთლად აფურტკნა მისი მოსაზრება. მსწრაფად შეეხო იგი თვის გულის ტკივილს:

- შენ უწყი, დედაო, რისთვის მოველ აქ?

- უფალმა უწყის, რისთვის ჰბრძანე აქ მობრძანება.

- ამა მიზეზებისათვის იქმნა მოსვლაი ჩემი: სასახლისა ჩემისა მეჭურჭლე ქალი იყო და ყოველი მონაგები ჩვენი ხელთა მისთა ეგო; მამასა გრიგოლს აქა წარმოუყვანია იგი: ფრიად დავაკლდა საფასეთა ჩვენთაგან; უბრძანე: ციხედ მოვიდეს, ყოველივე მოგვითვალოს და კვლავ თქვენდავე მოვიდეს, ვითარცა უნდეს.

ჩამოჰკრა თებრონიასათვის წუთმა სასურველმა, როცა უნდა ეჩვენებინა მას შეკრებულთათვის, რა ძლიერი ძალით არის აღჭურვილი სუსტი იგი მხევალი ღვთისა, თუ მოითხოვს მას სჯული ქრისტესი; როგორ უტეხად შეჰხვდება იგი თვით მეფის წყრომას, იტვირთებს თვით ჯვარს ქრისტესი, წამებას სასტიკს. და ეხლა, აქვე! გაიმართა წელში; უფრო მტკიცედ მოირტყა მკერდზედ გადაჯვარედინებული მკლავები; მკვეთრმა ღიმილმა, ბრძოლად მიმწვევმა, გაუპო ბაგე ცალმხრივ; თვალთაგან დაეკვესა ცეცხლი ბოროტი. ჰრქვა მკვეთრად:

- მიზეზებად მიზეზთა ცოდვისათა კაცთათანა, რომელნი იქმან უსჯულოებასა!

წარმოსთქვა ეს სასტიკად და დადგა ურყევად შემმართებელი. არ ემინოდა: შუქური ისეთ ღვიმეში ჰყავდა გადაკარგული, რომ მონასტერი მთლად დაექცივნათ, მის კვალს ვერ მიაგნებდნენ; თითონ კი სიხარულით ელოდდა მეხის ტეხას, რომ მისი სახელი აღზნებულიყო ლამპრად უქრობლად აქ კაცთაშორის და მის სულს მოეპოვნა ცხოვრება უხრწნელი ნეტართა შუა.

ესმა ეს მეფეს. მრისხანებამ აიტაცა აღტყინებულმა. სდუმდა ერთს წუთსა: მხოლოდ სასტიკი მოქმედებით შესაძლო იყო კადნიერისადმი პასუხი მსწრაფლი.

ვერ აისახა მოქმედებაში გულისთქმა შეურაცხყოფილისა: ალად ავარდნილ მრისხანების წინ მხოლოდ მოლოზნის სახე აიხატა, მწირად განდევილ ვიღაც დედაკაცისა. გაახსენდა მკვეთრი სიტყვები: მეფე - ბუმბერაზი არ იკადრებს შეახოს ხმალი ქალს წინააღმდეგს; და მრისხანებას მისი გულისას დაესხა წყალი. გაიბზარა მისი მკვიდრი ნებისყოფა. გონებამაც შეუპყრო სამოქმედოდ გაწვდილი ხმალი.

- გაჰკვეთს ბასრი, მაგრამ თვითეულ ნაკვეთთაგან ახალახალი მებრძოლი მოგვევლინება. უკვდავია ის მისწრაფება, რომელი ესე მედგრად ამოქმედებს დედაბერს მით უფრო ძლიერი, რაც მეტს ძალასა ჰნახავს თავისზედ მოსულს.

დაეშვა ძალა მძაფრი ბუმბერაზისა; უძლურ იქმნა იგი მისთვის შეუფერებელ ბრძოლაში. მცირედ ჟამს სდუმდა, ვითარცა ძლეული: ხორციელად ძლიერსა ხელმწიფესა სულითა ძლიერთა კაცთა სძლიეს, შეჭურვილთა სამღვთოითა შურითა, მაშინ შეურვებულმან მეფემან გულისა შეჭირვებისაგან სთქვა:

- ნეტარ მას კაცსა, ვინ არღარა ცოცხალ არს!

მსწრაფლ აღსდგა და წავიდა.

იძლია მეფე, მაგრამ ვერ აუსრულდა საწადელი ვერც თებრონიას: მეტოქემ არ იკადრა პირად მასთან შებრძოლება, მონაზონს არ მიეცა შემთხვევა მოწამებრივის სიკვდილისა, არც რამ წამების თუ ტანჯვისა, გინა შეჭირვებისა. უბრალო სახეც კი არ დაუდგა მას წინ მებრძოლი ძალისა. მოუცდა მოლოდინი: მისმა სიტყვებმა დაჰკარგეს ღირებულება მკვეთრის განკიცხვისა; უხეშ სიტყვათა გროვას ემსგავსნენ ისინი, უზრდელ რამ ფრასებს, კეთილისმყოფელ რაინდისადმი მიმართულს.

იგრძნო ეს დედაბერმა, მოეგო გონებას; თითქო შეინანა თავისი სიტყვა. ის ეხლა აყოვნებდა მეფეს, რათამცა გაისტუმრა იგი. არ დაჰყვა. მსწრაფლ წარვიდა. ისე გაემართა, ზედ აღარავისთვის შეუხედნია, არც თებრონიასათვის, არც მის კრებულისათვის, შავად რომ მოსდგომოდნენ წინამძღვარს. პირჯვარიც აღარ გადიწერა წასვლისას. მხოლოდ მიმოავლო უსიცოცხლო თვალი თავის ამაღას. თითქო უაზრო შეხედვა. მოართვეს ცხენი. შესვეს ვით უძლური სასიქადულო იგი რაინდი, რომლის კისკასად შეჯდომას ტაიჭხედ თვალს ვერ მოჰკვრიდიან. გაჰყვნენ თანაყმანი ფრიად გულნატკენნი, დაღონებულ-გაჯავრებულნი. აღარც ისინი დაემშვიდობნენ სასტიკებს, უგულოებს; ზედაც არ შეჰხედეს. ალლოთი მიმხვდარიყვნენ, გამოცდილებითაც იცოდნენ, როგორ ავნეს განდეგილებმა ვაჟკაცს, რა სევდა ჩაუსახეს მას გულში უმრეტულევი და ებრალებოდათ რაინდი წამებული. ნათლად წარმოედგინათ უთმინო გულისტკივილი მისი და სრულიად უარჰყოფდნენ ამისთანა სისასტიკეს, თუნდაც ზნეობის დასაცავად წარმოებულს.

- ვის არა ჰყოლია შუქურ-ვარსკვლავი, ვის არა ჰყავს დობილ-წაწალი, მაგრამ ამით არ იქცევა ქვეყანა, არც ინგრევა ქრისტიანობა. რაღა ამ ვაჟკაცის ცოდვა გახდა საჩვენებელი, მოსპობით მოსასპობელი?

- არ გესმის! ვისაც მეტი მიჰნიჭებია, მეტიც მოეთხოვების. სანთელივით უნდა ანათებდეს ამის ზნეობაც მთელ საქართველოში, როგორც ამისი ქველობა.

- კარგი, თუ ღმერთი გწამს! მეფე რომ არის, განა უხორცოა შეუმცდარ-შეუცოდველი. მე ესე გამიგონია: ვისაც მეტი მიჰნიჭებია, ბევრი შეენდობისა. ნუთუ ამდენი შრომით თუ ღვაწლით არ დაიმსახურა უბრალო ცოდვის შენდობა?! მებრალების რაინდი!

- მეც მებრალება, მობამ! დახე, როგორ ჩაკეცილა ცხენზედ, როგორ ირყევა მძიმედ დაჭრილივით...

- გულშია დაკოდილი, ისარგანაწონი.

- ძალიან კი დაუბავს თილისმის ძეწვით იმ ახალ დალსა, ღმერთქალს ოქროს დალალებიანს, ბუმბერაზი ჩვენი; აუცლია მისთვის ნებისყოფა, დაუდვია ულონო თავის ფერხთქვეშა.

- სურვილით ჩაუწვენია თავის კალთაში, ჩაუკრავს უბეში; მით სანატრელი გაუხდია ჯადოსანს ტყვეობა მისთვის.

დაღამდა. უმთვარო ღამე იყო. ბნელოდა. ღრუბლით შემოსილ ცას ვარსკვლავთა სხივიც დაეხშო დედამიწისათვის. ბნელმა ჩაჰნთქა აშოტი, წყვდიადმა გარესკნელმა უსხივომ. მის სულში ჩამოწოლილიყო შავი ჯავრი უნათებელი. იგი სევდა მღილად ჰქმნილიყო მის გულში, სამარის ჭიად დაუძინარად. ჰბრუნავდა მუნ, ჰხრავდა მას უყოვნებ-უსვენებლად, ჰფქვავდა მარადჟამს, ყოველ წუთს თუ წამს. უხილავი იყო ტანჯვა იგი სხვა თვალისათვის, ვით უხილავია სამარის მღილი ზე მავალთათვის. მით უფრო ძნელი იყო ვაჟკაცისათვის ტანჯვის ატანა, წამების ტვირთვა უთავებელის...

სასახლეში შუქურის შემდეგ ნათელი დღე დაუდგათ ზნეობის მცველებს, სჯულის, წესრიგთა ფხიზელ დარაჯებს, ქრისტიანულ მცნებათა გუშაგთ ულბო-უტეხელთ. მოსპეს მათ სიძვა საგმობი, მრუშობა ეშმაკეული და ამაყობდნენ, ილიმებოდნენ. გაჰკვეთეს საკვრელი უწყვეტი, რომლით შეეკონა ალქს არაწმიდას ბუმბერაზი უებრო მეფედ ცხებული. და ადვილად! მხოლოდ ერთის თქმით, ერთის ბრძანებით ვინმე მწირისა.

- ჰა, ჰა, ჰა! უბძანა, საბელი შეაბა, წინაწარიქცია; თითონ ყავარჯნით მისდევდაო, ამბობ შენ?

- ნამდვილად მოგახსენებ, დედოფალო! გაიგდო წინ, როგორც რამ ძროხა. მისდევდა ჯოხით ხელში. მიაცილა. ჩააბარა დედა-თებრონისა. მიკვირდა ყველა ეს განცვიფრებული ვიყავი. შორიახლო ავედევნე სხვა ბილიკითა.

- საკვირველია ფრიად, სასწაულია ნამდვილ! ბრძანებლობდა ქალი, თითქმის დედოფლობდა, და როგორ დაემორჩილა ისე უთქმელად ბერის ბრძანებას?!

- სულ იმას მოგახსენებდი, ეშმაკეულია-მეთქი იგი ქალი. ჯადოქრობით მიიზიდა მეფე ძლიერი და მიითვისა. რა წამს ჯვარი გაჰდასახა წმიდანმა, ეშმაკი განვიდა დედაკაცისაგან, და მოესპო მას ყოველივე ძალა წინააღმდეგი.

- სწორედ ეგრე იქნებოდა. დიდება ჯვარსა ყოვლად ძლიერსა!

შუქურის წაყვანის შემდეგ მთელი ორი კვირა სრულ კმაყოფილებას გრძნობდა სასახლე, წყნარად სიამოვნებდა ჯავრმოშორებული: დამშვიდებულ დედოფლის ბაგეზედ ღიმი კვლავ ათამაშებულებო, შერჭმულ-შეხრილი წარბი გადამლილიყო; მის ბრძანებლობას აჰშორებოდა მრისხანე კილო, ბგერა ბოროტი. აღარ იყო ეხლა დედოფალი ამღვრეულ-აზეზილი, არც უკარებელი. ციხე-დარბაზი მთლადაც მოიმხიარულებდა, ნადიმს დაიდებდა სამხიარულოს, მიეცემოდა ნათელ სიამეს უხინჯ-უჩრდილოს, მაგრამ ჯერ კიდევ ეფიქრებოდა შედეგებისა: მეფე ჯერ არ დაბრუნებულებო ომიდან, იმან სრულებითაც არ იცოდა ეს მისთვის უსიამო ამბავი და ვერ გაეთვალისწინებინათ, რა გზას დაადგებოდა ვაჟკაცი, როგორ შეხვდებოდა ამგვარ ცვლილებას; დაივიწყებდა ამ თვის ჟინსა, თუ გაბოროტდებოდა გრძნობამოშლილი.

- ეჰ, აღარც კი გაახსენდება ბატონ მეფეს ვიღაც შუქური, ესდენ უსახო ცოდვაი თვისი. დაივიწყებს სახესაც იმ მეძავისა, თავის ქცევასაც შეუფერებელს, ჩამოეცალა ვაჟკაცს ჯადო და მისი გავლენა. ადვილად შესძლებს თავს ჩაუფიქრდეს.

- იქნებ კიდევ უამოს ეგ ამბავი ეშმაკის საკვრელთაგან სხნილს. ვგონებ თითონვე უკვირდეს, როგორ შესძლო ვიღაცა ნაქვრივალმა დიაცმა ჩათხევა მისი ცოდვათა მთხრებლში.

- სწორედ ეგრე იზამს! დაივიწყებს იმის სახელსაც, სახსენებელსაც, - ანუგეშებდნენ გურანდუხტს სეფექალნი თუ მახლობელნი.

სჯეროდათ თითონაც თავიანთ სიტყვის სიმართლე. მათთვის კარგი იქნებოდა, სწორედ ესე მომხდარიყო, და იმისთვისაც სწამდათ ეს. დედოფალს ეამებოდა ესეთი

მსჯელობა, ძალიანა ჰსურდა მას ესე დამთავრებულიყო ბრძოლა; უნდოდა დაერწმუნებინა თავი, რომ მძიმე სიზმარით გაჰქრებოდა ეს ამბავი შეურაცხმყოფი და ულამაზო. გულის სიღრმეში მაინც ეჭვობდა: იცოდა თავის ქმრის უტეხი ნებისყოფა, როდესაც ის ურყევად მისწრაფებოდა თვალმჭრელ რამ სურვილისაკენ; მაშინ აღარ მოიპოვებოდა მისთვის ისეთი ძალა, რომ შეებორკა მისი სვლა მტკიცე, მისწრაფება ჰოროლის წვერივით მედგრად მიმართული. ეს აფიქრებდა დედოფალს, თუმცა არ იჩენდა ამ შიშს, მთლადაც ჰმაღავდა ამ ეჭვს უსახოს. დაბრძნობილი სახლთუხუცესი ვერ იზიარებდა ლამაზ იმედებს: ალღოთი მიხვედრილიყო, გრძნობდა კიდევ ის, რომ მეფე არ იყო შებყრობილი-მოხიბლული რაიმე ჯადოთი, გრძნეულისაგან ნახლართ თილისმით, და არც ჟამიერი იყო იგი კავშირი, მსწრაფლწარმავალი, ვითა აჩრდილი.

- მებრალვის აშოტ! უჟამოდ გამიჯნურდა მისი გული, უდროვოდ შეჰხვდა ის სულის სწორს, განგებისაგან მისთვის აღნიშნულს, ეტრფიალა ვაჟკაცი შუქურს მზიურის ტრფობით და ის სიყვარული საუკუნოა, დაუსრულებელი; მიჯნურობა ეს სიკვდილამდე გასატანია, იქნება მუნ თანაწასატანიც. ვინ იცის, განქარდების სიყვარული თუნდ მაშინ, როცა მოკვდების გული საბრალო და დამიწდების, თუ...

- სიძვა არისო მეფის კავშირი, მრუშობა ბილწი. არასოდეს! ჩემს ხელშია გაზრდილი აშოტ-მძლეველი, ჩემს თვალთ წინ გაიარა მისმა ჭაბუკობამ. ვიცი მაგისი ცოდვები შემთხვევითი. არა არს კაცი, რომელი სცხონდეს და არა სცოდოს. მაგრამ ეს კავშირი საკვირველია, სიყვარული მარად სუნნელოვანი, მარად მათრობელი. არა, ძნელი განცდა მოელის აშოტს, საშიში განსაცდელი მოგველის ყველას. რისხვა მომელის ჩემის მეფისა, მის სახლთუხუცესს, მის სიხარულის მტკიცედ ვერდამცველს.

აკი განიცადა კიდევ სახლთუხუცესმა რისხვა მეფისა. დედოფალს სრულებით არ გასცა ხმა აშოტ ღელვილმა. როცა მეფე გაემართა მონასტერში, გურანდუხტ შეფიქრიანდა: ეგონა, თებრონია ვერ გაუმაგრდებოდა და ვაჟკაცი გამოიტაცებს იმ მეძავსაო. არ გამართლდა დედოფლის შიში: შუქურს ველარ გადმოელახნა სავანის ზღუდე; იგი მთლად მოსპობილიყო სასახლისათვის.

- ჰუ, როგორ გრძელდება დღეები! აღარ გადის დრო, უძრავადა სდგას გარინდებული. ნუთუ ჯერ ორი კვირაც არ გასულა, რაც აქა ვარ?!

- არ გასულა, ჩემო კარგო, დღეს ხუთშაბათია. ხვალ მოვა მოძღვარი და აღსარებას გათქმევინებს. შაბათს ეღირსები წმიდა ზიარებას. ნუ დრტვინავ, ნურც სულმოკლეობ: ცოდვას ეგეთი მოწყენა საიდუმლოს მიღების წინ, - უთხრა თემისტომ შუქურს

და შეკეცა ლოცვანი, დაიხარა, აკოცა ხელზედ, ძაძით მოსილ მუხლზედ თეთრად გადმოდებულ მაჯაზედ. ქალმა მოჰხვია მონაზონს მკლავი, გულში ჩაიკრა.

- სახიერია მეუფე და ყოვლად მოწყალე. თუ შენ არ მოველინე ჩემ სანუგეშებლად, სრულებით ვერ გავსძლებდი, საშინლად დავიტანჯებოდი.

- ნუ, გენაცვალე! გამხნევდი. თუ...

მსწრაფლ შესწყვიტა მონაზონმა სიტყვა. სულ სხვა სთქვა ხმამაღლა:

- ისმინე, რა კარგი სიტყვებია, რა მშვენიერი თქმა არის: მიწყალე მე, უფალო, რამეთუ უძლურ ვარ! სული ჩემი შეძრწუნდა ფრიად და შენ, უფალო მწე მეყავნ მე! ნუ გულისწყრომითა შენითა მამხილებ მე, მეუფეო ჩემო!

იმისთვის შესცვალა მწირმა სიტყვა და განაგრძო კითხვა, - რომ მის მახვილ ყურს, მონასტრის სასტიკ წესებით მეტად განმახულს, მოესმა ფეხის ხმა ნელი. დედა თებრონია არაერთხელ მოუვლიდა სავანეს, მზირ თვალს მოავლებდა დათა კრებულს თუ განდეგილად დაყუდებულებს, რომ მსწრაფლ გაეხსენებინა მათთვის მოვალეობა, თუ რომელსამე მათგანს სძლევდა მაცთური და წმიდა ცხოვრებას თუნდ ოდნივ შეურხევდა. სასტიკი იყო დედა თებრონია, როცა ვისიმე მახლობლად შენიშნავდა ეშმაკს ბოროტსა, მის მანქანებას მაცდუნებელსა.

- ნათესავი ესე ბილწი განიდევნების მხოლოდ ლოცვითა და მარხულობითა! - იტყოდა მკვეთრად

და დაუწყებდა შემცოდეს არა ერთ მეტანიას, მრავალ ლოცვის წართქმას; დიდ მარხულობას არა მხოლოდ პურით, არამედ წყალითაც. დასჯილს კედლების ქვებიც პურად ეჩვენებოდა, ფოთოლთ შრიალი - წყაროს ჩხრიალად; განილეოდა იგი ხორციელად, განხმებოდა ქარქვეტისაებრ, გარნა გაიფურჩქნებოდა სულით, ზე ამალდებოდა, ცას მცხოვრებთ შეედრებოდა ხორციდან დახსნილ ზეციურ სულთა. ამისი ეშინოდა მწირს, მისთვის შესცვალა მან სიტყვა თავისი. საბრალოს გული ჯერ კიდევ არ გამოშრალიყო ჩვილგრძნობათაგან; არ გამოეფიტნა, არ გამოეხმო იგი უკაცურობის აღს. ამისთვის ებრალებოდა ეს უცხო პატიმარი, თავის უნებლიეთ მონაზონქმნილი, შურით თუ მტრობით გარსშემორტყმული.

- ჰგონია საწყალს, აღსარებას ათქმევინებენ, აზიარებენ და ნებას მისცემენ, კვლავ დაბრუნდეს სასახლეში. არა, ჩემო კარგო! ვინც ერთხელ შემოდგა ფეხი ამ სავანეში, ის საუკუნოდ მოსწყდა ცხოვრებას: მონასტერი არავის უშვებს თავის ზღუდიდან, არასოდეს არავის უტევებს, - გაიფიქრა გულჩვილმა.

განაგრძო კითხვა. კითხულობდა მონაზონი ღვთაებურ ნათქვამს, წარმოსთქვამდა ერთნაირის ხმით მოსაწყენით, ერთგვარ გამოთქმით. ქალის ფიქრი კი გაფრენილიყო სამეფო ციხე-დარბაზისაკენ, თავს ევლებოდა იქ თვის მეფე-აშოტს, ვაჟკაცს გამიჯნურებულს, თავის ბუმბერაზს შეუდარებელს. ვერ გაეგო ქალს, რა იყო მათ ტკბილ სიყვარულში საგმობ-სადრახისი, წინააღმდეგი ღვთისა თუ კაცისა; რადა სტანჯავდნენ ესე უწყალოდ.

ძნელ ცხოვრებად შეეცვალა შუქურს თავისი ფუფუნება, ყოფა სათუთი. პაწაწა სენაკი, ხმელი ლოგინი, უგბილი საჭმელი უგემური და ისიც მცირე; მარადჟამს ლოცვა, განუწყვეტლად საყდარში დგომა. არავითარი გასართობი, არცერთი სხივი სიხარულისა, არც ღიმი ლამაზი სიამ-ტკბობისა. პირველ კვირას კიდევ მხნედ იტანდა გასაჭირს: ეგონა, ეზიარებოდა და მაშინვე წავიდოდა სასახლეში. ძალიან დაღონდა, როცა გამოუცხადეს:

- მხოლოდ ერთი კვირის ლოცვა-მარხულობა ვერა კმარა წმიდა გყოს იმდენად, რომ ღირსი შეიქმნა ზიარებისა.

მეორე კვირა უფრო მძიმე იყო მისთვის. სწორედ დაავადდებოდა ჯავრით, თუ მხსნელ ანგელოზად არ მოჰვლენოდა დაი თემისტო, მისთვის საკვირველად გულჩვილი, მისი საოცრად მოყვარული. ჰკოცნიდა, გულში იკრავდა, თუ კი დროს ჩაიხელებდა. თემისტოს გულში კიდევ დიდოდა ნაჟური ლბილის გრძნობისა და იგი ნაშთი ტრფობისა თავს შემოავლო ამ უცხო ქალსა საუცხოვოსა. შეიყვარა იგი გრძნობით მდულარებით, ეტრფიალა მას მის სანუგეშოდ, თვისიც გულისა მოსაოხებლად.

ზიარების შემდეგაც არ გაუშვეს ქალი, არ გაანთავისუფლეს. გაუკვირდა ეს შუქურს, დიდად ეწყინა; სწორედ გაჯავრდებოდა, თუ კი შესძლებოდა განრისხება. კარგი იქმნებოდა, თუნდ გაშმაგებულიყო; გულს მოიოხებდა; არ შესდგამდა მას ეს ზნე, სრულებით არ ეხერხებოდა განრისხება სახიერს.

თანდათან შეავიწროვეს ქალი, ნელ-ნელა დაუმორჩილეს ის სავანის წესებს თუ კანონებსა. უბრალო გასართობის ნებასაც აღარ აძლევდნენ მას: მოითხოვა თავისი ქარგა და ფარჩა-ფერადები, იმათ ბეჭი მისცეს ხელში და შალის საქსოვ ყდას ჩაუსვეს სხვა მუშებთან ერთად; მოითხოვა თავის ტანთსაცმელი თუ თეთრეული, არ უსმინეს, შალით და ხამით აკმაყოფილეს. ახ, სჩხვლექტა ბეწვი უჩვევ კანს, არ ასვენებდა! სთხოვა ნება მიეცათ ხანდისხან ჰაერზედ გასულიყო, თავისუფლად ამოესუნთქა, თვალი მიეველ-მოეველო მიდამოსათვის, - იუცხოვეს ესეთი სურვილი, უფრო მაგრა ჩაკეტეს პატიმარი. მის წერილებს არსად ჰგზავნიდნენ, იქვე ინახავდნენ. მისწერა წიგნი მეფე-მიჯნურსა, პასუხი არ იყო; გული გაელაია ამაო ლოდინით.

- დამივიწყა! იქნება მთლად ამოიფხვრა მისი ხსოვნიდან ჩემი სახე, სახსენებელი. მეგონა, მსწრაფლ მოვიდოდა, გამომიხსნიდა ტყვეობიდანა. ახ, რად არ ვუსმინე დავედრებული, რად დავმორჩილდი იმ ბერის სიტყვას?! უნდა მომეცადნა, მეკითხნა მისთვის, იმის ნებაზედ მოვქცეულიყავ...

- აშოტის სულის საოხად არისო საჭირო შენი ცოტახნობით განშორება, მისი სიწმიდით დაცვისათვის, რომ ეზიაროსო, მითხრეს მაშინ. დავუჯერე, ვერწმუნე სიტყვას წმიდისას, მივანდე ჩემი საწყალი თავი ღვთის ადამიანს...

- რა სულმოკლე ვარ! როგორ შეიძლება დამივიწყოს აშოტმა?! რა საფიქრებელია, გატეხოს იმან თვისი რაინდული სიტყვა?! ალბად ჯერ არ დაბრუნებულა ბრძოლიდან! მაშინვე მიპოვნიდა, თუ დაბრუნებულიყო: ვერ გასძლებს, არ მომიალერსოს: ვერ დაჰყოფს წყნარად ვერც ერთ დღეს, - სთქვა ქალმა

და შეუვარდისფერდა ღაწვები მარმარილოსი: მოაგონდა შეყვარებულ მეფის ალერსი და შეწითლდა, შერცხვა თავისსავე წინ კდემამოსილსა. ღიმი რამ გამოიწვია მის მარჯნის ბაგეზედ დარცხვენამ სასიამომ.

- მიამბობდა ყველაფერს, მომიტხრობდა საგმირო საქმეებს, თავის თავგადასავალს. თავს ჩამიდებდა კალთაში, გვირგვინოსან შუბლს ნათლად მოაზრეს,

და ისე მეტყოდა. რჩევასაც მკითხავდა მე საწყალობელს. ვეტყოდი, რასაც ღმერთი მაგონებდა. სიყვარული მიკარნახებდა და იმას ვურჩევდი.

- ჩემი საიდუმლოს შენახვა იცი და გონება ჩემი არასა ჰფარავს შენგან, - მეტყოდა აშოტი.

- რითი დავიმსახურე ისეთი ნდობა, ეს დიდი ბედნიერება?! ვილოცო ჩემთვის, ჩემ ხელმწიფისთვის, ღმერთს შევავედრო მისი მვირფასი თავი, მისი სახელი ქებით სახსენი.

წარსულის მოგონებითლა სცხოვრობდა ბერობილი ქალი დამწუხრებული. მომავალს ითვალისწინებდა, განგრძობას წარსულისას. ნატრობდა, ოცნებობდა. აწმყო კი რკინის სალტებად შემოსჭდომოდა მას, თანდათან უჭერდა, სწურავდა, ჰბორკავდა აუხსნელად, თითქო სამუდამოდ. მადა დაჰკარგა ქალმა. ძილი გაუკრთა. გახდა, ხორცი დაყარა. შეუხუნდა ღაწვთა ფერი ვარდისებური. ნაღვლიან დიდრონ თვალეში გაურკვეველმა შიშმა იწყო გამოკრთობა.

- დღესაც არ შეგიჭამია შენი კერძი, ქალო შუქიავ. არ შეიძლება! მართალია, ცოტათი უნდა კმაყოფილდებოდეს სხეული, ჭური ცოდვისა, რომ არ განლადდებოდეს იგი; მაგრამ საგმობია არ სცე მიწიერს ჭამადი მცირე: განილევის ფრიად, სიკვდიდ მიეწურების და ამის მოქმედი ცოდვაში ჩავარდების, თვითმკვლელობის საშინელ შეცოდებაში. სჭამე ყოველთვის! არ მოგწონს? შეეჩვევი! მონასტრის დანი ამით საზრდოობენ მარად კმაყოფილნი, ღვაწლშემოსილნი, - უბრძანებდა შუქურს დედა ივდითი

და მის ბრძანებას ხმელი რამ ბგერა აძლევდა ძალას, მკვახე გამოთქმა, მკაცრი, სასტიკი! ეს ივდითი მონაზონი მარჯვენა ხელი იყო დედა თებრონიასი, მაჯა მსახვრელი, უხილავი რამ შოლტის მჭერელი. მონასტრის დებს ძალიან ეშინოდათ იმისი, ერიდებოდნენ. შესაზარი იყო მის ჩაღრმავებულ თვალთაგან ნატყორცი ისარი გესლიანი, მწველი იყო მუნით ნაკვესი ცეცხლი სიძულვილისა, საზარელის რაღაც ზიზღისა. შუქურის სახიერებამ სულიერმა, მისმა სიმშვენიერემ ხორციელმა ვერ მოაღბეს გამხმარი გული ბოროტისა; უფროც გაავეს ის: ყოველივე სილამაზე ეშმაკის მახედ დაესახნა უსახურს, კაცთა საცთუნებლად დაგებულ ხაფანგად.

ეს დედაბერი მსჯელად და მტუქსველად დადიოდა მთელ სავანეში, სასტიკ დარაჯად ედგა ის სამონასტრო წესს, რომ არ დარღვეულიყო ის არსად, არც როდეს, ქრთილის წონაც არ მოჰკლებოდა მას არასგზით. თებრონიას ხელში ივდითი კვერთხი იყო რკინისა, რომლით მწყსიდა წინამძღვარი ურჩთა შემცოდეთ. ეხლაც სენაკები ჩამოეთვალაიერებინა მონოზანს და დაეხედნა შუქურისათვის.

ვერ მოისვენებდა ივდითი, თუ რამდენჯერმე არ დაეთვალაიერებინა შუქურის ბინა, არ გამოეთქვა თავისი უკმაყოფილება, რითიმე არ შეევიწროებინა ქალი პატიმარი. როცა ქვეყანა უარეყო მონოზანს, არა მხოლოდ პირი ებრუნა სოფლისაგან, სიძულვილით შეეძულებინა იგი და მისი ყოველგვარი სიხარული. ეხლა ანადგურებდა სავანეში ყოველსავე ნერგს თუ ღივს ხორციელის ნუგეშისას, სპობდა უწყალოდ; აქრობდა ნასახსაც ნივთიერის სიამისა. მონასტრის კრებულს საშინლად სძულდა ეს

ჯალათი, დიდად ეშინოდათ მისი და ერიდებოდნენ. ღვთის შვილი შუქური თრთოდა ბნელისაგან წარმოშობილ ბოროტ არსების წინ.

75

მეტადრე მაშინ შეძრწუნდა შუქური, როცა ერთხელ უეცრად გაიყვანეს ის მიჩემებულ სენაკიდან, გაატარეს სარდაფები თუ ჯურღმულები ბნელ-ნესტიანნი და მოათავსეს ხშირ ბინდით მოცულ რაღაც მღვიმეში. ივდითი მისდევდა თან გულფიცხელი და უკაცური, ხმას არა სცემდა, მხოლოდ წინამძღრობდა. ერთხელ-ორჯელ ხელი უბყრა სვლა შებრკოლებულ ქალს. ჭვანგები თუ ესხენ დედაბერს, განხმელ ძვალთაგან ქმნილი თითები! შეჰზარა ქალი, შეაჟრჟოლა, მუხლმოჭრილი დაეშვა იატაკზედ. თივა გებულიყო ძირს აობებული. სუნი სდიოდა მძიმე სუნთქვის შემხუთვი. უმწეოდ მიმოავლო თვალი სავანეს მიბნელებულს. არაფერი სჩანდა. არც ხმა ისმოდა არსაიდანა. სამარისებურ დუმილს მოეცვა ყოველივე. მისი მიმყვანი დედაბერიც უჩუმრად იდგა. თითქო ელოდდა თუ ყურს უგდებდა შორიდან მოსალოდნელ რამ ხმაურობას. ვერ გაეგო შუქურს, რად ჩააგდეს ის მღვიმეში. რად დასჭირდათ მისი ცოცხლივ დამარხვა; ან რას უპირებდნენ. ის უმეტეს აძრწოლებდა შუქურს, რომ მცველად მიეჩემებინათ მისთვის ბოროტი ივდითი, გაუღიმარი, წარბგაუშლელი; გულგაუხსნელი, მეტადრე მისთვის.

პირველსავე დღიდან შეიძულა ივდითმა შუქური, პირველივე ნახვით. მტრად მოეკიდა იგი უმწეოს. ეხლა ქვესკნელში ის არის მისი დარაჯი და მტარვალი, მხოლოდ ის უსასტიკესი. შიშმა და ღელვამ ხელი დაჰკრიეს ქალს, ააცხროვეს, თითქო აიტაცეს. გატრიალდა დედაბერი კარისკენ. ქალს მოეჩვენა უნდა გავიდეს, დამიხმოს კარი, ცოცხლივ დამმარხოსო. ამ საშინელმა აზრმა წარსტაცა მას საღი ცნობიერება და გაუმტვერა უკანასკნელი ნაშთი ნებისყოფისა. ქალი აიტივტივა ძრწოლის ღვართქაფმა, ნაფოტივით აათამაშა თავის შავ ზვირთებზე.

- მიშველეთ! მიხსენით - შესწივლა თავგანწირულის ხმით

და დაეკვეთა, დაენარცხა მიწას. თრთოდა, იხლაკნებოდა.

- მიშველეთ რამე! მიხსენით! - კვლავ დაიკვილა სასოწარკვეთით და ზე წამოიჭრა. დედაბერი მიჰვარდა ქალს, დაიჭირა, ზედ შემოეჭდო. ქალი იბრძოდა საშინელის ძალით. იძახდა საზარელის ხმით:

- მიშველეთ! მიშველენით! იხსენით აშოტი!.. მახვილი!.. სისხლი საყდარში, სისხლი!..

შეუღონდა ქალს გული. ლაფანვით გადაეკიდა დედაბერს მკლავზედ. მონაზონმა დაუშვა იგი თივაზედ. გადმოიღო თახჩიდან ლიტრა, აპკურა წყალი. შუქურმა ოდნავ გააღო თვალები; ისევ დალულა, მთლადაც დახუჭა, მკვდარს დაემსგავსა. შეშინდა დედაბერი, ფეხმარდად გამოვიდა, შეატყობინა სხვებს. ჩაემველნენ, მოასულიერეს. მომვლელად თემისტო მიუჩემეს. სხვას ვერ აირჩევდნენ: მხოლოდ იმას შეაწყო ქალმა გული, მარტო იმას დაენდო მთელ მონასტერში.

- აკი გითხარი, ქალოჯან, ეშმაკეულია-მეთქი! დააკვეთა იმ წყეულმა და აალაპარაკა. საშინელი რამ ათქმევინა მეფე-აშოტზედ.

- საკვირველებაა! მაინც ამცნო წყეულმა აშოტის მოსვლა; ბოროტებაც რამ დაუსახა ყოვლად ბოროტმა.

- მაგ მეძავს ეშმა შემოჰყვა წმიდა სავანეში.

- უნდა განიდევნოს იგი მაცთური იესოს ძალით, რომელმა განასხნა მარიამისგან მაგდალინელისა ეშმაი შვიდი.

შუქური უკვე მოჰგებოდა გონებას, თითქმის დაწყნარებულიყო, ღონე მოეკრიბნა, თავის ჰაზრს თუ გრძნობას კვალად დაუფლებოდა. თემისტოს მოეხდინა ეს სასწაული, მოყვარულ მონაზონს, რომლის კალთაში მისძინებოდა ეხლა შუქურსა. უძრავად იჯდა გულკეთილი. მზრუნველის თვალთ დაჰყურებდა მძინარეს. ის აკვირდებოდა მას, რომ ქალს სრულ ჰასაკში შესულს, ხორცთა მისწრაფებაში უკვე სავსებით გამოცდილს, უბრყვილო გამომეტყველობა შერჩენოდა სახეზედ, ქალწულებრივი იერი არ მოჰშლოდა სპეტაკ ლაწვებზედ, ბალღური გამომეტყველობა ბაგის ნაყოფში. ხომ ნაცხოვარ-ნაღვაწი იყო თემისტო და დაბრძნობილი, მაგრამ ისიც კი იხიბლებოდა ამ სათნო სიმშვენიერის მზერით, რომელი იწვევდა კაცში სიხარულსაც და სიყვარულსაც, ორივეს ერთად. ეხლა ესმოდა განდეგილს, რომ შესაძლო იყო გაჰმიჯნურებოდა მეფე-ვაჟკაცი ამ შუქურ ვარსკვლავს, ლბილ რამ შუქს რომ აჰნევედა სულის მანათობს. ვედარ შეიმაგრა მან გრძნობა მოღიმარი, ფრთხილად დაიხარა, რომ ბაგით შეჰხებოდა მის სპეტაკ შუბლს, რომელს შარავანდედად მოჰფენოდა გამოშლილ-გამოფანტული ხუჭუჭი. ქალმა გააღო თვალები, გაუღიმა მოალერსეს; მოჰხვია მკლავები, დაუკონცა ძუძუები, როგორც ამაგდარ დედას ფრიად მოყვარულს.

- რამ შეგაშინა წელან, შე საბრალოვ? განა ბოროტთა სავანეა ეს წმიდა მონასტერი ან ბუნაგი ავის მსურველთა, ვისმე მოელოდნენ და იმიტომ გამოგარიდეს იქაურობას: მოინდომებსო ნახვას, ეშინოდათ.

- მივხდი! ვიცი! აშოტს მოელოდნენ, მეფეს სანატრელს. მოვიდა კიდეც. მესმა მისი ხმა, სახეც დავინახე მისი. ეხლა მომაგონდა კიდეც რაღაცა მეჩვენა. ვერ მომიგონია.

- სუ, ჩემო ლამაზო! დახუჭე თვალი, დაიძინე. ეგებ გაგიაროს სისუსტემ, - უთხრა მონაზონმა

და ხელი დააფარა ბაგეზედ ნაზად. ქალი დაჰმორჩილდა მზრუნველს, ისევ ბურანს მიეცა. ფეხაკრეფით შემოვიდა თებრონია მღვიმეში და დააკვირდა ქალს. უნდოდა ეთქვა რამე, მაგრამ შეეყოყმანდა და გადიფიქრა. აშოტი უკვე წასულიყო. გული მცირედ დაემშვიდებინა წინამძღვარს.

პატიმარი ქალი ისევ წინანდელ სენაკში გადმოიყვანეს. უკეთ ებყრობოდნენ ეხლა მას. უფრო კარგად ასაზრდოებდნენ. მისმა უეცარმა დასუსტებამ შეაფიქრა მკაცრი თებრონია. მეფის სიტყვებმაც შეაკრთეს თავგამოდებული. ხუმრობა არ იყო რისხვა ხელმწიფისა, თუ იგი გულისწყრომა მიმართული იქნებოდა, არა პირად იმაზედ, არამედ მთელ სავანეზედ. მონასტერი მისი აშენებული იყო აშოტ ქველისა, და საშიში

იყო, არ დაკნინებულიყო მის მოწყალებას მოკლებულ-მოწყვეტილი, არ მოშრეტილიყო. შიში რამ შეჰპარვოდა წინამძღვარს, რყევას განიცდიდა ეხლა თავის ქცევის გამო მეფის წინაშე და ეს რყევა ძალას ართმევდა მის სიმკაცრეს ქალის შესახებ. ამისთვის ეტყობოდა სილბო მის ბრძანებას. ჟამიერი იყო ეს სილბო თუ ნასახი სახიერებისა, მხოლოდ წამიერი: იცოდა თებრონიამ, ვერ დასთმობდა ვერაფერს ხელმწიფის წინაშე. სამოქმედოდ ამხედრებულისა. შუქურზედ ბოლომდის უნდა ასრულებულიყო ის, რასაც აწვევდა მას მის შესახებ სამღთო მოვალეობა და რაც დაუსახა მას გრიგოლმა წმიდამ.

ივდითი კი, სასტიკი მონაზონი, რომლის სულიდან სამღთო შურს ამოებუგნა ნასახიც ღმობიერებისა, უკლებლივ განავითარებდა თავის მოძულე მოქმედებას პატიმრის წინააღმდეგ. ქალი მისთვის ეშმაკეული იყო. თვით სატანა იყო იგი, ქალის სახით მოვლინებული რჩეულთ მოსახიბლავ-დასამონებლად. ხოლო ეშმა უნდა ძლეულიყო სახელითა ღვთისათა. განქარვებულიყო ყოველივე მანქანება მისი. გარეგნულად კი მეტი სილბო შეიტანა ქალის შესახებ ქცევაში თუ მიმართვაში; რაღაც დარიგებისა თუ განსწავლის გზას დაადგა. ეტყოდა იგი შუქურს სამღთო რამ თხრობებს ერთს განსაზღვრილ მიზნისადმი მიმართულებს, ეუბნებოდა შესაფერ სათქმელებს სახარებიდანაც. საგულისხმო იყო, რომ მისი სიტყვები, თუნდ სახარებიდან ამოღებული ფრასებით, მისსავით სასტიკნი იყვნენ, სახიერებასა და მადლს მოკლებულნი; იმათში იხატებოდა მხოლოდ ბრძოლა ყოველგვარ მშვენების წინააღმდეგ, ყოველივე ნივთიერების სილამაზის დევნა შეუფერხებელი. იმ საკვირველ თქმულებათა მიხედვით ღმერთი სახიერი მხოლოდ დამსჯელი იყო უწყალო, თუნდ მცირედის მიდრეკილებისათვის საამო ნივთთადმი, ცეცხლითა და მახვილით მისი აღმომფხვრელი, თითქო შემოქმედს ნივთნი და მათ სიამენი მხოლოდ შესამუსრავად დაეხადოს თუ შეექმნას.

- მისმინე, ქალო! ისმინე სიტყვა ღვთისა ღირსთაგან მოთხრობილი ჩვენდა სამწყსელად:

“იყო კაცი ღვთისა და სახელი მისი ქრისტოფორე. იღვაწდა იგი განდევილი, იმარხვიდა მარად ჟამს. შესჭამდის დღესა შინა კოტორსა პურისას მცირეს და ლეღვსა სამსა. ღვინოსა არა იხმევდის, სთნდა იგი ღმერთსა და მიანიჭა ძალი სასწაულთ მოქმედი. განითქვა სახელი მისი. მივიდოდიან მისდამი მრავალნი თაყვანისცემად მისსა და კურნებად მისგან. ფრიად მშვენიერი იყო იგი სახითა და აღნაგობიათა. დედანი ვიეთნიმე წარიტაცის მშვენიერებამან მისმან და სცოდვიდნენ იგინი გულსა შინა თვისსა. გულისხმა-ჰყო ესე წმიდანმა და ევედრა უფალსა, რათა თანაწარხდეს მისგან სახე იგი კეთილქმნილი და იცვალოს იგი სახედ ძაღლისაით. ისმინა უფალმა და ექმნა მას სახე ძაღლისაი. ამიერთ არღა შთაცვივდებოდნენ დედანი ცდუნებასა მის წმიდისა გამო”,

და დასძენდა მონაზონი შესაფერ სიტყვას სახარებიდან: "უკეთუ თვალი შენი გაცდუნებდეს შენ, ჯერ-არს აღმოიხადო იგი; უკეთუ ხელი შენი მარჯვენაი გაცდუნებდეს შენ, ჯერ-არს მოიკვეთო იგი. ვაი მას, რომელი აცდუნებდეს ერთსა მცირედთაგანსა; უფრორე ვაი მას, რომელი აცდუნებდეს დიდ დიდებულსა”.

უსმენდა დედაბერს ქალი შეძრწუნებული. ვერ კი შეეგნო ჰაზრი მისი თქმისა: ვერც ის გაეგო, რად დასჭირდა მას სასტიკი თხრობათა თქმა პატიმრის წინაშე, ერთგვარ საშინელ ამბების დაჟინებით მოთხრობა. ქალი ცდილობდა გადაეხედნა ამ ამბავთა გადაღმა, დაენახნა, რა განსაცდელს უმზადებდა მას მოძულე ადამიანი. ვერას ჰხედავდა, ვერას განსჭვრეტდა განსაზღვრილს, ვერც ერთ სურათს ცხადად ასახულს. გრძნობა კი ავ მომავალს უსახავდა, მედგარს სატანჯველს, გარდამეტებულ საზღაურს ბოროტებისას. ავის მოლოდინი გულს დასწოლოდა მას საფლავის ლოდივით, სუნთქვას უხუთავდა, ვით თვით სამარე; თვალის სინათლესა სტაცებდა ცოცხლივ დამარხულს ვიწრო საკანში. მისი გვამი უკვე გრძნობდა მასთან მისვლას საფლავის გველისას, რომელი ხვრელავდა მისკენ მიწას, რომ შეცურებულიყო ცოცხლად დამარხულის კუბოში და ჩაჰხვევოდა მას, ჩაჰკონებოდა მრავალ სალტად გარშემორტყმული. ცივი იყო იგი საზარი, ღივი იყო ძლიერი ტანი გესლით აღსავსე.

- მიხსენ, ხელმწიფეო ჩემო ძლიერო, აღმომიყვანე მთხრებლით საზარით! სადა ხარ, მიჯნურო ჩემო მძლეთამძლეველო? რად არ აღმიპყრობ ხელს, არ აღმომახდენ ჯოჯოხეთით უბრალოდ ტანჯულს?!

ეჰ, მის მიჯნურს დასდუნებოდა მკლავი ცხებული, ჩასტეხოდა ნებისყოფა ძლიერი უდროვო დროს, შუქურისათვის და თავისთავისთვისაც საბედისწერო ჟამს. ზეცისაგან დროთა ბრუნვის წინადვე თუ იყო შექედილ-შედულებული იღბალი მეფისა და მის მხევლისა; ის თუ ჰსურდა შორსმჭვრეტელ განგებას, რომ ერთად ევლოთ მათ დაუსრულებელ სავალში დროთა დენისა, ერთადვე წარსდგომოდნენ პირისპირ ნათელსა მას დაუსრულებელს.

აშოტმა იცოდა, ხანდისხან მიეცემოდა გამოურკვეველ რამ მდგომარეობას, როცა მისი სული თითქო მიიძინებდა მოღლილ-მოუძღურებული, ამისთანა დროს მისთვის სულერთი იყო, რა ხდებოდა იმის გარშემო, რა კვალს ადგებოდა ცხოვრების დენა. მომავალი კეთილი თუ უკვე მივლენილ-მიწვენილი ბოროტი ერთნაირად სხლტებოდა მაშინ მის არსებაზედ, არავითარ ისეთ შთაბეჭდილებას არ ახდენდა მასზედ, რომ აემოძრავებინა მისი გონება, აელეღვებინა მისი მიმდორებული გრძნობა ხავსმოდებული, აემხედრებინა შემმართებელი ნებისყოფა მთრგუნავ-მმუსრავი. იმის მახლობელთ, იმასთან შეზრდილთ, იცოდნენ ეს და უფროთხილდებოდნენ მას ამისთანა წუთებში უკეთესი ჟამის მომლოდნელნი, იმ კარგის წამისა, როცა გაიღვიძებდა სული მისი მოქმედებისათვის განახლებული, აღსდგებოდა ნება მისი შესამუსრად ბჭეთაცა ჯოჯოხეთისა, აღიმართებოდა ეშხით სავსე ბრძოლისათვის მარჯვენა მისი მტერთა დამლეწი.

- იცი, ბარძიმ, როცა ჩვენი აშოტი ესეთს გარინდებას მიეცემა, ძალს იკრებს ახალ მოქმედებისათვის, ისვენებს, ვით ლომი უდაბნოს შესული; კვლავ გამოვა იგი მაღნარს საბრძოლველად. ვინ წინააღუდგეს მაშინ მძვინვარეს?! ერთს ასეულად მიუწყავს იგი მტერს გარემომდგარს.

- ვიცი, სარდალო ჩემო. ეგ მისი თვისება, ბალღობიდანვე აქვს მაგას დაჩემებული ეგ ზნე. მაგრამ ესე ხანგრძლივ ნებამიხდილი, და ეს მაშინ, როცა მტერი სახლს შემოგვჭრია, ესე საშინლად მოშვებულ-მოდუნებული არ მინახავს იგი, მეფიქრება, ძალიან მეშინიან.

- მეტად დაჩაგრეს სატრფოს წართმევით. ჩვენც ძლიერ გვავენეს, სახუმარო არ ყოფილა მაგის სიყვარული. სული მოუტაცნია ვაჟკაცისათვის შუქურს დალოცვილს, ტყუილად კი არ წარმოსთქვა მაშინ გამწარებულმა, უმჯობესი იყო ქვეყნად არ გავჩენილიყავიო.

ესე უბნობდნენ მეფის მახლობელნი, ქვეყნის მოჭირნახულენი. მარტონი არ იყვნენ ისინი ამ მსჯელობაში: მათ ბანს აძლევდა ყველა, ვისთვისაც კი ძვირფასი იყო სამშობლოს ბედი, ურყევლად ყოფნა სამეფოსი, ქართველთ სიცოცხლე, არ ეძინა მამულში შემოჭრილს, მტერს ძლიერს. ნელ-ნელა რომ ეხვევოდა გარს ქართველთ საყოფელს, ვით გველაშაპი პირაშკმული ცეცხლთა მფრქვეველი. აშოტის გამარჯვება, მისი სამფლობლოს თანისთანნი ზრდა, მისი მტკიცე კავშირი ბიზანტიასთან, რომლის საიმედო ფარად გარდაქმნილიყო ეს რიცხვით მცირე, სულით დიადი ერი ჯვაროსანი, მოსვენებას არ აძლევდა ძლევანაჩვევ ბაღდადს.

დიდებული ხალიფი განრისხებულიყო თბილისის ემირზედ, წამოეგზავნა სხვა სარდალი უფრო მძლავრი, გამოწრთობილი. შავიდა ახალი ემირი თბილისს. წარჰკვეთა თავი წინამოადგილეს, გაგზავნა ბაღდადს; აღუთქვა აშოტის თავიც ქედმაღალისა. ახალი ემირი ისწრაფიდა აესრულებინა თავისი აღთქმა სავსებით. გზებს იკვლევდა, ჯაშუშებსა ჰგზავნიდა ქართველთა ამბების გასაგებად, ოქროს აპნევდა მოლალატეთა მისაბირებლად. სრული იმედი ჰქონდა ემირს გამარჯვებისა. საუკეთესოდ შეჭურვილი ლაშქარიც ადასტურებდა მის იმედებსა.

ფხიზლად იყვნენ ხალხის ჭირისუფალნიც. იცოდნენ იმათ მტრის განზრახვები, თვალს ადევნებდნენ მის მოქმედებას. მაგრამ რა სარგებელი იყო მათ სიფხიზლეში, როცა ეძინა მეფე-სარდალს მოდუნებულს, ღონემიხდილსა; ცხოვრების უარყოფელს, სიკვდილის მსურველს?! არავითარი! ქართველთა ლაშქარი მხოლოდ აშოტსა ჰსახავდა თავის ღირსეულ მეთაურად, ის ჩვეული იყო მის წინამძღვრობას, მის აზრზედ გავლას. აშოტის ხმლის პრიალი იყო ის მომჯადოები ვარსკვლავი წინამძღოლი, რომელი ღიმილით იწვევდა ჯარს უცილებელ გამარჯვებისაკენ. სხვები, თვით გამოჩენილი გმირნი თუ ბუმბერაზნი, ხალხის თვალში მხოლოდ აშოტის გვერდზედ რაინდობდნენ თუ ბუმბერაზობდნენ, მისით გმირობდნენ. ეს იცოდნენ ხალხის ჭირისუფალთ და სასოწარკვეთილებას ეძლეოდნენ, როცა ჰხედავდნენ, აშოტს თითქო აღარ ესმოდა განწირული ხალხის ძახილი. ნუთუ სოფლით გაებიჯა გმირსა უებროს, მტრისთვის მიეცა თავის ქვეყანა საზეიმოდა?!

დაცდა კი აღარ შეიძლებოდა, მსწრაფლ უნდოდა ქვეყანას შველა. ერთადერთი ხსნა ის იყო, დაებრუნებინათ ვაჟკაცისათვის შუქურ-ვარსკვლავი, რომლის არსებაში თურმე მოთავსებულიყო მთავარი სული მეფე-სარდალისა.

მიჰმართეს დედოფალს, აუწყეს ყოველივე, გაუბედეს თხოვნა. შერისხა იმან კადნიერნი და უკუჰრიდა ფრიად ნაწყენმა. ევედრნენ წმიდანს დიდის ვედრებით, არ უსმინა გრიგოლმა საბჭოს.

- განდეგილს არ ჰშვენის სახელმწიფო საქმეში ჩარევა. ვერც ძალმიძს მე, ცოდვილს, წინააღმდეგე განგებას ღვთისას და უკუვაქციო ის, რაც სასწაულებრ მოხდა მადლის სახელით.

თებრონია მთლადაც განრისხდა ესეთს თხოვნაზედ.

- მიკვირს, მიწვევთ, კვლავ ცოდვაში ჩავაგდო მეფე, ერთხელ დახსნილი მავნე ხელიდან, - შენიშნა ულმობელმა.

ბჭენი მაინც თავის ჰაზრზედ იდგნენ. მტკიცედ მისდევდნენ იმ გზას, რომელი მსწრაფლ ჩააგდებდა ბატონს სრულ ცნობიერებაში, შესძენდა ძალას სიფხიზლისას; მიაქცევდა მის ჰაზრს, პირად განცდათაგან ხსნილს, საქვეყნო საქმეზედ ფრიად დიდზედ, ძალიან რთულზედ. ქვეყნის ჭირისუფალნი დარწმუნებულნი იყვნენ, თუ მეფე დაკმაყოფილდებოდა თავის შელახულ გრძნობათა არეში, თუ მას გული გაუმთელდებოდა პირად ცხოვრებაში, მსწრაფლ მოეგებოდა თავს, ანაზღაოდ მოსწევ-მოატრიალებდა საჭეს სახელმწიფოს ძალთა საკეთილოდ მისამართავად.

- საკვირველია ჩვენი ყოფა, ძნელ-შესაგნები: გარეშეს ეგონება, ამ განსაცდელის დროს უბრალო ამბავისათვის მიგვიქცევია ყურადღება, ვიღაც დიაცის ბედზედა ვჰზრუნავთ. ვინ რა იცის ან როგორ მიჰხვდება, რომ ჩვენი ზრუნვა სწორედ იმაზედ არის მიმართული, დავიხსნათ ერი უბედურებისაგან: ჩვენმა მეთაურმა უნდა ჰპოვოს თავისი გული, რომელიც დამარხულია იმ ქალის არსებაში, რომელი უპყრიათ ქვეყნიდან გამდგართ.

- აღარ შეიძლება დაყოვნება! დედოფალიც, სავანეებიც, ყველა მოწინააღმდეგეც მეფისა უნდა სდუმდეს საერთო განსაცდელის წინაშე. არ შეიძლება რყევა, არც ხანის დაზმა! უნდა აუსრულდეს მეფეს თავისი პირადი საწადელი, სულ უბრალო სურვილი მცირე!

დაასკვნეს, გამოეყვანათ ქალი დედათა სავანიდგან, თუნდაც ძალით, მონაზონთა სურვილის წინააღმდეგ. ეს შეჰლახავდა განდეგილთა ყუდეს შეუხებელს, მკაცრად დაცულს და დასაცავსა, მაგრამ სხვა გზა აღარა სჩანდა: სჯობდა თითონვე ოდნავ შეერხიათ სავანის მყუდროება, სინამ მტერს ძირიანად ამოეფხვრა წმიდა მონასტრებიც, ეკლესიებიც, სჯულიც ხალხისა, თითონ ერიც მართლმადიდებელი.

ამ ჰაზრს მიემხრო კათალიკოზი. ის აქამდის შორს იდგა ამ მცირე, მაგრამ მნიშვნელოვან ამბავისაგან. დარწმუნებული იყო, განგება თითონ უკეთესად მოაწესებდა ყველაფერს, კეთილს ჩააგონებდა მეფეს, დააამებდა მის გულისტკივილს; დააცხრობდა ზნეობის სასტიკ დარაჯთა გულისწყრომასაც. ეხლა იმანაც გადადგა სამოქმედო ნაბიჯი. თავის ეპისტოლეში განდეგილის მიმართ განმარტავდა ის თავის შეხედულობას ამგვარ ამბავთა შესახებ. სთხოვდა დაჰხმარებოდა საქმის სასიკეთოდ დათავებაში, გაეხსნა ხელი მეფისათვის სამოქმედოდ განსაცდელის ჟამს. სწერდა: უღელი ქრისტესი მსუბუქ არს, ნუ შემძიმდების იგი მეფისათვის მოჭირნახულესი: ნუ გარდამოივლინების ცეცხლი შემცოდეთა ზედან; მიეტევნოს მათ, ვით მიუტევა იესო ტკბილმა შემცოდეს; ნუ დაჰკრებთ ქვათა მათზედ; განუტევოთ მშვიდობით; ვილოცოთ, რათა მადლი მადლისა გაჰკურნავდეს მათ ვნებათაგან. გვედრი, ღირსო მამაო, უსმინო უძლურებასა ჩემ გლახაკისასა. სასჯელ ცოდვისა იყავნ ჩემზედა! იხსნას მაღალმა ერი ტანჯული!

შეაფიქრიათ გარემოებათა მსვლელობამ სჯულისა თუ ქრისტიანულს წესრიგისათვის თავდადებულნი, რომელნიც ისწრაფიდნენ დაემყარებინათ ქვეყანაზედ ზნე ზეციური. ახ, ეს შესაძლო არის მხოლოდ უხორცო ძალთათვის, ან იმ იშვიათთათვის, რომელთ განუძარცვიათ ხორცი ხრწნადი და შეუმოსიათ ხორცი სულიერი, ჰაეროვანი, ბნელ ნივთიერებისაგან გაძრვილი. მის მძიმე თვისებათაგან თავისუფალი. მიჰხვდნენ ღვთის მსახურებად აღჭურვილნი, რომ ცოდვათა სიმრავლით შემძიმებულ ქვეყანაზედ ვერ დამკვიდრდება ცხოვრება ნივთიერ სწრაფვათა სავსებით უარყოფელი; შეიგნეს, რომ ამ შემთხვევაში მათ ზედმეტი იტვირთეს, უფრო მეტი, სანამ იესომ რომელმა აუკრძალა მოწაფეებს გადმოვევლინათ ურწმუნოებზედ ცეცხლი ციური; რომელმა გაანთავისუფლა მეძავი განწირული. შეკრთნენ კიდევ, როცა ჰნახეს როგორ დაახლოვებოდნენ მკაცრ წინასწარმეტყველებს სასტიკი იელოვასი, რომლები ბოროტი ღიმილთ ბაგეზედ თითონ ჰკლავდნენ მსახურებს ბაალისა. ამისთანა ფიქრებმა შეაღეს გულფიცხელ მოღვაწეების გრძნობის კარები, მაგრამ ეს მათი ეჭვი არ გაძლიერებულა ისე, რომ სამოქმედო ძალა მისცემოდა იმას და...

და პატიმარი სათნო-სახიერი ისევ შავ კუბოში იჯდა შავად მოსილი, ხოლო გული მეფისა იგლოვდა სატრფოს ცოცხლივ დამარხულს.

თუმცა აღარც ძალიან საჭირო იყო ეხლა განდევილებს თითონვე გაეხსნათ ჯაჭვი მძიმე, რომელიც მოსჭდომოდა შუქურს მშვენიერს: ცხოვრების ძალა თითონ მიდიოდა მძლედ, რომ გადაელახნა ზღუდე უხეში და დაეხსნა ტყვეობისაგან სატრფო მეფისა. ეს აღონებდა მონასტრის კრებულს. მონაზონები ჩვეულნი არ იყვნენ, გარეშე ძალა შეჭრილიყო იმათ ცხოვრებაში და შეეცვალნა ის თუნდაც რომ მცირედ. მსოფლად მყოფნი მიეახლებოდნენ იმათ სავანეს მხოლოდ ლოცვისათვის, სასოებით მსხვერპლის შეწირვისთვის: მონასტრის შინაური წესი და ცხოვრება ხელშეუხებელი იყო სხვათაგან, მთლად შეურყეველი, როგორც განსაზღვრული დენა ცის მნათობისა. ამ საკვირველ წესების უკლებლივ ამსრულებელნი აქამდისინ განცვიფრებასდა იწვევდნენ გარეშეთაგან, პატივისცემას. ეხლა გარეშენი თითქო სწუნობდნენ მათ წყობილებას და, დახე! ხელიც გაწვდილი ჰქონდათ წმიდა სავანისაკენ მის ცხოვრების დასარღვევად, მძლავრი მარჯვენა.

- უნდა გაიყვანონ შუქია, უკვე ერთი დათაგანი ქრისტეს მიერ. სამოთხიდან გაყვანა იქ დამკვიდრებულისა?! არ ეგების! არ არის გზა ედემით ქვეყნად, მონასტრიდან სოფელისაკენ!

ღელავდა გული მონაზონებისა, იფურტკნებოდნენ მათი ფიქრები მწყობრ დენას ჩვეულნი გაუღიმებელს. ვერ შეჰრიგებოდა ახალ მოვლენას ნებისყოფა მათი ერთს სავალზედ მარად მავალი.

ეს აღონებდა წინამძღვარს, მის ხელთქვეშ შეკრებილ მწირთ ქრისტეს მიერ პირად ცხოვრების სასტიკად მიმართვაში, რკინის კვერთხით სამწყსოის მწყსაში, შეურყეველ უფლებამოსილობაში სავანის კედლებთა შუა, სად უკლებლივ სრულდებოდა ნება მისი, წინამძღვარი ჩვეული იყო საქმეთა განგებას დაუბრკოლებლივს. დიდად გაჰკვირდებოდა, თუ მის სამფლობელოში გამოჩენილიყო თუნდ ნიშანი უარყოფისა, კრებულთა შორის უსმენლობის რამე ნასახი. ეხლა კი ირღვეოდა მისი ნება, მცნებისაებრ უფლისა მიმართული მისი სურვილი. ხორციელი ხელი შეჭრილიყო

წმიდათა წმიდაში, რომ გაეყვანა იქიდან ცოდვათა მქნელი მეძავი დიდი, თვით ბელზებელი მეძავად ქმნილი საცდუნებელად ძლიერთა მათ ამა ქვეყნისა.

- უშუქუროდ არა სჭრისო ხმალი მეფისა, უმისოდ უსულოსა ჰგავსო აშოტ ბუმბერაზი, უბრალო რამ ძელს ცხოვრების ტალღებზედ უაზროდ მმოდრავს. მოგვეცი ქალი, თუ არა მტერი წაგვლექავს ყველას, ძირიანად აღმოფხვრის საქრისტიანოსაო...

- საკვირველნი არიან საქმენი შენნი, უფალო! ვერ მისწვდება გონება ჩემი განგებას შენსა შორს გამჭვრეტელსა. რად უტევებ სატანას, ეუფლოს გულსა მეფისას; რად ინებებ, ძლევამოსილ იქმნეს უკეთურება; რად დაითმენ, რომ არღვევდნენ ძალნი ჯოჯობეთისანი საყდარსა შენსა კლდეზე მყარებულს?! ნუ იქმნებინ, უფალო, ესე ნუ იქმნებინ!

შემძიმებულიყო ლოცვა განდეგილისა, ველარ ვიდოდა საყდრად მაღლისა. მისთვის დაჰშლოდა მის ვედრებას ფრთა, რომ იმის მისწრაფებაში მეფის შესახებ რეული იყო ნივთთა თვისება ბნელი და მძიმე: ნასახი იმ თვითმოყვარებისა თუ გამოჩინებისა, რომელმან დასცა სატანაილი. იქნება ისიც უშავებდა ფრთებს ლოცვას მწირისას, რომ გადაელახნა მას სამზღვარი ძნელი შესამჩნევი, რომლის იქით მძიმდება უღელი ტკბილის იესოსი და გარდიქმნება წამების ჯვარად.

განა ყველას შეუძლიან ზიდოს ჯვარი გოლგოთად, თუნდ სხვის დახმარებით! ტვირთმძიმენი მიისწრაფიან იესოსადმი სახიერისა, რომ შეუნდოს მათ, ღირს-ჰყოს ზეიმს საქორწინოსა თვით უღირსნიცა. ნუ შეამძიმებ, საყვარელო, ისეც ტვირთმძიმეს, მიწამდინ დახრილს! ხელი უბყარ მას და აღადგინე! სახიერება შენი გულს მოუღებობს მას და მოგენდობა, აასრულებს ყველას, რასაც ეტყვი სიღრმიდან მოყვარულის გულისა. განდევენე სიმკაცრე გარდარეული! ის გულფიცხელ ჰყოფს ადამიანს, განაძებს მისგან ყოველ სიყვარულს. გულმშრალი ძალა მხოლოდ გადასტეხს სხვის ნებისყოფას, დაგიმონებს მას, მაგრამ არ მიიღების იესოსაგან ტკბილისა არც დამონებული, არც დამმონებელი. ჰბამავდე მას, ემზგავსებოდე!

ველარ მძლეობდა ძალა სასტიკი და მტკიცედ დაცულ სავანეში შეემუქებინა მზეს ცხოვრებისას. სიხარული შეჰყოლოდა მზის სხივს, გაედიმებინა სენაკი ბნელი, ტანჯვის სადგური.

- იჰ, რა მშვენიერი ყვავილი მოგიტანია!

- შენთვის მოვიტანე, ჩემო მშვენიერო: ყვავილით ხელში რასმე გახარებ.

- კიდევ იმიტომ გიღიმის პირი ახლად გაღებულ კოკორისავით. რა უნდა მახარო გაუხარებელს?

- ეხლავე გეტყვი! ჯერ გარდგიკოცნო ბროლის ყელ-ყური, ციაგთა მფენნი თვალნი ლამაზნი, - მიუალერსა თემისტომ

და მოეხვია ქალს.

- მითხარ!

- არკი გამცე! მითომ არაფერი იცი.

- გაქცე?! რა არის ისეთი?

- შენი სიხარული! - მიუგო მონაზონმა

და უამბო მას დაწვრილებით წინანდელი ამბავი, აშოტი რომ მოვიდა სავანეში მას წასაყვანად. ყველაფერი მიუთხრა.

- ბრძენი კაცია აშოტი, გამოცდილი და ისე უბრყვილო მიზეზი როგორა სთქვა, ძვირფასი ჭურჭელი გვაკლიაო. ვინ დაუჯერებდა?!

- შეყვარებული ბრძენიც ხელია. აკი არავინ დაუჯერა.

- როგორ გაბედა თებრონიამ და უსჯულო უწოდა ხმლით სჯულის დამცველს?!

- გაბედა! შიშით მთლად გავექრით: რისხვას ველოდდით. სევდამ სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო ვაჟკაცი, მთლად მოადუნა.

- ნამდვილადა სთქვა, ნეტავ ცოცხალი არ ვიყოვო?

- აი ამ ყურებით გავიგონე, ჩემო ძვირფასო!

- ანგელოსი ხარ მახარობელი!

- მეტს გახარებ: ეხლა სავანეში გავრცელდა ხმა, შუქური უნდა წაიყვანონო სასახლეში. მოართმევენ ტახტრევანდს და დიდებით წააბრძანებენო, როგორც დედოფალს. ესეთიაო მთელი ხალხის ნება, დიდისა თუ პატარასი. ნამდვილია ეს ხმა.

- უჰ, - წარმოსთქვა ქალმა და სიხარულის ელდამ ჩაკეცა იგი ადგილობრივ. თემისტომ კოცნით მოასულიერა სიამით გულშემოყრილი.

- როდის, ქალოჯან?

- ამ დღეებში. მალე, ძალიან მალე, იქნებ დღეს-ხვალ. არ კი დამივიწყო, გენაცვალე!

- გული ვერ ივიწყებს თავდადებით მოყვარულს, სიხარულის მომტანს, სიცოცხლის უტკბესს!

გულკეთილ თემისტოს როს სიხარულის ყვავილებით შემკული რტო მიერთმია თავის ახალი დობილისათვის, ის რომ მოსჯდომოდა ნუგემცემულ ქალს და თვალებს უკოცნიდა, სხვა სენაკში გულდასმით მუშაობდა დედა ივდითი კარჩაკეტილი. მისი ბუნაგი სავსე იყო განხმელ ბალახეულობით; რაღაცა ძვლებით; ბევრნაირი ქოთანის პაწაწ-პაწაწა; ქვაბები, ქვაბქოთანები; ტაფები თაროზედ, კერაზედ, ბუხრის თავზედ; სხვადასხვა ფერი ზეთები ჭიქებში თუ ჭიჭილებში. გამხმარი ტანი ქვეწარმავალთა,

მფრინველთა, მწერთა. ტახტი ფიჩვგადაფარებული. ტახტის ბოლოს გახოკილი ლოგინი მიწყობილი. ბუხრის თავს ჭრაქი; კერის პირას წმინდა სანთელი. თავწაკრული მუშაობდა ექიმი დედაბერი: ქვაბებში თუ ტაფებში წამლებს ადუღებდა, სწმენდავდა, ერთმანეთში წყვით გადაჰქონდა, აზავებ-ანელებდა. იქვე ბოღჩა ქსოვილებით სავსე, ალბათ შესახვევლად თუ იარათა საფარებლად შემზადებული. სენაკში ბული იდგა, სუნი ძლიერი. მუშაობდა გრძნეული, თან ჩურჩულებდა: ლოცვებს ამბობდა, შელოცვებს წარსთქვავდა.

ივდითი ერთადერთი ექიმი იყო მთელ მონასტერში, მახლობელ სოფლებისათვისაც. იცოდა ავადმყოფობის ხელი. სენს ეშინოდა გამოცდილისა. ავადმყოფებსაც ეშინოდათ ბოროტი მკურნალისა, თუმცა მისგანვე ელოდდნენ შველას. სასტიკი წამლობა იცოდა ნაღველასავით მწარე, ცეცხლივით მწველი, სამართებელივით ბასრი, გამკვეთი. დედაბერი სიამით ხელეებს იფშვნიტდა, როცა ავადმყოფი მის წამალზედ გველივით იხლაკნებოდა.

- გასარჩევი წამალია: ან ძირიანად ამოაგდებს სენს, ან გაათავებს ავადმყოფს. ბოროტების მთესავი ხორცი ყოველგვარი სენის ბუდეა, მისი ალერსი არავის ჰშვენის. ან სიკვდილი განწირულისა, ან განკურნება მოსარჩენისა! - იტყოდა დედაბერი

და ღრმა თვალეში ნაპერწკლები ააჩნდებოდა სიბოროტისა, მიმჭკნარს ბაგეს გესლიანი ღიმი გაუხლეჩდა. ძალიან ეშინოდათ მონაზონებს ამ ბოროტი სულისა. ერიდებოდნენ, მაგრამ სხვა გზა არა ჰქონდათ, არც სხვა მშველელი ჰყავდათ მისებრ გამოცდილი. თუ შეატყობდა, რომ ეშმა აზრზენდა დედათა შორის ვისმე ძლიერად, წამალს მისცემდა: ხორცს უდუნებდა, მურაზს უქრობდა, მისწრაფებას მთლადაც უფხვრიდა. განკურნებული ჰკარგავდა უნარს აღფრთოვანებისა; ბინდი რამ იდებოდა მის გონებასაც. მის ხსენებაზედ თრთოდნენ ახალნი, კრძალვით ჰკარგავდნენ ვნებათა დელვას.

- კმარა! სუნზედ ვატყობ, რომ მზად არის; ოხშივარი ფერზედაც ემჩნევა: მწვანეა, გამჭვირვალე. მისეულ მწვანე ხაიათზედ არ შეეტყობა. ისე ამოსწვავს კანს, ვით ალი ჯოჯობხეთისა! - გააგრია სითხე, ამოავლო ქსოვილი.

- გაშრება თავისსავე ფერს დაიჭერს. ასპიტის შხამზედ უფრო მკვეთრია. გასწყვეტს თქვენ მაერთებელ ჯაჭვს, შენსა და აშოტის მაკავშირებელ საკვრელებს, შუქურ გრძნეულო!.. არა გიშავს რა: გირჩევნია აქ ერთგზის დაგეწოს კანი ბილწ ვნებათა ამშლელი. სანამ იქ იწოდე დაუსრულებლად...

- ჰა, ჰა, ჰა!.. ჰბედავენ ძლიერნი სავანის გადმოლახვას დასაძლევად სჯულის მცნებისა? ვერ გაგიმარჯვდეთ! ვერ აისრულოთ საწადი თქვენი! - წარსთქვა გრძნეულმა

და ამოილო ტაგრუციდან ჭიქა დაბეჭდილი. ახსნა. მშვენიერი სუნი დატრიალდა ტკბილი.

- მათრობელია. ბურანში წაიყვანს, ოცნებათა ტალღებს მისცემს. არ აგრძნობინებს ტკივილებს. მეტი არ მოუვიდეს: დაიძინებს საუკუნოდ.

აპკურა ქსოვილს. ისევ დაბეჭდა. მიალაგ-მოალაგა. ჩააწყო, დახურა, დაკეტა. მოასუფთავა.

- შენ სადიდებლად, ღმერთო ძლიერო! გამომირჩიე მე უღირსი შენთვის მებრძოლად და გაუცუდდეს ძალა ბნელისა. ვერ იკადრონ დიდებულთ, დაარღვიონ მყუდროება შენის საყდრისა. დაიმსხვრენ ბჭენი ჯოჯოხეთისანი კლდესა ზედან, რომელს დამკვიდრებულ არს ეკლესია შენი!.. შემინდე, მეუფეო, კადნიერება: როს მთავარ-დარაჯნი უკუდგებიან, როს სდუმან წინამძღვარნი თუ საჭესპყრობელნი, წინაწარუძღვეს ერს მხევალი შენი, დებორაი ესე ახალი.

შეიარა სენაკებში. გამოეხმაურა ერთსა თუ სხვასა. დაჰკრა თვალი შუქურის ბინას. მისძინებოდა ქალს; მომავალზედ ოცნებობდა და ხილვათა-გუნდმა შეიტყუა იგი ბურანში. სახე უღიმოდა: ჭრელი ნანატრი ძილშიც არა სცილდებოდა მის სპეტაკ შუბლსა, შავს თავსაფარში ფიფქივით ნაჩენს. ნაოჭის ნასახნიც არსად სჩანდნენ დრუნგილის შუბლზედ: უჩრდილო ფიქრები თუ ტრიალებდნენ იმის გადაღმა. წამწამთა დასნი დაჰფენოდნენ თეთრ-ყირმიზ ღაწვებს. დედაბრის თვალს ქვეშ ოდნავ შეირხნენ წამწამთა ტევრნი. ისევ დაეფინენ უძრავად. ერთს ხან შესდგა გრძნეული.

- მომხიბლველია, ვაჟკაცთა ბყრობად მავნე სულისაგან დამშვენებული, - გაიფიქრა იმან

და ერთს წამს შეეოცმანდა. მყის შეიკრა შუბლი. ამოიღო ქსოვილი და ფრთხილად დააფარა ქალს სახეზედა. მსწრაფლ გატრიალდა, გაეშურა სხივთაგან დევნილ აჩრდილისავით. ლბილი ქსოვილი ჩაეფინა სახეს. ოფლის ცვარებმა ჩაიკრეს ხაიათი. ამოტმა ჩაუკოცნა ღამაზს თვალები. დაჰკაწრა წვერმა. ცეცხლი მოსდო სახეზედ ვიღაც სხვამ გველის სახისამ.

- უიმე! - შეჰკვივლა ქალმა

და ხელი აჰკრა გადაფარებულ ქსოვილს. ასძვრა ქსოვილი, თან აიტანა ამწვარი კანი. მოცვივდნენ მონაზონები განწირულ ძახილზედ ქალისა. შეჰზარათ: მთელი სახე წითლად იყო ავარვარებული, ამწვარ-ამუშხული, კანგადამძვრალი. მოვიდა თებრონიაც. გადაავლო თვალი. სიმწარით ადგილობრივ ჩაიკეცა, მუხლებზედ ხელები დაიკრა. დაუძახეს ივდითს. გაიკვირვა იმან, მითომ გაცდა. გასინჯა ქსოვილი.

- ასპიტს დაუშხამია მანდილი. ბუზების შიშით თუ გადაიფარა საწყალმა.

წასცხო მალამო.

გაუგრძობს, წყლულს დაუშუშავს. დროზედ აუგლეჯია პირსაფარი. მარჯვენა ქუთუთოა მეტათ დაზიანებული.

განწირულად გაჰკვიოდა საბრალო ქალი. აღარაფერი ესმოდა წამებულს. შეუწუხდა გული. დიდხანს იდვა მკვდრად შერიცხული. საშინელი მღელვარება გამოიწვია ამ საცოდაობამ დათა კრებულში. ცრემლმორეული თემისტო ამომშინებდა ქალს, თავს ევლებოდა. წამისწამს გული უწუხდებოდა ავადმყოფს. სარკეს თხოულობდა. მოხელა მიჭვრიტაი. დაინახა მშვენება თვისი იავარქმნილი და

დაეკვეთა, მკვდარივით დაეცა. ვეღარ მობრუნდა: ალმა განვლო ყვავილის გულში; გაახმო იგი, დაწვა, დაბუგა. მოთქმით ტიროდნენ. გული მოუკლა მონასტრის კრებულს ქალის სიკვდილმა, შუქი ჩაუხშო, ბნელით შემოსა.

გაქვავებული იდგა თებრონია, გარკინავებული. ძლევისა ნაცვლად და დიდებისა მარცხი საზარი, მწიკვლი ურეცხი, წარუხოცელი, რა უნდა ექმნა?! ერთიღა დარჩენოდა: გარეგანი სახე მაინც დაეცვა კეთილგონიერებისა, თუნდაც ნასახი ჰაზრიანისა მოქმედებისა.

- კმარა! აღსრულდა განგება ღვთისა. ვერ წინაღუდგეს მომაკვდავი მის წმიდა ნებას. კმარა! შემურვეთ მიცვალებული, შეამზადეთ წესისაებრ განსვენებული მონაზონისა. მოუხმეთ მოძღვარს ფსალმუნთ საკითხავად. აცნობეთ განსვენებულის ძმებს და ნათესავებს, წმიდა გრიგოლსაც აცნობეთ!

- სასახლეშიც შევატყობინოთ?

- სასახლეში? იქაც აცნობეთ!

აღსრულდეს ბრძანება: აცნობეს გრიგოლსაც. ძლიერ აღშფოთდა წმიდანი, შეძრწუნდა ფრიად.

- ღვთის სადიდებლად ხელი ვყავ საქმეს, ბოროტებად დაატყდა იგი წმიდა სავანეს. მრავალ არიან გზანი მაცთურისა!.. ძლიერი მებრძოლია იგი, ღვთისაც შემმართებელი. ვიძლიენით მისგან...

- მეტი ლმობიერება...

უფრო მეტი ლმობიერება?! მაგრამ წყობა ბნელსა და ნათელ შორის უსასტიკესია, და ვინ სთქვა ბრძოლაში ლმობიერება?! შური მსახურებად ღვთისა ცეცხლია მწველი და ვით შეეთანხმოს ალი დამწველი გრძნობათა სიღბოს მრავლის დამთმობელს?!.. ვერ მიჰხვდების გონება ჩემი განგებას ღვთისას. შფოთავს სული ჩემი, იღელვების მედგრად. ილოცეთ!

დადგა ვედრებად. დიდხანს ილოცვიდა: ჩვენებას ელოდდა, სახეს ზეციურს; ჩვეული იყო. არ მოევიდნა პირი ღვთაების, არც ანგელოსი მახარობელი. შეძრწუნდა ფრიად. განაგრძო ლოცვა სისხლის ოფლამდინ. ესმა ხმა იღუმალი.

- თვითმოყვარება შეერია მოღვაწეობას, ცოდვა ფიცხელი; მით გამოიღო ნაყოფი ავი. ილოცე, მოგცეს ლმობიერება, გულისა სიღბო იესო ტკბილის!

და ილოცვიდა კაცი ღვთისა მრავალს წელთა სვლაში, ღრმა სიბერემდის, გარდასრულ მხცოვანობამდინ. აღივსო მადლით, ეწია ბჭეთა სიწმიდისათა, გარნა ვერ დაემკვიდრა მის გულში მადლი რამ ნაზი თუ ლმობიერი. რაინდი იყო ის მებრძოლის ეკლესიისა და ვინ სთქვა ბრძოლაში ლმობიერება?!

აცნობეს შუქურის გარდაცვალება სასახლეში. დედოფალმა ტუჩი აჰკრა მედიდურად: არც კი შეიძრა.

- ძალიან იწყენს მეფე; ის ჯერეც ისევ მოხიბლულია გრძნეულისაგან.

- დაივიწყებს! გრილია გული ვაჟკაცისა. სხვაც ბევრი ეყოლება უძღებს დავიწყებული, - ბრძანა დედოფალმა

და სხვა საგანზედ ჩამოაგდო ლაპარაკი.

კარისკაცები ძალიან ჩააფიქრა ამ უეცარმა უბედურებამ.

- ფრიად შეამძიმებს მეფეს ეს ამბავი, მთლადაც წაართმევს ხალისს მოქმედებისას, სულ მოადუნებს ვაჟკაცის ვნებას.

- მართალს ამბობ! ქალის დროებითი მიფარებამ სამოქმედო ძალა მოუშალა რაინდს; სამუდამოდ მისი დაკარგვა მთლადაც მოუსპობს უნარს ღვაწლისას.

- მერმე რა დროს! საბედისწერო ჟამი დასდგომია საქართველოს, ძლიერ ეჭირვება მხსნელი ხელი ბუმბერაზისა.

- ადრევე უნდა შეგვესრულებინა განზრახვა ჩვენი: გამოგვეყვანა მონასტრიდან ქალი საბრალო: იქნება, ასცდენოდა განსაცდელი.

- რასა ბრძანებ! სად წაუვიდოდა თავის ბედს: ყველას თავისი მომავალი თუ ბოლო შუბლზედ აწერია.

მართლდა ხალისგაწყვეტილი იყო აშოტი, სამოქმედო უნარს მთლად მოკლებული. მეტად დაემწუხარებინა იგი სატრფოს დაკარგვას, მის დაპატიმრებას ისეთ ადგილას, სად ველარ სჭრიდა ხმალი მეფისა. დარდს მისცემოდაო ბატონი უნათებელსა. ეშმაი ტრფობისა ფრიად აზრზენდა მას. სურვილით მოჰსურვებოდა შუქურის ნახვა. განმარტოვებულიყო შუქურის გალიაკში; კაცთა ნახვა შეჰზარებიყო; მკრთალ ნათელს მოეცვა სავანე განცალკევებული. ერთი ჭრაქილა ენთო მრავალშტოიან მაშხალაზედ. შუქი დაციაგობდა ოთახში, შიგადაშიგ მკრთალად ანათებდა შუქურის სახეს კედელზედ მოხატულს. ლითონის დაბალ მაგიდაზედ სასმისი ედგა.

- რა მწარეა ეს ღვინო, რა უგემური! - სთქვა და შორს გადასდგა ჭურჭელი.

- მიმღერე რამ ახალი! ნაღვლიან ხმაზედ სთქვი.

მახლობლად მჯდომმა მგოსანმა სიმები ააკვნესა სევდანაჭარბად; დაამღერა ნელი რამ მოთქმა, თითქო ქვითინი. ცრემლი მოადგა აშოტს თვალებზედ. ააყოლა თითონაც ღიღინი დარდიანი; წინ წარვსდგი ფეხი, ვისმინე ხმები:

"ჩემო სევდის ფიალავ, მარად დაუშრეტელო!"..

სხვა ველარ ავკრიბე: სახლოუხუცესის შემოსვლამ შესწყვიტა მოთქმა.

- ძლიერ მეკრძალებოდა, მაინც გავბედე, ბატონო მეფე!

- რა ამბავია ეგეთი? მტერი შემოგვესია?

- მაგას ხომ მაშინვე მთავარსარდალი მოგახსენებდა.

- მაშ თქვი!

- შუქური... ქალი შუქური...

- რაო? შუქური?!

- შუქური უეცრად... გარდაცვლილა.

- შუქური? გარდაიცვალა... -- წამოიძახა მეფემ

და აჰკრა ხელი მაგიდას, გადასტყორცნა. წამოიჭრა ზეზე.

- ავად იყო, არ შემატყობინეთ?!

- ვერ მოვასწარით გამოყვანა: მოულოდნელად გარდაც...

- კმარა!..

გრიგალის სისწრაფით მიდიოდა აშოტი მონასტერში. შინაყმანი თუ ამაღლა ძლივსა სწვდებოდა. შავად იყო კუბო შემკული. გარდასაფარი მთლადა ჰბურავდა შესვენებულს თავით ფერხამდინ. შავად მოსჯროდნენ მონაზონები.

- დიდი ხანი იავადა? რად არ შეგვატყობინეთ?

- მოულოდნელად მიუწოდა უფალმა.

- გადახადეთ პირს!

- შეუძლებელია, ბატონო მეფე: მონასტრის წესი ნებას არ გვაძლევს.

- არ შეიძლება?! გიკრძალავსთ წესი?! - შერისხა მეფემ და წარსდგა ფეხი; პირს გადახადა.

- რას გხედავ ამას?! თვალნი დამწვარნი, სახე ნათუთქი...

დაიხარა; დაუკოცნა ნაწამებს თვალნი; გაიმართა წელში; ააპრიალა ხანჯალი; მოჰკვეთა კულული; ელვის სისწრაფით გამოტრიალდა. შესძახა მკაცრად:

- სისხლი! ღვარი სისხლისა წმიდასაც ადგილს!..

- სისხლი ამისი შენზედა, აშოტ! - წარმოსთქვა შუქურის ძმამ.

- ჰბედავ ამ სიტყვას, მონავ უგვანო! - შეუტია შინაყმამ

და ყიაში ჩასცა ხანჯალი, გადმოსწია ტარი, გადმოუპო გულის ფიცარი. შეჰკვივლეს მონაზონებმა, ადგილობრივ ჩაიკეცეს შეძრწუნებულეებმა. გადატყდა წელში ჯიქი თებრონია, მიწას განერთხა მოფშვნეტილი მუხა უტეხი.

წამოვიდნენ. დაწინაურდა მეფე. ვერავინ ჰბედავდა მიახლოვებას, ვერც თუ სიტყვის თქმას.

ხმაგაკმენდილი იყო სასახლე. შავი ღრუბელი ჩამოწოლილიყო სამეფო ციხე-დარბაზში. იგლოვდა სატრფოს მეფე-ბუმბერაზი, როგორც მომაკვდავი უბრალო: ცრემლს აფრქვევდა ცხელს, იგვემებოდა. გულის სწორი დაკარგა უდივრად წამებული და დასტიროდა მის აჩრდილს ჭირისუფალი ერთადერთი. გადიხსნა საკინძი, ამოილო ავგაროზივით შენახული კულული ქალისა, დაჰკოცნა იგი. გულთანვე შეინახა იგი სიწმინდე.

შეიბერტყა ძლიერად; ფერი იცვალა. ბუმბერაზადვე მოევლინა თვის ციხე-დარბაზს, მთელ თვის სამეფოს, მედგარ მეზრძოლად. სისხლს ითხოვდა აწ ულმობელი მისი გული, სისხლი სწყუროდა მის სულს ალად ავარდნილს, მტერთა, ორგულთა სისხლის ღვარები.

80

- ბევრია დახოცილი?

- მუსრი აქვსთ გავლებული! ხევ-მინდორი სავსეა მკვდრით თუ დაჭრილით.

- ტყვეები?

- ცოტაა. თითქმის არ არიან ტყვედ წამოყვანილნი: უწყალოდა ჰხოცავენ ჩვენები, აჯას აღარ ისმენენ.

- ესე რამ გააბოროტა ხალხი?!

- დალოცვილო! ხალხი მზად არის კბილით დაგლიჯოს მათი ხორცი. შენ ომად აღარ გამოდიოდი, ღვთის ანაბარადა გყვანდა ერი მინებებული; მტერმა ისარგებლა ამით, სისხლით შეღება მთელი ქვეყანა. არავინ დაინდო იმ უსჯულომა, დაამდაბლა ხალხი და შეაგინა. მკვდართა კალოს დაჰხარხარებდა. სოფლად ავარდნილ ალზედ ხელებს ითბობდა. ეხლა ჩვენკენ არის ქორწილი და ვლადობთ. აწ ჩვენი ხმალი ცეკვავს მათ ქედზედ.

- თვალი თვალისა წილ და კბილი კბილისა წილ!

- ჭემმარიტად! მაშ რა ვქმნათ?!

- მწუხრსა განისვენოს ტირილმან და ცისკარსა სიხარულმან.

- ძალიან მოტყუვდნენ. მეტადა გგვანდა შენ გივი: ცხენი, იარაღი, მოყვანილობა, ხმა. ეგონათ, აშოტი ილტვისო ჩვენ წინ, მეფეს შევიბყრობთო.

- ზედ კი წამოგვაწყდნენ ჩასაფრებულებს! სადღა წაგვივიდოდნენ ვიწროებში?! ისარი თუ შურდულის ქვა წამოყარეს ჩვენებმა ზევიდან, მზე დაუბნელეს.

- ამბობთ, ძალიანა გგვანდაო გივი. გაქცევაშიაც მე მგვანდა?

- რა ბრძანებაა! გაქცევაში სწორედ თავის თავსა ჰგვანდა ფეხმარდი. აკი ვერ მოსწვდნენ.

- რა ელდა ეცათ და აირივ-დაირივნენ, როცა დაგინახეს ხევვიწროდან გამოსული! მკლავნი დაუდუნდათ, მუხლი მოეკვეთათ.

- მთლად აჰყარეთ იარაღი და შეინახეთ! თვალის ჩინივით გაუფრთხილდით საჭურველს! ბიზანტია მხოლოდ გვპირდება, მარტო სიტყვით გვიჭერს იგი მხარს. არც იარაღი, არც კაცი! არ ესმით, რომ მათი ბედი აქა სწყდება, ბჭეში მათის სახელმწიფოსი. იქნებ უძლურნი არიან, თითონვე უმწეონი... - ბრძანა მეფემ

და გამობრუნდა ნაომარ ადგილიდან, ამაყად იჯდა სამანდზედ იგი მრისხანე. ჩხარი გაჰქონდა მხლებელთ ჯაჭვ-ჯავშანს. ბრძოლის ღმერთნი თუ იყვნენ ჩვენთვის კაცქმნილნი?

ეს გამარჯვება დასაწყისი იყო ბედნიერი ბრძოლებისა: სადაც გაჩნდა მეხივით სწრაფი, ყველგან აოტა მტერი თავხედი. შეფიქრიანდა ემირი: მასაც წინამოადგილევივით უცრუვდებოდა დაბყრობის იმედი; საქართველოდან განდევნის შიშიც შესაძლო შეიქმნა მისთვის, თვით ტყვეობისაც. სირცხვილი დასტრიალებდა თავს დაქადებულს, აჩრდილი სიკვდილისა. აშოტი მძლავრ გრიგალივით დაჰქროდა კიდი-კიდეში, მოსვენებას არ აძლევდა შემოსეულებს.

გაჭირებაში ჩავარდნილმა ვერაგმა მოიკრიბა უკანასკნელი ძალა გონებისა; მოწურა მთელი თვისი გამოცდილება ბრძოლაში ნაჩვევ-ნაწრთობმა. ტფილისისაკენ გაიწვია უდიდესი თვისი ძალები. ბრძანა სანოვაგისა თუ სამხედრო სურსათის ზიდვა სიმაგრისაკენ. გაამაგრა ქალაქის გარემო ციხე-კოშკები; რჩეულნი ჩასხა სიმაგრეებში. შემოდგომა მიწურული იყო და ყველას ეგონა, ქალაქში ჰსურს საზამთროდ გამაგრებაო. ემირის მახლობელნიც კი ესე ჰგონებდნენ: იგი სრულებით არვის ანდობდა თავის განზრახვას. გააღო საჭურჭლის კარი, აავსო ოქროთი მარჯვე მთხრობელნი, გამცემ-გამყიდველნი, მისი წონა ოქროდ შეაფასა აშოტ მძლეველი.

იცოდნენ ყველა ეს აშოტმაც, მისმა თანამშრომლებმაც. გამცემელთაგან მაგდენი არ ეფიქრებოდათ: ქართველს გვარად არ მოუდიოდა ღალატი. ის კი თითქმის სჯეროდათ, რომ ემირს დაესკვნა არ გასცილებოდა ტფილისის სანახებს და თუ აუცილებელი იქნებოდა ბრძოლა, იქ შეჰბრძოლებოდა აშოტს.

- ჭკვას ახლოა! სხვა რაღა დარჩენია ემირს ქალაქში ჩაკეტვის გარდა?! რამდენიც გამოსცდა ტფილისს, იმდენჯერ დამარცხდა უსასტიკესად.

- მაინც მზად ვიყვნეთ! იქნებ ავუსრულოთ სურვილი და ვეწვიოთ დედაქალაქში.

- სჯობია! დროა განთავისუფლდეს წმიდა ადგილი უსჯულო მტრისაგან.

- საჩქარო კი არ იყო ეს საფრთხილო ლაშქრობა. აუცილებელი იყო სათანადოდ მომზადებულიყვნენ. ჯერ დასვენება უნდოდა მოლლილ ჯარს. ბრძანა, გაემაგრებინათ ვიწროები, ედევნებინათ თვალი სახიფათო ადგილებისათვის. მტერი სრულებით არ იძროდა. დაემინდა მეფე: იცოდა, ერიდებოდნენ აგარიანნი ზამთრობით ლაშქრობას. დამშვიდდა აშოტი, მზირი თვალი მოაშორა მტრის გზას თუ კვალსა. უწიეს ზამთრის დღესასწაულებმაც. ძნელი იყო ეხლა გაუჭირვებლივ ხალხის გაწვევა, იარაღში ჩასმა. მაინც მთავარი ჯარის დიდი ნაწილი იარაღქვეშე ჰყვანდა დოლის ციხეში.

სადღესასწაულო ზეიმს მისცემოდა ხალხი. გაისმა ამბავი საშინელი: ემირი მთელი თავისი ლაშქრით დაიძრაო ტფილისიდან; მოდის, მოჰგრაგნის ტყესა და ველსაო. დატრიალდა აშოტი. იწყო დენა ლაშქარმა. ძალიან საჩქარო იყო: პატარა რაზმები ვერ შეაგუბებდნენ მოზღვავებულ მტერს, ვერ გაუმაგრდებოდნენ. დაიბარა ჯარი დოლის ციხიდან. შეკვვიანებოდა: ველარ მოასწრო სათანადოდ მომზადება. მოსწვდნენ სარკინოზნი, დაესხნენ, სძლიეს. მეფემ ნიგალის ხევს შეეფარა ჯარის ნაშთით. აფრინა კაცები ყოველ მხარეს. მიჰმართეს მშველელ რაზმებს ნიგალისაკენ. ეგრისელ ერთ-ერთ რაზმს უძლოდნენ ოროზაშვილნი, შუქურის ძმები: დრო ეპოვნათ სისხლის ასაღებად; ემირის ოქროსაც მოენახა მტრად გადაკიდებული იგი აზნაურნი.

მიადგნენ კარვის კარს მოლალატენი. მაშინლა იგრძნო აშოტმა ზაკვაი მათი. მათ რაზმში აგარიანებიც რეულიყვნენ გადაცმულნი. შეებრძოლა მეფე ჯავშანუცმელი, იარაღაუსხმელი; ხმალი შერჩენოდა ხელში. დაუხოცეს მხლებელნი. აუკრა ოროზაშვილს ხმალი და გადაუმტვრია. არ მოჰკვეთა თავი: შეძრწუნებულის თვალეში შუქურა დაინახა; შემადლებული ხმალი სხვას გაავლო გასაკვეთელად. გააპო ავაზაკთა ბრბო. მიჰმართა საყდარს. დახშულმა კარმა ერთის წამს შეაყენა. შელეწა. შეირბინა. შეჰყვნენ მდევნელნი. შესდგა ფეხი აღსავლის კარებში. მოასწრო ოროზაშვილმა. დასცა მახვილი.

დაეცა აშოტ.

მეფის სისხლით შეიღება საკურთხეველი.

შენიშვნები

ვარიანტები

V ტომში მოთავსებულია ვ. ბარნოვის ორი მოთხრობა და ერთი ისტორიული რომანი (1917-1918 წ.წ). ისინი შედარებულია ავტოგრაფებთან და ნაბეჭდ ტექსტებთან. ამ მხრივ გამონაკლისს წარმოადგენს „საპასეჟო ნამცხვარი“. იგი გამოქვეყნებულია მხოლოდ ერთხელ (გაზ. „საქართველო“). ავტოგრაფი არ გააჩნია. მწერლის პირად არქივში დაცულია „ტრფობა წამებულის“ ნაბეჭდი ტექსტი (1930წ.), რომელიც ავტორის მიერ საბოლოოდაა ჩასწორებული. წინამდებარე გამოცემაში ვბეჭდავთ ამ რომანის უკანასკნელ რედაქციას.

ტომში შემავალი ტექსტები ისეთივე აკადემიური წესითაა დამუშავებული, როგორც წინა ტომებში. სიტყვებიც მხოლოდ იმ მნიშვნელობითაა განმარტებული, რა მნიშვნელობითაც მათ ავტორი ხმარობს.

რ. კ.

პირობითი ნიშნები

განყოფილებაში „ვარიანტები და შენიშვნები“ – მოთხრობების სათაურების შემდეგ დასახელებულია წყაროები, რომლის მიხედვითაც დამზადდა ჩვენი გამოცემის ძირითადი ტექსტები.

გამოცემები დალაგებულია ქრონოლოგიურად, დაწყებული პირველი ნაბეჭდიდან, დამთავრებული ავტორის სიცოცხლეში უკანასკნელად გამოქვეყნებული ტექსტით. თითოეულ მათგანს მრგვალ ფრჩხილებში მიწერილი აქვს ლიტერი, რომლითაც ისინი აღნიშნულნი არიან ვარიანტების ჩვენებისას.

A ლიტერი ყველგან აღნიშნავს იმ ძირითად წყაროს, რომლის მიხედვითაც არის დაბეჭდილი მოთხრობები ჩვენს გამოცემაში. ვარიანტების ჩვენება რომ უფრო ნათელი და თანაც კომპაქტური ყოფილიყო, მიღებული გვაქვს შემდეგი პირობითი ნიშნები:

+ ტექსტს ემატება (მაგ., დღე + მზიანი B ნიშნავს: B ვარიანტში „დღე“-ს ემატება „მზიანი“);

– არ არის (მაგ., მხიარული – A ნიშნავს: სიტყვა „მხიარული“ არ არის A ვარიანტში);

I ნაცვლად (მაგ. ბავშვი] ბალლი CD ნიშნავს: ჩვენს გამოცემაში დაბეჭდილი „ბავშვი“-ს ნაცვლად CD ვარიანტში იკითხება „ბალლი“).

= სიტყვები გადასმულია (მაგ, ლამაზი ქალი=BC ნიშნავს: BC ვარიანტში იკითხება „ქალი ლამაზი“).

T – საქართველოს სახელმწიფო ლიტერატურული მუზეუმის ხელნაწერი;

V – ვ. ბარნოვის ოჯახში დაცულ წარმოებებთან არქივი, რომელიც ავტორის მიერ საბოლოოდაა რედაქტირებული.

ამქრის მშენება (გვ. 7 – 88)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფები: T , 13000 (B); T , 13111, ჟურნ. „პრომეთე“, 1918 წ. N 2, გვ.7–27; N 3, გვ 35 – 54, ავტორის ხელით ჩასწორებული (C)¹.

ნ ა ბ ე ჭ დ ი: ცალკე გამოცემა. 1923წ. (A).

ქ ვ ე ს ა თ ა უ რ ი: მოთხრობა ხელოსანთა ცხოვრებიდან (B).

თ ა რ ი ღ ი: 1917 წ.12 იანვარი (B)

B-ში სათაურად ჯერ დაუწერია „ამქრის იმედი“, შემდეგ ავტორს „იმედი“ გადაუხაზავს და ზედ „მშენება“ დაუწერია.

7. 4 გორაკზე [გორაკზედ C, 8 უთამაშებდა] B-ში ეწერა „უღიმოდა“ შემდეგ ავტორს გადაუკეთებია; უღვაშზე] უღვაშზედ C; ჩაიღიმებდა] B-ში ეწერა „ჩაიღინებდა“, გადაკეთებულია, მისი მომდევნო „საამო ფიქრებში იყო“ გადახაზულია: 12 ხორციელდებოდნენ + და მაშინ BC; წამოიტყოდა] B-ში ეწერა: „ამბობდა“, გადაკეთებულია.

8. 7 დასწვდომოდა] დასწვდომოდნენ B; 8 ძლივს – C; B-ში „ამოჩენილიყო“-ს მომდევნო „ზევით“ გადახაზულია; 10 ალბად] B-ში ეწერა „ეტყობოდა“, გადაკეთებულია; 11 მრგვალ-მრგვალად] მრგვალ-მრგვალად C; 12 ქსოვილიდან] ქსოვილითგან C; 13 მუშტარიც შნოიანი უნდა იყოს] მუშტარიც იყოს შნოიანი უნდა B; 14 ერთი შეხედვით უნდა] უნდა ერთი შეხედვით B; 16 არ] არც კი B; 19 აირჩიე] აარჩიე B; 23 ეგ] ეს A. მარჯვენაო] მანქანაო BB; 24 და იყო – B; უკეთესი] უმჯობესი B; 25 ტლანქს + რასმე B; 28 B-ში „მაინც“ სიტყვის მომდევნო „ხომ“ გადახაზულია; 30 გადაიგდო] გადაიღო C; 31 B-ში „ერთყა“-ს მომდევნო „ზედ“ გადახაზულია.

1 ლიტერატურულ მიუზეუმში (T) დაცული C ტექსტი ავტორის მიერ ჩასწორების შემდეგ ზუსტად დაემთხვა 1923 წ. დაბეჭდილ ტექსტს (A), ამიტომ C ტექსტის ჩასწორებული ვარიანტი A-საგან განსხვავებული ლიტერით აღარ აღვნიშნეთ.

9. 5 გავარვარებულ] B-ში „მოჭახჭახე“ ეწერა, გადაკეთებულია; 8 ოსტატი – B; 10 სისხლამდინ სკდებოდა კანი – B; მოქანებული] B-ში ეწერა „შეზავებული“, გადაკეთებულია; მოქანებული + და C; 14 B-ში „პაატა“-ს მომდევნო „თავის“ გადახაზულია; გაელო] გაილო C; 15 გალავანმა + და რკინის ჭიშკარმა B; 19 ნათელი, ფანქრით გაწყობილი] ფანქრით გაწყობილი ნათელი B; 24 ხეხილები + ძალიან B; არ მოსწონდათ ხეები რომ რამე სარგებლობა მოჰქონდათ იმათ] არა, რომ სახარბიელო რამ სარგებლობა მოჰქონდათ B; 29 ანიშნებდნენ სიტყვის მომდევნო „თვისი არსებობით“ B-ში გადახაზულია.

10. 7 B-ში „მომცა“ სიტყვის მომდევნო „ი დალოცვილმა“ გადახაზულია; 10 მას – B; მას + თავის C; 11 უღვაშებზედ] უღვაშზედ C; 19 თურმე] B-ში ეწერა „მითხრეს“, ავტორს გადაუკეთებია; 22 B-ში „გამოართვი“ სიტყვის მომდევნო „კარგია“ გადახაზულია; 26 „იამებოდა“-ს მომდევნო „ძალიან“ გადახაზულია; 31 გაზრდილი] აზრდილი B; 35 იმისი – AC.

11. 10 „დავბრუნდები“ სიტყვის მომდევნო „ხოლმე“ გადახაზულია; 16 იმის] იმას B.

12. 6 მერმე] მერე B; 10 რჯის, სჯის B 15 გამომიწოდოს] გამომიწოდონო B; 19 „სახე“ სიტყვის მომდევნო „რადგან“ B-ში გადახაზულია; 22 იმისათვის] მისთვის B, მისი მომდევნო „არც თუ საჩქარო მოსჩანდა მის თვალში“ გადახაზულია; 24 იყო + ამ B; 28 ხელს აშველებდა მას] ემსახურებოდა B; 29 ღიმი + კი B; „მოსდიოდა“ სიტყვის მომდევნო „სულ“ B-ში გადახაზულია; 31 დუქანში – B; 32 B-ში „კი“ გადახაზულია.

13. 7 მოიტანა] ამოიტანა B; 9 ჩემ მაგივრად – B; 11 „კიდევ“ B-ში გადატანილია „უნდათ“ სიტყვის შემდეგ; 16 პირმოღიმე] პირმხიარული B; 18 ის] თითქო ისე B; 24 ურო] ხვედა BC; 34 B-ში „გაბალთა“-ს მომდევნო „იგი“ გადახაზულია; 35 გულგაგმირული + და უხსნელად მიჯაჭვილი B; სიამაყეც + კი C; იგრძნო + ოჯახის მამამ B; 36 ოჯახში] B-ში ეწერა „სახლში“ გადაკეთებულია.

14. 4 როდისმე] ოდესმე B; 9 ვიძახო] დავიძახო AC; ამომიყვანეთ] ამწიეთ თქვენ B; 10 ამომწიოთ ამომიყვანოთ B; 11 ის] იგი B; 17 ახალგაზრდის გაოფლიანებულ კისერზე] გაოფლიანებულ კისერზე ახალგაზრდის B; 20 ჩვენგან – B; 22 მომდგარი] მიმდგარი B; 23 უარყოფა] უკუგდება B.

15. 11 გულისთქმა] გულისნადები B; 13 სიტყვები + მაგრამ B; 16 B-ში „სკოლაში“ სიტყვის მომდევნო „ჟინიან მასწავლებლის ხელში“ გადახაზულია; 18 მეხერხება] B-ში ეწერა „იცი“ გადაკეთებულია; 19 გელაქნურის] გელაქნურების B; 22 მოვალეობა არის ეს] მოვალეობაა B; 27 გვერდით + დიასახლისისას B; 28 ასწრობდა + ჯარასავით დატრიალებდა მკვირცხლად მოქმედი B; 31 მოწითალო] მოწითანო B; ძაფი + ჰჭყვრიალა . B

16. 3 ვანო] ძალიან კარგია! თითონ ვანო B; 4 ყველა ეს] ესენი BC; 7 დარიკომ] ლიზამ B; 11 ლამაზს კარგი ქსოვილი] მშვენიერს ქსოვილი მშვენიერი B ; 12 მანქანას მე თვითონ გადმოვიტან ეხლავე] მე თითონ გადმოვიტან მანქანას ; B აგერ + აქვე B ; 14 და + ჩაყარა თევზი ქვაბში ; B 15 მივდივარ + და B; 16 ჩაიცვა B] ჩაიცო B ; 17 წაიდრო] B -ში ეწერა „ გაიხადა“, გადაკეთებულია; 18 „ჩაყო“ სიტყვას B -ში მოსდევს „ისევ“ რომელიც ჯერ გადახაზულია, შემდეგ კი აღდგენილი; ჩამოუშვა] ჩამოუშო B ; ფარდა + ცოტა B; 20 B -ში „თუ“-ს მოსდევს „მიხვრა-მოხვრა“ გადახაზულია; 23 აქ + და B, მისი მომდევნო „ფანჯრის“ გადახაზულია; ახანოხით] ახანოხის ფიცრით B ; 25 B -ში „ჰკერავდა“ სიტყვის მომდევნო „ქალი“ გადახაზულია; 28 გააღო - B-ში ეწერა „განახვა“ გადაკეთებულია; B -ში „და“ გადახაზულია; 29 მაგრამ] და რაკი B ; 30 მუხლს + და B ; და 31 კბილით მოწკვნიწა] კბილებით სწრაფად გაკვნიწა B ; 33 B -ში „აძლევდა“-ს მომდევნო „იმის“ გადახაზულია; ბაგეს + და თან (გადახაზულია – რ. კ.)სწეულთა B; 35 „ჭაპანივით“ სიტყვის მომდევნო „სიმსხო“ გადახაზულია.

17. 1 მომართე] მოვმართოთ B ; 2 საუკეთესო – B ; 3 ძალიან გვამადლიან იპრანჭებიან – B; 5 მოხვდები] მოჰყვები, რომ B ; 8 დაუკონა შვილს ლოყა] ჩაჰკონა ქალს მოღერებულ კისერში. ყელ-ყური მამისა ჰქონდა ანიკოს და ბაბაღეს ქმრის ახალგაზრდობას აგონებდა ეს, ეშხით რომ ჩაატკობდა ხოლმე, ლამაზად მოყვანილ მკვიდრ ყელში B; 9 თვისი] მისი C ; 11 ჩაიხარშა] ჩაგვეხარშა B; 14 წარმოსთქვა] წარსთქვა BC ; 17 მომგვრელი] აღმძვრელი B 24 მეტისმეტად] მეტად B; 28 მოპყრობა] მოქცევა B; 31 ამქარში] სხვა B .

18. 1 ჯერ + მაინც C; 4 განზე] განზედ B; 5 B -ში „ქალმა“ სიტყვის მომდევნო „და“ გადახაზულია; კარგად – B; შელახა + იმან B; 7 B -ში „ვანო“ გადახაზულია B; 9 რახან] თუ B; 13 იყო + რომ BC; ვანოს] ვანუას B; 14 დამსაქმებსო] დამავალეზსო B; 15 „უფრო“-ს მომდევნო „მეტად“ გადახაზულია; B -ში „იმდენად“ სიტყვის მომდევნო „უფრო“ გადახაზულია; ქალისა] იმისი B; 16 სიხარულით ასრულებდა ახალგაზრდა] ახალგაზრდა სიხარულით ასრულებდა B; 19 ეს ვაჟს= B ; 20 თუნდა + ერთი B; მარგალიტი] ოქრო B; ნახა + რომ BC; B -ში „მორჩილ მონას“ მოსდევს „იმოდენა“, გადახაზულია; 22 ოთხი] ორი B; მორჩილებით არ დაეხარნა მის წინ, როგორც მონას ყურმოჭ. B; 25 ვიცი] ხომ ვიცი B; მოკვირს – B ; 27 ძალა მომჯადოები] მომჯადოებელი ჩემი ძალა B; 30 ქალი ანიკო B; 31 B -ში „იმისთვის“ სიტყვის წინ „მაგრამ“ გადახაზულია; სანდომი ვაჟი] ნანატრი ვაჟკაცი B; 32 მისის ხელიდან – C; 33 ვანოს] არა! ვანოს C; საოცნებოდ] ოცნებად C; 35 ქალს, როგორც – C; 36 B -ში „ესავდეს“ სიტყვის მომდევნო „დაემონებოდეს“ გადახაზულია.

19. 4 B -ში „იმისთვის“ სიტყვის მომდევნო „ბევრ“ გადახაზულია; თავის ქალისაგან] მისგან C; 8 რომ + მის ქალს C; ყოფა] ცხოვრება C; 9 იმის ქალს – C; ქალს – B; ისეთსავე] ისეთს C; 10 მათი] მისი C; 14 პატარას] პატარებს B; მას მოსდევს „სახლი სიფთათ ჰქონდა მოვლილი“ გადახაზულია. 15 წამსვლელ-მომსვლელის ფაქიზად და ხელგაშლით მიღებაც უნდა შეეძლოს] უნდა შეეძლოს წამსვლელ-მომსვლელის ფაქიზად და ხელგაშლით მიღებაც B; 16 თვალაზრიანი უნდა იყოს დიასახლისა...მოკეთესთანაც] დიასახლისი ჩვენს ყოფაში უთუოდ თვალაზრიანი ინდა იყოს ხელგამომავალი და მომჭირნო, რომ მცირედიც გააწვდინოს ყველაფერს და პირნათლად გამოიყვანოს თვისი კერა მტერთაგან მოკეთესთანაც. დატანჯულია იმისთანა სახლში დედაკაცი. ჩემი ანიკო ვერ შესძლებს ამისთანა ყოფას, გაეწამება...ფიქრობდა ბარბარე და ნატრობდა ასცდენოდა მის ქალს ეს ბედი. მართალია C; 19 მტერთანაც + და B; მოკეთესთანაც + ფიქრობდა ბაბაღე B; 21 სახლში] ოჯახში B; 22 წუთს + და B; 23 B-ში „ცხოვრების“ მომდევნო „მწყობრ“ გადახაზულია; 24 შეაყენებს] შეარყევს C; „სვლას“ სიტყვის მომდევნო „ერთხელ“

გადახაზულია; 24 შეარყევს] შეაყენებს C; 26 B -ში „დიასახლისის“ მომდევნო „სახლში“ გადახაზულია; 27 დაუდგრომელს თუ – C; 28 ამ განუწყვეტელ] იმ დაუდგრომელ C; 31 მის – C; 32 მაჯა] ხელი C.

20. 3 ბაბაღეს] B -ში ეწერა „ანიკოს დედას,“ გადასწორებულია; 4 ხელმოკლე – C; 7 აზიზად] B -ში ეწერა „თითქმის სათუთად“, გადაკეთებულია; 13 მუშაობა + თუ მორბედობა BC; ამათა] იმათა C; 18 და უზრუნველყოფილ] უზრუნველ C; 19 C -ში „რომ“-ს მოსდევს „ის“ გადახაზულია; 29 ასიამოვნეს.. მოაწონებინეს] ასიამოვნა,,„მოაწონებინა B; თავი მოაწონებინეს – C; 30 ქალი ძალიან] მეტად C; თავის – C; 32 ბევრჯერ ხელსაცხებელითაც იზელდა მათ დაძინებისას – C; 34 B -ში „ისეთ“ გადახაზულია; 35 მეცა] მეც ისე B; მკოცნიდნენ ხელზედ = C; „მაკრინეს“ მომდევნო „ჰკოცნიან“ გადახაზულია; 36 იქნება] B -ში ეწერა „შეიძლება“, გადაკეთებულია.

21. 1 თუნდაც – C; 3 ზღაპრად + ხომ C; 7 ნებივრად] ბუნებრივად C; გამოჩენილიყო + და C; სატრფიალო + და C; 9 კმაყოფილება ეგრძნო მას სრული, გამსჭვალულიყო მისდამი სურვილით] კმაყოფილებას იგრძნობდა ის სრულს და განიმსჭვალებოდა მის სიყვარულით C; 14 მას] იმას C; 15 რთავდა] ამკობდა C; 20 ხელობისა] ხელოსნისა C; დაკოჟიჟებული] დაკოჟიატებული C; პატიოსანი მუშაკისა] ჯანით მშრომელისა C; 23 სინათლე] სიამე C; 24 ვანოს] ჭაბუკის B; 25 ჭაბუკის] ვანოს BC; 26 ანიკო] ქალი C; 28 იმ რაღაცა] აჩენილ C; 29 „მათგან“ სიტყვის მომდევნო „მწარე“ B-ში გადახაზულია 32 მოდიმარ] მომღერალ BC; 33 შესძლო] გასძლო B; 34 მიუხლოვდა] მიეახლა BC ;

22. 3 წარმოუდგა + დედაკაცს C; კოცნები] კოცნა C ; 5 ეშხით] გრძნობით C; მკვიდრად ნაგებ ყელ-ყურს სურათს და გამათბობელი ძალა ამოეწონა იქიდგან] სურათს ყელს მკვიდრად ნაგებს და ამოუწონია იქიდგან ძალა C; 6 ყელ-ყურს სურათს = B; 7 იქიდგან – B; მაინც + ხომ C; ანიკო + ხომ C; 12 ჩასჯდომოდა BC; და + თან BC; 14 დასრულებულ – C; 17 ვერ შემდგარიყო B; მას მოსდევს „დრტვინვით მოცული“, გადახაზულია; 21 ბუშტივით – B; B-ში „თავის“ გადახაზულია; 22 საჭემილეწილს] საჭეგატეხილს B; 24 დაეხიათ] დაეპოთ B , დაეშოთ C, მთლად – B; 26 ნათელ ბუნებას ხალისიანს] ხალისინ ბუნებას B; 29 თვალი + აშკარად C; 31 გულმჭადას] გულფუჭეს B; 32 ანიკოს აწინდელი მეგობარი მირონა] მირონა, ნაცნობ-მეგობარი B; 33 მოხელე + იყო B; ხელისუფალთ ნადირალა გადარეცხილი – B.

23. 1 მირონა მეტოქეობას ვერ გაუწევდა ვანოს] მეტოქეობას ვერ გაუწევდნენ მის ძველ მეგობარს B; 4 ქამხა-ატლასივით ფრთხილად შეკეცილი და სათუთად დაცულ-შენახული] ფრთხილად შეკეცილ-შენახული B; 7 ანიკო] ქალი B; არჩევს] არჩევდა B; 11 ვანოს – B; საბოლოოდ არ გასწირავდა იმას, ჩაუფიქრდებოდა გონებას] გონებას ჩაუფიქრდებოდა B; 13 სიყვარულით] ეშხით B; 18 დასთრთის] ადგას B; თვით – B; 23 დალოცავენ] დალოცავდნენ B; 24 ყოჩალი + და ყავლიანი B; 29 B-ში „და“-ს მომდევნო „რაღაცას“ გადახაზულია; 33 გითხრა] გელაპარაკო ან B; ვაჟმა] ბიჭმა B .

24. 2 მოძრაობა] მოქმედება B; 10 დაეშო] დაეშვა B; 12 გიყვარავარ... მოგწონვარ] გიყვარს... მოგწონს B; 13 მამცრობ] ამცრობ B; 14 შენს სახეზე] შენზედ B; 16 იმ დღეს] გუშინწინ საღამოს B; 19 და ეყიდნა] თავის სანდომოსთვის B; 23 შეთხოვნით] ჩემკენ კეთილად B; მორევით + ფართო B; 32 გული მომიკვდება, გავტყდები] გავტყდები, გული მომიკვდება B; 34 მუშტები] და მუშტი B; საშინლად] ძალიან B; 35 მოვედი მას აქეთ] დღეს აღარც წამოვედი B; 36 იქნება ვერც კი შენიშნე ეს, ჩემი თქვენთან მოუსვლელობა] შენ ხომ ვერც კი შეჭნიშნავდი ამას, ჩემს თქვენთან მოუსვლელობას B.

25. 3 მიპოვნია + რომ C; ფეხი ჩავიდრიკო – B; 4 ვაჟმა] ბიჭმა B; 5 B-ში „და“-ს მომდევნო „გაბრუნდა, აღარ დაეშვა თავქვეზედ“ გადახაზულია; 6 გაეცნო] გაენდო B; 7 გულის წვერზედ] გულზედ B; 9 დასძლია მოვალეობამ = B; 21 რა შეუნდობელი ცოდვა იყო ეს იმის მხრივ] იმის მხრივ შეუნდობელი ცოდვა იყო ეს B; 22 დაიუკაცურებდნენ] ბიჭები დაიუკაცურებდნენ B; 23 წავალ – B; დავხედავ + სამუშაოს B; 32 გაონავრებულები] გაცელქებულები B; 33 ცელქები] ონავრები B.

26. 3 როგორმე] ეგება B; 5 გახურებულ] გავარვარებულ B; 8 სატკეცად] სასახვად B; 10 „შენი“-ს მომდევნო „შუბლის კანი“ B-ში გადახაზულია; 12 რომ + ეგრე B; 13 იმუქრებო]

ემუქრებო AB; 14 ხვედა] B-ში ეწერა „ჩაქური“, გადასწორებულია; 20 ხელახლად] და მწყობრად B; 22 აქმინდა საბერველი, ქშულით ამოქანდნენ ქურიდან ცეცხლის ენები – B; 23 გადიშალა] იმლებოდა B; 24 გადიფანტა] იფანტებოდა B; ნაფერფლი] ბრჭყვიალა ანაფერფლი. ქმინავდა ფუქსი, ამოქროდნენ ქურიდან ცეცხლის ენები B; 29 ჯერაც არა მიწამია რა – B; თითონ + ჯერ B; 34 B -ში „რომ“ გადახაზულია.

27.5 მე + თითონ B; 6 რა წამს შემოვედი] შემოვედი თუ არა B; 9 კობტად] ეშხიანად B ; დაჭრილი + თითქო B ; 12 ღვივდებოდა... იზრდებოდა] ღვივდებოდნენ... იზრდებოდნენ B; 13 ნუგეში – B; 14 საფუძველს... სასოებისათვის] საფუძველს... იმედებისათვის B; 18 ზეციური + იგი B; 19 ჰქონდა + ვანოსთვის B; 20 ვერ] არ B; 21 სანოვაგეს + დალოცვილ B; 22 ანიკოსაგან] იმისგან B; 23 ეს – B; 25 ვერ მიჰხვდი – B; 26 ისეთი] ესეთი B; ისადილა+ დალია B; 28 ისეთი] ესეთი C; 31 ფიქრობდა + განუწყვეტლად B.

28. 4 ის] ეს B; 5 ანიკო] რომელიც B; და + რომელიც B; 9 რომელიც] რომლებიც B; 10 ხელმიშვებულ] უპატრონოდ B; ცხოვრებას + სულ B; 15 B -ში „დაელივანა“ სიტყვის მომდევნო „ხოლმე“ გადახაზულია; 16 ვანო] ის B; 30 მყოლია + ზურგზედ B ; 31 რამდენჯერა მჯდომია ანიკო ამ მარჯვენაზე – B; 33 B -ში „დაძაგრა“-ს მომდევნო „ვაჟკაცი“ გადახაზულია; 36 როცა] თუ B; ის მომიტანეო] ეს გამიკეთეო B .

29. 12 მიაქცევდა] მიაპყრობდა B; 13 წრფელ] გულწრფელ B; 16 „ჩაქურების“ მომდევნო „შეწყობილი“ გადახაზულია; მამა – B ; 19 შრომა + თითქო B; 27 დუქნის] გრდემლის B; ვაჟკაცი] ვანო B; 28 თვის მოძრაობას – B ; 32 ის] იგი B ; 33 იგი – B.

30. 10 მარჯვენას უნდა დავენდო და ჩაქურს] მარჯვენას და ჩაქურს უნდა დავენდო B; 11 B -ში „ბილიკი“-ს მომდევნო „ როგორ არა“ გადახაზულია; 12 გამოდგა] გამოდგეს B; 20 ცოლს + იქნება B; ეყოფოდა] სრულებითაც არა ჰყოფნოდა B; იხრებოდა + ამ ა B; 21 წუთს, მარტო ერთ – B ; 23 და _ C; 24 ღმერთს] გამჩენელს – B; 27 ოღონდ + კი B; 28 ის – B; 30 შეჰლადადებდა ბიჭი გამჩენელს – B; 34 B; 34 B -ში „იმავე დროს“ გადახაზულია; 36 სულისდგმად + და B .

31. 1 კაცს + თავისი B; 4 ან + თითონ B; 12 კვირა გულჩათხრობილი მუშაობა და – C; B -ში „და“ გადახაზულია; 15 საფლავის] სიკვდილის B; თუ + ესე B; 16 უბედურად] უშნოდ B; კაცი] ბიჭი B; 17 ყმაწვილკაცობას] ჯეელობას BC; 18 ის] ახალგაზრდა BC; 19 B -ში „ეცოდებოდა“-ს მომდევნო „მაგრამ“ გადახაზულია; 20 სად იყო ხსნა, როცა] რომ ჩამოავლებდა გონების თვალს თავის ცხოვრებას ამ ბოლო ხანებში მხოლოდ ამას ამჩნევდა, რომ B; 29 ვებრალები კიდეც ხანდისხან] ხანდისხან ვებრალები კიდეც B; 31 სურვილით + მაგრამ B; ნაპერწკალი + მე B; გამათბობს + მე B; 33 სანეტაროდ. რასა ვგევარ?! ნაგებ რკინის ნატეხსა ჰგავს ეხლა ჩემი სიყრმე, ჩაჟანგულ-ჩაშავებულს] საამოდ. ეხლა ნაგები რკინის ნატეხივით ჩაშავებულ-ჩაჟანგილია ჩემი სიყრმე B; მისი მომდევნო „ხომ შენც ხედავ ამას“ გადახაზულია; 36 „როგორც“ B -ში გადახაზულია.

32. 1 შეწითლდება + ეს B; ჯეელობა] სიყრმე B; 2 თეთრად აპრიალდება = B; 3 ბნელად – B; 5 თუ შეხედვისას – B; 6 B -ში „და“-ს მომდევნო „მწარედ“ გადახაზულია; 7 ანიკოს + კაბის B; 9 გაები] გაბმულხარ B; 11 არც გასაქანი] შე უბედურო B; 15 კვამლი] ღრუბელი B; უსტაბაშის] პაატას B; 16 დუქანში + ერთი B; 26 აგებ-აწყობაში] აგებ-დაწყობაში B; 27 უთვალთვალეზდნენ] ათვალთვალეზდნენ თავიანთ B; 30 ხედვა + როგორღაც B; მისსავე] თავისსავე B; 32 B -ში „იყო“-ს მომდევნო „ხოლმე“ გადახაზულია; 33 B -ში „რომ“ გადახაზულია.

33. 2 გაჭირვებაში] გაქარვებაში C; 5 იყო + მეთქი BC; 10 იქცეოდა + ახალგაზრდა. დატრიალდებოდა ჯარასავით B; 12 ახალგაზრდა] კაცი B; 19 სჭირდებოდა] სჭირდებოდა C; 23 სადამდისაც კი მაღლიანი მარჯვენა] თავის მაღლიანი მარჯვენით, სადამდისაც კი ხელი B; 25 B -ში „უნებლიეთ“ ჯერ გადახაზულია, შემდეგ აღდგენილი; 26 B -ში „ნაპერწკალი“-ს მომდევნო „ჩაუვარდებოდა გულში“ გადახაზულია; 27 ჩავარდნილი – B; 30 შეარხივ-შეარყია + მას B; 33 მოხდა – B; გასაზრა, რა კარგი] წარმოიდგინა, რომ შესაფერი B; 34 რომ შესაფერისად] რომელმაც თვალი მოსტაცა მას და უჭირველად B .

34. 3 ჩაფიქრებულია] ცაფიქრებული ჯეელიდა BC; 4 შეგვრჩენოდა] შეგვრჩომოდა ხელში, რომელსაც გულის სიღრმისაკენ მიექცივნა ზრუნვით აღსავსე თვალები, რომელი ხშირად უმიზეზოდა ფიცხდებოდა და B ; (მეორე წინადადება ავტორს ფრჩხილებში ჩაუსვამს);

დაჯავრიანებული] ჩაჯავრიანებული B; 5 მიდიოდა + ვანუა B; 6 მიმავალი შვილის ხმაურობას შორიდანვე გაიგებდა ხოლმე საწყალი მისი დედა] შორიდანვე გაიგონებდა ხოლმე მის საწყალ დედა მიმავალი შვილის ხმიანობას B; 10 უსუქარს] უშუქარს B; 11 წასვლა] მისვლა B; 14 უკანვე უნდოდა = B; 15 კარი] კარები B; 24 შავ წვერს, მერცხლის ბოლოს] მერცხლის ბოლოსავით შავ წვერს B; 27 B -ში „საფლავეში“ სიტყვის მომდევნო „ვამ იმის ბრალი, იმ საცოდავისა“ გადახაზულია; 29 B -ში „მილაპარაკნია“ სიტყვის მომდევნო „გულდამშვიდებით“ B გადახაზულია

35. 1 თან] შინ B; 6 მომიტაცნია – B; 8 იწვის-იდაგვის] იწვის და იდაგვის B; 9 B -ში „კაცები“-ს მომდევნო „ხომ“ გადახაზულია; 20 შენც] თქვენც C; 22 ის] ეგ B; 31 სურვილი – C; 32 ფიქრობდა + და B.

36. 1 უნდოდა] ეჩქარებოდა B; 2 და + ადრევე B; დაელონებინა + ის B; იცოდა] კარგადა ხედავდა B; რადგან + კარგად C; 3 სხვაზედ] ოჯახზედ AC; 5 გრძნობისა] გრძნობებისა B; და – B; 6 გულისა] სახელისა B; 7 გაბედავდა + ამას B; დაასკვნა] უნდოდა B; ჯერ + ისევ C; 8 B -ში „საუბრისას“ სიტყვის მომდევნო დედამ გამოიყვანა ის უხერხული მდგომარეობიდან გადახაზულია; 13 მერმე] რომ იცოდე B; 17 არის + საღვინეში B; 19 ხელუხლებელი დგას] ხელუხლებელია B ; 21 ჩემთვისა ზრუნავ] ჩემთვის ზრუნავთ B; 25 ჩაურთო + სიტყვა B; 26 ვედარ] რადღა B; 27 მოიხადა] მოიხსენ B; 30 ყველაფერი დალაგებით = B.

37. 7 აქვს + როცა იცინის პირწავარდნილი გრიგოლა არის. ხასიათიც ისეთივე აქვს B; 8 ვერ] არ B; 10 „მამასავით“ სიტყვის მომდევნო „ისეთივე“ B -ში გადახაზულია წითელი ფანქრით; 11 დაიძინა + მაგრამ B; 13 უბრალოდ + თუმცა B; 16 ვაჟკაცი ძლიერი] და ძლიერი ვაჟკაცი B; მთელი დღე უძრავად ჯდომა და მახათით ტყავის ჩხვლეტა] სკამზედ უძრავად ჯდომა და მახათით ჩხვლეტა B; 18 B -ში „ჰქონდა“ სიტყვის მომდევნო „დაღონებულს“ გადახაზულია; 24 ხმით + რადგან ვანოს უკვე ეძინა ტახტის ბოლოს B; 30 შეიკოპეს] შეიკრეს B; 33 „ტრიალებდა“-ს მომდევნო „საქმე ის იყო რომ“ B -ში წითელი ფანქრითაა გადახაზული.

38. 1 B -ში „მთლად“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; ჰკვირობდნენ დედაკაცები] დედაკაცები ეხლა ჰკვირობდნენ B; 2 შუამავლობა] წინადადება B; 4 გამოეძებნათ + რომ C; 5 მიებრუნებიათ ვაჟკაცის გული] რომ ვაჟკაცის გული მიებრუნებინათ B; 8 არა დგა] არ დადგა B; 9 აქვს დასაწუნი] დასაწუნი არა აქვს რა B; 10 დაბოლოვდება] დამთავრდება B; 13 ნათლად განსაჭვრეტი] საიდუმლოდ განსაცდელი B; განსაჭვრეტი + თუ C; 15 დრო] წუთები B; 16 უკვდებოდა გული = B; 18 ის – B; 22 მას – B ; ჩასპანდური] ჩასპანდურად გამოწყობილი B; 26 ყოველთვის] სულ B; სულ – B ; 28 იმ] ი BC; 29 და] თორემ B; 30 არც + თუ B; 31 ისე + ძალიან B; 35 მას] იმას B.

39. 1 თავის + საყვარელ B; 2 გაუშვა + თავის B; 3 მშვენიერს] მშვენიერ ქალს B; 5 შესწიროს + რომ B; მოსდგომია კარს = B; 6 უნდა + იმის მეტი B; სახლის კარი უნდა გაუღოს და ტახტზედ დასვას ახალი სული, სახლის მაშუქი B; 9 და + თითქო B; 11 არ მიეჩნია უკვე ასრულებულ წადილად] თავის სურვილი უკვე ასრულებულად არ მიეჩნია B; წადილად] საწადელად C; 18 B -ში „უთხრა“-ს მომდევნო „დედაკაცს“ გადახაზულია; 26 ჯერ – B; მამიდა მართას] მამიდას B; 27 თითქმის] უკვე B; 33 შეეყვარებით შეუღლება] შეეყვარება B; 35 იმასაც + ხომ B .

40. 1 დამშლიდა + და B; 3 საფლავეში] სამარეში B; 8 არ აეხლიჩოს] ვერ ააგლიჯო მას B; 10 შეხედვაც კი] შეხედვა ქალისა B; ართმევს ძალას] და ძალას ართმევს B; 15 შეენახა] დაეფარნა B; 21 ედემის] სამოთხის B; 21 ვანოს] იმას B; 23 იგი – B; 24 ტურფად – B; 27 შეიმოსა + იმან B; 32 ქურჩებზედ] ქურჩიდან ქურჩაში B; მაშინ – B 33 თითქოს] თითქმის ვინმე B.

41. 3 მიეგზავნა პაატაანთვის = B; 4 ვერ] არ B; 5 აძლევდა + მას B; 6 უშიშს და გაუტეხელს] უშიშ გულს, ამ B; ვერა ჰბედავს – B; მის ნაცვლად ეწერა „უფრთხოდა“, წითელი ფანქრითაა გადახაზული; 7 კი – B; 10 შუაკაცის მიგზავნას – B; 14 მისთვის + ის B; 15 ვაჟს] მას B; 20 მჭიდრო – B; 23 უზრუნველ] დიდებულ B; 27 თუ ფასი] ფასიც B 30; შემდგარს] შემდგარ ჯეელს B; 31 ჯეელი] ის B; 33 ოჯახიდან] ოჯახიდგან C.

42. 2 ანიკოც + და B; 5 იციან] იცოდნენ B; ბევრი – A; 8 სდგას] იდგა B; 10 მართლა და – B; 12 თუ] და B; 13 სამსახურს თითონ] შრომას თვით B; 14 სამაგელს + თუ B; 17 ადამიანური] ვაჟკაცური B; 20 B -ში „მაგრამ“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; არიან + და C; 21 არ ივიწყებენ

თავმოყვარობას] თავმოყვარებას არ ივიწყებდნენ B; 22 დაჰყურებენ] დაჰყურებდნენ B; მას მოსდევს „ისინი“ წითელი ფანქრითაა გადახაზული; 23 ჩვენ] ხელოსნის B; ოჯახებს] ოჯახს B; და + თუ B; აქეთ იმათთან... მადიანად სჭამონ და სვან] ჰქონდათ მასთან... ესვით – ეჭამათ B; 24 სუფრაზედ + და B; ბატკანიც რამ გაიტაცონ] ბატკანი რამეც გაეტაცნათ B; 25 და] რომ B; იხარხარონ უბრალო] ეხითხითად უბირ B; 26 გულუბრყვილობაზედ + თუ თვალბრყვილობაზედ B; ფიქრობდა ვანო – B; 28 უკლავდა + ვანოს B; 31 მათ მიაჩნდათ ის ფუძემერყეულ] ის მიაჩნდათ ბურძმერყეულ B; 32 გამოყვანა + თუნდ B; 33 სხვაც] ისიც B; 35 ითვლებოდნენ + B.

43. 1 თავის სადარად] სააპატიოდ B, მისი მომდევნო „როგორ არა“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; თითქო – B; სადარად] სადარდოდ C; 2 კავშირს და B; 8 არა – B; 10 ახ] რომ B; არ შეიძლებოდა – B; 11 დაეტოვებინა ანიკო = B; 13 B -ში „ერთიც“ სიტყვის მომდევნო „იყო“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 16 მას – B; 18 მაინც – B ; 20 თუ] და B; 24 სულ მუდამ] სულ B; 25 მას – B; ვანო, შე საწყალო] ჩემო ვანო B; 32 იმისი რგოლები] ის ჯაჭვი B; 33 მაგრდებიან და იჭედებიან] მაგრა იჭედება B; 35 შუამავალს] შუაკაცს B;

44. 2 გაათბობს და გაანათებს] გაათბობ-გაანათებს B; 5 უთხარი + მამიდაჯან B; დაავედრა] დაათავა B; 6 B -ში „დუქანში“ სიტყვა გადახაზულია; 8, + ჯავრი B; 16 იმასაც] იმათაც C; 27 მეტადრე + მშრალ და B; 30 დილის ძილი ნებიერი] ძილი ხელოსნის სადილობამდისინ ახალი B; ნებიერი + ახალი C; 31 მოყვანა] მოწვევა B; ღრეობა გვიანობამდინ] გვიანობამდისინ (გადახაზულია წითელი ფანქრით – რ. კ.) ღრეობა B; 32 გალადებული B.

45. 1 გაენძრია] გაემრათ B; 9 ოლონდ] რომ B; 21 დედაკაცი + აღტაცებით B; 33 დახშული] დახშულ-ჩახერგილი B; 35 პაატანთ მდგმური იყო ის] ის მდგმური იყო პაატაანთი B; ცოლი + და C.

46. 5 თითონ – B; 6 შეჩვეულ-დაშინაურებული] შაჩვეულ და დაშინაურებულ B; 9 ანიკოს დაუჟინია ეს, მაგრამ – B; 11 წყაროსავით + და B; 17 მიეცა + და B; 21 როცა მოინდომებს – B; 25 განზედ გასწია] მისწი-მოსწია B; 34 მეზობლები + და B.

47. 5 განზედ] ფართედ B; 10 სურვილი... აზრი] სურვილები... აზრები B; 11 მან – B; 15 - B ში „გატაცებული“-ს მომდევნო „პაატაანთ ქალები კი“ გადახაზულია; 22 იდუმალ] უჩუმარი B.

48. 1 გადაჰხირებოდა უადგილოდ] გადაჰლობებოდა, თუმცა B; კი – B; 22 სინამდვილეში + ის B; მისთვის] ვანოსთვის B ; 23 ჰაბუეს] ჯეელს B; 30 მას] ჯეელს B; გვ. 49, სტრ. 1 დან 52-ის 30-მდე ავტოგრაფს (B) ფურცლები აკლია; C-ში 49 გვერდზე სტრ. 21 წყდება თხრობა. მისი გაგრძელება ჟურნალში აღარ დაბეჭდილა.

52. 31 ემორჩილები] ემსახურები B; 32 მეტადაც მორჩილადაც B; 34 უნდათ მირონა = B .

53. 1 ხორაგი] ყველაფერი B; 7 იმ] ი B; 31 რადა ღირს – B; 32 სახებას] ჩვენებას B.

54. 7 B -ში „თავიდან“ სიტყვის მომდევნო „თითქმის“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 12 გამოსულს] დამდგარს B; 17 ხელს] მარჯვენას B; 27 დედამაც + უკვე B .

55. 14 აბა რომელი სჯობია ამ ქალებში ანიკოს, რომელი უფრო მოგწონს] სად ამისთანა ქალი, სად ხელოსნის ოჯახი B; 30 საჭმელებმაც + სმის B; გაუღვიძეს] დაუტკბეს AC; 31 ბიჭებმა – B

56. 5 აუშვეს ააფრიალეს B; 23 ხმა] ხმები მაინც B; 26 იდგა] სჩანდა B ;

57. 2 ვერც მწყობრად აყოლებდნენ – B; 4 აგურამოფშენეტილი + ვაჟებს არ აწუხებდათ ეს. მოძრაობა სწყუროდათ და ვინ დაგიდევდა მწყობრი იყო იგი თუ ატორტმანებული B; 10 მას – B; 18 სახლში] კარზედ B; მიმხვდარიყო] მიჰხვდა B, თავდაპირველად „მიმხვდარიყო“ ეწერა, გადახაზულია.

58. 5 სახელისათვის + მაგრამ B; 8 B -ში „თუ მის ხელთა ყოფილიყო“ მოსდევს „ნახშირ-ნაღვერდლიანს“; 9 გაესტუმრებინა] გაეცილებინა B; 10 იყო + მირონა B; 12 B -ში „ქალს“ გადახაზულია; 17 ჩემს] თავის B; 18 ვერ] არ B; 20 ამბობდა ვანო – B; 21 მაგრამ + ვანო მთლად B; 25 სუნთქვის] სულის B; 35 B -ში „საამონი“-ს მომდევნო „ალალი იყო იმათზედ ზედმეტი გარჯა“ გადახაზულია.

59. 1 ამხანაგი] ტოლ-ამხანაგი B; 26 თავი + ვანო B; 31 ხალხმა იწყო] სტუმრებმა ნელ-ნელა იწყეს B; 32 B -ში „გულისთქმა“ სიტყვის მომდევნო „სრულებითაც“ გადახაზულია; ყოფილიყო +

ყველაფერში ხელი წახმარებინა B; 34 რომ ოსტატის] და პაატაანთ B; 35 ეს + როგორც B; პაატამ] ოსტატმა B.

60. 3 B -ში „მათი“-ს ნაცვლად წერია „რამდენიმის“, გადახაზულია წითელი ფანქრით; „გაცილებას“ -ს მოსდევს „უკვე“, რომელიც გადახაზულია; 4 „იყო“-ს მომდევნო „ბნელოდა“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 5 „გაატარებინეს“ სიტყვის მომდევნო „იმათ“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 7 ყოყმობდნენ] ყოყმანობდნენ B; 10 B -ში „ვანო“-ს მომდევნო „იქ არ იყო“ გადახაზულია წითელი ფანქრით „გაჰყოლოდა“-ს მომდევნო გასაცილებლად გადახაზულია წითელი ფანქრით; 11 მას – B; 15 უკაცრაოდ + არა B; 26 არაფერი + არ B; 28 საცაა + მეც B.

61. 3 არა + დედიჯან B; სახლამდინ] სახლის კარებამდის B; 12 ნებზედ] ხელის გულზედ B; მოეჩვენა + ვანოს B; 13 თითები] ხელი B; „უთრთოდა“-ს მომდევნო „როცა ხელი ჩამოართვა“ გადახაზულია; 16 მივემართებოდით] იხრებოდნენ B; 23 „დარჩე“-ს მომდევნო ეუბნებოდა ვაჟი თავის თავს B -ში გადახაზულია; 27 რად] სრულებითაც არ B .

62. 1 შეგექო + ანიკო B; 6 ცეკვავდი] ცეკვამდი B; 18 მეყოლება + მემრე B ; 21 დავიწერთქო + და B; B -ში „უნდა სიტყვის მომდევნო იმას“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 32 შეკრთა მისი დედა” მისი დედა შეკრთა B; 33 დაგემართა] დაგმართვია B; 34 გაწყენინეს + რამე B;

63. 10 ხელოსნის პატიოსანი] ხელოსნის ქალი და B; 12 B -ში „თავს“ სიტყვის მომდევნო „ის საწყალი“ გადახაზულია; 17 იცინიან + ფიქრობდა ვაჟი და B; 22 B -ში „ვაჟკაც“ სიტყვის მომდევნო „ფეხქვეშ“ გადახაზულია; 23 დაგეტყო + სახეზედ B; 26 მეთქი ჩემ ვაჟს] ჩემ ვაჟს მეთქი B; 28 ის] ი B; 31 „ყალამქარივით“ სიტყვის მომდევნო „სპეტაკი“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; იმ] ი B; 32 გასინჯე და – B.

64. 10 მკლავი ჰქონდა და ტყვიასავით მძიმე მუშტი] აქვსო ამბობდნენ ხოლმე მამაშენზე. – ჰოდა მეც ტყვიის მუშტი მაქვს B; 13 ეს] ე B; B-ში მე-17 თავი ასე იწყება „მივიდნენ შინ. ააშუქეს ლამპარი.

– როგორა გრილა! მთელი დღე შინ არ ვიყავით და ოთახში სითბო აღარ დამდგარა, თქვა დედაკაცმა და შეაჟრჟოლა. – გინდა, დედიჯან, ხელად მაყალი გავაჩალო? – არა ღირს! ჩავწვთ: გვიან არის, რაღას ვეწვალნეთ და ნახშირი ვხარჯოთ“. ეს ნაწილი AC-ში არ არის; 17 დედაკაცი – B; 20 მწყობრად] წყობისად B .

65. 1 საქმეს + ყოველთვის B; 3 B -ში „დაამთქნარა“ -ს მომდევნო „მადიანად“ გადახაზულია; 6 ის] დედაბერი და B; 10 გრიგოლა] სანდრო B; 17 შემიკერვინე + სადღესასწაულოთ B; 23 აიღებს ზომას] აიღოს B; 29 გრიგოლ] სანდრო B; 34 ხომ] იმ B; 35 „ჩემთვის“ სიტყვის მომდევნო „იმ“ გადახაზულია.

66. 1 მკითხავს] მკითხამდა B; 3 B -ში „ადარებდნენ“ სიტყვის მომდევნო „მაშინდელი“ გადახაზულია; 4 ხასიათშიაც + იმასა B; 5 B -ში „გადაჰყვებოდა“-ს მომდევნო „როგორ ვუყვარდი“ გადახაზულია; 6 როგორ] ახ, როგორ B; იყო + ცხონებული B; დუქნიდან + უთუოდ B; 7 მოვიდოდა] მოირბენდა B; 13 ამ – B; ლაპარაკი] ნათქვამი B; 19 ვანოს + მომავალი B; 25 საკუთარი + თითონ იყო უფროსი ოსტატი და პატრონი B; 29 შეგვხვდეს] შემხვდეს და B; 30 „მკითხავს“ B -ში გადახაზულია; 34 სანეტარი] სანატრი B; 35 B -ში „თვის“ მომდევნო „სიყვარულს“ გადახაზულია; 36 ეხლაც + კი B; ტრფობას] ალერსს B .

67. 4 B-ში „ატრიალებენ“ სიტყვის მომდევნო „გახურებულ“ გადახაზულია; 9 ანდაზა + ახ, ნეტა მკითხავი იყო, დედიჯან! – ღმერთმა დამიფაროს მკითხაობისა და მისნობისაგან. იმათ სული ეშმაკისათვის აქვსთ მისყიდული: რად გინდა მკითხავი? B; 14 დღეს] მე დღეს B; 26 B -ში „არა“-ს მომდევნო „დაგიჯერებს კი არა“ გადახაზულია; 27 მოახერხა + შურით B; იმ] ი B; 29 B -ში „ეტყოდა“-ს მომდევნო „ვაჟი“ გადახაზულია; 31 მაინც] მაგრამ მაინც B; 32 გვერდით] ხელში B .

68. 5 B -ში „ვუთხრა“-ს მომდევნო „ანიკოს დედას“ გადახაზულია; 12 არა + არა B; 21 B -ში „დადექი“-ს მომდევნო „ოსტატიანთ“ გადახაზულია, 25 და შეევედრე – B; 26 თითონ] იმას B; 27 B -ში „დაუკერებია“ გადახაზულია.

69. 5 დარდიანი] დადარდიანდა B; 10 იგრძნო გამოცდილმა ოსტატმა] გამოცდილმა ოსტატმა იგრძნო B; 11 ოჯახს] სახლობას B; 12 გამოვიდოდა] გამოდნებოდა B; 17 მოითხოვს] მოითხოვდეს B ; 19 ართმევდა] ართმევდნენ B; 20 ჯეელი] ვანო B; კარგია] კარგი ბიჭია B; 21 ურო]

ხვედა B; 22 მხოლო – B; 24 საჭიროა + მაინც და მაინც B; 27 იცოდნენ ბაბაღემ და ანიკომ] ანიკომ იცოდეს და იმისმა დედამ B; 28 წაუგიათ] წაუგია ბაბაღეს B; 35 მათ + ხან მარტოდმარტოც B.

70. 35 თავისით] თავისთვის B .

71. 2 თითონვე] კიდევ B; 3 გახსნას] გაღებას B; 9 ხომ] რომ B.

72. 12 ასხურა – B; 13 B -ში „და“ გადახაზულია; 30 მომიხსენიებდე] მომიგონებდე B; 33 თუ] როცა B.

73. 10 ეშხიანად] მაღლიანად B; 15 ბადია] თასი B; 29 ვანოს] ამაყ ვაჟკაცს B .

74. 17 ვერ ატყობ ამას] არიცი ეს B; 28 ფარდულში] ხუხულაში B; 30 დადგება] შედგება B .

75. 3 ფული + კიბეში B; 8 საქმე + და B; 14 სახელოსნოს] საქმის B .

76. 7 აღტაცებას] მხიარულობას B; 12 იქვე, ხალხშივე მოსარხევ-მოსახვევს – B; 13 ჟუჟუნა + კი B; 14 რომელიც + ამ B; 15 თავისად – B .

77. 6 სარბიელზედ + და B.

78. 35 B -ში „აპირებდა“-ს მომდევნო „როგორც ხანდისხან ეჩვენებოდა ანიკოს“ გადახაზულია წითელი ფანქრით.

79. 3 თუმცა] მაგრამ B; 8 B- ში „და“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 10 გული სრულებითაც არ უძგერს ჩემთვის- B.

81. 19 საქმენი საგმირონი = B; 32 თათმანები] ხელთათმანები B .

82. 22 იმ] ამ B; 26 ეხლა უფრო] მეტადრე B.

83. 4 წამოვიყვან] გამოვაცილებ B; 21 უმწეოდ დატოვება ანიკოს] ანიკოს უმწეოდ დატოვება B.

85. 14 უბრუნა ახალგაზრდებს] იბრუნა ახალგაზრდებისაგან B; 19 ალაღლაღებდა] ისველებდა B; 20 ჭავლთა] ტალღათა B; 28 გვიანლა იყო – B; 29 ახალგაზრდა + ვეღარ შესძლო თავის შემაგრება B; 34 ლიტრიანი] ფუთიანი B .

86. 4 გადახეთქა + ერთს B; 6 წამოიტაცა] წამოაყენა B; 9 B -ში „მოსულმა“ სიტყვის მომდევნო „ქალმა“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 17 დასცემოდა + მათ B; 23 აჰხეოდა] შემოჰხეოდა B; 31 მოვიდე შინ ან როგორ ვეჩვენო] ვეჩვენო შინ ან როგორაო B.

88. 11 წყალი დააღვეინე – B.

მოთხრობის თავდაპირველი სათაური ყოფილა „უსხი ჭამებული“ (მინაწერი: ეშმაკი ტრფიალებისა ფრიად აზრზენდა მას. სხვა მინაწერი: „სახალხოში“ მივეცი სათაურით „ამქრის მშვენება“).

საპასექო ნამცხვარი (89 –96)

ნაბეჭდი: გაზ. „საქართველო“, 1917 წ. N 73 2/IV, გვ. 2.

მოთხრობის სათაური პირველად ყოფილა „პასკები“ (საადღგომო), შემდეგ ავტორს იგი გადაუკეთებია.

1 გაზ. „სახალხო ფურცელში“ ვ. ბარნივის ეს მოთხრობა არ დაბეჭდილა.

ტრფობა წამებული (გვ. 97 – 414)

ხ ე ლ ნ ა წ ე რ ი: ავტოგრაფები T, 20572 (B); T, 13631, პირველი ხუთი თავი ხელნაწერია, დანარჩენი ავტორის მიერ ჩასწორებული ტექსტია, რომელიც დაბეჭდილია გაზ. „საქართველოში“, 1919 წ.

NN 37–42, 45–47, 49–52, 60, 64–66, 68–78, 101–102, 109, 111–112, 115, 117, 120, 122, 126, 130, 133, 136–137, 146–149, 151, 153–159, 161, 165, 167, 170, 172, 174, 176–177, 179–180 (C) V, ავტორის მიერ ჩასწორებული D ტექსტი (A).

ნ ა ბ ე ქ დ ი: „სამი რომანი“, 1930 წ. (D).

თ ა რ ი ლ ი: 1918 წ. (BC), დეკემბერი (B).

97. 4 გადასწვრივ] გადმოსწვრივ B; 5 გარშემო] გარშამო B; 6 მიმავალი] მომავალთ C; 8 „ჩაესხნა“-ს მომდევნო „და“ B -ში გადახაზულია; მხარეთეძოზე] მხარეთეძოზედ B; 9 მკლავი] ხელი B; 12 C-ში „მვირფასი“-სა და „თუ“-ს წინ „ვერც“ გადახაზულია; 14 B -ში „მათის“ გადახაზულია; 15 ბავშვებს] ბალებს B .

98. 2 ბაღლია] ბავშვია B; ღელავს] ჰღელავს B; 9 თავი + უკვე B; B -ში „უკვე“ გადახაზულია; 15 ვერ დაუშვინა ძილმა] ძილმა ვერ დაუშვინა B; 16 B -ში „დარჩა“-ს მომდევნო „ქალს“ გადახაზულია; ლოყებზე] ლოყებზედ B; 18 მბეჭდავი] აღმბეჭდავი CD; 20 მიმოხედა] B -ში ეწერა „მოავლო თვალი“, გადასწორებულია; იქაურობას] იქავრობას B; ყმაწვილებს] ბალებს B; 21 უკანვე] B -ეწერა „უკან ისევ“, გადასწორებულია; 22 შავად მოქუშული] შუბლშეჭმუხვნილი B; გადასწორებულია; 26 B -ში „თავს“ მოსდევს „ძლიან“, რომელიც გადაკეთებულია; 27 B -ში „ჯილით“ სიტყვის მომდევნო „დამშვებნებული“ გადახაზულია; 28 შეინძრნენ + წამოდგომა დააპირეს B; B -ში „მაგრამ“-ს მოსდევს „იმან“ გადახაზულია; მაგრამ + იმან C; 34 B -ში „მითხრა“ -ს მომდევნო „ეხლა“ გადახაზულია.

99. 3 B -ში „ვი“ გადახაზულია; 5 B -ში „ბაღლი“-ს მომდევნო „ხტომით“ გადახაზულია; გაადევნა + მას B; 6 წარმოსთქვა] წარსთქვა BC; 8 იმასა] B -ში ეწერა „მამასა იმ ცხოვრებულსა“ რომელიც გადაკეთებულია; 9 ადარნასე + და მოსახელედ დაუყენე ცხოვრებულს B; 10 მაგრამ] B -ში ეწერა „გარნა“, გადაკეთებულია; 11 პირი თვისი ჩემგან] აირი თვისი B; 17 ზედ- B; იქაც + რაღაც B; 23 საგუბარი – B; 24 აპირებდა] აპირობდა B; 25 შეეკავებინა + თუნდ CD; 30 ტალებს] ტალების C; 32 B -ში „პატარისათვის“ სიტყვის ნაცვლად ეწერა „რომ“ გადახაზულია; 33 სიტყვა] დასტური B; 34 დაშალა] დაარღვია B .

100. 3 B -ში „ჩემი“-ს მომდევნო „პირშო“ გადახაზულია; 4 თავის ცხოვრებაში – B; 5 B-ში „გული“-ს მომდევნო „უნდა“ გადახაზულია წითელი ფანქრით 8 შემდეგში] ოდესმე B; 10 გამოტრიალდა] მოტრიალდა B; 11 არემარეს] იქაურობას B ; გვერდზე] გვერდზედ B; 15 მოასწრო] გამოასწრო B; 17 მყოფთაგანი + ძლიერ ცოტა B; 18 ჩემი] მთელი B; განქარდა + ჩემი B; 19 ფიქრი გარდასრულზე = B; ზრუნვა + რამე B; 24 უმწეოდ – B; 25 შემედგ + მთლად BCD; 26 მომქმედი + ფიქრი B; 27 ზრუნვა სახელმწიფოზედ; სახელმწიფოზედ ზრუნვა იმედიანი B; 28 ფიქრობდა] B -ში ეწერა „ზრუნავდა“, გადაკეთებულია წითელი ფანქრით; 30 უშიშარ] უშიშ B; მხოლოდ] მარტო B; 31 სთვლიდა] ჰსახავდა B; ეხლა + თითქოს BCD; 33 მარტო] მხოლოდ B; „ოჯახისა“ სიტყვის მომდევნო „არამედ“ B -ში წითელი ფანქრითაა გადახაზული.

101. 1-2 ერთადერთს + თავის B; 4 მათ] და B; არვინღა] არავინ B საწყალს – B ; ხელისამპყრობი] ხელისამპყრობელი B; 7 შეერთებულს] შეკრებილს B; 8 თან] თითონ BC; 9 ბრწყინვალე გვირგვინად = B; შეკრებულის] შენივთებულის B; 10 ცხოვრებისა + ქართველთა ცაზედ აღმომხდარ უქრობ ვარსკვლავად B; ყოველივე] ყველაფერი B; 13 დარაჯობდა და – B; 15 მარჯვედ] B -ში ეწერა „სწრაფად“, გადასწორებულია; 17 მასში – B; მისი ნებისყოფა] ნებისყოფაც მისი B; „უტეხი“-ს მომდევნო „დიდებულ საქმეთა დამწყობ“ გადახაზულია; 18 შემსრულებელი] დამწყობ-შემსრულებელი B; უთქმიდა] უთქვამდა B; ეროვნულ ძნელ განცდათთვის] სახალხო განცდათთვის B; განცდათვის + უბრალო სულდგმულიდა იყო ის, რომლისთვისაც მოეშალნათ ბუნაგი თბილი, რომელი მიილტოდა ახალი ბინის მოსაპოვებლად, რომ შეეფარებინა დაბეჩავებული თავი და ნაშენი თვისი აწეული საწყალობელი BCD; 20 უამა + ვაჟკაცს B; 21 განსახიერებად დაჰხატოდა] განხორციელებად დაჰსახვიო B; 23 იგი – B; 24 დადუმებულიყო] დაჩუმებულიყო B; 25 რა + კარგად BD; 26 მაგრამ] გარნა B; 28 მოჭირნახულე + უბრალო მომაკვდავადღა დარჩენილიყო ის, ერთი მრავალ აშოტთაგანი BCD; 32 იგი ეხლა – B; რომელთ] რომლის B; 23 მათ] მის B; 34 მათ ეზო – ყურეს] მოფარგლულ ეზოს B; 35 დასტეხოდათ] დასტეხოდა B;

102. 2 უღონოდ] უილაჯოდ B; 4 ისე] ასე A; პატარობას] ბალღობისას B; 5 უკლებლივ სთხოვდა] უღმობელად მოსთხოვდა B; 6 მას – B; 7 კაცი + ძლიერებით მოსილი B; 9 აშოტმა + შესაძლებელი ყოფილიყო გზას აუქცევდა B; 12 უფერი – B; 15 მივაღწიე სურვილთა ბჭესა] სურვილთა ბჭემდინ მივაღწიე B; თბილისში] ტბილისს B; 16 თითქმის – B; 17 თავისის] თავის B; 20 აღმთქვავდა] აღმოთქვამდა B; საწინდარს მორჩილებისას = B; ცრუობდა] ტყუოდა B; 21 მინამ] სინამ B; 24 დაეჭირნა] დაეჭირა B; 25 პირას] პირზედ B; 26 რამდენი] რამოდენა B; ყოველი – B; 32 (რასმე) რაღაცა B; 34 საშიშარი] საშიშია AD.

103. 1 უბედურობა + გვეწვია თუ B; 2 ვიცი] ვიცით B; დაგვიღამდება + ეს B; 3 B -ში „ჟამი-ს“ მომდევნო „თუ წუთი“ გადახაზულია 5 შემოგმზერის] შემოგყურებს B; 7 ნგრეულ] ჩანგრეულ B; 9 აპყრობს] ამყარებს B; 11 გიჯობდეთ] გინდათ B; აშოტისაგან] აშოტის პირისაგან B; მისი + B; გონებაც და BC; აშოტს B; ბევრჯერ] აწ B; 21 აშოტ ძლიერსა] მტერთ წინააღმდეგ B; ხანდისხან + თურმე იშვიათად BCD; 23 ნება ჩამტვრეული] ნებისყოფა ჩამტვრეული B; 24 B-ში „მის ბუნების... 35 „მამაცი“ გადახაზულია ვერტიკალური წითელი ხაზით.

104. 1 მდგომარეობაში] ყოფაში B; 4 რომელს + თავისი B; დაემყარებინა მის სიმხნეზედ, გამჭრიახობაზედ] სიმხნეზედ თუ გამჭრიახობაზედ დაემყარებინა B; 6 ამ მის მდგომარეობის გამო – B; 8 მთელი ყურადღება მეფისა] მეფის მთელი ყურადღება B; ;10 „და“ B-ში გადახაზულია; გაეღვიძებინა ვაჟკაცში მისუსტებული მხნეობა] მისუსტებული მხნეობა გაეღვიძებინა ვაჟკაცში B; 12 საქმე სახელმწიფო = B; 15 იავარ – იქმნება მტრისაგან მათი საუნჯე ყოველი] მათი საუნჯე ყოველი იავარ –იქმნებოდა მტრისაგან B; 17 დატყვევებულ] დატყვევნილ B; 19 დარჩენიათ + ადამიანურად B; 21 ბიზანტიას + და B; 23 ახსოვს] ეხსომება B; 24 უსასოდ ქმნაი] ეგეთი სასოწარკვეთილება B; 25 B-ში „სურვილიც“ სიტყვის მომდევნო „მალე“ გადახაზულია; 28 ჰგრძნობ, მოელი] გრძნობ ან მოელი ეხლა B; B-ში „ან“ გადახაზულია; 33 მიაბყარ სიტყვას] მიაქცია.. სიტყვებს B; 34 თქმამ] სიტყვებმა B;

105. 1 აუმოდრავეს] ამოდრავეს B; 7 B-ში „იცი“-ს წინ „სწორედ“ გადახაზულია; 19 იგი] ის B; 21 მეუფეც – B; 24 მებრძოლ ძალებს და აახლებდა] და აახლოვებდა მებრძოლ ძალებს B; 25 ჯარი] ლაშქარი; არც ბურჯი გვექონდა იქვე ახლო რამ] არ გვედგა მახლობლად არც სიმაგრე B; 34 ლამაზი – B; 35 მიზანთან] მიზნისაგან B;

106. 2 B -ში „შენიშნა“-ს მომდევნო „ეს“ გადახაზულია; 4 სახით] სახითლა B; რამდენი] რამოდენა B; 5 ეხლა + კი B; დავმარცხდით + იმისთვის დავმარცხდით B; 6 B -ში „რომ“ გადახაზულია; ძალები] ძალა B; 8 ტბილისი] თბილისი B; იქმნებოდა + მაგრამ B; 10 ვერ] არ B; ვათრგუნინებთ] დავათრგუნინებთ B; წმიდას მას ჯვარსა] წმიდა ჯვარს B; 11 უწმიდურთ ტომებს] უსჯულო აგარიანებს B; 18 სათუო არის] და სათუო B; 20 B -ში „იმათ“ სიტყვის მომდევნო „მე ცხადადა ვხედავ“ გადახაზულია; 22 დაასკვნან აუცილებლად= B; მთლად – B; 23 ძლიერი – B; 25 ყოველივე] ყველა B; 30 B-ში „რომ“ წითელი ფანქრითაა გადახაზული.

107. 7 გარშემო...შეკრება] გარშამო... შაკრება B; 12 ოჯახს + მთელ B; 15 გხედავენ] გხედამენ B; 18 ერს საბრალოს= B; 21 და + ატყვევებდა B; აფეშხოვებდა] B-ში ეწერა „იმის გატყავებაში იყო“, გადასწორებულია; სწვავდა – B; 23 სხეპდნენ B-ში ეწრა „სჭრიდნენ“ გადასწორებულია; 24 სხვაგნით] სხვაგნიდან B; 25 ურემ] ურმებ B; ეძინათ, ისვენებდნენ = B; 26 C-ში „გაფანტული“-ს მომდევნო „უზრუნველად მიმოიძროდა“ გადახაზულია; 27 დანდობილად] უზრუნველად B; არაფერი] არავითარი B; 33 სჩანს] მოსჩანს B; აჩქარება + შეძრწუნება, B; 34 ტომრები + გოდრები B .

108. 5 აზავერზედ] აზავარზედ C; 6 B -ში „ეტაცნათ“ სიტყვის მომდევნო „რაც კი თვალში მოხვედროდათ“ გადახაზულია; ეტაცნათ + რისთვისაც კი B; 8 მტრისათვის + დასატოვებლად B; 11 წამები] წამება AD; წამები + ისე მოწყობილან, თითქოს ხატის კარს არიანო უზრუნველად ჩამომხდარნი BCD; 12 B -ში „კმარას“ მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 18 ბიჭებიც + კი B; 21 განაგრძე – B.

109. ადარნასემ მიირბინა აშოტთან] აშოტს, მასთან მიირბინა ადარნასემ B; 7 ამზადებენ და აბარგებენ] აბარგებენ და ამზადებენ B; 15 B -ში „ფიქრი“-ს მომდევნო „სახეზედ“ გადახაზულია; 16 აშოტს ცხენი= B; მეფემ – B; 17 ყოველივე – B; 21 შეგროვდება] შეგვიგროვდება B; 32 მოძრაობას და მოქმედებას BC.

110. 1 ხალხიც] ლტოლვილნი B; 3 მსწრაფლ] სწრაფად B; 5 ბრძანებაზედ + შეეკაზმნენ B; 7 „დარჩნენ“ სიტყვის მომდევნო „ელოდნენ ბრძანებას“ გადახაზულია; 10 სამიოდე] ოთხიოდე B; 11 B -ში „გაემართა“-ს მომდევნო „თავის“ გადახაზულია; 14 B -ში „გაიგეს“ მომდევნო „მალე“ გადახაზულია; 15 „ალბათ“ სიტყვის მომდევნო „რამე“ გადახაზულია; 23 „ეხლავ“ გადახაზულია; 24 „ბარგი“-ს მომდევნო „და“ გადახაზულია; 26 გამოაცხეთ] დააცხეთ ხშიადები B; 27 B -ში „შეაბით“ სიტყვის მომდევნო „სამგზავროთ დაირაზმენით, დაიშალენით. მიაშურეთ ბინებს“ გადახაზულია; 28 მიუჩენს] მიუჩემებს B; 30 ახლოა] უკან მოგდევს B; 34 აქედან: „კარგი მაინც კი არა უშავს რა“. გვ. 113-ის 20: ...გრძნობები ზნელის მზიდავნი – აქამდე ავტოგრაფში გადახაზულია; 21 მოგვწვდეს + ბევრს B; 22 დაგვაკლებს + ვერას წაიღებს ჩვენგან B; 23 მეც – B; ადგილასა] ალაგსა B; 28 დავწყნარდი მეცა= B; 29 B -ში „იგი“-ს ნაცვლად ეწერა „ერთხელ“ გადახაზულია; 30 ბრწყინვალეს + ბევრჯერ ყოფილა ბატონი განსაცდელში, მაგრამ მამაცურად გაუკაფავს გზა ვიწრო, გარდაუვალი B; C-ში „გარდაუვალის“ მომდევნო „გატეხილიყო ღამე“ გადახაზულია; 31 გატყდა] გატეხილიყო B; დაეტყო] დასტყდომოდა B; 32 უღლეელი] დაუშრომელი B; წამიერად] წამიერს B; 33 წყნარი] სიწყნარის მომტანი B ; 35 შავფრთიანი] შავბნელი B; სინამდვილის] სინამდვილე იმ B.

114. 2 ცხადლივ თუ სიზმრად – B; ბოროტ] ბეჩავ B, ეწერა: „მხოლოდ საბედისწერო სახეს“, გადახაზულია; 3 აწვდიდა] უსახამდა B; B -ში „მის“ გადახაზულია; 4 ნათელი ჰაზრი სიცოცხლისა, ვადაში გადატეხილიყო მისი] სიცოცხლის ჰაზრი წმიდა, ნათელი გადატეხილიყო ვადაში B; 6 ეს აქამომდე – B; 7 ფოლადი – B; გრძნობის არედან ღვარძლი კრთომისა] ღვარძლი კრთომისა გრძნობის არედან B; 14 ჰსურდა] უნდოდა B; 17 სხვა თანამშრომლებს მეფისა] მეფის სხვა თანამშრომლებს B; 19 სამოქმედო გზას – B; 24 განკარგულება + იყო, რომ B.

115. 10 მათხოვრად მისულა სხვასთან] მისულა სხვასთან მათხოვარი B; 17 ჩვენი – C; ცოლ-შვილი + უმწყო C; 22 ეგეთი + მეთქი BC; 24 იერსა + ამოიშრეტდა სიცოცხლის მურაზს, აჩრდილივითლა ვიდოდა ღონემიხდილი რამდენჯერ გამაფიცებდა ესეთი მაგისი ხასიათი, მოთმინების ჯაჭვს დამიმსხვრევდა. უცხოს ენახა მოზარდი ამისთანა დროს, გონებამოდვედილად ჩასთვლიდა, სურვილჩაწყალებულად. განსვენებული ადარნასე ამისთანა შემთხვევებში სიმშვიდესა ჰკარგავდა, ძლივს იმაგრებდა თავს განრისხებულს. ესე მოსდიოდა ჭაბუკს, თუ სურვილი რამ ძლიერი გაუტრუფდებოდა BCD აქედან: სიცოცხლის მურაზს] ეშხს სიცოცხლისას B; მისი მომდევნო „ და ვიდოდა მღვდელი, ღონემიხდილი, მოძრავ“ გადახაზულია; 23 – რომ – C; მოდუნებულს + მსწრაფლ BC; 33 მეტს] B -ში ეწერა „დიდხანს“, გადასწორებულია; დროს – B; 35 ამდენი] ამოდენა B.

116. 2 მიწვენილ + ხომ ეგრე იყო, მე მაინც მწამდა ეტლი მაგისი, მოველოდდი ბედის ცვალებას სასიკეთოს, ჩაურთო სხვამ B] მე მაინც მწამდა ეტლი მაგისი. მოველოდდი ბედის ცვალებას სასიკეთოს, კვალადაც მოველი, ჩაერია საუბარში სხვა C; 4 უსჯულოთაგან] უსჯულოსაგან B; მის ნაცვლად ეწერა „მოსისხლეთაგან“, რომელიც გადაკეთებულია; 5 B -ში „ისმინოს“ მომდევნო „ხუცესო“ გადახაზულია; „შენი“-ს მომდევნო „ჩვენი“ გადახაზულია; 6 ხალხისა – B 8 ალს] B -ში ეწერა „ცეცხლს“ გადასწორებულია; 12 მიმავალი მხედარი = B; 13 გადაუდგა] გადაეღობა B; გზაზედ – 31 უნდოდა] უნდა B.

117 3 შემეკრთო] შემეფრთხო B; თქვენთვის] შენთვის B; 7 სასიკეთო რჩეულო ღვთისავ] რჩეულო ღვთისავ, სასიკეთო B; ღვთისავ] ღვთაებავ C; 10 მოგვატანა] მომატანა B; 12 მთლად – B; 16 ახლოა + თურმე C; 22 დაბდაბს] ბუკს B; 24 საათს] ერთს ჯამს B; გაუვლია + ერთ C; 28 დახე] დახეთ B; 31 დაგვეკარგა] დავეკარგეთ B.

118. 5 გამარჯვება – B; 7 შესძახა] B -ში ეწერა „იგრილა“ გადაკეთებულია; 8 B -ში „ამოტმა“ გადახაზულია; 9 გზას] შარას B; 14 ბეგთარ-მუზარადი] ჯაჭვ-მუზარადი B; 18 მდინარე] წყალი B; 26 ლტოლვილ ჯალაბთა ბანაკად მოსჩვენებოდა – B; 30 ღრმავდებოდა + გზა იწროვდებოდა B; 34 მოიწვედნენ] მოიწვედა B.

119. 2 მათ + ამ ადგილას BCD 4 ერთმანეთს – B; 5 ხმლები] ხმალი BC; 8 B-ში „და“-ს მომდევნო „განიზრახა ერთის დაკვრით“ გადახაზულია; 14 ადგილი + და B; 16 სხვანი + კი B; იწვნენ] მიდიოდნენ და B; 17 თავიანთ – B; 19 ბრძანება + რომ B; 20 B-ში „აზეულ“ სიტყვის მომდევნო „მთის“ გადახაზულია; კალთებიდან + ქართველთა B; 24 კვალი ჩნდებოდა იქ

ცალიერი] ცალიერი ადგილი აჩნდეს იქ B; დაიქნევდა ხმაღს... ჩნდებოდა] დაიქნოს ხმალი აჩნდის C; 29 აიტანა + ამოდენა BCD.

120. 4 მტერთაგანი – B; 12 დიდი] დიადი B; 20 კვლავ დარაზმულიყო – C; 28 ფარადლა] მინალთუნად BC.

121. 3 წინამძღვრობით] წინამძღვრობით B; 4 დასახეს] ჩარიცხეს B; 8 ყელს + გადასულიყო B; 11 B-ში „და ცოლ-შვილის გადარჩენას ეძებდა“ გადახაზულია; 16 მანათი] მნათი იგი B; 25 წავიდეს] B -ში ეწერა „გაგვეცალოსო თავის ბარგითა და საქონლითაო“, გადასწორებულია; 28 გვეხვია] გვახვევია C.

122. 1 იზიდის] იზმაილის B; 14 დახოცა] აღხოცა B; 28 მოქმედებისა – B.

123. 3 მტრისათვის] B -ში ეწერა „სარკინოზთათვის“, გადაკეთებულია წითელი ფანქრით; 18 მისსავე] თავისიანებს B; 19 მახლობელი – B; 20 B -ში „ჯოჯოხეთისათვის“ სიტყვის მომდევნო „თავები დააყრევინა ყველას, მათი სისხლით შეღება მეტეხის“ გადახაზულია; 22 თბილისის აგარიანთა დიდი გამარჯვების] თბილისთან დიდი ძლევის B; 23 მტრის] აგარიანთა B; მცირედ ჟამს – B; 24 ლაშქარი] ჯარი B; 35 ქართველნი] ლტოლვილნი B; ლტოლვილებს] გაქცეულებს B.

124. 4 სასტიკად – B; 5 დაამთავრა] დაასრულა B; შეიმუხრა უმთავრესი ძალა მტრისა] უმთავრესი ძალა მტრისა შეიმურსა B; 24 დასასრულს] ბოლოს B; 26 მისი] იმის B; ფერხთქვეშ] მის წინ B; 30 ნაღვაწი] ღვაწლი B; B -ში „ჭიჭუმისაო“ სიტყვის მომდევნო „თბილისი ძლივსდა გვიჭირავს“ გადახაზულია.

125. 3 საქართველოში] კავკასიაში B; რჩეული ლაშქარი გავატანე – B; 5 მომგვარეთ + აქ B; 13 იზიდის] უსუფის B; მარჯვენა ხელია] მარჯვენა B; 21 B -ში „მაჰმადისას“ სიტყვის მომდევნო „მაგრამ სად არის ეპისკოპოსი მანგლელი? ალბათ განივლო“ გადახაზულია; 23 წამოწოლილი + თავის B; ალგეთის ზევით – B; ედგნენ] უდგნენ C; 30 რჯულის გულისთვის] რჯულისათვისაო B; 31 მოჰყავთ] მოჰყავს B; 34 გაგზავნილმა] გაგზავნილთაგანმა. B.

126. 3 მორთულს] მოსილს B; 8 ბერი – B; 9 ვარ – B; მე ვარ – C; 11 იქმნებიან] ყოფილან B; 16 მართლა – B; აღესრულა – B; 32 ღმერთი – B; 33 B -ში „ჯოჯოხეთურთა“ სიტყვის მომდევნო „მიუგო ტიმოთემ მშვიდად, წყნარად“ გადახაზულია.

127. 3 მკვეთრად] მკაცრად B; ეწერა „მრისხანედ“ გადასწორებულია; 15 B -ში „ემინოდათ“ სიტყვის მომდევნო „თავისი“ გადასწორებულია; 16 თვალი აგზნებულნი] B -ში ეწერა „ყურადღება“ გადასწორებულია; 27 შეგინება] გინება B; და + ზე B; 30 გაუფრთხილებელის] B -ში ეწერა „მთხრობელის“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 35 ომის] ბრძოლის B.

128. 9 ამისთანა – B; 10 ადვილი შესაძლებელი იყო] ადვილად იყო შესაძლებელი B; 14 შეჰხვდებოდნენ + ისინი B; ბერძნებს] ბერძენტაც B ; 16 დენამ + წამრღვენელმა B; 21 ჩაეხერგათ] ჩაენერგათ D; 25 ისინი] და B 27 საბერძნეთს] ბიზანტიას B; აქ + უკვე C; 32 მეფეებისათვის + რომ ერთგულ მომხრეებათ ჰგულებოდათ იგინი ამ გადამწყვეტ ბრძოლაში. ბაგრატიდთა სამფლობელოს, მართმადიდებლობის უკანასკნელ ბურჯს აზიაში, უნდა შეჰხეთქებოდნენ სარკინოზთა ზვირთები, აქუნდა გაეწია საბოლოო ბრძოლა ქრისტეს სჯულს შევიწროვებულს მაჰმადიანობისათვის მკლავმაგარისა. საქართველო ბჭე იყო მართლმადიდებლის ბიზანტიისა და თუ გადატყდა ეს, შეიმუხრებოდა ბერძენტა მოწინავე ციხე, რკინის კარი შეეხსნებოდა ბიზანტიას BCD.

129. 2 B -ში „აგარიანებთან“ სიტყვის მომდევნო „გაეერთიანებინა უდიდესი ნაწილი საქართველოსი“ გადახაზულია; 6 წარმოგზავნეს + ბაღდადიდან B; 9 მაგრამ + იმან B; 12 B -ში „სარკინოზთა“ სიტყვის მომდევნო „სასტიკი“ გადახაზულია წითელი ფანქრით; 13 ამბობდნენ] B -ში ეწერა „იმითა ხსნიდნენ თავის დამარცხებას“, გადასწორებულია; 14 B-ში „მშველელად“ სიტყვის მომდევნო „ამ გარემოებას აბრალებდნენ თავინთ შემუსვრას“ გადახაზულია; იზიდისძემ] იზიდმა B; 16 მორჭმით მჯდომარე] მორჭმულად მჯდომი C.

130. 8 აღსასრულებლად] B-ში ეწერა „განსახორციელებლად“ გადახაზულია; 9 აზრიანი] B-ში ეწერა „ხელსაყრელი“ გადასწორებულია; იზიდის] უსუფის B; 18 განზრახვის] საქმის B; 21 მთაველი] მთები B; 24 შეარყევდა მის იმედთა საფუძვლებს] საფუძვლით შეარყევდა მის იმედებს B; მის ბოროტ = B; 28 B-ში „თვის“ გადახაზულია; 29 ამოტმა] ამოტ დიდმა B; 32 B-ში „განვითარებისა“ სიტყვის მომდევნო „უძვირფასეს“ გადახაზულია.

131. 1 გამეფებაში + და B; 6 ღვაწლს] მოქმედებას B; 10 ხასან იზიდის] უსუფის B; 21 სხვა გამოქცეულები] B-ში ეწერა „ახალი ლტოლვილნი“ გადასწორებულია; 22 B-ში „უამბეს“ სიტყვის მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 26 შეკრთა გურანდუხტ – B; 27 გარდაიქმნა იგი რბენად] გარდაიქცა სირბილად B; 29 წეს-წყობილება] წყობილობა B; 34 B-ში „და მით“ გადახაზულია; ჩამორჩენილებს] ჩამორჩომილთ B.

132. 2 მსწრაფლმძივალთა + გზაკვალს BCD; 3 ოხვრა] შიში B; 5 კრულვა-ტირილი] გმინვა-ტირილი B; 6 ოჯახსაც + კი BCD; 8 რომ – C; 11 მანდილოსანზედ] ქალზედ B; ხმა გავრცელდა= B; 14 ამბისა] საქმისა B; 15 ამბობენ – B; 18 დედოფალიც + სადღაც BCD; 20 შეაშფოთა გურანდუხტი] დედოფალი შეაშფოთა B; 26 ხმაურობა] ხმა B; 34 აიმაღლეს ხმა= B; ყურნი ხალხისა განეხუნეს] განეხუნეს ხალხს ყურნი B.

133. 5 სწირავს + თავის BCD; 10 ეჩვენებინათ] ეჩინნათ B; 11 მანდილი] თავმანდილი B; 13 გაჰღვიძებოდა] გაელვიძნა B; 14 და + აწ B; ამაყად თავს დასდგომოდა] დასდგომოდა თავის თავის B; 17 სისხლის] სისხლით B; 19 ბრწყინვალეებას] ბრწყინავს B; 20 პირმშოსი] შვილისა B; 24 გაჭირვებაში] გაჭირვების ჟამს B; 27 შვილების] B -ში ეწერა „მემკვიდრეების“ გადასწორებულია; 32 სიტყვით] თქმით B; 35 წამმა] ჟამმა B.

134. 2 ნიშნათ ხარებისა B-ში ეწერა „როგორც მექორწინე-მახარობლებმა“ B; 5 ძალა + მთლად BCD; 9 B- ში „დედოფალს“ გადახაზულია; 10 აღმასის – B; გურანდუხტის] დედოფლის B; 11 ელოდდა + ანაზდად BCD; 13 უბედომ] უბედურებისამ B; ჩამოველო + მისთვის B; 14 ვერ დაიტია გულში] გულმა ვერ დაიტია B; 19 თანამხლებელმა] B -ში ეწერა „მახლობელთაგანმა“ გადასწორებულია; 20 მალე] სწრაფად B; ელდა] თავბრუ B; 21 ყოვლად სახიერს] სახიერს B; 22 ამბავი სასიხარულო = B; მოეწმიდა ხალხს ჯავრის ბურუსი] მოიმხიარულა ხალხმა B; დაასაჩუქრეს] დააჯილდოვეს B; 25 ზეიმი] მხიარულება B; საფასით] ხარჯით B; ბოროტს სასწაულებრივ= B; 29 სიამეს] ზეიმს B; 32 ის] იგი B; გაბნეულ – B; 33 არ] არსად B; სადმე – B; 35 მეტად საშიში – B.

135. 4 B -ში „ისეც“ გადახაზულია; 5 დაჯილდოვებულს] შემკულს B; 7 ხელითგან + ამისთანა B; 12 მისდევნიდა] მიერეკებოდა B; 15 დასცხრა] მოეშვა B; მტერი] იგინი იმ B; B -ში „რომელნი“-ს მომდევნო „მახლობელ სიმაგრეებად“ დახაზულია, ციხეებამდინ] ციხეებიდან C; 17 აქ + ეხლა მეტის გაბედვა თავხედობა იქნებოდა B; 24 ილოცავდა + მაშინ BC; 25 ეცა + იქვე B; მის პირდაპირ – B; ამართული იყო] იდგა B; 29 სიღრმეში] ფოსოში B; მისი მომდევნო „ურყეველი იყო ჯვარი თავის მკვიდრ სადგომში“ გადახაზულია; 32 ვეება] დიდი B; 34 B -ში „აიგეთს“ წინ უძღვის „მსწრაფმავალ“, რომელიც გადახაზულია.

136. 5 ადამიანის] კაცის B; 10 შორის] შუა B; 18 იპყრობს] იბყრობს B; 26 B -ში „ნასახი“-ს მომდევნო „ამოფხვრას სამუდამოდ“ გადახაზულია; განშორდება] განერების BC; 31 იგი ამა] ის წმიდა B; 30 გამობრწყინდება] გამობრწყინდების C; ჯვარიცა წმიდა] წმიდა ჯვარიც B; მიწას] ძირს B; 32 მაგრამ] გარნა C; 33 აღზდგება] აღზდგების C; 34 აღდგომისა] აღდგენისა B.

137. 4 მწვერვალიდან] მწვერვალთან B; 7 ამ წამს] ამჟამად B; 9 სარდალი] მთავარსარდალი B; 18 ღრუბელი] ღრუბლები B; 19 ზაზა] ბარძიმ B; 21 დიად ბატონო] რაღა თქმა უნდა B; 28 ყვიროსტვირთა] ყვიროთა C; ბუკის ხმა აამაღლონ დაფთაფსა ჰკრან] ბუკსა ჰკრან და დაბდაბს B; 31 სიფრთხილე მაინც = B; შიში + კი C.

138. 2 მტერი + ხომ B; 3 ერთი + კაცი B; 6 შეუძლებელი] ძნელი B; 11-12 როცა] ოდეს C; 17 ისინი] იგინი BC; 24 „დაჰფრენს“ სიტყვის მომდევნო „სასახლის“ გადახაზულია; 26 ცხოვრება და ნაზი] და ნაზი ცხოვრება B; შვილებთან] შვილთან B.

139. 10 კარგად – B; 11 თვალცრემლიანი] ცრემლიანი B; 12 სიკისკასე მოქნილი] კისკასობა B; 14 გახდები] შეიქმნები B; 16 მემკვიდრეა... მალე შეიქმნება] მეფეა... ახალგაზრდა BC; 17 მეფედა სმენ – B; 21 თვითმმართველობისა – B; 22 მისი თვითმპყრობელობისა, მისი თვითარსებობისა] თვითარსებობისა, თვითმპყრობელობისა B; 24 მთელი – B; 26 არ უმტყუნო – B; 28 და – B; 33 ალამი + შიგ შუა C;.

140. 2 ამდაბლებს ჰმუსრავს= B; 2 ბოროტად. ხარხარებს მტერი] ხარხარებს ბოროტად B; 6 ბუმბერაზი ამოტი და სხვის კარს, უცხოთა სახლში?! მისი ნაშენი სხვის ხელთ შემყურე] სხვის კარს, უცხოთა სახლში ბუმბერაზი ამოტი?! სხვის ხელთ შემყურე მისი ნაშენი B; 12 ედემის]

სამოთხის B; 13 ფლასები + თუ C; 14 მძლეველი + საწყალობელი B; 16 შეუცნობელმა ხარხარმა = B ; 18 ხმას + გარნა B; 19 უდროვოდ] უქამოდ B; 20 მცირედი + რამ B; 24 ბოლოს ჟამს მიეპყრო მისთვის ცხოვრებას] მიეპყრო მისთვის ცხოვრებას ბოლოს ჟამს B; 29 ის] იგი B; ის + ვით უბრალო ადამიანიც, რომელიც ისწრაფის გადაარჩინოს დაღუპვას თავის ოჯახი, მცირე რამ ნაშთიც საბადებელისა B; B -ში „საბადებელისა“ სიტყვის ნაცვლად წერია „დიდი სარჩოსი“; B; 34 განთქმული = B; 35 B-ში „ქარქაშიდან“ სიტყვის მომდევნო „მოჰკრა ვეშაპმა ბრჭყალი მემკვიდრეს და გაიღიმა ბოროტად. გაიბრძოლა განწირულმა აშოტმა, მიეცა ძალა მის მარჯვენას, იელვა ხმალმა, მოჰკვეთა საზარელს განწვდილი ტოტი... მძლავრად მოქნეული მკლავი მოჰხვდა მიწას და გაელვიდა გვემულს ჩვენებათაგან“ გადახაზულია ვერტიკალური ხაზით.

141. 2 ის] იგი C; 3 ჰხედავს + იგი C; ბედმავს] ტანჯულს B; 7 ადარნასეს – BC; 8 ბუმბერაზი ნათელი] ჩვენება B; თვალი] თვალები B; 9 მეფემ] აშოტმა B ; 10 ვეშაპს] საზარელს BC; 11 აშოტისა –C; 15 ეს მცირეოდენი] ღამეს მცირედი რამ B; 16 თანამოზიარეთათვის] თანამოზრეთათვის B ; 17 გარიჟრაჟდა] გარიჟრაჟებულიყო B ; 18 აესახა] ესახებოდა B; სიომ... მაგრილებელმა] სიოს... მაგრილებელს B; 28 მარჯვენას რვალისას = B; 32 ჩვილი] ჩჩვილნი და BC; იგი – C; 33 დროს] ჟამს B.

142. 3 „სრულიად“ სიტყვის მომდევნო „და“ B -ში გადახაზულია; 4 თავისი – B; 7 ჰხადოდა] სთვლიდა B; 10 იგი] ის B; 14 თბილისის არე და კუხეთ-კახეთი] თბილისი და კახეთი B; 18 გვირგვინი ბაგრატიონთა = B; 28 ბეჩავებისა C; ილბალმა B – ში ეწერა „ბედმა“ გადასწორებულია 32 სავსება... უბედურობისა] სისრულე... უბედურობისა B.

143. 2 ჰკითხავდა] ჰკითხამდა B; 4 სურვილი + წამს B; 8 უნდა – B; მყის უნდა] მყისვე C; 9 სდუმდა] გაჩუმდა B; 12 გულგამეხებულს] გულქვავს ბაგეზედ B; 13 თვის – B; 16 აშოტსა – B; 18 შესთხოვა] შეჰსთხოვა B; 19 B-ში „მფარველი“-ს მომდევნო „მხსნელი განსაცთელთაგან“ გადახაზულია; 20 ქმარს + აწ B; 22 უკუდასწია] უკუმოსწია B; 26 როცა] ოდეს BC; 33 B-ში „თანამგრძნობელს“ მოსდევს „გარნა“, რომელიც გადახაზულია.

144. 4 კი + რაღაც BC 6 გადატყდეს] გადიფშვნიტოს B; 8 B-ში „სახლეულობისა“ სიტყვის მომდევნო „დაარიგა იგი ბრძანების კილოთი და“ გადახაზულია; 13 მიმავალს ლოყა = B ; საიდუმლოთ ჩურჩულით B; 14 ზახილი გულისა = B; 23 ჩემთვის კერა ოქროსი, ცალიერნი იყვნენ ჩემთვის B; 26 მისთვის + რომ მისი დაჩენა ყოველთვის შეუძლებელი იყო მისთვის და B; დარჩენა ყოველთვის C; 29 განსაცთელთაგან + მათ BC.

145. 2 აშოტს] მას B; მეფე] აშოტ B; 10 იგი – C; 14 დიდებული] დიდებულად B; 16 ხალხის – B 17 ერში] ხალხში B; უჩრდილო + რამ BC; 20 დამარცხების დროს] დამარცხებაში B.

146. 8 ფრიად ბრწყინვალეს] მას გარემო მყოფთა თვალში B; 9 ხალხმა + კი B; B -ში „გაგონებაზედ“ სიტყვის მომდევნო „აღტაცებაში მოვიდა, ღიმილით შეჰხვდა“ გადახაზულია; 10 თითქოს] როგორც B; 11 რეკვაზედ] ხმის გაგონებაზედ B; მსწრაფლ დაიბადა = B; B -ში „ისეთი“ გადახაზულია; 21 დასტურსა გთხოვენ = B; გეხვეწებიან] იქნება B.

147. 5 მიეგებოს... მიესალმოს] მიეგებება... მიესალმება B; 7 თქმამ] სურვილმა B; იგინი – B; 11 წაბრძანდა] წამობრძანდა B; 12 მათი მწყობრი მოძრაობა] მწყობრი მოძრაობა მათი C; 13 შუბლი + მათი C; 14 მეტყველება + მათის BC; ძლიერ] უტეხი B ; 22 ათამაშებულიყო სიხარული ფართო ღიმილით] გულბრყვილო სიხარული ფართე ღიმილად ათამაშებულიყო B; 23 თუმცა] გარნა B; 26 შექმნილიყო] გამხდარიყო B; 30 მოეკრიბნათ + რომ B; 32 საყვარელ ადამიანთა] საყვარელთა B.

148. 10 დავიპყრობ] განვაბრწყინებ B; 11 მხოლოდ] მარტო B; 15 ძალთამძლეობა გორგასლური] გორგასლისაგან ნაანდერძევი B; მაგრამ როცა] ხოლო ოდეს B; 16 წამიერად + დედოფლის ჰაზრში B; 29 აბჯართა] იარაღთ B; 33 ტაბაკი + რომელზედაც ეწყო პურ-მარილი, ღვინო B.

149. 1 მეფე-ბუმბერაზს + მერმე B; 3 ხელმწიფეო – B; ნიშნად + სამადლობელის B; 4 მომასწავებელია + ნიშანია B; 9 სასოება უსაზღვრო = B; 11 იმ] ამ B; 15 სავსებით – B; 22 კაცი მხცოვანი] ღრმად მოხუცებული ვაჟკაცი B; 31 B-ში „სალამი“-ს მომდევნო „ეხლა კი“ გადახაზულია.

150. 2 თავი] სიცოცხლე B; 6 ამის] იმის B; 7 გული ჩემი = B; 11 ვაჟკაცურად გადაეხვია = B; 22 ოჯახი მექორწინე = B; 26 მის – B; 27 ხშირად] მარად B; 28 სასახლის – B; 34 იმან + მხოლოდ B.

151. 4 ჩვენი + დავმდაბლდით B; 14 ხმა] თქმა B; რამ მონანებისა] სინანულისა B; 16 მცხვარი] ცხებულ B; 32 სარისტიანობა + ეფიქრებოდა გამოცდილს, მაინც რამე სახიფათო არ წაჰკიდებოდა ან მის ოჯახს, ან გახიზნულებს თუ ლტოლვილებს BCD.

152. 8 ადვილად + კი C; 20 ყველაფერი] ყოველივე B; 21 დაყენებული] დამდგარი B.

153. 4 ჯარიც + რამე C; 5 B-ში „აჟ“ გადახაზულია; 7 სარდლებს + როცა მიდიოდა ხერთვისიდან BCD; 9 არა, ბატონო მეფეც – B; 13 იქნებოდა + მისთვის B; 14 ნაყოფი ძლევისა = B; 16 გადმოგვხედა + ჩვენ B.

154. 1 ახლა – B; 4 შენი] თქვენი B; მაინც – B; 11 შეიქმნა] გახდა B; 14 შეირყა + მაშინ B; 16 თეოდოსე] თეოდოსი B; 21 მაინც] გარნა C; 29 იგი] ის C; 34 კარგი + რომ B; 35 ხეობამ] სადენმა B.

155. 3 ძლიერი] დიადი C; 16 B -ში „ტყვეობისაგან“ სიტყვის მომდევნო „თურმე ღმერთი არ გასწირავს კაცს ბედისაგან განაწირსა, უთქვამს ხალხა“ გადახაზულია; 26 რა მე დამადგინა განგებამ მმართველად] რახან მმართველად მე დამადგინა განგებამ, მაშ B; 31 საბრძანებელს + ბაგრატიონთა სახელმწიფოს ზეციით კურთხეულს. მაინც BCD.

156. 3 მასზედ] ამაზედ B; 28 იგი + თუ BC; 29 B -ში „და“ გადახაზულია; 30 იგი + ჯვარი C; 32 მცხოვრებს + ქრისტიანულ BC; 34 თანაც] გარნა BC; 36 მისი + მაღლიანი BCD.

157. 3 იდგა + პატარა BCD; ისლამისა + სულ BCD; ბუმბერაზთა + განწირულ C; 9 კვეთებაში] განწირულ ბრძოლაში BCD; 18 ლეონსაც] ლეონ მეხუთესაც B; 19 გამოუგზავნია + ჩემ წინაშე BC; 19 ჯარიც + უკვე B; 25 გალაღებულს – B; 26 მამულს + მიწიდან BCD; 8 დაადგა + კიდევ C; გაეღოს] განეხვა BC; 29 ბჟე + დიდის BC; დიდებისა + თუ BC; შეეძლო + არავითარი BCD.

158. 7 მტერი + და B; 11 ჰვარავდა] ჰვარავდათ B; მათ + რომ ელვის სისწრაფით უჩინარქმნილიყვნენ იმათ თვალთაგან BCD. 17 მტერს + ჩემის მძლავრის BC] ჩემი D; 19 B-ში „თვალშიც“ სიტყვის მომდევნო „ჩემს მოქმედებას“ გადახაზულია; „ჰნახავენ“ და 20 „სასოება“ სიტყვების მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 22 ისარი... წვერგამახვილი] ისარნი... წვერგამახვილნი B; 25 ასრულება + განზრახულისა BCD; იყო + მაშინ BCD; 32 განკარგულება+ ყოველთვის BCD; 34 ყოველსავე] ყველა B; 7 B -ში „და“-ს მომდევნო „კიდევ“ გადახაზულია; 10 და + კარგად BCD; 13 დამდგარნიც + ისიც C; 15 თვისის = B; 16 განზრახული] დასკვნილი B; 20 დასვენება + საამო BCD; 23 მეფე-განმგებელი + ქვეყნისა BCD; ყოფილიყო + დიდებული BCD; 31 ეგრძნო + თავისი C; 32 ცოლ-შვილში] ცოლშვილთა შორის B.

160. 2 შექმნა + მეთქი BC; სანატრელი + სად მარად გაშლილი ყოფილიყო ედემური ყვავილი საიდუმლო სიხარულისა, მარად მოდიმარე სუნნელება, სხვათათვის უჩინარ სიამისა. მისი სადგომიც სამეფო დარბაზსა ჰგვანდა და ყოველ ჟამს დიდებულს და ბრწყინვალეს BCD; გადასცა + იგი BCD; სეფე-ქალი – B; 11 დობილის – B; 12 ისწრაფოდა + იგი C; 25 B -ში „ჩაცმულ-დახურული“-ს მომდევნო „დიდრონი თვალეზი ჰქონდა ქალს, შავი“ გადახაზულია; 31 ქალს – B; დამჯდარიყო + იგი B; 32 დედოფალს] გურანდუხტს B; 33 მას] დედოფალს B.

161. 5 წინაშე + ესეთი BC; შემოვიდა + ოთახში BC; 8 შეეხვეწა] ხვეწნა დაუწყო B; მისი მომდევნო „მამას“ გადახაზულია; 9 ამზრდელები] ამზრდელი B; გადახაზულია; 11 გაგიკეთებინებ + ვუბრძანებ B; ნებასაც მოგცემო] ნებაც მოგცენო B; 12 გაეხარდა ბავშვს = B; ბაგრატი + ეხლა BCD; მოეჭდო + მამას B; 13 მამა] იგი B; 14 აშოტს + მათ ჯერ არა ჰყვანდათ გურამი. ის შემდეგ გაუჩნდათ, როცა უკვე არტანუჯის ციხე-დარბაზში სცხოვრობდნენ იგინი BCD; 15 იგი – B; 16 მეფისათვის] მეფე ვაჟკაცისათვის B; 17 უფროსებში] დიდრონებში B; დაჰყოფს + ამდენს BCD; 20 საქმეების ხმით] საქმეებით B; 21 სმენას + არ უამა კალთიდან პატარას აგლეჯა BCD; 21 გურანდუხტ] დედოფალი B; 22 გულისა] გულზედ B; 23 დაათავა] მოათავა B; 26 მართალია + უფალმა ისევ გული იბრუნა ჩვენზედ და B; მოგვენიჭა კვლავ გამარჯვება] მოგვანიჭა სიკეთე B; 27 მაინც + გატეხილი BC; 30 კრავთან] მეგობართა B; 31 B -ში „მაშინდელი“-ს მომდევნო „ჩვენი“ გადახაზულია; 34 და იწროების – B; B-ში „თანაზიარი“-ს მომდევნო „გული ბოღმით მევესებოდა“ გადახაზულია;

162. 1 უბრალო – B; 3 B -ში „ეხლაც“ გადატანილია „გული“-ს შემდეგ; 4 სევდა მერევა – B; 8 ზენას] უნდა შესწირო B; 9 ვერ] ვერც კი B; 10 ხალხსაც] ჩვენს B; 12 ლელვა + რამ B; 14 გარდაწყვეტილი] დასკვნილი B; 15 ჩაბნელებულ] დიდებაჩაშავებულ BC; 18 იგი] აფხაზისად B;

მაგრამ] გარნა BC; 19 ერთი – B; 21 თეოდოსესაც + გრიგოლსაც B; 28 მკაცრ – B; 30 წამომდგარიყო] ამდგარიყო B; 33 მეტად] მეტისმეტად BC.

163. 1 აღიმაღლებდა + და B; 2 ის] იგი B; ის + სრულებით BCD; 4 აბრკოლებდა... უხერგავდა] აბრკოლებდნენ... უხერგავდნენ B; შარასა] გზას B; დედოფალი + კარგად BCD; 6 ავარდნილიყო] ამოვარდნილიყო B; 7 თავს – B; 9 თვით] ზღვით იქით B; 11 აეტაცნა] აეტანა AC; 14 ძალას ყოვლად მომსპობელს] ყველაფრის მომსპობ ძალას B; 17 სამშობლოსათვის] სამშობლოსა და სჯულისათვის B; 18 უტეხობას] გაუტეხლობას B; 21 მხოლოდ – B; 24 თქმა] სიტყვა B.

164. 3 აფუჭებს] ვნებს B; მოსავალს თუ საქონელს] საქონელს თუ მოსავალს B; 5 მავნე – B; 10 B-ში „და“-ს მომდევნო „მაცდურად“ გადახაზულია; 16 გაიფიქრა მან] იფიქრა B; 24 ტახტი + კვლავ B; 28 მივიღოთ+ შესაფერად BCD.

165. 1 მოესურვა] უნდოდა B; 2 B -ში „მოხერხებულ წუთს ელოდდა ასადგომად“ გადახაზულია; 3 მხევალმა] მოახლემ B; თავდაპირველად ეწერა „მხევალმა“ გადასწორებულია; 11 ბინიდან + როცა აშოტმა შეაღო გალიაკის კარი, ჰსურდა მცირედს ხანს გასცლოდა სახელმწიფო ზრუნვას დიადს, საერო საქმეებზედ ფიქრს; სულით დაესვენა, ეგრძნო თავი უბრალო ადამიანად, ვის მხოლოდ თავისი თავი აბარია, საკუთარის ოჯახით კმაყოფილია. ჰსურდა ეგემნა სიამე არსებობისა, წყნარი რამ სიო გულის სიმშვიდისა, გრძნობათა ტკბობისა BCD; 13 გზნობილ] თბილის B; 15 უღრან + სადმე B] რამ C; 18 ყვავილთა შორის] ყვავილებით დაფარული B; 19 ცხოვრებას სუნნელოვანსა] ცხოვრების სუნნელების B; 20 წყურვილს + დამშრეტს ვნებათა სახმილსაც დამწველს CD; უმზერს. ამაოდ ჰსურდა. რად ეძიებდა სიბ ქვაზედ ნარყვავილს გაზაფხულისას B; 22 გულს + რაც უფრო მწველად აღტყინდება მის სავალზედ სიმწველე სიცოცხლისა BCD; დაესვენა + სულით თუნდ ერთ წამს B; 23 პირას + ისწრაფვიდა. ამაოდ სწყუროდა. ისწრაფვიდა B; 24 იქ] მუნ BC; 29 მთლად – B; მთლად + თუ C.

166. 15 პირადი + განცდა B; იყო + ის B; 21 შეაგონებდა] შეაგნებინებდა B; 25 არავის ეტყოდა] არ იტყოდა B; 26 დღესაც მარტოობა ირჩია] მარტოობა ირჩია დღეს B; 34 აგებულობისაა + იგი BC.

167. 12 დიდება + მაინც B; 18 ქონდა – AB; 28 მოკავშირეთაგან + ზრდილობიანი BC.

168. 4 ხილვით + სხვაგვარი ჰაზრი გარეშეთათვის შესაძლო არ იყო BCD სავარდემი – B; 9 სიამისანი + სად BC; 10 განცდისა + სად BC; 15 მცენარე ლაღი = B; 17 წალკოტის] სავარდის B; 23 არიგებდა + მას B; 24 აღმზრდელნი + მასწავლებელნი B; 26 ყოველ + ჟამს თუ B; 27 ყურს მიუპყრობდა – B; 30 იყო + რომ B; 31 მიჩნეულ] მიჩემებულ B; 33 B -ში „ხვედრის“ მომდევნო „განსახორციელებლად“ გადახაზულია.

169. 2 ტრფობისაკენ] ტრფიალისაკენ B; 3 არ არის] არა არს B; 6 აძლევს + არც B; 19 ზღვარი არის] საზღვარია BC; 20 შორის + და B; 32 B-ში „რომ“ გადახაზულია; C-ში „რომ“ არ არის; 34 ხათრობდა] ცდილობდა B.

170. 5 ძლიერება] სიმძლავრე B; 6 B-ში „გამოცდა“ სიტყვის მომდევნო „მაგრამ ეს“ გადახაზულია; 22 შეჯიბრების] შებრძოლების B; 23 მყის – AB; 5 მოწინააღმდეგეს] მებრძოლს B; 32 გაუსწორ-მოუმაგრა] გაუსწორა B; 33 ბუმბერაზი] გობრონი B.

171. 2 მოსული + და მარდად უპასუხა B; დაიმსახურა = C; 5 ხმლები შეაელვეს, ერთმანეთს დააღეწეს = B; 8 ფარი + და B; 21 B -ში „ურჩევნია“-ს წინ „ის“ გადახაზულია; 22 B-ში „მოწაფეს“ მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 29 საქმე] ზრუნვა C 33; მაგრამ] გარნა B;

172. 1 შრომა + მარადჟამს C; 5 ვალდებულობისა + აქარბებდნენ სასტიკნი გუშაგნი, ღვაწლს სასიამოს მით აძნელებდნენ BCD; აშოტს + რომ BCD; 7 სარგებლობა + ერის კეთილყოფაზე ზრუნვა თუ ფიქრი BCD; 1 უნახავად... თავგადაკვლითა] თავგადაკვლით... უიმედოდ B; 25 ტახტი სადედოფლო = B; 28 ბუმბერაზ საბრძანებელთა] ბუმბერაზთა B; 30 საქართველოს ის] ქართველთა ნიადაგი იმას B; 31 ვინც + კი C; 32 „განგებული“ B-ში გადახაზულია; ესეა + ზეცით C; 33 მაშინაც + ცვალებადია გული კაცისა. ადვილად დასცდება იგი თავის მოტრფიალს BCD.

173. 4 ფიქრთა] ფიქრის B; 6 ყოველი] ყველა B; 10 საბედისწერო] საბედნიერო] C; 11 კეთება + განგებისაგან თუ ისახება BCD; 15 გული B; 16 აფურტკნული] აღქაფებული BC; აღელვებულიD; 19 იქნება + სასწაულთმოქმედება კი არ არის მომაკვდავთა ხელში BCD; 3 დაემორჩილა] და

დაემორჩილა B; 25 დღე + აშოტის ბედნიერებისა BCD; 1 კი + რომ BCD ; 33 მას] ერთხელ B; 35 გული + გარნა C.

174. 4 გულს მონაწილეობა არ მიუღია] გული მონაწილეობას არ იღებდა B; 5 ის] იგი B; 6 თუ] და B; 8 დედის + თუ B; 12 წვერგამახული + ღრმად არ დაჰსობოდა იგი მის გრძნობას BCD; 14 ეკა] მარინე B; 15 განმარტოებისას + პტარა BCD; 20 გმირობა + კი C 30 და + აკი BC გაუწვა + კიდევ C; 34 დავმორჩილდით + აკი B.

175. 6 ქმარს + ხომ BC; თითქმის სრულიად BCD; 7 ცოტა] თითქო B; 8 B-ში „მომუქო“-ს მომდევნო „მანც უცხო იყო ქალწული“ გადახაზულია; მძიმე + რამ C; 12 უკბილო] უგბილო B; 13 პატივის] პატივსაცემის B; 16 მეც + და BC; 19 თავის + ნამდვილ BCD; 20 დღენი + ჩემის C; 25 ცხოვრების წუთებს] ცხოვრებას წუთიერს, რომ B; 28 სხვასთან] სხვისკენ BC; 29 ფიქრი + უკვე დავლიე დღე სიჭაბუკისანი BC; 32 რომ – C, თითქო არ] სრულებით აღარ BC.

176. 2 მყინვარ] ცივ B; 3 ნასახიც + უბრყვილო B; 4 დაღალა იგი – B; 6 განაცდევინა + ვარდის ნაცვლად უგბილი რამ სენი აყნოსა B; 7 უგებურობა] უგუნურობა C; 13 სანაპიროდ] სანადიმოდ C; 19 ვედრებაც ანასტასიასი = B; 20 B -ში წინადადებაში „შენ იცი, რომ“ „შენ“ და „რომ“ გადახაზულია; 27 B-ში „აეტოლა“-ს მომდევნო „მეუღელეს“ გადახაზულია.

177. 2 B-ში „ჰმოსავდნენ“ სიტყვის მომდევნო „მისს სახელს“ გადახაზულია; 3 მასთან ხლებას] მის თანახლებას B; 6 აკეთილშობილებდა] გააკეთილშობილებდა C; 9 ამბებს] საქმეებს B; 12 იმედები + ისეთი დრო იყო როდესაც BCD; 16 ერი] ხალხი B; 20 მიახლოვებულ] მიახლოვებოდა C; 11 ხდებოდა + ფითრდებოდა შიგადაშიგ B; C-ში „ფითრდებოდა“ არ არის.

178. 1 რახან + აშოტი B; 2 მეფე – B; 3 ბატონს + თითქმის BC; 4 რაც + ის B; 13 იკლებდა – B; 17 შებრძოლებაში + იყო, რომ B; 20 სხვებს კი] სხვას B. 21 ყოველგან + ჩვენი B; ჩვენი ლამაზები მათი] მშვენიერებით B; 24 იმ] ი B; 28 ოღონდაც + მე BC.

179. 1 ქალმა] შუქურმა B; 5 მორცხვმა] კდემამოსილმა B; იგი – B; ლოყა] ლოყები BC; 7 B -ში „თავისებურად“ სიტყვის მომდევნო „ხელში“ გადახაზულია; 8 თეთრი – B; 14 მოძრაობა] მოქმედება B; 15 B-ში „რომ“ გადახაზულია; რომ – C; 16 ჩვენებს + ისე B; 17 და] რომ წამს B; 20 გავიკაფე] გავიკვლიე B; 32 პატიკო] ნოდარ B.

180. 4 იცის + მეთქი B; 14 ნაკლებად] ნაკლების B; 17 რასაკვირველია] ჰაი, ჰაი B; 18 გაუჩენელი გავაჩინოთ – B; 19 თანხლება + მასთან ნადირობა B; 24 ტკივილი + ხველა რომ აღარ მეშვება, ეს კი მაფიქრებს B; 28 დანიშნულ] თავთავის B; 29 მეამებაო + ნუ გეფიქრება B; 30 თავს შემოგველე – B; 32 გააყოლა] გაადევნა ჰაერში B; 33 მალონებელ ფიქრებს მიეცა] მიეცა მალონებელ ფიქრებს B; 34 საჯავრელ-სადარდებელი] საჯავრელ B.

181. 2 ვერც – B; 3 მურაზით] სიყმით B; 13 აღარ იფიქრებდა გათხოვებაზედ] გათხოვებაზედ აღარ იფიქრებდა B.

182. 19 B -ში „დუნიაზედ“ სიტყვის მომდევნო „კარგად მოგესხენება ეს“ გადახაზულია; 22 ძალამ + თვისით BC; გადმოადგმევინა] გადმოადგა B; 25 მდიდარ – B; სახეზედ + და B; 28 გაიპარა გოჭარი] თვალ-მარგალიტი B.

183. 2 შენთვის + ხომ BC; 18 მწყინს + რომ B; 19 წამოსვლა] თანხლება B; 24 ლხენა + ნაცარქექიასავით B; 26 B -ში „მოგონილია“ სიტყვის მომდევნო „ჩემგან, ახლა“ გადახაზულია; 30 დაივანეს] დაიემანეს B; 33 B -ში „საზამთროდ“ სიტყვის მომდევნო „და“ გადახაზულია 34 ბანაკებს] ურდოებს და B.

184. 2 სამშვიდობოში] სამშვიდობოზედ B; 4 გზები] გზა B; 6 ვიცი + რომ B; 8 გეტყვი] გიმჟღავნებ B; ეწერა „გეუბნები“, გადასწორებულია 12 მოახსენა] გადაუხადა B; 13 მახლობლებმა] მხლებლებმა B; 33 ორივ ლოყაზედ] ლოყათ შუაზედ B.

185. 3 ცოლის] ქალის B; ეწერა „მეუღლის“, გადასწორებულია; 5 პაატას] ნოდარს B; 10 ჩემი აგებულობა მაგარი] ამტანი ჩემი აგებულობა B; 13 B -ში „იმედია“-ს მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; „მადლიანი“-ს მომდევნო „ბრძანება“ გადახაზულია; მის ნაცვლად A-ში „თქმა“ წერია: 22 ვაჟკაცისა] ვაჟკაცური B; 30 ვითა] როგორც B; არ] რა B.

186. 4 B -ში „ისე“ გადახაზულია; 5 დაადო] დაანდო B; 9 თანდათან] თანისთან B; 10 დაამცრო] დაამცირა ACD; 12 ოცნების] გონების B; 18 ადამიანისათვის] B -ში ეწერა „კაცთათვის“ გადასწორებულია;

187. 5 თილისმა – B; 11 დარდისა] ნაღვლისა B; 12 ადნობს – B; 14 აშოტი + მაგრამ C; თავის + დიდებულ BCD; 17 ზეცის მიერ] განგებისაგან B; 18 ამ – B; მეუფის] მეფის A; 21 B -ში „წინამძღვარს“ სიტყვის მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 22 ხმას + მთლად C; 23 მტერი + ბოროტის მყოფელი იგი კადნიერი BCD; 25 მზღვრები] სამზღვრები B; 26 უწმინდური – აღიხოცებოდა მტერი, განიზნეოდა, დადნებოდა ძალა მისი, როგორც რომ ცვილი ცეცხლის წინაშე, განქარდებოდა, ვით რამე მტვერი BCD; 30 საოცნებო + ნატვრალა შერჩენოდა პაატას BCD; აქედან ნატვრალა] ოცნებალა B; ეხლა + ის BCD; 32 მაგრამ] გარნა B.

188. 1 დავლად + რომ B; 2 თითები + ტურფა B; ბროლის – B; ყელ-ყური + ძლიერ BCD; 4 გეტრფი] მიყვარხარ B; გეტრფი + არვიცი რად BCD; აშოტი + მაგრამ CD] გარნა B; მისი მომდევნო „მისი სახე რომ დარჩა ნოდარის სახლში“ გადახაზულია: 10 აზრიან – B; 11 იმ] ამ B; 12 სრულიად] მთელ B; 14 დაესახათ მათ] დაესახა მის B; 15 თვისის ყოფისა – B; როს] სად B; 16 მტერი მძვინვარე = B; 17 იყო + მისი B; აშოტის – B; 18 მან] აშოტმა B; თვისის – B; 19 უზრუნველ-ჰყო + მან C; 21 ხაზინა სამეფო = B; 27 წინად – B; ტყვეობისა] წარტყვევნისა BC; 37 ერი] ხალხი B; 34 მალულ-ფარულნი] მალულნი B; მალულ-ფარულნი + მცირე ხნის შემდეგ სენმა სტომაქისამან მოაოხრა შავშეთ-კლარჯეთი და მიმდგომნი მათნი ქვეყანანი მცირედლა დარჩა ხალხი მიულავ ადგილთ BCD.

189. 2 ესოდენ] ესეთი B; 9 გარემოებებმაც] გარეშე გარემოებებმაც BC; კურაპალატს + ამ B; 10 იყო + მეთქი C; 14 ფუძეს უმთავრეს = B; 16 ჰხედავდა + რომ B; 23 შეჯიბრება + ხოლო C; და – C; 26 ის] იგი B; 30 სავანეში] სავარდენი B; 33 იმქვეყნიურ – B;

190. 1 ის] იქ იგი B; 6 გაწაფულთ] გაწაფულებს მათ B; 8 სახალისო] სახალხო A; 15 აგარიანებთან] აგარიელებთან B; აგარიანებთან + ისიც ძალიან იზიდავდა არაფრისმეკონ ისმაილელებს BCD; ისინი]იგინი B; 30 მოწოდებული + რომ C; 32 B -ში „სულისა“ სიტყვის მომდევნო „და“ გადახაზულია; 34 და + წვერმახვ C.

191. 6 ივლიდაცა] და ივლიდა B; 7 სულ წინ – B; 8 მთვარე ახალი ჯვარისა ნაცვლად] ჯვარისა ნაცვლად მთვარე ახალი B; 12 სახე უძრავი = B; 13 სამზღვრები + და B; 14 აწ – B; 16 მისი] მათი B; გადახაზულია; 18 შექუჩებული] და შეგროვებულ B; 19 ძალა მძლავრი = B; მძლავრი + და B; 24 სახელი კეისრისა] მეფის სახელი B; 25 კი – C; 26 დალატთა სიმრავლეში] დალატში B; 27 ეს] ესეთი B; 30 თვითმპყრობელნი] თვითმფლობელნი B; 32 მსვლელობისათვის + რომ B; 33 თვის] თავიანთ B; გადახაზულია; სამეფოს + ძირიანდ B; დაშლა] და დანგრევა B; ამგვარ – B; 34 B -ში „შექმნა“-ს მომდევნო „პონტის გარშემო აზიაში“ გადახაზულია.

192. 1 საბრძანებელს] სამფლობელოს B; 2 გასაგმირად] B-ში ეწერა „წინააღმდეგ“ გადახაზულია; ხმალს] მახვილს B; 7 ქართველ-ხოსროიანთ + რადგან B; 9 მათი] B -ში ეწერა „ბაგრატიონთა“, გადასწორებულია; 14 მეუფის] მეფის A; მოხდა + და B; 16 ვრცელდება] ვრცელდებოდა B; 18 რყევა ვერ შეეხება ქართველთა სამეფოს] ქართველთა სამეფოს რყევა ვერ B; 20 თვით ქრისტეს წინაპრისა – B; 25 ბიზანტია + ეხლა C; 35 - B ში „მას“ მოსდევს „დახმარებას კაცით, იარაღით თუ ფულით“, რომელიც გადახაზულია.

193. 8 აფრინეს + თანდათან გამწვლდა მათთან შებრძოლება BCD; 17 ხელიდან ხელში] ერთის ხელიდან მეორეში B; 31 B-ში „ღონობდნენ“ სიტყვის მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 12 უცრუვდებოდა] უდნებოდა C; 14 B-ში „აშოტი“-ს მომდევნო „ბუმბერაზი“ გადახაზულია; 20 დამდაბლებისაკენ] გადობილებისაკენ B; 21 B -ში „არა“ -ს მომდევნო „ჩემივე“ გადახაზულია; 22 ძლეულთა + და B; 29 „იტყვიან“ სიტყვის მომდევნო „მეფემ“ გადახაზულია.

195. 2 გაწვდის შესახებ] გაწვდას B; შესახებ + გარნა B; შესახებ – C; 3 B -ში „თავის“ გადახაზულია; 5 ჯერ + მართალია BCD; 12 ყოველმხრივ – B; 14 როცა] ოდეს BC; 17 ცოტა] მცირე B; 20 ნგრეული – B; 23 სანერგენი] სავარდენი B; აწ – B; 26 აშოტის] მაგის B; 28 B -ში „ურყევი“-ს მომდევნო „და“ გადახაზულია; 32 თვით მეუფე] ღმერთი B; მის + სავალებს C; სავალს+ ბრწყინვალეს BCD; გზას] სავალს C; 34 ვერ მოაგვარებდა, ვერც მოასწრობდა] ვერც მოასწრობდა, ვერ მოაგვარებდა B.

196. 2 უზნობდნენ + მასზე C; B -ში გადახაზულია; 4 სიხარული უზრუნველი = B; 8 ნაკვესს – B; 9 აგარელთა + ოღონდაც რომ ნიჭიერი იყო ამის მომქმედი ქართველთა ერი, გონიერი იყო და ხელკურთხეული ამ ხალხის პატრონი, მის წინამძღვარი BCD; 14 მისი + ჰაზრიანი BCD; 24

აჩნდებოდა + მის BCD; 25 კეთილდღეობაში + თუ წარმატებაში BCD; იძენდა + აშოტი B; 26 მოყვარეთაგანაც] მოყვარესთაგანაც B; 28 შესახებ + და B.

197. 2 წინააზიაში + არც ერთი C; 6 დროს + როცა არ ინება მოეშველებინა ჯარი აღქმული BCD; 17 B-ში „ვართ“ სიტყვის მომდევნო „ცხოვრებაში“ გადახაზულია B; 20 ხაკანისაგან] კადანისაგან B; 25 შეამხანაგოს] დააკავშიროს B; 30 ბიზანტია + უკვე B; დამაბუნებულა + და B; 31 B -ში „ფიქრობს“ სიტყვის მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 32 ისინი] იგინი B; 35 ხაკანის] კადანის] B.

198. 4 სძლია სარკინოზი] სძლევს სარკინოზს B; 5 მას – B; 7 მეორეს] მეორე მტერს B; 9 მისცა + ხაზართა BC; 22 ასეთივე] ესეთი B; 26 ხსნის] წლის B; 28 ხელმწიფისა] მეფისა B.

199. 2 გამჭრიახობით] გამარჯვებით ACD; 9 ჰხედავს] ავი ჰხედავს BC; ჰხედავს + და B; 13 B-ში „დადგმული“ -ს მომდევნო „იქ კი უნდა იჯდეს მეფე“ გადახაზულია 15 მაგრამ] გარნა BC; 19 მძლავრ] მძვინვარე B; 22 სავსისა] შემკულისა B; 26 ვიმედოვნებ + რომ B; 28 დაუკნინებელს – B; 29 მაგაში – B; C-ში „მეც“ გადახაზულია.

200. 13 შემდეგი] მაშინდელი B; 15 ძლიერს – B; 16 ბრძანებ] იტყვი B; 18 მოველით მათს ელჩს] მათ ელჩს მოველით B; 28 საფერი] საკუთარი B; 31 პალატებში + გისმინოს ღმერთმა B; 32 აშოტი – B; 35 მისგან] B-ში ეწერა „მამისგან“, გადასწორებულია; საქმენი საგმირონი] საგმირო საქმენი B.

201. 2 მამა აშოტს] მამას B; 5 მისი] რომ მისნი B; 15 მას – B; 16 იგი] ოდეს B; 19 გვირგვინოსანთ] გვირგვინოსან მეფეებს B; 21 ასრულდა გურანდუხტ ქალწულის] აუსრულდა B; იგი – BC; ქალწულის – C; 22 ბუმბერაზისა + გარნა B; 23 მფლობელად] მეუფედ B; 23 მბრძანებელად] მფლობელად B; 29 გვარისას + ციდაგამო დაგვირგვინებულ შთამომავლობისას. ეკუთვნოდა აშოტს დიდება ეზდენი და მის სხივსავსების ანარეკლით ემთვარევნა თვით გურანდუხტსაც BCD; 31 თანამეცხედრის + ხშირ BCD.

202. 4 დიდხელმწიფური] დიდმეფური B; 8 წარმოსთქვა] წარმოთქვა] წარსთქვა B; 10 უწევდა + და B; 17 იწროებისა, ნაკლებულობის თუ უხერხულობის] უხერხულობის, იწროებისა თუ ნაკლებობის B; 24 იახლების + წმინდა BCD; 25 შეექვსის] ექვსის B; ესაბამება + საიდუმლოებით არის მოცული სვლა მეფეთა და გზანი მათნი BCD; განზრახვა] მოქმედება B; 28 როგორც წინათ –BC.

203. 3 მართვეს მეფეს = B; 5 სდგანანო – B; სდგანანო + ზამთრისაგან შეშინებული სარკინოზი ეხლა თბილ ადგილებში ჩაშვებულებიყო დედა-წულით, ხვასტაგით, მთელი თავისი სარჩო-საბადებლით. ჯარის ნაწილებიც იქ დაბანაკებულიყვნენ BCD; 6 იგინი – B; 7 მოელოდათ მოელოდდათ + ამჟამად ეტყობა BC; 8 იმით – B; 9 მას + და B; 10 ნადიმობისა] ნადიმის დაგებისა B; 13 დადგება] მოვა B; 14 ჩვენს + გარდაუვალ BCD; 16 ბილიკი მთის ქვეყნისა] ბილიკები B; დაბა-სოფლები თუ ქალაქები] დაბა-ქალაქები B; 20 ურდოები] ურდო და B; 21 გრძნობდნენ + რომ B; 23 ხელით + მოზიდულ შვილდით B; ბოძალი] ისარი BC; 30 ქართველი + მრავლობით BCD; 31 შეიარაღებულს + მთალად მოისპო მუნ ძალაი მტრისა B; გადაიხვეწნენ + მეფის ჰაზრიანმა მოქმედებამ და დაულაღავმა მარჯვენამ გააკვირვა თვით გამოცდილნიც BCD; 33 ღმერთია ჩვენსკენ – B.

204. 3 B -ში „კისკასად“ გადახაზულია; 9 აშოტ] მეფე B; 11 ტაიჭი] ცხენი B; ქვეშ + და B; 15 პირი + გადაადგო BC; 16 B -ში „გათავდა“-ს წინ „რიჟრაჟხედ“ გადახაზულია; 25 დადებული + მიხვდნენ, საიდან შეგუბებულებიყო იმდენი სისხლი BD; უბე + და წელი B; 26 ხმლის ღარზედ] ხმაღზედ B; 27 მარჯვენით + იღლია აევსო საკუთარს თუ ნადენს B; C-შია მხოლოდ „იღლია აევსო“; 30 ფრიად – B.

205. 8 საიასალო] საიარალო C; 27 გვახლდა + იგი B; 31 ჰაზრი] ფიქრი B.

206. 7 მაშინ – B; 9 გამარჯვებისათვის + მაინც ხომ ძალანი უხორცონი გვიძლოდნენ ჩვენ იმ სასწაულებრივ ბრძოლის დროს გვახელმძღვანელებდნენ B; 11 შეჰვედრებოდნენ] ლოცვა აღველინათ B; 14 სარდალ – B; 15 მას – B; 16 B -ში „სახეზედ“ სიტყვის მომდევნო „საწყალს“ გადახაზულია სახელმწიფო – B; 18 კარგი გინებებია] კარგად გინებებით B; 25 დაფასდებოდა] იქმნება B; 27 აშოტი ჰფარავდა] აშოტმა დაჰფარა B; 29 თვის გულისთქმას = B.

207. 16 ნატვრა + მაგრამ B; 18 ეს + საიდუმლო B; გრძნობა] განცდა B; 20 ყვავილთა კონა] ყვავილი B; 22 B -ში „ძლიერი“-ს მომდევნო „რამ“ გადახაზულია; 25 შეხედვამ + იმ გულუბრყვილო თაყვანისცემამ, წრფელმა თაყვანისცემამ B; 28 თავსახურს] კოპ-სარალუჯს B . 29 თუმცა ლამაზი – B.

208. 1 საიდუმლო სავანე] კუთხე B, 2 მაგრამ] გარნა B; 3 აშოტისა] მეფისა B; 4 ხელმძღვანელობენ] ახელმძღვანელებს B; 7 ნავსადგურში] ნიშში B; 15 მაშინ – B; 22 ვნახო] მივეახლო B; დალოცვა] წაყალობა B; ყველაზე უფრო] ერთადერთი B; 26 არსება] სული B; 27 პიროვნებად] არსებად B; 28 მაგრამ] გარნა C; თავ-თავიანთ] თავ-თავადი BC; 30 ჭმუხვნილნი] შუბლშეჭმუხვნილი BC; 31 ცახდყოფილია + და B .

209. 1 კეთილისა] კეთილდღეობისა BC; 5 მისდა] მისადმი B; 6 ღონესა] ღონისძიებისა B; 8 ამ + მის B; 9 B -ში „დედოფალი“-ს მომდევნო „დიდებული“ გადახაზულია; 13 სწორედ + რომ B; 16 ძალიან B -ში ეწერა „მას უფრო“ გადასწორებულია; 17 განეხსნათ მტერნი] განეხსნა მტრები B; 19 ჯილის] B -ში ეწერა „გვირგვინის“ გადახაზულია; 22 უსიამობა + გარნა B; რომ – C; 26 სანატრისაკენ მიისწრაფოდნენ] სანატრელისაკენ მიისწრაფებოდნენ B; 28 და] თუ B; 29 ყოველივე] ყველაფერი B; მიმდინარე] მიმდინარეობს B; 31 ძალა + რა B; და] რა B; 33 ასათავებლად – B.

210. 1 ყველას + ერთად გვემდურის BC; 10 აშენებაც + კი B; 12 დაუტოვა] გადასცა B; 13 თაობა] თაობის მუშაობა B; 14 თუნდაც მეტად ნიჭიერი და მხნე – B; 15 განვითარებას + თუნდაც დიდის ნიჭით დაჯილდოვებული მეფე სვიანი და B; 20 გურანდუხტ] დალოცვილი B; 22 სჭირია + ჩვენს C; 25 დედოფალი] გურანდუხტ B; 27 ღმერთს + თვით B; ფრთხილია + და BC.

211. 7 წყაროს] წყაროზედ B; 10 სათნოს] სახიერის B; 11 იგი – C; 13 ბრძანებული + კი აღარ იყო ის შემმართველი BC; 14 მოსიყვარულე + წყნარი სიამის მოტრფიალე B; 17 მარტო] B -ში ეწერა „მხოლოდ“ , გადასწორებულია; 20 დამწვავ] მწვავ B; 27 B -ში „აშოტი“ -ს მომდევნო „მძლეველი“ გადახაზულია; 29 ცოლად] მეუღლედ BC; 31 სამსონ] სამფსონ B; 32 - B ში „თვის“ მომდევნო „სატრფო“ გადახაზულია; 33 ზღაპრულ] საზღაპრო B.

212 . 1 ნატვრა-ოცნებას] ოცნებას B; მისი მომდევნო „სავსებით“ გადახაზულია; 2 ოჯახში + რამ C; 5 განგებას] ღმერთს B; 8 დედოფლისა] თანამეცხრედისა B; 9 იცოდა + ან ვის რად უნდოდა იმისი ცოდნა BCD; სიკეთე – B; 12 გულისა + და B; 19 ციაგს + ციციანათელა B; 20 B -ში „მპალი“-ს მომდევნო „და“ გადახაზულია; 25 გზასა + რომ B; 26 სიმშვენიერის] სილამაზის B; 27 უსასოობის] სასოწარკვეთილების BC; 28 ახსოვდა + რომ B; ბევრჯერ – C; 29 როცა] ოდეს B; 33 სიამის] B -ში ეწერა „ნათელის“, გადასწორებულია; ის] იგი B.

213. 1 გამოცდილმა + რომ B; 3 დევნა] ბრძოლა B; 6 მიქცევისა] მოქცევისა აკი C; 8 B -ში „მაშინ“ გადახაზულია, 9 რომ – C; 10 სამოღვაწეოდ + სწორედ BC; 13 აქამდინ] აქამომდე B; 14 ყოველთვის + რომელს B; 16 მაშინ +ურცხვად B] უეცრად C; 17 B -ში „ლბილი“-ს მომდევნო „და ნათელი“ გადახაზულია.

214. 2 მოჰვენს + თავის B; 3 სუნნელოვნად + მაგრამ არა! სწორედ მშვენიერის თვალთაგან მოციმციმებს ის ნეტარი ნათელი, ძლიერ რომ ალბობს და ამებს მყუდრო სიამის მაძიებელ საწყალ ჩემს გულს! სწორედ წყნარი ნავთსაყუდელია მისი ღმობიერი სახე, მისი კილოიანი თვალები, მოლურჯო ნათელს რომ გადმოაფქვრევენ წყელულთა მაყუჩებელს. ბედნიერია პაატა! იმისთანა საგანძური თუ ახლავს ვაჟკაცს, ვერღა შეუდრეკს იგი მახვილთა კვეთას B; 9 რაინდული მისი ნაღვაწი] მისი ღვაწლი ნამდვილ რაინდული B; 11 რამ ნადირს] რასმე B; 13 მაშინ საომრად] სანადიროდ BC; 15 ფრიად – B; 18 კიდევ – B; 26 არ იყო შემთხვევითი] შემთხვევითი არ იყო B; მხოლოდ წუთიერი] თითონ ქალს ემოქმედნა მასზედ ისე ძლიერად B; წუთიერი] პირადი C; 27 განცდა + იგი C; 31 ხელი + როგორმე B; 32 ამ საკვირველმა ნდომამ რამდენჯერმე] რამდენჯერმე ამ საკვირველმა სურვილმა B .

215. 5 მიზანშეწონილი მოქცევა] მიზანშეწონილად მივიჩნეე მისი ქცევა B; 9 დენაში] ტალღაში BC; ის + საბედისწერო BC; 34 შავარდენზედ] არწივზედ B.

216. 7 აქამდის – B; 9 ბატონო] მეფე B; 12 ადრე] მაშინ B; 17 ეხლა] აწ B; 23 მარგალიტისაგან + იყო BC; 25 მარტო + მეთქი BC; ამ] იმ B; 27 გონებაში] გონების თვალთ წინ B; 31 ხანდისხან + თუმცა იშვიათათ BCD; 33 გაჩერებული] გარინდებული B.

217. 5 მეფე შემდეგაც არ ივიწყებდა პატრა ოჯახს, სძღვნიდა დავლიდან ღირს სიმდიდრესა – B; 9 დაბინავებულ] დაბანაკებულ B; 11 დიდებით + რამდენადაც კი შესწევდა მას მდგომარეობა BC; 12 B -ში „გურანდუხტს“ სიტყვის მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 15 არტანუჯი] ეს არტანუჯი B; 17 გორგასალმა + შორსმჭვრეტელი BC; 21 ადგილს წარმოადგენდა] ადგილი იყო B; – B ში „გადადიოდა“-ს მომდევნო „მაშინ“ გადახაზულია; 23 „სამხრეთით“ სიტყვის მომდევნო „შემდეგ“ გადახაზულია; 25 „ციხე-ქალაქი“-ს მომდევნო „როდესაც“ გადახაზულია; 26 ჯერ] კიდევ B; 31 მისი სასახლე = B; 32 მაღლობზედ იდგა ციხე] ციხე მაღლობზედ იდგა B; 33 B-ში „გააშენა“-ს მომდევნო „თითონ“ გადახაზულია; 34 აძლევდა + მათ B.

218. 7 მოწყობილი – B; 8 საისრეებიდან – B; 10 რომ + საისრეებიდან თუ ქონგურების კბილთა შუა BC; 12 სხვა საჭირო ნივთთა] სურსათის B; 24 კიდევ + ბევრი C; 34 ბიზანტიელებს] ბიზანტიელ ელჩებს B.

219. 2 გამოცდილი] ცბიერი BC; 6 ყურადღება – B; 10 B -ში „გაახარა“-ს მომდევნო „დედოფალი“ გადახაზულია; 11 დესპანების] ელჩების B; 14 ეძლეოდათ] მიეცათ B; 17 არტანუჯს + თავის B; 20 მგზავრობა] გზა B; 21 სიხარულით ეგებებოდა დედოფალს გზადაგზა] გახარებული გზადაგზა ეგებებოდა დედოფალს B; 28 B -ში „და“-ს მომდევნო „ისიც“ გადახაზულია; 32 B -ში „დედოფალს“ გადახაზულია.

220. 1 მეორე – B; 2 აშოტი] იგი B; 4 ეხლა კი – C; 5 შესძლებს + კვლავ BC; 13 მნიშვნელობაც + მხოლოდ B; 21 შოვნისა + ყველაზე ძნელი ის არის, როცა წყალი შემოაკლდებათ მტერთაგან გარემოცულებს BCD; 28 საიდუმლი უნდა იყოს ამ გზის] საიდუმლოებას უნდა შეადგენდეს მათი B; 30 ეს – B.

221. 8 მეუღლეს + ამაოდ უცდიდა. აშოტი არ მივიდა იქ B; 12 ისიც უნდა= B; 13 დესპანები] ელჩები B; 17 სხვა + და B; 24 გახალისებულს + რომ B; 26 მისი ნებისყოფა, დაეშვა მისი მკვეთრი მისწრაფება მოქმედებისადმი] მასში აფურჩქვნილი მისწრაფება მოქმედებისადმი B ; 27 რომ – B.

222. 4 ჩემი ჰაზრი = B; 7 ორსავე] ორივე B; „სამფლობელოს“ მომდევნო „და“ B -ში გადახაზულია; 12 როგორც] ვით B; 13 მოქმედება] მოქმედი B; 14 შემდეგ + მართალი ხარ BC; მაგრამ] გარნა BC; 15 „მებრძოლი“-ს მომდევნო „ჩვენ“ B -ში გადახაზულია; 16 მოვეპყროთ იმათ] მოპყრობა მისი B; ვალია + და C; 18 ბევრი] B -ში ეწერა „დიდძალი“ გადასწორებულია; 19 როცა ისინი] ოდეს იგინი B; 22 - B ში „ეგრე“-ს წინ „სწორედ“ გადახაზულია; 23 მეფე მაინც ბრძანებს] მაინც ბრძანებს მეფე B; 25 მაგრამ სხვაგან – B; 27 წავიდეთ] წავესწრაფოთ B; 31 დაჰხვდი დესპანებს] შეხვდი ელჩებს B; 32 ბერძენნი + და C; 33 B -ში „ჩემი“ გადახაზულია; 34 წაბრძანებას + რომ C.

223. 1 დაფიქრდა] ჩაფიქრდა B; 4 B -ში „და“ გადახაზულია; 5 ერთი] B -ში ეწერა „რამდენიმე“, გადასწორებულია; 10 შენა] თქვენა B; 11 მე + ისევ C ; 12 იქით – B; 14 წამოვალთ] გამოვემართებით B; 17 არ] არა B; 18 ძალიან] თუ B; 21 იმან – B; 25 მისთვის) – B; 28 ერთხელ – BC; დაისვენა + მცირედ ჟამს B; 33 ძლიერ – B; 35 იქმნა + იგი B.

224. 2 ადრე] მაშინ, წამოსვლისას BC; 4 შეეყენება] გაჩერება B; 5 ქმარი] პაატა B; ქალს – B; 6 თვალი მსურველით B; 9 B -ში „თუ“-ს მომდევნო „შემთხვევით“ გადახაზულია; მოჰფონებოდა კაბის] მოეფონებინა მას B; 12 მაგრამ] გარნა B; 13 მისკენ] თვისკენ B; 19 ბატონო მეფევ] ჩემო ხელმწიფევ B; 27 მამაო – B; 31 არავითარი – B; 33 განწირულებაში] განსაცდელში B; 35 - B ში „რად“ სიტყვის მომდევნო „რად მოგახსენებ“ გადახაზულია.

225. 1 შექმნილან ჩემთვის] შეიქმნებიან ჩვენების შემდეგ B; 3 მომწონხარ] მიყვარხარ B; 4 ჩემის სულისას] B -ში ეწერა „საკუთარის გულისას“, გადაკეთებულია; 11 განცდა – B; განსაკუთებითი] განსაკუთრებული B; 12 გრძნობას] განცდას B; 13 დაემჩნია + ზედ BC; 17 ამაზედ საგანზედ B; 19 B-ში „რომ“ გადახაზულია; რომ – C; 25 ზევით + ქიმში B; 26 გადასწივ-გადახარა] გადახარა B ; 27 იარაღი] ლახტი B; დაუფარებელ შუბლს] დაუფარავ თავს B; 28 ხმაღს ელვისებურს = B; 29 მისთვის] B -ში ეწერა „მტრისთვის“, გადასწორებულია; 31 ქალმა + სასოწარკვეთილებით BCD; 32 ლახტს] იარაღს B; 33 ვაჟკაცი + პირჯვარი გადიწერა BCD;

226. 1 როცა + კი B; 4 წარსული – AB; 7 ეს სულ სხვაა] სულ ახალი B; 8 მე – B; 10 სული + თუ B; 12 მშვენიერი] მშვენიერი C; 13 მიხდილი] მიხრილი B; 21 იმ – C; 25 თაყვანებით] თაყვანისცემით B; 29 რომ ის – BC; B-ში „თვის“ გადახაზულია; 30 სიტყვებში] სიტყვაში B; B-ში

„ჩამოჰქნიდა“ სიტყვის მომდევნო „თვის შეუმჩნეველად და გაუზიარებდა მას“ გადახაზულია; ჩამოქნიდა + იგი C.

227. 1 კარისკაცმა – AC; 4 დაიწყნარებ] დააწყნარებ B; 9 მეფევე ბრწყინვალე = B; შენის] B-ში ეწერა „თქვენის“, გადასწორებულია; 12 შევიტყო] შევიგნო B; 17 ზრდილობით] ზრდილობიანად B; 18 B-ში „რომ“ გადახაზულია; 19 საქრისტიანოს +ახალი მთვარე ბრწყინვალე ჯვარსა B; 20 მაგრამ] გარნა B; 26 ბიზანტიისთვის] ბიზანტიელთათვის B; 27 ადგილთათვის] „სანაპიროებისათვის“ ეწერა B-ში, გადასწორებულია; ალექსანდრე – C; 32 მებრძოლთაგანი + მთლად B; უშრეტ – B.

228. თვისი ულეველ სიმდიდრით] ულეველი სიმდიდრით თვისით B; 5 ხომ – B; 6 B -ში „საუკეთესო“ „სასოვდაგრო“-ს წინ წერია; 7 ირან-თურანისაკენ – B; 10 B-ში „და“ გადახაზულია; ბოზანტიისკენ] ბიზანტიელთა წინააღმდეგ B; 11 შეიცვლებოდა ეს დიდი მტრობა] შეცვლიდნენ მტრობას B; 12 B -ში „შეიძლება“ –ს მომდევნო „ჩვენმა“ გადახაზულია; 18 ჰბრძანე შენ] ბრძანებ B; 19 ემირისაგან + და B; 24 მესაიდუმლოვე + და B; 25 მთხრობელი] მახლობელი B; 27 ალლოც + კი B; 31 B-ში „იქ“ გადახაზულია.

229. 10 B-ში „თამაში“-ს მომდევნო „საწყალი დედა“ გადახაზულია; 26 B -ში „დნებოდა“-ს მომდევნო „ამოდ“ გადახაზულია; 27 მოიღალნენ + განთქმული BCD; 28 „ის“ B -ში გადახაზულია; 30 დასდვა ბოლოკის ნაჭერზედ] ბოლოკის ნაჭერზედ დასდვა B; 34 B -ში „და“ გადახაზულია; მაინც ვიპოვნინდი] ვიპოვიდი B.

230. 7 გილხინოს] განგურნავს B; 9 აღსავსე] სავსე B; 11 ყოფას + და B; 18 მგლოვრისა] დამწვრისა B; 23 ცოლი + მისი B; 24 B -ში „შეიძლებოდა“-ს მომდევნო „სხვას მოსწონებოდა“ გადახაზულია; 28 B -ში „გონებამ“ სიყტყვის მომდევნო „სწორედ იმ წუთს“ გადახაზულია.

231. 1 „მიიზიდა“-ს მომდევნო „მაგრამ“ გადახაზულია; 5 სტუმარი კი არა, ქალო] ქალო, სტუმარი კი არა B; 9 B -ში „ერთურთის“ მომდევნო “შშვიდობით” გადახაზულია; 15შემკულობას] სამკაულს B; 16 B -ში „მებრძოლს“ სიტყვის მომდევნო „თავმოძწონეს“ გადახაზულია; 17 B -ში „ვიყავ“ სიტყვის მომდევნო „ოდესმე“ გადახაზულია; 28 ხელდაკრებილი] გულხელდაკრეფილი B; 33 ხშირნი] შლილი B.

232. 15 იყო + საწყალი BCD; 33 მის სასიკეთოდ – B.

233. 12 რომელი + თითქო C; 17 გულს + საწყალს BCD; 22 „დასწვავს“ სიტყვის მომდევნო „მას საბრალოს“ გადახაზულია; 24 B-ში „მეფე“-ს მომდევნო „და“ გადახაზულია; 25 თუ] უკეთუ B; 32 B-ში „ქვეყნისა“ სიტყვის მომდევნო „და“ გადახაზულია; 34 მაცდუნებელთა] ცდუნებისა B.

234. 1 დამწველი] მწვავი, B; 5 თუ + ისე C ; 7 გული + თითქმის BC; 11 რჩეული იმ ვაჟკაცის] იმ ვაჟკაცის რჩეული B; 15 ეშხით ბრყრობილი – B; ხორცს შეისხავდნენ და – B; 19 მცოდნეა + იგი C; 23 შუქიას] მას B; 34 ხორციელია] ხორცსხმულია B.

235. 3 ეთაყვანოს] თაყვანი სცეს B; 12 გამოკრთომილსა] გამოშუქებულს B; 16 B -ში „ეს მისთვის“ გადახაზულია; 18 ეს, ისე საიდუმლოდ – B; 19 ჭაბუკს] ვაჟკაცს B ; 23 კივილი] ზახილი B.

236. 11 წამს] წუთს B; ბევრჯელ – B; 12 B -ში „იგი“-ს მომდევნო „სანდომი“ გადახაზულია; ელვარებაში + და B; 17 მეუღლის შუა] თანამემცხედრის შუაში B; 23 თანამავალ + ამ B; 25 ჩვენებას] ჩვეულებას C; 31 ცრიატდებოდა] ცრიალდებოდა C.

237. 2 თავის + დიდებული BCD; 16 B-ში „იგი“-ს მომდევნო „თვალთაგან“ გადახაზულია.

238. 10 ეს + მალე C; 25 B-ში „ჩვენი მკურნალი“ გადახაზულია; 33 მაგრამ] გარნა BC.

239. 3 მისი + ლმობიერი BCD; 6 B -ში „შესაწირავით“ სიტყვის მომდევნო „რომელს მიართმევდა შუქური“ გადახაზულია; 8 ჰაზრი + თუმც ვერ ჰბედავდა დაეხატნა, B; მისი მომდევნო „მის წინ სურვილით სახეები, ხატებანი, ვნებათ განსახებანი ჯერ ვერ ჰბედავდა“ გადახაზულია; 25 იგი] ის B; 30 გულუბრყვილოს რომ] უბრყვილოს ; B 31 B -ში „გული“-ს მომდევნო „ესეთი“ გადახაზულია; შორიდგან] შორეული B; 33 ვერ] ველარ ითმენდა სინამდვილეშიც არ B.

240. 18 წუთს] წამს B; 26 ყველა] ყოველ B; 30 ალატყინებდა] ალატყენებდა B; ბუნებაში + სწორედ D; მას] ვაჟკაცს BC; 34 ის] იგი B; მოახლებას + ისეთის BCD; როცა + მთლად BCD; მთლად] – B-ში ეწერა „იმისთვის“, გადასწორებულია.

241. 1 გადახეთქავდა] გადმოხეთქავდა B; 5 B-ში „განხმელს“ სიტყვის მომდევნო „მხოლო“ გადახაზულია; 7 გამიჯნურებულს] შეყვარებულს B; 8 ვერ – AC; 13 ბუნებაში + მომხდარი BC; 15 განცვიფრება + ამ B; 20 მთლად – B; 23 გარნა] განა AC; 26 კრძალულ] აღკრძალულ B; 30 და] თუ BC; 31 ვაჰ] ახ B; 35 თანამოდგაწე + შენი ერთგული B.

242. 1 ბასრით] აღმასით B; 4 B -ში „მას“ მოსდევს „და“ რომელიც გადახაზულია; 6 უბედურება პაატასი = B; 24 დედაკაცი] იგი B; მისი მომდევნო „დედაკაცი“ გადახაზულია; 27 შევიდა + დავით B; 28 B -ში „თვისსა“ სიტყვის მომდევნო „და დაწერა წიგნსა შინა“ გადახაზულია; 32 მისთვის მომწონხარ] B-ში ეწერა „მისთვის მიყვარხარ, მოძღვარო ჩემო“ გადასწორებულია; B -ში „ჩემო“-ს მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 35 იარაღია] საჭურველია B.

243. 2 ჩემო + და B; დამიფარე + მე B; 4 უძღურ] უღონო B; 5 ფრიად + და B; 6 B -ში „ბრძოლისა“ სიტყვის მომდევნო „მიხსენ მე სისხლთაგან, ღმერთო, ღმერთო ცხოვრებისა ჩემისაო“ გადახაზულია; 9 მაგრამ] გარნა BC; 18 ტრფიალს] მოტრფიალეს B; 21 B -ში „საფლავში“ სიტყვის მომდევნო „უნელებელი“ გადახაზულია; 22 „ნდომით შეირთო პაატამ შუქური“... აქედან, 29 ... „თვისის სიცოცხლისა“ აქამდე B -ში გადახაზულია ლურჯი ფანქრით; 32 B-ში „ეს“ გადახაზულია; 33 თანდისთან იზრდება იგი გრძნობა] იგი გრძნობა თანდისთან იზრდებოდა, ძლიერდებოდა B; იზრდებოდა] იზრდება AB; 34 ყოფილ] ყოველ B.

244. 1 უმზერდა აშოტი = B; 2 ის] იგი B. 11 სჯულისას] ეკლესიისას B; 12 თვით – B; იყო + რომ B; 17 რომ – B; 18 ფესვები + ეფიქრებოდა ამ მხრივ აშოტს B; 19 კაცნი] ყოვლად B; 21 მებრძოლთ] მებრძოლ ხუცესთა B; 26 ბრძოლაში + საშინელ BCD; 27 ნივთიერად] ხორციელად B; 29 დახრაი] დახვრაი A; 30 თუნდ + ერთის B; 32 ერთის მათგანის] ერთერთის B.

345. 1 ძნელსაცნობია] საკვირველია B; ცხოვრება] B -ში ეწერა „ბედი“ გადასწორებულია; 4 რომელი + იმთავით B; ჯვარისა თუ კალმის მსახურად] კალმისა თუ ჯვარის საპყრობად B; 5 მე და ის] მე, ბატონიშვილი და ის ვინმე უმწეო, ნასუფრალით გამოზრდილ-გამოკვებილი B; 6 ვიბრძვით + ორნივე B; ვგულოვნობთ + შევმართებთ უჩუმრად, ერთმანეთის აუზრახებლად B; 7 ერის] ხალხის B; 6 განძთ დასაფარავად, სულიერის და ხორციელის მისის სიმდიდრისა] ხორციელ და სულიერ განძთ შესანახად B; 9 უხმოდ ვმეტოქობთ ხალხის სიკეთის შეხვავებაში, ვებრძვით ერთმანეთს აუზრახებლათ] ვებრძვით ერთმანეთს, უხმოდ ვმეტოქობთ. ხალხის სიკეთის შეხვავებაში B; 11 ვიძლიო] დავიძლიო B; ჩამოვრჩე მწირსა – B; 13 შეიხარა + მაიღუშა B; 15 ეს] დაიხსომეთ ეს B; 17 ბატონო – B ; 18 და + სურვილთა B; 21 B-ში „საკაღზედ“ სიტყვის მომდევნო „ურყევლად ბოლომდის მიმყვანი მისი“ გადახაზულია; 22 მაშინ + დიდს B; 24 უკვე + აწ B; 25 ეხლა – B; 26 რჯულის ნიადგაზედ ბრძოლა] ბრძოლას სარწმუნოების ნიადგაზედ B; 27 B-ში „და“ გადახაზულია; 30 მოსწონდა] B -ში ეწერა „უამებოდა“, გადახაზულია; სასულიერო] სულიერ B; 32 B -ში „გადრკებოდა“-ს მომდევნო „ბრძოლაში“ გადახაზულია; 34 შეეძლომეფეს] შესაძლო იყო B; სჯულთა + ამ მედგარ B.

246. 4 მაგრამ] B-ში ეწერა „გარნა“ გადასწორებულია. 7 ეფიქრებოდა + ბერის B; 8 ბერისას – B; 9 სახელი] სახე AC; მორწმუნეთა] მორწმუნე ხალხის B; 11 ერს, დიდების შარავანდედით შუბლშემკობილად ცხებულის გვერდზედ] ერს ცხებულის გვერდზედ დიდების შარავანდედით შუბლშემკობილად B; 14 B-ში „შური“-ს მომდევნო ზრზნიდა აშოტის გულს გადახაზულია; პატივის ჩვეულს] ჩვეულის პატივისა თუ რიდისა B; 15 ჩვეულს + სეფეწულს B; ყურადღება] პატივი B; 16 მიქცეული] მიპყრობილი B; 17 კარს] B-ში ეწერა „სასახლეში“ გადასწორებულია 18 B -ში „აშოტისა“ სიტყვის მიმდევნო „დედის ძმისწული იყო“ გადახაზულია; 20 ბავშვი] თვისი შვილობილი B; ზნეობა] ზნე თუ B; 21 ყმაწვილს] ბაღს B; 25 ურყევად] ურყევლად B; 26 მჭევრად + საკვირველია B; პატარა] რამ ბაღლმა B; 31 ესრე] ეგრე B; 33 დახმარება] B-ში ეწერა „ხელმძღვანელობა“, გადასწორებულია; 34 წაკითხულს + თუ B.

247. 1 ვითა + წინასწარმეტყველი B; 2 მასზედ] მასზე B; 3 ამბავი] ცხოვრება B; 4 მარხულობაში] მარხვასა შინა B; 5 ეხება] შეხებია ბაგე მაგისი B; მთლად ერიდება ბაღლურ ცელქობას თუ ლაღობას] თავისუფალია ბაღლურ მღერისა თუ ლაღობისაგან B; 6 ატარებს დროს თავის სადგომში] იმყოფება თვისა სადგურში B; 7 მაგის] მის B; 8 ჯერ ისევ ყმაწვილია, სახე მონაზონისა უკვე ჰმოსია] ყმაწვილია ჯერეთ, გარნა ხატი მონაზონობისა ჰმოსია მას B; 9 თავისი სული უდრის = B; 13 ძალიან] დიად ძალიან B; 14 ყმაწვილია] ბაღლია B; 15 გულისხმობა]

გულისხმიერება B; გულისხმობა + მსწრაფლ B; 16 ყველა – B; საეკლესიო სწავლა = B; 17 მეცნიერება შეითვისა; 18 უცხო ენებიც ადვილად შეისწავლა: ხელი მიჰყო ფილოსოფთა შესწავლას, ისტორიას და ყველა სხვა საერო მეცნიერებას, რომელსაცა ჰპოვებს საუნჯეთა შინა სიტყვასა კეთილსა, შეიწყნარებს] ქართულს ენაზედ მწიგნობრობაცა ისწავა მრავლთა ენათა. სამლო სამლოდ გასაგონი ყოველივე დაისწავლა. სიბრძნეცა იგი ამასა სოფლისა ფილოსოფოსთაი შეითვისა, რომელსა ჰპოვებს სიტყვასა კეთილსა, შეიწყნარებს B; 29 ნორჩ – B; 24 იგი ნათქვამი = B; 26 თუ ყველა მცნობნი – B; აქეზებდა თავმოყვარეს ყმაწვილს] თავმოყვარე ბაღს აქეზებდა გრიგოლის B; 27 იწვევდა + მას B; 30 ახერხებდა + ამას B; 31 მასაც დიდი ჰქონდა] დიდი ჰქონდა მას B; 33 სამხედრო] თუ სამეფო B; 34 სიმრავლითაც თუ სიძლიერით] სიმდიდრითაც B.

248. 41-ე თავის დასაწყისიდან 20-მდე „... საიქიოსაკენ თვალმიპყრობილი“ გადახაზულია ლურჯი ფანქრით; 22 მოგონებაც + კი B; 24 იგი შეჯიბრება თუ შური] ბავშური შური თუ შეჯიბრება B; იგი ბავშური C; 25 დიდებულისა + ან BC; 27 მშვენიერი ყვავილები] ყვავილნი მშვენიერნი B; 28 B-ში „ადევნებდნენ“ სიტყვის მომდევნო „განუწყვეტლად“ გადახაზულია; 33 B-ში „წახალისებული“-ს მომდევნო „ახალგაზრდა“ გადახაზულია.

249. 1 თბილისშიდა] ქალაქშიდა B; 2 რომელი + უკვე C; 6 სხვა + სარბიელი B; ასპარეზი დიდებისა] დიდების ასპარეზი, არე უკვდავებისა B; 7 B -ში „ამ“ გადახაზულია; 8 უხვად მოიძვიდა] მოიძვიდა იგი უხვად B; 9 კახეთში] კუთხისა B, გადახაზულია; 11 მიუძღვნიდნენ] მიუპყრობდნენ B; 12 სიტკბოებით] სიტკბოთი B; 14 მოსული] მოარე B; ეცალა + მეთქი B; 17 ცხოვრებისა + და B; რამ – B; 18 შურს თუ – B; 19 ყოფაში] ბუნებაში B; 21 წინ] წინაშე B; 22 ის] იგი B; 24 განქრება როგორც] ჰქრება, ვით B; 27 ბრწყინავდა + მხოლოდ ბჟუტავდა B; 28 მოღვაწე + თავის B; 29 მას – B; 30 სულიერ] ჰაზრთა თუ სულიერთაგან B; ზეცისაკენ მისწრაფოდა გრიგოლ, იქით მიქცულიყო მისი არსება] იქით მოიბრძოდა იგი, ზე ზეცისაკენ B; 35 როგორც სრულ იქმნება ცაში] ვითარცა იგი B.

250. 1 სრულ იქმნება + იგი C; 2 კაცთა შორის დანერგა] დანერგა კაცთა შორის B; 4 იმათ] მას B; 9 რწმენის ძალით] გრძნობა ცხოველი B; აელვარებული გზა მისი მსვლელობისა არ იყო მბრწყინავი] გზა მის მსვლელობისა არ იყო მოელვარე B; 13 მაგრამ] გარნა B; 14 B-ში „ბოლომდის“ გადახაზულია; 16 ჯიღით] გვირგვინით B; 17 იმ ქვეყნად + არამედ C; 19 „მისკენ“ სიტყვის მომდევნო „შეურყევლად,“ მკვეთრად გადახაზულია; 21 „ძეგნის გზაზე“... – აქედან 251-ის 8 „... შემზადებულ-შესაზავებულ“ – აქამდე B-ში გადახაზულია ლურჯი ფანქრით; 11 იხატებოდა ისახებოდა B; 14 ახლგაზრდაზედ + გარნა B; 14 ლამაზებს] კეკლუცთ განცვიფრებას მისცემოდნენ B; 16 რომელი + თავისთავად B; მას + ფერხთქვეშ B; 17 დიდებისას + განცვიფრებას მისცემოდნენ მშვენიერნი B; 19 მკობილ ჰაბუკში] ესეთ მშვენიერ B; 20 უკარებელს] მიუკარებელს B; 22 რად] B-ში ეწერა „საკვირველია როგორ“ გადასწორებულია; B-ში „მის“ მომდევნო „გულს“ გადახაზულია; ლამაზთა] მშვენიერთა B; 25 რით ვერ სწყინდება... ვითარებულს... სამლოთ] როგორ არ მოსწყინდება ... განვითარებულს... საეკლესიო B; 28 როს შუშპრობენ შვებით იგი ბგერანი] სად ბგერანი ცეკვავენ შვებით B; 29 ცვარშენაბკურთა] ცვარშენუელთა B; 30 მიხედვა – B; მიახლოვება] მიახლება B; 31 მოსასთველად] მოსაწყვეტად B; 34 ... ტურფა ქმნილებას ... მზიურის ნეტარებისა] ამ ძვირფას ჰაბუკს... ნეტარებისა B.

252. 1 იგი] იქნება B; გადახაზულია; 2 მარჯვედ] კეთილად B; მლოად – B; 5 ან თუ მოდგმა მაქვს] თუ შთამომავლობა B; 6 ტრფობის] სიყვარულის B; არა მაქვს] ჩემი არ არის ისე B; 7 გაანდოს + იგი B; 11 იტანჯებოდა] იწოდა B; უცეცხლოდ იწვოდა] იტანჯებოდა B; 12 უსმენი + თითქო B; 18 მარტო] მხოლოდ B; 17 სიმტკიცეს + და B; საშიშია ეს] ეს საშიშია B; 24 სატრფო ჯადოსანმა] მიჯნურმა უხილავმა B; 25 გაათავისწინა – B; 31 მე ის] იგი B; 32 ჩემს – B; ფიფქისაგან თხზულს] ფიფქისას B.

253. 1 საროდ ნაზარდ ტანს] ტანს საროდ ნაზარდს B; მოქნილს + ამ B; უხშირეს – B; 8 მწველ სიამეს] დამწველს B; 9 მაშ – B; 10 ძლიერ – B; B თითქო ვერ ჰხედავს – B; 14 ჩაჰკვირვებია] ჩასჩერებია B; 15 მხმარი] მშრალი B; 17 სანამ] ვიდრე B; 20 უარის ყოფა] წინააღმდეგობა B; 21 არა – B; 22 სახილველად + უნდა B; 23 სამთხვევლად + აღეპყრნენ ხელნი მისნი წელს მოსაჰდობლად, უნდა ... B; 25 ყოველი] ყველა ეს საწყალო თებრონია B; 26 მისი გულისხმიერობა განსაკვირველი]

განსაკვირველი მისი გულისხმიერობა B; 28 მიმასწრაფელი] მსწრაფლ მიმზიდველი B; 29 მხოლოდ – B; სავალის მკაფი] გზისა მკაფელი B; 30 ის] იგი B; 31 ჰუნვა მხოლოდ] მხოლოდ ჰუნვა ფეხმარდი B; მიმყვანებელი] მახლებელი B; 32 იცი შენ = B; 34 თუ] მარად B; ქცევა] სიტყვა თუ ქცევა B; მარტოდენ – B; 35 რომ + არა B.

254. 1 სიტყვამ + არცა B; ფიქრმა + რომ B; ის] იგი B; 2 მას + მის B; 3 ვინ] და ვინ B; მიჯნური მისი ეგზომ ძლიერი] მისი საყვარელი B; 4 სატრფოი მისი – B; 5 თითონ – B; იმის ძალას უტეხს] ეტრფიალე B; 7 „გრძნობანაჭარბი“-ს მომდევნო „ჰასაკში შესული იყო იგი“ B-ში გადახაზულია; 8 ქალი – B; 9 სახელგანთქმული კაცისა] სახელგანთქმულისა B; 11 ქალწული დადიოდა] ქალი არა ერთხელ იყო B; 14 მარტო] მხოლოდ B; 15 ქალი] ქალწული B; 17 იმის სად აგებულებაში სავსეში] ქალის აღსავსე აგებულებაში B; 18 ვერ ერეოდა – B; ის] იგი B; 20 ყავლიან] მას B; პიროვნებისაკენ. ვერ შესძლებდნენ ტალღები ამას! შესძლებდნენ] ბუნებისაკენ. ვერ კი სწვდებოდნენ B; 23 B-ში „ველარ ჰმაღავდა“... აქედან დაწყებული მთელი აზნაცი გადახაზულია ლურჯი ფანქრით; 27 აგზნებული] დამგზნებული C; 28 იწვოდა + აწ C; 32 მისერონ] ახ, მისერონ B; C-ში „ახ“ გადახაზულია; 33 მიყურონ + ოღონდ C; 34 სიღრმეში + არა მარად BC; მარად – BC.

255. 12 ქალის] მისი B; 17 გულის თქმა] გულის ტკივილი BC; 18 გრიგოლი] იგი განუწყვეტლად B; 23 მმად + მეთქი C; 27 იმ] ამ B; 30 ევას + მას C; 33 მიმიღოს თუნდა] დავიდვა მის წინ მთლად B.

256. 4 გამიჯნურებულის] გამიჯნურებული ქალის B; 8 მახლობელი + იყო C; 13 მოამოქმედებს] ჩაადენინებს მას ან B; 19 B-სი „მეც“ გადახაზულია; 20 ვერ] არ B; 21 არ] ვერ B; ვერ] ვერაფერს B; 22 შეეცადა ცოლ-ქმარი] შეეცადნენ B; 25 ქალისა – B; 26 ის] იგი BC.

257. 6 გაიკვლევდა + ქალი B; 9 იქნება] ბოლოს B; უხიაკს + ბოლოს C; 11 ისინი] იგინი C; 13 მთლადაც] სულმთლად B; 14 ის] იგი B; სანატრელი] საოცნებო BC; 32 მარტო] მხოლოდ BC; ანგელოზებრივის + რამ C; 34 საწყალი + იქა B; იქ – B.

258. 3 გვემულ-ტანჯულ] გვემულ B; გვემულ-ტანჯული + იგი BC; 7 იმარხებოდა + იგი BC; 11-14 ის] იგი B; 16 უბირ + რამ C; 17 თითქო + თავის B; 22 ყველაფერს] ყოველსავე B; და – B; 25 ოცნებობს] იოცნებოს B; 26 განზრხვა] განზრახვებმა B; 31 ხორცისა] სულისა B; 32 B-ში „მხოლოდ“ გადახაზულია; 33 ის] იგი BC; 35 B-ში „აწარმოებდა“-ს მომდევნო „ადამიანი“ გადახაზულია;

259. 3 მოსამიებლად + სწორედ BCD; 5 ხელით + ჩემის BC; 11 ჩემთვის ცხადქმნილი = B; 14 აღტკინებულს + აწ C; 20 ყოველთა – B; 21 ზედან + ყოველგვართა B; გაუფლებს + იგი B; ჩემო კარგო ეს - B; 22 გადაადის – BC; 27 არის] იქმნების B; 29 მარტო] მხოლოდ BC; 33 B-ში „მადლისათა“ სიტყვის მომდევნო „რაჟამს იტყოდნენ, ბრძნათ აღადიან პირნი თვისნი“ გადახაზულია; 34 ზე აღმოცენებულიყო – B.

260. 1 შეექვსნენ] შეეწყვენენ B; 3 და – C; 7 პირადი + და B; 8 სატრფოს – B; ეს] იგი B; 10 ჭაბუკ] სატრფო B; 12 ისიც] იგიც B; 22 თებრონია + ქალი B; გრიგოლს – B; 24 შესძლებს + მეთქი C.

261. 12 B-ში „ზეციურსა“ სიტყვის მომდევნო „არამედ“ გადახაზულია; 17 რომ – B; 24 ჩემთვის + და C; 25 ქვეყნიურს + და მაშინ C; 33 მარღვიან ... ძლიერის ... ზედ დააკვდა მას, დააბანდა] ძლიერს... სანატრელის... დააბნდა ზედ დააკვდა B.

262. 3 სახეზედ + და C; 6 გრიგალის ძალა] გრიგალს ხვეული B; 8 წარემართა ქალ-ყრმის ცხოვრება] გადაელო ქალ-ყრმა ღირსეული B; 10 გაიხსნა კიდეც] გაიხსნაცა B; 11 წარმოსათქმელად მათ დალოცვისა] წარმოთქმად ლოცვისა B; 13 B-ში „აღორძინდით“ სიტყვის მომდევნო „ნაყოფიერ იქმენით“ გადახაზულია; 14 თქვენის ნაშენით] ნაშენითა თქვენითა B; 15 უხეშმა] B-ში ეწერა „ძლიერმა“ გადასწორებულია; 16 მან მძლეთ – B; 20 B-ში „ევავ“ სიტყვის მომდევნო „ნუ იყოფინ ნებაი შენი“ გადახაზულია; 21 უკუდგა შორსა = B; 25 მარჯვენა მკვდარი = B; 27 გრძნობათათვის მოცელილ] ვნებათათვის მკვდარ B; უეშხო. ჭაბუკისას – B; 31 მიუპყრა + ტანჯულმა B; 35 თითქმის + რომ B.

263. 4 გაიარა ქალწულმა კარი] განვლო კარი ქალწულმა B; 6 იმან ნაწილი] მან... წილი B; 7 თვისი ნივთიერის არსებისა] ნივთიერი თვის არსებისა B; 9 ჰქმნა + ეს B] იმან B; 10 აასრულა + მან BC; 11 შექმნა + შენ C; ჩაგბერა] შთაგბერა B; 12 შენი] შენში B; 14 B-ში „განავითაროს“-ს მომდევნო „სათანადოდ“ გადახაზულია; 22 ერთის – B; 25 მათგანი + განზრახ გაწყვიტო BCD; ადამიანი] კაცი

B; 32 იგი] ორივე ერთად B; გადახაზულია; 33 დაუახლოვე] მიუახლოვე B; 34 განკაცებულს + უსაბამო სულს ხორცსხმულს სამარადისოდ B.

264. 4 შესაფერს] შესაბამ ხორცსა სულიერს B; 6 შემოქმედისა] შემოქმედებისა AC; 7 არაფერია შეუძლებელი = B; 9 B-ში „მიჰხდვა“-ს მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 10 სრულის] B-ში ეწერა „სავსე“ გადასწორებულია; 11 ქალს] B-ში ეწერა „თითონაც“ გადასწორებულია; კი – B; 17 რომელი არის – B; 27 ნაწნავებით + და B; 28 მცხოვანობამდინ] ღრმა სიბერემდის B; 29 უდრეკ რამ] B-ში ეწერა გულქვავ] გადასწორებულია; 30 შემოსილს] მოსილს B.

265. 2 გრძნობას] მონობას B; 8 რაღას] რასღა B; ცივად მანათობელ თვის] თვის ცივად მანათობელს B; 11 B-ში „მისწრაფებას“ სიტყვის მომდევნო „მაგრამ უძლური იყო იგი გონება“ გადახაზულია; 19 კრულმა + ის BC; დაივიწყოს + ამ BC; 20 ხორცთა და სისხლთა] სისხლთა და ხორცთა B; 21 B-ში „ახ“ გადახაზულია; 25 B-ში „და“ გადახაზულია; ყოვლისაგან განსაცდელისა] ყოვლისა განსაცდელისაგან B; 30 B -ში „მის“ გადახაზულია; რაღაც ლოდინს] უიმედო იმედს B; 35 თვითცნობიერება] თვითცნობა B; ფასდაუდები + შექქმნის მას პიროვნებად განცალკევებულ ძვირფას არსებად BC.

266. 2 აძგერდებოდა] აძგერდება B; გაულებდა] გაულებს B; 3 დაამკვიდრებდა] დაამკვიდრებს B; 4 დამკვიდრდებოდა მუნ] დამკვიდრდება B; 10 გადაფრენილიყო] გადაებიჯებიან B; 12 დაჰმზერიან] დაჰყურებენ B; 13 B -ში „წუთისოფლისა“ სიტყვას მოსდევს „მრავალგზის გითხარ: ის ვარსკვლავები, მდიდარი სხივით რომ ჰნათობენ საქართველოს ცაზედ, დიდებულ წინაპართა სულნი არიან; მათ თვისი ღვაწლით უდიდებით სამშობლო მხარე; მამულისადმი სიყვარულს გზნებულს გარდაუქმნია ისინი თვალწარმტაც მნათობებად. აღარ გახსოვს ეს?! ნუ დაივიწყებ“ B, რომელიც ფრჩხილებშია ჩასმული და გადახაზულია პერპენდიკულარული ხაზით; 21 განიცდიდა საკვირველი ჭაბუკიც წუთს სულმოკლეობისას] ეწეოდა საკვირველ ჭაბუკსაც წუთი სულმოკლეობისა B; განიცდიდა] ეწეოდა C; 22 როცა] როს B; 25 მსოფლიური] ქვეყნიური B; 34 ერეოდა] გაერეოდა B.

267. 2 არჩეულ გზით] ამორჩეულ გზაზედ B; 6 მთლად] რაღაც B; 7 ჩაითხეოდა] შთაითხეოდა B; 11 მხეველად + მორჩილად B; 15 ვარ] B-ში ეწერა „ვუყვარვარ“, გადასწორებულია; 16 ნახვა] ხილვა B; 22 ხორციელთ + სასტიკ B; 31 ისწრაფოდა] ისწრაფიდნენ B; 32 ამოეწურა ის] ამოეწურათ იგი B; 34 მოჰყვანდათ + თავიანთ ნიჭით B; განცვიფრებაში მოჰყვანდათ – C.

268. 2 შეიქმნენ + იგინი BC; უფრო კი] მეტადრე BC; 14 ქრისტიანობისა + მის B; 15 ესაჭიროებოდა] ეჭირვებოდა B; 18 ქვეყანა + მკვეთრი ხლმით BCD; 20 ჩვენ + პატარა BCD; 26 დიდებული + უმჯობესს არს დამიბრმავდეს თვალნი, სინამ ვიხილო შეურაცხყოფა სიწმინდეთა! სწერს იგი აშოტს B; 27 ხსოვნაღა] სახელიღა B.

269. 6 ფრიად მრავალთა – B; მრავალთა + აგერ B; 7 ერთხელ – B; გადარჩა] გადურჩა B; 14 თვისი – B; 17 გატაცებულ] თავდადებულ B; 24 მოღვაწეება] მოღვაწეები B; 32 სიბნელისა] ბოროტისა B; 33 ღაღადებდეს] ჰღაღადებს B; პირით + მეც B.

270. 2 შეფიცულ] შენაფიც B; 11 საკუთარმა – B; 21 დააფიქრა] შეაფიქრიანა B; 25 B -ში „უფალსა“ სიტყვის მომდევნო „უმჯობესია ამისთანისთვის ადამიანთა რიცხვში არ ჩათვლილიყო“ გადახაზულია; უფალსა + მღვდლობა ქრისტეს ნაცვლობაა B; ქრისტემ – B; 26 მაგივრად] ნაცვლად B; 28 B-ში „დაუბრძნობელსა“ სიტყვის მომდევნო „მიუგო გრიგოლიმ“ გადახაზულია; 35 B-ში „დაჰმორჩილდა“-ს მომდევნო „მათ გრიგოლი“ გადახაზულია;

271. 10 გვირგვინი თვით] ღირსეულის B; 11 ელვარე] ბრწყინვალე B; 12 B-ში „უჰკნობელს“ სიტყვის მომდევნო „უფრო ძვირფასსაც“ გადახაზულია; შემედგ მოსდევს სიტყვები „მოცისკროვნე ღვაწლთაგან შეთხზილს“, რომლებიც AC-ში არ არის; 13 დაწულ-მოქარგულს + ოცნებობდა მწირი B; 14 მწირის] მას B; 15 მისი] მათი B; ერთსავე] ერთსა და იმავე B; 16 არც + თუ B; 17 ეჭვი + შორეულით B; 18 მაცხოველებელი + რომელიც B; 19 დაჰკარგავდა] რომელიც ჰკარგავდა B; 21 ადამიანი... ქვეყნიური] კაცი... მიწიური B; 22 არც როდის] ამქვეყნად ვერ უარჰყოფს იგი თავის თავს B; 23 თვის ლტოლვილებს დიდებისადმი] საუკუნო დიდებისადმი თვის ლტოლვილებს B; 25 სახელისას + სახსენებლისას ყოვლად დიდებულმა B; 26 და] თუ B; 27 დაუწერა + მას B; 32 B-ში „უხაროდათ“ სიტყვის წინ ეწერა „ყველას“ რომელიც გადახაზულია.

272. 1 დარწმუნებულნი იყვნენ ამაში] ამაში იყვენენ დარწმუნებულები B; 4 მათ – B; გადასწვდომოდა + თვით C; 5 B-ში „მისთვის თავდადებული“ ჯერ გადახაზულია; შემდეგ კვლავ აღდგენილი; 9 კი – B; უყვარს ქართველს = B; 10 უარყოფს + და განდევნის B; 12 ახალი ხუცესის შემხედველთ – B; 16 მას – B; 20 ეხატებოდა] ესახებოდა B; 21 უძრავს – B; 23 მაკურთხებელსაც + სდუმდა გრძნობდა თავის უმწეობას, როგორც ნაფოტი ღვარის წინაშე B; 24 წესის] წირვის B; ჰაზრიანი + გარნა C; 31 უბე-კალთასა] უბეებს B; 32 B -ში „იგი ცრემლი“ წინადადების დასაწყისში წერია.

273. 6 მშვენიერებათა] სიმშვენიერეთა B; ისიც] იგიც B; 8 დობილიც – B; სატრფოც + მეგობარიც B; 9 მარტოოდენ] მხოლოდ B; იესოს] ქრისტეს B; 11 ყოველთვის + და B; 12 მაცხოვარს] ქრისტეს B; 13 შექმნილს] შეთხზილ B; გზნებულ] აღგზნებულ B; 15 „უსიტყვო“-ს მომდევნო სიტყვები „და შიში მძრწოლარე, არამედ როგორც შვილი მოყვარული თავისუფალი“ B -ში გადახაზულია; 15 მძრწოლარე + არამედ როგორც თავისუფალი შვილი მისი B; 24 საფერი] ღირსი B; მწვრთნელისა] მასწავლებლისა B; 26 ამოკვეთილია] ამოჭრილია B; ანდა] ან B; 27 ქალ-ვაჟი – B; სიმტკიცეს + ან დაინთქმებიან ზედ ბრძოლის ველზედ B; 30 დიდ აზრიანთა განგება ღვთისა] განგება უფრო ჭკვიანი ჩვენზედ B; 31 მის – B; მაღლი + უფლისა B; შორსგამჭვრეტელი + ალბათ B; თუ – B; 32 აწ ქართველთ ეკლესიის ბედი] ეხლა ბედი ივერიის ეკლესიისა B.

274. 3 ხორციელ] ნივთი B; 6 მათთვის ბნელ – B; 7 ივინი – B; ვით + თვით B; 8 ეს – B; 12 მთლადაც] და B; 15 თავიანთ გარემოც] თვის გარემოც B; 16 სიამეთა წინააღმდეგ] სიამეთათვის B; ის] იგი B; 17 თუ] და B; გადახაზულია; 18 მოითხოვდა მსახურებას] მსახურებას ითხოვდა B; 21 ჟამს] დროს B; 25 ამგვარის – B; 27 ნივთიერ] ხორციელ B; 30 გამოსულიყო ასპარეზად – B; 33 შეებრძოლებოდა + აწ B.

275. 4 B-ში „არს ესე“ გადატანილია წინადადების ბოლოს; 7 ამცნეს მას განზრახვა თვისი B; 11 სარჩიელს ირჩევდა სული მისი ძნელს, იმისთვის ღონდებოდა – B; 12 დამდგარიყო ახლგაზრდა მღვდელ-მონაზონი ჯვარედინ გზაზედ ცხოვრებისა] ჯვარედინ გზაზედ ცხოვრებისა დამდგარიყო ახლგაზრდა მღვდელ-მონაზონი B; 17 შენთვის] შენდა B; 18 საყდრის ამყვანებელი იგი ხარისხი] საყდრისადმი მიმყვანებელი B; 19 დარჩა ლბილი მეწამული] მეწამული ფარჩა ლბილი B; 21 შენდა – B; 23 ამა – B; 24 დიდ-დიდებული + უხვად მოძღვნილი B; 26 იგივე] ისევ B; 27 ხორციელის] ნივთიერის B; სადენი] კვალი B; 28 განდევილი] მწირი B; 29 უარყოფელი + ისევ B; კვლავ – B; B -ში „რამ“ გადახაზულია; 31 წუთისოფლისა] ერისანი B; 33 გვრგვინ- დიდება] გვრგვინი თუ დიდება B; გოროზთ ცხოვრების] ქვეყნის რჩეულთა B.

276. 1 თაღლითი სახე] ამაო რომ ცდა B; 2 ფასდაუდები გვირგვინი = B; 3 უდრის] დაედრება B; 5 იგი სხვის სამეუფოში] ის სამფლობელოში B; 7 დაფიქრდი ბერო – B; 11 საყდართ თავადის] ახალი წყემსის B; 12 კვერთხთან + მის B; 14 მის – B; 16 არაფერი! სრულიად არაფერი – B; 17 აქვს + მეთქი B; სხვათა – B; 19 ნამს – B; 21 კვლავაც + მაინც B; 28 არა გასურს – B; 29 არ მინდა] არა მსურს ესეთი B.

277. 4 B-ში „მეორე გზა“... – აქედან 49-ე თავამდე ტექსტი გადახაზულია ლურჯი ფანქრით.

279. 4 ამაო არის] ამაოა B; 9 B-ში „რომ“ გადახაზულია; ღონისძიებას] ღონეს B; 10 მისი + პატარა, მაგრამ BCD; 12 B-ში „ქვეყანა“ სიტყვის მომდევნო „რომელშიც უნდა იჯდეს ეს სამოთხის კუთხე“ გადახაზულია; 17 აშენებდა] იშენებდა C; 18 ჰაზრიანი + გარნა B; 29 ბოლო + ქალაქის ამ ნაწილშიც B ; 35 უღიმებდა + გულს B.

280. 3 ის] იგი C; 4 მის] ის B; 8 „ბადრ მთვარედ ეჩვენებოდა“ B-ში გადახაზულია; 17 პაატა] ნოდარი C; 18 მოცული] მოსილი B; 19 მომართმევდნენ] მომცემენ B; 20 დარდით] სევდით B; 21 ამბობდა + გულსი B; 25 რომ – C; 34 სახსნელად] განგებისაგან მის მხსნელად B.

281. 10 იგი – B; ვითა] ვითარცა B; 12 ვერც როდის] ვერვინ B; 16 B -ში „შეკრთა“-ს მომდევნო „მეფე“ გადახაზილია; 25 აძლევდა + იგი B; 27 იმათ] მათ B; ყოველივე] ყველაფერი B; 31 იმისათვის] ეს იმისთვის B; 35 ეს + იქნება B.

282. 5 სახლთუხუცესი] იოთამე B; 12 აშოტისათვის] მეფისათვის B; 13 პირადი] საპირადო B; 16 მღვლვარე + დიდებული BCD; 20 სცვიდა] სცვავდა B; 28 ასცდებოდა] განერებოდა C.

283. 3 ღირსებამდის + გარნა B; ღირსებამდის + იგი C; 8 ბუმბერაზს] ბუმბერაზ მეფეს B; 9 მცნება სჯულისა = B; უარყოფდნენ] ეწინააღმდეგებოდნენ BC; სასტიკად წინააღმდეგობოდნენ = B; 10 მთლად – B; 16 ჭაბუკისა] ჭაბუკური B; 23 დამდგარი] დადგმული B; 26 მაგრამ] გარნა C; 33 უწყი] იგი B; 34 იგი] ის B; 35 დაუსრულებელი + აკურთხე სვლაი ჩემი, წარმართე კეთილად გზა ჩემი B.

284. 5 მიეტანა] შეეწირნა B; 6 სიმშვიდეც + თუნდაც B; 10 ისმაილელნი] ისმაილნი B; 14 ხალხი] ერი B; 19 შეცოდებანი] შეცდომანი AC.

285. 1 მისთვის – B; 2 B -ში „შეცადა“ -ს მომდევნო „ვაჟკაცი“ გადახაზულია; 11 სწყუროდა + რომ B; 14 B-ში „მას“ გადახაზულია; 15 კი – B; 34 ედემისებურ] სამოთხისებურ B.

286. 1 მცემ + მეთქი B; 4 B-ში „იცი“ -ს მომდევნო „გენაცვა“ გადახაზულია; 7 უიმისოდ ვერღა მიეცემა საქანი] ეს არ მისცემს საქანს B; 8 დენას + დააბრკობს B; 13 მე + ერთი B; 14 მფლობელი] მეფე B; 17 შენის + ფოლადივით BCD; 19 გარშემო] გარეშე B; 21 გენაცვალე + შენი ჭირიმე B; 22 საწყალი + ჩემი B; 23 შენს + სხივოსან BCD; 30 მიიზიდა + შემკრთალი ქალი BCD; ზე – B; გარდაჰკოცნა, ჩაიკრა მკერდში] ჩაიკრა, გარდაკოცნა B.

287. 2 B-ში „რომელს“ გადახაზულია BCD; მოუსთვლია] მოუწყვია B; 11 ტალღებს + რომელნი თვისის ძლიერებით და სიდიადით შიშისა ზარსა სცემდნენ მას BCD; 19 აღტყინებულმა + ვერ გეახლოს ავი ვეროდეს BCD; 25 B-ში „გარდაუვლად“ სიტყვის მომდევნო „საუკუნოდ“ გადახაზულია; 26 მიჯნური] მოყვარული B; 27 B-ში „შუქურ“ გადახაზულია; 30 „ხვეული“ -ს მომდევნო „ქალი“ გადახაზულია.

288. 1 B-ში „ახლო“ გადახაზულია; 2 წალკოტი + რამ BC; 13 ყოველი] ყოველსახე B, ყოველი სახე B; 23 მიიღო + მოვალეობის სახე B; მოვალეობისა + მაინც B; 27 მაგრამ] გარნა BC;

289. 2 B-სი „დიოდა“ „სულის“ შემდეგ წერია; 5 ნაწვევ] გამოწვეულ B; 6 B -ში „თავმოყვარეობას“ სიტყვის მომდევნო „მაგრამ“ გადახაზულია; 8 არსისათვის + საზოგადო B; 14 ამ] იმ B; პაწაწა] პაწაწინა C; 15 გადაფურჩქენილიყო + მეთქი BC; 16 B-ში „სიტკბოებისა“ სიტყვის მომდევნო „სიწყნარისა“ გადახაზულია; 20 შეჭმუხვნილ – B; და] უკუმეყრება, ყოველივე B; 22 სიმწარეს] სიმწვავეს B; შემოუწერელ + რამ BC; 26 წუთები] წუთნი B; 28 ხელმწიფე ბრძანებელი = B; 30 არ გიბრძანებთ! მორჩილად გთხოვთ] გთხოვთ B; 33 იგინი – B;

290. 1 ძალით + ყოვლად B; 3 სიკვდილამდე მიმსახურეთ = B; 6 ხომ – B; 7 განვითარებაა] გაფართოვება B; არსებისა + ოჯახის წევრნი თვით სახლის მამის პიროვნებაა B; 10 მის პიროვნებას, მოსწყდა] მოსწყდა მის პიროვნებას B; 18 გადასჭკნა] დასჭკნა B; 20 ცხოვრებისა მას შემოსილი] შემოსილი ცხოვრებისა მას B; 26 იმაზედ + და B; 31 თუ თქმას – B; 32 გამოდგებოდა + ეხლა B.

291. 4 ხალხისაგან] ხალხის მიერ B; 5 საკუთარ – B; 11 ის – BC; 21 აესხა ოცნებათა ფრთები] ოცნებათა ფრთები აესხა B, B-ში „გაპყლოდა“ წერია „ფრენას“ სიტყვის შემდეგ; 30 ღმერთებთანა] ღმერთებთან ერთად BC; 31 ედემში] წალკოტში B; 32 ეხლა + აწ B.

292. 1 დედოფალი + დღეს B; 9 ამოიდგეს] ისწავლეს B; 16 სიმშვენივრით] სილამაზით B; 23 მოგონებას] მოგონებეს B; 24 ღიმილი] ღიმი B.

293. 13 შენ] თქვენ C; 17 არის + თითონ B; 27 დახარა] დაღუნა B; 29 გრძნობდა + რომ B.

294. 1 „დაგენანება“ სიტყვის მომდევნო „შენგან“ გადახაზულია B-ში; 5 მზერას] ხილვას B; 12 ჩაფიქრებული + ხოლო C; 25 ის – B; შენს] თქვენს BC; 27 მოძრაობას + მარიამს B; დედაკაცს – BC; 28 მიჰხვდა + რომ C; 31 გადაედო] გადაეწო B; 34 B -ში „ეს“ გადატანილია „მზგავსის“ შემდეგ; 18 ისინი] მისი დაავადებული ქმარი B; B-ში „იმაზედ“ გადახაზულია; 22 ჩაუწვეთა + მას B; 26 ბოროტმა + ღიმილმა B] ღიმილმა B; 29 გასცლოდა – B; 31 მსახური] B-ში ეწერა „დედაკაცი“, გადასწორებულია; 33 დრუნგილის იატაკზედ; შეიმუსრა] შეიმუსრა დრუნგილის იატაკზედ B.

296. 3 აშოტ – C; 14 დედოფლისათვის – B; 20 მიმართულ-მიქცეული] მიმართული B; 21 გვერდზედ] ახლოს B; 22 და] როცა B; B-ში „დააბერტყა“-ს მომდევნო „მან“ გადახაზულია; 28 B-ში „დარწმუნდა“-ს მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; ძალიან] ძლიერ B, გადახაზულია; 29 იყო + იგი B; 30 სდუმდა + მხოლოდ C; 35 გაფუფუნებულ-გალაღებული + თვისი B.

297. 1 გაუმადღარ + და B; 5 კერას უმწიკვლოს = B; 6 კი + ჩვენ BC; 8 „ვინმე“ B-ში გადახაზულია; გურანდუხტ + და მაგდენს არაფერს ამჩნევინებდა ვაჟკაცს. მხოლოდ

თვალხმირად უდარიელებდა, არ გამოჰპარვოდა რაიმე წვლილი ამ მისთვის გულსამდვრევ ამბავიდან. დრო მიდიოდა გაგრილების ნიშნები კი სრულიად არა სჩანდნენ: ნდობის ალი უფრო ძლიერადაც ედებოდა ვნებათაგან შებყრობილს და სიფრთხილესაც კი აკარგვინებდა ბევრჯერ დღისით- მზისით შებრუნდებოდა დედაკაცისას, ზოგჯერ დღეში რამდენჯერმეც B; 12 ხელს უწვდიდა] და ჰვარვიდა B; 17 ქალი] დედაკაცი B. 2 აძლევდა + მეთქი C; 30 იქმნებოდა] იყო B; 31 მაგრამ] გარნა B.

298. 1 ბობოქრობდა + აწ C; 4 დაეშვა + და B; 6 ანაზღად] უეცრად B; 8 წარმოუდგა] წარმოიდგინა B; 11 მზრუნველი + მაგრამ C; 16 შუქურს + აგერ B; 21 ამბებს] გარემოებებს B; 25 უნდა მოისპოს თვით იგი მეძავი] თვით იგი მეძავი უნდა მოისპოს B; 30 ლანდი საუკუნო გაქრობისა] გაქრობა საუკუნო B.

299. 6 „იქნება შორეულ“... ეს აზნაცი B-ში არ არის; 9 გადაწყვიტა] დაასკვნა B; 20 შორს მჭვრეტელი – B; 21 და + ადამიანი C.

300. 1 გრძნობდა] იცოდა B; 4 დააყენა – B; 6 მეფის კავშირი = B; 10 თვალთაგან + თან C; 17 მოსდიოდა] მოსვლოდა C; 20 იყო + ეხლა B; 22 ამისთვისა ჰვარავდა თვის განზრახვას – B; 24 იმ] ამ B; 29 ბურავდა + იგი C; 31 „მისთვის“ B-ში გადახაზულია; 32 სწრაფვას + ყველასათვის შორეულთა თუ მახლობელთათვის C; ვინც + კი C.

301. 2 მოლიმარე + რამ C; 5 B-ში „ეხლა“-ს მომდევნო „ქალისთვის“ გადახაზულია; დანახვაც + კი C; 7 აფერადებული – B; 23 სიცოცხლე + სიკვდილის წინ C; 32 თითონვე] გარნა თვითონვე B; 33 B-ში „მას“ გადახაზულია; 35 უდრეკ-უტეხი + ხოლო C.

302. 17 მარად + ჟამს C; 18 მაგრამ] გარნა C; 19 წამებულს + იყო იგი B; 24 წამებას დაუსრულებელს ამავე ქვეყნად] ამავე ქვეყნად წამებას დაუსრულებელს B; 28 მე + მხევალსა შენსა B; მომხედე + მხევალსა შენსა C; 31 სახიერს] გარნა სახიერს B.

303. 3 შეუგნებელ-წარმოუდგენელი + უცხოთა თვალში იგი რჩეული იყო და ბედნიერი, ფრიად განდიდებული, თაყვანსაცემი, თაყვანცემული B; 14 მახვილს] დანას B; 25 განკერძოვებული] განმარტოვებული C.

304. 12 ნასახს + ყოველთვის C; 19 B-ში „ნელდება“ სიტყვის მომდევნო „ვაჟკაცს“ გადახაზულია; 21 ის] იგი C; 23 ფერია] ის B; იგი C; B-ში „ეძიებდა“ –ს მომდევნო „რომ“ გადახაზულია; 24 მისი შექმნილიყო სულით-ხორცამდინ] სულით ხორცამდინ მისი შექმნილიყო B; 27 B-ში „სათაყვანებელის“ მომდევნო „ვაჟკაცის“ გადახაზულია; 28 მხურვალე – B; 32 ის] იგი BC.

305. 1 ეს + ცეცხლი B; ეს] იგი C; 3 სწვავდა + მწარედ B, 5 მაგრამ] B-ში ეწერა „გარნა“ გადასწორებულია; 7 ჩაგლეჯილიყო – B; 9 B-ში „იგი“ გადახაზულია; B-ში „და“ –ს მომდევნო „მცირე საბაბმა“ გადახაზულია; 11 დასტეხოდნენ] დასტეხოდა B; 20 საკრავები + რა B; 21 დაბრძნობილ-ჰალარაშერთულნიც + კი B; 22 შეჰვენოდა] გადაჰვენოდა B; 27 მტერნი + მდაბლად BCD; 28 მათ] მას B; 29 თვისი ერთადერთის = B; 31 სანოვავით + და B; 35 სრული + ხოტბაი B.

306. 1 ქებათაქება მგოსანო ჩვენო – B; 2 შედეგ] დაიცა B; 5 ჭურჭლეულობა] ჭურჭელი B; 7 საგანგებოდ] ეშხიანად B; 12 ჩქარის სიარულით, ოდნავ ავარდისფერებული] ოდნავ ავარდისფერებული ჩქარის სიარულით B; 14 ხელში + მეტად C; მშვენიერი + რამ B; რამ C; 15 ტანი ლერწმად ასული] მისი ლერწამი ტანი B; მისი] და B; 16 ეშხში] გრძნობაში B; 17 მოეხვივნა] მოეკიდნა B; 18 ისეც – B; 19 ჩამოსხმული] ნაქანდაკები B; 21 მერინახეთა] კრებულის B; 23 გამოშლოდნენ – B; 24 კრიანტელის] ჭურჭლის B; 25 ნაქეთები + ცხადად B; 26 B-ში „გახსენდა“-ს მომდევნო „ნივთიერად განიცადა მან“ გადახაზულია; 27 მდიდარი, ნათლად განიცადა იგი სიამე ... და უმტყუნა ძლიერს ნებისყოფამ] მოქნილ ჩამოსხმული, ნივთიერად განაცადა და უმტყუნა ნებისყოფამ B; მისი მომდევნო „მას“ გადახაზულია; 30 ველარ მოსწყვიტა მას ხარბი თვალი] თვალი ველარ მოსწყვიტა მას B; 31 უმატეს მხიარულობას = B; 32 სიტყვათა ფრენა] ხმაურობა გაამრავალკეცეს B.

307. 9 მძიმე + რამ B; 18 ის] იგი BC; 25 აღმოცენებულ-დამყარებული] აღმოცენებულ-გარდაფურჩქენილი, რომელზედაც იყო იგი დაყრდნობილ-დამყარებული B; 26 B-ში „თუ“-ს მომდევნო „დაარღვევდა იგი ამ ბურჯს და“ გადახაზულია; 34 იგი] ის B.

308. 4 წესრიგი] ნერგი B; 5 გარდაშლილ-აყვავებული] აყვავებულ-გარდაფურჩქენილი; 7 დამცირებათა + ჩაყვითლებულ B; 10 შემოსი + იმავე B; 11 აშოტს + რომ B; 16 „გონებით“ სიტყვის მომდევნო „ღვთივ განათლებულით“ B-ში გადახაზულია და აღტყინებული რწმენით – B; 20 საქართველს წარმოეშვა] წარმოეშობნა საქართველოს B; 21 ხორციელ – B; 22 მის] და B; 23 ეპყრო] დაეპყრო B; 25 კარს + პატარა BCD; 33 ნახა + მეთქი BC; 34 დიდება – C;

309. 3 შენ] თქვენ B; 14 B-ში „ქრისტოფორე“ -ს მომდევნო „ეს ოთხნი“ გადახაზულია; სარწმუნოება შეანაწევრა იგინი] შეანაწევრა იგინი სარწმინოებამ B; 17 სამღრთონი] სამღლო B; 18 საყდარი] ეკლესია B; B-ში „მცირედნი“-ს მომდევნო „მონასტერმა შეიწყნარა მოსულნი“ გადახაზულია; 21 B-ში „რამეთუ“ გადახაზულია; 25 მას + აქადან B; ხანძთისა + ძალიან BC; 27 სავანეში + ამის შემდეგ B; 31 გამრავლდებოდეს] აღორძინდებოდეს B; B-ში „ძმანი“ -ს მომდევნო „ხოლო“ გადახაზულია; 35 შეიწყნარებდა + ამის გამო B.

310. 3 საქართველოსი + უკვე B; 8 მის] და B; 11 მეზობლობა, მეგობრობა] მეგობრობ-მეზობლობა B; მებრძოლ] გარნა უტეხ ერის B; 12 ამ + პატარა BCD; 16 გზნებულნი] აღტყინებულნი მასავით ღირსეულნი B; 22 ფიქრობდა + ეხლა B; 24 კარიბჭისაკენ] ოჯახისაკენ B; 27 B-ში „იტყოდა“ გადახაზულია; 35 ჩვენსა + ეტყოდა იგი B; მისი მომდევნო „თანაგვამს ღვაწლი თქვენი და მონასტრისა თქვენისა ჟამთა უკუნისამდე“ გადახაზულია;

311. 1 ყოფა + ღვთიერი B] ნივთიერი AC; 2 B-ში „სამუდამო“-ს მომდევნო „სავანესათვის“ გადახაზულია; მამული] მამულები B; 3 რომ – B; 17 შემდეგ – B.

312. 1 ომობ] იბრძვი BC; 5 B-ში „და“ გადახაზულია; ფიქრობდა + იგი B; 7 უძლიერებდა] უღორძინებდა B; 8 იგი] ის B; 11 B-ში „რომ“-ს მოსდევს „უვარყოფდა მას“, რომელიც გადახაზულია; 16 ჩემი ქალობა = B.

313. 1 B-ში „ამქვეყნად“ სიტყვის მომდევნო „ვით აჩრდილი მთვარეზედ“ გადახაზულია; 6 ჩემ გამო] ჩემი სიახლოვით B; 7 ნებისყოფა რვალისა] უტეხი ნებისყოფა B; 13 ჩემიმც სამარე შენის საფლავის ახლო] სავანეც ჩემი შენის სავანის გვერდით B; 22 ყოველჟამს – B; მის ნაცვლად B-ში ეწერა „ერთმანეთთან“, გადახაზულია; 28 B-ში „დაემკვიდროს“ სიტყვის მომდევნო „რომელი შენ გამოარჩიო ამ მხარეს ადგილი დედათა სავანესათვის“ გადახაზულია; 29 B-ში „სავანეში“ სიტყვის მომდევნო „ეტყოდა გაბრიელ გრიგოლს“ გადახაზულია; 30 განდეგილთა – B; 34 რომ შეუძლიანთ – B.

314. 1 ჩვენსა – B; 10 B-ში „დედათაი“ -ს მომდევნო „რომელსა აწ ჰქვიან გუნათლის ვანი“ გადახაზულია; B-ში „ხოლო“ გადახაზულია; 12 შინა + და C; 13 ერთმზრახველნი + C; 15 B-ში „გრიგოლ“ -ის მომდევნო „ესე აღმობრწყინდნენ არტანუჯის არეს ქართველთა სავანეები. ისინი იყვნენ უძლეველი ბურჯები ქართველთა სჯულისა, მისი სიმტკიცენი, მცველნი უტეხნი“ გადახაზულია; 20 ზნეობისა + მისივე C; მის ლამაზ არსებობისა – B; 23 აშოტ] ესე უყურებდა იმათ აშოტ B; C-ში „ესე უყურებდა“ გადახაზულია; აშოტ + დიდიც და B] დიდიც CD; ყოფა] არსებობა B; 27 ისინი + თვისი ხელით BCD; 28 მოღვაწეს – B; 31 აშოტმა] მეფემ B; 32 „ხანციისა“ სიტყვის მომდევნო „ამბავს“ გადახაზულია;

315. 3 გრილნი + და ამო B; 15 მონასტერში + წმინდა კაცები BCD; 17 როდესაც + ის იზრდებოდა და BCD; 18 ნერსე მეფის] ნერსეს B; მარჯვედ – B; 19 განაძლიერეს] განაბრწყინეს B; 27 ეშმაკეულისაგან + უკეთურისა BCD; 28 სიმრავლეს – B; 35 მუნ, იღვწოდნენ ცხოვრებას ქრისტიანულს სანუგეშოდ ეკლესიისა, კეთილსაყოფელად ხალხისა] ამ დედათა მონასტერში და განამტკიცებდნენ მუნ ქრისტიანულ ცხოვრებას ეკლესიის სანუგეშოდ, ხალხი კეთილსაყოფელიც B.

316. 8 კეთილდღეობას + როგორც B; 9 უფლუისწულს + განგებისაგან სასიკეთოდ აღბეჭდილს BCD; 10 განვითარებაში + მის კეთილად განვითარებაში BCD; 11 მის შესახებ ერთსა და იმავე] ერთისა და იმავე მის შესახებ B; 20 განებივრებულს + ქვეყანას B; ქვეყანა – B; ღიღინებდა – B; 26 და სჯულის განმტკიცებაში – B; 33 მაგრამ] გარნა B.

317. 3 ტაბლაზედ შემთხვევით მყოფმა – B; 5 მწველ ტრფობის საწერტელს] ტრფობის მანეტარებელს B; 15 რომ + ნივთიერი B; 27 მშვენიერისა] ლამაზისა B.

318. 4 ჩემგან + მწირი ესე C; 8 გრძნობდნენ] ესმოდათ C; 24 ეკრძალება + არავისი CD; 26 შესისხლხორცებულს + არ ეშინიან ღვთის რისხვისაგან CD.

319. 21 შუქთამფენს] შუქთამფენელს B; მშვენიერი + კი B; 23 შეენიშნა] შეემჩნია B; 25 ისრები] ისარნი B; 26 არასავნებლად ეწაფებოდნენ][არა გასაგმირად B; 28 მადლიერ] მადლობელ B; შეეძლო + საჯაროდ B; სიხარულით + თვის B; 32 თაყვანსაცემი] სათაყვანებელი B; 35 მაგრამ] გარნა B.

320. 6 ზოგავს + ჩემთვის B; 8 B-ში „და“ გადახაზულია; კრებულს დიდებულს = B; 11 სახსენებელი + მაგრამ B; 14 სამსახური + მისი B; 22 ეშხაშლილ] ახლად აშლილ B; 24 წუთებსა] წამებსა B; მიჯნური, მოთმინება-ამოშრეტილი] მოთმინება მილეულ-ამოშრეტილი მიჯნური B; 27 მაინც + ყოველ წუთს B; ყოველწუთს სანდომს – B.

321. 7 B-ში „მის“ გადახაზულია; 8 რაინდი საკინძჩახსნილი = B; B; 17 ეს სინამდვილე] სინამდვილე ეს B; 18 უსამზღვრო] უსამზღვროსი B; 23 მე – B; მოგოზღვნა] მოგიგო B; 25 ჩემო + თაყვანსაცემი B; 27 ესე ძლიერი] ესდენი B; 30 და – B; იგი ნეტარება = B; 31 თანდისთან უფრო] თანდათან უფრო B; 32 ვერ მიმხვდარიყო გამოცდილი ვაჟკაცი] გამოცდილი ვაჟკაცი ვერ მიმხვდარიყო B.

322. 4 შემადგენელს] შემადგენ B; 5 შუქური – B; 6 წრფელი + მიწყვი B; 7 ფურჩქვნილი] გაშლილი B; 10 მთელ] ყველა B; 12 ანარეკლი + რამ B; 13 ისე აავსებს] ასე ადავსებს B; ის] იგი B; 15 იმ] ამ B; 18 მიმყვანებელსა] მიმზიდ-მიმყვანებელს B; 19 B-ში „სასურველ“ სიტყვის მომდევნო „და“ გადახაზულია; 20 B-ში „წამს“ სიტყვის მომდევნო „და“ კმადლობდე შემოქმედს ყოვლად სახიერს“ გადახაზულია; 21 განცხრომას] B-ში ეწერა „ნეტარებას“, გადასწორებულია; 24 მაგვარ – B; 26 მის] თუ B; 29 როცა] ოდეს B; 31 კვლავ – B; ახლად] კვლავ B; 32 კეთილი + შენტვის B; 36 შეუკავშირდა + მას B; B-ში „შეერხა-ს“ მომდევნო „თვის“ გადახაზულია.

323. 1 „ბოროტი“-ს მომდევნო „რამ“ გადახაზულია; 3 ის] იგი B; 4 მანათობელ + კილოიან B; 5 როგორც] ვით B; საკვირველს + ვით ღმერთკაცს სავედრებელს B; 10 გადაშლილ] გარდაფურჩქვნილ B; უმღეროდა] მღეროდა B; 17 მტაცებს] B-ში ეწერა „წარმტაცს“, გადასწორებულია; 19 ნაკურთხს] გვირგვინკურთხეულს B; 25 მჭეპარე ხმა + B; ხმა + მოულოდნელად BCD; 29 ნიადაგზედ] ცაზედ B; 32 სასახლეში + ვიღაც B.

324. 2 ბოროტი – B; 3 ავისა – B; 6 დუღილი] ქაფქაფი B; გზა + ფართო B; 10 ამიერითგან + ვიღაც B; 11 გველ-დიაცისა + მას უნდა უზიარებდეს თავის ჰაზრებს თუ განზრახვას შავყარებულს, შენ უწყო, გულთამხილავო B; შეყვარებულს] მოტრფიალეს B; 14 იყოფინ + ამაზედ B; შენი + ნუ B; გულთამხილავო, მოსპე მანქანება ესე ეშმაკისა, მოაშთე თვით ეშმაკა იგი – B; 16 B-ში „იყო“ -ს მომდევნო „მსწრაფლ“ გადახაზულია; 18 რომელიც] რომელი საარაკოდ B; 23 ვაჟკაცი + შენ უწყი მეფე ჩემო B; ხომ – B; სატრფოს + ყოველის B; 24 არ უნდა მოხდეს] ვერ შეიძლება B; 26 წინააღმდეგ წმიდის შენის ნებისა – B; 35 მომიტოლდეს] მომეახლოს B.

325. 2 B-ში „აუტანელისა“ სიტყვის მომდევნო „მოსპე ეშმაი იგი მაცთური და გვიხსენ განსაცთელთაგან“ გადახაზულია; 3 დათრგუნე + და B; 7 B-ში „ურისხდებოდა“-ს მომდევნო „იგი დედოფალს“ გადახაზულია; 8 დედოფალი] მლოცველი B; 10 სილამაზისთვის] სახიერებისადმი B; მშვენიერ] ლამაზ B; 21 უხმე] B-ში ეწერა „მიჰმართე“, გადასწორებულია; 36 გაისმა + ხმამალა B.

326. 5 მოგახსენე] მოგხსენდა B; 12 ხდება] ხდებოდა B; 17 ის] იგი B; 24 B-ში „წმიდა“ გადახაზულია; თვის + წმიდა BCD; სთვლიდა + უსათუოდა BCD; 25 სთვლიდა] სცნო B; 36 B-ში „და გაემართა დედოფლისას“ გადახაზულია; გადახაზულია, აგრეთვე, მისი მომდევნო „ცდა მოუნდა: ლოცვად იღგა ქართველთა დედა: სადარბაზოდ შესვლამდის შორიდან დაიწყო საუბარი. ისე მიჰხარა სიტყვის მსვლელობა დაბრძნობილმა, რომ თითონ დედოფალმა გაუზიარა მას თავისი გულის ვარამი. თითონ გურანდუხტის სურვილიც იყო ეს და ამან გაუადვილა მონაზონს საქმე“. ამ წინადადებას მოსდევს ტექსტი, რომელიც AC-ში არ არის: „თებრონიამ გულდასმით გამოიკითხა ყოველივე წვლილი, აწონ-დაწონა და დარწმუნდა, რომ საქმე სახუმარო არ იყო, არც საადვილო. აუცილებელი იყო რაიმე მძლავრი ძალა მიჰშველებოდა მეფის ოჯახს, რომელსამე მებრძოლს შემმართებელს. ამოეგლიჯნა ძირიანად ეს ბოროტი ეკალი, სამეფო ყანაში აღმოცენებული. მიჰხვდა ჰაზრიანი, რომ აქ მხოლოდ თვით ეკლესიას შეეძლო შეჰბრძოლებოდა, როგორც ერთ-ერთ ძალას, თანასწორს სამეფო ტახტისას. ეკლესია ვალდებულია დალაზვროს და დათრგუნოს მანქანებაი ეშმაკისაი, იმან უნდა გაწმიდოს მეფის ოჯახი ბოროტებისაგან ბნელისა,

მოაქციოს გული ცხებულისა ცთომილებისაგან, მოსპოს ცოდვა იგი საზარელი. ცოდვა, ვით ჯირკველი რამ სავნებელი გაიდგამს ძირს. გამაგრდების, ჩაუშვებს ფესვებს მთელ სხეულში ერთისა თუ მთელის კრებულისა, მოჰშხამავს მას, მოჰხრის საბრალოდ და მოაშთობს ბოროტად. ექიმია საჭირო, სცხოს მალამო და შეაყენოს ზრდა მისი, მოუსპოს სიცოცხლე მის ფესვებს, ამოზიდოს იგი მოაბრუნოს; ან დოსტაქარია აუცილებელი, მოჰკვეთოს იგი ბასრი მახვილით (უთუოთ! ეკლესიის ნამდვილი მოთავე აქ საჭირო საქმით საჭირო მპყრობელი, არა მხოლოდ სიტყვით თუ სახელწოდებით. გრიგოლის მარჯვენაა აქ აუცილებელი წმიდა საკვირველთმოქმედისა. ხოლო მე უკანასკნელი მხევალი ეკლესიისა განმზადებული მის მსახურებად, დაასკვნა მოლოზანმა) და მე მოწოდებული მსახურად ეკლესიისა, მებრძოლად მის დიდებისათვის“. ფრჩხილებში ჩასმული ტექსტი გადახაზულია; გადახაზულია, აგრეთვე, მომდევნო „და დაადგა გაუტეხელი მოქმედების გზას“.

327. 5 გურანდუხტის] დედოფლის B; 7 მოსვლა + მაგრამ B; 9 მოეხსენებინა შენთვის ჩემი მოსვლა] ეცნობებინა B; 16 დედოფალო + ჩემო B; ვბედავ] მინდა B; 17 გაგიზიარო + და B; ვკადნიერობ] ვბედავ B; 23 ღვთისა + პირველ BC; 26 შენი – B; 32 ბატონი – B.

328. 4 ჩემის კერძო –B; ოჯახისა + არამედ BC; 6 საზარელი] მისი B; 8 დროს + სახიფათოს BCD; 11 სინამდვილედ] წმიდა წმიდად B; 14 დაახლოვებულნი + მაგრამ BC; 30 მთლად – B; 31 მან – B; გადმოსქდა + ბოღმა B; 35 გურანდუხტმა – B; 36 თუ] B.

329. 1 მძლავრად – B; 9 ყოველივე] ყველაფერი B; 16 გულიდან] გულით B; 17 სახიერი – B; 19 სული] გული B; მდომნეა + არა მხოლოდ BC; 20 კერძისათვის + არამედ C] სატანაისა, არამედ B; 34 დედოფალო დიდებულო – B.

330. 4 „ეკლესია“... – აქედან 15 „უღმობელ-დაუნდობელად“ – აქამდე B-ში არ არის; 22 როგორც + რამ B; 28 მართალია] ბრძოლად B; 30 მაგრამ] გარნა C; 33 დასკვნის] გადაწყვეტილების C.

331. 12 სახსარს + მაგრამ C; 27 სიყვარული + გარნა C.

332. 2 თებრონია + მაგრამ ბოროტის C; 7 თებრონია] ის B; 8 კი – B; 10 ეს] B-ში ეწერა „საქმე“, გადასწორებულია; 12 უფსკრულში – B; გადათხევა] გადანარცხება B; 14 ელაპარაკებოდა მონაზონი] ეუბნებოდა B; 17 სიმტკიცე + არ იქმნა B; 18 თავი + სიამოვნებით დაიბრუნებდა თავის სიტყვას, მაგრამ ის უკვე ნათქვამი იყო სავსებით, უკუქცევა ვეღარ შეიძლებოდა BC; მონაზონი – B; 20 წაესწრაფა იქით – B; 21 გრიგოლი + ხომ B; ერთადერთი + მისი B; თებრონიასი] მისი B; 24 შეიწყნარა + ოდესმე C; 30 საოცნებო იგი მეუღლეობა ჩამქრალ-სპობილი – B; B-ში „გარდაქმნილიყო“ გადატანილია წინადადების ბოლოს; 34 ცხოვრებაში, ეგონა] საქმეში, ფიქრობდა რომ B.

333. 1 ბიწიერების] ბიწის B; 9 გვეყოვნა + მცირედი C; 17 კერძო] მანქანების B; 23 არავინ დაჰსდვის ხელი სახსნელსა და ჰხედავნი იგი გარეშე უკან – B; 31 სიტყვა შენი = B.

334. 23 ქრისტიანული] ეკლესიური თუ სახიერი მისი სჯულმდებელი B.

335. 5 შემდეგ შესაბამად] შეწონილად B; თვისი სამოქმედო ძალა] სამოქმედო ძალა თვისი B; 23 საგანზედ +და თანაც იმ სახით რო ამ სახიფათო საგანზედ BCD; 27 საქრისტიანოს] საქართველოს B.

336. 1 ვეცდები] შევეცდები B; 2 B-ში „და“-ს მომდევნო „ხელზედ“ გადახაზულია; 7 B -ში „იყო“-ს მომდევნო, „მონასტრის ძმთაგანის“ გადახაზულია; 12 საკუთარისა – B; 22 მას + მისი აზრით B] იმისი ჰაზრით C; 29 წინამძღვარს + ხოლო C.

337. 4 B-ში „მხლებელთაგანი“-ის მომდევნო „გარნა“ გადახაზულია; 32 არის] განა არს B; განა C.

338. 1 B-ში „წმიდანს“ მოსდევს „ხელზედ“, გადახაზულია 16 როგორც] ვით B; 25 მიეცა + მისთვის BCD; 31 B-ში „შეხედვით“ გადახაზულია .

339. 3 თუ + მიღებულ B; 4 მცველებს და დარაჯებს] მცველთ და დარაჯთ B; 5 ამნაირად] ამ სახით B; 16 ცეცხლს დაიდების] ცეცხლში დამწვარ B; დაიდების + მისთვის ძეგს BCD; 22 მარტო] მხოლოდ B; 23 პირისპირ] B ში ეწერა „საიდუმლოდ“, გადასწორებულია; 33 უტეხი] ძლიერი BC; 35 საქართველოსი] საქრისტიანოსი B.

340. 2 უწესო + ნუ იყოფინ ესე! არ ეგების ეს ბრძოლა სახელითა უფლისათა B; 3 ჯერ ისევ] ჯერეთ B; 6 მრისხანდებოდა] განრისხდებოდა B; 10 აღმოჩენილი] აღმოცენებული B; 11 B-ში „დრტინავდა“-ს მომდევნო „ამაზე“ გადახაზულია; 12 იყო] იდგა B; ყოვნა] ყოფნა B; 17 აშოტის] მისი B; თავისი + საყვარელი B; 18 ეხლაც მეფის] აწც აშოტის B; 24 B-ში „დიდი“ გადახაზულია; 25 მეტი] დიდი B; 19 განზიდულს] გაზეულს B;

341. 13 ღვარი + თვისის BC; 17 B-ში „კერძო“-ს მომდევნო და „პირადი“ გადახაზულია; 24 ისიც – B; ისწრაფიდა + დედაბერიც B; 30 ჰაზრებზედ] B-ში ეწერა: „ფიქრებზედ“, გადასწორებულია; 33 B-ში „ემიებდა“-ს მომდევნო „ამისთანა შემთხვევას“ გადახაზულია; 34 უნარი თვისი = B.

342. 4 აწყობ-ჰმართავდა] მიმართავდა B; 8 ღირსეულად] შენება არტანუჯში და მისი B; სასახლის + შენება არტანუჯში და მისი C; 9 დაეხატნათ + სასახლის BC; დაემშვენებინათ + იგინი B; 17 საბერძნეთიდან] საბერძნეთით B; 26 B-ში „ებრძანებინა“-ს მომდევნო „ამ სათუთ საქმის შესრულებას“ გადახაზულია; 32 ამბების] სახეების B.

343. 7 საკვირველია + რომ B; 26 ბევრ ხანს] დიდხანს B; 29 ბრძანება შესაფერი = B.

344. 4 „მეფევ“ B სიტყვის მომდევნო „შენი“ გადახაზულია; 34 სიტყვა მოციქულთა] მოციქულთა თქმა B; 36 დაყოვნებაც] დაყოვნება კი B.

345. 5 მურაზით] ეშხით B; 17 დამცირებას] დამარცხებას B.

346. 3 საქართველოს მოსდგომია] მოსდგომია საქრისტიანოს B; 4 B-ში „ღვარი“-ს მომდევნო „აგარიანთა“ გადახაზულია; 31 უსიამოვნო + რამ C.

347. 1 უორკეცებდა + ის C; 2 შეიქმნენ + ამ C; 6 ნივთიერებისაგან + კი C; შესდგებოდა + არამედ C; 7 ეთეროვან + რამ C; 10 ადამიანს იტაცებდა მეტადრე] მეტადრე იტაცებდა ადამიანს B; 13 გამჭვრეტელ-გამხედველი + ხოლო C; 16 მაგრამ] გარნა C; 19 ბერის] მხატვრის B; 22 მუშაობა] მოქმედება B; 25 როცა ის] ოდეს B; 27 რიდე] პირბადე B; 28 მის – B; 29 ერი + ხოლო B; 35 დაწესებული] მიღებული C.

348. 5 იმ ქალის] მისი B; 11 თმა + ვგონებ B; ვით ყორნის ბოლო – B; 13 ეგ – B; მაგრამ] გარნა BC; ამშვენებს + ხოლმე B; 15 მოდებულ-გადმოშლილი + სპეტაკ შუბლზედ BC; 16 სხივთა მსგავსი თმა – B; 17 სათაყვანებლისა + გარნა C; 18 მაშინ] გარნა B; 23 ნაყალმი] ნახატი B; 29 აშოტს] მეფეს B.

349 2 ყვავილს + თუ ქსოვილს B; 9 ის] იგი B; 29 მათრობელი + რამ B; 30 დედოფალი + უკვე BC.

350. 4 იყო + იგი C; 14 იმაზედ + ვისი განშორებაც ვერასგზით ვეღარ შეეძლო იმ ვაჟკაცს B; 32 მაგრამ] გარნა C.

351. 1 სირცხვილი, კდემა] კდემამოსილება B; ახლა – B; 15 დარღვევად + ჭეშმარიტის BCD.

352. 3 ჭურჭელი + იყო ის B; 10 ჰყვანდა + საბრალოს BCD; 13 საყვარელისა + სახიერი და ფრიად კეთილი, თითონ სულ უმწეო იყო დაეფარნა თვისი თავი მტერთაგან გარემოჯრილთა BCD; 22 ჩემთვის + ფასდაუდები B; 23 დიდი რამ შიში] ძრწოლა რამ B; 24 ძრწოლა – B; 27 უშიშარო + ვითა უხორცოვ CD; აქედან: ვითა] ვითარ B; 31 B-ში „შემემთხვა“-ს მომდევნო „სიკვდილი“ გადახაზულია; 34 მე ხომ საბრალო შევიქმნები უშენოდ] და უშენოდ ხომ საბრალოდ შევიქმნები B.

353. 3 აღარად] აღარ B; 6 რა + შემიდლიან B; 7 საამოდ] სასიამოდ – B; გავსწირო + არ ვიცი BCD; 10 ზღვაში ცხოვრებისა = B; 14 მთლად] რა B, გადახაზულია; 15 B-ში „გეთაყვანე“-ს მომდევნო „ჩემო კარგო“ გადახაზულია; 17 ვით ჟამთა დენა – B; 19 გაგრძელდება] გაგრძელდების B; ამქვეყნიური] აქაური B; 20 და უფრო] მეტად B; 24 სავალს დაუსრულებელს = B; 25 უსაზღვრო] უმზღვრო B; 26 B-ში „გამაწამებს“ სიტყვის მომდევნო „იმ ქვეყნადაც“ გადახაზულია; 27 ნეტარყოფილი მხევალი შენი] ნეტარყოფი შენი მხევალი B; 30 უყვარდა აშოტს ქალის თმის ჩაშლა – B; 32 როგორც] ვითა B.

354. 5 რამ გაფიქრებინა – B; 7 მიბყრო + და B; 15 B-ში „ტკბილად“, გადახაზულია; 20 რომ] რათა B; 23 ძლიერებას] ძალას B; 30 მოჰვლინებოდა] მოჰვლენდა B; 28 ახალი] B-ში ეწერა „განახლებული“, გადასწორებულია.

355. 6 ვერსად + ვერსად B; 10 სიყვარული] სიხარული B; იგი ყოვლად სახიერისა] სახიერისა B; ეძინათ მიჯნურთ – B; 12 სიავსე შავსა – B; 14 მაგრამ] გარნა B; 20 ესე] ესდენ B; 26 ეუბნებოდა იმ] ეტყოდა B; 29 ეგზნო] ენთო B; 30 ვინმე – B; 33 ფრიად] უზომოდ B; დედოფლისათვის] ადამიანისთვის B; 35 ჩაექრო + ძლიერის C; 36 ალი] B -ში ეწერა „ცეცხლი“, გადასწორებულია.

356. 6 შეღებვა] შებღალვა BC; 12 დაბრკოლებას] რამ უარს B; 28 ჭური] ჭურჭელი B; 30 ნათლითა] მადლითა B; 31 ტრფობას – B; 32 შორეული შუქი = B; 34 არა – B.

357. 1 არა – B; 2 მაშ იარსებებს იმათშიც ეს სიყვარული] არც იარსებებს B; 3 არა – B; 4 მშვენიერი + მთლად B; 5 თვისებას] თვისებებს B; 7 იქ] მუნ B; შეუძლებელია – B; 9 ცდილობდა] და ცდილობდა B; მონაზონი] დედაბერი B; 10 ტრფობისა] მიჯნურობისა B; 11 აბა + ჩემო B; 13 ლამაზია გემოვნებით ნახელოვნები – B; 14 ჰკითხა] მიუგო B; 15 შეახო] აიღო B; ოქრომკერდითვე + მშვენიერია, გემოვნებით ნახელოვნები B; 18 იმისი] მოხდენილი გახლავსთ იმისი B; 19 მოგიტანია] მოიტანე B; 26 მოვატანიე იქიდან] წამოვალებინე B; 30 დედოფალო – B; 31 შენთვის] შენი B.

358. 5 შუქურს + მისი B; 15 გამწვანდა + რამ B; 18 სატრფოს] მიჯნურს B; 24 სასახლეში] B-ში ჯერ ეწერა „ოჯახში“, ავტორს გადაუხაზავს და დაუწერია „სახლში“, შემდეგ ისიც გადაუხაზავს; 30 პასუხი + აკი B; 32 გვიძს ძნელი = B; მრავლად შეგხვდების განსაცდელი] განსაცდელი მრავლად შეგხვდების B.

359. 1 უკეთეს გზას იკვლევდა] იკვლევდა უკეთეს გზას B; 4 იგი – B; 5 ძალა + რომ ის ცეცხლი B; 10 B -ში „დაყუდებულმა“-ს მომდევნო „გრიგოლს“ გადახაზულია; 14 მისი] თვის B; მაგრამ] გარნა BC; 16 მიდი] მივედ B; 17 იყავნ] იყოს B; 21 აშოტი] მეფე B; მაგრამ] გარნა B; 24 დედათა] ქალთა B; 26 სასახლეში, ამოიკვეთოს] პალატაში, ამოიფხვრას B. 27 ძირიანად – B; B -ში „დაეხმაროს“ სიტყვის მომდევნო „ამ განზრახვაში“ გადახაზულია; 29 დაეხმარება] დაეხმაროს B; 30 ცოდვისა + მის B.

360. 6 ვინმე – B; რომ მან – BC; მან – B; რომ] რათა C; 10 უყვარს აშოტი] უყვარხარ აშოტს B; 12 რომ – B; 13 ჟამს + ან B; 18 უთხარ + მას B; 22 B -ში „ისწრაფე“-ს მომდევნო სიტყვები „ჩემსკენ, სასახლის მახლობლად მოგაწოდებ შენ“ გადახაზულია; 27 მოტანა] მიღება B; 28 B-ში „არა“-ს წინ უძღვის „სრულებით“ გადახაზულია; პირით + სხვა ვინმე შუქიას სახელზედ B; 30 მონაზონმა] დედაბერმა B; 34 თებრონიას ტყუილად ეგონა] ტყუილად ეგონა თებრონიას B.

361. 3 აპატიებდა + მას B; რომელს + მის აზრით C; 5 ცოდვად + როგორც C; იმიტომ] არამედ მისთვის B; 6 B-ში „ბუნებით“ სიტყვის მომდევნო „და ალლოთი“ გადახაზულია; 8 მრუშობას] სიმრუშეს, როგორც B; 10 თავისთავად] თითონ B; 11 შეეძლო + მას B; 14 B-ში „რა“ გადახაზულია; 16 განხურვებული + თითქო C; 18 უებრო] უმანვო B; 19 ეხსნა] განერიხებინა B; 20 ავად] ბოროტად B; 22 ყოველ] ყოველგვარ B; 25 ამბავი + დადგა დრო მოქმედებისა B.

362. 6 შორის + წარსაწყმედელად B; 8 მიერ + და B; 10 მღვთისაო] ღმრთისაო B; 19 იგი – B; უბრძანა ნეტარმან – B; 22 B -ში „ჩემსა“ სიტყვის მომდევნო „უბრძანა მხველებს ბერმა დაბრუნებულიყვნენ ციხე- დარბაზში“ გადახაზულია; 23 შუქური] ქალი B; 24 ქალი] შუქური B; 26 შუქურის] ქალის B; 28 უთქმელად] უსიტყვოდ B; 31 ხვეწნა] აღთქმა B ; 32 ახ] ეჰ B; 12 სევდა + რამ B; 14 ნუ ნაღვლობ – B; 16 ჩემის სურვილის – B; 18 უკანასკნელად] ერთხელ კიდევ B .

364. 7 წინ – B; 18 კიდევ დაინახა – B; 24 გაწყერება] განრისხდება B; 27 მისი] მეფის B; 33 წელთა] ხანთა B.

365. 1 ქალწული – B; 8 B-ში „მისდამი“ გადახაზულია; 9 დაანთხია + მიწას B; 20 მრყევ] მრღვევ B; 24 თებრონიასთან შედარებით] B-ში ეწერა „ქალწულთან შეფარდებით“, გადასწორებულია; 26 ბოროტო] ბილწო B; 34 მწირმა – B.

366. 7 დაო] ქალო B; 14 თვალები] თვალი B; 29 ფეხით მოდიოდა = B; 32 მოაბიჯებდა + გარნა B.

367. 2 თებრონიამ] წინამძღვარმა B; 11 ჩააბარა + იქ B; 13 B-ში „ქმნილებისათვის“ სიტყვის მომდევნო „სამუდამოდ, საუკუნოდ“ გადახაზულია; 19 მისი – B; 21 რომ – B; 23 რომ – B; 26 მას – B; 36 შემოქმედს] ღმერთს B; თვით – B.

368. 1 ბნელმან] ბოროტმა B; 9 შეიწვია + იგი B; 13 იმან] მწირმა B; 16 ეს + ალბათ BC; 18 ძალას + ქალს B; 19 ეხლა + კი BC; როცა + უკვე BC; უძღურებას + რასმე BC; 21 უსიამოს – B; 23 ღვთისადმი + არამედ BC; 26 იყო + ეს C; 32 წელში – B; 34 ქცევით + და B.

369. 3 დასასხნელად, დასაბრუნებლად] სახსნელად და დაბრუნებად B; 8 მისწრაფება უტეხი = B; 12 ამოგლიჯოს + ის C; 15 იყოფინ + ესე C; თებრონია + აწ BC; 17 ძლიერ] სასტიკ B; შესძლოს + მან იგი BC; შემართება] ბრძოლა B; 23 მცირედი + რომ C; 28 ის] იგი B; 31 დადექ + აწ B; 32 შენ – B; 35 მეძავი იგი] ის მეძავი B.

370. 1 სიცოცხლეს] ცხოვრებას C ; 22 მოეკრა + რამე C.

371. 3 გახადეს] გამარცხეს B; 5 ბლანდი + რამ C; 25 მიჭვრიტაი რამ ლითონისა – B; B -ში „მოითხოვა“ სიტყვის მომდევნო „ნეტა იცნობდალა მას ამოტი, ეხლა რომ შეხვდეს თუნდა მარტოდმარტო? მაინც ოცნებობდა“ გადახაზულია; 34 წამიერად] დროებით B; დროებით – B.

372. 5 პირმოტეხილი] პირმომტვრეული, ახ B; 11 იზრუნონ მხოლოდ სულზედ] მხოლოდ სულზედ იზრუნონ B ; 12 თუ + რამ C.

373. 8 არ განქრებოდა – B; მისი – B; 12 B-ში „ამბავს“ სიტყვის მომდევნო „სასახლეში კრძალვით და შიშით ელოდდნენ ამოტის დაბრუნებას. აისრულა დედოფალმა თვისი წადილი“ გადახაზულია; 23 ღირსი – B; 34 1 + აუგ B.

375. 9 ქალი – B; 20 ამოტი] მეფე B, გადახაზულია.

376. 6 „გულისვარდისათვის“ სიტყვის მომდევნო „ისწრაფიდა ვაჟკაცი, გამიჯნურებული ჭაბუკივით ჩქარობდა, სულმოკლეობდა, ღელავდა მოუთმენლად. მიღელავდა ლაშქარიც დროშაგაშლილი, მიიმღეროდა“ გადახაზულია; 35 ანელებდა + ხოლმე C.

377. 15 B-ში „სასახლის“ მომდევნო „ერთი ქალთაგანისათვის“ გადახაზულია; 19 სამხიარულო + გაფრინდა სული სიამ-შვებისა B; გაიშალა] გამოჩნდა B; 26 ძალიან] ფრიად B; 31 სიმშვიდე + შუქურის ერთადერთი ნავთსადგური იყო მყუდრო, სად ისვენებდა ცხოვრების ღელვილ ზღვაზედ მავალი კატარღა მისის პიროვნებისა. მოშალეს იგი ნავთსაყუდარი და მისცეს ეს ხომალდი მისი ოკეანეს აღელვებულს BCD; 34 წარმოიტყოდნენ + იმას C.

378. 16 ამოტმა] მეფემ B; 17 და მისმა – B; 20 მომკვეთა] მოკვეთა B; 23 შენიშნა + კარგა ხანს B; 24 B-ში „მას“ გადახაზულია.

379. 16 ამბავში] საქმეში B; 17 შეჰხედა] მოახსენა B; 20 მოწამებრივი – B; 26 ომის] საომარ B; 33 ამოტის მზეი] მისი ქალთამზე B; ამოტის + ქალთა C.

380. 6 კვლავ – B; 25 კაცო – B; 30 კარი ეკლესიისა] საყდრის კარი B; 35 მიეცა + თავის C.

381. 16 საქრისტიანო] საქართველო B ; 25 სახლისა] სასახლისა B; 33 თუ] ოდეს B, როცა C.

382. 20 დედაკაცისა] ქალისა B; 23 მკვიდრი] უტეხი B; გონებამაც შეიპყრო] უპყრა გონებამაც B; 25 მაგრამ] გარნა C; ახალ- ახალი] ახალი B; 26 ის – B; 27 B -ში „ დედაბერს“ სიტყვის მომდევნო „უკვდავი არის“ გადახაზულია; 28 მოსულს] მიმავალს B; 29 დაეშვა] და დაეშვა B.

383. 1 B-ში „აღსდგა“-ს მომდევნო „მეფე“ გადახაზულია; 5 არც + თუ B; 8 ისინი] იგინი B; 12 ის] იგი B; გაისტუმრა] ისტუმრა B; 13 გაემართა ზედ] წავიდა, ზედაც B; 15 პირჯვარიც + კი B; 19 შეჯდომად ტაიჭზედ = B; 21 სასტიკებს, უგულოებს] სასტიკთ, უგულოთ B.

384. 24 შუქურის შემდეგ] კი ჯერ ისევ B; 33 ყავარჯნით] არგნით B; 35 ჯოხით] ყავარჯნით B.

385. 7 მეფე ძლიერი და მიითვისა] და მიითვისა მეფე ძლიერი B; 18 ციხე-დარბაზი] B -ში ეწერა „სასახლე“, გადასწორებულია; 25 მოშლილი] გრძნობამოშლილი B.

386. 1 სჯეროდათ თითონაც] და თითონაც სჯეროდა B; 4 დამთავრებულიყო + ეს B; უნდოდა] ჰსურდა B; 8 რამ + თვის B; 12 იჩენდა + იგი B; ჰმალავდა] ჰფარავდა B; 13 ლამაზ] შუქურ B; 14 კიდევ – B; ის] იგი B; 18 უჟამოდ] B-ში ეწერა „უდროვოდ“, გადასწორებულია; 24 თუ – B; 35 მაშინ ხმა = B.

387. 6 ჰუ] უპ C; 23 მშვენიერი] ძვირფასი; B 24 მიწყალე მე, უფალო... მეუფეო ჩემო – B.

388. 4 მკაცრად] მკვეთრად AC; 12 მან... თვისი – B; 13 კიდევ + დარჩენილიყო ნექტარი სიყვარულისა B; 15 იმისთვის] და B; 18 ჰგონია საწყალს = B; 21 უშვებს + არასოდეს B; 22 არასოდეს არავის უტევებს – B.

389. 5 გყოს + შენ B; 18 მოიოხებდა + მაგრამ B; 22 ის] იგი B; 23 აძლევდნენ + მას B; ფარჩა-ფერადები] ფერადები, ფარჩა B; 26 აკმაყოფილებს დააკმ... B; 33 გაელია... ლოდინით] დაუღლია... ლოდნამ B; 35 სახე + და B.

390. 23 მეტყოდა ამოტი – B; 34 გაურკვეველმა + რამ C.

391. 31 ეხლა + მიწყვი B; ეხლა + მყის C; 34 ეს] იგი B; 35 წარმოშობილ + ამ C.

392. 26 გავიდეს + და B; B-ში „არი“-ს მომდევნო „საუკუნოდ“ გადახაზულია; 31 შესწავლა + მან B; 32 იხლაცნებოდა] იხლართებოდა B.

393 .4 საყდარში – B; 5 შეულონდა] ისევ შეულონდა B; 6 მონაზონმა] B-ში ეწერა „დედაბერმა“, გადახაზულია და ზედ აწერია „ნონამ“; 7 ლიტრა] ხოხონა B; 8 დალულა + თვალეზი B; 11 სხვას ვერ აირჩევდნენ – B; 14 იმ] ი B; 16 მოსვლა + და თან B; 18 მაგ – B; 33 სიხარულსაც] სიბრალულსაც B; 36 მან] მონაზონმა B, გადახაზულია; B-ში „რომ“ გადახაზულია.

394. 9 ვიცი – B.

395. 6 სატანა] სატანაილი B; 10 კი + ეხლა იმანაც B; 23 შესამუსრავად] ამოსაფხვრელად B; 30 იხმევდის + დალევდის მხოლოდ წყალსა B; 36 ევედრა] შეჰვედრა B.

396. 4 მონაზონი – B; 8 დიდდიდებულსა] დიდებულთაგანსა B; 11 შეძრწუნებული + მაგრამ B; 14 ამბების] ამბავთა B; 30 მძლეველო + სად ხარ, მეგობარო ჩემის სულისა, დაუვიწყარო! სად არის მკლავი შენი უძლევი B; 32 მიჯნურს + მეფეს B.

397. 3 განგებას + რომ B; 4 დენისა] ბრუნვისა B; 6 იცოდა + მეთქი C; 7 მოღლილ-მოუძღურებული + მოიღვედებოდა მისი ნებისყოფა ფოლადისებური BCD; 14 შემმართებელი ნებისყოფა = B; 31 ძალიან მეშინიან] მეშინის ფრიად B; 35 გამწარებულმა] განწირულმა B.

398. 9 ბიზანტიასთან + რომლის საიმედო ფარად გარდაქმნილიყო ეს რიცხვით მცირე, სულით დიადი ერთი ჯვაროსანი BCD; 13 წარჰკვეთა თავი = B; 21 იმათ] მათ B.

399. 3 ქვეყანას შველა] საქმეს მოგვარება B; 6 მეფე-სარდლისა] ვაჟკაცისა BC; 7 ყოველივე, გაუბედეს თხოვნა] მდგომარეობა, სთხოვეს B; 17 უღმობელმა] განცვიფრებულმა B; 19 ბჭენი] მეფის საბჭო B; 21 B-ში „სიფხიზლისას“ სიტყვის მომდევნო „მსწრაფლ“ გადახაზულია; 24 იყვნენ + რომ C; 36 ქვეყნიდან] სოფლიდან B.

400. 13 კათალიკოზი + არსენიც BC; 19 მიმართ + სთქვა თვისი მსჯავრი B; ის] იგი B; 21 ხელი მეფისათვის] მეფე B; 22 სწერდა] სწერია B; 32 რომელნიც + ძლიერ C.

401. 4 მსახურებად + სასტიკად B; სასტიკი იელოვასი] მკაცრის ეგოვასი B; 14 გაძლიერებულა] განდიდებულა B; 25 მცირედ + გინდ ქრთილის ოდნად B.

402. 14 კი + ეხლა B; 15 მისი სურვილი – B; 16 ხორციელი + ცხოვრების B; 18 მეძავად] დიაცად B; 19 „ქვეყნისა“ სიტყვის მომდევნო „ეს აღონებდა თებრონიას მის ხელთ ქვეშ შეკრებილ დათაც. თვის პირად ცხოვრების სასტიკ მიმართვაში, თვისი სამწყსოს რკინის კვერთხით მწყსაში, თვის შეურყეველ უფლებამოსილობაში, სად უკლებლივ სრულდებოდა ნებისყოფა მისი, შერვეული იყო ის საქმეთა განგებას დაუბრკოლებლივ“ B-ში გადახაზულია; „23 საქრისტიანოსაო + თუ არა B; 31 შემძიმებულიყო] მაგრამ შემძიმებულიყო B; 35 სატანაილი + ძლიერი B.

403. 13 მაგრამ] გარნა B; 14 დამმონებელი + იგი მოვიდა ხსნად მონობისაგან B; 17 სადგური] სავანე B.

404. 1 ხმლით სჯულის დამცველს] მეფეს ძლიერსა B; 6 ვიყოვო + შენი ყურით გაიგონე B; 7 გავიგონე – B; 8 ხარ + ჩემი B; ანგელოსი] სწორედ ანგელოსი BCD; 10 სასახლეში – B; 11 წააბრძანებნო] წაიყვანნო B; 17 დღეს-ხვალ] დღესაც B; 26 რაღაცა – B.

405. 5 მონასტერში] სავანეში და B; 19 ძალიან – B; 34 მაკავშირებელ B საკვრელებს – B.

406. 4 ჭიქა დაბეჭდილი = B; 16 B-ში „როს“ გადახაზულია; 25 დასნი] ჯარი B; 27 ტევრნი] დასი B; 31 მის] მსწრაფლ B.

407. 4 ქალისა – B; 9 მანდილი] ხელმანდილი B; 10 საწყალმა – B; 19 მიჭვრიტაი] სარკე B; 20 დაეკვეთა – B; 27 დარჩენოდა + გაკერპებულიყო გაკაჟებულიყო და B; 34 აცნობეთ – B.

408. 8 უფრო მეტი ღმობიერება – B. 13 ილეღვების მედგრად – B; 13 ილოცეთ] ილოცე ღელვილო B; 79-ე თავი გვ. 409 –ის 26 „მიძღერე რამ ახალი“ აქამდე B -ში გადახაზულია; 27 სევდა- ნაჭარბად] სევდიან ხმაზედ B; 28 ცრემლი მოადგა აშოტს] აშოტს ცრემლი მოადგა B; 29 თითონაც – B; 34 ძლიერ – B; 35 ეგეთი – B; მტერი + უკვე B; 36 მთავარსარდალი მოგახსენებდა] პირდაპირ მოგახსენებდი B.

410. 1 B-ში „თქვი“-ს მომდევნო „და გაათავე“ გადახაზულია; 11 სწვდებოდა] სწვდებოდნენ B; 16 გადახადეთ პირს = B; 20 გადახადა + განცვიფრდა, შეძრწუნდა, დაკარგა ფერი, აენთნენ თვალნი B; 33 უტეხი] ძლიერი B.

411. 2 იგლოვა + თვის B; 3 როგორც] ვით B; 4 იგვემბოდა – B; 7 იგი + და B; სიწმინდე + წამოდგა B; 15 ბევრია] ძალიან ბევრია B; 16 მუსრი] სულ მუსრი B; ხევ-მინდორი] ხევ-ხუვი B; 19 ცოტაა] ტყვე ცოტა B; 22 კბილით დაგლიჯოს მათი ხორცი] მათი ხორცი კბილით დაგლიჯოს B; 34 მოტყუვდნენ + პირდაპირ ხაფანგში მოჰყვნიენ B .

412. 4 ვიწროებში + ფერდობებიდან B; 5 ზევიდან – B; 22 ეს + დიდი B; 28 კიდი-კიდემდი + მოძრავი პატარა რაზმებით B; სიმაგრისაკენ] თბილისისაკენ B.

413. 6 გვარად – B; 8 სანახებს] მიდამოებს B; აუცილებელი იქნებოდა] კიდევ მოუხდებოდა B; 9 ბრძოლა + აშოტთან B; აშოტს] თავდამსხმელებსა B; 15 სჯობია] ეგრე სჯობია B; 19 ვიწროები + სასტიკად B; 21 ერიდებოდნენ] ეშინოდათ B; 22 ლაშქრობას + მათთვის უცნობი ხევ-ღრანტეები ნამქერით სავსე, ხშირი ქარბუქი საშინელი, რომელს შეეძლო თოვლქვეშ დაემარხა მთელი რაზმი, სიცივეს უჩვევი ხალხი, თბილად ჩაუცმელ-მოუწყობელი. ყველა ეს ხელს არ უწყობდა სარაცინთ დაეწყით ფართე ომი გადამწყვეტელი B; 24 გაწვევა + არც ჰქონდათ ჯერ საბოლოოდ გადაწყვეტილი თავს დაჰსხმოდა მტერს გამაგრებულ ციხე-ქალაქში B; 25 იარაღში ჩასმა – B; ჯარის] ლაშქრის B; ნაწილი + ისევ B; 28 ტბილისიდან + უთვალავი ჯარი B; 29 მოდის + და B; და] თუ B; ველსაო + დიდის სისწრაფითაო B; 30 აშოტი + აფრინა ბრძანებები B; 31 შეაგუბებდნენ მოზღვავებულ მტერს, ვერ გაუმაგრდებოდნენ] გაუმაგრდებოდნენ... ვერც ვიწროებში B; 32 ჯარი] თვისი ლაშქარი B; 33 სათანადოდ – B; მომზადება + მტრის დასახვედრად B; 34 სძლიეს + აოტეს B; 35 ნაშთით + იწყო გამაგრება B; 36 რაზმებმა] რაზმებს AC.

414. 1 ეპოვნათ] ეხელთათ B; 3 აზნაური + გესლით აეპირთავებინა გული მათი B; 4 მიადგნენ კარვის კარს] კარვის კარს რომ მიადგნენ B; 5 მათ – B

; 8 თავი + მის ხელთ ჩავარდნილ B; 13 კარებში] კარსა B; 15 მისი სისხლით შეიღება საკურთხეველი] შეიღება საკურთხეველი მეფის სისხლითა B.

ბ ა რ ა ტ ი – ბაგრატ I კურაპალატი (826 – 876) შუათანა ძე აშოტ I კურაპალატისა. გ. მერჩულის თქმით, ბაგრატი თავის ძმებს შორის გამოირჩეოდა „სიბრძნითა, სახითა და სიქველითა და ყოვლითა ღმრთისა მსახურებისა სისრულითა“. ამიტომ იყო, რომ კეისარმა კურაპალატობა მას უბოძა. ბაგრატი შეასანიშნავი და გონებაგამჭრიახი მმართველი გახდა. მან თავისი მოხერხებული მოქმედებით დაიბრუნა ყველა ის მხარე, რაც მამის სიკვდილის შემდეგ წაართვეს არაბებმა შემკვიდრებეს. ბაგრატის დროს ააგო შატბერდის მონასტერი გრ. ხანძთელმა, ხოლო საბა იშხნელმა – იშხნის მონასტერი.

ა ბ ე ბ უ რ ა – ასე ასახელებს ვ. ბარნოვი აშოტის უმცროს ძეს, რომელიც ისტორიაში გვარამის სახელითაა ცნობილი. გვარამ მამფალი უაღრესად აქტიური მებრძოლი ყოფილა არაბ დამპყროფთა წინააღმდეგ. მემატთანეს სიტყვით, იგი მუდამ „ჰბრძოდა სარკინოზთა“ და თავისი მედგარი ბრძოლით დაუპყრია ჯავახეთი, თრიალეთი, ტაშირი, აბოცი, არტაანი. ბოლოს მთელი თავისი სამფლობელო გაუყო ძმებს და თითონ ბერად აღიკვეცა. იგი გარდაიცვალა 882 წ. და დამარხეს ოპიზას, „მეორედ მისგან აღშენებულსა“.

ა დ ა რ ნ ა ს ე – „უხუცესი“ ძე აშოტ კურაპალატისა. იგი „შემდგომად მამის თვისისა მაგისტროს იქმნა და შემდგომად მამის ძმათა კურაპალატ იქმნა“, გ. მერჩულე ადარნასეს მხოლოდ სასიყვარულო თავგადასავლებში იხსენიებს.

ა შ ო ტ ი – აშოტ I (786 – 826), ბაგრაციონთა საგვარეულოს წარმომადგენელი. აშოტმა ბიზანტიის იმპერატორის მფარველობა და კურაპალატობა მიიღო. მან სამხრეთ საქართველოში დააარსა ტაო-კლარჯეთის სამთავრო. გ. მერჩულის ცნობით, აშოტს დიდი ნივთიერი დახმარება გაუწევია გრ. ხანძთელისათვის ხანძთის მონასტრის აშენებაში და ამასთანავე ხანძთის აგარაკად შეუწირავს შატბერდის ადგილი. აშოტ კურაპალატი მოკლეს 826 წ. 29 იანვარს გარდაბანში. არსებობს ორი აზრი: ერთის მიხედვით, იგი მოკლეს არაბებმა; მეორეს მიხედვით, მისმა ქვეშევრდომებმა.

თ ე ო დ ო ს ე – თეოდოსი I ლეონ II-ის ძე (791 –818), აფხაზთა მეფე, აშოტის სიძე. დაეხმარა კურაპალატს კახეთის მთავართან, გრიგოლთან ბრძოლაში; ებრძოდა, აგრეთვე, ბულა თურქს.

- ს ა მ ფ ს ო ნ ი – იგივე სამსონი; ძველი ებრაული მითიური გმირი, რომელსაც არაჩვეულებრივი ფიზიკური ძალა მიეწერებოდა. (ბიბლია.)
- ა ლ ი შ უ ბ ი ს-ძე – თბილისის ამირა ხალიდ იაზიდის-ძის საქრთველოდან პირველად წასვლის შემდეგ.
- ხ ა ლ ი ლ ი ზ ი დ ი ს-ძე – იგივე ხალიდ იაზიდის-ძე, არაბთა მხედართმთავარი. იგი სამჯერ შემოესია საქრთველოს და დაიპყრო სომხითი, ქართლი, ჰერეთი. სომხეთა მემკვიდრის, ასოლიკის სიტყვით, ხალიდ იაზიდის-ძის მესამედ შემოსევის დროს (841 – 842) წ. წ.) მოუკლავთ ჯავახეთში, სოფ. ხოზაბირში (იხ. ივ. ჯავახიშვილი, ქართვ. ერის ისტ., წიგნი II, გვ. 94).
- ჭ ი ჭ უ მ-ა ს ი მ ი – იგივე ჭიჭუმ მძლავრი ასიმ ჰაზიმ ხუზაიმა, არაბთა მხედართმთავარი, მოაოხრა ქართლი. თავი მოჰკვეთა არჩილ II-ს.
- ა ი ა ს ო ფ ი ი ს გ უ მ ბ ა თ ი – აიასოფია, წმინდა სოფია, ცნობილი ტაძარი ავგუსტეონის მოედანზე კონსტანტინოპოლში.
- ხ ა ნ ძ თ ა, შ ა ტ ბ ე რ დ ი, ო პ ი ზ ა, დ ე დ ა თ ს ა ვ ა ნ ე, მ ე რ ე ი – ტაო-კლარჯეთში არსებული საეკლესიო კულტურული ცენტრები.
- ა რ ტ ა ნ უ ჯ ი – ტაო-კლარჯეთის პოლიტიკურ-სავაჭრო ცენტრი, რომელიც მალე დაწინაურდა და სამხრეთ საქრთველოს უმნიშვნელოვანესი ქალაქი გახდა. თავის მთავარ საჯდომად ამოტ I-მა იგი აირჩია და თვითონვე განაახლა. გ. მერჩულის სიტყვით, ამოტმა ააშენა ციხე „არტანუჯისაი საცხორებელად დედუფლისა, მეულლისა თვისისა“ ამჟამად არტანუჯი თურქეთის ტერიტორიაზეა.
- ხ ა ნ ძ თ ე ლ ი გ რ ი გ ო ლ – (75 – 861), გრიგოლ არქიმანდრიტი, მისი ცხოვრება აღწერილია გ. მერჩულის მიერ „შრომაი და მოღუაწებაი ღირსად ცხოვრებისაი წმიდისა და ნეტარისა მამისა ჩუენისა გრიგოლისი არქიმანდრიტისაი ხანძთისა და შატბერდის აღმშენებლისაი და მასთან მრავალთა მამათა ნეტართაი“. ტაო-კლარჯეთში გრიგოლმა საფუძველი ჩაუყარა სამონასტრო მშენებლობას. იგი დიდი გავლენიანი პირი იყო სამეფოში და დიდი ღვაწლი მიუძღოდა ქართული ეკლესიის წინაშე.
- გ ა ბ რ ი ე ლ დ ა ფ ა ნ ჩ უ ლ ი – განსწავლული და კეთილგონიერი აზნაური. მან თავისი მამულიდან ადგილი გამოუყო გრიგოლს დედათა მონასტრის ასაშენებლად, რომელსაც შემდეგ გუნათლის მონასტერი ეწოდა. დიდ დახმარებას უწევდა მონასტრის მშენებლობას.
- ს ა ბ ა ი შ ხ ე ლ ი – გრ. ხანძთელის თანამოღვაწე და დეიდაშვილი იშხნის მონასტრის მეორედ მამულებელი და მისი ეპისკოპოსი. ხანძთის მონასტრის ერთ-ერთი დამაარსებელი.
- თ ე ო დ ო რ ე მ ა შ ე ნ ე ბ ე ლ ი – გრ. ხანძთელის თანამოღვაწე – მოწაფე, ნეძვის მამულებელი.
- და ლ ი ლ ა – იგივე დალიდა. ბიბლიური ლეგენდის მიხედვით სამსონის სატრფო.
- შ ე ს წ ი რ ა ს ა მ ფ ს ო ნ მ ა თ ა ვ ი ს ი თ ი ლ ი ს მ ა თ მ ა ლ ა მ ა ზ დ ა ლ ი ლ ა ს – ბიბლიური თქმულებების მიხედვით დალილამ სამსონს ძილში შეაჭრა თმა, რომელშიც ინახებოდა მისი ფიზიკური ძალა და ამით სამსონი ხელთ ჩაუგდო მტრებს. მათ იგი ჩამწყვდიეს აკლდამაში. როცა თმები წამოეზარდა, სამსონს კვლავ ძალა მიეცა, დაამხო ტაძარი, რომლის ნანგრევებს ქვეშ მოყვნენ მისი მტრები და თვითონ სამსონიც.

ვ. ბარნოვს „ტრფობა წამებულზე“ მუშაობა დაუწყია 1915 წლიდან, ზაფხულში. მაგრამ შვილების ავადმყოფობის გამო რომანზე მუშაობა შეუწყვეტია. მწერლის ქალიშვილი ლელა ბარნაველი გვიამბობს: „ამ რომანს ბედი არ ჰქონდა. როცა კიდეც მოჰკვიდა ხელი, ახლა მე გავხდი ავად 1918 წ. ბეწვზე ეკიდა ჩემი სიცოცხლე. რამდენჯერ უთქვამს, რომ ვერ დავამუშავე ისე, როგორც მინდოდაო. თითქოს ეშინოდა კიდეც ხელმეორედ გადაშინჯვა, ისეთ ძნელი განცდების დროს იწერებოდა ეს რომანი“ (იხ. ლ. ბარნაველი „მოგონებანი მამაზე“, 1940წ. T , 13120). ვ. ბარნოვს პირველად რომანისთვის უწოდებია „წამება ამოტისა“ (მინაწერი: ისტ. რომანი. „ემმა ტრფიალებისა ფრიად აზრზენდა მას“). შემდეგ შეუცვლია სათაური.

უცნობ სიტყვათა განმარტება

ა

- ა ბ ა ნ ო ზ ი – კაკლის ხის მერქანი.
- ა გ ა რ ი ა ნ ი – არაბი, მაჰმადიანი.
- ა ვ გ ა რ ო ზ ი – გულზე სატარებელი მცირე ნივთი, რომელსაც სარწმუნოებით სამკურნალო ძალა ან მფარველის თვისებები მიეწერება.
- ა ზ ა ვ ე რ ი – ტვირთმზიდავი ხარი.
- ა ზ ე უ ლ ი – ამაღლებული.
- ა ი ა ლ ა ფ ე ს – აიკლეს, დაარბიეს, გამარცხეს.
- ა პ უ ხ ტ ი – აპოხტი; გამხმარი ხორცი.
- ა რ გ ა ნ ი – საყრდენი ჯოხი, კვერთხი.
- ა რ და გ ი – წინსაფარი.
- ა ფ ე შ ხ ო ვ ე ბ და – (საკლავს) ასო-ასო ჭრიდა.
- ა ღ ა ლ ი – ურმების, საზიდრების ქარავანი.
- ა ღ ე ქ ვ ა – აეკრა.
- ა ღ მ ო მ ა ხ დ ე ნ – ამომიყვან.
- ა შ ე თ ე ბ და – აფეთებდა.
- ა შ კ მ უ ლ ი – იხ. პირაშკმული.
- ა ც ხ რ ო ე ბ და – იხ. ცხროება.

ბ

- ბ ა ი რ ა ლ ტ ა რ ი – მედროშე, მოწინავე.
- ბ ა ღ და დ ი – აბრეშუმის ოთხკუთხი სახეებიანი მანდილი.
- ბ ე გ თ ა უ რ ი – მეომრის ჯაჭვის პერანგი; ჯავშანი.
- ბ ე ლ ზ ე ბ ე ლ ი – ავი სული, ეშმაკთ-მთავარი.
- ბ ი ლ ი ლ ა – მინდვრის ყვავილი.
- ბ ო ძ ა ლ ი – ორწვერა ისარი.
- ბ ჭ ე – მსაჯული, საბჭო.

გ

- გ ა ლ ი ა კ ი – მცირე სენაკი.
- გ ა ლ ტ ო ლ ვ ა – გაქცევა.
- გ ა მ ი რ ი – კავშირი.
- გ ა ნ ა ხ ვ ე ს – გააღეს.
- გ ა ნ ე რ ო დ ნ ე ნ – გასცლოდნენ, თავი გაერიდებინათ.
- გ ა ნ ქ ა რ და – გაქრა, მოისპო.
- გ ა ნ ხ მ ე ლ ი – ხმელი, გამხმარი.
- გ ა რ და ხ და – გადახტა.
- გ ა უ ღ ნ ი ო შ და – ფართედ, დაუდევრად გაეღო.
- გ ა ყ ვ ი ნ ი ზ დ ი – გადიდგულდი. გაყოყოჩდი.

გ ე ლ ა ზ ი – დიდი საწისქვილე ქვა.
გ ე ნ ი ა – გენა; ჯოჯოხეთის ცეცხლი.
გ ე ლ ა ქ ნ უ რ ი – (სევანის) ტბის კალმახი – აშხანი.
გ ო ლ გ ო თ ა – რელიგ. მთა პალესტინაში, რომელზედაც თითქოს ქრისტე აცვეს ჯვარს.
გ ო ჰ ა რ ი – ძვირფასი თვალი.
გ რ მ ნ ო ბ ა გ ა მ ა ხ უ ლ ი – გრძნობაგამახვილებული.
გ უ რ ზ ი – ძვ. ფოლადის საომარი იარაღი, კომბლის მსგავსი.

დ

და ა დ გ ი ნ ა – დააყენა.
და ა კ ვ ე თ ე ბ ს – იხ. კვეთება.
და ზ ე ზ დ ი – აიწყვიტე, აეშვი.
და კ ვ ა რ თ უ ლ ი ყ ო – კალთები აეკრიფა.
და ლ ე ბ ე ბ უ ლ ი – დალურჯებული (ცემისაგან).
და მ ა დ ი – დასიებული, მაგარი სასა (ცხენისა).
და ს ტ ა – გუნდი, დასი.
და ჰ კ რ ი ბ ო – დააყარო.
დე ლ ა მ ა – საყველედ შედედებული რძე.

ე

ენ ა ჯ ი შ ე ბ ო და – ეხამუშებოდა, ეთაკილებოდა.
ერ ქ ვ ა – ეხურა.
ეს ა ვ დ ეს – იმედოვნებდეს.
ეტ რ ა ტ ი – საგანგებოდ დამუშავებული ტყავი, რომელსაც ძველად საწერ მასალად იყენებდნენ.

ვ

ვ ა ლ ა დ მ ა ძ ს – ვალად მადევს, მმართვეს.
ვ ი ე თ ნ ი მ ე – ზოგნი, ზოგიერთი.
ვ ე ჯ ი – ავეჯი.

ზ

ზ ა რ ქ ა შ ი – ოქროქსოვილი, ოქრომკედი.
ზ ე რ და გ ი – ცხენი (ჩალისფერი).
ზ ი ნ ე თ ი – საუნჯე, საგანძური.

თ

თ უ ლ უ ხ ი – წყლის მოზრდილი ჭურჭელი.

ო

ო ა ვ ა რ ჰ ე ლ – აიკლო, გაანადგურა.
ო გ ი თ ბ ა შ ი – ამქართა გამგეობაში მდივნის თანამდებობის აღმსრულებელი.
ო ე რ ი ქ ე – იერიქონი; ქალაქი იყო პალესტინაში.
ო მ ლ ი კ ი – მიუკარებელი, უცნაური.
ო ნ ა ხ ი თ მ ჯ დ ო მ ი – გვერდით მჯდომი (სუფრაზე).
ო წ ვ რ ი ლ ო – გულდასმით დაათვალიერო.
ო წ ვ რ ი ლ ე – დაწვრილებით გამოიკითხე.
ო წ ყ ლ ა ს – დაიჭრას.

კ

კ ა რ ა უ ლ ი – სახედარი.
კ ა ტ ა რ დ ა – საბრძოლი ნავი.
კ ვ ა რ თ ი – პერანგი.
კ ვ ე თ ე ბ ა – რელიგ. ხატისგან დაცემა.
კ ი ნ ე ნ ი – რკინის გრძელშუბიანი ლახვარი.
კ ო ტ ო რ ი – პურის ნატეხი.
კ უ ტ ა ლ ი – კოჭობი; ქოთანი წყლისთვის.

ლ

ლ ა ფ ა ნ ი – „ხეთ ქერქი გრძლად დახეული შესაკრავად რისამე“ (ნ. ჩუბ.).
ლ ა ხ ტ ი – გრძელი, უტარო მათრახი.
ლ ი ტ ა ო – მაღალი, აშოლტილი.
ლ ი ტ ა ნ ი ა – საყოველთაო საზეიმო ლოცვა, რომლის დროსაც ეკლესიას გარს უვლიდნენ. იმართებოდა დიდი დღესასწაულის (ან განსაცდელის) დროს.
ლ ი ქ ნ ი – ფლიდობა, ფარისევლობა.

მ

მ ა რ ქ ა ფ ა – სათადარიგო, შემცვლელი.
მ ა ფ რ ა შ ა – ტომარა.
მ ა ღ ნ ა რ ი – ხშირი ტყე.
მ ა შ ი ა – ქალის საშინაო ფეხსაცმელი.
მ ა შ რ ა ფ ა – საყვავილე ვაზა.
მ გ ბ ა რ ი – მოხარშული.
მ ე ლ ე ვ ა ნ დ ი – სამაჯური.
მ ე ტ ა ნ ი ა – მუხლის მოდრეკა და წელში მოღუნვა მიწამდე ლოცვის ან ღვთისადმი ვედრების დროს.
მ ე ც – მომეც.
მ თ ხ რ ე ბ ლ ი – თხრილი, ორმო.
მ ი ვ ი ს – მყავს.

მიწყივ – მუდამ, მარად.
მიჭვრიტი – პატარა სარკე ან სარკის ნატეხი.
მოვლალავ – მოვრეკავ.
მოოჭვილი – ძვირფასი ქვებით შემკული, მოთვალული.
მორბედი – ხელზე მოსამსახურე, გასაგზავნ-გამოსაგზავნად დაყენებული ბიჭი.
მოსალბუნებელი – სამკურნალო.
მოუსთვლია – მოურთველიანებია, მოუკრეფია.
მურა – მუქი წითელი, შავ-წითელი.
მდილი – ჩრჩილი.
მშვინიერი – სურნელოვანი.

ნ

ნავლი – ფერფლი.
ნამზნევი – დაზიანებული, ნავნები.
ნუზლა – იგივე ნუზლი; საგზალი, სურსათი.
ნუიყოფინ – ნუიზამ.

ო

ობა – ხატობა, საეკლესიო დღეობა.
ოსტიგნი – იგივე ოსტიგანი, იხ. საოსტიგნე.
ოტებული – გაქცეული.

პ

პასექი – აღდგომა.
პინა – თასი.
პირაშკმული – პირდაღებული.

რ

რვალი – რკინა.

ს

საგდებელი – ცხოველის ან ნადირის შესაპყრობი სასროლი თოკი.
საიასალო – საუკეთესო, კარგი.
საკარმანგი – საკრამანგი, სკარამანგი; „ესე არს ძვირფასად და ყვავილოვნად ნაკერი ოქროის-თმითა და ჩიგინითა“ (საბა).
სამანდი – ცხენი.
სანაპირო – მტრის მოსაზღვრე ანუ განაპირა კუთხეები ქვეყნისა.
სანახები – მიდამო, არემარე.
სანთიანი – ნათელი მოხერხებული.
საოსტიგნე – საერთო სასადილო. ან მისაღები ოთახი (მონასტერში).

ს ა პ ა ს ე ქ ო – იხ. პასეჟი.
ს ა მ რ ა ო ბ ა – მოძრაობის უნარი.
ს ა ხ ი ე რ ი – კეთილი.
ს ა ხ მ ი ლ ი – „დიდი ქურა ან ფურნე ცეცხლით მგზნებარე“ (ნ. ჩუბ).
ს ა ჯ ი – „ურთხლი (ხე)“ (საბა).
ს თ ნ დ ა – მოეწონა.
ს ი კ ი ს კ ა ს ე – სიმკვირცხლე, სისწრაფე.

ტ

ტ ა გ რ უ ც ი – 1. საკუჭნაოს გაგებით. 2. მაღლა ნაგები საფლავი.
ტ ა ლ ა ვ ა რ ი – ტანსაცმელი.

უ

უ გ ბ ი ლ ი – უმი, მოუხარშავი.
უ დ ე ბ ი – უღირსი.
უ ზ ა ლ თ უ ნ ი – ორშაურიანი.
უ ზ რ ო – უწვერო (ისარი).
უ ს ტ ა ბ ა შ ი – ოსტატი, ხელოსანი.
უ წ ყ ი ს – იცის.
უ ჯ ი ა თ ი – უხასიათო, ჯიუტი.

ფ

ფ ე შ ტ ა მ ა ლ ი – წინსაფარი.
ფ ლ ა ს ი – სამგლოვიარო სამოსელი.

ქ

ქ ე ს კ უ მ ი – მოხდენილი კოპწია.
ქ ე შ ა დ – ირიბად.

ყ

ყ ა დ ა რ ი – სადარი, შესაფერისი.
ყ ა ვ ღ ა – მოხედენილი იერი.
ყ ვ ი რ ო-ს ტ ვ ი რ ი – ყვირო იგივე სტვირი, ბუკი, ნაღარა.
ყ ი ნ ჩ დ ე ბ ო დ ა – მუქდებოდა.
ყ ო ლ ა უ ზ ი – ეტიკი, გზის მაჩვენებელი.
ყ უ რ ა დ ა რ ი ხ ვ ე ბ დ ა – ყურს არ უგდებდა, არ უსმენდა.

შ

შ ა გ ი რ დ ა ნ ა – საჩუქარი, რომელსაც საქონლის მყიდველი შეგირდს აძლევდა. ზოგჯერ ამ საჩუქარს ოსტატიც იღებდა.
შ ა ქ ა რ-ყ ა ნ დ ი – შაქარყინული.
შ ე ე ქ ვ ს ნ ე ნ – შეეთვისნენ.
შ ე ი რ ა ც ხ ე ბ ო დ ა – ჩაითვლებოდა.
შ უ ლ ტ ი – ხევს. ხატის მსახური.

ჩ

ჩ ა ს პ ა ნ დ უ რ ი – დარდიმანდი.
ჩ ლ ა – „ნაძენძი, ანუ ნაწიბური სკლატკისა, სამოსლისა და სხვ.“ (ნ. ჩუბ).
ჩ ო ღ რ ა თ ი – ტარ-ღარიანი ჯამი.

ც

ც ხ რ თ ე ბ ა – ციებ-ცხელება.

წ

წ ა ლ ო – საგებლის დასაწყობი.
წ ი ნ წ ა ნ ა ქ ა რ ი – პირველად მონაქროლი ქარი.
წ ი წ ა ნ ა – „ცუდი ბაკი“ (საბა).

ჭ

ჭ ა რ უ მ ა დ ა თ ი – სანატრელი.
ჭ ვ ა ნ გ ი – ჭანგი, ბრჭყალი.

ხ

ხ ა ლ ვ ა თ ა დ – განმარტოვებით.
ხ ა მ ლ ი – წულა, ფეხსაცმელი.
ხ ა ს ო ბ დ ა – დიდკაცობდა, მედიდურობდა.
ხ ე ნ ე შ ი – ავი, ცუდი.
ხ ვ ა ს ტ ა გ ი – საქონელი.
ხ ვ ე დ ა – ურო.
ხ ი რ ხ ი ტ ო – ხირხიტონი; „ნიგოზწყალთ შეჭამადი“ (საბა).
ხ მ ა ლ-დ ა რ ა კ ი ა ნ ი – ხმალ-ფარიანი (დარაკა – ფარი.)
ხ ო მ რ ი ე ლ ი – დიდი.
ხ ო შ-გ უ ვ ა რ ი – გემრიელი.

ჯ

ჯერ კვალი – ცუდი.

ჯუბანა – მოკლე კაბა (სავაჭრო ტანსაცმელია).

კ

კოროლი – ძვ. საბრძოლო იარაღი.

კუნე – რაში, ცხენი.

კხალოდა – თვლიდა, მიაჩნდა.

კხამს – შეჰფერის, მართებს.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

მოთხრობები, რომანები

ამერის მშვენება;

საპასეო ნამცხვარი;

ტრფობა წამებული;

შენიშვნები, ვარიანტები

შენიშვნები, ვარიანტები;

უცნობ სიტყვათა განმარტება.

Василий Барнов
собрание сочинений в 10-ти томах. Том V
(На грузинском языке)
Изд-во „Сабчота Мцeralи“, Тбилиси, Плехановский, 181
* *

ილუსტრაციები გ. გორდელაძისა. მხატვარი ი. ჯანაშვილი
გამ-ბის რედაქტორი თ. კოკლაძე, ტექრედაქტორი ნ. მამალუა,
კორექტორი გ. თათეიშვილი
* *

ხელმოწერილია დასაბეჭდად 16. III, 1962 წ., ანაწყოების ზომა 5, 5X9,25,
ფიზიკურ ფ. რაოდენობა 30,25, პირობით ფ. რაოდენობა 24, 33, ტირაჟი 20.000, შეკვეთის
№ 45
* *

გამ-ბა „საბჭოთა მწერალის“ სტამბა, თბილისი, პლექანოვის, 181

Типография изд-ва „Сабчота Мцeralи“. Плехановский, 181
ფასი 1 მან. 81 კაპ.
